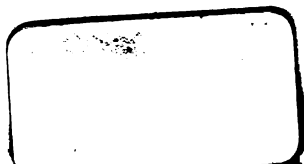

~~Jepph 35~~

$\Sigma . 4 . 35$

2941 e. 181

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

M. TULLII CICERONIS

O P E R A.

VOL. IV.

Delph. et Var. Clas.

Cicero.

"

www.libtool.com.cn

M. TULLII CICERONIS

LIBRI RHETORICI

EX EDITIONE JO. AUG. ERNESTI

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

RECENSU EDITIONUM ET CODICUM

ET

INDICIBUS LOCUPLETISSIMIS

ACCURATE RECENSITI.

VOLUMEN QUARTUM.

T

LONDINI:

CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A. M.

1830.

www.libtool.com.cn

M. TULLII CICERONIS

AD MARCUM BRUTUM

ORATOR.

ARGUMENTUM.

Hujus libri summum consilium hoc est, ut perfecti ab omnibus partibus et absoluti oratoris species quaedam et forma effingatur, quam intuens futurus orator, ad perfectam eloquentiam conformare orationem possit. Summa autem totius disputationis hac reedit, ut orator perfectus is sit, qui tria illa dicendi genera ita habeat in potestate, ut parva submisso, modica temperate, magna graviter dicere possit. Vid. c. 20. Hanc disputationem ita instruxit, ut posito tanquam fundamento eloquentiæ philosophiæ studio, c. 3. 4. primo de tribus dicendi generibus agat, eaque occasione verum Atticum dicendi genus hoc esse siat, quod omnia apte possit eloqui, non aridum illud et jejunum, quod quidam consecrarentur, c. 5—9. deinde vero tria oratori videnda ostendat, quid, quo loco, et quomodo dicat, quorum primum in inventione, alterum in dispositione, tertium in elocutione versetur, c. 10—18. ac summam eloquentiæ vim in elocutione positam doceat, quæ tum quidem perfecta sit, cum sit ad docendum, delectandum, flectendum accommodata, h. e. tribus illis generibus commode utatur, cujusmodi elocutio quibus quasi signis agnoscat et judicetur, fuse persequitur c. 19—38. Tandem ipsa forma ac character orationis traditur, et de verborum sententiarumque luminibus c. 39. 40. ac tandem de collocatione verborum c. 44. sqq. agat. Ea autem cernitur, vel cum extrema cum primis apte coherent et enuntiantur suavissimis vocibus; vel cum forma ipsa concinnitasque verborum conficit orbem suum; vel tertio cum periodi apte numeroque cadunt. Itaque tandem agitur de numero, cujus origo c. 52. causa c. 53. natura c. 53. sqq. et usus c. 61. sqq. declaratur.

I. 1. [*p.* 197.] **U**TRUM difficilius^a aut majus^b esset negare tibi sæpius idem roganti, an efficere id, quod rogares, diu multumque, Brute, dubitavi. Nam et negare ei, quem unice diligerem, cuique me carissimum esse sentirem, præsertim et justa^c petenti, et præclara cupienti, durum admodum mihi videbatur: et suscipere tantam rem, quantam non modo facultate consequi difficile esset, sed etiam cogitatione complecti; vix arbitrabar esse ejus,¹ qui vereretur reprehensionem doctorum atque prudentium. 2. Quid enim est² majus, quam, cum tanta sit inter oratores bonos dissimilitudo, judicare, quæ sit optima species, et quasi figura dicendi? Quod quoniam me sæpius rogas, aggrediar, non tam perficiendi spe, quam experiundi voluntate.³ Malo enim, cum studio tuo sim obsecutus, desiderari a te prudentiam meam, quam, si id non fecerim, benevolentiam.⁴ 3. Quæris igitur, idque jam sæpius, quod eloquentiæ genus probem maxime, et quale mihi videatur illud, cui⁴ nihil addi possit, quod ego summum et perfectissimum judicem. In quo vereor, ne, si id, quod vis, effecero, eumque oratorem, quem quæris, expressero, tardem studia multorum, qui desperatione debilitati, experiri nolint,⁵ quod se assequi posse diffident. 4. Sed par est omnes omnia experiri, qui res magnas et magno opere expetendas concupiverunt.⁶ Quodsi quem aut naturam suam, aut illa præstantis ingenii vis forte deficiet, aut minus instructus⁷

^a Propter meam in te benevolentiam.

^b Propter operis difficultatem.

^c Jure suo.

¹ Malo videri tibi minus prudens cum fecero id quod rogas, quam minus amicus, si non facere.

² Animum non applicabunt ad eloquentiam quam, &c.

³ Convenit.

~~~~~

CAP. I. 1 Lamb. ejus esse. Moz, atque prudentium Nor.—2. Quid est enim al. ap. Orell.—3 Lamb. et Orell. perficiendi s. g. experiendi voluntate; codd. aliquot, item Crat. Manut. Schutz, perficiendi . . . experiendi voluntate; Nor. perficiendi . . . experiendi voluntate. ‘Sed cur uno fere loco antiquior scriptura retineretur, experire non potui.’ Orell.—4 Codd. aliquot et Nor. qui, i. e. quoniam.—5 Ita e conjectura sua Ernesti; experiri nolent Nor. experiri id nolent codd. aliquot, Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Grut. Schutz. experiri id nolent Guelf. 2. et Schutz. in ed. maj.—6 Lamb. concupiscere; sed hoc historicorum

erit magnarum artium disciplinis; teneat tamen eum cursum, quem poterit. Prima enim sequentem, honestum est in secundis tertiisque debet consistere.^a Nam in poëtis,^b non Homero soli locus est, (ut de Græcis loquar) aut Archilochi,^c aut Sophocli, aut Pindaro: sed horum vel secundis, vel etiam infra secundos. 5. Nec vero Aristotelem in philosophia deterruit a scribendo amplitudo Platonis: nec ipse Aristoteles admirabili quadam scientia, et copia, ceterorum^d studia restinxit. II. Nec solum ab optimis studiis excellentes viri deterriti non sunt, sed ne opifices quidem se artibus suis removerunt, qui aut Jalysi,^e quem Rhodi

^a Qui ad primum locum aspirat, cum dignitate in secundo et tertio consistere potest.

est.^f Orell.—7 Schütz minus et instructius, non monito lectore.—8 An in poëtis ψ , Nor. Junt. Non enim in poëtis Homero Crat.

CAP. II. I Cod. ψ habet exterriti; Schütz. conj. deducti, improbante Orell. Mox, non delendum censebat Ernesti. Paulo post, se ab artibus

NOTE

^a Nam in poëtis] Homerus poëtarum heroicorum facile princeps est. Neque continuo Hesiodas, Callimachus, Orphens, et Apollonius, &c. laude sua caruerunt. Euripides et Sophocles in tragico carmine principatum tenent; Æschylus cum dignitate subsequitur. In lyricis excellunt Pindarus et Archilochus: nec mediocriter Anacreon, Simonides, Stesichorus, et alii celebrantur. Ceterum quæ de Homero, Sophocle, et ceteris, cum oratoribus ac poëtis, tum philosophis, supra diximus, consulantur.

^b Archilochi] Hic fuit ex insula Paro oriundus, poëtarum petulantissimus olim dictus; cujus carmina propter obscenam maledicendi libertatem a Lacedæmoniiis olim proscripta sunt. De eo sic Horatius in Arte: 'Archilochum proprio rabies armavit iambe.' Floruit Olymp. 23. teste Cyrillo lib. 1: contra Julianum, annis ante Christum 688. Eum refert Eusebius

ad Olymp. 33. annos ante Christum 648. 'Summa in Archilochi vis elocutionis, cum validæ, tum breves vibrantesque sententiæ, plurimum sanguinis atque nervorum: adeo ut videatur quibusdam, quod quoquam minor est, materiæ esse, non ingenii virium.' Fabius x. 1.

^c Pindaro] Poëta Thebis oriundo. Hic, teste Quintil. x. 1. 'Novem lyricorum longe princeps, spiritus magnificentia, sententiis, figuris, beatissima rerum verborumque copia, et velut eloquentiæ quodam flumine: propter quæ Horatius eum merito credit nemini imitabilem.' Obiit ætate 66. aut secundum alios 80. Olympiade 86. annos ante Christum 486. In ejus Vita.

^d Ceterorum] Theophrasti et aliorum quorum opera passim recensentur a Diogene Laërtio.

^e Jalysi] Quod Protogenis statuarii simulacrum fuit, an, ut nobis videtur, Jalysi, qui urbem in insula

vidimus, non potuerunt, aut Coæ Veneris^f pulchritudinem imitari. Nec simulacro Jovis Olympii,^g aut Doryphori statua^h deterriti, reliqui minus experti sunt, quid efficere, aut quo progredi possent: quorum tanta multitudo fuit, tanta in suo cujusque genere laus, ut, cum summa miraremur,² inferiora tamen probaremus. 6. In oratoribus vero,³ Græcis quidem, admirabile est, quantum inter omnes unus excellat. Attamen,⁴ cum esset Demosthenes, multi oratoresⁱ magni et clari fuerunt, et antea fuerant, nec postea defecerunt. Quare non est, cur eorum, qui se studio eloquentiæ dediderunt,⁵ spes infringatur, aut languescat industria. Nam neque illud ipsum, quod est optimum, desperandum est; et in præstantibus⁶ rebus magna sunt ea, quæ sunt optimis proxima. 7. Atque ego in summo oratore fingendo talem informabo, qualis fortasse nemo fuit. Non enim quæro, quis fuerit, sed quid sit illud, quo nihil possit esse præstantius: ⁷ quod in perpetuitate dicendi non sæpe, atque haud scio an unquam,^{8j} in aliqua autem parte elu-

Lamb.—2 Nor. *miramur*.—3 *In oratoribus autem* Gneif. 2. *vero* delet Schutz. auctore Goerenzio; uncis inclusit Orell. Actutum, *Græcis quiddam* Manut.—4 *Ac tamen* Gneif. 2. 3. Schutz. et Orell. *Attamen ceteri* codd. et edd.—5 Gneif. 2. et Schutz. *qui studio eloquentiæ se dediderunt*. Mox, *aut spes* Lamb.—6 Nor. *præstantibus*.—7 Gneif. 2. 3. *esse possit præstantius*.—8 ⁱ Ita omnes,

NOTE

Rhodo cognominem condidit? an venatoris? an Satyri? quod alii opinantur: an Bacchi? ut ex Suida colligit Strebæus. De hac Jalysi imagine vide Gell. lib. xv. cap. ult.

^f *Coæ Veneris*] *Apelles inchoaverat aliam Venerem Cois, superaturnas etiam suam illam priorem. Invidit mors peracta parte, nec qui succederet operi ad præscripta lineamenta inventus est.* Plinius xxxv. 10. Coa Venus est imago Veneris depicta in Co, quæ nobilissima Ægæi maris insula *Stanco* vocatur, auctore Bellonio; vel *Lango*, ut eam appellat Sophianus.

^g *Simulacro Jovis Olympii*] Quod opus præstantissimum ex æbore con-

fectum est a Phidia. Jupiter Olympius dictus est, quod ejus honoris causa magnificentissimi ludi ab Hercule ad Olympiam fuerint instituti. At simulacrum Jovis Olympii ab urbe Olympia, ubi teste Plinio xxxiv. 8. elaboratum est, appellatum opinor, ut Venerem Coam ab insula Co.

^h *Doryphori statua*] Vide superiorem lib. § 296.

ⁱ *Multi oratores*] Demostheni ætate superiores fuere oratores Gorgias, Pericles, Isocrates, Lysias, &c. æquales Æschines, Dinarchus, Hyperides, et Demades: inferiores Demetrius Phalerens, et alii, quos in Bruto recensuit accurate Tullius.

^j *Haud scio an unquam*] Nullus est

cet⁹ aliquando, idem apud alios densius, apud alios fortasse rarius.^k 8. Sed ego sic statuo, nihil esse in ullo genere tam pulchrum, quo non pulchrius id sit,^k unde illud, ut ex ore aliquo, quasi imago, exprimat^l, quod neque oculis,^j neque auribus, neque ullo sensu percipi potest: cogitatione tantum, et mente complectimur. Itaque et Phidiae simulacris, quibus nihil in illo genere perfectius videmus,¹⁰ et his picturis, quas nominavi, cogitare tamen possumus pulchriora. 9. Nec vero ille artifex, cum faceret Jovis formam, aut Minervæ, contemplabatur aliquem, e quo similitudinem duceret; sed ipsius in mente^l insidebat species

^k Quod in tota oratione raro et fortasse nunquam, in aliqua autem orationis parte interdum eminet, sæpius apud alios oratores, rarius apud alios.

^l Quod non pulchritudine superet idea, ex qua, tanquam ex vultu animato, quasi imago, exprimitur.

^j Quæ idea neque oculis, &c.

etiam Lamb. 1566. nunquam de Lambiui conjectura in marg. ed. 1584. et Schatz. probante Beier. Offic. tom. II. p. 192. Sed cf. Ramsborn. Lat. Gram. p. 500. cujus iudicium cum codd. convenire video: idque distat, nec tamen falso, a Germanorum sensu. Orell.—9 'Edidimus elucet pro eluceat; nam conjunctivus locum hic habere nullo modo potest.' Ernesti.—10 Nor. vidimus.

NOTE

qui omni dicendi genere excellat: plus valent alii in genere deliberativo, alii in exornativo aut judiciali. Egrege docent alii, non movent; movent alii ac docent, non perinde delectant. Immo ejusdem orationis est qui belle narrationem conficiat, et in confirmatione aut peroratione sui sit dissimilis. 'Nihil est,' ut aiebat Horatius, 'ab omni parte beatum.'

^k Quo non pulchrius id sit, &c.] Methodum hic Platonicam ab Aristotelea diversam sequitur Tullius. Plato via sapientiæ altissimas rerum causas investigat; ideas rerum perfectissimas mente exprimit, et ab universalibus, ut aiunt, ad singularia descendit. Aristoteles via scientiæ proximas rerum causas inquirat, et a singularibus ad universalia progreditur. De perfecto oratore si disse-

rendum sit Aristoteleo more, videntur quid in singulis oratoribus sit eximium, et collatis singulorum virtutibus, exprimenda generatim oratoris imago. At dicendum sit more Platónico, perfectæ eloquentiæ species cogitatione comprehendenda, ad quam singulos oratores dirigamus.

^l Ipsius in mente] Phidias 'interrogatus ab amico,' uti narrat Val. Max. III. 7. 'quoniam mentem suam dirigens, vultum Jovis propemodum ex ipso cælo petito eboris lineamenti esset amplexus; illis se versibus Homeri quasi magistra usum respondit' Iliad. A. 7H, καὶ κνωτέρῳ ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων Ἀμβροσίαι δ' ἔρα χαῖται ἐπεφύσσαντο ἠρακτος Κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὀλύμπου. Dixit, et nigris superciliis annuit Jupiter: Ambrosia autem coma defluerunt capite Ab immortalī, ao

pulchritudinis eximia quædam, quam intuens, in eaque defixus, ad illius similitudinem artem et manum dirigebat. 11. Ut igitur in formis et figuris est aliquid perfectum et excellens, cujus ad cogitatum^a speciem imitando referuntur ea, quæ sub oculos ipsa cadunt;^b sic perfectæ eloquentiæ speciem animo videmus, effigiem auribus quærimus.^c 10. Has rerum formas appellat ideas^d ille non intelligendi solum, sed etiam dicendi gravissimus auctor et magister, Plato; easque gigui negat, et ait semper esse, ac ratione et intelligentiâ contineri: cetera nasci, occidere, fluere, labi; nec diutius esse uno et eodem statu. Quicquid est igitur, de quo ratione et via disputetur, id est ad ultimam sui generis formam speciemque redigendum.

11. Ac video, hanc primam ingressionem^e meam non ex oratoris^f disputationibus ductam, sed e media^g philosophia repetitam, et eam quidem cum antiquam, tum subobscuram, aut reprehensionis aliquid, aut certe admirationis habituram. Nam aut mirabuntur, quid hæc pertineant ad ea, quæ quærimus: quibus satisfaciet res ipsa cognita, ut

^a Audire cupimus orationem, perfectum opus eloquentiæ.

^b Disputationis initium, qua loquor de ideis Platonis contra rhetorum consuetudinem.

^c Recondita.

CAP. III. 1 Ita duo codd. Lambini, margo ed. 1684. et Grut. excogitatem Nor. Junt. Crat. Manut. Lamb.—2 'Verissime codd. omnes, edd. vett. Nor. Junt. Crat. Camer. et Manut. ipsa non cadunt. Victorius v. non expunxit sequentibus Lamb. Ernesti, et Schutz.' Orell.—3 'Græce scripsi Ideas. Ceteri ideas.' Orell.—4 Ita codd. omnes et edd. vett. Nor. Ald. Junt. Manut. Lamb. item Nonius in v. 'Ingressus;' oratoris Streb. Gronov. Schutz. et Orell.

NOTE

magnum concussit Olympum.

^a Appellat ideas] Idea Platonica aliud nihil est, nisi rei naturalis exemplar æternum: ut enim prudens artifex ex imagine, quam animo informavit, opus dirigit, et efficit; ita Deus, cujus infinita est providentia, ex specie quæ divinæ menti insidet, omnia molitur. Hæc porro species est idea, quæ non gignitur, sed semper est, ac ratione et intelligentiâ continetur. Quo propius ad illam

ideam accedit opus aliquod, eo perfectius censetur. Exempli gratia, pulchritudo in corporibus est magis expressa ideæ similitudo. Ejusmodi rerum ideæ utrum hominum animis innatæ sint, an adventitiæ et usu acquirendæ, disceptant Platonici. Vide Platonem in Parmenide, in Timæo, de Rep. lib. x. Alcinoium cap. 9. Plotinum, &c. ex quibus tum veterum tum recentiorum de ideis Platonis commenta deridens.

non sine causa alio repēta videatur: aut reprehendent, quod inuicatas vias indagemus, tritas relinquamus. 12. Ego autem et me sepe nova videri dicere intelligo, cum perverta dicam, sed inaudita plerisque; et fateor, me oratorem, si modo sim, aut etiam quicumque sim, non ex rhetorum officinis, sed ex Academiæ spatiis extitisse.* [p. 198.] Illa enim sunt¹ curricula multiplicium variorumque sermonum, in quibus Platonis primum impressa sunt vestigia: sed et hujus² et aliorum philosophorum disputationibus et exagitationibus maxime orator est, et adjectus. Omnis enim ubertas, et quasi sylva³ dicendi, ducta ab illis est, nec satis tamen instructa ad forenses causas, quas, ut illi ipsi dicere solebant, agrestioribus Musis⁴ reliquerunt. 13. Sic eloquentia hæc forensis, spreta a philosophis, et repudiata, multis quidem illa adjumentis magnisque caruit; sed tamen ornata verbis atque sententiis, jactationem⁵ habuit in populo, nec paucorum iudicium reprehensionemque pertimuit. Ita et doctis eloquentia popularis, et disertis elegans doctrina defuit.⁶ 14. Positum sit igitur in primis, (quod post magis intelligetur,) sine philosophia non posse effici, quem quaerimus, eloquentem: non ut in ea tamen omnia sint,⁷ sed ut sic adjuvet, ut palæstra histrionem⁸ (parva enim magnis sepe rectissime conferuntur): nam nec latius,⁹ nec copiosius de magnis variisque rebus sine philosophia potest

* Non ex rhetorum institutionibus, sed ex philosophorum Academicorum disputationibus.

¹ Diversis ac multiplicibus sermonibus abundant dissertationes illæ philosophicæ, in quibus primus Plato maxime sese exercit.

² Copia. ³ Incultioribus artibus. ⁴ Favorem.

⁵ Eloquentia ad populum accommodata defuit philosophis, et iis qui publice dicebant defuit doctrina philosophorum.

⁶ Ut locus, in quo formatur a magistris ad agendum in scena, adjuvat actorem fabularum.

.....

Paulo post, tum antiquam Schutz. ex uno codice.—5 Illa sunt enim Boier. ad Offic. tom. II. p. 296. Mox, impressa sunt Junt. Manut. sunt impressa Guelf. 2. 2. et Nor.

CAP. IV. 1 Lamb. sint omnia.—2 Guelf. 2. 2. nam neque latius; Nor. nam

NOTE

² Hujus] Designat hic Gorgiam res irrideri, sed falso, ut annotavi Platonis Dialogum, quod putat oratorum lib. I. de Orat. ad § 47.

quisquam dicere. 15. Siquidem etiam in Phædro Platonis^o hoc Periclem præstitisse ceteris dicit oratoribus Socrates, quod is Anaxagoræ^p physici fuerit auditor: a quo censet, eum, cum alia præclara quædam et magna didicisset, uberem³ et foecundum fuisse, gnarumque (quod est eloquentiæ maximum) quibus orationis modis quæque animorum partes pellerentur: quod idem de Demosthene existimari potest: cujus ex epistolis^q intelligi licet, quam frequens fuerit Platonis auditor. 16. Nec vero sine philosophorum disciplina,^r genus et speciem cujusque rei cernere, neque eam definiendo explicare, nec tribuere in partes possumus; nec judicare, quæ vera, quæ falsa sint, neque cernere consequentia, repugnantia videre, ambigua distinguere. Quid dicam de natura rerum,^o cujus cognitio magnam orationis⁴ suppeditat copiam? de vita,^o de officiis,

^o Dialectica sive logica.

^p Physica.

³ De philosophia morali, &c.

nec latius neque, &c.—3 Schutz. conj. didicisse, tum uberem. Mox, namque Lamb.—4 Ita Ald. Junt. Mannt. Lamb. oratoris Venett. Nor. Mediol. unde Ernesti conj. oratori, probante Klein in Misc. Crit. 1. p. 504. orationi Schutz.

NOTE

^o In Phædro Platonis] Quem locum hic subijcere haud abs re fuerit: Ζακρ. Κινδυνεύει, ὃ ἔριστε, εἰκότως ὁ Περικλῆς πάντων τελεώτατος εἰς τὴν ῥητορικὴν γενέσθαι. . . . Ὁ δὲ Περικλῆς πρὸς τῷ ἐβφύης εἶναι ἐκτίσαστο προσπεσὼν γὰρ, οἶμαι, τοιοῦτα ὄντι Ἀναξαγόρα, μετεωρολογίας ἐμπλησθεὶς, καὶ ἐπὶ φύσει νοῦ τε καὶ ἀνοίας ἀφικόμενος (ἐν δὲ περὶ τὸν πολλὸν λόγον ἐποιεῖτο Ἀναξαγόρας) ἀντεῦθεν εἰλκυσεν ἐπὶ τὴν τῶν λόγων τέχνην τὸ πρόσφορον αὐτῆ. Socr. Videtur, optime Phædre, jure Pericles omnium perfectissimus oratorum extitisse. . . . Harum artium subsidia Pericles ad ingenium suum adjunxit: cum enim incidisset in Anaxagoram tantum virum, rerum sublimium notitia repletus est, et ad cognitionem mentis ac demeritiam pervenit (quibus de rebus fusc disse-

ruit Anaxagoras): inde hausit ad artem oratoriam quantum utile esset. Anaxagoram et Periclem amicitia conjunctos fuisse tradit etiam Plato Epist. 2. ad Dionysium.

^p Anaxagoræ] Vid. lib. II. de Orat. § 56.

^q Cujus ex epistolis] Quæ sine dubio perierunt: ex una ejus ad Heracleodorum epistola 5. patet apud Demosthenem summo loco fuisse Platonem. Consule lib. 1. de Orat. § 89.

^r Philosophorum disciplina] Totam philosophiam tres in partes distribuit: in dialecticam, sive logicam, cujus est de genere et specie disputare; definitionis, divisionis, argumentationis, ac dignoscendæ veritatis regulas tradere: in physicam,

de virtute, de moribus? sine multa earum ipsarum rerum disciplina,⁵ aut dici, aut intelligi potest? v. 17. Ad has tot tantasque res⁶ adhibenda sunt ornamenta innumerabilia, quæ sola tum quidem tradebantur ab iis qui dicendi numerabantur magistri. Quo fit, ut veram illam et absolutam eloquentiam nemo consequatur, quod alia intelligendi, alia dicendi disciplina est;⁷ et ab aliis, rerum, ab aliis, verborum doctrina quæritur. 18. Itaque M. Antonius, cui vel primas eloquentiæ patrum nostrorum tribuebat ætas, vir natura peracutus et prudens, in eo libro, quem unum reliquit, disertos⁸ ait se vidiisse multos, eloquentem omnino neminem. Insidebat videlicet in ejus mente species eloquentiæ, quam cernebat animo, re ipsa⁹ non videbat. Vir autem acerrimo ingenio (sic enim fuit) multa et in se et in aliis desiderans, neminem plane, qui recte appellari eloquens posset, videbat. 19. Quodsi ille nec se, nec L. Crassum eloquentem putavit, habuit profecto comprehensam animo quandam formam eloquentiæ, cui quoniam nihil deerat, eos, quibus aliquid aut plura deerant, in eam formam non poterat includere. Investigemus hunc igitur, Brute, si possumus, quem nunquam vidit Antonius, aut qui omnino nullus unquam fuit; quem si imitari atque exprimere non possumus, quod idem ille vix Deo concessum esse dicebat; at qualis¹⁰ esse debeat, poterimus fortasse dicere.

⁵ Quas administrat philosophia.

⁷ Ab aliis magistris intelligendi, ab aliis dicendi præcepta traduntur.

—5 Norimb. sine multarum rerum disciplina. Mox, aut intelligi posse codd. et edd. veit. item Nor. Junt. Crat. Mannt. Steph. 'Rectissime; nam in vulgata ante de vita inserendum esset quid, vel an.' Orell.

CAP. V. 1. Lamb. conj. *reapse*, in marg. ed. 1584. ut est aliquoties in li-

NOTE

quæ rerum naturalium causas et effecta explicat: denique in ethicam sive moralem, quæ de virtutibus ac vitiis, ceterisque ad mores pertinentibus disserit.

⁸ *Disertos*] Disertus est qui ornate

et copiose disserit; eloquens qui ita dicit, ut probet, ut delectat, ut fleat; qui in quolibet dicendi genere excellens, et humilia subtiliter, et magna graviter, et mediocria temperate potest dicere.

20. Tria sunt omnino genera dicendi,¹ quibus in singulis quidam floruerunt; peræque autem (id quod velimus) perpauci in omnibus. Nam et grandiloqui, ut ita dicam, fuerunt cum ampla et sententiarum gravitate,² et majestate verborum, vehementes, varii, copiosi, graves: ad permovendos et convertendos animos instructi et parati: quod ipsum⁴ alii aspera, tristi, horrida oratione, neque perfecta, neque conclusa;⁵ alii lævi, et structa,⁶ et terminata;⁷ et contra tenues, acuti, omnia docentes, et dilucidiora, non ampliora, facientes, subtili quadam et pressa oratione limati.⁶ VI. In eodemque genere⁸ alii callidi, sed impolitū, et consulto rudium similes et imperitorum: alii in eadem jejunitate⁹ concinniores, id est,¹ faceti, florentes etiam, et leviter ornati. 21. Est autem quidam interjectus, inter hos medius,² et quasi temperatus, nec acumine posteriorum, nec flumine³ utens superiorum, ut cianus⁴ ambo-

¹ Neque numeris comprehensa.

² Angusta et contracta oratione politū.

⁵ Periodis definita.

⁶ Exili.

⁷ Tenuitate.

bris de Republica.—2 Nor. Junt. Lamb. *attamen qualis*.—3 'Granditate] Ita rescripsi pro vulg. *gravitate*, quia statim sequitur *graves*. Infra c. 9. 'amplum atque grandem.' Schutz. 'Sed non minus offendimus in v. *grandiloqui* cum *granditate*, quam in his, cum *granditate* . . . *graves*.' Orell.—4 Ita codd. etiam Regii, item Nor. Ald. Junt. Lamb. in quo ipso Bipont. Schutz. in ed. maj. *quorum ipsorum* conj. nescio quis in Lambini annot.—5 'Correati *structa* pro vulg. *instructa*; quod e vicinia hac translatum est, nec illo modo hic locum habet: oratio *structa* apta est h. l.' Ernesti. *instructa* codd. Nor. Ald. Junt. Lamb.—6 Guelf. 2. 3. et Nor. *limata*; hinc et *limata* Lamb.

CAP. VI. 1 Vocc. *id est* suspecta Schutzio.—2 Ita Nonius in v. 'etnna', Manut. Grat. Orell. *interjectus intermedius* Nor. Ald. Junt. Crat. Lamb.—3 'Primum edidimus *flumine* pro *fulmine*; quia aptius rei, et quia sic est ap. Nonium; e quo cum *ut cianus* receptum sit, quare non et *flumine* recipiatur? In altero, *ut cianus*, vetus lectio librorum est *vicinus amborum*, pro quo ex ad-

NOTÆ

¹ Tria sunt omnino genera dicendi] Hæc est Græcorum doctrina, qui triplicem dicendi characterem statuunt, ἀόρη, λαχρὸς, μέσος, uberem, gracilem, medioerem. Uberi dignitas est et amplitudo: gracili venustas et subtilitas: medius in confinio est utriusque modi particeps. His singulis virtutibus vitia agnata sunt. Sufflati at-

que tumidi fallunt pro uberibus, squalentes et jejuni dicti pro gracilibus, incerti et ambigni pro medioeribus. Gellius VII. 14. Grandiloquus est Cicero in oratione pro Milone, tenuis et acutus cum dicit pro Cæcina, temperatus in oratione pro lege Manilia.

⁴ Ut cianus] Perperam nonnullis

rum, in neutro excellens, utriusque participans; vel utriusque (si verum quærimus) potius expertus. Inque uno tenore, ut aiunt, in dicendo fuit, nihil affertens præter facilitatem et æquabilitatem: ⁴ aut addit aliquos, ut in corona, toros, ⁵ omnemque orationem ornamentis modicis verborum scelerantiarumque distinguit. 22. Horum singulorum generum quicumque vim [singulis] ⁶ consecuti sunt, magnam in oratoribus nomen habuerunt. ⁶ Sed quærendum est, satise id, quod volumus, effecerint. ⁷ VII. Videmus enim fuisse quosdam, qui fidem ornate ac graviter, ⁸ idem versute et subtiliter dicerent. Atque utinam in Latinis talis oratoris simulacrum reperire possemus! esset egregiam non quære externa, ⁹ domesticis esse contentos. 23. Sed ego idem, qui in illo sermone nostro, qui est expositus in Bruto, ¹⁰ multum tribuerim Latinis, vel ut hortarer alios, vel quod amaram meos, recordor longe ¹¹ omnibus unum anteferro Demosthenem, qui vim accommodavit ad eam, quam sen-

⁴ Ut aliquid ex utroque commixtum.

⁵ Partem aliquam magis eminentem.

⁶ Quicumque singuli his tribus dicendi generibus singulis, non universis excelluerunt.

⁷ Ad acquirendam eloquentia perfecta gloriam.

⁸ E Græcis petita.

⁹ In dialogo de claris oratoribus, qui inscribitur Bruto.

monitu Rivii receptam est ut *cinus* e Nonio. Ceterum etsi ut possum concoquere; nam et c. 24. est 'smere, ut mntue;' tamen malim h. l. *celut cinus a.* et *vicinus* forte natus est e compendiis ut. *cinus.* Ernesti. *fulmine* Nor. Ald. Junt. Lamb. Grut. Schutz. Orell. *vicinus* amborum codd. edd. Rom. Nor. Ald. Junt. Crat. Schutz. Orell. probante Schneidero; ut *cinus* amborum Manut. Lamb. Grut. Actutum, particula in deest ap. Non.—4 Ita Manut. Grut. Orell. *facultatem* et *æqualitatem* Nor. Ald. Junt. Crat. Lamb.—5 'Quid *singulis*? nihil aliud esse potest, quam in singulis generibus. Sed id jam ante dictum. Delendum puto.' Ernesti. *singuli* Schutz. Le Clerc. et Orell. in *singulis* Camer. *singulis* codd. edd. vet. Ald. Junt. Lamb.

CAP. VII. 1 Lamb. *ornate et graviter*.—2 Gothofr. *recordor me longe*.—

NOTE

in editionibus habetur *vicinus*. Veram lectionem ex Nonio Marcello ab eruditio detectam attulimus. 'Cin-
sus,' inquit, 'est commissio plurimum, unde et 'concellanare' dicitur.' Deinde locum hunc integrum sub-
jicit.

¹⁰ Ut in corona, toros] Volabile ge-
nus orationis et rotundum, ut corona,
suscipit ad ornamentum partes emi-
nentiores, quasi toros, ne tanquam
pelitam marmor, varietatis jucundi-
tate careat. Ita Strebmus.

tiam,⁴ eloquentiam, non ad eam, quam in aliquo ipse cognoverim.⁵ Hoc nec gravior extitit quisquam, nec callidior, nec temperatior.⁶ Itaque nobis monendi sunt ii, quorum sermo imperitus increbuit,⁷ qui aut dici se desiderant Atticos, aut ipsi Attice volunt dicere, ut mirentur hunc.⁸ maxime, quo ne Athenas⁹ quidem ipsas magis credo fuisse Atticas: [p. 199.] quid enim sit Atticum, discant, eloquentiamque ipsius⁰ viribus, non imbecillitate sua, metiantur. 24. Nunc enim tantum quisque laudat, quantum se posse sperat imitari. Sed tamen eos studio optimo,¹ iudicio minus firmo² præditos, docere, quæ sit propria laus Atticorum, non alienum puto.

VIII. Semper oratorum eloquentiæ moderatrix fuit auditorum prudentia.³ Omnes enim, qui probari volunt, voluntatem eorum, qui audiunt, intuentur, ad eamque, et ad eorum arbitrium et nutum totos se fingunt et accommodant. 25. Itaque Caria, et Phrygia,⁴ et Mysia, quod minime politæ, minimeque elegantes sunt, asciverunt aptum suis auribus opimum⁵ quoddam, et tanquam adipatæ⁶

⁴ *Quam animo expressi.*

⁵ *Demosthene nec in sublimi dicendi genere vehementior quisquam fuit, nec in tenui subtilior, nec in mediocri moderatior.*

⁶ *Quorum impolita dictio cepit a nonnullis usurpari.*

⁷ *Demosthenem.*   ⁸ *Demosthenis.*

⁹ *Quia ad eloquentiam Atticam aspirant.*

⁰ *Quia eam discernere nequeunt.*

¹ *Auditorum ingenium et indoles semper fuit regula, cui se conformarunt oratores.*

³ Lamb. in marg. ed. 1684. *ipse cognorim.*—4 Ita Nor. Junt. Crat. Manut. increbuit Lamb. et Schutz. Vid. Struve Lat. Decl. et Conj. p. 225.—5 Nor. Junt. Crat. *quo Athenas*, probante Schneidero.

CAP. VIII. 1 Ita Nonius, Manut. et Grut. *tanquam adipale* codd. Nor. Ald.

NOTÆ

⁴ *Caria, et Phrygia, &c.*] Regiones Asiæ Minoris, quæ jam dicitur *la Natolie*: Caria vocatur *Aidinelli*, Phrygia *German*.

⁵ *Opinum*] Inde fluxit in Asiam fusum ac crassum dictionis genus, quod paulatim sermone Græco in

proximas Asiæ civitates delato, nondum satis periti loquendi facundiam concupierint: ideoque ea, quæ proprie signari poterant, circuitu cæperint enuntiare, ac deinde in eo perseverarint, ut tradit Quintilianus XII. 10.

diccionis genus,¹ quod eorum vicini (non ita lato² interjecto mari) Rhodii nunquam probaverunt, Græci multo minus,³ Athenienses vero funditus repudiaverunt; quorum semper fuit prudens sincerumque iudicium, nihil ut possent, nisi incorruptum, audire, et elegans: eorum religioni⁴ cum serviret orator, nullum verbum insolens, nullum odiosum⁵ ponere audebat. 26. Itaque hic,⁶ quem præstitisse diximus ceteris, in illa pro Ctesiphonte⁷ oratione longe optima, submissus⁸ a primo; deinde, dum de legibus disputat, pressus:⁹ post sensim incedens, iudices ut vidit ardentes,¹⁰ in reliquis exultavit audacius.¹¹ Ac tamen¹² in hoc ipso, diligenter examinante verborum omnium pondera, reprehendit Æschines quædam,¹³ et exagitat; illudensque, dira,¹⁴ odiosa, intolerabilia esse dicit. Quinetiam quærit ab ipso, cum quidem eum belluam appellet,¹⁵ utrum illa verba, an portenta sint: ut Æschini ne Demosthenes quidem videatar Attice dicere. 27. Facile est enim verbum aliquod ardens¹⁶ (ut ita dicam) notare, idque restinctis jam animo-

¹ Pinguis dictionis genus.

⁴ Prudenti solertia.

² Nullam inusitatum, nullam ineptam vocem.

⁵ Demosthenes.

³ Sine ulla contentione exorditur.

⁷ Subtilis.

⁸ Commotos.

⁶ Reliqua oratione liberius locutus est.

⁹ In ipso Demosthene, qui vim cuiusque vocis accurate ponderabat, ejus æmulus orator Æschines arguit nonnullas ineptias, &c.

¹⁵ Eum belluam appellans.

¹⁰ In vehementissima contentione prolatum.

Junt. Crat. Schutz. et Orell. *tanquam adipatum* Lamb.—2 *Ita Grut. Græcia autem multo minus* Guelf. 2. unde Schutz. *Græcia multo minus*; Nor. Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Orell. *Græci autem multo minus*.—3 *Ita Lamb. et Orell. submissus* Nor. Ald. Junt. Crat. Manut. Grut. *submissus . . . pressus sine hæsitatione edidimus pro summissus . . . pressius*, quod Latinitas non patitur, et natum est ex ultimo *audacius*, cui hæc sunt per inscitiam conformata, cum nihil habeant conjunctionis cum verbo *exultavit*.¹ Ernesti. *pressus* Nor. Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Grut. Mox, pro *incedens, iudices*, quod servant codd. Nor. Ald. Junt. Lamb. Grut. Brewer. *incedens iudices* habent unus Oxon. Guelf. 1. Schutz. et Orell.—4 *Attamen* Lamb. Mox, *examinans* Ald. Junt. Crat.—5 *Ita Nor. aliisque edd. vett. dura* Ald. Junt.

NOTE

² *Non ita lato*] Decem fere leucis Gallicis Rhodns distat a littoribus Carie.

⁷ *Pro Ctesiphonte*] Sive de corona

oratione, cujus argumentum egregie Tullius exponit libello de Optima Genere Oratorum.

rum incendiis irridere. Itaque se pœgans^d jocatur Demosthenes: negat, in eo positas esse^e fortunas Grœciam, hoc an illud verbum dixerit,^f huc an illic manum porrexerit. Quonam igitur modo audiretur Mysus aut Phryx^g Athenis, cum etiam Demosthenes exagitetur ut putidus? Cum vero inclinata ululantique voce, more Asiatico, canere cœpiasset, quis eum ferret? aut quis potius non juberet auferri? IX. Ad Atticorum igitur aures teretes^h et reliquias qui se accommodant, ii sunt existimandi Attice dicere. 28. Quorum genera plura sunt; hi unum modo quale sit,ⁱ suspicantur. Putant enim, qui horride incultaque dicat, modo id eleganter enucleateque faciat, eum solum Attice dicere. Errant, quod solum: quod Attice, non falluntur.^k 29. Istorum enim judicio si solem illud^l est Atticum, ne Pericles quidem dixit Attice, cui primas sine controversia deferbantur: qui si tenui genere uteretur, nunquam ab Aristophane^m pœta fulgere,ⁿ tonare, permiscere

^d Excusans ejusmodi voces.

^g Ex Mysia aut Phrygia oriundus.

^f Barbare loquens.

^h Eruditas et ad numerosam orationem factas.

^k Attice dicentium plura sunt genera: sed Latini, qui se dicere Attice putant, unum sibi genus qualecumque sit, fingunt. Eum enim qui tenui et exili dicenti genere utatur, putant Attice dicere, cum illud bonis sententiis et verbis informat. Falluntur quod cum duntaxat dicere Attice sentiant; non falluntur quod in Atticorum numero collocant.

^l Tenui dictionis genus.

Lamb. Grut.—6 Verbum esse deest in Nor.—7 Ita Streb. Fr. Gryph. hoc an illud locutus sit Lamb. in marg. 1584. in hoc in eum, huc an illic codd. et edd. vet. Nor. Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Grut. hoc an illo verbo usus sit Schütz. et Orell. Vide Ambrosii Comment. in Lucam II. 2.

CAP. IX. 1 Lamb. quale id cumque sit.—2 Ita Nor. Ald. Junt. Grut. pœta

NOTE

^a Hoc an illud verbum dixerit [in hoc eum] Mendosum hunc locum arguit tum sententia pendens et imperfecta, tum ipsa Demosthenis verba in oratione de Corona: Πάν γάρ παρά τούτο, (ούχ' ὄψις;) γέγονε τὰ τῶν Ἑλλήνων πρόγναστα, εἰ τοῦτ' ἐδὲ βήμα, ἀλλὰ μὴ τοῦτ' ἐδιελέχθη ἐγώ· ἢ δευρὶ τῆς χεῖρα, ἀλλὰ μὴ δευρὶ παρήρηκα; Certe enim hic, nonne vides, resp. fortunas non esse positas, et hoc verbum non illud dixerim, aut huc manum non

illic porrexerim? Ex quibus sic restituendus est hic locus: Negus in oppositas esse fortunas Grœcia; hoc an illo verbo usus sit, huc an illic manum porrexerit, quomodo legit Ambrosius in Lucam II. 2. ut observavit Manucius.

^b Aures teretes] Id est, perfectas. Quo sensu dixit Horatius in Arte: 'Gravis ingenium, Gravis dedit ore rotundo Musa loqui.'

^c Aristophane] Quem alii Rhodium,

Græciam dictus esset. Dicat igitur Attice venustissimus ille scriptor ac politissimus, Lysias, (quis enim id possit negare?) dum intelligimus, hoc esse Atticum in Lysia, non quod tenuis sit, atque inornatus, sed quod nihil habeat insolens aut ineptum. Ornate vero, et graviter, et copiose dicere, aut Atticorum sit, aut ne sit Æschines, neve Demosthenes Atticus. 30. Ecce autem aliqui se Thucydidos⁴ esse³ profitentur; novum quoddam imperitorum et inauditarum genus. Nam qui Lysiam sequuntur, caudicem quendam sequuntur: non illam quidem amplam, atque grandam; subtiliam et elegantem tamen, et qui in forensibus causis possit præclare consistere. Thucydides autem res gestas et bella narrat, et prælia, graviter sane, et probe: sed nihil ab eo transferri potest ad forensem usum,⁴ et publicum. Ipsæ illæ conciones ita multas habent obscuras⁵ abditasque sententias, vix ut intelligantur: quod est in oratione civili vitiosum vel maximum. 31. Quæ est autem in hominibus tanta perversitas, ut, inventis⁶ frugibus, glando

¹ Non non probatum.

² Thucydidis imitatores.

fulgurare Crat. Manut. Lamb. Schütz. in ed. maj.—³ Verbum esse suspectum

NOTE

Eginetam alii dicunt, quidam etiam Egyptium. Fuit facetiosissimus poeta veteris comædiæ Græcæ: inimicitias exercuit cum Socrate, cujus perentiam in acens affectum deridendam multitudini præbuit. Floruit, Eusebio teste, Olympiade 85. annis ante Christum 440. De Pericle dicebat in Acharnensibus, ἄρπαρρον, ἀφύρρον, ἐρωτικὸν τῆς Ἑλλάδος. Fulgurabat, tonabat, permiscebat Græciam.

⁴ Thucydidos] Demosthenes tamen unum sibi Thucydidem imitandum proposuit, quem, ut refert Lucianus, quædam manu sua descripsit. Immo cum iscomæ Atheniensis bibliotheca, simul peritissimæ Thucydidis hystoria, ex ἀναγὰς νεαίο quæ scribit

Arsenius, Monembasim episcopus, in apophthegmatis Græcis, unum Demosthenem, cum eas memoriter teneret, describendas curasse. Quam tamen narrationem commentitiam cum Vossio arbitramur. Verum Thucydidem ab oratore Tullius ablegat, quod cum egregia Demosthenis et aliorum suppetere opera, pressum, concisum, et obscurum historicum, a forensi dictione alienum, ætate suæ nonnulli sequerentur.

⁵ Obscurus] Obscurus Thucydides, tam quia compressione rerum brevis est, ut ait Tullius in Bruto; tam quia locutione adhibet, quæ nisi conjectura intelligi non possunt, ut tradit Dionys. Halicarnassæus.

⁶ Ut, iscomis] Melioribus detectis,

vescāntur? An victus hominū, Atheniensium beneficio⁴ excoli potuit, oratio non potuit? Quis porro unquam Græcorum rhetorū⁵ a Thucydide quicquam duxit? At laudatus est ab omnibus: fateor: sed ita, ut rerū explicator prudens, severus,⁵ gravis; non ut in iudiciis versaret causas,⁶ sed ut in historiis bella narraret. Itaque nunquam est numeratus orator. 32. Nec vero, si historiam non scripsisset, nomen ejus extaret,⁶ cum præsertim fuisset honoratus et nobilis. Hujus tamen nemo neque verborum, neque sententiarum gravitatem imitatur: sed, cum mutilla quædam, et hiantia locuti sunt,⁶ quæ vel sine magistro facere potuerunt, germanos se putant esse Thucydidas.⁷ Nactus sum etiam qui Xenophontis similem esse se cuperet; cujus sermo est ille quidem melle dulcior, sed a forensi strepitu remotissimus.⁷

33. Referamus nos igitur⁸ ad eum,⁷ quem volumus, inchoandum, et eadem eloquentia informandum, quam

¹ Imitando sumit.

² In foro causas ageret.

³ Nomen ejus posteritati innotesceret.

⁴ Decurtata et horrida aspero extremarum vocum cum insequentibus primis concursu.

⁵ Credunt se eodem, quo Thucydides usus est, dicendi genere uti.

⁶ Minime aptus judicialibus causis. ⁷ Oratorem.

.....

est Ernestio.—4 Lamb. *usum forensē*.—5 Schutz. e Bruto cap. 63. legit *sincerus*.—6 Ita codd. Ald. Junt. Crat. Manut. Lalle. 'Recte: negatio sane requireretur, si esset *præsertim cum*, ut ceperunt ii, a quibus non intrusum est. Sed junge, *cum*, id est, quamvis, *fuisset honoratus præsertim*.' Orell. non *extaret* habent Lamb. Grut. Schutz.—7 Ita e libro vet. Rivius, Manut. et Lamb. *Thucydides* Ald. Junt. Crat.—8 *Referamus igitur nos* Gneif. 1. 2. et Schutz. in ed. maj. *Mox, et ea demum eloquentia* de Ernestii conjectura edit Schutz.

NOTE

stulte deteriora eliguntur. Glandem nemo sapiens ad victum adhibeat frugibus inventis: nemo cum Demosthenem possit, Thucydidem imitetur.

⁴ *Atheniensium beneficio*] Primos omnium Athenienses agriculturæ rationem a Triptolemo edoctos fuisse memoriæ proditum est.

⁵ *Quis p. u. Græcorum rhetorum*] Demosthenes, ut mox exposuimus.

¹ *Nomen ejus extaret [non ext.]* Ita Lambini editiones, quod cum verbis sequentibus magis congruit; ut sententia sit: Nunquam Thucydides locum inter oratores habuit, celebris est tantum historici nomine: non continuo tamen si historiam non scripsisset, oblivioni falsset traditus, siquidem et nobilitate et honoribus Athenis inclaruit. In aliis editionibus particula negans supprimitur.

in nullo cognovit Antonius. x. Magnum opus omnino et arduum, Brute, conamur: sed nihil difficile amanti puto. Amo autem, et semper amavi ingenium, studia, mores tuos. Incendor porro quotidie magis, non desiderio solum (quo quidem conficior) congressus nostros, consuetudinem victus, doctissimos sermones requirens tuos, sed etiam admirabili fama virtutum incredibilium,¹ quæ specie dispareres, prudentia conjungantur.² 34. Quid enim tam distans, quam a severitate comitas? Quis tamen unquam te aut sanctior³ est habitus, aut dulcior? Quid tam difficile, quam in plurimorum controversiis dijudicandis ab omnibus diligi? consequeris tamen, ut eos ipsos, quos contra statuas,⁴ æquos placatosque dimittas: itaque efficiis, ut, cum gratiæ causa nihil facias, omnia tamen sint grata, quæ facis. [p. 200.] Ergo omnibus⁵ terris, una Gallia⁶ communi non ardet incendio: in qua frueris ipse te, cum in Italiæ luce cognosceris,⁷ versarisque in optimorum civium vel flore, vel robore. Jam quantum illud est, quod in maximis occupationibus⁸ nunquam intermittis studia doctrinæ! semper aut ipse scribis aliquid, aut me vocas ad scribendum! 35. Itaque hoc sum aggressus statim Catone absoluto: quem ipsum nunquam attigissem, tempora timens inimica virtuti,⁹ nisi tibi hortanti, et illius memoriam mihi caram

¹ Non solum desiderio tui, cujus me torquet absentia.

² Quæ licet specie dissimiles sint, prudentia tua conjunguntur.

³ Incorruptior. ⁴ Adverens quos fors sententiam.

⁵ Toto imperio Romano sola Gallia quam administras pacifica est et tranquilla, experta bellorum civilium.

⁶ Ex tuis virtutibus fructum colligis, cum in Italia celeberrima parte flores.

⁷ Libro de laudibus Catonis Utiensis. ⁸ Caesaris tyrannidem reformidans.

CAP. X. 1 Ita Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. 'Et sic codd. aliquot habere videntur, cum a Guelf. et Oxon. nihil notetur.' Orell. *incredibili fama virtutum admirabilium* edd. vett. et Schütz. in ed. min. *admirabilium incredibili fama virtutum* Schutz. in ed. maj.—2 Ergo ex omnibus Lamb. et Schütz.

NOTE

1 Una Gallia] Trajecturus in Africam Cæsar adversus Catonem et Scipionem, Bruto Galliam Cisalpinam magna illius provincie felicitate commisit. Plutarchus in M. Bruto.

* In maximis occupationibus] Adeo

Delph. et Var. Clau.

studio literarum deditum fuisse Bruto scribit Plutarchus, ut in castris daret operam legendis libris, et paulo ante Pharsalicam pugnam, aliis de eventu pugnae sollicitis, ipsa Polybii Epitomen componeret.

Cicero.

4 Y

excitanti, non parere nefas esse duxissem: sed testificor, me a te rogatum, et recusantem, hæc scribere esse ausum. Volo enim mihi tecum commune esse crimen, ut, si sustinere tantam quæstionem^a non potuero, injusti oneris impositi tua culpa sit,^b mea recepti: c in quo tamen iudicii nostri errorem laus tibi dati muneris compensabit.^d

XI. 36. Sed in omni re difficillimum est, formam (quæ^e χαρακτήρ Græce dicitur) exponere optimi: quod aliud aliis videtur optimum. Ennio delector, ait quispiam, quod non discedit a communi more verborum: Pacuvio, inquit alius; omnes apud hunc ornati, elaboratique sunt versus: multa^f apud alterum^g negligentius. Fac alium Attio:^h varia enim sunt iudicia, ut in Græcis: i nec facilis explicatio, quæ forma maxime excellat. In picturis alios horrida,ⁱ inculta, abdita,^j et opaca: contra alios nitida, læta, collustrata delectant.^k Quid est, quo^l præscriptum^l aliquid, aut formulam exprimas, cum in suo quodque genere præstet, et genera plura sint?^m Hac ego religioneⁿ non sum ab hoc conatu repulsus:^o existimavique, in omnibus rebus esse aliquid optimum, etiamsi lateret: idque ab eo posse, qui ejus rei gnarus esset,^p iudicari. 37. Sed quoniam plura

^a Tam grave scribendi argumentum.

^b Quod mihi tantum onus imposueris.

^c Quod tantum onus receperim.

^d Ex hoc tibi dato munere quam percipiam laudem, ea compensabit vitium iudicii nostri, quo argumentum viribus majus suscepimus.

^e Ennium poetam.

^f Finge alium quempiam delectari Attio tragico poeta.

^g In Latinis scriptoribus, ut in Græcis.

^h Tabella quæ redolent antiquitatem.

ⁱ Frequentibus umbris subobscura.

^j Objiciet aliquis: Quid est quod certam aliquam ac definitam eloquentiæ regulam statuas, cum multiplex sit eloquentiæ forma, et varia illius genera singula aliquid optimum habeant?

^k Metu ne id mihi objiceretur.

^l Qui eam rem intelligeret.

CAP. XI. 1 Ita codd. et Nor. Vide Bremium ad lib. de Fato p. 3. quod Ald. Junt. Crat. Manut. Grut. qui Tulich. Lamb. Schutz. et Orell.—2 Lamb. multo. 3 Memorabilis lectio. Orell.—3 Ita Nor. Manut. Lamb. alius n. l. c. delectatur Venet. et Mediol. alios n. l. c. delectat Ald. Junt. Crat.—4 Quid est

NOTÆ

^l Præscriptum] Literarum characteres prius scripti, quos ludi-magis-

sunt^m orationum genera, eaque diversa, neque in unam formam cadunt omnia; laudationum, scriptionum,⁶ et historiarum, et talium suasionum, qualem Isocrates fecit Panegyricum,ⁿ multique alii, qui sunt nominati sophistæ,^o reliquarumque rerum⁷ formam, quæ absunt ab forensi contentione, ejusque totius generis, quod Græce ἐπίδεικτικὸν nominatur, quod⁸ quasi ad inspiciendum,^m delectationis causa comparatum est, non complectar hoc tempore; non quo negligenda sit;ⁿ est enim illa quasi nutrix ejus oratoris, quem informare volumus,^o et de quo molimur aliquid exquisitius dicere. XII. Ab hac et verborum copia alitur, et eorum constructio, et numerus liberiore quadam fruitur licentia. 38. Datur etiam venia concinnitati sententiarum:ⁿ et arguti, certique, et circumscripti verborum ambitus conceduntur: de industriaque, non ex insidiis, sed aperte ac palam elaboratur, ut verba verbis quasi demensa¹ et paria respondeant, ut crebro conferantur pugnantiâ, cõmparenturque² contraria:⁴ et ut pariter extrema terminentur,

^m Nunc non tractabo laudationes, argumenta ad exercitationem oratoriam proposita, historias, et suasiones, cujusmodi est Panegyricus Isocratis et plurimorum aliorum rhetorum, et reliquas ejusmodi orationes, quæ ad forum non pertinent, et versantur in genere demonstrativo, quod Græci appellant ἐπίδεικτικόν, quod quasi ad ostentationem tantum factum sit.

ⁿ Forma illa orationum.

^o Cujus ideam proponere volumus.

ⁿ In illis dicendi generibus a forensi ratione alienis toleratur venustas sententiarum, conceduntur periodi.

¹ Ars minime latet: magno studio aperte et palam, non clam laborant ut verba priora posterioribus ex æquo respondeant, ut crebris utantur antithetis, et similiter deminentibus.

quod Crat. et Lamb.—5 Lamb. conatu depulsus.—6 Lamb. et Lalleu. suasionum. Mox, historiarum delendum censebat Lamb. Deinde, pro suasionum, Lamb. et Lalleu. dant scriptionum.—7 Voc. rerum suspectum est Schutzio. Actutum, formam Lambinus transposuit ante non complectar.—8 Nor. qua.—9 Guelf. 1. 2. non complector.

CAP. XII. 1 Ita omnes codd. et edd. præter Lamb. et Orell. in quibus legitur demensa.—2 Ita Manut. Grut. Schutz. et Orell. conferant pugnantiâ,

NOTÆ

^m Plura sunt] Omnia tamen referuntur ad triplex genus, judiciale, deliberativum, et demonstrativum.

ⁿ Panegyricum] In quo elaborando decem aut etiam quindecim annos Isocratem consumsisse tradunt. Ora-

tio ex suasionem et laudationem mixta; cujus prima parte laudes Atheniensium persequitur, altera eadem ad bellum regi Persarum inferendum impellit.

^o Sophistæ] Dicantur tum qui phi-

eundemque referant in cadendo sonum: quæ in veritate causarum et rarius multo facimus, et certe occultius. In Panathenæico autem Isocrates ea studiosè consecutum fatetur: non enim ad iudiciorum certamen, sed ad voluptatem aurium scripserat. 39. Hæc tractasse Thrasymachum Chalcedonium, primum, et Leontinum ferunt Gorgiam; Theodorum inde Byzantium, multosque alios, quos *λογοδαίδαιλους* appellat in Phædro Socrates; quorum satis arguta multa, sed ut modo primumque nascentia, minuta, et versicolorum similia quædam, nimiumque depicta. Quo magis sunt Herodotus, Thucydidesque mirabiles: quorum ætas cum in eorum tempora, quos nominavi, incidisset, longissime tamen ipsi a talibus deliciis, vel potius ineptiis, abfuerunt: alter enim sine ullis salebris, quasi sedatus amnis fluit: alter incitator fertur, et de bellicis rebus canit etiam quodammodo bellicum: primisque ab his (ut ait Theophrastus) historia commota est, ut auderet uberius,

* Cum veræ in foro aguntur causa.

† Quam cum fletum aliquid ad exercitationem argumentum tractatur.

‡ Quæ auribus blandirentur. *Orationum artifices.*

§ In Platonis Dialogo qui inscribitur Phædrus. *Acuta.*

¶ Ut sunt ea quæ primum nascuntur, numeri erant breviores, versicolorum instar concisi, et nimium ornati relictis, antithetis, contrariis, &c.

‡ Herodotus sine ulla duriore locutione.

§ Thucydides vehementior est, et sonanti dictione in bellis describendis prope sonitum tubæ imitatur.

comparentque Guelf. 1. 2. Nor. Ald. Junt. Crat. Lamb.—3 Ita Guelf. 1. Venet. Mediol. Nor. ea studiosè consecutum Ald. Junt. Crat. Manut. Grut. Orell. ea se studiosè consecutum Guelf. 2. et Lamb. ea studio se consecutum Schutz. ea studiosè se consecutum suspicatus est Ernesti.—4 Lamb. et Gorgiam Leontinum ferunt.—5 Lamb. et versicolorium. Mox, pro depicta, Schutz. conj. astricta.

NOTE

Isophiam, tum qui rhetoricam docent. Nomen fuit primo honorificum, deinde in invidiam abiit, ut sophistæ dicerentur, qui fallacibus conclusiunculis fictam quandam scientiæ speciem jactarent.

¶ Panathenæico] Isocratis oratione sie appellata, vel quod habita fuerit

Panathenæis solennibus feriis, vel quod Atheniensium omnia egregia facta, eorumque laudes ab ultima origine repetit. Eam orationem scripsit annos natus nonaginta quatuor, et in exordio fatetur Isocrates, junio-rem se rhetorum foscuculos studiosius conquisivisse.

quam superiores, et ornatus dicere.^a XIII. 40. Horum ætati successit Isocrates, qui præter ceteros ejusdem generis laudatur semper a nobis, nonnunquam, Brute, leviter^b et erudite repugnante te: sed cedas^c mihi fortasse,^d si, quid in eo laudem, cognoveris. Nam cum concisus ei Thrasy-machus minutis^e numeris videretur, et Gorgias, qui tamen primi traduntur arte quadam verba vinxisse;^f Theodorus^g autem præfractor,^h nec satis (ut ita dicam) rotundus: primus instituitⁱ dilatare verbis, et mollioribus numeris explere sententias. In quo cum doceret eos, qui partim in dicendo, partim in scribendo principes extiterunt, domus ejus officina habita eloquentiæ est. 41. Itaque ut ego, cum a nostro Catone laudabar, vel reprehendi me a ceteris facile patiebar: sic Isocrates videtur testimonio Platonis aliorum judicia debere contemnere. Est enim (ut scis) quasi in extrema pagina Phædri his ipsis verbis loquens Socrates: 'Adolescens^a etiam nunc, o Phædre, Isocrates est: sed quid de illo augurer, lubet dicere. Quid tandem? inquit ille.^c Majore mihi ingenio videtur esse, quam ut cum orationibus Lysiæ comparetur. Præterea ad virtutem major indoles: ut minime mirum futurum sit, si, cum ætate processerit, aut in hoc orationum genere, cui nunc studet, tantum, quantum pueris, reliquis præstet omnibus, qui un-

^a Excitata est ad copiosius et ornatus dicendi genus, quam antea fuerat.

^b Mecum fortasse laudabis Isocratem. ^c Brevioribus.

^d Verba simul illigasse in periodorum formam. ^e Asperior.

^f Isocrates incepti. ^g Phædrus.

*****

CAP. XIII. 1 Ita Nor. et Lamb. *leniter* ex codd. Schutz. et Orell.—
2 'Bene Ernestius *cedas* substituit vulgato *credas*. Illud melius respondet verbo *repugnare*, quod præcesalit. Idem, si quis malit *cedes*, quo ducit cod. V. qui habet *ciedes*, se repugnaturum negat. Idque mihi quoque hic aptius visum est.' Schutz.—3 Ita margo ed. 1584. Grut. et Orell. *junxisse* Nor. Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. 'Nec fortasse mutandum fuit. Cf. § 68.' Orell.—
4 'Hoc nomen reposni pro nomine *Thucydidis*, quod est in edd. Id nomen hic reponendum esse, dudum in Clave monni. Est enim hic tertius ex iis, quos ante nominarat. Thucydidis non fuit in sophiatis. Nonius in v. 'Rotundum' habet *Theodocius*; sed et hic alienus est ab h. l.' Ernesti. *Thucy-*

NOTE

^a *Adolescens*] Locum hunc integram transtulit e Phædro Tullius.

quam orationes attigerunt; aut, si contentus his non fuerit, divino aliquo animi motu majora concupiscat. Inest enim natura philosophia in hujus viri mente quædam.' Hæc de adolescente Socrates⁵ auguratur. 42: At ea de seniore⁴ scribit Plato, et scribit æqualis, et quidem exagitator omnium rhetorum: hunc miratur unum. [p. 201.] Me autem,¹ qui Isocratem non diligunt, una cum Socrate et cum Platone⁶ errare patiantur. Dulce igitur orationis genus, et solutum,¹ et effluens,⁷ sententiis argutum, verbis sonans, est in illo epidictico⁷ genere: quod diximus proprium⁸ sophistarum; ⁸ pompæ, quam pugnæ aptius; gymnasiis et palæstræ dicatum; ⁹ spretum et pulsum foro. Sed quod educata hujus nutrimentis eloquentia, ipsa se postea colorat et roborat,¹⁰ non alienum fuit de oratoris quasi incunabulis dicere. Verum hæc,⁹ ludorum, atque pompæ: nos autem jam in aciem dimicationemque descendamus.¹⁰

XIV. 43. Quoniam tria videnda sunt oratori, quid dicat,¹ et quo quidque loco, et quomodo; dicendum omnino est;

¹ De Isocrate qui tum erat senior.

⁴ Nullis salebris impeditum.

⁵ Demonstrativo.

⁶ Dicendi magistrorum.

⁷ Aptius ostentationi quam foro, destinatum scholis et umbratili exercitationi.

⁸ Quia ab his elementis incipiens eloquentia, adolescit deinde et corroboratur.

¹⁰ Sed hæc spectant genus exornativum, quod ad delectationem et ornatum adhibetur: veniamus ad genus judiciale, in quo cum adversariis quasi in acie certandum.

dides Nor. Lamb. Grut.—5 Hæc de adolescente Isocrate Socrates Lamb.—6 Socrate et Platone Lamb.—7 Guelf. 2. et affluens.—8 'Schutz. conj. est illud εἰδεύουσι, quod diximus, proprium. Fortasse sufficet, est in illo εἰδεύουσι, quod diximus, proprium. Cf. § 207. Dativis scil. Græcis pro ablativis Latinis, præsertim cum præpositione, ut aliter fieri nequibat, nititur etiam Cicero ad Attic. v. 21.' Orell.—9 Verum hoc Guelf. 1. 2.—10 Ita edd. vett. Venet. Mediol. et Orell. veniamus codd. Regii, ed. princ. Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Grut.

NOTE

¹ Me autem] Simile quid de Isocrate sentit Fabius x. 1. 'Isocrates in diverso genere dicendi nitidus et comtus; et palæstræ quam pugnæ magis accommodatus, omnes dicendi videres sectatus est: nec immerito; auditoris enim se non judiciis compararat: in inventione facilis, honesti studiosus; in compositione adeo

diligens, ut cura ejus reprehendatur.'

² Quid dicat] Quatuor hic eloquentiæ partes indicat: quid dicat orator, suggerit inventio; quo quidque loco, id præstat dispositio; modus dicendi elocutionem, et actionem spectat.

quid sit optimum in singulis, sed aliquanto secus, atque in tradenda arte dici solet: nulla præcepta ponemus (neque enim id suscepimus); sed excellentis eloquentiæ speciem et formam adumbrabimus: nec, quibus rebus ea paretur, exponemus; sed qualis nobis esse videatur. 44. Ac duo breviter prima: sunt enim non tam insignia ad maximam laudem, quam necessaria,^o et tamen cum multis^t pæne communia: nam et invenire, et judicare, quid dicas,¹ magna illa quidem sunt, et tanquam animi instar in corpore; sed propria magis prudentiæ, quam eloquentiæ: qua tamen in causa est vacua prudentia?² Noverit igitur hic quidem orator, quem summum esse volumus, argumentorum^u et rationum locos.³ 45. Nam quoniam, quicquid est, quod in controversia,^v aut in contentione⁴ versetur, in eo, aut sitne, aut quid sit, aut quale sit, quaeritur: sitne, signis;^r quid sit, definitionibus; quale sit, recti praviq[ue] partibus: quibus ut uti possit orator, non ille vulgaris, sed hic excellens, a propriis personis^v et temporibus semper, si potest,

^o *Inventionem et dispositionem explicabimus, qua non magnam nobi afferunt laudem, licet sint omnino ad dicendum necessaria.*

^t *Id fere præstant orationi, quod animus corpori; sed ad prudentiam pertinent potius, quam ad eloquentiam. Quanquam estne aliqua causa, in qua non requiratur prudentia?*

¹ *Locos rhetoricos, ex quibus eruuntur argumenta et rationes.*

^r *Cognoscitur.*

CAP. XIV. 1 'Schutz. conj. ingeniose, quid et quo loco dicas.' Orell.—
2 Ita codd. Ald. Junt. Grnt. Schutz. et Orell. qua enim in causa vacua est prudentia Gryph. qua enim in causa etiam margo ed. Crat. qua tamen qua in causa vacua est prudentia Melancthon, probante Ernesti; qua tamen causa est vacua prudentia Manut. et Lamb.—3 Schutz. conj. actionum locos.—4 Nizolius

NOTÆ

^t *Cum multis]* Nulla fere est ars, nulla disciplina, in qua necesse non sit invenire et disponere quid dicas.

^u *Argumentorum]* De quibus in Topicis agemus.

^v *Quod in controversia]* Quælibet controversia ad triplicem causæ statum refertur. Si quod objicitur negas, conjecturæ status est, in quo signis et indicis res facta sit, necne,

investigandum. Si quod ante factum est fateris, sed negas eam vim nominis habere, quam adversarius criminatur, status est definitionis: causa definitionibus opportune adhibitis discutienda. Si neque factum neque nomen dubium est, sed jure factum contendis, utendum notionis recti et pravi.

^v *A propriis personis]* Verbi gratia,

avocat controversiam: latius enim de genere, quam de parte disceptare licet; ut, quod in universo sit probatum, id in parte sit probari necesse. 46. Hæc igitur quæstio a propriis personis et temporibus, ad universi generis orationem⁵ traducta, appellatur 'thesis.'^{6x} In hac Aristoteles adolescentes, non ad philosophorum morem tenuiter disserendi,⁷ sed ad copiam rhetorum, in utramque partem, ut ornatus et uberius dici posset,⁷ exercuit: idemque locos⁷ (sic enim appellat) quasi argumentorum notas tradidit, unde omnis in utramque partem traheretur oratio. xv. 47. Facile igitur hic noster, (non enim declamatorem aliquem de ludo,⁸ aut rabulam de foro,⁹ sed doctissimum¹⁰ et perfectissimum quærimus,) quoniam loci certi traduntur, percurret omnes, utetur aptis, generatim dicet:¹¹ ex quo emanant etiam, qui communes appellantur loci:¹² nec vero utetur imprudenter hac copia, sed omnia expendet¹³ et seliget: non enim semper, nec in omnibus causis, ex iisdem¹⁴ eadem

⁵ Copiosius disserere possumus de genere, quam de parte generis.

⁶ Acute disputandi.   ⁷ De schola.

⁸ Imperitum causidicum.   ⁹ Oratorem.

¹⁰ A propriis personis ac temporibus ad universi generis tractationem transferet orationem.

*****

et in contentione.—5 Nizol. et Purgold. rationem.—6 Græce appellatur *thesis* edidit Schutz. appellatur *thesis* Nor. Ald. Junt. 'Græcis literis erat scribendum.' Orell.—7 Ita Gryph. Lamb. Schutz. et Orell. possit ceteri.

CAP. XV. 1 Ita Lamb. in marg. ed. 1584. Lipsius Var. Lectt. II. 7. et e codd. Ernesti; dicat unus Oxon. et al. utetur aptis generatim, dicet ex quo Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. in ed. 1666. percurret . . . utatur a. q. dicet al. ap. Orell. Mox, pro emanant, Lamb. et Grut. habent emanant. Ceterum, utetur a. q. dicet: ex q. emanant e. q. c. a. loci, quasi spuria, unciis inclusit Schutz.—2 'Schutz. conj. sed idonea exquiret. Fortasse, sed idonea excerpet.'

NOTÆ

exagitanda sit Catilina; non tantum ejus conjurationis insistendum, verum etiam in genere multa dicenda adversus eos qui patriæ ruinam moliantur. Ex quo latior disserendi campus aperitur.

^x Thesis] Quæstio infinita et generalis, thesis; certis temporibus, locia ac personis definita, hypothesis ap-

pellatur.

⁷ Locos] Topicorum libros octo scripsit Aristoteles.

¹¹ Generatim dicet] Lectionem Lipsii secuti sumus. In aliis editionibus habetur, utetur aptis generatim, dicet ex quo emanant etiam qui communes appellantur loci.

argumentorum momenta sunt.⁷ 48. Judicium igitur⁴ adhibebit: nec inveniet solum quid dicat, sed etiam expendet. Nihil enim est⁵ feracius ingenii, iis præsertim, quæ disciplinis exulta sunt. Sed ut segetes fecundæ et uberes, non solum fruges, verum herbas etiam effundunt⁶ inimicissimas frugibus; sic interdum ex illis locis, aut levia quædam, aut causis aliena, aut non utilia gignuntur; quorum ab oratoris judicio delectus magnus adhibebitur. 49. Alioqui quonam modo⁷ ille in bonis hærebit et habitabit suis? aut molliet dura,⁸ aut occultabit quæ dilui non poterunt, atque omnino opprimet, si licebit,⁴ aut abducat animos?⁴ aut aliud afferet, quod oppositum probabilior sit, quam illud, quod obstatit?⁸ 50. Jam vero ea, quæ invenerit, qua diligentia collocabit? quoniam id secundum erat de tribus.⁴ Vestibula⁴ nimirum honesta, aditusque ad causam faciet illustres: cumque animos prima aggressionem occupaverit, infirmabit, excludetque contraria;⁴ de firmissimis⁷ alia prima ponet, alia postrema, inculcabitque leviora.⁴ Atque in primis duabus dicendi partibus qualis esset, summatim breviterque descripsimus. XVI. Sed, ut ante dictum est, in his partibus⁴ (etsi graves atque magnæ sunt) minus et artis est, et laboris. 51. Cum autem, quid et quo loco dicat, invenerit, illud est longe maximum, vi-

⁷ *Aliorum in aliis causis pondus est argumentorum.*

² *Nisi iudicium adhibeat orator, quomodo insidet in argumentis sua causa utilibus? aut dura mitigabit, quæ possent offendere sive iudices, sive eum, pro quo dicit?*

⁴ *Dissimulabit, aut omnino supprimet, si liceat, ea quæ refutari non poterunt, quæ illa vel essent extra causam, vel ut leviora contemneret.*

⁵ *Ab iis quæ causæ nocent, ad ea quæ prosunt.*

⁶ *Ex tribus oratoris partibus, secunda est dispositio.*

⁸ *Exordia.*

⁴ *Cum in iudicium animos sese prima orationis parte insinaverit, refutabit sua causa contraria.*

⁷ *Argumentis.*

⁸ *Argumenta leviora media interponet.*

⁴ *In inventionem et dispositionem.*

Orell.—3 Lamb. nec ex iisdem.—4 Judicium ergo Lamb.—5 Ita Manut. Grut. Nihil enim, omisso est, Quelf. 2. Ald. Junt. Crat. Lamb. Nihil est enim Schutz. et Orell. Mox, his præsertim Lamb.—6 Lamb. etiam herbas effundunt.—7 Ita Crat. Gryph. Lamb. adhibebitur atioqui modo Grut. adhibebitur. Quonam modo codd. aliquot et edd. vett. Mediol. Ald. Junt. Manut. Mox, ut molliet dura, ut e. . . ut abducat a. aut, &c. Lamb.—8 Ernestius conj. obstat, vel obstat.

dere, quonam modo. Scitum estⁱ enim, quod Carneades noster^a dicere solebat, Clitomachum^b eadem dicere, Charmadam^c autem eodem etiam modo dicere.^d Quodsi in philosophia tantum interest, quemadmodum dicas, ubi res spectatur, non verba penduntur; quid tandem in causis existimandum est, quibus totis moderatur oratio? 52. Quod quidem ego, Brute, ex tuis literis sentiebam, non te id scitari,^e qualem ego in inveniando et in collocando summum esse oratorem vellem, sed id mihi quærere videbare, quod genus ipsius orationis optimum judicarem. Rem difficilem, Dii immortales! atque omnium difficillimam. Nam cum est oratio mollis, et tenera, et ita flexibilis, ut sequatur,^d quocumque torqueas; tum et naturæ variæ, et voluntates, multum inter se distantia effecerunt genera dicendi. 53. Flumen aliis verborum, volubilitasque cordi est,^e qui ponunt in orationis celeritate eloquentiam. Distincta alios et interpuncta³ intervalla, moræ, respirationes-

ⁱ Elegans est.

^j Eandem semper sententias invenire, eodemque modo collocare.

^k Uno eodemque stylo, simili semper orationis forma.

^l Tanti est momenti.

^m In quibus præcipuam vim habet oratio.

ⁿ Alii delectantur oratione continua et volubili.

CAP. XVI. 1 'Locus ridicule corruptus. Quis est enim Carneades ille noster, qui æqualis fuerat Catonis Censorii? Quid Carneades dicere poterat de Clitomacho et Charmada post obitum ejus natis? Tum, eadem dicere quocum tandem? Equidem lego, quod Chamadas noster dicere solebat, Clitomachum eadem dicere et Carneadem, Carneadem autem quodam etiam modo dicere. Omnes codd. Nor. Junt. Crat. Mauut. habent Carneadem autem; prævoque loco Victor. Steph. Lamb. 1666. Ernesti, et Schntz. ei substituere Charmadam. Margo ed. 1684. et Grnt. Charmidam. Egregia est conjectura Schutzi, quodam etiam. In, quod necessarium non erat, præterea dicere in fine expunxit.' Orell.—2 Unus Oxon. sciscitari.—3 Lamb. alios interpuncta,

NOTÆ

^a Carneades noster] Ciceronis ac Bruti familiaris, junior quam celebris ille philosophus novæ Academicæ princeps, qui divina quadam celeritate ingenii dicendique copia præstabat.

^b Clitomachum] De quo lib. 1. de Orat. § 45.

^c Charmadam [Charmidam] Locum hunc, quo perperam legebatur Car-

neadem, restituit Victorius. Charmidas autem philosophus fuit Academicus, quem nonnulli tradunt quartam Academicam cum Philone instituisse, uti refert Sextus Pyrrhoniæ Hypotyposeon 1. 33.

^d Ut sequatur] Eadem oratio, pro varia verborum collocatione, erit aut clara, aut obscura, aut lenis et æquabilis, aut dura et hiulca.

quæ delectant.* Quid potest esse tam diversum? tamen est in utroque aliquid excellens. Elaborant alii in lenitate⁴ et æquabilitate, et puro quasi quodam et candido genere dicendi. Ecce aliqui⁵ duritatem et severitatem quandam verbis, et orationis quasi mœstitiam sequuntur; quodque paulo ante divisimus,⁷ ut alii graves, alii tenues, alii temperati vellent videri; quot orationum genera esse diximus,⁶ totidem oratorum reperiuntur.

XVII. 54. Et, quoniam cœpi jam cumulatius hoc munus augere, quam a te postulatum est, (tibi enim tantum de orationis genere⁸ quærenti respondi etiam breviter de inveniando et collocando,¹) [p. 202.] ne nunc quidem solum de orationis modo dicam, sed etiam de actionis:² ita prætermissa pars nulla erit:³ quandoquidem de memoria nihil est hoc loco dicendum, quæ communis est multarum artium. 55. Quo modo autem dicatur, id est in duobus, in agendo, et in eloquendo.⁴ Est enim actio quasi corporis quædam eloquentia, cum constet e voce atque motu.⁵ Vocis mutationes totidem sunt, quot animorum, qui maxime voce commoventur. Itaque ille perfectus,⁶ quem jam dudum nostra indicat oratio, utcumque⁷ se affectum videri et animum audientis moveri volet, ita certum vocis admovebit sonum: de quo plura dicerem, si hoc præcipiendi tempus esset, aut si tu hoc quæreres: dicerem etiam de gestu, cum quo junctus est vultus: quibus omnibus, dici

* Alii delectantur oratione concisa, crebris interpunctionibus distincta, quæ non uno spiritu pronuntietur.

¹ Observavimus cum oratorum genera divideremus.

² De forma elocutionis.

³ Non solum de elocutione, sed etiam de actione tractabo.

⁴ Quæ ad eloquentiam spectet.

⁵ Ratio dicendi consistit in duobus, actione scilicet et elocutione.

⁶ Quocumque modo.

omissa conjunctione.—4 Ita Lamb. 1566. 1584. et Grut. alii lenitate, omisso in, codd. cum edd. vett. Ald. Junt. Crat. Manut. Steph. alii levitate Nor. levitate hand improbat Lamb.—5 Ita Manut. et Grut. Ecce alii Nor. Ald. Junt. Crat. Lamb.—6 'Transposui verba divisimus et diximus; nam divisimus minus bene refertur ad vellent videri.' Schütz.

CAP. XVII. 1 Hæc, tibi e. i. t. de o. g. q. r. s. b. de i. et collocando, inspecta sunt Schützio in ed. maj.—2 'Venet. et voce et motu. Pro cum puto legendum esse quæ; est enim definitio non ratio.' Ernesti.—3 Itaque perfectus ille

vix potest, quantum intersit, quemadmodum utatur orator. 56. Nam et infantes,^v actionis dignitate,^w eloquentiæ sæpe fructum tulerunt; et disertis, deformitate agendi,^x multi infantes putati sunt: ut jam non sine causa Demosthenes tribuerit et primas, et secundas, et tertias^y actioni. Si enim eloquentia nulla sine hac,^z hæc autem sine eloquentia, tanta est; certe plurimum in dicendo potest. Volet igitur ille, qui eloquentiæ principatum petet, et contenta^a voce, atrociter dicere; et submissa, leniter; et inclinata,^b videri gravis; et inflexa,^c miserabilis. 57. Mira est enim quædam natura vocis; cujus quidem, e tribus omnino sonis, inflexo, acuto, gravi,^d tanta sit, et tam suavis varietas perfecta in cantibus. XVIII. Est autem in dicendo etiam quidam cantus obscurior,^e non hic e Phrygia et Caria rhetorum epilodus,^f pæne canticum;^g sed ille, quem significat Demosthenes et Æschines, cum alter alteri objicit^h vocis

^v Minime disertis.

^w Cum carerent venustate actionis.

^x Primum, secundum, et tertium locum.

^y Actione.

^z Vehementi.

^a Media inter acrem et lenem sonum.

^b Mutata ab acuto sono ad gravem.

^c Primo qui temperatus sit acuto et gravi, secundo qui sit acutus, tertio qui gravis.

^d Non ille cantus, quo agrestes e Phrygia et Caria rhetores utuntur in perorationibus, qui similis est cantilenæ.

*****

Lamb. sed cf. § 59. et 61.—4 'Flexa] Sic correxi vulgatum *inflexa*; nam in miserationibus auctor utitur voce flexa et 'circumducta.' Cf. Quintil. xi. 3. 170. Aliud est, cum dicitur de Orat. ii. 46. 193. '*inflexa ad miserabilem sonum voce.*' Neque vero hic commode poneretur *inflexa*, quod statim sequitur *inflexo*, alia significatione.' Schutz.

CAP. XVIII. 1 'Sana hæc credo, etsi duri nescio quid habent. rhetorum (sc. cantus,) quorum epilodus pæne canticum conj. Ernesti. Caria, rhetorum epilodus p. c. Manut. Sed ita deberet esse: non hoc e Phr. et C. rhetorum in

NOTE

• Actionis dignitate] Consule quem sub finem lib. iii. de Orat. in notis observavimus de actione.

f Cantus obscurior] Cum præstantissimis oratoribus Demostheni atque Æschini placuerit, quis eum improbet? Alt tamen Fabius xi. 3. cantum illum obscuriorem naturali vitio venire, seque ex omnibus actionis

vitiis tantum minime ferre posse.

h Cum alter alteri objicit] Objiciebat Æschines, "Ὅλως δὲ τί δάκρυα; τί ἢ κλαυθή; τί δὲ τόπος τῆς φωνῆς; Denique quorum lacryma? quorum vociferatio? quorum vocis contentio? Hoc reponerat Demosthenes: Εἰς' ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ βήτωρ ἐξαίφνης ἐκ τῆς ἡρωϊκίας, ὥσπερ πνεῦμα, ἐφόρη, καὶ πεφου-

flexiones.^c Dicit^a plura etiam Demosthenes, illumque sæpe dicit voce dulci et clara^b fuisse. 58. In quo illud etiam notandum mihi videtur ad studium persequendæ suavitatis in vocibus. Ipsa enim natura, quasi modularetur hominum orationem,^d in omni verbo posuit acutam vocem,ⁱ nec una plus,^j nec a postrema^k syllaba ultra^l tertiam;^m quo magis naturam ducem ad aurium voluptatem sequatur industria.^f 59. Ac vocis quidem bonitas optanda est; non est enim in nobis: sed tractatio atque usus in nobis. Ergo ille princeps; variabit et mutabit; omnes^g sonorum, tum intendens,^h tum remittens,ⁱ persequetur gradus: idemque motu sic utetur, nihil ut supersit^m in gestu. Status erectus et celsus: rarus incessus, nec ita longus: excursio moderata, eaque rara: nulla mollitia cervicum, nullæ argutiæ digitorum, non ad numerum articulus ca-

^c Vitiosus.

^f Adhibenda.

^d Quasi numerum ac modum daret orationi hominum.

^e Neque plus una acuta voce, neque ultra antepenultimam.

^g Labor ac sedulitas oratoris.

^j Orator ille præstantissimus.

^h Acuta et clara voce.

^k Gravi et depressa voce.

^m Redundet.

epilogis p. c. Orell.—2 'Dicit sine dubio vitiosum est, et ex altero membro repetitum: quod et sensit Lambinus, qui repetit objicit, quod est sane aptius. Sed melius intelligetur, delato dicit.' Ernesti. *flexiones: et huic plura etiam Demosthenes* conj. Lamb. in ed. 1566. *flexiones: et huic plura etiam Demosthenes* conj. Schutz.—3 Ernestius recepit *ultra* pro *citra*, quod recte improbat Spaldingius ad Quintil. 1. 5. 30.—4 Lamb. *et omnes*.—5 Schutz. e

NOTE

συναφῆς καὶ συναλωχτῆς ῥήματα καὶ λόγους, συνείρει τοὺς σαφῆς καὶ ἀπνευστί. Deinde hac occasione rhetor repente ex quiete ut turbo prodiit, et ubi cantitavit, et selegit verba et orationes, eas clare nec interrupto spiritu continuit.

^b Voce dulci et clara] Æschinæ eximia voce valuisse cum aliunde, tum ex Demosthenis oratione de Falsâ Legatione patet.

ⁱ Posuit acutam vocem] Ea syllaba, quæ notatur accentu, aliquanto cla-

tius efforri debet, aliæ depressius; ex quo sanvis quædam modulatio.

^j Nec una plus] Nisi forte sequatur enclitica particula, quæ in ultimam præcedentem syllabam semper apud Latinos accentuunculam rejicit: 'Cörperque clypeique.' Apud Græcos quandonam encliticæ notas vocum immutent, aut rejiciant, docent grammatici.

^k Nec a postrema] Aurium id iudicio prebatur: 'improbitas,' 'religio,' &c.

dens :^a trunco magis toto se ipse moderans,^b et virili laterum flexione, brachii projectione in contentionibus, contractione in remissis. 60. Vultus vero, qui secundum vocem^c plurimum potest, quantam affert tum dignitatem, tum venustatem? in quo cum effeceris, ne quid ineptum, aut vultuosum sit,^d tum oculorum est quædam magna^e moderatio. Nam ut imago est animi, vultus; sic indices oculi; quorum et hilaritatis, et vicissim tristitiæ modum res ipsæ, de quibus agetur, temperabunt.^f

XIX. 61. Sed jam illius perfecti oratoris et summæ eloquentiæ species exprimenda est: quem hoc uno excellere id est oratione, cetera^g in eo latere, indicat nomen ipsum. Non enim inventor, aut compositor, aut actor, hæc complexus est omnia, sed et Græce ab eloquendo *ρήτωρ*,¹ et Latine eloquens dictus est. Ceterarum enim rerum, quæ sunt in oratore, partem aliquam^m sibi quisque vindicat: dicendi autem, id est eloquendi, maxima vis soli huic conceditur. 62. Quanquam enim et philosophi quidam ornate locuti sunt,ⁿ (siquidem et Theophrastus divinitate loquendi nomen invenit, et Aristoteles Isocratem^o ipsum

^a Non sit cervicium mollis hinc et inde inflexio, nec celeres digitorum motiones, quales in præstigiatoribus esse solent; non inflectantur articuli quasi ad numerum, quod tibicines usurpant.

^b Corporis trunco potius, quam ceteris partibus motum temperet.

^c Post vocem.

^d Triste ac severum, aut ridicula mutationi ac contortioni obnoxium.

^e Oculi vel lati, vel tristes sint, ut exigent res de quibus agetur.

*****

conjectura, nihil ut desit, aut supersit. Vid. Quintil. IX. 4. 84.—6 Lamb. est magna quædam.

CAP. XIX. 1 [Excelsere, cetera] Vulgo additur id est oratione; nempe glos-

NOTE

¹ *ῥήτωρ*] Ab inusitato *ῥῶ*, dico, unde *ῥήσω*, dicam, *ῥῥήκα*, dixi, *ῥῆμα*, vocabulum, *ῥήσις*, oratio.

^m *Partem aliquam*] Inventionem ac dispositionem rerum sibi vindicant philosophi, mathematici, et alii.

ⁿ *Ornate locuti sunt*] Id si præstiteret, materies fuit philosophorum: ornatus ipse verborum oratoris pu-

tandus est.

^o *Aristoteles Isocratem*] Aristoteles motus Isocratis rhetoris gloria dicere cepit et adolentes docere, vulgato illo, ut aiunt, versu ex Philoctetæ usus: *Ἀλοχρὸν σιωπῶν μὲν, καὶ Ἴσονορτην ἐφ' ἄγειν* Turpe est tacere, et Isocratem pati dicere.

laccessivit,' et Xenophontis voce Musas quasi locutas ferunt; et longe omnium, quicumque scripserunt aut locuti sunt, extitit et gravitate princeps¹ (Plato) tamen horum oratio neque nervos, neque aculeos oratorios ac forenses habet.' 63. Loquuntur² cum doctis, quorum sedare animos malunt, quam incitare: sic de rebus placatis,³ ac minime turbulentis, docendi causa, non capiendi,⁴ loquuntur: ut in eo ipso, quod delectationem aliquam dicendo aucupentur, plus nonnullis, quam necesse sit, facere videantur. Ergo ab hoc genere⁵ non difficile est hanc eloquentiam, de qua nunc agitur, secernere. 64. Mollis est enim oratio philosophorum, et umbratilis, nec sententiis, nec verbis instructa popularibus, nec vincta⁶ numeris, sed soluta liberius: nihil iratum habet, nihil invidum, nihil atrox, nihil mirabile, nihil astutum: casta, verecunda, virgo incorrupta quodammodo. Itaque sermo potius, quam oratio, dicitur.⁷ Quanquam enim omnis locutio oratio est, tamen unius oratoris locutio hoc proprie⁸ signata nomine est. 65. Sophistarum, de quibus supra dixi, magis distinguendam similitudo videtur, qui omnes eosdem volunt flores, quos

¹ Dicendi facultate provocavit.

² Non nervorum robore contendit, non aculeis pungit.

³ Fallendi adversarii causa.   ⁴ Philosophico.

⁵ Non concitat audientium iram, non invidiam, non amplificat atrocitatem aliquis facti, non conciliat admirationem, non tendit laqueos adversario.

semate in ordinem recepto.⁹ Schutz.—2 Ita codd. plerique et edd. vet. Ald. Junt. Crat. Manut. 'Vulgo pessima omissione, extitit et gravitate princeps. Nizolius quidem legit, extitit et copia dicendi et gravitate princeps. Lamb. in marg. ed. 1584. et ubertate et gravitate. Præstat autem quod Gruterus ex codd. eruit, et suavitate et gravitate.' Schutz. Sic legit Orell. 'Si et intelligas etiam, nihil desit. Nempe Theophrastus et Isocrates copia et suavitate, Plato etiam gravitate excellit.' Ernesti.—3 'Sic . . . loquuntur] Ita Junt. et Grut. sic et loquuntur omisit Guelf. 1. non male. Jam olim hæserunt in sic.' Orell. Hinc Schutzins conj. quam incitare, de rebus placatis . . . capiendi: ut, &c. Crat. et Lamb. si quidem de rebus; Manut. sed de rebus.—4 'Sic edidi pro vulgato juncta; quia est proprium in ea re et perpetuum Ciceronis verbum, quod et accurate verbo soluta opponitur.' Ernesti. Sic etiam Guelf. 1. Manut. et Lamb. juncta Nor. Ald. Junt. Crat.—5 Guelf. 1.

NOTE

⁹ De rebus placatis] De virtute ac causis et effectis, quæ philosophorum vitio, de summo bono, de rerum in scholis tractantur.

adhibet orator in causis, persequi.⁶ Sed hoc differunt, quod, cum sit his⁷ propositum non perturbare animos,⁸ sed placare potius; nec tam persuadere, quam delectare; et apertius⁹ id faciunt,¹⁰ quam nos, et crebrius: concinnas magis sententias exquirunt, quam probabiles:¹¹ a re sæpe discedunt,¹² intexunt fabulas,¹³ verba apertius transferunt,¹⁴ eaque ita disponunt, ut pictores varietatem colorum: paria paribus¹⁵ referunt, adversa contrariis, sæpissimeque similiter extrema definiunt. XX. 66. Huic generi historia finitima est, in qua et narratur ornate, et regio sæpe aut pugna describitur: interponuntur etiam conciones et hortationes: [p. 203.] sed in his tracta¹⁶ quædam et fluens expetitur, non hæc contorta¹⁷ et acris oratio. Ab his¹⁸ non multo secus, quam a poëtis, hæc eloquentia, quam quærimus, sevocanda est: nam etiam poëtæ quæstionem attulerunt,¹⁹ quidam esset illud, quo ipsi differrent ab oratoribus: nu-

⁶ Oratores, et qui rhetoricam docent, sunt aliquo modo similes: observandum tamen, quid in illa similitudine sit discrimina. Sophistæ utuntur iisdem figuris, quæ adhibentur ab oratoribus.

⁷ Sophistis.

⁸ Non excitare motus animorum.

⁹ Verborum ac sententiarum figuras afferunt. ¹⁰ Equabili stylo deducta.

¹¹ Magna animi contentione habita.

¹² Historicis.

¹³ Effecerunt ut dubitarem.

~~~~~

dicitur.—6 Ita de conjectura sua Ernesti; reliqui proprio.—7 'In codd. et edd. est apertius. Sensus tamen postulat audacius. Sic c. 59.' Schutz. 'At malim altius, ut § 82.' Orell.

NOTÆ

⁹ Concinnas magis s. e. quam probabiles] Talis est hæc Latini Pacati sententia in Panegyrico Theodosio § 39. 'Recte profecto germana illa pictorum poëtarumque commenta, Victoriam finxere pennatam, quod hominum cum fortuna euntium non cursus est, sed volatus.'

¹¹ A re sæpe discedunt] Isocrates in Encomio Helenæ plura prope dicit præter rem quam ad rem. In exordio reprehendit rhetores qui inepta tractant argumenta, et in sophistas invehitur: tum fuse excurrit in Thesei laudes.

¹³ Intexunt fabulas] Quales de heroicis Thesei et Herculis factis in eodem Encomio Helenæ scripsit Isocrates.

¹⁴ Verba apertius transferunt] Sic Ausonius in Gratiarum Actione ad Gratianum Augustum: 'Tua hæc verba sunt a te mihi scripta, solvere te quod debebas, et adhuc debere quod solveris. O mentis auræ dictam bracteam!'

¹⁵ Paria paribus] Quorum frequentiora sunt exempla, quam ut opus sit hic referre.

mero maxime videbantur antea, et versu: nunc apud oratores jam ipse numerus increbuit.¹ 67. Quidquid est enim, quod sub aurium mensuram aliquam cadit, etiamsi abest a versu, (nam id quidem orationis est vitium^v) numerus^w vocatur, qui Græco *ῥυθμὸς* dicitur. Itaque video visum esse nonnullis, Platonis et Democriti locutionem, etsi absit a versu, tamen, quod incitatius feratur, et clarissimis verborum luminibus utatur, potius poëma putandum, quam comicorum poëtarum; apud quos, nisi quod versiculi sunt, nihil est aliud quotidiani dissimile sermonis: nec tamen id est poëtæ maximum; etsi est eo laudabilior,^f quod virtutes oratoris persequitur,^g cum versu sit astrictior.^h 68. Ego autem, etiamsi quorundamⁱ grandis et ornata vox est poëtarum, tamen in ea^j cum licentiam statuo majorem esse, quam in nobis, faciendorum jungendorumque verborum,^k tum etiam nonnullorum voluptati^l vocibus magis, quam rebus^m inserviunt. Nec vero, si quid est unum inter eosⁿ simile, (id autem est iudicium, electioque

^f Usitatus est. ^g Poëta comicus.

^h Oratoris instar imitatur sermonem quotidianum, cum tamen versuum legibus astringatur.

ⁱ Heroicorum et tragicorum.

^j Sententiis.

^k Oratores et poëtas.

CAP. XX. 1 Ita Lamb. Grut. et Schutz. *increbuit* Nor. Ald. Junt. Crat. Manut. Orell.—2 Nor. *prosequitur*.—3 Schutz. in ed. maj. conj. in *uis*.—4 Ita Ald. Junt. Crat. Manut. Grut. Orell. *tum etiam nonnullorum voluntati* codd. Regii, et al. cum edd. ante Ald. *tum etiam voluptati* Lamb. in ed. 1566. *tum etiam auditorum voluptati* idem in marg. ed. 1584. *tum etiam nonnulli*

NOTÆ

^v *Orationis est vitium*] In quod Ciceronem nonnunquam incurriasse, inferens ostendemus.

^w *Numerus*] Duplex est; oratorius, qui *ῥυθμὸς* poëticus, qui *μέτρον* appellatur. Definitio numeri a Cicerone allata, et oratorio convenit, et poëtico. Numerus oratorius est modus quidam orationis ex pedibus permixtis, quibus constat, apta ratione nascens. Sic numerosa est hæc Ciceronis sententia in Oratione pro

Delph. et Var. Clas.

Ligario, 'Nihil habet, Cæsar, nec fortuna tua majus, quam ut possis, nec natura melius, quam ut velis servare quamplurimos.'

^x *Faciendorum jungendorumque verborum*] Magna poëtarum in fugendis vocibus licentia. Lucilius cochleam teste Cicerone appellabat, 'Terrigenam, herbigradam, domoportam, sanguine cassam.' Arietem Laberius 'reciproicornem,' 'lanicentem,' &c.

Cicero.

4 Z

verborum,⁵⁾ propterea ceterarum rerum dissimilitudo intelligi non potest: sed id nec dubium est, et, si quid habet quæstionis,⁶ hoc tamen ipsum ad id, quod propositum est, non est necessarium. Sejunctus igitur orator a philosophorum eloquentia,⁶ a sophistarum, ab historicorum, a poetarum, explicandus est⁷ nobis, qualis futurus sit.

XXI. 69. Erit igitur eloquens (hunc enim, auctore Antonio, quærimus) is, qui in foro, causisque civilibus ita dicet, ut probet, ut delectet, ut flectat: probare, necessitatis est; delectare, suavitatis; flectere, victoriæ: nam id unum ex omnibus ad obtinendas causas potest plurimum. Sed quot officia oratoris, tot sunt genera dicendi; subtile in probando, modicum^m in delectando, vehemens in flectendo: in quo uno vis omnis oratoris est. 70. Magni igitur iudicii, summæ etiam facultatis esse debet moderator ille, et quasi temperator hujus tripartitæ varietatis: nam et iudicabit, quid cuique opus sit; et poterit, quocumque modo postulabit causa, dicere. Sed est eloquentiæ, sicut reliquarum rerum, fundamentum, sapientia.^o Ut enim in vita, sic in oratione, nihil est difficilius, quam, quid deceat, videre: *πρέπον* appellant hoc Græci: nos dicamus sane decorum: de quo præclare, et multa¹ præcipiuntur, et res est cognitione dignissima. Hujus ignoratione non modo in vita, sed sæpissime et in poematis,² et in oratione pecca-

² *Controversiæ.* ^m *Temperatum.*

^o *Is cujus est officium triplex illud dicendi genus accommodare ad varia argumenta.*

^o *Magna prudentia.*

aurium voluptati Schutz. ingeniose, inquit Orell.—5 'Volgo additur, id autem est iudicium, electioque verborum, quod est glossatoris emblemata.' Schutz.—6 Margo ed. 1584. a *philosophorum locutione.* Gothofr. conj. legendum vel *locutione*, vel *loquentia.*—7 'Orator 'explicari' non sane bene dicitur, saltem duriuscule. Credo Ciceronem scripsisse *explicandum est.* Lapsus causa ipse promptu est.' *Ernesti.*

CAP. XXI. 1 Strebæus, de quo et præclare multa, quod recepit Schutz. Contra Goerenz. ad lib. de Fin. pag. 83. et ante multa delendum censet. Cf.

NOTE

¹ *Sapientia*] Horatius in *Arte*: ² *In poematis*] An ubique servet
 'Scribendi recte sapere est et principium et fons.'

decorum Homerus, viderint perpetui
 ejus admiratores. Certe Iliados li-

tar. 71. Est autem, quid deceat, oratori videndam, non in sententiis solum, sed etiam in verbis. Non enim omnis fortuna,^a non omnis auctoritas, non omnis ætas, nec vero locus, aut tempus, aut auditor omnis, eodem aut verborum genere tractandus est, aut sententiarum: semperque in omni parte orationis, ut vitæ, quid deceat, est considerandum: quod et in re, de qua agitur, positum est, et in personis et eorum qui dicunt, et eorum qui audiunt. 72. Itaque hunc locum, longe et late patentem, philosophi solent in officiis tractare, non cum de recto ipso disputant, (nam id quidem unum est,^r) grammatici in poetis,^s eloquentes^t in omni et genere et parte causarum. Quam enim indecorum est, de stillicidiis^b cum apud unum iudicem dicas, amplissimis verbis et locis uti communi-

^r Quod est rectum, aliquid unum est: decorum autem multiplex.

^s Grammatici, cum explicant poetas, disserunt de decoro.

Beier. Offic. tom. II. p. 111.—3 Cod. Reg. 7703. in poematibus.—3 Hæc, non cum de r. i. d. n. id q. u. est, uncis inclusit Schutz. Sed vide Beier. Offic. tom. I. p. 318.—4 [Rhetores] Sic rescripsi pro vulg. eloquentes; loquitur

NOTÆ

bro A, heroës, arreptis e trivio maledictis, se mutuo lacesunt. Lib. A, Ajax, post magnam cladem illatam excedens ex prælio, comparatur cum asino, quem ex segetibus, quas populatur, pueri fustibus expellunt. Lib. V, Antilochus multis versibus equos ad cursum hortatur exemplo aliorum egnorum, et comminatione mortis, si vincantur. Passim Jupiter Junoni et ceteris Diis convicium facit. Quid dicam de Odyseea, ubi inducitur Ulysses apud Phæacas ebrius et cum mendicabulo pugnans et calcibus decertans? Hæc et alia decant heroëm?

^a Non enim omnis fortuna] 'Nec tantum quis, et pro quo, sed etiam apud quem dicas, interest. Facit enim et fortuna discrimen, et potestas: nec eadem apud principem, magistratum, senatorem, privatum tamen tantum ratio est; nec eodem

sono publica judicia, et arbitrorum disceptationes, aguntur.... Tempus quoque, ac locus, egent observatione propria. Nam et tempus tum lætum, tam triste, tam liberum, tum angustum est. Atqui ad hæc omnia componendus orator. Et loco publico, privato; celebri, an secreto; aliena civitate, an tua; in castris denique, an foro dicas, interest plurimum, ac suam quidque formam, et propriam quandam modum eloquentiæ possit.' Quintil. XI. 1.

^b De stillicidiis] Multiplex esse potest actio. Nam est recipiendi stillicidii servitus, qua vicinus pati cogitur, ut aqua pluvia per stillas ex tecto meo in ædes suas defluat. Item fluminis excipiendi servitus, qua ferre cogitur, ut aqua eadem in alveum canalemve recepta, in suas ædes cum impetu labatur.

bus; de majestate populi Romani submissee et subtiliter! XXII. Hic genere toto. At persona alii peccant, aut sua, aut judicium, aut etiam adversariorum; nec re solum, sed sæpe verbo: ¹ c etsi sine re nulla vis verbi est, tamen eadem res sæpe aut probatur, aut rejicitur, alio atque alio elata verbo. 73. In omnibusque rebus videndum est, quatenus: ² c etsi enim suus cuique modus est, ^d tamen magis offendit nimium, quam parum. In quo Apelles pictores quoque eos peccare dicebat, qui non sentirent, quid esset satis. ^e Magnus est locus hic, ² Brute, quod te non fugit, et magnum volumen aliud desiderat: sed ad id, quod agitur, illud satis. Cum hoc decere, (quod semper usur-

^r Adhibere sublime et magnificentum dicendi genus.

^s Tenui et presso genere uti.

^t Quousque progrediendum sit.

^u Quis sit modus in picturis adhibendus.

^v Copiosa esset disputatio de decore.

enim Cicero de magistris eloquentiæ, non de oratoribus. Orell.—5 Lamb. in marg. ed. 1584. conj. et subtiliter dicere.

CAP. XXII. 1 Ita Nor. Manut. Schutz. Orell. sæpe etiam verbo Ald. Junt. Crat. Lamb. Mox, etsi enim sine re Lamb. Schutz. Orell. enim omittunt Nor. Junt. Crat. Manut.—2 'Vulgo, Magnus esset locus hic. Ernesti post Strebæum, Magnus est locus hic. Gneif. 1. 2. habent esset, idque ab Hensingero defenditur hoc sensu: Magnus esset locus hic, nisi aliud ageremus.' Schutz. 'Recte: magnus esset locus hic, si enim hoc loco pertractari osemus, et revera aliud volumen desiderat.' Orell. Magnus est et hic locus Gryph.

NOTÆ

^c Sæpe verbo] Exempli gratia: verbum hoc quod judices exasperasset, 'servi Milonis interfecerant Clodium,' sic emollit Cicero in Miloniana § 29. 'Cum Milonem occisum etiam ex ipso Clodio audirent, et ita esse putarent; fecerunt id servi Milonis, (dicam enim non derivandi criminis causa, sed ut factum est,) neque imperante, neque sciente, neque præsentem domino, quod suos quisque servos in tali re facere voluisset.' Quæ sententia ex Demosthenis oratione contra Midiam expressa est, ut observarunt eruditi.

Vide Abramum in Milonianam.

^d Suus cuique modus] Juxta illud Horatii: 'Est modus in rebus, sunt certi denique fines, Quos ultra, citraque, nequit consistere rectum.'

^e Magis offendit nimium] In mediocritate virtus consistit, cui extrema duo opponantur, alterum defectu, alterum, ut aiunt, excessu, v. g. sic fortitudo metum inter et temeritatem media est. Minus offendit quod parum, quia propius abesse videtur a moderatione, quæ virtus est. Vitium est, at quadam virtutis umbra coloratum.

pamus in omnibus dictis et factis, minimis et maximis,³⁾ cum hoc, inquam, decere dicamus, illud non decere, et id usquequaque,⁴⁾ quantum sit, appareat; in alioque ponatur, aliudque totum sit, utrum decere, an oportere dicas;'

74. (oportere enim, perfectionem declarat officii, quo et semper utendum est,⁵⁾ et omnibus: decere, quasi aptum esse, consentaneumque tempori et personæ; quod cum in factis sæpissime, tum in dictis valet, in vultu denique, et gestu, et incessu;) contraque item dedecere:⁶⁾ (quod si poëta fugit⁷⁾ ut maximum vitium, qui peccat etiam, cum probam orationem affingit improbo, stultove sapientis; si denique pictor ille⁸⁾ vidit,⁹⁾ cum immolanda Iphigenia¹⁰⁾ tris-

³⁾ In omnibus locis, temporibus, ac personis.

⁴⁾ In aliis dissertationibus quaratur, et aliud omnino sit id quod oportet fieri et id quod decet fieri.

⁵⁾ Ostendit aliquid rectum, quod nemo bonus possit omittere.

⁶⁾ Indecorum.

⁷⁾ Fugiendum indecorum.

Magnus esset hic locus Lamb.—S. Beier. Offic. tom. 1. p. 185. conj. *dictis factis, minimis maximis*. 'Locus hic, usque ad finem capituli, est difficilis ad intelligendum, propter crebras, longiores etiam parentheses, vulgo non animadvertas, nec in libris notatas. Sunt autem tres: prima in principio, *quod semper ... maximis*; altera, *oportere enim ... incessu*; tertia, *quod si ... putamus*: quæ maxime fefellit: eam indicat *sed*, quod post parentheses est pro igitur, inquam. In ejus principio *quod si*, non est argumentantis, sed pro, quod negotium, ac. rð *dedecere*. Series sententiæ est: *Cum hoc* (aliud) *decere dicamus* (sic enim scribendum, quia sequitur *et ... appareat*) *hoc* (aliud) *dedecere*, idque magnum sit usquequaque; aliud porro *decere* et *oportere*, item contra *dedecere* (idque fugiant omnes artifices): sequitur oratorem et in causis totis et in partibus videre debere quid deceat, et genus dicendi rebus accommodare. Ceterum in *si denique pictor*, scribendum *deinde*, nam post est, *si denique histrio*: item *cum immolanda Iph.* videtur excidisse in.' Ernesti. 'Hæc, *dicimus, illud non decere et id*, Lambinus auctoritate codd. recte delet; misere enim turbant sententiarum nexum; *hoc decere* substantive accip. *τοῦτο τὸ κέρειν*, s. *κέρειν*. Glossema cum in v. *non decere* pro *dedecere*, tum maxime in v. *dicimus esse* prodit, quod occultaverunt Ernesti et Schutz. *dicamus* de conjectura scribentes.' Orell.

NOTE

¹⁾ *Si poëta fugit*] Sermonem cuique pro suo statu accommodandum a poëta movet Horatius in Arte: 'Intererit multum Davusne loquatur, an heros, Maturasne senex, an adhuc florente juventa Fervidus, an matrona potens, an sedula nutrix, Mercatorne vagus, cultorve virentis agelli,

Colchus, an Assyrius, Thebis nutritus, an Argis.'

²⁾ *Pictor ille*] Timanthes pictor ingeniosissimus, cujus est tabella Iphigeniæ stantis ad aras et perituræ. De qua Plin. xxxv. 10.

³⁾ *Iphigenia*] Agamemnonis et Clytemnestræ filia, quæ oraculi jussu a

tis Calchas esset, mœstior Ulysses, mœreret Menelaus, obvolvendum caput Agamemnonis esse, quoniam summum illum luctum penicillo non posset imitari; si denique histrio, quid deceat, quærit: quid faciendum oratori putemus?) sed, cum hoc tantum sit; quid in causis earumque quasi membris faciat, orator viderit. Illud quidem perspicuum est, non modo partes orationis, sed etiam causas totas, alias alia forma dicendi esse tractandas.

XXIII. 75. Sequitur, ut cujusque generis nota quærat, et formula: ^b magnum opus, et arduum, ut sæpe jam diximus: sed ingredientibus considerandum fuit, quid ageremus: nunc quidem jam, quocumque feremur, danda nimirum vela sunt.^c Ac primum informandus est ille nobis, quem solum quidam vocant Atticum. 76. [p. 204.] Submissus est, et humilis, consuetudinem imitans, ab indisertis re plus, quam opinione, differens. Itaque eum qui audiunt, quamvis ipsi infantes sint, tamen illo modo confidunt se posse dicere: nam orationis subtilitas imitabilis illa quidem ¹ videtur esse existimanti, sed nihil est experienti minus.^d Etsi enim non plurimi sanguinis ¹ est, habeat tamen succum aliquem oportet, ut, etiamsi illis maximis viribus careat, sit (ut ita dicam) integra valetudine. 77. Primum igitur eum tanquam e vinculis numerorum eximamus. Sunt enim quidam ² (ut scis) oratori ³ numeri (de quibus

^b Cujusque generis, gravis, tenuis, ac temperati character examinetur.

^c Sub initium disputationis nobis proponenda fuit idea cujuscumque generis universim spectati, quod minus arduum fuit: nunc de singulis generibus, quorum explicatio difficilior, in omnem eventum habenda dissertatio.

^d Minus imitabile.

CAP. XXIII. 1 Lamb. quidem illa.—2 Sunt enim quidem Lamb.—3 Ita Nor. ed. 1584. et Grut. oratorii unus Oxon. Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb.

NOTE

patre immolanda ope Dianæ translata est in Tauricam regionem. Chalcas Græcorum sacerdos. Ulysses rex Ithacæ, cujus artibus abducta fuerat a matre Iphigenia. Menelaus frater Agamemnonis.

¹ Nihil est experienti minus] Tale

est illud dicendi genus, quale carmen, de quo loquitur Horatius in Arte: 'Ut sibi quisvis Speret idem: sudet multum frustra que labore Ausus idem.'

¹ Non plurimi sanguinis] Comparatur orationis illa subtilitas cum cor-

mox agemus) observandi, ratione quadam, sed alio in genere orationis, in hoc omnino relinquendi: solutum quiddam sit,^k nec vagum tamen, ut ingredi libere, non ut licenter videatur errare. Verba etiam verbis quasi coagmentare^l negligat. Habet enim ille tanquam hiatus concursus vocalium molle quiddam, et quod indicet non ingrattam negligentiam, de re, hominis, magis quam de verbis, laborantis. 78. Sed erit videndum de reliquis, cum hæc duo ei liberiora fuerint, circuitus, conglutinatioque verborum. Illa enim ipsa contracta et minuta non negligenter tractanda sunt; sed quædam etiam negligentia est diligens:¹ nam ut mulieres esse dicuntur nonnullæ inornatæ, quas⁴ id ipsum deceat; sic hæc subtilis oratio etiam incompta delectat. Fit enim quiddam in utroque, quo sit venustius, sed non ut appareat. Tum removebitur omnis insignis ornatus, quasi margaritarum:^m ne calamistriⁿ quidem adhibebuntur. 79. Fucati vero medicamenta candoris et ruboris^o omnia repellentur: elegantia modo, et munditia⁵ remanebit. Sermo purus erit, et Latinus: dilucide planeque dicitur: quid deceat, circumspicietur. XXIV. Unum aderit, quod quartum numerat Theophrastus in orationis laudibus, ornatum illud,¹ suave et affluens: acutæ crebræque senten-

^k Connectere.

^l Periodus et compositio verborum.

^o Accessus ornatus.

'Lectio admodum memorabilis.' Orell. Mox, hiatus et concursus vocalium C. Julius Victor Maii p. 99.—4 Ita unus codex ap. Ernesti, item Ald. Junnt. Lamb. quasi codd. aliquot ap. Grnt. edd. vett. et Nor. 'Male: litera ultima adhesit e sequente verbo. Si quasi verum esset, sensus præcedentis non esset perfectus, legendumque foret laudantur, aut simile quid.' Ernesti. Mox, delectabit de sua conjectura Schutz. in ed. maj.—5 Al. in marg. ed. 1584. mundities.

CAP. XXIV. 1 Lamb. ornamentum illud; nescio quis ap. Orell. oratorium

NOTÆ

pore parum robustæ, sed tamen sanæ temperationis.

^k Solutum quiddam sit] Scite Quintilianus, 'Laxius vinculum, potius quam nullum.'

¹ Negligentia est diligens] Nocet aliquando nimia diligentia. Apelles Protogenem arguebat, quod nesciret

manum de tabella tollere.

^m Margaritarum] Margaritæ lapilli candidi in conchis nascuntur; a Latinis 'niones' appellati, quod nulli duo reperiantur indiscreti. Plin. ix. 35.

ⁿ Calamistri] Vide notas in Brutum § 262.

tiæ ponentur, et nescio unde ex abdito erutæ,^k atque in hoc oratore dominabuntur. 80. Verecundus erit usus oratoriæ quasi suppellectilis. Supellex² est enim quodammodo nostra, quæ est in ornamentis, alia rerum, alia verborum. Ornatus autem verborum, duplex: unus simplicium, alter collocatorum.^j Simplex probatur in propriis usitatisque verbis,^k quod aut optime sonat, aut rem maxime explanat: in alienis, aut translatum, aut sumtum³ aliunde,^o ut mutuo: aut factum ab ipso, aut novum: aut priscum, et inusitatum. Sed etiam inusitata, ac prisca, sunt in propriis; nisi quod raro utimur. 81. Collocata autem verba habent ornatum, si aliquid concinnitatis efficiunt, quod verbis mutatis non maneat,^p manente sententia. Nam sententiarum ornamenta, quæ permanent, etiamsi verba mutaveris, sunt illa quidem permulta, sed, quæ emineant, pauciora. Ergo ille tenuis orator, modo sit elegans, nec in faciendis verbis erit audax, et in transferendis verecundus,^l et parcus in priscis; reliquisque⁴ ornamentis et verborum et sententia-

^k Ex quadam interiore doctrina deproptæ.

^l Parce utendum oratoriis ornamentis illustrioribus.

^j Unus est verborum seorsim spectatorum, alter verborum in orationis serie positorum.

^k In verbis, quæ prope cum ipsis rebus videntur nata. ^l Subtimidus.

illud. Mox, ponentur, nescio, &c. Lamb.—2 *Simplicium* Schütz. de sua conjectura. Mox, aut optime sonant... explanant Lamb. Vulgo ante Schütz. et Ernesti explanat. In alienis, &c.—3 Ita de conjectura legit Ernesti; aut factum codd. cum edd. vett. Nor. Ald. Junt. Crat. Manut. Grut. et sumtum Lamb. Schütz. et Orell. Mox, aut mutuo Nor. Ald. Junt. Crat. ut mutuum Lamb. Deinde, pro aut novum, quod habent codd. omnes, Nor. Ald. Junt. Crat. et novum legunt Schütz. et Orell. ut novum Manut. et Lamb. Cf. in toto h. l. de Orat. III. 38.—4 Sic distinguunt codd. aliquot, Riv. Grut.

NOTÆ

^o Aut translatum, aut sumtum [*factum*] aliunde] Rectius sane legeretur, aut translatum, et sumtum aliunde, ut mutuo. Quis enim nescit translatum omne verbum esse factum, aut potius sumtum aliunde? Hæc est porro hujus loci sententia: Aliena verba, modo translata sunt, et mutuo aliunde accepta, cum quod non habeas, aliunde sumas; multa enim ne-

cessitas genuit inopia coacta. Sic dicimus 'luxuriam segetum,' 'lætias segetes,' 'sitientes agros,' &c. Modo facta sunt ab ipso verbo, unde derivantur, ut 'expectorare,' 'grandiloquus,' &c. Consule sis nostras in lib. III. de Orat. § 153. notas, ubi eadem fere exponuntur.

^p Verbis mutatis non maneat] Vide lib. III. de Orat. § 201.

rum demissior: translatione fortasse crebrior, qua frequentissime sermo omnis utitur non modo urbanorum, sed etiam rusticorum; siquidem est eorum, 'gemmae vites,^m sitire agros,^s lætas esse segetes, luxuriosa frumenta.'^m 82. Nihil horum parum audacter:⁶ sed aut simile est illi, unde transferas; aut, si res suum nullum habet nomen,⁷ docendi causa sumtum, non ludendi,⁷ videtur. Hoc ornamento liberius paulo, quam ceteris, utetur hic submissus; nec tam licenter tamen, quam si genere dicendi uteretur amplissimo. xxv. Itaque illud indecorum (quod quale sit, ex decoro debet intelligi) hic quoque apparet, cum verbum aliquod altius transfertur,⁸ idque in oratione humili ponitur, quod idem in alia deceret.¹ 83. Illam autem concinnitatem, quæ verborum collocationem illuminat his luminibus, quæ Græci, quasi aliquos gestus^m orationis, *σχηματα* appellant,⁹ (quod idem verbum ab his etiam in sententiarum ornamenta transfertur,) adhibet quidem hic subtilis, (quem, nisi quod solam, ceteroquin recte quidam^m vocant Atticum,^m) sed paulo parcus. Nam, sicut³ in epularum⁹ apparatu, a magnificentia recedens, non se parcum solum, sed etiam elegantem videri volet; eliget,⁴ quibus utatur. 84. Sunt enim pleræque aptæ⁵ hujus ipsius

^m Cum primum edunt pampinum.

^m Cum pluviis deficientibus exarescunt.

^o Cum sunt copiosa.

^p Cum herbarum copiam justo majorem emittunt.

⁷ Non habet proprium, sed aliunde translatum, nomen.

^r Delectandi.

⁸ Orator, qui versatur in tenui dicendi genere.

⁹ Ex re aliquo remotiori petitum.

^m Habitus.

^m *Σχηματα* vocant etiam figuras sententiarum.

^m Quem recte quidam appellant Atticum, sed non recte solum Atticum.

Orell. et parcus; in priscis reliquisque Junt. Crat. Manut. Lamb.—5 Ita Junt. Crat. Manut. Lamb. lascivire agros Guelf. aliique codd. sp. Le Clerc item Venet. Nor. Schutz. Orell. probantibus Ernestio et Schneidero.—6 Schutz. correxit partum audacter.

CAP. XXV. 1 Schutz. de conjectura sua in ed. maj. *alta deceret*. 'Recte omnino.' Orell.—2 Ita Venet. Mediol. Ald. Junt. Lips. Gryph. Schutz. Orell. recte quidem Grut. et al. ante Ernesti.—3 Mediol. Nor. Ald. Junt. Crat. Manut. Gryph. *Nam si ut*; Lamb. *Nam sic ut*. 'In vulgata *Nam sicut* interpungendum post *Nam*, ut fecimus.' Ernesti.—4 Lamb. *eligetque*.—5 Sic

NOTÆ

⁹ *Sicut in epularum*] Sententia est: in eloquentiæ apparatu nec sit sor- Qui subtile dicendi genus usurpat, didus, nec magnificus, sed elegans.

oratoris, de quo loquor, parsimoniæ. Nam illa, de quibus ante dixi, huic acuto^r fugienda sunt, paria paribus relata,^r et similiter conclusa, eodemque pacto cadentia : et immutatione literæ^t quasi⁶ quæsitæ venustates; ne elaborata concinnitas, et quoddam aucupium delectationis^r manifesto deprehensum appareat. 85. Itemque si quæ verborum iterationesⁿ contentionem aliquam, et clamorem requirunt, erunt ab hac submissione^r orationis alienæ: ceteris^r promiscue poterit uti; continuationem verborum modo relaxet, et dividat,⁸ utaturque verbis quam usitatissimis, translationibus quam mollissimis: etiam illa sententiarum lumina assumat,⁷ quæ non erunt vehementer illustria. Non faciet rempublicam loquentem,^r nec ab inferis mortuos excitabit, nec acervatim multa frequentans, una complexione devinciet.^d Valentiorum hæc laterum sunt,^r nec ab hoc, quem informamus, aut expectanda, aut postulanda; erit enim ut

^r *Oratori, qui sectatur tenue dictionis genus.* ^v *Venatio delectationis.*

^s *Ab hoc tenui dicendi genere.* ^a *Verborum iterationibus.*

^b *Periodis utatur, sed brevioribus, et concisis.*

^c *Non adhibebit prosopopæiam.*

^d *Unica amplificatione exaggerabit.*

^e *Hæc spectant oratores majoris spiritus.*

codd. Nor. Ald. Junt. Crat. Mannt. 'Locus corruptus, necdum sanatus vel a Lamb. *sunt enim pleraque apta*, quod idem in mentem venit Ernestio; sed saltem deberet esse, *Sunt tamen*; vel a Schtztii conjectura, *Non sunt enim peræque apta*; qua in lectione desideratur v. omnia, nec convenit negatio cum v. ipsius. Melius omissa negatione dedisset, *Sunt enim peræque* (ut in epulis illis parcis quidem, sed elegantibus tamen) *apta* (quædam, non omnia), &c. Orell.—6 'Lamb. delet *quasi*, quod sane melius abesset, ac fortasse inter verba quoddam et *aucupium* transponendum.' Schutz. Mox, manifeste Lamb.—7 Ita omnes codd. et edd. præter Lamb. Schutz. et Orell. in

NOTE

^r *Paria paribus relata*] Πάριον Græci dicunt, cum membrum unum alteri prope ex æquo respondet. Cujusmodi est istud Ciceronis ad Quint. Fr. II. 11. 'Tu vero ut me et appelles, et interpelles, et obloquare, et colloquare velim.'

^s *Similiter conclusa*] Cum voces simili sono clauduntur: ut in illis versiculis ab Hadriano imperatore moriente, ut refert Spartianus, compo-

sitis: 'Animula, vagula, blandula, Hospes comesque corporis, Quæ nunc abibis in loca Pallidula, rigida, nudula; Nec, ut soles, dabis jocos.'

^t *Immutatione literæ*] Qualis est illud Ovidii de Arte lib. II. 'Et Venu in vinis, ignis in igne fuit.'

ⁿ *Iterationes*] Qualis est hæc, Caecilii. I. § 4. 'Vivis: et vivis, non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam.'

voce, sic etiam oratione suppressior^f 86. Sed pleraque ex illis convenient etiam huic tenuitati;^g quanquam iisdem ornamentis utetur horridius:^h talem enim inducimus. Accedet^h actio non tragica, nec scenæ, sed modica jactatione corporis, vultu tamen multa conficiens: non hoc, quo dicuntur os ducere,ⁱ sed illo, quo significant ingenue, quo sensu quidque pronuntient. XXVI. 87. [p. 205.] Huic generi^v orationis aspergentur etiam sales,^j qui in dicendo nimium^k quantum^l valent: quorum duo genera sunt, unum facetiarum, alterum dicacitatis: utetur utroque; sed altero in narrando aliquid venuste, altero in jaciendo, mittendoque ridiculo:^m cujus genera plura sunt: sed nunc aliud agimus.^v 88. Illud admonemus tamen, ridiculo sic usurum oratorem, ut nec nimis frequenti, ne scurrile sit; nec subobsœno, ne mimicum;ⁿ nec petulanti, ne improbum; nec in calamitatem, ne inhumanum; nec in facinus, ne odii locum risus occupet; neque aut sua persona, aut judicium, aut tempore alienum: hæc enim ad illud indecorum referuntur. 89. Vitabit etiam quæsitæ, nec ex tempore fictæ, sed domo allatæ:^o quæ plerumque sunt frigida. Parcet et amicitiiis, et dignitatibus: vitabit insanabiles contumelias:^p tantummodo

^f Minus elatus.

^g Huic tenui dicendi generi.

^h Negligentius.

ⁱ Os et vultum distortere.

^j In hoc dicendi genere miscebuntur joci.

^k Maxime.

^l Prius meditata.

^m Convicia, quæ sequuntur implacabiles inimicitia.

quibus legitur assumet.—8 Ita Lamb. Schntz. et Orell. *Accedit* Ald. Junt. Crat. Manut. Grut.

CAP. XXVI. 1 Lamb. *mirum*.—2 Schntz. de conjectura, *remittendoque ridiculo*.—3 Codd. et edd. ante Ald. *inimicum*; Junt. et recentt. *ne mimicum*.

NOTE

^v *Huic generi*] Jocos ad subtile et infimum dicendi genus hic refert Tullius; in quo a se ipse dissentit. Scilicet, alibi triplex oratoris esse munus statuit: docere, quod ad orationem attenuatam; delectare, quod ad temperatam; permovere, quod ad grandem pertinet. Et qui lib. II. de

Orat. sales et jocos ad illud dicendi genus revocat, cujus est delectare; idem nunc eas infimo orationis generi attribuit.

^v *Nunc aliud agimus*] De risu et salibus fuse disputatum lib. II. de Orat.

adversarios figet, nec eos tamen semper, nec omnes, nec omni modo: quibus exceptis sic utetur sale⁴ et facetiis, ut ego ex istis novis Atticis talem cognoverim neminem, cum id certe sit vel maxime Atticum.* 90. Hanc ego judico formam submissi oratoris, sed magni tamen, et germani^o Attici: quoniam, quicquid est salsum^p aut salubre in oratione,⁵ id proprium Atticorum est; e quibus tamen non omnes faceti: Lysias satis, et Hyperides, Demades præter ceteros fertur. Demosthenes minus habetur; quo quidem mihi nihil videtur urbanius: sed non tam dicax^r fuit, quam facetus.^r Est autem illud acrioris ingenii,^r hoc majoris artis.^r

91. Uberius est aliud,* aliquantoque⁶ robustius, quam hoc humile, de quo dictum est; submissius autem, quam illud, de quo jam dicetur, amplissimum. Hoc in genere, nervorum vel minimum, suavitatis⁷ autem est vel plurimum. Est enim plenus, quam hoc enucleatum;^v quam autem illud ornatum,^x copiosumque, submissius. XXVII. Huic^v omnia^r dicendi ornamenta conveniunt, plurimumque est, in hac orationis forma, suavitatis. 92. In qua multi floruerunt apud Græcos: sed Phalereus Demetrius meo

* *Ineptioribus jocis exceptis, liberales adhibebit facetias, quibus qui utatur ex illis, qui se novos Atticos gloriantur, novi neminem.*

^o *Veri.* ^p *Acutum et commodum.*

^r *In jaciendo mittendoque ridiculo.* ^r *In oratione lepide texenda.*

^r *Esse dicacem.* ^r *Esse facetum.*

^v *Dicendi genus mediocre et temperatum.* ^v *Tenue et subtile.*

^v *Huic temperato generi.*

Lips. pariter mimicum habet, sed nec pro ne, ut Venet. Gryph.—4 'Margo ed. 1584. salibus; cujus generis multa, ut hoc, innocentissimo Gothofredo tribuuntur.' Orell.—5 Ita codd. Ald. Junt. Manut. Cf. Quintil. vi. 3. 18. quicquid est sanum in oratione Lamb. Acutum, id proprie Atticorum unus Oxon.—6 'Vet. Car. Stephani multoque, cujus variae lectiones hinc demum incipiunt, cum Gneif. 3. fere consentientes.' Orell.—7 'Schütz. de conjectura sanguinis: ingeniose. Vet. Steph. non minimum suavitas, haud scio si vel plurimum; ex quo vides v. suavitatis probabiliter pro corrupto habuisse Schützium. Hinc Lamb. 1566. nervorum est vel minimum, suavitatis haud scio an plurimum.' Idem.

NOTE

^x *Ornatum]* Cur grandem orationis characterem Cicero vocat ornatum, cum ornatus omnium dicendi generum communis sit?

judicio præstitit ceteris; cujus oratio cum sedate placideque loquitur,² tum illustrent eam, quasi stellæ quædam, tralata verba, atque immutata. Tralata ea dico, ut sæpe jam,³ quæ per similitudinem ab alia re³ aut suavitatis³ aut inopiæ causa transferuntur; mutata,⁴ in quibus pro verbo proprio subjicitur aliud,⁵ quod idem significet, sumtum ex re aliqua consequenti. 98. Quod quanquam transferendo fit, tamen alio modo transtulit,⁶ cum dixit Ennius 'arcem et urbem orbas:'⁷ alio modo, si pro patria arcem dixisset: et 'horridam Africam terribili tremere tumultu' cum dicit, pro Afris immutat Africam.⁶ Hanc hypallagen⁷ rhetores, quia quasi submutantur verba pro verbis; metonymiam⁸ grammatici vocant, quod nomina transfe-

² Dixi.

³ Roman et Capitolium civibus viduatum.

CAP. XXVII. 1 Huc fere omnia conj. Schütz.—2 Purgold. conj. labitur, prob. Beier ad Offic. tom. 1. p. 274. loquitur defendit Watch. Emend. Liv. p. 204. Mox, pro tralata, al. habent translata.—3 Codd. Regii omnes, ad aliam rem. Recte, puto; cf. de Orat. III. 42. Orell.—4 Immutata Schütz. de conjectura: probabiliter. Idem. Mox proprio omittant Guelf. 3. et Vet. Steph. verbo proprio proprium subjicitur Schütz. Cf. de Orat. III. 42.—5 Ita codd. plerique, edd. vet. Nor. Ald. Junt. 'Arces et urbe orbam] Sic dedi ego. Ex Tus. III. 19. constat Andromachæ verba fuisse hæc, Arces et urbe orbam sum, quod ipsum receperunt Lamb. et Schütz. At cum sequentem quoque Ennii versum oratione obliqua laudet, patet veram, quam ascivi, lectionem latere in corruptela. Guelf. 3. et Vet. Steph. eramus arces urbem orbam.' Orell.—6 Locus corruptus. Sic Nor. Junt. Crat. Manut. si pro patria arcem et urbem dixisset Lamb. quo supplemento nihil opus est. Vet. Steph. si patriam arceret dixisset; Pall. duo, ardent urbem orbam; alio modo si patriam ardere dixisset; quod placebat Grutero et Ernestio. Sed nemo dum vidit, verba sic fere transponenda esse, cum dixit Arces et urbe orbam, pro patria arcem dicens; et alio modo horridam Africam, &c. Idem. Pro immutat duo codd. habent immutate, probante Grutero.—7 Hanc

NOTE

¹ Aut suavitatis] Ad ornatum spectant hæ translationes, 'inflammatus ira,' &c. ad necessitatem, 'gemmæ' in vitibus, 'divertium' in uxore, &c.

² Subjicitur aliud] Ut si pro Afris Africam dixeris.

³ Alio modo transtulit] Alia est translatio cum sumit Ennius 'arcem' pro Capitolio, alia si sumeret 'arcem' pro patria. Primus translationis modus refertur ad synecdochem, qua genus ponitur pro specie;

alter ad metaphoram, qua propter similitudinem res una substituitur alteri: ut enim arx et defendit et defendi debet, sic patria civis tuetur, eamque singuli debent tueri. Damus fortasse plusculum conjecturæ; sed quid aliud in evolvens veteram fragmentis expectes?

⁴ Hypallagen] Ἰναλλάττειν est submutare. Vid. lib. IV. Heren. § 43.

⁵ Metonymiam] Μετωνυμία est transnominatio, nominis pro nomine posi-

runtur. 94. Aristoteles autem translationi^d hæc ipsa subjungit, et abusionem,^e quam *κατάχρησις* vocant:^f ut, cum minutum dicimus animum pro parvo, et abutimur verbis propinquis, si opus est, vel quod delectat, vel quod decet.^g Jam cum fluxerunt plures continuæ translationes,^h alia plane fit oratio. Itaque genus hocⁱ Græci appellant *ἀλληγορίαν*,^f nomine recte; genere melius ille, qui ista omnia translationes vocat. Hæc frequentatⁱ Phalereus maxime, suntque dulcissima: et quanquam translatio est apud eum multa, tamen immutationes^e nusquam crebriores. 95. In idem genus orationis (loquor enim de illa modica ac temperata) verborum cadunt lumina omnia, multa etiam sententiarum:^d latæ eruditæque disputationes ab eodem explicantur,^h et loci communes sine contentione dicuntur. Quid multa? e philosophorum scholis tales fere evadunt:^f et, nisi coram erit comparatus ille fortior, per se hic, quem dico, probabitur. 96. Est enim quoddam etiam insigne,^h

^a Aristoteles hypallagen, metonymiam, et catachresin comprehendit nomine metaphora.

^b Continuatam translationem.

^c His translationibus crebro utitur.

^d Hypallage et metonymia.

^e Omnes verborum, et multæ sententiarum figura.

^f A Demetrio Phalereo habentur dissertationes philosophicæ.

^g Quales Demetrius; et orator, qui in hoc genere eleganter versabitur, placebit ut summus orator, nisi cum eo comparetur Demetrius, qui facile princeps est.

ἡραλλήγη Schutz. et Orell. Mox, quasi *summittantur* Steph.—8 Ita Steph. et Lamb. licet Nor. Ald. Junt. Crat. Manut.—9 Duo codd. Gruteri, et Gryph. *confluxerunt plures continuæ translationes*; Lamb. cum *f. continuæ plures translationes*; Guelf. 3. *confluxerunt continuo plures translationes*.—10 Itaque hanc conj. Schutz.—11 Ita plerique codd. et edd. *explicabuntur* Guelf. 3. et Orell. prob. Heusing. et Schutz. Mox, *dicuntur* Guelf. 2. Schutz. et Orell. probante Heusinger. *dicuntur* Junt. Crat. Manut. *inducuntur* Lamb.—12 Guelf. 3. et Vet. Steph. *evadent*.—13 'Sic Camer. Steph. Grut. Verum etiam, quod ego unciis inclui, suspectum est, tum quod sedes ejus variat, tum quod non de alio, sed de præcedente omnino genere sermo est.' Orell. Est enim

NOTÆ

tio. De qua consule notas in lib. III. 21. Hunc consule.
de Orat. § 166.

^e Abusionem] De qua diximus lib.

^d Translationi] Translationis, seu metaphora, nomen ab Aristotele latinis sumtum fuisse, patet vel ex uno hoc loco libri de arte poetica cap.

IV. ad Heren. § 46.

^f Ἀλληγορίαν] Consule lib. IV. ad Heren. § 46.

et florens^g orationis, pictum, et expolitum genus, in quo omnes verborum, omnes sententiarum illigantur lepores. Hoc totum e sophistarum fontibus^h defluxit in forum; sed spretum a subtilibus,ⁱ repulsum a gravibus,^j in ea, de qua loquor, mediocritate consedit.

XXVIII. 97. Tertius est ille amplus, copiosus, gravis, ornatus, in quo profecto vis maxima est. Hic est enim, cujus ornatum dicendi et copiam admiratæ gentes, eloquentiam in civitatibus plurimum valere passæ sunt; sed hanc eloquentiam, quæ cursu magno, sonituque ferretur; quam suspicerent omnes, quam admirarentur, quam se assequi posse diffiderent. Hujus eloquentiæ est tractare animos, hujus omni modo permovere: hæc modo perfringit; modo irrepit in sensus: inserit novas opiniones, evellit insitas. 98. Sed multum interest inter hoc dicendi genus et superiora. Qui in illo subtili et acuto elaboravit, ut callide arguteque diceret, nec quicquam altius cogitaret, hoc uno profecto, magnus orator est, si non maximus; minimeque in lubrico versabitur,^k et, si semel constiterit,^l nunquam cadet. Medius ille autem, quem modicum et temperatum voco, si modo suum illud satis instruxerit, non extimescet^m ancipites dicendi incertosque casus:ⁿ etiam, si quando minus succedet, ut sæpe fit, magnum tamen periculum non adibit: alte enim cadere non potest.^o 99.

^g Ex rhetorum scholis.

^h Qui tenuis dicendi genus sequuntur.

ⁱ A grandiloquis.

^j Non est periculum, ne ex alto gradu decedat.

^k Si semel pedem fixerit in tenui dicendi genere.

^l Si suum orationis genus necessariis ornamentis illustraverit, non timebit casus, quibus expositi sunt, qui magnifico characteri student.

^m Qui non est in alto gradu, ex alto cadere non potest.

etiam quoddam Nor. Est enim quoddam et insigne Manut. Est autem quoddam etiam insigne et β. orationis picta et expolita genus suspicabatur Heusinger. orationis Lamb. transposuit ante v. genus.

CAP. XXVIII. 1 Ita Guelf. 3. Vet. Steph. et Lamb. extimescit Nor. Ald.

NOTE

^g Florens] Quadruplicem statuit mittitur stylus temperatus; deinde orationis characterem Demetrius, μεγαλοπρεπῆ, ισχυρὸν, γλαφυρὸν, et δεινὸν, γλαφυρὸν aut commune est singulis magnificum, tenuem, floridum, et gravem. Vitiosa partitio: siquidem o mediocre genus refertur.

At vero hic noster,² quem principem ponimus,³ gravis, acer, ardens, si ad hoc unum est natus, aut in hoc solo se exercuit, aut huic generi studet³ uni, nec suam copiam cum illis duobus generibus temperavit;⁴ maxime est contemnendus: ille enim submissus, quod acute et veteratorie⁵ dicit, sapiens jam; medius,⁴ suavis; hic autem copiosissimus, si nihil est aliud, vix satis sanus videri solet. Qui enim nihil potest tranquille, nihil leniter, nihil partite, definite, distincte, facete dicere, praesertim cum causae partim totae sint eo modo, partim aliqua ex parte tractandae: si is⁵ non praeparatis auribus inflammare rem coepit, furere apud sanos,⁷ et quasi inter sobrios bacchari vinolentus videtur.

100. [p. 206.] Tenemus igitur, Brute, quem quaerimus; sed animo: nam manu si prehendissem,⁶ ne ipse quidem sua tanta eloquentia mihi persuasisset, ut se dimitterem. XXIX. Sed inventus profecto est ille eloquens, quem nunquam vidit Antonius.⁷ Quis est igitur is? Complectar brevi, disseram pluribus. Is enim est¹ eloquens, qui et humilia subtiliter, et magna graviter, et mediocria temperate potest dicere. 101. Nemo is, inquires, unquam fuit. Ne fuerit: ego enim, quid desiderem, non, quid viderim, disputo: redeoque ad illam Platonis, de qua dixeram, rei formam⁸ et speciem; quam etsi non cernimus, tamen ani-

² Qui sublime et magnificum genus persequitur, qui primum inter oratores locum obtinet.

³ Si non humilia subtili, media temperato stylo dicat.

⁷ Ferute.

⁴ Tranquillos, nec ullo motu concitatos.

⁵ Qui se dicebat vidisse disertos multos, eloquentem neminem.

⁶ Esto sane: nunquam fuerit. ⁸ Ideam.

Junt. Manut.—2 At vero, inquam, hic noster Vet. Steph.—3 Studet etiam nunc, posteaquam antea se exercuit, nemelque temperavit. Sic recte se habet temporum varietas. Orell. studuit Guelf. 3. Vet. Steph. Lamb. Schutz. Mox, particulam cum omittunt Guelf. 3. Lamb. et Schutz. Uncis inclasit Orell. Deinde, pro temperavit, Ernesti conj. temperat.—4 Lamb. sapiens; jam medius.—5 Ernesti suspicabatur is si. Mox, caeperit . . . videbitur Lamb.—6 Ita Nor. Manut. Steph. Lamb. Schutz. Orell. comprehendissem Ald. Junt. Crat. Camer.

CAP. XXIX. 1 Ita omnes codd. et edd. praeter Nor. et Orell. quae exhibent *Is est enim*. Vid. Beier. ad Offic. tom. II. p. 152. Mox, pro et magna, quod servant omnes fere codd. et edd. et alta praerunt Guelf. 3. Vet. Steph. Schutz. et Orell. Elegantius, inquit Schutz. quia opponitur praeco-

mo tenere possunt. Non omnia eloquentem quæro,^a neque quicquam mortale,^b et caducum, sed illud ipsum, cuius qui sit compos, sit eloquens: quod nihil est aliud, nisi eloquentia ipsa, quam nullis, nisi mentis oculis videre possumus. Is erit igitur eloquens, (et idem illud^c iteremus,) qui poterit parva submisisse, modica temperate, magna graviter dicere. 102. Tota mihi causa pro Cæcina^d de verbis interdicti fuit: res involutas definiendo explicavimus: jus civile laudavimus: verba ambigua distinximus. Fuit ornandus in Manilia lege^e Pompeius: temperata oratione ornandi copiam persecuti sumus. Jus omne retinendæ majestatis Rabirii causa^f continebatur: ergo in omni^g genere amplificationis exarsimus. 103. At hæc^h interdum temperanda et varianda sunt. Quod igitur is

^a Subtilis est ac tenuis. ^c Quo prætor aliquid fieri jubet, aut vetat.

^b Quod spectabat ad genus mediocre.

^d Ad id necessarium erat grave genus.

^e Quo gravis est.

deni humilia.—8 'Fortasse Cicero addidit, qui fuerit, vel qui viderit; nisi forte legendum, Non enim hominem quæro, sicut infra § 112. 'Quandoquidem de genere, non de homine quærimus.' Schutz. 'Fortasse, Non enim unum eloquentem,' &c. Orell.—3 Lamb. illud idem.—4 Ergo omni, omnia præposi-

NOTE

^b Neque quicquam mortale] Idea, ex mente Platonis, nec mutationi, nec corruptioni obnoxia est: orator autem caducus et mortalis.

^d Causa pro Cæcina] Cuius hoc argumentum: De fundo quodam contendeant Ebutius et Cæcina. Eo Cæcinam ingredi parantem Ebutius cum armatis hominibus aditu prohibuit. Prætor statim interdixit, ut inde dejectus esset Cæcina, eo restitueretur. Ebutius interdicto se non teneri credidit, quod non deiecerat, sed tantum, ut aiebat, eiecerat Cæcinam. In hac causa status est definitionis, an interdicto de vi teneatur is, qui non deiecit de fundo, sed tantum eiecit, id est, ab ejus ingressu prohibuit. Causa acta est anno U. C. elreiter 685. ante Christum 69.

Delph. et Var. Clas.

Cicero.

ipsius Ciceronis 88.

^e Manilia lege] Qua Pompeius bello Asiatico imperator præficeretur. Eam legem suavitullius anno urbis conditæ 688. ipsius Ciceronis 41.

^f Rabirii causa] C. Rabirius perduellionis accusatus, quod in Saturnianum decreto senatus a consule Mario cæsum sævississet, ejusque caput circumtulisset, a Cicerone defensus est anno U. C. 691. Jus omne retinendæ majestatis in ea causa continebatur: sic enim contra intendebatur actio, ut si damnatus a duumviris fuisset Rabirius, in campo Martio infelici arbore penderet. Quod repugnabat legi Sempronie, qua cavebatur, ne de capite civis Romani injussu populi judicaretur.

5 A

accusationis quinque⁵ libris⁵ non reperitur genus? quod in Aviti?¹ quod in Cornelii?^m quod in plurimis nostris defensionibus? quae exempla selegissem, nisi vel nota esse arbitrarer, vel posse eligere,⁶ qui quaerent. Nulla est enim ullo in genere laus oratoris,⁷ cujus in nostris orationibus non sit aliqua, si non perfectio, at conatus tamen, atque adumbratio. Non assequimur:⁸ at, quid deceat, videmus. 104. Nec enim nunc de nobis, sed de re dicimus:^a in quo tantum abest, ut nostra miremur, ut usque eo difficiles ac morosi^b simus, ut nobis⁹ non satisfaciat ipse Demosthenes; qui quanquam unus eminet inter omnes in omni genere dicendi, tamen non semper implet aures meas: ita sunt avidae et capaces;^c et semper aliquid immensum infinitumque desiderant. xxx. 105. Sed tamen, quoniam et hunc^d tu¹ oratorem cum ejus studiosissimo Pammene,^e cum esses Athenis, totum diligentissime cognovisti; neque eum dimittis e manibus: et tamen nostra etiam lectitas: vides profecto, illum multa perficere, nos multa conari: illum posse, nos velle, quocumque modo causa postulet, dicere.^f Sed ille magnus; nam et succes-

⁵ In septem orationibus contra Verrem repetundarum reum.

^a Non de nostra dicendi facultate, sed de ipsa eloquentia.

^b Molestè severi.

^c Perfectum aliquid audiendi cupidae.

^d Demosthenem.

^e Rhetore Græco celebri.

^f Optime dicere.

tione in, Lamb.—5 'Edidi cum Lambino quinque, pro vulgato septem, ut volebat etiam Hotomannus ad Divin. in Verr. 1. septem est a Barzizio.' Ernesti. quinque etiam Schutz. et Orell. septem Guelf. 3. Ald. Junt. Crat. Manut. Grut.—6 Ita plerique codd. Venet. Mediol. Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Grut. vel per se possent eligere Vet. Steph. et Orell. vel opes possent legere Guelf. 3. nude Schutz. in ed. maj. conj. vel ipsi possent legere; in ed. min. vel ipsi possent eligere.—7 Voc. oratoris omittunt Guelf. 3. et Schutz. in ed. maj. oratoria conj. Orell.—8 Si non assequimur duo codd. Regii, Guelf. 3. Lamb. Schutz. in ed. maj. et Le Clerc.—9 'Fortasse excidit interdum. Cf. Quintil. x. 1. 24.' Schutz. Mox Guelf. 3. et Vet. Steph. omittunt in omni.

NOTE

¹ In Aviti [Habiti] In oratione, an pro A. Cluentio Avito veneficii, reo, an pro Postumo Habito?

^m In Cornelii] In duabus orationi-

bus pro C. Cornelio majestatis reo, quarum etiamnum fragmenta supersunt.

sit ipse magnis,⁵ et maximos oratores habuit æquales: nos magnum fecissemus, si quidem potuissemus, quo contendimus, pervenire, in ea urbe, in qua (ut ait Antonius) auditus eloquens nemo erat. 106. Atqui, si Antonio Crassus eloquens visus non est, aut sibi ipse;⁶ nunquam Cotta visus esset, nunquam Sulpicius, nunquam Hortensius: nihil enim ample Cotta,⁷ nihil leniter Sulpicius, non multa graviter Hortensius. Superiores magis ad omne genus apti, Crassum dico, et Antonium. Jejuna igitur hujus multiplicis, et æquabiliter in omnia genera fusæ orationis aures civitatis accepimus: easque nos primi,⁸ quicumque eramus, et quantumcumque dicebamus, ad hujus generis [dicendi] audiendi² incredibilia studia convertimus. 107. Quantis illa clamoribus adolescentuli⁹ diximus de supplicio parricidarum? quæ nequaquam satis defervuisse¹⁰ post aliquanto sentire cepimus. 'Quid enim tam com-

⁵ Ad perfectam eloquentiam.

⁶ Non est visus eloquens.

⁷ Dicebat.

⁸ Cum primum diximus, Roma non assuetæ erat oratoribus audiendis, qui in omni genere dicendi pro diversis causis paræque essent exercitati: nos primi, &c.

⁹ Nondum maturitatem assecuta fuisse.

CAP. XXX. 1 Lamb. quoniam tu et hunc.—2 'Hæc esse a Cicerone sic scripta, dicendi audiendi, nunquam crediderim: dicendi est sine dubio e glossa.' Ernesti. dicendi non agnoscunt Guelf. 3. Manut. Schutz.—3 Hæc de supplicio parricidarum omittunt Guelf. 3. et codd. aliquot ap. Græc. Locus

NOTE

⁵ Magnis] Successit Pericli, Ly-
siae, Isocrati, &c. æquales habuit
Æschinem, Dinarchum, Hyperidem,
&c. de quibus dictum in Bruto paulo
post initium.

⁹ Adolescentuli] Cicero annum agens
vigesimalium septimum pro Roscio A-
merino orationem habuit, ex qua de-
promtus est elegans ille locus de
supplicio parricidarum: 'Quid enim
tam commune,' &c. § 72. De parric-
idarum. pœna diximus in notis ad
lib. 1. Heren. § 28.

¹⁰ Nequaquam satis defervisse] Trans-
latio ducta a musto quod effervescit
recens e lacu, et cum aliquid accessit

ætatis, defervescit. Ceterum recte
observat hic Tollius senior locum
hunc de parricidarum pœna, impetu
ac volubilitate juvenili effusum. Cum
enim graviter ac magnifico tractari
debnisset, totus contextus est floscu-
lis, et antithetis, prope dixerim puer-
ilibus. Quantum enim videtur ad
atrocitatem supplicii, quod tamen
mire exaggerat, quod ossa terram
non tangerent, quod nunquam alligan-
tur, quod ad saxa non conquiescant?
Hæc tamen acute dicta, si magna
contentione ab adolescente propun-
tiata fuerint, placent, et auditorum
animos quodammodo rapiunt.

mune, quam spiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus ejectis? Ita vivunt, dum possunt, ut ducere animam de celo non queant: ita moriuntur, et eorum ossa terram non tangant: ita jactantur flectibus, et nunquam abluantur: ita postremo ejiciuntur, ut ne ad saxa quidem mortui conquiescant, et quæ sequantur. Sunt enim omnia, sicut adolescentis, non tam re et maturitate, quam spe et expectatione, laudati.¹ 108. Ab hac indole² jam illa matura: 'Uxor³ generi, verbera filii, filias pellex.'⁴ Nec vero hic unus erat ardor in nobis, ut hoc modo omnia disceremus.⁷ Ipsa enim illa pro Roscio juvenilis redundancia multa habet⁸ attenuata, quædam etiam paulo hilariora; ut pro Avito,⁹ pro Cornelio, compluresque aliæ: nemo enim orator tam multa, ne in Græco quidem otio, scripsit, quam multa sunt nostra: eaque hanc ipsam habent, quam probo, varietatem. XXXI. 109. An ego Homero, Ennio, reliquis poetis, et maxime tragicis concederem, ut ne omnibus locis eadem contentione uterentur, crebroque mutarent, nonnunquam etiam ad quotidianum genus sermonis accederent; ipse nunquam ab illa acerrima contentione⁶ discederem? Sed quid poetas divino ingenio

¹ *Profecta est illa sententia.*

² *Concubina.*

³ *Ab hoc vehementissimo dicendi genere.*

est pro Rosc. Amer. c. 26. Cf. Quintil. XII. 6.—4 Ita codd. Pall. Pith. item Lips. Ald. Junf. Gryph. Schutz. præbante Hotoman. *terra non tangat* codd. Regii, Manut. Grut. et Orell. ut in Orat. pro Sext. Rosc. c. 26. *Mox, pro abluantur*, quod est in Vet. Steph. Venet. Mediol. Ald. et tuetur ad Orat. pro Rosc. Amer. Grævius, *alluantur* habent Junt. Crat. Manut. Lamb. Grut. Schutz.—5 Ita plerique codd. Venet. Ald. Junt. Crat. Manut. Grut. *laudata* Vet. Steph. Guelf. s. Lamb. et Orell.—6 *Ab hac etiam indole* Steph.—7 Guelf. s. et Schutz. *hic erat unus ardor in n. ut h. m. diceremus unum*—8 *Fortasse legendum, Ipsa enim illa (sc. oratio) pro Roscio in juvenili redundancia multa habet,* &c. Schutz.—9 *Sic recte Ernesti. Vulgo hilariora. At pro Avito: quod tamen si placeat, hoc modo locus constituatur: At pro Avito ... alia (nemo enim ... nostra) hanc ipsam.* Idem.

NOTE

¹ *Uxor*] Verba deponita ex oratione pro Cluentio § 199.

² *Quædam etiam paulo hilariora*] Ut etiam accusatores Roscii cum causibus et answeribus comparat.

³ *Ut pro Avito [At pro Habito] Lib-*

gendum recte censent nonnulli, et pro Habito, aut, ut pro Habito. Sensus est, orationes pro Habito, pro Cornelio, et alias complures redundare nonnullis locis, habere multa attenuata, quædam etiam paulo hilariora.

profus? Histriones eos vidimus,¹ quibus nihil posset in suo genere esse præstantius, qui non solum in dissimillimis personis satisfaciebant, cum tamen in suis versarentur, sed et comœdum in tragœdiis, et tragœdum in comœdiis admodam placere vidimus.² 110. Ego non elaborem?³ Cum dico me, te, Brate; dico: nam in me quidem jam pridem effectum est, quod futurum fuit. Tu autem eodem modo omnes causas ages? aut aliquod causarum genus repudiabis? aut in iisdem causis perpetuum et eandem⁴ spiritum sine ulla commutatione obtinebis? Demosthenes quidem, cujus nuper inter imagines tuas, ac tuorum, (quod cum, credo, amases,) cum ad te in Tusculanum venissem, imaginem ex aere vidi, nihil Lysis subtilitate cedit, nihil argutiis et acumine Hyperidi, nihil lenitate Æschini, et splendore verborum. 111. [p. 207.] Multæ sunt ejus totæ orationes subtiles, ut contra Leptinem:⁵ multæ totæ⁶ graves, ut quædam Philippicæ:⁷ multæ variæ, ut contra Æschinem, falsæ legationis,⁸ ut contra eundem pro causa

¹ Cum ipsi histriones agendi modum commutent, non diversam ego dicendi rationem persequar?

CAP. XXXI. 1 'Sic edidi pro vidimus, hic et paulo post; nam et de mortuis loquitur, et sequitur posset. Sic edd. Ald. Junnt. Gryph. et in altero loco habent Venet. Mediol. Ald. Lipsius. Primo loco Venet. et Mediol. habent audimus. Si esset audivimus, non displiceret, propter varietatem; et forte audivimus contractum esset in audimus: sed tamen magis de actione sermo est universa, quam de sola pronuntiatione.' Ernesti.—2 Grut. et al. videmus. Vide notam præced.—3 Ego non elaborarem Steph. Actutum, Me cum dico Guelf. 8. et Schütz. in ed. maj.—4 Schütz. de conjectura, perpetuum eundem, omisso et.—5 Ald. Junnt. Crat. Victor.

NOTÆ

¹ Contra Leptinem] De rep. bene meritis Athenienses publicorum numeram immunitatem concesserant. Leptines, ne deficerent qui muneri illi defungerentur, intercessit ne quis immanis foret. Contra Leptinem peroravit Demosthenes, cujus oratio in legibus variis expendendis versatur. Vide Libanium.

² Philippicæ] Orationes quibus Demosthenes ad bellum Philippe Macedonum regi inferendum Athenien-

ses hortatur.

³ Falsæ legationis] Orationis vesp. rîs vapaxpeoßetas, de falsa legatione, hoc est argumentum: Athenienses variis cladibus attriti ad Philippum de pace legatos decem misere, inter quos Demosthenes et Æschines. Accusatus Demosthenes Æschinem, quod pecunia et largitionibus corruptus, turpem ac perniciosam pacem decernenti Philocrati suffragatus sit.

Ctesiphontis. Jam illud medium^p quoties vult, arripit, et a gravissimo discedens,⁶ eo potissimum delabitur. Clamores tamen tum movet, et tum in dicendo plurimum efficit, cum gravitatis locis utitur. 112. Sed ab hoc parumper abeamus; quandoquidem de genere, non de homine quærimus: rei potius, id est, eloquentiæ vim et naturam explicemus. Illud tamen, quod jam ante diximus, meminerimus, nil nos præcipiendi causa dicturos;⁷ atque ita potius acturos, ut existimatores^r videamur loqui, non magistri. In quo tamen longius progredimur,^s quod videmus, non te hæc solum esse lecturum, qui ea multo, quam nos, qui quasi docere⁹ videamur, habeas notiora, sed hunc librum, etiamsi minus nostra commendatione, tuo tamen nomine divulgari necesse est.

XXXII. 113. Esse igitur perfecte eloquentis puto, non eam solum^t facultatem habere, quæ sit ejus propria, fuse, lateque dicendi, sed etiam vicinam ejus, atque finitimam, dialecticorum scientiam assumere: quanquam aliud videtur^u oratio esse, aliud disputatio; nec idem loqui esse, quod dicere: attamen utrumque in disserendo est: disputandi ratio, et loquendi, dialecticorum sit: oratorum autem, dicendi et ornandi.^v Zeno^w quidem ille, a quo disci-

^p Dicendi genus.

^r Judices.

~~~~~

muta et tota.—6 [*Descendens*] Ita correxi vulg. *discedens*, ut metaphora constantia servaretur. Sic 'ascendere' et 'delabi' opponuntur Partit. Orat. c. 12.' Schutz.—7 Ita edd. vett. Venet. Mediol. &c. 'idque melius hic sonat.' Ernesti. *causa esse dicturos* Guelf. 3. Ald. Junt. Crat. Mannt. Lamb. Grut.—8 Ita plerique codd. et edd. vett. Ald. Junt. Mannt. Grut. *longius progredimur* Crat. *longius saepe progredimur* codd. tres Regii, Guelf. 3. Schutz. et Orell.—9 Steph. et Lamb. *qui ea docere*. Paulo post, *necesse esse divulgari* Lamb. 'Scribendum videtur *esse*, ne constructio non constet: Videmus, non te solum esse lecturum, sed hunc librum etiam divulgari necesse esse. Nisi Cicero variavit orationem, ne *esse* ter concurreret. In ed. Venet. abest *commendatione*, sed est tamen *nostra*, non *nostro*, ut ad nomine referatur; quod non displicet.' Ernesti.

CAP. XXXII. 1 Guelf. 3. et Schntz. *non eam tantum.*—2 Lamb. *ac finitimam . . . quanquam enim aliud videatur*. Mox, *loqui, quod dicere* Guelf. et Schutz. *et esse* unciis inclusit Orell.—3 Ita Junt. Crat. Mannt. *ut disputan-*

.NOTÆ

^w Zeno] 'Itaque cum duo sint genera altera perpetua quæ rhetorice dicuntur; altera concisa, quæ dialectice;

plina Stoicorum est, manu demonstrare solebat, quid inter has artes interesset: nam cum compresserat digitos, pugnumque fecerat, dialecticam coeiebat ejusmodi esse: cum autem diduxerat, et manum dilataverat,⁴ palmæ illius similem eloquentiam esse dicebat. 114. Atque etiam⁵ ante hæc Aristoteles² principio artis rhetoricæ dicit, illam artem quasi ex altera parte respondere dialecticæ: ut hoc videlicet differant inter se, quod hæc ratio dicendi latior sit, illa loquendi contractior. Volo igitur huic summo,⁶ omnem, quæ ad dicendum tradi⁶ possit, loquendi rationem esse notam: quæ quidem res (quod te his artibus eruditum minime fallit) duplicem habet⁷ docendi viam.⁷ Nam et ipse Aristoteles tradidit præcepta plurima disserendi, et postea, qui dialectici dicuntur, spinosiora multa pepererunt. 115. Ergo eum censeo, qui eloquentiæ laude ducatur, non esse earum rerum omnino rudem;⁸ sed vel illa antiqua, vel hac Chrysippi⁷ disciplina institutum:⁸

² Oratori, cujus ideam informamus.

⁴ Alteram planam et apertam, alteram spinosam et impeditam.

⁵ Debere esse imbutum vel institutionibus quas olim scripsit Aristoteles, vel præceptis quæ tradidit Chrysippus.

di . . . ornandi Schntz. disputandi . . . dialecticorum. Sic oratorum, &c. Nor. quod dicere; et quanquam disputandi ratio et loquendi dialecticorum sit, oratorum autem dicendi et ornandi, attamen utrumque in disserendo est Lamb.—4 Ita omnes fere codd. et edd. vett. dilatatæ Guelf. 3. Schntz. et Orell.—5 Particulam etiam omittunt Guelf. 3. et Schntz. Mox, pro dicit, Orell. conj. dixit.—6 Codd. Regii, Ald. Junt. Manut. Lamb. Schntz. et Orell. trahi. Venet. tradi, quod restitimus. Nec trahi commodam satis sensum habet. Quædam edd. habent etiam vitiosæ posset. Ernesti.—7 Ita Steph. Lamb. Schntz. et Orell. habuit edd. vett. Ald. Junt. Crat. Manut. Quod sane defendi potest. Orell.—8 Lamb. non esse omnino earum rerum rudem

NOTÆ

quas quidem Zeno adeo conjunxit, ut hanc compressæ in pugnum manus, illam explicitæ diceret similem; etiam disputatrix virtus erit. Zeno autem e Citio, Cyprî oppido, oriundus, Stoicorum princeps, anno ætatis nonagesimo decessit, Olympiade, ut ait Eusebius, 129. annis ante Christum 260. At etiamnum Olympiade sequenti superstitem et senem fuis-

se Laërtius scribit.

² Aristoteles] Qui sic incipit lib. 1. Rhet. Ἡ ῥητορικὴ ἐστὶν ἀντίστροφος τῇ διαλεκτικῇ ἀμφότεραι γὰρ περὶ τοιοῦτων τιῶν εἰσι, κ. τ. λ. Rhetorica dialecticæ ex altera parte respondet, ambæ enim in ejusmodi rebus versantur, &c.

⁷ Chrysippi] De quo in notis ad lib. 1. de Orat. § 50.

noverit primum vim, naturam, genera verborum,^a et simplicium, et copulatarum: deinde quot modis quidque dicatur: quæ ratione *verum falsum*ne sit, judicetur: quid efficiatur^a e quoque: quod cui consequens sit, quodque contrarium: ⁹ cumque ambigue multa dicantur, quomodo quidque eorum dividi, explanarique oporteat. Hæc tenenda sunt oratori: sæpe enim occurrunt. Sed quia sua sponte squahidiora sunt,^a adhibendus erit in his explicandis quidam orationis nitor. XXXIII. 116. Et quoniam in omnibus, quæ ratione docentur et via,^a primam constituendam est, quid quidque sit (nisi enim inter eos, qui disceptant,^a convenit, quid sit illud, de quo ambigitur; nec recte disseri, nec unquam ad exitum perveniri potest); explicanda est^a sæpe verbis mens nostra de quaque re, atque involutæ rei notitia definiendo aperienda est: siquidem definitio est oratio, quæ, quid sit id, de quo agitur, ostendit quam brevissime. Tum, ut scis, explicato genere cujusque rei, videndum est, quæ sint ejus generis sive formæ,^b sive partes, ut in eas tribuatur omnis oratio. 117. Erit igitur hæc

^a Concludatur.

^v Hæc per se sunt inornata.

^w Methodo.

~~~~~

oportere. Mox, idem Lamb. antiquæ Aristotelis. Deinde, pro institutum; noverit, quod est in ed. 1584. et Grut. institutus, noverit habent Guelf. 3. Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Schutz. et Orell.—9 Ita Grut. quid cui s. a. quidque contrarium Manut. quod cuique c. a. quodque contrarium Ald. Junt. Crat. Lamb. quid cuique c. a. quidque contrarium Guelf. 3. Schutz. et Orell.

CAP. XXXIII. 1 Ita Ald. Junt. Crat. Lamb. Grut. qui disceptant Guelf. 3. Manut. Schutz. et Orell. Mox, nec recte disseres, nec unquam ad exitum pervenire potest Vet. Steph. et Guelf. 3. Deinde, atque involutæ Guelf. 3. et Schutz.

NOTE

^a *Vim, naturam, genera verborum]* Hæc cum ab Aristotele in libris logicis maximam partem tractantur, tum a Chrysippo, qui, ut recenset Laërtius, scripsit definitionum dialecticarum libros sex, de dialecticis nominibus unum, connexorum probabiliam quatuor, et alios quam plurimos de hujuscemodi argumentis.

^a *Explicanda est]* Sæpe necessaria est definitio, ut si quis sacrilegii ac-

cusetur, quod rem non sacram in loco sacro surripuerit, explicandum quid sit sacrilegium. Vide lib. II. de Orat.

^b *Quæ sint ejus generis sive formæ]* Generis cujusque sæpe sunt partes, logici species, formas appellant rhetores. Exempli gratia, virtus est genus cui subsunt partes justitia, prudentia, fortitudo, et temperantia.

facultas in eo, quem volumus esse eloquentem, ut definire rem possit, neque id faciat tam presse et anguste, quam in illis eruditissimis disputationibus fieri solet; sed cum² explanatus, tum etiam uberius, et ad commune iudicium popularumque intelligentiam accommodatus. Idemque etiam, cum res postulabit, genus universum³ in species certas, ut nulla neque prætermittatur, neque redundet, partietur, ac dividet: quando autem, aut quomodo id faciat,³ nihil ad hoc tempus; quoniam (ut supra dixi) iudicem me esse,⁴ non doctorem volo. 118. Nec vero dialecticis modo sit instructus, sed habeat omnes philosophiæ⁵ notes et tractatos locos. Nihil enim de religione, nihil de morte,⁵ nihil de pietate, nihil de caritate patriæ, nihil de bonis rebus aut malis, nihil de virtutibus aut vitiis, nihil de officio, nihil de dolore, nihil de voluptate, nihil de perturbationibus animi, et erroribus, quæ sæpe cadunt in causas, sed jejunius aguntur; nihil, inquam, sine ea scientia,⁷ quam dixi, graviter, ample, copiose dici et explicari potest. XXXIV. 119. De materia loquor orationis etiam nunc, non ipso de genere dicendi: volo enim prius habeat orator rem,¹ de qua dicat, dignam auribus eruditæ, quam cogitet, quibus verbis quidque dicat, aut quomodo: quem etiam, quo grandior sit, et quodammodo excelsior, (ut de Pericle dixi supra,) ne physicorum⁶ quidem esse ignarum volo. Omnia profecto, cum se a cœlestibus rebus referret ad humanas,⁶ excelsius, magnificentiusque et dicet, et sentiet.

¹ *Moralis.*

² *Philosophia morali.*

³ *Scientia rerum naturalium.*

⁴ *Cum ab illa divina philosophia ad inferiores artes se convertet.*

⁵ *Sed v. rei h. l. vix carere potest Aristot. Orell.—2 Gueff. 3. et Schutz. in ed. maj. sed tum.—3 Gueff. 3. et Schutz. quando autem id faciat, aut quomodo. Actutum, nihil ad hoc tempus pertinet Steph. et Lamb.—4 Ita Aid. Junt. Crat. Manut. Grat. esse me Gueff. 3. Lamb. Schutz. et Orell.—5 ' Verba nihil de morte, si genuina sunt, loco suo mota videntur, et post verba nihil de dolore ponenda. In Gueff. 3. est nihil de more, quod probat Heusinger.' Schutz. nihil de more etiam cod. Reg. 7703. Schutz. in ed. maj. et Orell. ' De morte, ut habent ceteri, Christianis libris debetur.' Orell.*

NOTE

⁶ *Genus universum.] Quo modo virtutem omnes in partes suas max divisimus.*

120. Cumque illa^a divina cognoverit, nolo ignoret ne hæc quidem humana. Jus civile teneat, quo egent causæ forenses quotidie: quid est enim turpius, quam legitimarum^b et civilium controversiarum patrocinia suscipere, cum sis legum et civilis juris ignarus? Cognoscat etiam rerum, gestarum et memoriæ veteris ordinem,^c maxime scilicet nostræ civitatis; sed et^d imperiosorum populorum,^e et regum illustrium: quem laborem nobis Attici nostri levavit labor; qui conservatis^f notatisque temporibus,^g nihil cum illustre prætermitteret, annorum septingentorum memoriæ^h uno libro colligavit. Nescire autem, quid antea, quamⁱ natus sis, acciderit, id est semper esse puerum. [p. 208.] Quid enim est ætas hominis, nisi memoria rerum veterum cum superiorum ætate contextitur?^k ^l Commemoratio autem antiquitatis, exemplorumque prolatio summa cum delectatione et auctoritatem orationi affert, et fidem.

121. Sic igitur instructus veniet ad causas: quarum habebit genera^m primum ipsa cognita: erit enim ei perspectum, nihil ambigi posse, in quo non aut resⁿ controversiam

^a Quæ legibus decidi debent.

^o Seriem antiquæ historiæ.

^d Ut Atheniensium, Lacedæmoniorum, Carthaginiensium.

^e Tum Assyriorum, tum Persarum, tum Macedonum.

^f Conservatis ordine temporibus.

^s Historiam.

^h Quantiula est ætas hominis, nisi cum superiorum ætate conjungitur? conjungitur autem memoria rerum veterum.

ⁱ Tria, judiciale, deliberativum, et exornativum.

~~~~~

CAP. XXXIV. 1 Lamb. de ipso genere d. v. e. rem prius h. orator.—2 Cum illa Vet. Steph. Guelf. 3. et Schutz. in ed. maj.—3 Guelf. 3. et Schutz. sed etiam, improbante Orell.—4 Gulielmius suspicabatur coæservatis. 'Sane conservatis non caret suspicione. consentis Tullianum non est.' Orell. Unde illud consentis, non apparet.—5 Lamb. quid ante, quam.—6 Ita Palatt. ap. Grut. et Nor. 'Rectissime; modo memoria casu sexto accipias, et ad superiorum suppleas hominum, non rerum.' Orell. nisi cum memoria, &c. Ald. Junt. Crat. nisi cum ea memoria Steph. et Lamb. nisi memoria rerum nostrarum cum superiorum ætate, &c. conj. Le Clerc. receperunt Lallem. et Bipont. probante Ernest. nisi ea memoria rerum gestarum cum superioribus contextitur conj. Schutz. in ed. maj. nisi ea memoria rerum veterum cum superioribus

NOTE

^d In quo non aut res, &c.] Causarum genera prope omnia breviter indicat. status, et controversiarum forensium In foro de nulla re potest ambigi,

faciat, aut verba; res, aut de vero, aut de recto, aut de nomine; verba, aut de ambiguo,⁷ aut de contrario. Nam si quando aliud in sententia videtur esse, aliud in verbis, genus est quoddam ambigui, quod ex præterito verbo fieri solet; in quo, quod est ambiguum proprium, res duas significari videmus. XXXV. 122. Cum tam pauca sint genera causarum, etiam argumentorum præcepta pauca sunt: traditi sunt, e quibus ea¹ ducantur,¹ duplices loci: uni e rebus ipsis, alteri assumti.² Tractatio igitur rerum efficit admirabiliorem orationem:² nam ipsæ quidem res in perfacili cognitione versantur: quid enim jam sequitur, quod quidem artis sit, nisi ordiri orationem, in quo aut concilietur auditor, aut erigatur, ut³ paret se ad discendum? rem breviter exponere, et probabiliter, et aperte, ut, quid agatur, intelligi possit? sua confirmare? adversaria evertere? eaque efficere non perturbate, sed singulis argumentationibus ita concludendis, ut efficiatur quod sit con-

¹ *Argumenta.*

² *Unus sunt intrinseci, alteri extrinseci, de quibus fuse in Topicis.*

Schutz. in ed. min. ea et superioribus habet etiam Guelf. 3.—7 *Verba autem de ambiguo Steph. Verba autem aut de ambiguo Lamb.*

CAP. XXXV. 1 Codd. aliquot et Lamb. *præcepta pauca tradita sunt, e quibus ea ducantur*; Steph. *præcepta pauca tradita sunt, e quibus ducantur.*—2 Guelf. 3. et Schutz. in ed. maj. *admirabilem orationem.* 'Rectissime: cf. § 125. et 128. Sed memorabili cum negligentia idem Schntz. in ed. min. ex eodem cod. (Guelf. 3.) pessime *mirabiliorem.*' Orell.—3 'Sic fidenter correxi vulgatum aut.' Ernesti. 'Aut paret'] Hanc lectionem omnium edd. et codd. Ernestius perperam mutavit in *ut paret*, &c. Tria enim cum sint, quæ præstare debeat exordium, ut benevolum, ut attentum, ut docilem faciat auditorem; primum h. l. verbis, *aut conciliatur auditor*; alterum his, *aut erigatur*; tertium illis, *aut*

NOTE

nisi vel de rebus vel de factis. Si controversia fuerit de rebus aut de vero, id est, quæstio est, an sit verum id quod objicitur, unde exurgit status conjecturæ, v. g. an Cælius venenum Clodiæ paraverit: vel de recto, id est, de qualitate, cum non factum negatur, sed recte factum contenditur, ut jure occisum a Milone Clodium, qui status est qualitatis: vel de nomine, ubi factum fatemur,

sed negamus eam vim habere, quam criminatur adversarius: v. g. fatemur esse furtum, negamus sacrilegium; qui status est definitionis. Præterea statum ambigui perstringit, sive cum voluntas scriptoris a scripto videtur dissidere, sive cum incidit amphibolia: denique statum legum contrariarum; de quibus omnibus lib. I. et II. ad Heren. plura præcipiuntur.

sequens iis, quæ sumentur ad quamque rem confirmandam? post omnia, perorationem inflammantem,⁴ restinguentemve, concludere? Has partes quemadmodum tractet singulas, difficile dictu est hoc loco: nec enim semper tractantur uno modo. 123. Quoniam autem non, quem doceam, quæro, sed quem probem; probabo primum eum, qui, quid deceat, videbit. Hæc enim sapientia maxime adhibenda eloquenti est, ut sit temporum, personarumque moderator.² Nam nec semper, nec apud omnes, nec contra omnes, nec pro omnibus, nec omnibus eodem modo dicendum arbitror. XXXVI. Is erit ergo eloquens, qui ad id,¹ quodcumque decebit, poterit accommodare orationem. Quod cum stauerit, tum, ut quidque erit dicendum, ita dicit: nec saturam jejune, nec grandia minute,³ nec item contra, sed erit rebus ipsis par et æqualis oratio. 124. Principia⁵ veracunda,⁶ non elatis incensa⁷ verbis, sed acuta sententiis, vel ad offensionem adversarii, vel ad commendationem suam. Narrationes⁸ credibiles, nec historico, sed prope quotidiano sermone explicatæ⁹ dilucide. Dein si tenues causæ, tum etiam argumentandi tenue filum⁹ et in docendo, et in refellendo; idque ita⁴ tenebitur, ut, quanta ad rem, tanta ad orationem fiat accessio.⁹ 125. Cum vero causa ea⁵ inciderit, in qua vis eloquentiæ possit exprimi; tum se latius fundet orator, tum reget et flectet animos, et sic afficiet, ut

¹ *Animi motus in auditoribus.*

² *Ut habita temporum personarumque ratione servet decorum.*

³ *Nec copiosa presse, nec magnifica tenuiter dicit.*

⁴ *Exordia moderata sint ornamentis oratoris parce usurpatis.*

⁵ *Tenuis dictio.*

⁶ *Pro rei dignitate assurgat oratio.*

paret se ad dicendum, exprimitur.¹ Schutz.—4 Unus Oxon. per orationem inflammantem; Schutz. de conjectura, peroratione animos inflammantem.

CAP. XXXVI. 1 Abest id ab ed. Venet.—2 Ita codd. aliquot Gruteri; incensa codd. plerique, Nor. Junt. Lamb. Schutz. Orell. intenta al. in marg. ed. 1584.—3 Guelf. 3. explicite.—4 Guelf. 3. et Schutz. in ed. maj. id quod ita.

NOTE

• *Principia*] De exordii virtutibus   • *Narrationes*] Consule lib. i. ad et vitia vide notas in lib. i. ad Heren. § 12. &c. lib. i. de Invent. § 6. &c. et lib. i. de Invent. § 19. &c. § 28. &c. et lib. ii. de Orat. § 330.

volet, id est, ut causæ natura, et ratio temporis postulabit. Sed erit duplex omnis ⁶ ejus ornatus ille admirabilis, propter quem *ascendit in tantum honorem eloquentia*. Nam cum omnis pars orationis esse debet laudabilis, sic ut verbum nullum, nisi aut grave, aut elegans excidat; tum sunt maxime luminosæ, et quasi actuosæ partes duæ; quarum alteram in universi generis quæstione ⁷ pono, quam (ut supra dixi) Græci appellant *θεσιν*:⁸ alteram in augendis, amplificandisque rebus, quæ ab eisdem *αὐξησις*⁹ est nominata. 126. Quæ etsi sequabiliter toto corpore orationis fusa esse debet, tamen in communibus locis maxime excellet: qui communes appellati, quod ⁸ videntur multarum ⁶ iidem esse causarum, sed proprii singularam esse debent. At vero ⁹ illa pars orationis, quæ est de genere universo, totas causas sæpe continet: quicquid est enim illud, in quæ quasi certamen est controversiæ, quod Græce *κρίσιμον*¹⁰ dicitur, id ita dici placet; ut traducatur ^h ad perpetuam quæstionem, atque de universo ¹⁰ genere dicatur: nisi cum de vero ambigetur; quod quæri conjectura solet. 127. Dicitur autem non Peripateticorum more (est enim illorum exercitatio elegans jam inde ab Aristotele con-

⁷ Locum communem.

⁸ Amplificatio.

⁹ Judicatio Latinis, præcipuum causas caput.

¹⁰ Ad thesion, ad quæstionem nullis temporibus ac personis definitam.

—5 Cum vero ea causa Lamb.—6 Voc. omnis delevit Schütz. Mox, quem descendit Guelf. 3. unde Schütz. quem ascendit.—7 Guelf. 3. alteram universi g. quæstionem; Nor. et Steph. alteram in u. g. quæstionem.—8 Ita Nor. Manut. Grut. appellati, eo quod Guelf. 3. Ald. Junt. Crat. appellati sunt, eo quod Steph. et Lamb.—9 As vero Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb.—10 Ita Manut. et Grut. atque ut de universo codd. et edd. vett. Ald. Junt. Crat. Lamb. Schütz. et Orell.

NOTE

⁶ Videntur multarum] Quæ in se-divisam, in furem, in sicarium universam dicuntur, ea multis causis convenire possunt; sed ita debent nostræ causæ accommodari, ut ex ejus visceribus, non aliunde petita; ut innata non inserta videantur.

^h Ut traducatur, &c.] Si de facto

v. g. de homicidio constet, in thei morabitur orator, et eo vim omnem eloquentiæ diriget, ut universim ostendat, homicidarum audaciam meritis supplicii esse coercendam. Quod locum non habet in statu conjecturali, ubi locus, tempus, ac persona expenditur.

stituta) sed aliquanto nervosius :^v et ita de re communi dicentur,^w ut et pro reis multa leniter dicantur, et in adversarios aspere. Augendis vero rebus, et contra abjiciendis,^x nihil est, quod non perficere possit oratio; quod et inter media argumenta faciendum est, quotiescumque dabitur vel amplificandi, vel minuendi locus, et pæne infinite in perorando.^y

XXXVII. 128. Duo sunt,¹ quæ¹ bene tractata ab oratore, admirabilem eloquentiam faciunt: quorum alterum est, quod Græci ἠθικὸν² vocant, ad naturas,² et ad mores, et ad omnem vitæ consuetudinem accommodatum; alterum, quod iidem παθητικὸν³ nominant, quo perturbantur animi et commitantur,⁴ in quo uno regnat oratio. Illud⁵ superius, come, jucundum, ad benevolentiam conciliandam paratum: hoc,⁶ vehemens,³ incensum, incitatum, quo⁷ causæ eripiuntur; quod cum rapide fertur, sustineri nullo pacto potest. 129. Quo genere⁷ nos, mediocres, aut multo etiam minus; sed magno semper usi impetu,⁸ sæpe adversarios de statu omni dejecimus. Nobis pro familiari⁴ reo summus orator

^v Concitatis interdum affectibus.

^w Loci communes tractabuntur.

^x Imminuendis.

^y Orator ad ciendos motus in peroratione utetur amplificatione nullis fere sibi præscriptis finibus.

¹ Morale.

² Affectibus movendis idoneum.

³ Quo animi ad amorem, ad odium, ad misericordiam, ad indignationem flectuntur.

⁴ Morale.

⁵ Παθητικόν.

⁶ Quo quasi per vim ex adversariorum manibus eripiuntur causæ.

⁷ Vehementi et concitato.

⁸ Contentione, amplificatione, affectuum commotione.

⁴ Pro Verre, qui familiaris erat Hortensii.

CAP. XXXVII. 1 Ita Nor. Manut. Grut. Duo sunt, etiam quæ Junt. Crat. Lamb. Orell. Duæ res sunt enim quæ Guelf. 3. unde Schutz. Duo restant, quæ. Mox, eloquentiam faciunt Lamb.—2 Sic Manut. Grut. et verum videtur: varias hominum naturas intelligit, ut § 129. 'vitæ naturarumque imitatio,' ubi Veneta item male 'naturæque.' Orell. naturam Nor. Junt. Crat.

NOTE

¹ Duo sunt] Quorum altero mores affectibus ita imperiose dominatur, ut etiam prope invitos ad nutum hinc-et inde torqueat. quos ita commendat orator, ut auditorum animos ultro ad se alliciat, et quo velit deducat; altero concitatis

non respondit Hortensius. A nobis homo audacissimus Catilina in senatu accusatus obmutuit.^j Nobis privata^k in causa magna et gravi cum coepisset Curio pater respondere, subito assedit, cum sibi venenis^l ereptam memoriam diceret. 130. Quid ego de miserationibus loquar?^j quibus eo sum usus pluribus, quod etiamsi plures dicebamus, perorationem mihi tamen omnes relinquebant: in quo ut viderer excellere, non ingenio, sed dolore assequerbar. [p. 209.] Quæ qualiacumque in me sunt;^k (me enim ipsum poenitet,^l quanta sint) sed apparent in orationibus:^l etsi carent libri spiritu illo, propter quem majora eadem illa cum aguntur, quam cum leguntur, videri solent. XXXVIII. 131. Nec vero miseratione solum mens iudicum permovenda est (qua nos ita dolenter uti solemus, ut puerum infantem in manibus perorantes tenuerimus; ut alia in causa, excitate reo nobili, sublato etiam filio parvo,^m plangore et lamentatione complerimus^l forum): sed etiam est faciendum, ut

^l *Incantamentis.*

^j *De affectibus quibus miseratio movetur.*

^k *Equo animo fero ea in me talia esse, qualia revera sunt.*

Lamb. Schntz.—3 Steph. et Lamb. *hoc vero vehemens.*—4 Codd. plerique, Nor. Ald. Jant. Lamb. *me enim ipsum non poenitet.* ‘Delevi non, quod et in codd. duobus non repertum est. Sed magis motus sum, primum, quia est manifesta allusio ad illud Terentianum, ‘*me poenitet, quantum hic fiat,*’ in Heantont. et est formula modesto de se loquentis, cum negatio addita jactationem habeat, quæ a Cicerone et h. l. est aliena.’ Ernesti. ‘In quo Christianam humilitatem, non Romanos animos, agnosco. Me ipsum, inquit, non poenitet, quod hunc saltem eloquentiæ gradum escenderim, etsi perfectum me non iudico.’ Orell. *me ipsum poenitet* duo codd. Gruteri et Vet. Steph.

CAP. XXXVIII. 1 ‘Pro vulgato *completemus*, ex edd. Venett. et Mediol.

NOTE

^j *Obmutuit*] Non ita tamen, ut nihil reponeret. Rem narrat Sallustius. Ubi M. Tullius consul peroravit, ‘Catilina ut erat paratus ad simulanda omnia, demisso vultu, voce supplicii, postulare a Patribus coepit, ne quid de se temere crederent... Ad hæc maledicta alia cum adderet, obstrepere omnes, hostem atque paricidam vocare. Tum ille furibundus: Quoniam quidem, inquit, ab

inimicis præceps agor, incendium meum ruina restinguam: deinde se ex curia domum proripuit.’

^k *Nobis privata; &c.*] Illud idem paulo fusiis refertur in Bruto.

^l *Apparent in orationibus*] Præcipue in perorationibus pro Roscio Amerino, pro Murena, pro Sylla, et præ ceteris in Miloniana.

^m *Sublato etiam filio parvo*] Quod præstitit cum pro P. Sylla perorasset,

irascatur iudex, mitigetur, invident, faveat, contemnat, admiretur, oderit, diligit, cupiat, satietate afficiatur, speret, metuat, lætetur, doleat: quæ in varietate, dignorum, accusatio suppeditabit exempla;¹ mitiorum, defensiones mea. 132. Nullo enim modo animus audientis aut incitari, aut leniri potest, qui modus a me non tentatus sit: dicerem perfectum, si ita judicarem, nec in veritate² crimen arrogantis extimescerem. Sed (ut supra dixi) nulla me ingenii, sed magna vis animi inflammat, ut me ipse non teneam. Nec unquam is, qui audiret, incenderetur, nisi ardens ad eum perveniret oratio. Uterer exemplis domesticis,³ nisi ea legisses: uterer alienis, vel Latinis, si nulla reperirem; vel Græcis, si deceret. Sed Crassi perpanca sunt, nec ea iudiciorum: "nihil Antonii," nihil Cottæ, nihil Sulpicii: dicebat melius, quam scripsit, Hortensius. 133. Verum hæc vis,⁴ quam quærimus, quanta sit, suspicemur,⁵ quoniam exemplum non habemus; aut, si exempla sequimur, a Demosthene sumamus, et quidem perpetuæ dictionis,⁶ ex eo loco, unde, in Ctesiphontis iudicio, de suis factis, consiliis, meritis in rempublicam aggressus est dicere. Ea profecto oratio in eam formam, quæ est insita in mentibus nostris,⁷ includi sic potest, ut major eloquentia non requiratur.³

XXXIX. 134. Sed jam forma ipsa⁴ restat, et character

¹ Severiorum affectuum exempla suppeditabit accusatio Verris.

² Quæ depromerem ex orationibus meis.

³ Nec illa pertinent ad causas judiciales.

⁴ Nihil est scriptum ab Antonio, &c.

⁵ Movendorum affectuum.   ⁶ Conjectamus.

⁷ Et non illa quidem brevia, sed sua orationis serie contexta.

⁸ Refertur potest ad illam eloquentiæ ideam, quæ impressa est mentibus nostris.

⁹ Dictionis.

et quia præcedit temerimus. Vulgatum est ex Aldino; in quam errore operarum venisse credo. Ernesti. compleremus habent eodd. Regii, Junt. Lamb. Grat. Mox, sed est faciendum etiam Guelf. 3. et Schutz.—2 Vet. Steph. ut in veritate.—3 Guelf. 3. Steph. Lamb. ne requiratur quidem.

NOTE

§ 60. 'Hic vos orat, iudices, par- fortuna, at afflicta, patri suo gratula-
vas, ut se aliquando, si non integra ri sinatis,' &c.

ille qui dicitur: qui qualis esse debeat, ex ipsis,¹ quæ supra dicta sunt, intelligi potest. Nam et singulorum verborum, et collocatorum lumina attigimus;² quibus sic abundabit, ut verbum ex ore nullum, nisi aut elegans, aut grave exeat: ex omnique genere frequentissimæ translationes erunt, quod eæ propter similitudinem transferunt animos, et referunt, ac movent huc et illuc: qui motus cogitationis, celeriter agitated, per se ipse delectat. Et reliqua, ex collocatione verborum quæ sumuntur quasi lumina, magnum afferunt ornatum³ orationi. Sunt enim similia illis, quæ in amplo ornato scenæ, aut fori appellantur insignia;⁴ non quod sola ornet, sed quod excellent. 185. Eadem ratio est horum, quæ sunt orationis lumina,⁵ et quodammodo insignia: cum aut duplicantur⁶ iteranturque verba, aut breviter⁷ commutata⁸ ponuntur, aut ab eodem verbo ducitur sepius oratio, aut in idem conjicitur, aut in utrumque,⁹ aut adjungitur idem iteratum,¹⁰ aut idem ad extremum refertur,¹¹ aut continenter unum verbum non in eadem sententia¹² ponitur: aut cum similiter vel cadunt verba,¹³ vel desinunt:¹⁴ aut multis modis contrariis relata contraria:¹⁵ aut cum gradatim sursum versus¹⁶ reditur:¹⁷ aut cum, dentis

¹ Scorsim sumtorum, et in orationis seris positiorum verborum figuras attigimus.

² Præcipua ornamenta. ³ Quæ in oratione sunt figuræ verborum.

⁴ Conduplicatio. ⁵ Peronomasia figura.

⁶ Cum vel eodem verbo sepius incipitur oratio, vel eodem terminatur, vel ab eodem et incipitur et terminatur.

⁷ Per regressionem, quæ dicitur epanodus.

⁸ Non eodem sensu.

⁹ Verba ponuntur in iisdem casibus et temporibus, sive in fine, sive in serie orationis. ¹⁰ Pari verborum sono.

¹¹ Gradatione adhibita, ab imo ad summum pervenitur.

CAP. XXXIX. 1 Ita Ald. Junt. Grut. ex iis ipsis Lamb. ex iis Schutz. in ed. maj. ex his Guelf. 3.—2 Ita cod. Turic. Quintil. qui totum hunc locum exscripsit, ix. l. 37. Nor. Ald. Junt. Manut. Lamb. ornamentum Guelf. 3. duo codd. Regii, et Schutz.—3 Gesner. et Ernesti conj. leviter. Cf. ad Herenn. iv. 21. 29.—4 Ita Ald. Junt. Lamb. aut utrumque Turic. tres Regii, Guelf. 3. Schutz. et Orell. Mox, non eadem sententia Turic. non in eadem sententiam Lamb.—5 Ita Turic. Nor. Ald. Junt. Crat. Manut. Orell. ant. cum sunt contrariis vel. contraria Guelf. 3. Steph. Lamb. Schutz.—6 Turic.

NOTE

¹ Cum aut duplicantur] Hujus et exempla subjectimus in notis ad lib. aliarum quæ sequuntur figurarum III. de Orat. § 202. &c.

Delph. et Var. Clas.

Cicero.

5 B

conjunctionibus, dissolute plura dicuntur: aut cum aliquid prætereuntes, cur id faciamus, ostendimus: aut cum corrigimus nosmet ipsi, quasi reprehendentes: aut si est aliqua exclamatio vel admirationis, vel conquestionis: aut cum ejusdem nominis casus sæpius commutatur.⁸ 136. Sed sententiarum ornamenta,⁸ majora sunt: quibus quia frequentissime Demosthenes utitur, sunt qui putent, idcirco ejus eloquentiam maxime esse laudabilem. Et vero⁹ nullus fere ab eo locus sine quadam conformatione⁴ sententiæ dicitur: nec aliud quicquam est, dicere, nisi omnes, aut certe plerasque aliqua specie illuminare sententias: quas cum tu optime, Brute, teneas, quid attinet nominibus uti, aut exemplis? tantum notetur locus.¹⁰ XL. 137. Sic igitur dicet ille, quem expetimus,^j ut verset sæpe^o multis modis eandem et unam rem; et hæreat in eadem commoreturque sententia: ¹ sæpe etiam ut extenuet aliquid: sæpe ut irrideat: ut declinet a proposito deflectatque sententiam: ut proponat, quid dicturus sit: ut, cum transegerit

^f *Asyndeta.*

⁸ *Figura.*

⁴ *Figura.*

⁶ *Quid opus est eorum nomina et exempla recitare? tantummodo notandus est locus, unde possunt deprimi.*

^j *Orator cujus ideam informamus.*

.....

suum verum.—7 'Edidi nosmet ipsi, primum ex lege grammatica, deinde consuetudine Ciceronis in hoc ipso genere.' *Ernesti.* Hanc lectionem probat *Beier. Offic. tom. 1. p. 247. nosmet ipsos* codd. omnes *Cic. et Quintil. Nor. Junt. Lamb. Schutz. Mox, aliqua explicatio Venet. Deinde, vel questionis Turic. Cf. Brut. § 142.*—8 'Commutantur] Ita *Quintil. Crat. Manut. Lamb. Turic. Junt. Recte: cf. ad Heren. iv. 22. 30. 'casuum commutatione,' ac per se intelligitur. Orell. commutatur Grut.*—9 Ita *Turic. Junt. Lamb. 1566. Enimvero Quintil. Lamb. in marg. ed. 1584. Et vere Nor. Crat. et codd. aliquot Quintil. Mox, sententia edicatur Venet. Junt. Crat. sententias educitur Gryph. sententia dicitur Quintil. Manut. Lamb. Deinde, nec quicquam est aliud Turic. nec quicquam aliud est Lamb. nisi quam aut omnes Nor.*—10 Ita *Nor. Manut. Grut. tantummodo notetur locus Guelf. 3. Quintil. Junt. Crat. Lamb. tantum notetur modus Schutz. 'Perperam: nam v. locus verum esse, colligitur e § 140. 'sed hæc nisi collocata.' Orell.*

CAP. XL. 1 *Lamb. de Rivii conjectura, modis eadem, et una in re hæreat, in eademque commoretur sententia. Sed sic Turic. quoque, nisi quod et in una re. Debetur igitur hoc Quintilianii alicui codici. Mox, sæpe ut redeat Guelf.*

NOTE

^o *Ut verset sæpe]* Consulatur lib. rnm prope omnium exempla collegimus. de Orat. § 203. &c. nbi figura-

jam aliquid, definiat: ⁴ ut se ipse revocet: ¹ ut, quod dixit, ² iteret: ut argumentum ratione concludat: ³ ut interrogando urgeat: ut rursus quasi ³ ad interrogata sibi ipse respondeat: ut contra, ac dicat, ³. accipi et sentiri velit: ut addubitet, quid potius, aut quomodo dicat: ut dividat in partes: ut aliquid relinquat ac negligat: ut ante præmuniat: ut in eo ipso, in quo reprehendatur, culpam in adversarium conferat: 138. ut sæpe cum iis, qui audiunt, nonnunquam etiam cum adversario quasi deliberet: ut hominum sermones moresque ⁴ describat: ut muta quædam loquentia inducat: ut ab eo, quod agitur, avertat animos: ut sæpe in hilaritatem risumve convertat: ut ante occupet, quod videat opponi: ⁵ ut comparet similitudines: ut utatur exemplis: ut aliud alii tribuens dispertiat: ut interpellatorem coërceat: ut aliquid reticere se dicat: ut denuntiet, quid caveant: ⁶ ut liberius quid audeat: ut irascatur etiam, ut objurget aliquando, ut deprecetur, ut supplicet, ut medeatur, ut a proposito declinet aliquantulum, ⁷ ut optet, ut excretur: ut fiat iis, apud quos dicet, familiaris. 139. Atque alias etiam dicendi quasi virtutes sequatur: ⁸ breviter, si res petet: sæpe etiam rem dicendo subjiciet oculis: sæpe supra feret, ⁹ quam fieri possit: significatio sæpe erit major, quam oratio: ² sæpe hilaritas, ⁹ sæpe vitæ naturarumque imitatio. XLII. Hoc in genere (nam quasi sylvam ⁷ vides) omnis eluceat oportet eloquentiæ magnitudo.

¹ Cum convenerit de aliqua re, illius naturam explicet.

² Ad propositum redeat.

³ Argumentum ratione confirmet.

⁴ Ironia utatur.

⁵ Hyperbole utetur.

⁶ Adhibita emphasi.

⁷ Jocus.

⁸ Materiam rudem et indigestam.

3. et Reg. 7703.—2 Turic. quod dixerit.—3 Guelf. 3. et Schutz. omittunt quasi, quod habet Turic. Mox, contra quam dicat cod. Reg. 7704. contra ac dicatur cod. Reg. 7703.—4 Quintil. et Schutz. mores sermonesque.—5 Guelf. 3. et Lamb. quod putat opponi.—6 Ita codd. Lambini, et Grut. 'Quid caveant] Ita recte Quintil. Turic. Junt. Crat. Manut. Lamb. Mox, irascatur, etiam ut objurget Turic. Lamb.' Orell.—7 Turic. et Lamb. aliquantum.—8 Ita codd. fere omnes et edd. etiam ap. Quintil. 'Sed ortus est hic conjunctivus et præcedd. Ceterum apparet ab editoribus sæculi XVI. in hoc loco immutata esse quædam e Quintiliano, etiam codd. cum Turicensi conspirantibus.' Orell. sequetur Turic. Guelf. 3. Schutz. et Orell.

140. Sed hæc, nisi collocata, et quasi structa, et nexa verbis, ad eam laudem, quam volumus, aspirare non possunt. De quo cum mihi deinceps viderem esse dicendum, etsi movebant jam me illa,¹ quæ supra dixeram, tamen iis, quæ sequuntur, perturbabar magis. [p. 210.] Occurrebat enim, posse reperiri non invidos solum, quibus referta sunt omnia, sed fautores etiam mearum laudum,² qui non censerent ejus viri esse, de cujus meritis tanta senatus judicia fecisset,³ comprobante populo Romano, quanta de nullo, de artificio dicendi literis tam multa mandare. Quibus si nihil aliud responderem, nisi, me M. Bruto negare roganti noluisse, justa esset excusatio, cum et amicissimo et præstantissimo viro, et recta et honesta petenti, satisfacere voluissem. 141. Sed si profiterer³ (quod utinam possem!) me studiosis dicendi præcepta, et quasi vias, quæ ad eloquentiam ferrent, traditurum; quis tandem id justus rerum æstimator⁴ reprehenderet? Nam quis unquam dubitavit,

¹ Ornamenta.

CAP. XLI. 1 [*Etsi non movebant tam me illa*] Locus si quis alius difficilis: non movebant habent unus codex Oxon. Nor. Manut. Ergo id e. codd. fluxisse jam certum est. Cum hoc autem cum non conveniret jam ex errore scripturæ ortum, alii ut Steph. Lamb. Ernesti simpliciter omiserunt negati omnem, quo tamen nihil fallacius esse bis jam vidimus in hoc ipso libello; deperuntque, *etsi movebant jam me illa*, quod cum aliis durius videretur, inverterunt *etsi movebant me jam illa*, [ita Guelf. 3. et Schutz.] alii denique correxerunt, *etsi movebant etiam me illa*, ut Junt. Crat. Camer. Sed hæc omnia frigent præ certissima nostra emendatione, *etsi non movebant tam me illa, quæ supra dixeram*, oratoris sc. laudes universe ac generatim explicatæ, *tamen iis, quæ sequuntur*, singillatim nimirum ac putide fere et moleste expositis præceptis de literarum syllabarumque artificio, *perturbatur magis*. Cf. c. 43. in illo, quo uno satis confirmatur nostra emendatio. Orell.—2 Guelf. 3. et Schutz. *laudum mearum*. Mox, *esse viri* margo ed. 1684. *viri esse* Lamb. 1666.—3 'Sic haud cunctanter scripsi pro *profitear*, quia et imperfecta præcedunt et sequuntur statim *possem, ferrent, reprehenderet*: nam inter hæc media præsens poni, ne in tirone quidem feram.' Ernesti. Ernestium secutus est Schutz. Sed Tulliana *obvra* nondum nisi ab umbraticis quibusdam doctoribus est elaborata. Mihi temporam consecutio hæc omnis vehementer

NOTÆ

^P *Tanta senatus judicia fecisset*] Q. Catulus princeps senatus Ciceronem patriæ parentem, senatus eum civem conservatorem reipublicæ appellavit, eique supplicationem decrevit. L.

Gellius corona civica donandam esse censuit: incredibili populi gaudio ab exilio revocatus est, &c. Vide Pisonianam § 34. &c.

quia in republica nostra primas eloquentia tenuerit semper, urbanis,⁵ pacatisque rebus;⁴ secundas, juris scientia? cum in altera,⁶ gratis, gloria, praesidii plurimum esset; in altera, persecutionum, cautionumque praecipio;⁷ quae quidem ipsa auxilium ab eloquentia saepe peteret, ea vero repugnante vix suas regiones finesque defenderet. 142. Cur igitur jus civile docere semper pulchrum fuit, hominumque clarissimorum discipulis floruerunt domus:⁶ ad dicendum si quis acuat, aut adjuvet in eo juventutem, vituperetur? Nam si vitiosum est dicere ornate, pellatur omnino e civitate eloquentia: sin ea non modo eos ornat,⁷ penes quos est,⁸ sed etiam universam rempublicam; cur aut discere turpe est, quod scire honestum est:⁸ aut, quod nosse pulcherrimum est, id non gloriosum docere? XLII. 143. At alterum factitatum est,¹ alterum novum.² Fateor: sed utriusque rei causa est. Alteros enim respondentes audire sat erat, ut ii, qui docerent, nullum sibi ad eam rem tempus ipsi³ seponerent, sed eodem tempore et discentibus satisfacerent, et consulentibus:² alteri, cum domesticum tempus in cognoscendis componendisque causis, forense in agendis, reliquum in se ipsis reficiendis omne consumerent: quem habebant instituendi aut docendi locum?¹ Atque haud scio, an plerique nostrorum oratorum ingenio³ plus valuerint, quam doctrina:⁴ itaque illi dicere melius, quam

¹ In urbe et tempore pacis.   ² Eloquentia.

³ Cum juris scientia praeciperet quid esset persequendum, quid cavendum.

⁴ Qui eloquentiam assecuti sunt.

⁵ At jurisperiti saepe docuerunt, novum est artem eloquentiae tradere.

⁶ Non erat necesse ut jurisperiti certum tempus seponerent ad docendum, sed cum respondebant consulentibus, eodem tempore docebant discipulos.

⁷ Oratores tempus domi consumebant in cognoscendis scribendisque causis, in foro eas agebant, reliquo tempore se ipsos reficiebant, et curabant: quoniam igitur tempore potuissent docere?

⁸ Fortasse nostri oratores ingenio majore quam doctrina praediti erant.

placet.' Orell.—4 Margo ed. 1584. existimator.—5 Lamb. in urbanis.—6 Lamb. domus floruerunt.—7 Ernestius suspicabatur hos ornat.—8 Verbum est delevit Schutz. Mox, gloriosum est Steph. et Lamb.

CAP. XLII. 1 Verbum est e cod. Guelf. 3. delevit Schutz. 'Sed in hac vocula Tullius minus, puto, offendebat, quam Schutz.' Orell.—2 Schutz. ipsum; Guelf. 3. omittit ipsi.—3 Vet. Steph. et unus Oxon. ingenio contra nique nos, probante Mureto, recepit Lalleu. 'Sed est glossa.' Orell.—

præcipere: nos contra fortasse possumus.³ 144. At dignitatem docere non habet.⁴ Certe, si quasi in ludo: sed si monendo,⁵ si cohortando, si percunctando, si communicando, si interdum etiam una legendo, audiendo: nescio, docendo⁶ etiam aliquid aliquando si possis meliores facere, cur nolis? An, quibus verbis sacrorum alienatio fiat,⁷ docere⁸ honestum est (ut est);⁹ quibus ipsa sacra retineri defendique possint, non honestum est?¹⁰ 145. At jus profitentur etiam, qui nesciunt: eloquentia autem, illi ipsi, qui consecuti sunt, tamen se valere¹¹ dissimulant, propterea quod prudentia¹² hominibus grata est, lingua suspecta.¹³ Num igitur aut latere eloquentia potest? aut id, quod dissimulat,¹⁴ effugit?¹⁵ aut est periculum, ne quis putet in magna arte et gloriosa, turpe esse docere alios id, quod ipsi fuerit honestissimum discere? 146. Ac fortasse ceteri tectiores:¹⁶ ego semper me didicisse præ me tuli.¹⁷ Quid enim possem? cum et abfuissem adolescens,¹⁸ et horum studiorum causa mare transissem,¹⁹ et doctissimis hominibus referta domus esset, et aliquæ fortasse inessent in sermone nostro doctrinarum notæ, cumque vulgo scripta nostra legerentur, dissimularem²⁰ me didicisse? Quid erat, cur probarem,²¹

³ *Melius docere quam dicere.*

⁴ *Si doceamus quasi in schola.*

⁵ *Dignitate non caret, si doceamus monendo, &c.*

⁶ *Qua verborum formula sacra familiarum possint alienari.*

⁷ *Quod docent jurisperiti.*

⁸ *Docere, ut docent oratores traditis variis præceptis.*

⁹ *Qua præditus esse debet jurisconsultus.*

¹⁰ *Lingua oratoris arte excolta in suspicionem falsi venit.*

¹¹ *Aut artificii, quod tegit, suspicionem evitat.*

¹² *Dissimulant se dedidisse operam eloquentia.*

¹³ *Palam professus sum.*

¹⁴ *Quomodo enim possem dissimulare me institutum præceptionibus oratoris, cum et domo abfuissem, &c.*

¹⁵ *Ut Athenas et Rhodum et in Asiam me conferrem.*

¹⁶ *Me non studuisse eloquentia.*

4 Guelf. 3. et codd. Regli, *possumus ad dignitatem melius docere. Non habet.* Conjecturas e misero hoc gloss. ortas videsis ap. Schneider. Ep. ad Lang. p. 54. Orell.—5 Ita Lamb. Schntz. et Orell. *cur non docendo* Nor. Ald. Junt. Crat. Manut. Grat.—6 *Habent ut est tres codd. Lambini, Nor. Manut. Lamb. Grut. desunt in Guelf. 3. Ald. Junt. Crat. Schntz.* Sed hæc urbanitas non debetur interpolatoribus. Orell.—7 Ita edd. vett. Venett. Mediol. Ald. Junt. Crat. *eloquentiam autem qui c. s. ipsi tamen ea se valere* Schntz. *eloquentiam autem illi ipsi, qui c. s. tamen ea se valere* Steph. 8 codd. Lamb. Grut. Orell. *eloquentiam enim ipsi, qui c. s. tamen ea se valere* Guelf. 3. —8 Ernestius suspicabatur *dissimulatur. Mox, aut quod est* Steph.—9 *Quid*

nisi quod parum fortasse profeceram?¹⁰ XLIII. Quod cum ita sit; tamen ea, quæ supra dicta sunt, plus in disputando, quam *ea, de quibus dicendum est, dignitatis habuerunt.*¹¹ 147. De verbis enim componendis, et de syllabis propemodum dinumerandis et dimetiendis loquemur; quæ etiamsi sunt, sicuti mihi videntur, necessaria, tamen fiunt magnificentius, quam doceatur. Est id omnino¹² verum, sed proprie in hoc¹³ dicitur.¹⁴ Nam omnium magnarum artium, sicut arborum, altitudo nos delectat; radices stirpesque non item: sed esse illa sine his non potest.¹⁵ Me autem, sive pervagatissimus¹⁶ ille versus, qui vetat,

‘Artem pudere proloqui, quam facites,’¹⁷

dissimulare non sinit, quin delecter;¹⁸ sive tuum studium hoc a me volumen expressit: tamen eis, quos aliquid reprehensuros suspicabar, respondendum fuit.¹⁹ 148. Quodsi ea, quæ dixi, non ita essent; quis tamen se tam durum agrestemque præberet, qui hanc mihi non daret veniam, ut, cum meæ forenses artes, et actiones publicæ concidissent,²⁰ non me aut desidie (quod facere non possum) aut mœsti-

¹⁰ Cum minime sit inhonestum docere institutiones oratorias; tamen ea quæ supra dicta sunt de idea perfecta eloquentia in disputatione plus habent dignitatis, quam dissertatio de verbis, syllabis, et pedibus, de quibus deinceps agendum.

¹¹ In omnibus artibus.

¹² In arte oratoria.

¹³ Altitudo arborum sine radicibus esse non potest.

¹⁴ Notissimus.

¹⁵ Ne quem pudeat disserere de arte quam exercet.

¹⁶ Cum mihi non liceret Cæsare dominante in foro publice causas agere.

enim? possem ... dissimulare duo codd. Gneif. Qui enim possem ... dissimulare de Ernesti conjectura Schütz. Quid enim possem? cum ... dissimularem Ald. Junt. Lamb. cum abivissem adolescens Nor. cum abvissem domo adolescens Schütz. cum et abvissem domo adolescens codd. Regii, Gneif. 3. Steph. Lamb. Orell. Pro mare, Gneif. 3. Steph. Lamb. Schütz. et Orell. habent maria.—10 Ita Nor. Junt. Crat. Lamb. Grut. Orell. Quid erat; quo probarem conj. Ernesti; Sed qui cur probarem Vet. Steph. didicisse. Qui probarem? nisi ... profeceram Manut. Quis erat, cui probarem, nisi (omisso quod), &c. Schütz. e Strebæi codice. Locus corruptus, sic restituendus: Quid? cui probarem? nisi quod parum fortasse profeceram. Orell.

CAP. XLIII. 1 Hæc, Est id o. v. s. p. in h. dicitur, unclis inserunt Schütz. et Orell. Manut. interpungit, dicitur: nam; et Lamb. delet nam.—2 Ita Junt. et Lamb. quid delectet Orell. e conjectura Ernestii; quidelectet (ita) codd. odd. vett. et Nor. quin delectet Crat. id quo delectet conj. Schütz.—3 Gneif. 3. reprehensuros aliquid, &c. Schütz. de conjectura, quos reprehensuros suspicabatur, aliquid respondendum fuit.—4 Beier. ad Offic. tom. II. p. 12.

tiae (cui resisto) potius, quam literis, dederem? quæ quidem me antea in iudicia atque in curiam deducebant, nunc oblectant domi. Nec vero talibus modo rebus, quales hic liber continet; sed multo etiam gravioribus et majoribus: quæ si erunt perfectæ, profecto forensibus nostris rebus etiam domesticæ literæ respondebunt.⁶ Sed ad institutam disputationem revertamur.

XLIV. 149. Collocabuntur igitur verba, aut ut inter se quam aptissime cohæreant extrema cum primis,¹ eaque sint quam suavissimis vocibus; aut ut forma ipsa concinnitasque verborum conficiat orbem suum;² aut ut comprehensio³ numerose et apte cadat. Atque illud primum videamus, quale sit, quod vel maxime desiderat diligentiam, ut fiat quasi structura⁴ quædam, nec tamen fiat operose:⁵ nam esset cum infinitus, tum puerilis labor; quod apud Lucilium scite exagitat in Albucio Scævola,

‘Quam lepide⁹ lexeis compostæ! et tesserulæ omnes
Arte³ pavimento, atque emblemate vermiculato.’

[p. 211.] 150. Nolo tam minuta hæc⁴ constructio appareat:

¹ Quæ artes eloquentiæ.

² Nec vero tantum occupor rebus rhetoricis, quales hic liber continet, sed philosophicis quæ sunt multo majores. Quæ philosophicæ dissertationes, si fuerint absolutæ, tantam nobis afferent gloriam, quantam causa forenses quas egimus.

³ Extrema verbi prioris cum primis syllabis verbi sequentis.

⁴ Ut forma ipsa et coagmentatio verborum conficiat periodum.

⁵ Circuitus orationis.

⁶ Compositio verborum.

⁹ Anxie.

conj. conticissent.—5 ‘Domi, nec vero] Vulgo sic interpungitur, domi. Nec vero. At in nec vero . . . rebus, intelligitur ex antecedentibus oblectant.’ Schutz.—6 Ita Mannt. profecto forensibus nostris rebus et domesticæ respondebunt Nor. Junt. Crat. Lamb. profecto forensibus nostris etiam domesticæ literæ respondebunt Schutz. e conjectura. ‘Sed forenses literæ risum, ut opinor, moviissent Tullio. Non potui non recipere egregiam Vet. Steph. et Gneff. 3. lectionem, profecto maximis rebus forensibus nostris et externis inclusa et domesticæ literæ respondebunt.’ Orell.

CAP. XLIV. 1 Cum sequentibus primis conj. Schutz.—2 Ita codd. aliquot, Ald. Junt. Crat. Lamb. Grut. diligentiam: (est enim quasi structura quædam) nec id tamen fiet operose Venet. Nor. Mannt. et ed. 1584. Mox, tum infinitus Schutz.—3 Endo Lamb. et Schutz. Cf. de Orat. III. 174.—4 Nolo

NOTE

⁹ Quam lepide] Quem locum interpretatione et notis illustravimus lib.

sed tamen stylus exercitatus efficiet facile hanc viam componendi.^d Nam ut in legendo oculus, sic animus in dicendo prospiciet, quid sequatur, ne extremorum^e verborum cum insequentibus primis concursus, aut hiulcas^f voces efficiat, aut asperas.^g Quamvis enim suaves, gravesque sententiae, tamen si inconditis verbis^h efferuntur, offendent aures,ⁱ quarum est iudicium superbissimum.^j Quod quidem Latina lingua sic observat, nemo ut tam rusticus sit, qui^k vocales nolit conjungere.^l 151. In quo quidam etiam Theopompum reprehendunt, quod eas literas tanto opere fugerit;^m etsi id magister ejus Isocrates:ⁿ at non Thucydides:^o ne ille quidem, haud paulo major scriptor, Plato:^p nec solum in his sermonibus, qui dialogi dicuntur, ubi etiam de industria id faciendum fuit, sed in populari oratione,^q qua mos est Athenis laudari in concione eos, qui sint in

^d Reddat facilem modum, quo raste verba componantur.

^e Si vocales durius concurrant. ^f Si graviter collidantur consonantes.

^g Quae delicata sunt et fastidiosae.

^h Qui non velit vocales ita componere, ut non laedant aures.

ⁱ Nimis affectato studio duriozem vocalium concursum fugerit.

^j Evitaverit pariter.

^k At non Thucydides fugit asperus et hiulcas voces; ne ipse quidem Plato Thucydide multo major. In funebri oratione ad populum.

haec tam minuta Guelf. 3. et Schutz. Mox, pro efficiet, Schutz. auspicabatur inveniet. Actutum, facile formulam componendi Guelf. 3. Steph. et Lamb.—5 Lamb. nec extremorum.—6 Guelf. 3. Steph. Lamb. si incondite positus verbis. Mox, offendunt aures Guelf. 3. Ascens. et Schutz. Paulo post, iudicium subtilissimum tres codd. Steph. et Lamb.—7 Ita Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. quin edd. vet. Nor. Grut. probante Victorio, et Lamb. in annot. Mox, post conjungere excidisse arbitratur Schutz. At Graeci facilius ferunt hiatus vocalium.—8 Ita Nor. Ald. Junt. Crat. Manut. etsi idem m. ejus Isocrates Steph. Lamb. Orell. ex codd. etsi idem m. s. Isocrates fecerat Guelf. 3. et Schutz. 'fecerat tamen videtur ex interpolatione, cum Vet. Steph. addat fecerit, et gloss. per totum hoc caput refertus sit Guelf. 3.' Orell.—9 Lamb.

NOTE

^r Offendunt aures] Exempli causa scita est et elegans hinc sententia ex Orat. pro Marcello: 'Nunquam temeritas cum sapientia commiscetur, nec ad consilium casus admittitur.' Commutato verborum ordine gratiam amittet: 'Cum sapientia temeritas commiscetur, nunquam, nec casus

admittitur ad consilium.'

^s Thucydides] Hiulcas et asperas scribit Thucydides. Idem dictionis genus persequitur Plato tum in aliis Dialogis, tum in Menexeno, qui et ἐπιτάφιος λόγος, oratio funebri, inscribitur.

præliis interfecti: quæ sic probata est, ut eam quotannis, ut scis, illo die recitari necesse sit: in ea est crebra ista vocum¹⁰ concursio, quam magna ex parte, ut vitiosam, fugit Demosthenes. XLV. 152. Sed Græci viderint; nobis, ne si cupiamus quidem, distrahere voces¹ conceditur.² Indicant orationes illæ ipsæ horridulæ³ Catonis: indicant omnes poëtæ, præter eos, qui ut versum facerent, sæpe hiabant:⁴ ut Nævius,

‘ Vos, qui accollitis Istrum⁵ fluvium, atque Algidam.’⁶

Et ibidem,

‘ Quam nunquam vobis⁷ Graii, atque Barbari.’

At Ennius semel,⁴

‘ Scipio invicte.’ - -

Et quidem nos,⁵

‘ Hoc motu⁸ radiantis Etesiæ⁹ in vada ponti.’

¹⁰ Verum id curent Græci in vitando literarum duriore concursu religiosiores: nobis propter penuriam vocum hiulcum illum concursum fugere non licet.

¹ Aliquanto asperiores.

² Non elidebant concurrentes vocales.

.....

oratione populari.—10 Manut. et Lamb. *vocalium*.

CAP. XLV. 1 Manut. et Lamb. *vocales*.—2 Notam defectus post *Algidam* inseruit Orell. Schneider Lat. Gramm. p. 146. ‘*terram*, ‘*oram*,’ vel simile quid supplet: *vos q. a. Istrum atque Algidam* Streb. *Istrum, fluvium algidum* suspicabatur Schutz.—3 Ita ed. 1584. et Grut. *nobis* Nor. Ald. Junt. Crat.

NOTE

¹ *Sæpe hiabant*] Hoc non solum veteres illi incomti, et horridi, sed etiam politissimi post Ciceronis ætatem, interdum usurparunt ad exprimendam antiquitatis imaginem. Virgil. Georg. 1. ‘*Glauco et Panopæ et Inoo Melicertæ*.’ Et Æneid. 1. ‘*Posthabita coluisse Samo. Hic illius arma*.’ Et ibidem: ‘*Et vera incesso patuit Dea. Ille ubi matrem*.’

⁵ *Istrum*] Danubiûs, Europæ fluvius longe maximus, per immania magnarum gentium diu Danubius est: deinde aliter appellantis accolis Ister fit. Mela II. 1. Unde primum Illyricum alluit Ister dicitur. Plinius IV. 12. *Le Danube*. Est et fluvius

cognominis in Istria regione Italiæ. De utro loquatur Nævius incertum.

⁶ *Algidam*] Algida terra circa Algidum montem et oppidum in Latio. Hodie *Roccha del Papa*.

⁷ *Et quidem nos*] Cicero adolescens Arati Phænomena Græce scripta versibus Latinis expressit.

⁸ *Hoc motu*] Arati versus Græci sunt *Τῆμος καὶ κελεύθους Ἐρησίαι εὐπέρι πόντο* ‘*Ἄρθροι ἐμίστρον*’ Tunc resonantes *Etesia lato mari crebri incumbunt*.

⁹ *Etesia*] Ventii sunt qui quod certa anni tempestate spirent, *Ἐρησίαι*, id est, *annai*, dicti sunt: appellantur quoque *πρόδρομοι*, quasi *præcursores*,

. Hoc idem nostri sæpius⁵ non tulissent, quod Græci laudare etiam solent.⁶ 153. Sed quid ego vocales? sine vocalibus sæpe brevitatis causa contrahebant,⁷ ut ita dicerent, *multis modis, vas argenteis, pass' et crinibus, tectis fractis.* Quid vero licentius, quam quod hominum etiam nomina contrahebant, quo essent aptiora? nam ut 'duellum,'^a bellum, et 'duis,' bis, sic 'Duellium,'^b eum qui Pœnos classe devicit, 'Bellium' nominaverunt, cum superiores appellati essent semper 'Duellii.'⁷ Quinetiam verba sæpe contrahuntur, non usus causa, sed aurium. Quomodo enim vester⁸ 'Axilla,' 'Ala' factus est,^c nisi fuga literæ vastioris? quam literam etiam e 'maxillis,'^d et 'taxillis,' et 'vexillo,' et 'paxillo,' consuetudo elegans Latini sermonis evellit. 154. Libenter etiam copulando verba jungebant, ut 'sodes,' pro 'si audes:' 'sis,' pro 'si vis.' Jam in uno, 'capsis,' tria verba sunt: 'ain,' pro 'aisne:' 'ne-

⁵ Hic vocales affero.

⁶ Contrahebant vocabula ad tollendas consonantes hiulcas.

⁷ Multis modis, vas argenteis, passis et crinibus, tectis fractis.

⁸ Cape si vis.

Manut. Lamb.—4 Gneif. 3. et Vet. Steph. sæpe.—5 Lamb. sæpius nostri.—6 Lamb. argentei' vas. Mox, passi' crinibus Lamb. et Lallem. pass' et crinibus ex ingenio Ernesti, improbante Orell. Vide Schneider Lat. Gramm. 1. p. 350. Deinde, tecti' saris vir quidam doctus in marg. Lamb. ap. Orell. —7 Duilium . . . Biliam . . . Duilii legendum esse probabiliter demonstrat Garaton. ad Plancian. p. 262. essent appellati Duellii, omissa semper, Gneif. 3. —8 Ante Lips. et Lamb. legebatur noster. Mox, Ahala Lamb. Paulo post,

NOTE

quorum status ortum caniculæ diebus octo præcedit, ut notat Plinius. Vide Gellium II. 22.

^a Græci laudare etiam solent] Innumerabiles apud Homerum aliosque Græcæ pœsæos principes reperias versus, in quibus extremæ vocales etiam breves sequenti vocali interdum non eliduntur.

^b Duellum] Frustra sunt igitur qui bellum, quasi minime bellum, per antiphrasim dictum volunt.

^c Duellium] C. Duellius, aut Duilins, consul, primus Romanorum navalem victoriam de Pœnis adeptus est

anno U. C. 494. ante Christum 260.

^c Axilla, Ala factus est] Plerisque lexicographis impositus hic locus. Axilla interpretati sunt minutam alam: absurde. Viri proprium nomen est, qui primum Axila, deinde Ahala, postea Hala, denique Ala dictus est. Vester Axilla appellatur a Tullio, quia librum hunc scripserat ad Brutum, qui maternum genus referebat ad Servillum Alam.

^d Maxillis] Pro 'maxillis,' 'malas;' pro 'taxillis,' 'talos;' pro 'vexillis,' 'vela;' pro 'paxillis,' 'palos,' dicimus.

quire,' pro 'non quire:' 'malle,' pro 'magis velle:' 'nolle,' pro 'non velle.' 'Dein' etiam sæpe, et 'exin,' pro 'deinde' et 'exinde' dicimus. Quid illud? non olet unde sit, quod dicitur, 'cum illis?' 'cum' autem 'nobis' non dicitur, sed 'nobiscum?' quia si ita diceretur, obscenius concurrerent literæ, ut etiam modo, nisi 'autem' interposuissem, concurrissent. Ex eo est 'mecum,' et 'tecum;' non, 'cum me,' et 'cum te;' ut 'esset simile illis 'vobiscum' atque 'nobiscum.' XLVI. 155. Atque etiam a quibusdam sero jam emendatur antiquitas, qui hæc reprehendunt: nam pro 'Deum' atque hominum fidem, 'Deorum' aiunt. Ita credo: hoc illi nesciebant: an dabat hanc licentiam consuetudo? Itaque idem poëta, qui inusitatus contraxerat, 'Patris mei' meum factum pudet, pro 'meorum factorum:' et, 'Texitur: exitium examen' rapit, pro 'exitiorum:' non dicit, 'liberum,' ut plerique loquimur, cum, 'Cupidos liberum,' aut, 'In liberum loco,' dicimus, sed, ut isti volunt,

'Neque tuum unquam in gremium extollas liberorum
ex te genus,'

Et idem,

- * Nonne apparet quare dicatur cum illis?
 * Neque enim præterita mutari possunt.
 * Cum antiqui dixerint.   * Illi recentiores.
 * Quasi vero ignorassent antiqui dici posse Deorum: nonne hanc licentiam molliendi per syncopen verbi dabat usus?   * Turba malorum.
 * Neque unquam in sinu tuo foveas liberos quos procreaveris.

e maxillis, e taxillis Manut. e maxillis, taxillis Lamb.—9 Quid * * ? illud Schtz. qui hæc, Quid . . . nobiscum, pro suspectis habet.

CAP. XLVI. 1 Ald. Junt. Lamb. Grut. proh Deum.—2 Id credo, illi nesciebant Schutz.—3 Ita Nor. Manut. Grut. consuetudo licentiam Gneff. 3. Ald. Junt. Crat. Lamb. Schutz.—4 Nor. capit; Lamb. capiti, improbante Orell. Cf. de

NOTE

* Cum autem nobis] Dictum alias 'cum nobis,' 'cum vobis,' testis est Priscianus lib. XII. cap. ult. sed molestius concurrentibus literis.

'Patris mei] De sententia horum

et sequentiam versiculorum, auctorem me, nemo vehementer laboraverit, Desumti sunt ex veteribus poëtis, quorum carmina maximam partem periere.

‘ Namque Æsculapi⁶ liberorum ’ -
 At ille aliter in Chryse,⁷ non solum,
 ‘ Cives, antiqui amici majorum meum,’
 quod erat usitatum, sed durius etiam,
 ‘ Consilium,⁸ augurium, atque extum interpretes.’
 Idemque pergit,

‘ Postquam prodigium horrifera, portentum pavos:⁹ quæ non sane sunt in omnibus neutris usitata. Nec enim dixerim tam libenter, ‘ armum iudicium:’ etsi est apud eundem,

‘ Nihilne ad te de iudicio armum accidit?’ quam ‘ armorum.’ 156. Jam (ut censoriæ tabulæ loquuntur) ‘ fabrum,’⁹ et ‘ procum,’ audeo dicere, non ‘ fabrorum,’ et ‘ procorum.’ Planeque, ‘ duorum virorum iudicium,’ aut, ‘ triumvirorum capitalium,’ aut, ‘ decemvirorum litibus¹⁰ iudicandis,’ dico nunquam. Atqui dixit Accius, ‘ Video sepulcra dua^h duorum corporum.’ Idemque, ‘ Mulier una dum virum.’ Quid verum sit, intelligo: ‘ sed alias ita loquor,

⁶ Pacuvius in tragedia Chryse quam edidit.

⁷ Consiliorum, auguriorum, atque extorum.

⁸ Timor prodigiorum, &c.

⁹ Quibus infames notantur.

¹⁰ Qui præsent.

^h Sed semper dico duumvirum, triumvirum, et decemvirum.

ⁱ Scio quid ratio exigit in usurpandis emendate vocibus.

Divin. 1. 32.—5 Nec tuum Schutz.—6 Æsculapii Lamb.—7 Consilium socii Nor. Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Orell. et Bothe Poët. Scen. p. 113. socii omittunt Grut. et Schutz.—8 Ald. Junt. Lamb. pavor. Mox, quæ non sunt sane Lamb.—9 Ita Grut. et Lamb. accidit: quam centuriam ut c. t. e. fabrum, Nor. Ald. Junt. Crat. Manut.—10 Schutz. in ed. maj. ex uno codice Moreti, stilitibus. ‘ Satis probabiliter: nam in inscriptionibus ultimorum etiam temporum constanter sic legitur, id quod ignorabat Ernestius.’ Orell.

NOTE

⁵ Chryse] Chryseos Apollinis sacerdos fuit, cui cum raptam filiam Chryseidem Agamæon redditarum se negaret, is, fasis ad Apollinem precibus, impetravit, ut Græcorum exercitus peste affligeretur. Homer. Iliad. A.

^h Dua] Antiquo more dietni. Quam in rem Quintil. 1. 5. ‘ Quid

quod,’ inquit, ‘ quedam quæ singula procul dubio vitiosa sunt, juxta sine reprehensione dicuntur? Nam ‘ dua’ et ‘ tre’ et ‘ pondo’ diversorum generum sunt barbarismi: at ‘ dua-pondo’ et ‘ trepondo,’ usque ad nostram ætatem ab omnibus dictam est, et recte dici Messala confirmat.’

ut concessum est,⁴ ut hoc, vel, 'Proh Deum dico,' vel, 'Proh Deorum:' alias, ut necesse est,¹ cum 'trium virum,' non 'virorum:' cum² 'sestertium nummum,' non 'nummorum:' quod in his consuetudo varia non est. XLVII. 157. Quid, quod sic loqui, 'nosse,' 'judicasse,' vetant: 'novisse,' jubent, et 'judicavisse'? quasi vero nesciamus, in hoc genere et plenum verbum^j recte dici, et imminutum^k usitate. Itaque utrumque Terentius, 'Eho, tu^j cognatum tuum non noras?'³ Post idem, 'Stilphonem, inquam, noveras?'⁴ 'Siet,' plenum est; 'sit,' imminutum: licet utare utroque: ergo ibidem,^m

'Quam cara sint, quæ post carendo intelligunt,

Quamque attinendi magni dominatus sient.'

Nec vero reprehenderim, . . . 'Scripsere alii rem:' et 'scripserunt'⁵ esse veriusⁿ sentio: sed consuetudini auribus indulgenti libenter obsequor. 'Idem campus habet,' inquit Ennius: et, 'In templis isdem,' probavit. At, 'eisdem,' erat verius: nec tamen, 'eisdem,' opimius:^o male sonabat, 'iisdem.'^p [p. 212.], Impetratum

¹ Ut permittit usus.

⁴ Ut regula jubent.

^j Judicavisse.

^k Judicasse.

^l Agedum, nonne cognoscebas cognatum tuum?

^m Eodem loco, non apud Terentium, sed apud alium poetam qui scripsit 'stet.'

ⁿ Et intelligunt quanti sint pretii ea quæ possidebant, cum iis carent, et quanto studio retinenda sint magna imperia.

^o Magis consentaneum legi verborum.

^p Pinguis quiddam et magis rusticum sonabat.

—11 Pro cum, Lamb. legit et.

CAP. XLVII. 1 Terent. Phorm. II. 3. 35. *sobrinum*.—2 Lamb. non noveras, contra Terentii verba.—3 Lamb. et e Spaldingii conjectura Schutz. *etsi scripserunt*.—4 At isdem erat verius; sed tamen opimius. Male sonabat iisdem Schutz. At, eisdem, erat verius: nec tamen, eisdem, opimius, male sonabat, tis-

NOTE

¹ Imminutum] Imminuta et diminuta vim eandem habent apud Latinos scriptores, sed a rhetoribus et grammaticis bifariam distribuuntur. Imminuta sunt vocabula, quibus aliqua syllaba per syncopen, seu concisionem, detracta est; quibus vocabulis respondent plena; ut

'maxilla' plenum est, 'mala' imminutum vocabulum. Diminuta minuant significationem rerum, et numerum augent syllabarum; ut, 'homulus,' 'homunculus,' 'homuncio:' iis opponuntur integra, ut 'homo.'

^j Eho tu] Desumptus ex Phormio-

est a consuetudine, ut peccare suavitatis causa liceret: et 'pomeridianas quadrigas,' quam 'postmeridianas,' libentius dixerim; et 'mehercule,' quam 'mehercules.'^k 'Non scire' quidem barbarum jam videtur: 'nescire,' dulcius. Ipsum^l 'meridiem,' cur non 'medidiem'? credo, quod erat insuavius. 158. Una præpositio est 'abs,'⁶¹ eaque nunc tantum in accepti tabulis^m manet; ne his quidem omnium: in reliquo sermone mutata est. Nam 'amovit' dicimus, et 'abegit,' et 'abstulit,' ut jam nescias, *ab*ne verum sit, an 'abs.'⁷ Quid si etiam 'abfugit' turpe visum est; et 'abfer' noluerunt, 'aufer'⁸ maluerunt? quæ præpositio præter hæc duo verba, nullo alio in verbo reperitur.⁹ 'Noti' erant, et 'navi,'ⁿ et 'nari,' quibus cum 'in' præponi oporteret, dulcius visum est, 'ignoti,' 'ignavi,' 'ignari,'¹⁰ dicere, quam ut veritas postulabat. 'Ex usu' dicunt, et 'e republica,' quod in altero vocalis excipiebat,^o in altero esset asperitas, nisi literam sustulisses; ut, 'exegit,'^m 'edixit,' 'effecit,' 'extulit,' 'edi-

^k *Quæ in curuli certamine post meridiem in circo decurrerant.*

^l *In tabulis in quas refertur id quod acceptum est, et id quod expensum.*

^m *Utrum 'abs' an 'ab' sit præpositio, ex qua componuntur illa verba.*

ⁿ *Id est, industrii.*

^o *Id est, periti.*

^o *Quis in priore vocabulo vocalis sequebatur.*

dem Orell.—5 *Item conj. Ernesti, improbante Orell.*—6 Ita Lamb. *ab ceteri.* Mox, *quæ nunc Schutz.* Deinde, *ac ne his quidem conj. Ernesti ex corruptela edd. vett. arneis quidem;* Lamb. *nec his quidem.*—7 *Schntz. de conjectura, a ne verum sit, an ab, an abs.*—8 *Idem Schutz. aufugit et abfer.*—9 *Vet. Steph.*

NOTE

ne Terentii, act. II. 11. versiculus, ubi non 'cognatum,' sed 'sobrium' legitur. 'Eho, tu sobrinum tuum non noras?'

^k *Mehercules]* Rectius dici videtur ex regulis grammaticæ: idem enim sonat quod, 'me Hercules juvenet.'

^l *Abs]* Plena est præpositio, immittuntur sunt 'ab' et 'a' durioris soni evitandi causa. 'A' præponitur consonantibus, Cic. Philipp. III. 'Anto-nius a fronte, a tergo, a lateribus

teneret: 'ab' vocalibus, et quibusdam consonantibus, Cicero ad Att. XII. 6. 'Tantumne ab re tua est otii tibi, ut etiam Oratorem legas?' 'Abs' interdum præponitur *t* et *q*. Terentius in Andria: 'O Dave, itane contemnor abs te?' et in Adelphis: 'Abs quisvis homine beneficium accipere gratum est.'

^m *Exegit]* Legendum conjicit Lambinus, *exegit, edixit, effecit, extulit, edidit.*

dit: " adjuncti verbi primam literam præpositio commutavit; ut 'suffugit,' 'summutavit,' 'sustulit.' XLVIII. 159. Quid in verbis junctis? quam scite 'insipientem,' non 'insapientem'? 'iniquum,' non 'inæquum'? 'tricipitem,' non 'trioapitem'? 'concisum,' non 'concaesum'? Ex quo quidam 'pertisum' etiam volunt: quod eadem consuetudo non probavit. Quid vero^a hoc elegantius, quod non fit natura, sed quodam instituto? 'inclitus'^z dicimus brevi prima litera, 'insanus' producta: 'inhumanus' brevi, 'infelix' longa: et, ne multis,^b quibus in verbis esse primæ literæ sunt, quæ in 'sapiente,' atque 'felice,' producte dicitur;^c in ceteris omnibus breviter: itemque 'composuit,'^d 'consuevit,' 'concrepuit,' 'confecit:' consule veritatem, reprehendet:^e refer ad aures,^f probabant: quære, cur? ita se dicent juvari: voluptati autem aurium morigerari^g debet oratio. 160. Quin ego ipse, cum scirem ita majores locutos esse, ut nusquam, nisi in vocali,^o aspi-

^a Cum ex veritate debuisset dici, 'submutavit,' 'subtulit.'

^b Vocabulis compositis.

^z Pro pertasum.

^c Ratione habita pronuntiationis, non quantitatis.

^b Ne plura dicam.

^d Pronuntiantur longa, in iis voce afferendis aliquanto plus mora ponimus.

^e Pronuntiantur prima litera brevi 'composuit,' &c.

^f Ex veritate non videbitur pronuntiandas breves primas syllabas harum vocum, 'composuit,' &c.

^g Consule aures tuas.

^o Servire.

Nor. Lamb. reperietur.—10 Guelf. 3. ignotos, ignavos, ignaros.—11 Ita Manut. Lamb. et Orell. exegit, edixit, refecit, rettulit, reddidit edd. vett. exegit, edixit, extulit, edidit: at in effect adjuncti verbi prima litera præpositionem commutavit Schutz. prima litera præpositionem conj. etiam Lamb. et Ernesti. Mox, pro suffugit, quod extat in p̄d. Lips. subegit habent Ald. Just. Lamb. Pro summutavit, ed. Lips. summovit.

CAP. XLVIII. 1 Hoc totum nobis mirabile est, quia veram pronuntiationem veterum nescimus. Nec eodem modo res a viris doctis explicatur. Vid. Strebaeum ad h. l. p. 817. et viros doctos ad Gell. 11. 17. ubi hunc locum commemorat. Sed Gellius habet inductus pro inclitus in codd. et edd. quod ego Ciceroni restituendum puto; nam et in libris reperitur sic, ut ed. Lips. Ernesti. inductus etiam Vet. Steph. et Guelf. 3.—2 Guelf. 3. et Gell. l. l.

NOTE

^a Quid vero, &c.] Refert hunc locum et expendit Gell. 11. 17.

^o Nusquam, nisi in vocali] Huc pertinent quæ Fabius l. 5. tradit de aspiratione: 'Parcissime ea veteres

usi, etiam in vocalibus, cum ados ircosque dicebant. Diu deinde servatum ne consonantibus aspiraretur, ut in 'Gracis' et 'trumpis.' Erupit, brevi tempore, nimius usus,

ratione uterentur,^a loquebar sic, ut 'pulcros,' 'Cetegos,' 'triumpos,' 'Kartaginem' dicerem: aliquando, idque sero, convicio aurium cum extorta mihi^b veritas esset,^c usum loquendi populo concessi,^d scientiam mihi reservavi. 'Orcivios'^e tamen, et 'Matones,' 'Otones,' 'Cæpiones,' 'sepulcra,' 'coronas,' 'lacrymas' dicimus, quia per aurium iudicium semper licet. 'Purrum'^f semper Ennius, nunquam 'Pyrrhum.' 'Vi patefecerunt Bruges,'^g non 'Phryges,' ipsius antiqui declarant libri: nec enim Græcam literam adhibebant: nunc autem etiam duas: et cum^h 'Phrygam,' et cum 'Phrygibus' dicendum esset, absurdum erat aut tantum barbaris casibus Græcam literam adhibere, aut recto casu solum Græce loqui, tamen et 'Phryges' et 'Pyrrhum'ⁱ aurium eausa dicimus. 161. Quinetiam, quod jam subrusticum^j videtur, olim autem politius, eorum verborum, quorum eadem erant postremæ duæ literæ, quæ sunt in 'optumus,' postremam literam detrahebant,^k nisi vocalis inse-

^a Nisi vocali aspirationem H apponerent.

^b Sero quidem, sed tandem coactus sum legitimam loquendi rationem relinquere, et consuetudini servire, quasi aures populi usitatam a me loquendi formam cuius efflagitarent.

^c Populi gratia parvi consuetudini loquendi.

^k In verbis quæ terminantur in -us, elidebant ultimam literam.

dicantur; Schutz. de conjectura, dicitur IN.—3 Lamb. miki extorta.—4 Ita Ald. Junt. Lamb. Manut. Orcivios Strob. Camer. Schutz. Orell. Oscivios Venet. Paulo post, semper omittunt Guelf. 3. Schutz. uncis inclusit Orell.—5 Ita edd. vett. Venet. Ald. Junt. Crat. Manut. Burrum codd. aliquot, Lamb. 1566. Grut. Schutz. probante Lagomarsinio in Dawesi Mus. Crit. ed. Kidd, p. 183. Osann. Anal. p. 12.—6 Ita Lamb. Schutz. Orell. Fruges edd. vett. Junt. Manut.—7 Lamb. et quamvis cum. Actutum, pro et cum Phrygibus, ut legitur in Nor. Ald. Junt. Manut. et Phrygibus habent Guelf. 3.

NOTE

ut 'choronæ,' 'chentriones,' 'præchones,' adhuc quibusdam inscriptionibus maneant. Qua de re Catulli nobile epigramma est: 'Chommoda dicebat, si quando commoda vellet Dicere, et hinc insidias Arius insidias,' &c.'

¶ *Purrum* [*Burrum*] Non *Purrum* legendum esse probat Victorius Var. Lect. xiv. 3. Usitata est π in b mu-

Delph. et Var. Clas.

Cicero.

tatio: *υότος, buvus*; *Burrus*, et *Bruges*, pro *Pyrrhus*, et *Phryges*. Vide Quintil. i. 4.

^j Quod jam subrusticum] Illud idem tamen æqualis Ciceroni Lucretius usurpat, cujus sex de rerum natura libros versibus conscriptos emendasse dicitur ipse Tullius, uti refert Eusebius.

5 C

quebatur. Ita non erat offensio in versibus, quam nunc fugiunt poëtæ novi. Ita enim loquebamur: 'Qui est' omnibus princeps, non, 'omnibus princeps:' et, 'Vita illa' dignu', locoque, non, 'dignus.' Quod si indocta consuetudo tam est artifex suavitatis, quid ab ipsa tandem arte et doctrina postulari putamus? 162. Hæc dixi brevius, quam si hac de re una disputarem: est enim hic locus late patens, de natura usuque verborum; longius autem, quam instituta ratio¹ postulabat. XLIX. Sed quia rerum verborumque iudicium, prudentiæ est; vocum autem et numerorum, aures sunt iudices;² et, quod³ illa⁴ ad intelligentiam referantur, hæc⁵ ad voluptatem; in illis ratio invenit, in his sensus artem: aut enim negligenda nobis fuit⁶ voluptas eorum, quibus probari volebamus, aut ars ejus conciliandæ reperienda. 163. Duæ sunt igitur res, quæ permulceant aures; sonus et numerus. De numero mox, nunc de sono quærimus. Verba (ut supra diximus) legenda sunt potissimum bene sonantia, sed ea non ut poëtæ, exquisita ad sonum, sed sumta de medio.⁷ 'Qua ponto ab Helles,'⁸ superat modum:⁹ at, 'Auratos aries' Colchorum,'¹⁰ splen-

¹ Qua volumus ideam perfecti oratoris informare.

² Rerum ac verborum delectus pertinet ad prudentiam; vocum, quæ ad numerum idoneæ sint, delectus est aurium eruditaram.

³ Res et verba.

⁴ Voces numerosæ.

⁵ Omnibus usitata.

⁶ Nimis est exquisitus ad sonum.

Lamb. Schutz. et Orell.—8 Schutz. nunc tamen et P. et Phrygum.—9 Id non erat offensioni in... loquebantur Schutz. de Hensingeri conjectura. Vide Schneider Lat. Gramm. t. p. 347.

CAP. XLIX. 1 Lambino tribuitur quoniam in marg. ed. 1584.—2 Lamb. fuit nobis. Actutum, voluptas aurium vir quidam doctus in marg. ed. Lamb. ap. Orell.—3 Ita pro vulg. Qua Pontus Helles, edidi e Senec. Epist. 81. unde et Lipsius sic scribi volebat, cum Grntero. Ernesti. Mox, Auratus Nor. Junt. Crat. Manut. Lamb. Auratos Grnt. 'Sed qui sic scripserunt, plures arietes auratos norant, et in accus. pl. dicebant aries pro arietes.'

NOTÆ

¹ Qui est, &c.] Finis hexametri versus è nescio quo deprompti.

² Vita illa] Versus integer habetur Tusculana II. et a Nonio dicitur ex Lucillio desumptus.

³ Ponto ab Helles [Pontus Helles] Depromptus ex vetere poëta, cujus

opera periire, versiculus. Est autem Hellespontus fretum inter Scythiam et Abydum: *Le détroit de Gallipoli*, aut *le bras de St. George*.

⁴ Auratos aries] De vellere aureo loquitur poëta.

⁵ Colchorum] Populi Colchidos in

didis nominibus illuminatus est versus: sed proximus inquinatus insuavissima litera finitus,⁴ 'Frugifera et ferta' arva⁵ Asiæ⁶ tenet.⁷ 164. Quare bonitate potius nostrorum verborum utamur, quam splendore Græcorum,⁸ nisi forte sic loqui pœnitet, 'Qua tempestate⁹ Paris Helenam,' et quæ sequuntur. Immo verò ista sequamur, asperitatemque fugiamus, 'Habeo istam ego perterricrepam.'¹⁰ Idemque,⁶ 'Versutilloquas malitias.'¹⁰

Nec solum componentur verba ratione, sed etiã finiuntur,⁷ quoniam id iudicium esse alterum aurium diximus.⁸ Sed finiuntur aut compositione⁹ ipsa, et quasi sua sponte, aut quodam genere⁸ verborum, in quibus ipsis concinnitas⁸ inest: quæ sive casus habent in exitu similes, sive paribus paria redduntur, sive opponuntur contraria,⁹ suapte natura numerosa sunt, etiamsi nihil est factum de industria. 165. In hujus concinnitatis consecratione¹⁰ Gorgiam fuisse

⁴ Adhibeamus potius verba Latina bona, quam splendida illa Græcæ

⁵ Quo tempore. ⁶ Quæ terret increpando.

⁷ Fraudes fallacibus verbis structas.

⁸ Neque solum ex arte verba inter se conjunguntur, sed etiam concluduntur; quorum prius ad prudentiam, posterius ad aurium iudicium referri debet.

⁹ Certa quadam conformatione orationis.

¹⁰ Elegantia. ¹¹ In hoc elegantia genere adhibendo.

Orell.—4 Ita Manut. Lamb. Grut. *finis* Nor. *infinitus* edd. vett. Junt. *insignitus* suspiciebatur Gulielmius; *finitus* delevit Schutz. 'Corrupti quid hic latet.' Orell.—5 *Frugiferæ et fertæ arva* conj. Osano. Anal. p. 111.—6 Ita Ald. Junt. Lamb. *Itemque* de Ernesti conjectura Schutz. et Orell.—7 *Guelf. 3. componentur v. r. s. e. finiuntur.* Mox, *aurium alterum* Guelf. 3. Lamb. et Schutz. in ed. maj.—8 Schutz. de conjectura sua, *aut quasi s. s. et q. genere.* —9 Lamb. in marg. ed. 1584. *contrariis contraria.*—10 'Quia 'consecratio concinnitatis' est in vitio, non satis ei aptum 'principis' verbum videtur; sed consecratione fortasse vitiosam videntur; legendumque cum Lambino *confectione*, quod ille se in cod. reperisse dicit, (nos in Vit.) et hoc dare fortasse voluisse edd. Venet. Mediol. quæ habent *confectione*; sed id potest etiam e compendio natum esse, aut vitio operarum, pro *consecutione*, quod habet ed. Lips.'

NOTE

Asia regionem eam incolebant, quæ hodie dicitur *la Mingrétia*.

⁴ *Insuavissima litera . . . Asia* [*Asias*] S nimirum, quæ, teste Halli-carneaseo, libro de compositione nominum, ingratum efficit sonum, et si sæpius usurpetur, vehementer offen-

dit: quare caute a veteribus adhibita est. Porro *Asias*, ubi duplex s, gentilivus est antiquus, ut 'familias,' &c.

⁵ *Qua tempestate*] Ex quibus antiquis hæc desumerit Tullius, incertum.

principem accepimus, quo de genere illa nostra sunt in Miloniana: 'Est enim, *judices*,' hæc non scripta, sed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus; verum ex natura ipsa arripimus, hausimus, expressimus: ad quam non docti, sed facti; non instituti, sed imbuti sumus.' [p. 213.] Hæc enim talia sunt, ut, quia referuntur ad ea, ad quæ debent referri, intelligamus non quæsitum esse numerum, sed secutum. 166. Quod fit item in contrariis referendis: ut illa sunt, quibus non modo numerosa oratio, sed etiam versus efficitur:

'Eam, quam^a nihil¹¹ accusas, damnas:'

'Condemnas,' diceret, qui versum effugere vellet.

'Bene quam meritam esse¹² autumas, dicis male mereri.'

Id,¹³ quod scis, prodest nihil: id, quod nescis, obest.' Versum efficit ipsa relatio contrariorum: id esset¹⁴ in oratione numerosum, 'Quod scis, nihil prodest: quod nescis, multum obest.' L. Semper hæc,^a quæ Græci *ἀντίθετα*^b nominant, cum contrariis opponuntur contraria, numerum oratorium necessitate ipsa efficiunt, et eum sine industria.^c 167. Hoc

^a *Condemnas eam, quam nullius criminis accusas.*

^b *Dicis eam male facere, quam credis bene fecisse.*

^c *Opponita.   Studio.*

Ernesti.—11 Lamb. *michi*. Vid. Topic. c. 13. Mox, *dixisset, qui v. e. voluisset* idem Lamb.—12 Schütz. *rd esse* delevit ob metrum.—13 *Id* delevit idem Schütz. eandem ob causam.—14 Vet. Steph. *idem esset*.

CAP. L. 1 Ita Junt. Crat. Manut. Grut. *etiam sine industria* Guelf. 3. Venet.

NOTÆ

¹ *Est enim, judices*] In Miloniana § 10. in qua paulo aliter hic locus habetur hoc modo: 'Non scripta, sed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripimus, hausimus, expressimus,' &c. Videre est in hoc exemplo similiter cadentia, ut *scripta, nata, docti, facti*; similiter desinentia, *didicimus, accepimus, legimus, arripimus, &c.* item paria paribus relata, sive partes orationis eodem fere syllabarum numero constantes, hæc non

scripta, sed nata lex, &c.

^a *Eam, quam*] Versus iambicus dimeter: prima vox *eam* in unam syllabam colliditur. Alii iambum dimetrum hypercatalecticum levi opere pretio esse contendunt.

^b *Semper hæc, &c.*] Id licet advertere vel in ipsis historicis qui minime omnium numeros requirunt. 'Dominari illi volunt, vos liberi esse: facere illi injurias, vos prohibere: postremo sociis vestris velut hostibus, læstibus pro sociis utuntur.'

genere antiqui jam ante Isocratem delectabantur; et maxime Gorgias; cujus in oratione plerumque efficit numerum ipsa concinnitas. Nos etiam in hoc genere frequentes,² ut illa sunt in quarto accusationis:^b ‘Conferte hanc pacem cum illo bello: hujus prætoris adventum, cum illius imperatoris victoria: hujus cohortem impuram, cum illius exercitu invicto: hujus libidines, cum illius continentia: ab illo, qui cepit, conditas; ab hoc, qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas.’ Ergo et hi numeri sint cogniti.³

168. Genus illud tertium explicetur, quale sit, numerosæ et aptæ orationis; quod qui non sentiunt, quas aures habeant, aut quid in his hominis simile sit, nescio. Meæ quidem et perfecto completoque verborum ambitu gaudent, et curta sentiunt, nec amant redundantia.^d Quid dico meas? conciones^e sæpe exclamare vidi, cum apte verba cecidissent: id enim expectant aures, ut verbis colligantur sententiæ.^f Non erat hoc apud antiquos. Et quidem nihil aliud fere non erat:^g nam et verba eligebant, et sententias graves et suaves reperiebant, sed eas aut vinciebant, aut explebant parum.^h 169. Hoc me ipsum delectat, inquiunt.⁴ Quid si antiquissima illa pictura paucorum colorum, magis, quam hæc jam perfecta, delectet? illa nobis sit, credo, repetenda: hæc scilicet repudianda. Nominibus veterum

^d Offenduntur brevioribus et longioribus periodis.

^e Multitudo auditorum.

^f Et quidem alias fere omnes eloquentiæ partes usurpabant, inventionem, dispositionem, elocutionem, &c.

^g Sententias non satis colligabant, nec satis numerosas efficiebant.

^h Strigosi illi oratores qui se Atticos falso jactitant.

Nor. Steph. Lamb. Schutz. Orell.—2 Steph. et Lamb. *frequentes fuimus.*—3 Ita Guelf. 3. Manut. Grut. *sunt cogniti* Nor. Ald. Junt. Crat. Lamb. Schutz. Orell. *Addunt etiam a Latinis* Nor. Junt. Crat. Lamb. ‘Sed si hoc recipiatur, delendum et.’ Orell.—4 Ita Nor. Manut. Grut. Schutz. Orell. *colligetur sententia* Ald. Junt. Crat. Lamb. ut § 170. ‘ut sit apte verbis comprehensa sententia.’

NOTE

Sallust. in Bello Jugurth. Vide lib. Syracusas a M. Marcello captas cum
111. de Orat. § 198. illis Syracusis a Verre administra-

^b In quarto accusationis] In quarto
libro in Verrem, de signis § 115. ubi

tis comparat.

gloriantur. Habet autem, ut in ætatibus¹ auctoritatem senectus, sic in exemplis antiquitas; quæ quidem apud me ipsum valet plurimum: nec ego id, quod deest antiquitati, flagito potius, quam laudo, quod est: præsertim cum ea majora judicem, quæ sunt, quam illa, quæ desunt. Plus est enim in verbis et in sententiis boni, quibus illi excellunt, quam in conclusione sententiarum, quam non habent. LI. Post² inventa conclusio est, qua credo usuros veteres illos fuisse, si jam nota atque usurpata res esset: qua inventa, omnes usos magnos oratores videmus. 170. Sed habet nomen invidiam, cum in oratione judiciali et forensi numerus,³ Græce *ῥῆμας*, inesse dicitur. Nimis enim insidiarum ad capiendas aures⁴ adhiberi videtur, si etiam in dicendo numeri ab oratore quærantur. Hoc freti isti, et ipsi infracta¹ et amputata² loquuntur,^d et eos vituperant, qui apta^m et finita pronuntiant: si inanibus verbis, levibusque sententiis, jure:^e sin probæ res, lecta verba, quid est cur claudere³ aut insistere orationem malint, quam cum sententia pariter excurrere?^e Hic enim invidiosus nomen-

¹ In adolescentia, juventute, et ætate virili.

² In numero illo orationis ambitu.

³ Ad fallendos auditores.

⁴ Concisa.

^m Numeris comprehensa.

^e Si inanibus verbis futilibusque sententiis ad explendos numeros utuntur, jure illi quidem reprehenduntur.

^e Cur malunt orationis ambitum partes habere, inæquales, aut subsistere in cursu orationis, quam aptis numeris ad finem perducere?

CAP. LI. 1 Nor. Ald. Junt. Lamb. Grut. numerus Latine. 'Delevi Latine post numerus, quia nimis ineptum est id addi. Similiter sine hoc verbo totum est supra c. 20.' Ernesti.—2 Lamb. in marg. ed. 1584. infracta atque amputata.—3 Ita codd. et edd. ante Aldum, item Lips. Gryph. Grut. Schutz. et Orell.

NOTE

^c Post] Tum cum esset Cicero puer oratio numerosa Romam inducta est. Si quid enim prius esset completum numeris, id casu potius quam arte dicebant.

^d Infracta et amputata loquuntur] Quod frequentissimum antiquis declamatoribus. 'Faciamus potius de fine remedium, de necessitate sola-

tium: exeamus sponte consilio, pleni securitatis, gratias agentes. Solus vixit quoad voluit, qui mori mavult... Infirmæ prorsus terrenæque mentis est, ut numeretis annos: ego, quæ felicissima vel lassitudo, vel satietas est, virtute consenui.' Auctor declamationum quæ tribuuntur Quintilliano, in Mathematico.

rus' nihil affert aliud, nisi ut sit apte verbis comprehensa sententia: quod fit etiam ab antiquis, sed plerumque casu, sæpe natura: ¹ et quæ valde laudantur apud illos, ea fere, quia sunt conclusa, laudantur. 171. Et apud Græcos quidem jam anni prope quadringenti² sunt, cum hoc³ probatur, nos nuper agnovimus. Ergo Ennio licuit, vetera contemnti, dicere,

'Versibu'⁴, quos olim Fauni, vatesque canebant:⁵ mihi de antiquis eodem modo non licebit?⁶ præsertim cum dicturus non sim, 'Ante hunc'⁷ ut ille; nec quæ sequuntur, 'Nos ausi resorare.'⁸ Legi enim audivique nonnullos, quorum propemodum absolute concluderetur oratio.⁹ Quod qui non possunt, non est eis satis non contemni, laudari etiam volunt. Ego autem illos ipsos¹⁰ laudo, idque merito, quorum se isti imitatores esse dicunt, etsi in eis aliquid desidero: hos vero minime, qui nihil illorum, nisi vitium, sequuntur, cum a bonis absint longissime. 172. Quodsi aures tam inhumanas,¹¹ tamque agrestes habent, ne doctissimorum quidem virorum eos movebit auctoritas. Omitto Isocratem, discipulosque ejus, Ephorum et Naucratem: quanquam orationis faciendæ et ornandæ auctores locuple-

¹ Cui constant invidiam.

² Qua duce certis quibusdam numeris orationem illigamus.

³ Hoc numerosum dictionis genus.

⁴ Ennius igitur, cum vetera poetarum carmina contemneret, potuit dicere, 'Omissis versibus agrestibus et impolitis, quos Fauni et antiquissimi vates canebant: idem de prisca oratoribus non possum? præsertim cum non dicturus sim, ut Ennius, 'Ante hunc,' nec quæ sequuntur, dicturus sum, ut Ennius, 'Nos primi ausi sumus aperire iter ad Parnassum.'

⁵ Perfectis numeris clauderetur oratio.

⁶ Atticos.

⁷ Indoctas.

claudicare Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb.—4 Codd. aliquot, Steph. et Lamb. sæpe etiam natura.—5 Sic ista, per interrogationem, accipienda; alias sensus

NOTE

* Anni prope quadringenti] Thrasymachus numeros invenit, eosdem perfecit Isocrates; utroque ante Ciceronem senem floruit annis circiter 260. ut patet ex iis quæ diximus in Bruto § 30. et 32.

¹ Versibu'] Fragmentum Ennii, quo

poëta dicebat a se contemni obsolescentes antiquitate versus. Fauni agrorum et sylvarum Dii sunt.

² Ante hunc] Antiquum aliquem appellabat poetam Ennius, cui sese præferabat.

tissimi, summi⁶ ipsi oratores, esse debeant." Sed quis omnium doctior, quis acutior, quis in rebus vel inveniendis vel judicandis acrior Aristotele fuit? quis porro Isocrati^b est adversatus impensius? Is igitur versumⁱ in oratione vetat esse, numerum jubet. Ejus^r auditor Theodectes,^j in primis (ut Aristoteles sæpe significat) politus scriptor, atque artifex, hoc idem et sentit et præcipit. Theophrastus vero iisdem de rebus etiam accuratius. Quis ergo istos ferat, qui hos auctores non probent? nisi omnino hæc esse ab his præcepta nesciant.⁹ 173. Quod si ita est, (nec vero aliter existimo) quid? ipsi¹⁰ suis sensibus non moventur? nihilne eis inane^r videtur? nihil inconditum,^r nihil curtum, nihil claudicans, nihil redundans? In versu quidem theatra tota exclamant,^a¹¹ si fuit una syllaba brevior, aut longior.

^o Haberi.

^r Aristotelis.

^v Quod aures non expleat.

^r Incompositum.

^a Spectatores omnes reclamant.

~~~~~  
nullus est.' Ernesti.—6 Ita Venet. in marg. Ald. Junt. Gryph. Crat. Manut. summiq; Nor. Lamb. Grut. Mox, pro debeant, quod est in Ald. Junt. Crat. Grut. Manut. Lamb. debent habent Guelf. 3. Venet. Nor. Schutz. et Orell. prob. Beier. ad Offic. tom. II. p. 189. Cf. Hensingeri notam ad Cic. Offic. III. 1. 9.—7 'Optime sic Heusingerus emendavit, quis in rebus vel inveniendis acutior, vel judicandis acrior A. fuit?' Schutz.—8 Ita ex codd. Grut. est adversatus infensius cod. Vit. ap. Ernesti, Ald. Junt. Crat. Lips. Gryph. Manut. Lamb. 'impensius languere videtur præ illo, atque omnino impensius adversari Tullianum non est.' Orell. 'Edd. ante Ald. etiam adversarius infensior; quod cur mutatum sit, non video.' Ernesti.—9 Ita edd. antiquiss. et Lips. nesciant codd. aliquot, Vit. margo Venet. Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Grut. Schutz. Orell.—10 Ita Manut. et Lamb. quia ipsi edd. vet. quod ipsi margo Venet. Junt. Mox, moventur Guelf. 3. Nor. Schutz. Deinde, videatur Schutz.—11 Lamb. conj. reclamant. Hoc recepit Schutz. Actutum, si fuerit Nor. si sit al. ap. Orell. Tum, una syllaba aut brevior codd. Regii, Guelf. 3. Lamb. Schutz. Orell.

NOTE

^b Quis porro Isocrati] Infensissimus Isocratis adversarius Aristoteles, idem tamen quod ille sentit de oratione numeris vincienda; signum est igitur numeros necessario adhibendos, quos summorum virorum ceteris in rebus alioqui dissentientium, admittit auctoritas.

ⁱ Is igitur versum] Aristot. Rhet. III. 8. de numero præcipit, 'Ut dic-

tionis forma neque versibus constet, neque numero careat.'

^j Theodectes] E Lycia orator, Platonis, Isocratis, et Aristotelis discipulus. Scripsit versam artem oratoriam; animum etiam ad poësim tragicam summa laude appulit. Obiit anno ætatis 41. Floruit Olympiade 103. annis ante Christum 365. Suidas.

Nec vero multitudo pedes novit, nec ullos numeros tenet: nec illud, quod offendit, aut cur, aut in quo offendat, intelligit: et tamen omnium **longitudinum et brevitatum** in sonis, sicut acutarum graviumque vocum, iudicium ipsa natura in auribus nostris collocavit. LII. 174. [p. 214.] Visne igitur, Brute, totum hunc locum accuratius etiam explicemus, quam illi ipsi, qui et hæc,¹ et alia nobis tradiderunt? an his contenti esse, quæ ab illis dicta sunt, possumus? Sed quid quæro, velisne? cum literis tuis, eruditissime scriptis, te id vel maxime velle perspexerim? Primum ergo origo, deinde causa, post natura, tum ad extremum usus ipse explicetur orationis aptæ atque numerosæ.

Nam qui Isocratem maxime mirantur, hoc in ejus summis laudibus ferunt,² quod verbis solutis numeros primus adjunxerit. Cum enim videret, oratores cum severitate audiri, poëtas autem cum voluptate; tum dicitur numeros secutus, quibus etiam in oratione uteremur,³ cum jucunditatis causa, tum ut varietas occurreret satietati. 175. Quod ab his vere quadam ex parte, non totum, dicitur. Nam neminem in eo genere scientius⁴ versatum Isocrate, confitendum est: sed princeps inveniendi fuit Thrasy-machus; cujus omnia nimis etiam extant scripta numerosæ. Nam, ut paulo ante dixi, paria paribus adjuncta, et similiter definita,⁵ itemque contrariis relata contraria, quæ sua sponte, etiamsi id non agas, cadunt plerumque numerosæ, Gorgias primus invenit: sed his est usus intemperantius:⁶ id autem est genus,⁶ ut ante dictum est, ex tribus partibus col-

¹ *Nulla moderatione adhibita.*

² *Quo forma ipsa verborum conficit periodum.*

CAP. LII. 1 Guelf. 3. et Schutz. in ed. maj. qui hæc.—2 Steph. et Lamb. in hoc cum s. l. ferunt; Lambinus tamen conj. hoc in ejus orationibus s. l. ferunt.—3 Guelf. 3. Steph. Lamb. uteretur, alii ap. Steph. uterentur. Actutum, tum j. canon Schutz.—4 Lamb. scientius in eo genere.—5 Margo Crat. similia.

NOTE

⁶ *Id autem est genus*] Collocationis extrema cum primis; alterum quo hic agitur, ut ipsa verborum concinnitas conficiat orbem suum; tertium ut inter se verba aptissime cohæreant

locationis alterum. 176. Horum ⁴ uterque Isocratem ætate præcurrit; ut eos ille moderatione, non inventione vicerit. Est enim, ut in transferendis faciendisque verbis tranquillior, sic in ipsis numeris sedatior. Gorgias autem avidior est generis ejus, ⁵ et his festivitibus (sic enim ipse censet) insolentius abutitur; ⁶ quas Isocrates (cum tamen audivisset in Thessalia ¹ adolescens senem jam Gorgiam) moderatius temperavit. Quinetiam se ipse ⁶ tantum, quantum ætate procedebat; (prope enim centum confecit annos,) relaxarat a nimia necessitate numerorum: quod declarat in eo libro, ² quem ad Philippum Macedonem scripsit, cum jam admodum esset senex: in quo dicit sese minus jam servire numeris, quam solitus esset. Ita non modo superiores, sed etiam se ipse ⁷ correxerat.

LIII. 177. Quoniam igitur habemus aptæ orationis eos principes, auctoresque, quos diximus, ¹ et origo inventa est; causa quærat: quæ sic aperta est, ut mirer, veteres non esse commotos, ² præsertim cum, ut fit, fortuito sæpe aliquid concludere ³ apteque dicerent: quod cum animos hominum, auresque populisset, ut intelligi posset, id, quod casus effudisset, cecidisse jucunde; ⁴ notandum certegenus; atque ipsi sibi imitandi fuerunt. ⁵ Aures enim, vel animus ³ aurium

¹ *Thrasymachus et Gorgias.*

² *Translationum et periodorum.*

³ *Hos flosculos oratorios, sic enim existimat, præter morem adhibet.*

⁴ *Numerosa conclusione.*

⁵ *Suaviter fuisse terminatum.*

⁶ *Observare certe debuerant formam dictionis numerose cadentis, et quod ipsis fortuito exciderat, ex arte imitari.*

—6 Schutz. e conjectura se ipsum. 'Recte, e regulis quidem recentiorum grammaticorum; sed ubi codd. consentiunt, in hisce mutationibus periculum est, ne scriptorem ipsum corrigas, non librarios; ubi illi variant, verius eligas licet.' *Orell.*—7 Schutz. e conjectura se ipsum.

CAP. LIII. 1 Ita Mediol. Ascens. Gryph. Junt. Lamb. Orell. Schutz. dicimus Vit. Venet. Manut. Grut. Actutum, et omittunt Guelf. 3. et Schutz. in ed. maj. ut hæc ad apodosin referantur. Vulgatam defendit Goerenzius ad Cic. de Fin. 1. 7.—2 'Possit alicui in mentem venire *commonitos*; qui esse sensus h. l. debet, et non ita multo post est 'natura admonente: sed etiam 'movere' sic dicitur, ut infra c. 51.' *Ernesti.*—3 *Ipsæ enim vel animus* Vet.

NOTE

¹ *Thessalia*] Celebri Græciæ regione; nunc dicitur *Comenolitari*.

² *In eo libro*] In oratione ad Phi-

lippam, qua enim hortatur, ut præcipuis Græciæ urbibus reconciliatis, bellum Persis inferat.

nuntio naturalem quandam in se continet vocum omnium mensionem. Itaque et longiora et breviora judicat, et perfecta ac moderata semper expectat. 178. Mutila sentit quaedam, et quasi decurtata; quibus, tanquam debito fraudetur,⁴ offenditur: productiora alia, et quasi immoderatus excurrentia, quæ magis etiam aspernantur aures; quod cum in plerisque, tum in hoc genere nimium quod est, offendit vehementius, quam id, quod videtur parum. Ut igitur poetica et versus⁴ inventus est terminatione aurium, observatione prudentium; sic in oratione animadversum est, multo illud quidem⁵ serius, sed, eadem natura admonente, esse quaedam certos cursus conclusionesque verborum.

179. Quoniam igitur causam quoque ostendimus, naturam nunc (id enim erat tertium) si placet, explicemus: quæ disputatio non hujus instituti sermonis¹ est, sed artis intimæ.² Quæri enim potest,³ qui⁶ sit orationis numerus, et ubi sit positus, et natus ex quo: et is unusne sit, an duo, an plures, quaque ratione componatur, et ad quam rem, et quando,⁷ et quo loco, et quemadmodum adhibitus aliquid voluptatis afferat. 180. Sed ut in plerisque rebus, sic in hac, duplex est considerandi via; quarum altera est lon-

¹ Facultate quadam naturali potest voces omnes, sive longas, sive breves, discerniri.

² Tanquam ipsi non reddatur id quod debetur.

³ Quo ideam perfecti oratoris exprimumus.

⁴ Sed reconditiore rhetorica, quæ de elocutionis præcepta tradit.

Steph. Guelf. 3. unde conj. Orell. *Aures enim, vel ipse animus.*—4 *Ut igitur in poetica versus* Schütz. *Ut igitur poetæ versus* Vet. Schütz. et Guelf. 3.—5 Lamb. *quidem illud.*—6 'Schütz. conj. *ecqui.* Male; cf. § 203.' Orell.—7 Steph. et Lamb. *et quomodo.*

NOTE

¹ *Quæri enim potest*] Ad singula facile est respondere. Quid numerus? est conveniens sententiæ sonus ex compositione et dispositione verborum ortus. Ubi positus? in tota orationis serie. Ex quo natus? ex animi et aurium voluptate. An unus est? multiplex est pro varietate pedum, qui possunt adhiberi. Qua ratione componitur? apte ad argumen-

tum quod tractatur. Ad quam rem? ad delectationem. Quando? semper usurpatur, alioquin orationi dissolutæ peribit gratia. Quo loco? præcipue in exordiis. Quemadmodum? ad modum, et rationem versus, qui certis pedibus definitus leniter in aures influit. Has ipsas quæstiunculas maximam partem paulo inferius Cicero ipse dissolvit § 203.

gior,^o brevior altera, eadem etiam planior.^a LIV. Est autem longioris^a prima illa quæstio, sitne omnino^p ulla numerosa oratio?^b (quibusdam enim non videtur, quia nihil insit in ea certi, ut in versibus; et quod ipsi,¹ qui affirmant, eos esse numeros, rationem, cur sint, non queant reddere:) deinde, si sit numerus in oratione, qualis sit, aut quales: et e poëticisne numeris, an ex alio genere quodam? et, si e² poëticis, quis eorum sit, aut qui?² (namque aliis unus modo, aliis plures, aliis omnes iidem videntur:) 181. deinde, quicumque sint,³ sive unus, sive plures; communesne^q sint omni generi orationis? (quoniam aliud genus est narrandi, aliud persuadendi, aliud docendi:) an dispareres numeri cuique orationis generi accommodentur? si communes, qui sint? si dispareres, quid intersit,^r et cur non

^a Ut in plerisque philosophicis questionibus, sic in hac de numeris disputatione, duplex est disserendi methodus; altera longior, altera brevior, et facilior.

^b Methodi.

¹ Qui ex poëticis numeris oratorium numerum consiciant.

~~~~~

CAP. LIV. 1 Ita Nor. Manut. Grat. Schutz. Orell. et quod illi Ald. Junt. Crat. Lamb. et quod ipsi illi conj. Orell. 'Qui affirmant] Sic pro affirmant olim correxi ex analogia linguæ; post sic reperi in edd. ante Aldum, et Lips. et cod. Vit.' Ernesti. Actutum, esse eos Guelf. 3. eos delevit Schutz. 'Sed eos significat oratorios, in oratione.' Orell.—2 Lamb. et ex.—3 Codd. et edd. fere omnes quicumque sunt. 'Lambinus primum corr. quocumque, non male; ego autem correxi sint, ex lege, et quia supra 'si sint.'" Ernesti. Indicativum defendit Heusinger. Cf. ejus ex fratre nepotis præf. ad Cic. de Off. p. 54. Mox, omni generis orationi Guelf. 3. unde Heusinger conj. legendum omnis generis orationi; et sic plane legitur in Venet. Junt. Crat.

NOTE

^a Altera est longior] Talis est illa rerum tractatio per decem categorias ab Aristotele (an ab alio potius?) explicatas; quibus inquiritur quid sit res de qua agitur, quanta, qualis, ad quid referatur, ubi, et quando sit, quem habeat situm, quem habitum, quid agat, quid patiat.

^p Sitne omnino] Levioribus illis quæstiunculis satisfacere non est operosum. An est numerosa oratio? omnino, ut aurium^o iudicio probatur. An est a poëticis numeris? a poëticis certe: nullus enim alius est præter poëticos, ut infra dicitur § 188.

Nonnihil tamen observandum. Oratorius et poëticus conveniunt in adhibendis iisdem fere pedibus; discrepant in iisdem alia serie collocandis: immo a se ipse diversus, semper esse debet oratorius, ne fastidium afferat.

^q Communesne] Numeri tardiores gravi et sedata orationi, celeriores vehementi et incitata sunt idonei.

^r Quid intersit] Tristiores alii; jucundiores alii; alii leves, ut pyrrichius; alii graves, ut spondeus. Quorum omnium iudicium esto penes eruditas aures.

æque⁴ in oratione, atque in versu numerus appareat? deinde, quod dicitur in oratione numerosum, id utrum numero solum⁵ efficiatur, an etiam vel compositione quadam, vel genere verborum? an sit⁶ suum cujusque,⁷ ut numerus intervallis, compositio vocibus, genus ipsum verborum quasi quædam forma et lumen orationis appareat; sitque⁸ omnium fons compositio, ex eaque et numerus efficiatur, et ea, quæ dicuntur orationis quasi formæ et lamina, quæ (ut dixi) Græci vocant σχήματα? 182. At non est⁶ unum, nec idem, quod voce jucundum est, et quod moderatione absolutum, et quod illuminatum genere verborum: ⁹ quanquam id quidem finitimum est numero,⁹ quia per se plerumque perfectum est: ⁹ compositio autem ab utroque differt,⁹ quæ tota servit gravitati vocum, aut suavitati. LV. Hæc igitur fere sunt, in quibus rei natura quærenda sit.¹⁰

⁴ In oratione non unum et idem est, id quod voce jucundum, et quod numeris temperatum, et quod verborum figuris illustre est.

⁵ Quod figuratum est, maxime accedit ad numerosum.

⁶ Ex se suis partibus absolutum apte cadit.

⁷ Junctura vocum differt a numero et figura.

⁸ Quibus natura numerorum explicari debeat.

Lamb.—4 Ita Lamb. Schutz. Orell. an est edd. vett. Ald. Junt. Manut. Grat. Moz, ut numerus in intervallis, compositio in vocibus, genus ipsum verborum in quadam quasi forma et lumine, &c. Lamb. ut numerus intervallis, compositio vocibus, genere ipso verborum quasi quadam forma et lumen, &c. Schutz. ⁹ Mihi suspectum est et lumen, pro quo Vet. Steph. ut lumen; nam intolerabilis pæne est repetitio tam vicina quasi formæ et lumina; et genus ipsum verborum: forma quidem dici potest, non lumen orationis. Cetera sana. Vis sententiæ est in v. ipsum, id est, per se ipsum spectatum. Orell.—5 Schutz. in ed. maj. suspicabatur sitne.—6 An non est Junt.

NOTE

¹ Cur non æque] Quia nimirum pœticus numerus æqualiter ubique servatur, et sui semper similis est; oratorius autem vix in medio, sed in initio, maximeque in fine attenditur.

² Utrum numero solum] Numerus cum ex syllabis sive brevibus, sive longis, sive utrisque componatur, absque vocibus per se ipse constare non potest: efficitur coagmentatione quadam et figura ipsa verborum.

³ An sit suum cujusque] In vocibus

monosyllabis seorsim sumtis, numerosum nihil est: contra in verbis quæ sono ipso aures implent, ut 'moderatio,' &c. Numerus apparet temporibus syllabarum longis et brevibus, compositio accurato vocum delectu, ipsa vocum figura elegantia et concinnitas orationis videtur: adeo ut ex compositione tum numerus, tum figuræ orationis, quasi ex fonte, oriantur.

183. [p. 215.] Esse ergo¹ in oratione numerum quendam, non est difficile cognoscere: judicat² enim sensus: in quo iniquum est, quod accidit, non cognoscere, si, cur id accadat, reperire nequeamus.³ Neque enim ipse versus ratione est cognitus, sed natura atque sensu, quem dimensa ratio docuit, quid acciderit: ita notatio⁴ naturæ et animadversio peperit artem. Sed in versibus res est apertior: quamquam etiam a modis quibusdam, cantu remoto,⁵ soluta esse videatur oratio,⁶ maximeque id in optimo quoque eorum poetarum, qui *λυρικοί*⁷ a Græcis nominantur,⁸ quos cum cantu spoliaveris, nuda pæne remanet oratio. 184. Quorum similia sunt quædam etiam apud nostros: velut illa⁹ in Thyeste,¹⁰

‘Quemnam te esse dicam? qui⁶ tarda in senectute:’
et quæ sequuntur: quæ, nisi cum tibicen accessit, orationi sunt solutæ simillima. At comicorum⁷ senarii⁸ propter

¹ *Injustum est negare in oratione numeros, quia causam, cur numeri sint, non tenemus.*

² *Ratio ipsa non docet, cur certis numeris illigata oratio sit versus, sed id intelligitur ipso aurium sensu: ratio, quæ syllabarum intervalla dimittitur, docet versus esse factum.* ³ *Observatio.*

⁴ *In ipsis versibus, si cantus removeatur, oratio videtur a quibusdam numeris soluta.*

CAP. LV. 1 *Esse igitur* Lamb.—2 Schutz. conj. *indicat*. Sed cf. § 198. in fine. Paulo post, *pro cognoscere*, quod legitur in ed. 1584. et Grut. *agnoscere* habent Guelf. 3. Nor. Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Schntz. et Orell.—3 Lamb. distinguit, *q. etiam, a modis quibusdam cantu remoto, &c.* ‘Vulgo male post quibusdam comma positum; quod si sustuleris, nihil opus est Ernestii conjectura in *modis quibusdam.*’ Schutz.—4 Lamb. *nominantur, appareat*. Actutum, *eos cum cantu* Guelf. 3.—5 Ita Steph. et Lamb. *velut ille* Nor. Ald. Junt. Crat. Manut.—6 Ita codd. et edd. fere omnes, etiam Lamb. 1566. *quid* ed. 1584.—7 *Ac comicorum* Guelf. 3. et Schutz. ‘Male ante lit. c. et comici h. l. manifeste opponuntur tragicis.’ Orell. Paulo post, *vix in eis* Guelf. 3.

NOTÆ

¹ *Λυρικοί*] Poëtæ qui carmina ad lyram canenda scribebant, lyrici dicti sunt; iidem et ‘*μητρικοί*’ appellati, a Græco nomine *μέλος*, quod *cantum* significat. In Pindaro, et aliis lyricis, multa ad nudam orationem accedunt.

² *Apud nostros*] Quam ad orationem soluta prope abest illud Horatii, quem tamen, ætate inferiorem, no-

tare non potuit Tullius: ‘*Siccis omnia nam dura Deus proposuit: neque Mordaces aliter diffugiunt solitudines.*’

³ *Thyeste*] *Tragodia Eanii.*

⁴ *Comicorum senarii*] Hiscæ Terentii versibus hexametris in Phorm. II. 3. quid usitato sermoni similis? ‘*Quanta me cura et sollicitudine afficit Gnatus, qui me et se hisce impe-*

similitudinem sermonis sic sæpe sunt abjecti, ut nonnunquam vix in his numerus et versus intelligi possit: quo est ad inveniendum **difficilior in oratione numerus**, quam in versibus. 185. Omnino duo sunt, quæ condiant orationem; verborum, numerorumque jucunditas. In verbis inest quasi materia quædam; in numero autem expolitio. Sed ut ceteris in rebus, necessitatis inventa antiquiora sunt, quam voluptatis; ita et in hac re accidit, ut multis sæculis ante oratio nuda ac rudis ad solos animorum sensus exprimendos fuerit reperta, quam ratio numerorum, causa delectationis aurium, excogitata.⁸ 186. Itaque et Herodotus,⁹ et eadem superiorque ætas^a numero caruit, nisi quando temere ac fortuito: et scriptores perveteres de numero nihil omnino, de oratione præcepta multa nobis reliquerunt. Nam quod et facilius est, et magis necessarium, id semper ante cognoscitur. LVI. Itaque tralata,¹ aut facta, aut juncta² verba, facile sunt cognita, quia sumebantur e consuetudine, quotidianoque sermone: numerus autem non domo⁴ depromebatur,² neque habebat aliquam necessitudinem³ aut cognationem cum oratione: ita-

⁸ Composita.^a Familiari sermone.³ Conjunctionem.

et Schutz.—8 Hæc omnia, ita et in hac re . . . excogitata desunt in Venet.—9 Itaque Herodotus conj. Schutz. Mox, pro caruit, Guelf. 3. exhibet placuit; unde Heusingerus conj. legendum non placuit.

CAP. LVI. 1 Itaque translata Ald. Junt. Manut. Schutz. et Orell.—2 Ita e Victorii conjectura Manut. Grut. Schutz. Orell. numerus autem nondum depromebatur Lamb. numerus autem non modo depromebatur codd. et edd.

NOTE

divit nuptiis! Neque mi in conspectum prodit, ut saltem sciam Quid de hac re dicat, quidve sit sententiæ.

⁸ Herodotus] A Tullio peritissimi non recentiores modo, sed etiam antiquiores critici dissentiant. Lacinus in Herodoto, sive Aëtione, inter alias Herodoti virtutes, ἡ πᾶσι τοῖς λόγῳ, ἢ ἀρμονίαν, orationum aut elegantiam, aut numerosam concinnitatem, imitari se posse desiderat. Dionysi-

us Halicarnassensis in judicio de Thucydidis historia, Herodoti dictionem adeo numerosam existimat, ut vel optimæ poësi solutam orationem similem faciat.

^a Eadem superiorque ætas] Quintil. IX. 4. Ciceroni refragatur. 'Nec mihi,' inquit, 'quamlibet magnus auctor Cicero persuaserit Lysiam, Herodotum, Thucydidem parum studiosos ejus numeri fuisse.'

que serius aliquanto notatus et cognitus, quasi quamdam palæstram^c et extrema lineamenta orationi attulit. 187. Quodsi et angusta quædam atque concisa, et alia est collatata et diffusa³ oratio;^d necesse est id non literarum accidere natura, sed intervallorum longorum et brevium varietate: quibus implicata atque permista⁴ oratio,^e quoniam tum stabilis est, tum volubilis, necesse est ejusmodi naturam numeris contineri;^f Nam circuitus^g ille, quem sæpe jam diximus, incitatio numero ipso fertur et labitur,⁶ quoad perveniat ad finem, et insistat.^h Perspicuum est igitur, numeris astrictam orationem esse debere, carere versibus.

188. Sed hi numeri, poëticine sint, an ex alio genere quodam, deinceps est videndum. Nullus est igitur numerus extra poëticos; propterea quod definita sunt genera numerorum: nam omnis talis est, ut unus sit e tribus. Pes enim,^b qui adhibetur ad numeros, partitur in tria,⁷ ut ne-

^c Leporem et concinnitatem.

^d Alia pressa, alia dilatata oratio.

^e Varietate syllabarum, longarum et brevium, quibus contexta est oratio.

^f Et quoniam oratio tum lenta, cum syllaba longa adhibentur; tum concitata, tum brevibus utitur; necesse est id totum ex numeris pendere.

^g Periodus.

^h Et aures conquiescant.

ⁱ Dividitur in tres partes.

vett. Ald. Junt. Crat. Camer.—3 Ita codd. aliquot, Junt. Crat. Manut. dilatata et diffusa Lamb. collatata et fusa Gueif. 3. dilatata et fusa Vet. Steph. Schutz. et Orell. 'Collatata] Verbum hoc nusquam alibi occurrit. Edd. quædam vett. et cod. Vit. collocata, quod locum non habet. Venet. et Gryph. collata.' Ernesti. 'Collatata] Ita habent præter alios Aldus 1614. Petr. Victor.' &c. Faaciotati. Mox, accedere Vit. et edd. vett. probante Ernestio.—4 Nor. implicita atque permixta; Lamb. implicita atque permixta.—5 'Hæc sunt sine dubio vitiosa: nec quomodo corrigenda sint, reperio. Nihil est, unde pendeat necesse est, in quo est conclusio argumenti. Forte delendum est quoniam; ut hæc cohæreant, quibus implicata . . . oratio, tum stabilis est, tum volubilis. Et reliquum separandum a superioribus: Itaque necesse est, &c. Ejusmodi natura erit in stabilitate et volubilitate.' Ernesti. 'Locus corruptus: varietatem audacter dedit Schutz. pro naturam. Fortasse, quibus impl. atque p. oratio tum stabilis est, tum volubilis, quoniam nec. est ejusmodi naturam (id est, stabilitatem ac volubilitatem) num. contineri.' Orell.—6 'Fertur vel tardius labitur] Sic emendavi vulgatum, incitatio numero ipso fertur et labitur; nam cum adjectivo incitatio non bene coit verbum labitur, nec vera est sententia sic expressa, quia non quævis periodus incitatio fertur ad finem. Sic in fin. c. 64. 'Fluit omnino,' &c. et c. 59. 'Interdum enim cursus est,' &c. Schutz. 'Sed incitatio pertinet tantummodo ad v. fertur non ad labitur.' Orell.—7 'Partitur ita] Sic cor-

NOTE

^b Pes enim] Cujus loci hæc est sententia: Pedes ex quibus numeri confici-

cesse sit, partem pedis aut æqualem alteri parti, aut altero tanto, aut sesqui esse majorem: ita fit æqualis dactylus, duplex iambus, sesqui pæon;^c qui pedes in orationem non cadere qui possunt? quibus ordine locatis, quod efficitur, numerosum sit necesse est. 189. Sed quæritur, quo numero, aut quibus⁹ potissimum sit utendum. Incidere vero omnes in orationem, etiam ex hoc intelligi potest, quod versus sæpe in oratione per imprudentiam dicimus: (quod vehementer est vitiosum; ¹⁰^d sed non attendimus, neque exaudimus nosmet ipsos:) senarios^j vero, et Hipponacteos^f effigere vix possumus. Magnam enim partem

^j Versus iambicos sex pedum.

rexi vulgatum, *partitur in tria*; nam pes partitur in duo, non in tria. In tribus codd. ap. Grut. aberat *in tria*.^g Schutz. Mox, pro *aut æqualem alteri parti*, quod ex uno cod. Vit. dedit Ernesti, ceteri codd. et edd. habent *aut æqualem esse alteri parti*. Budæus delet alterum *esse*, et transponit verba sic, *altero tanto majorem, aut sesqui, &c.*—8 Junt. Lamb. ut semper, *pæon*. Schutz. de conjectura, *ita fit æqualis dactylis, duplex iambis, sesquiplez pæoni*. 'Pessimè; sic enim scribendum fuisset etiam *pæonibus*. Sensus est: Ita cum æqualis est pes, id est, cum partes, in quas eum possumus dispertiri, sibi sunt æquales, fit dactylus, &c. *Sesquiplez* non caret veritatis specie: et habent sic Crat. Camer. Lamb. Ceteri *sesqui*.' Orell.—9 Steph. *aut in quibus*.—

NOTÆ

antur, triplicis sunt generis. Alii sunt æquales, et unam partem habent æqualem alteri: tales sunt spondei, qui constant ex duabus longis; tales dactyli, quorum prima longa duabus brevibus æqualis est. Alii duplices sunt, quorum una pars altero tanto major est altera: ejusmodi iambus est, brevis enim syllaba longa est dimidiata. Alii denique sunt sesquiplez, quorum altera pars altera dimidio major est, ut pæon, sive pæon, qui longa una syllaba et tribus brevibus constat; at longa syllaba in temporum metricorum ratione duas breves æquare dicitur: ita fit ut tres breves longam unam dimidio superent; nam ternarius ad binarium relatus sesqui-alteram proportionem habet. Ita fere Budæus lib. 1. de Asse. Ceterum de pedibus pæone, dactylo, &c.

Delph. et Var. Clas.

jam diximus lib. III. de Orat.

^c *Sesqui*] Legunt alii *sesquiplez*.

^d *Quod vehementer est vitiosum*] Nec cavet Cicero, cui interdum versus etiam heroici exciderunt; ut pro Archia: 'In quo me non inficior medicriter esse Versatum.' Immo lib. III. de Orat. quo vitium hoc exagitur, inventum est integrum distichum. Sic enim loquitur Crassus, § 20. 'Ac mihi quidem veteres illi majus quiddam animo Complexi, plus multo etiam vidisse videntur, Quam quantum nostrorum ingeniorum acies Intueri possit.' Vide Vossium lib. IV. Institut. Orator.

^e *Senarios*] Qualis est hic in Catilinaria prima: 'Senatus hoc intelligit, consul videt.'

^f *Hipponacteos*] Ab Hipponacte iambographo sic appellatos. Versus

Cicero.

5 D

ex iambis nostra constat oratio: sed tamen eos versus facile agnoscit auditor; sunt enim usitatissimi. Inculcamus autem per imprudentiam sæpe etiam minus usitatos, sed tamen versus: vitiosum genus, et longa animi provisione fugiendum. 190. Elegit ex multis Isocratis¹¹ libri triginta fortasse versus Hieronymus,¹² Peripateticus inprimis nobilis, plerosque senarios, sed etiam anapæsta:¹³ h quo quid potest esse turpius? etsi in eligendo fecit malitiose: prima enim syllaba demta in primo¹³ verbo sententiæ, postremum ad verbum primam rursus syllabam adiunxit insequentis. Ita factus est anapæstus¹⁴ is, qui Aristophaneus¹ nominatur: quod ne accidat, observari nec potest, nec necesse est. Sed tamen hic corrector, in eo ipso loco, quo reprehendit,¹⁵ (ut a me animadversum est studiose inquirente in eum,) immittit imprudens ipse senarium. Sit igitur hoc cognitum, in solutis etiam verbis inesse numeros, eisdemque esse oratorios, qui sint poetici.¹⁶

10 Quælf. 8. est id vehementer vitiosum.—11 Grut. 1692. *Isocrati*.—12 Margo ed. Venet. et Lamb. *anapesticos*.—13 Margo ed. Venet. et Lamb. *demta ex primo*.—14 Mediol. Lips. et Lamb. *anapesticus*.—15 Margo ed. 1584. e Gothofr. conj. *quò Isocratem reprehendit*. Mox, *studiosius Steph. et Lamb. Deinde, pro immittit, Lamb. habet emittit*.—16 Ita Nor. Manut. Grut. Schutz. Orell. *qui sunt poetici* Ald. Junt. Crat. Lamb.

NOTÆ

antem Hipponactens multiplicis est generis. Atilius Fortunatianus in Arte eundem illum esse ait, quem scazontem; ut, 'Nec excitatur classico truci miles.' Si Servium audimus constat alias trimetro catalecto; ut, 'Doctis Thalia vatibus favebat:' alias tetrametro catalecto; ut, 'Pelle tonsis terga freti, vela tende, pergamus:' alias dimetro brachycatalecto; ut, 'Palmam cape victor.' De aliis Hipponactei metri generibus agit Marinus Plotius libro de metris.

¶ *Hieronymus*] Peripateticus appellatus ab Aristotelis secta, cui tamen non semper adhærebat, ut ex Tullio colligitur lib. de Finibus.

'Prætereo multos,' inquit, 'in his doctum hominem et snævem Hieronymum, quem jam cur Peripateticum appellem, nescio.'

¹³ *Anapæsta* [*anapesticos*] Quales hi Senecæ in Hercule Furante: 'Lugeat æther, magnusque parens Ætheris alti, tellusque ferax, Et vaga ponti mobilis unda.'

¹⁴ *Aristophaneus*] Nomen habet ab Aristophane qui eo frequenter usus est. Multiplicis est generis; verum quem in exemplum offert Marinus Victorinus in Arte Grammatica, proxime ad versum anapesticum accedit: 'Mare non amo, quod, modo cum placido stetit æquore, littora cædit.'

LVII. 191. Sequitur ergo, ut, qui maxime cadant in orationem aptam^a numeri, videndum sit: sunt enim¹ qui iambicum^j putent, quod sit orationi simillimum: qua de causa fieri, ut is potissimum propter similitudinem veritatis adhibeatur in fabulis;² quod ille^a dactylicus^m numerus hexametrorum magniloquentiæ sit accommodatior. Ephorns autem, levis³ ipse orator, sed profectus ex optima disciplina,^a pæona sequitur, aut dactylum: fugit autem spondeum et trochæum. Quod enim pæon habeat tres breves, dactylus autem duas, brevitate et celeritate syllabarum⁴ labi putat verba proclivius: contraque accidere in spondeo et trochæo; quod alter^a longis^{s^k} constaret, alter^a e brevibus¹ fieret, alteram nimis incitatam, alteram nimis tardam orationem, neutram temperatam.^e 192. Sed et illi priores errant,ⁿ et Ephorus in culpa est:ⁿ nam et qui⁶ pæona prætereunt, non vident mollissimum a sese numerum, eundem-

^a Cohærentem.

¹ Tragediis et comædiis.

^m Versus heroicis.

^a Isocratis.

^o Spondeus.

^p Trochæum

³ Ephorus putat orationem ex trochæis compositam esse nimis præcipitem, ex spondeis constantem nimis lentam, neutram esse moderatam.

CAP. LVII. 1 Ita Manut. Steph. Lamb. Schutz. Orell. Et sunt enim Ald. Junt. Crat.—2 Ernestius suspicabatur cum ille.—3 Codd. aliquot, et Crat. lenis.—4 Schutz. de conjectura, temperata brevitate et proceritate syll. 'Perverse; etai provocat ad § 212.' Orell.—5 Lamb. ex longis. Ernestius suspicabatur, quod alter e longis constet, alter e brevibus, fieri alteram.—6 Manut. et

NOTE

^j Qui iambicum] Sic sentit Aristoteles in Poëtica: *Μέλιον γὰρ λακτικὸν τῶν μέτρων τὸ λαμβάνειν ἔστι.* Ex versibus enim maxime cadit in orationem iambicus. Rhetor. III. 8. idem fere dicit.

¹ Alter longis] Quæ tardam admodum reddunt orationem. Quid lentius eo versu quem Diomedes lib. III. ex vetere poëta profert? 'Romani muris Albam cixerunt Longam.'

^a Alter e brevibus] Trochæus vulgo dicitur constare longa et brevi syllaba. Aliquando tamen, ut testatur Quintil. IX. 4. idem est qui tribra-

chys, sive tres breves; qui pes enim crebrius incidit, nimium præcepte fertur oratio, ut in illo versiculo quem Diomedes citat lib. III. 'Animula miserula propter obiit.'

ⁿ Illi priores errant] Qui numerum iambicum sequuntur, ut usitato sermone similliozem, errant; sic enim humilis et abjecta fit oratio.

^e Ephorus in culpa est] Non quod pæon, aut dactylus, in numero censerentur vitiosi; sed quod eos solos admitteret, exclusis spondeo et trochæo, quibus pæon et dactylus nunquam debent temperari.

que amplissimum præteriri. Quod longe Aristoteli^o videtur secus, qui iudicat, heroum numerum grandiozem, quam desideret *soluta oratio*; iambum autem nimis e vulgari esse sermone. Ita neque humilem, nec abjectam⁷ orationem, nec nimis altam et exaggeratam probat: [p. 216.] plenam tamen eam vult esse gravitatis, ut eos, qui audient,⁸ ad majorem admirationem possit traducere. 193. Trochæum^p autem, qui est eodem spatio, quo choreus, cordacem⁹ appellat, quia contractio et brevitatis dignitatem non habeat. Ita pæona probat,⁹ eoque ait uti omnes, sed ipsos

⁷ Aristoteles.

⁸ Pedum.

Schutz. nam qui. Vid. Matthiæ de Anacol. p. 5.—7 Lamb. Schutz. Orell. et abjectam.—8 Ernestius scribendum putabat qui audiant.—9 Meursius corda-

NOTE

^o Quod longe Aristoteli] Mentem Aristotelis de herou numero explicimus lib. III. de Orat. § 182. et Tullius, qui ex sententia Aristotelis hic rejicit heroum, illie probat, qua ratione secum ipse facile conciliari possit, ibidem aperuimus.

^p Trochæum] Ita Aristoteles Rhet. III. 8. 'Ο δὲ τροχᾶϊος κορδακιώτερος, Trochæus cordaci aptior est. Trochæus, tribus brevibus constans, eadem habet intervalla quæ choreus, ex longa et brevi compositus; longa enim syllaba tantum habet spatii quantum duæ breves. Porro choreus dictus est, quod choreis et saltationibus idoneus sit. Cordax autem est mollioris quædam saltationis species, cujus meminit Pollux.

⁹ Pæona probat] Aristoteles loco mox citato: Λείπεται δὲ παιὼν ἔχρωντο μὲν ἀπὸ Θρασυμάχου ἀρξάμενοι οὐκ εἶχον δὲ λέγειν τίς ἦν. ἔστι δὲ τρίτος δὲ παιὼν καὶ ἐχόμενος τῶν εἰρημένων τρία γὰρ πρὸς δύο ἔστιν ἐκείνων δὲ ὁ μὲν ἐν πρὸς ἐν, ὁ δὲ δύο πρὸς ἐν. Ἐχεται δὲ τῶν λόγων τούτων ἡμῶλιος, οἷος δ' ἔστιν ὁ παιὼν. Superest pæan, quo qui-

dem usi sunt qui a Thrasymacho, numeri oratorii auctore, ortum habuerunt; sed quid esset explicare non poterant. Est autem tertius pæan et medius inter eos quos diximus. Est enim ut tria si ad duo referantur: ex illis vero alter est ut unum ad unum, alter ut duo ad unum. Est autem harum proportionum sesquialtera media, atque hic est pæan. Ceterum de pæone hæc est mens Aristotelis, quam Tullius hic exponit. Cum ex pedibus alii sint æquales et habeant se ut unum et unum, id est, duas habeant syllabas paribus temporum intervallis, ut spondeus, dactylus, et anapæstus; et alii sint duplices et habeant se ut duo ad unum, quales sunt iambi et trochæi, in quibus altera longa brevem alteram unico superat spatio; pæon æquales inter et duplices medium ac tertium tenet locum; æquales proportionem superat, a duplicibus superatur; sesquipleus est et se habet ut tria, si ad duo conferantur; tres enim continet syllabas breves, quæ tria temporum intervalla conficiunt, et unam longam, quæ duobus respondet.

non sentire, cum utantur: esse autem tertium ac medium inter illos: sed ita factos eos pedes esse, ut in eis singulis¹⁰ modus insit aut sesquipleus, aut duplex, aut par. Itaque illi, de quibus ante dixi, tantummodo commoditatis habuerunt rationem, nullam dignitatis. 194. Iambus enim et dactylus in versum cadunt maxime: itaque ut versum fugimus in oratione, sic hi sunt evitandi continuati pedes.¹¹ Aliud enim quiddam est oratio,¹² nec quicquam inimicius, quam illa versibus. Pæon autem minime est aptus ad versum; quo libentius eum recepit oratio. Ephorus vero ne spondeum quidem, quem fugit, intelligit esse æqualem dactylo,¹³ quem probat: syllabis enim metiendos pedes, non intervallis,¹⁴ existimat: quod idem facit in trochæo, qui temporibus et intervallis est par iambo; sed eo vitiosus in oratione,¹⁵ si ponatur extremus,¹⁶ quod verba melius in syllabas longiores cadunt.¹⁷ Atque hæc, quæ sunt apud Aristotelem, eadem a Theophrasto Theoproteque de pæone dicuntur. 195. Ego autem sentio, omnes in oratione esse quasi permistos¹⁸ et confusos pedes: nec enim effugere possemus animadversionem, si semper iisdem uteremur;¹⁹

¹⁰ Neque æqualem, neque duplicem, sed sesquipleicem.

¹¹ Iambus et dactylus. ¹² Soluta.

¹³ Spatiis temporum, quæ in pronuntianda syllaba innumimus.

¹⁴ Syllabis longis desinunt.

¹⁵ Non possemus impedire, quominus auditor observaret numeros eosdem recurrentes, quos brevi fastidiret.

cius; Schutz. *κορδακικός*.—10 Schutz. de Ernestii conjectura scripsit, ut in singulis, deleto pronomine *eis*.—11 Gothofr. conj. sed eo vitiosus est in oratione; margo ed. 1584. sed eo vitiosius est in, &c.—12 Aut addendum est, aut

NOTÆ

¹⁰ *Eos pedes esse*] Pedes, de quibus disserit Aristoteles, vel sunt duplices, ut iambus et trochæus; vel sesquipleicos, ut pæon. Quæ ex supra dictis satis patent.

¹³ *Æqualem dactylo*] Æqualis est dactylo spondens ratione non syllabarum, sed intervallorum; ut enim quatuor habet spatia dactylus, duo priora ratione unius longæ, duo pos-

teriora ratione duarum brevium; sic spondeo, propter duas longas, quatuor sunt spatia.

¹⁶ *Si ponatur extremus*] Numerosum est hoc quartæ Catilinaræ exordium: 'Vidéo P. C. in me omnium vestrum ora atque oculos esse conversos.' Desinat trochæo 'conversos esse' vel 'esse conversos video,' mirum quantum deficiet.

quia neque numerosa esse,¹³ ut pœma, neque extra numerum, ut sermo vulgi, esse debet oratio. Alterum nimis est vinctum, *ut de industria factum* appareat: alterum nimis dissolutum, ut pervagatum ac vulgare videatur; ut ab altero ^z non delectere, alterum oderis.^a 196. Sit igitur (ut supra dixi) permista et temperata numeris,¹⁴ nec dissoluta, nec tota numerosa, pœone maxime (quoniam optimus auctor ^b ita censet), sed reliquis etiam numeris, quos ille præterit, temperata.

LVIII. Quos autem numeros, cum quibus, tanquam purpuram,^c misceri oporteat,^d nunc dicendum est, atque etiam quibus orationis generibus sint quique ^e accommodatissimi. Iambus enim ^f frequentissimus est in iis, quæ demisso atque humili sermone dicuntur: 197. pœon autem in amplioribus: ^g in utroque dactylus:^h ita in varia et perpetua

^z Plebeio ac trito sermone.

^a Sermonem a pœmate non discrepantem.

^b Aristoteles.

^c Qui numeri elegantiores cum minus elegantibus, tanquam purpura cum deterioris nota coloribus, misceri debeant.

^d Pœon in grandiori dicendi genere, dactylus et in humili sermone, et in elato, adhibetur.

*****

intelligendum debere.' Ernesti.—13 'Cum in Nor. b. l. sit *esset*, statim intellexi hoc *esse* e gloss. ortum.' Orell. Mox, pro *ut s. vulgi, esse debet*, quod ex edd. vet. receperunt Ernesti, Schutz. et Orell. *ut s. vulgi est, debet* habent Ald. Junt. Lamb. Grut.—14 'Et *implicata numeris*] Sic Cicero supra c. 53. extr. dixerat; non *temperata numeris*, ut vulgo legitur.' Schutz. 'Et offendimus sane in proxima repetitione v. *temperata*.' Orell.

NOTÆ

^a *Tanquam purpuram*] Purpuram cum amethystino et coccineo colore aliquando permixtam fuisse indicat Plinius ix. 38. et 41.

^f *Iambus enim*] Exemplum sit ex epistola 28. ad Servium lib. XIII. ad Fam: 'Etsi libenter petere a te soleo, si quid opus est meorum cuipiam; tamen multo libentius gratias tibi ago, cum fecisti aliquid commendatione mea; quod semper facis.' Hic demissus atque humilis est sermo, qualem exigunt epistolæ.

^g *Pœon autem in amplioribus*] Sic in Miloniana § 102. 'O me miserum! o

me infelicem! revocate tu me in patriam, Milo, potuisti per hos! ego te in patria per eosdem retinere non potero.'

^h *In utroque dactylus*] Frequens dactylus modo servit grandi characteri, ut in oratione pro lege Manilla § 11. 'Majores vestri sæpe, mercatoribus ac naviculatoribus injuriosius tractatis, bella gesserunt: vos, tot civium Romanorum millibus nno nuntio atque uno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis?' Modo humiliter et demisso sermone nonneus est; Cicero ad Fam. vi. 18. 'Officium

oratione hi sunt inter se miscendi et temperandi: sic minime animadvertetur delectationis aucupium, et quadrandæ orationis industria; *quæ datebit eo* magis, si et verborum et sententiarum ponderibus utemur.^a Nam qui audiunt, hæc duo animadvertunt, et jucunda sibi censent, verba dico et sententias: eaque dum animis attentis admirantes excipiunt, fugit eos et prætervolat numerus: qui tamen si abesset, illa ipsa^f delectarent.² 198. Nec vero nimius is cursus est [numerorum], orationis dico (nam est longe aliter in versibus), nihil ut fiat extra modum: ^g nam id quidem esset poëma: sed omnis, nec claudicans,⁷ nec quasi fluctuans, et æqualiter³ constanterque ingrediens, numerosa habetur oratio. Atque id in dicendo numerosum putatur,⁴

^a Non notabitur id quo delectare studet orator, et ars expoliendæ orationis, si verba et sententias graves usurpet. ^f Et verba, et sententiæ.

^g Non scrupulosius certis quibusdam numeris inharendum in oratione soluta, (alia est enim versuum ratio,) ut omnia definitis pedibus includantur.

~~~~~

CAP. LVIII. I Grut. in ed. 1692. *sint cuique*.—2 Schutz. e Purgoldi conjectura, *minus delectarent*. 'Ea vero est antiquissima librariorum conjectura nisi quod pravo loco inculcata est. Omnes enim codd. Regii, unus Oxon. edd. vet. sequentia sic exhibent, *Nec vero minus is cursus est*; ex quo fecerunt *Nec vero nimius is cursus est* Junt. Crat. Manut. id quod multorum rursus extitit causa errorum. Purgoldianæ lectioni maxime obstat v. *tamen*; veramque explicationem præbet ipse Tullius § 215. 'Animo istud satis est, anribus non satis. Illa ipsa delectarent,' &c. Delectare possent auditorem prudentem, et rem magis, quam numeros spectantem: *nimius* ergo cum Schutz. delevinus, cum id ipsum e prava conjectura e v. *minus* male intruso sit ortum. Sed *nimius* cum legeret Lamb. correxit *esto*, quam formam nimis Imperiosam devitat fere Tallius.' Orell. 'Numerorum uncis inclusi; est enim alienum: nam numeri non currunt et labuntur, sed oratio, quod et discrete additur, et verba.' Ernesti.—3 Orell. de Schutzii conjectura dedit *æqualiter*.

NOTÆ

meum erga Rhodonem, ceteraque mea studia, quæ tibi ac tuis præstiti, tibi homini gratissimo grata esse vehementer gaudeo.'

⁷ *Omnia, nec claudicans*] Hoc numerosæ orationis exemplum esto ex Pisoniana § 57. 'Ut levitatis est inanis aucupari rumorem, ut omnes umbras etiam falsæ gloriæ consectari: sic levis est animi lucem splendoremque fugientia, justam gloriam,

qui est fructus veræ virtutis honestissimus, repudiare.' Immuta numeros, sententia prius numerosa et elegans fluctuabit et incerta feretur hoc modo: 'Ut est levitatis consectari etiam omnes umbras gloriæ falsæ: ita animi est levis repudiare gloriam justam, qui est honestissimus fructus virtutis veræ.' Sublatis, ut vides, numeris, perit omnis sententiæ gratia.

non quod totum constat e numeris, sed quod ad numeros proxime accedit: quo etiam difficilius est oratione uti, quam versibus; quod illis⁵ certa quædam et definita lex est, quam sequi sit necesse: in dicendo autem nihil est propositum, nisi aut ne⁶ immoderata, aut angusta, aut dissoluta, aut fluens sit oratio. Itaque non sunt in ea tanquam tibicini² percussionum modi, sed universa comprehensio et species orationis clausa et terminata est: quod voluptate aurium judicatur.

LIX. 199. Solet autem quæri, totone in ambitu verborum numeri tenendi sint, an in primis partibus, atque in extremis.¹ Plerique enim censent cadere tantum numero oportere, terminarique sententiam. Est autem, ut id maxime deceat, non id solum:² ponendus est enim ille ambitus, non abjiciendus.³ Quare cum aures extremum semper expectent, in eoque acquiescant, id vacare; numero non oportet: sed ad hunc exitum tamen³ a principio ferri debet verborum illa comprehensio, et tota a capite ita fluere, ut ad extremum veniens ipsa consistat. 200. Id autem bona⁴ disciplina exercitatis, qui et multa scripse-

¹ An ratio pedum habenda sit tota periodo, an sub initium tantum et finem.

² Etsi maxime deceat numerose terminari sententiam, tamen id unum non sufficit: debet enim numerus a principio ad finem leniter ferri, non sub finem violenter intrudi.

³ Carere.

Mox, numerosa habeatur Lamb.—4 Lamb. putetur.—5 Idem Lamb. quod in illis.—6 Ita Nor. Junt. Manut. Lamb. 1566. ne aut Lamb. in marg. ed. 1584. ut ne Schutz. et Orell.

CAP. LIX. 1 Schutz. de conjectura addidit, an solum in extremis, propter ea quæ proxime sequuntur.—2 Schutz. de conjectura sua, non ut id solum.—3 Margo ed. Lips. jam, et pro conjectura etiam. 'Non satis video, quare tamen h. l. sit. An Cicero scripsit jam inde a pr.' Ernesti. Hanc conjectu-

NOTE

² In ea tanquam tibicini] In musicis certi sunt determinati sive fidium modulis, sive vocum syllabis numeri, quos ultra citraque ferri non licet: at multo solutior est orationis numerus; longa sit vel brevis periodus, modo eruditarum aurium iudicio recte concludatur, erit numerosa.

⁴ Id autem bona] Ut fidicen in pulsanda lyra exercitatissimus, ita subactam habet manum, ut etiam aliud agens acienter fidibus canat; ita oratoribus longa institutione exercitatis idonea verba, sententiæ recte conclusæ, nullo negotio profluunt.

rint, et quæcumque etiam sine scripto dicerent, similia scriptorum effecerint, non erit difficillimum. Ante enim circumscribitur mente sententia, confestimque verba concurrunt; quæ mens eadem, qua nihil est celerius, statim dimittit, ut suo quodque loco respondeat: quorum descriptus ordo alias alia terminatione concluditur: atque omnia illa et prima et media verba spectare debent ad ultimum. 201. Interdum enim cursus est in oratione incitator, interdum moderata ingressio: ² ut jam a principio videndum sit, quemadmodum velis venire ad extremum: nec in numeris magis, quam in reliquis ornamentis orationis, ⁴ eadem cum faciamus, quæ poëtæ, effugimus tamen in oratione poëmatum similitudinem. Est enim in utroque ¹ et materia et tractatio: materia in verbis, tractatio in collocatione verborum. LX. Ternæ autem ^b sunt utriusque partes verborum; translatum, ¹ novum, priscum: ^m nam de propriis nihil hoc loco dicimus. 202. Collocationis ² autem, eæ, quas diximus, compositio, concinnitas, numerus, ⁿ sed in utroque ^o

² *Alias dicendum vehementius, alias temperatum genus adhibendum, adeoque vel tardioribus utendum pedibus vel celerioribus.*

¹ *In oratione et poëmate.*

^m *Sive soluta, sive numeris astricta sit oratio, verba sunt triplicis generis, translata, nova, et antiqua.*

ⁿ *Collocationis verborum tres sunt partes, junctura ipsa verborum, numerosa quadam elegantia, cum paria paribus referantur, et numerus ipse pedum.*

^o *In materia et collocatione verborum.*

ram recepit Schütz. in ed. maj.—4 Voc. orationis delevit Schutz. in ed. maj.

CAP. LX. 1 Ternæ autem s. v. partes. Verborum: translatum Schutz. et Orell. Ternæ a. s. v. partes verborum, translatum ceteri.—2 Collocationis Ma-

NOTÆ

^b *Ternæ autem*] De verbis translatis, novis, et antiquatis jam alibi diximus. Addam hic tantum ea poëtis et oratoribus esse communia. Translatum est illud apud Virgil. *Æneid.* II. 'Invadunt urbem somno vinoque sepultam.' Et oratores frequenter dicunt 'incensum ira,' 'inflammatum cupiditate,' et 'lapsum errore.' 'Declamitare,' 'novissimus,' 'favor,' 'urbanus,' 'beatitudo' et 'beatitas'

novata erant ætate Tullii vocabula: nec minori licentia dixit Catullus, 'herifugna' et 'flocitisonum,' 'sylvicultrix,' 'nemorivagus,' et 'Mænades hederigeræ.' Prisca et obsoleta Cicero hæc adhibuit: 'raudusculum,' 'averruncare,' 'muginari,' 'tricari,' 'noctuabundus.' Virgilius 'quianam,' 'aulai,' 'pictai,' 'aural.' Dixit Ovidius, 'Mortemque timens cupidusque moriri.'

frequentiores sunt, et liberiores poëtæ. Nam et transferunt verba cum crebrius,³ tum etiam audacius; et priscis libentius utuntur, et liberius novis: quod idem fit in numeris,⁴ in quibus quasi necessitati parere coguntur: sed tamen hæc nec nimis esse diversa, neque ullo modo conjuncta⁴ intelligi licet.⁴ Ita fit, ut non item in oratione, ut in versu, numerus extet: idque, quod numerosum in oratione dicitur, non semper numero fiat, sed nonnunquam aut concinnitate, aut constructione verborum. 203. [p. 217.] Ita, si numerus⁵ orationis quæritur qui sit; omnis est, sed alius alio melior atque aptior: si locus; in omni parte verborum: si, unde ortus sit; ex aurium voluptate: si componendorum ratio; dicitur alio loco, quia pertinet ad usum; quæ pars quarta et extrema nobis in dividendo fuit: si, ad quam rem adhibeatur; ad delectationem: si, quando; semper: si, quo loco; in tota continuatione verborum: si, quæ res efficiat voluptatem; eadem, quæ in versibus, quorum modum notat ars,⁵ sed aures ipsæ tacito eum sensu sine arte definiunt.

LXI. 204. Satis multa de natura: sequitur usus, de quo est accuratius disputandum. In quo quæsitum est, in totone circuitu illo orationis, quem Græci *περίοδος*,^{1 d} nos

³ Religiosius semper adherent poëtæ numeris.

⁴ Sed tamen quisque potest facile intelligere apud poëtæ verba et numeros non nimis esse diversa, et tamen nullo modo esse conjuncta.

nat. et Lamb.—3 Schutz. *tum crebrius*—4 Ita omnes eodd. et edd. præter Schutz. ubi legitur, *neque nullo non modo*, id est, et omni modo. 'Parverse: nec melius, puto, scriberetur, *neque nullo modo conjuncta*. Cf. § 227.' Orrell.—5 'Speciosa est Victorii conjectura, Var. Lectt. xiii. 6. *quorum modum non notat ars*, neque tamen vera. Cf. c. 55. § 183.' Schutz. Mox, *tacito cum sensu* margo ed. 1584.

CAP. LXI. 1 Venet. et Nor. *περίοδος* appellant, haud improbane Ernestio.

NOTE

^c *Ita, si numerus*] Solvit quæstionculas quas proposuerat § 179.

^d *Περίοδος*] Periodus paulo inferius Ciceroni est ambitus, quo tanquam in orbe inclusa currat oratio, quoad insistat in singulis perfectis absolutisque sententiis. Aristoteles autem

Rhet. III. 9. periodum definit 'orationem quæ per se ipsa habet initium, et finem, et magnitudinem, quæ uno conspectu facile videri possit.' Nominine initii et finis intelligitur protasis et apodosis. Periodum itaque recte dixeris perfectum loquendi cir-

tum ambitum, tum circuitum, tum comprehensionem, aut continuationem, aut circumscriptionem dicimus: an in principiis solum, an in extremis, an in utraque parte numerus tenendus sit? deinde, cum aliud videatur esse numerus, aliud numerosum; quid intersit? 205. tum autem, in omnibusne numeris æqualiter particulas deceat incidere, an facere alias breviores, alias longiores? idque quando, aut cur, quibusque partibus? pluribusne, an singulis? imparibus, an æqualibus? et quando aut istis, aut illis sit utendum? quæque inter se aptissime collocentur,

^a Aliud videatur ex numeris constans, aliud numerosum.

^b An in omnibus periodicis debeant æqualia esse membra, an alia aliis breviora, aut longiora.

—2 Schutz. in ed. maj. suspicabatur aut in extremis.—3 'Hoc loco æqualiter

NOTÆ

cuitum, in quo ab initio ad finem singulæ partes ita sibi cohærent, ut quasi in orbem inclusa feratur oratio, donec sententiam perficiat, adeoque partes aliæ ab aliis distrahi non possunt, quin sensus pendeat imperfectus. Elegans est periodus in exordio pro Cæcina: 'Si quantum in agro locisque desertis audacia potest, tantum in foro, atque in judiciis impudentia valeret; non minus nunc in causa cederet A. Cæcina Sex. Æbutii impudentiæ, quam tum in vi facienda cessit audaciæ.' Notat Aristoteles jucundam esse hujusmodi orationem, tum quod perenni loquacitati, quæ admodum molesta est, opponatur; tum etiam quod numeris comprehensus ab auditoribus facile concipi, adeoque memoriæ mandari possit.

^a Aliud videatur esse numerus] Vide paulo inferius § 220. ubi inter orationem constantem ex numeris et numerosam quid sit discriminis explicatur. Præterea numerosum non semper numero fit, sed aliquando aut concinnitate, aut constructione verborum.

^f Tum autem] Breviter hæc quæsti-

onem dissolvendæ sunt. An in omnibus numeris æqualiter particulas decet incidere? minime, sed ut auditorum fastidiis occurratur, varietate distinguendæ; alias æqualiter, alias inæqualiter incidendæ.

^f Quando] Cum numerosiores esse volumus, æqualia sint membra: at cum numerum dissimulamus, inæqualia.

^h Cur] Ut sic ars oratoris lateat.

ⁱ Quibusque partibus] Quibus utendum partibus, periodicis, an membris, an incisus? Plerumque in exordiis periodi, in narratione et temperato dicendi genere membra, in contentione ac peroratione incisa adhibeantur.

^j Pluribusne, an singulis] Ad concinnandam periodum pluribus utimur partibus; ad membra singulis.

^k Imparibus, an æqualibus] Utrisque: nec enim est oratoris absoluti adeo religiose quadrare periodum, ut omnia sibi membra ex æquo perfecte respondeant.

^l Quando aut istis aut illis] In florido dicendi genere, quale est exornativum, cujus scopus est delectare, di-

et quomodo? ² an omnino nulla sit^o in eo genere distinctio? quodque ad rem maxime pertinet, qua ratione^p numerosa fiat oratio? ^{206.} Explicandum etiam est, unde orta sit forma verborum: ^q dicendumque, quantos circuitus^r facere deceat: deque eorum particulis, et tanquam incisionibus¹ disserendum est, quærendumque, utrum una species et longitudo² sit earum, an plures? et, si plures, quo loco,^t aut quando, quoque genere uti oporteat? postremo totius generis utilitas explicanda est, quæ quidem patet latius: non ad unam enim rem aliquam, sed ad plures^u accommodatur. 207. Ac licet non ad singulas res respondentem de universo genere sic dicere, ut etiam singulis satis responsum esse videatur. Remotis igitur reliquis generibus,² unum selegimus, hoc,^o quod⁴ in causis foroque versatur, de quo diceremus.

Ergo in aliis, id est, in historia, et in eo, quod appellamus *ἐπιδεικτικὸν*,² placet omnia dici Isocrateo Theopompeo-

¹ De membris, et incisis periodorum.

² Exornativo et deliberativo.

^o Judiciale.

^u Demonstrativum.

recte se habet; æquabiliter Lamb.' Orell.—4 Venet. et Lamb. hoc quidem, quod.

NOTE

ligens pariam membrorum concinnitas multum proderit: alibi paria imparibus miscenda.

^m Quæque inter se aptissime collocentur] Quæ ad se invicem referuntur.

ⁿ Quomodo] Syllabarum longitudine aut brevitate diligenter examinata.

^o An omnino nulla sit] Varia est in collocandis partibus distinctio, pro rerum quæ tractantur diversitate.

^p Qua ratione] Ad quem finem? nempe ut delectetur auditor, qui, cum sit oratio numerosa, nec inutilis ac decurtatis, nec productioribus aliis, et immoderantius excurrentibus

offenditur.

^q Unde orta sit forma verborum] Expeditum collocatione.

^r Quantos circuitus] Longos ut plurimum duobus, tribus, quatuor, et aliquando pluribus pedibus.

² Utrum una species et longitudo] Minime vero, ut legentibus patet.

^t Quo loco, &c.] Cum orationis finis est delectatio, membra sint æqualia: contra in contentionibus ac forensibus causis, ubi de capite graviorisque negotii rebus disceptatur, ejusmodi lepores persequi alienum est.

^u Ad plures] Ad genus exornativum, ad elegantes descriptiones, ad festivas narrationes.

que more,^v illa circumscriptione ambituque, ut tanquam in orbe inclusa currat oratio, quoad insistat in singulis perfectis absolutisque sententiis. 208. Itaque posteaquam est nata hæc vel circumscriptio, vel comprehensio; vel continuatio, vel ambitus, si ita licet dicere; nemo, qui aliquo esset in numero, scripsit orationem generis ejus; quod esset ad delectationem comparatum, remotumque a judiciis forensique certamine, quin redigeret omnes fere in quadrum^v numerumque sententias. Nam cum is est auditor, qui non vereatur, ne compositæ orationis insidiis sua fides attentetur, gratiam quoque habet oratori, voluptati aurium servienti. LXII. 209. Genus autem hoc^v orationis neque totum assumendum est ad causas forenses, neque omnino repudiandum. Si enim semper utare, cum satieta-tem affert, tum, quale sit, etiam ab imperitis^z agnoscitur. Detrahit præterea actionis dolorem, aufert humanum sensum actoris, tollit funditus veritatem^w et fidem.^v Sed, quoniam adhibenda nonnunquam est, primum videndum est, quo loco, deinde quamdiu retinenda sit, tum quot modis commutanda.^z 210. Adhibenda est igitur numerosa oratio, si aut laudandum est aliquid ornatius, (ut nos in accusationis secundo^z de Siciliae laude diximus; ut in senatu^z de

^v *Videntur omnia dicenda iis periodis, quibus fere semper uti solent Isocrates et Theopompus.*

^v *Periodicum dicendi genus.*

^z *Impedit quominus inter agendum dolori indulgeamus, destruit in oratore affectus quibus homines vulgo solent commoveri, inducit suspicionem mendacii propter nimium affectatam concinnitatem.*

—————

CAP. LXII. 1 'Minus bene Lamb. tum etiam, quale sit, ab imperitis.' Schutz.—2 Lamb. adhibendum n. est, p. v. est, q. l. d. q. retinendum sit, t. q. m. commutandum. 'Sed sic consulto non scripsit Tullius propter v. videndum.' Orell.—3 'Scripsimus ut in senatu, pro aut in s. quod vitiosum esse quivis

NOTÆ

^v *Quadrum*] Hæc a geometris ducta translatio perfectionem significat, cum in oratione nihil vel abundat vel deficit.

^w *Tollit funditus veritatem*] Pressis ac concisis disputationibus, quibus veritas limari solet, omnino contrarium est fusum illud et tractum ora-

tionis genus.

^z *Accusationis secundo*] Libro in Verrem de jurisdictione Siciliensi, sub initium in Siciliae laudes excurrit: 'Atque adeo antequam de incommodis Siciliae dico, pauca mihi videntur esse de provinciae dignitate, vetustate, utilitate dicenda,' &c. § 2. . .

consulatu meo)⁷ aut exponenda narratio, quæ plus dignitatis desiderat,⁴ quam doloris (ut in quarto accusationis² de Ennensi Cerere,^a de Segestana Diana,^b de Syracusarum situ^c diximus). Sæpe etiam in amplificanda re, concessu omnium funditur numerose et volubiliter oratio. Id nos fortasse non perfecimus, conati quidem sæpissime sumus: quod⁵ plurimis locis perorationes nostræ, voluisse nos, atque animo contendisse, declarant. Id autem tum valet, cum is, qui audit, ab oratore jam obsessus est, ac tenetur. Non enim id agit,⁶ ut insidiatur^d et observet: sed jam favet, processumque vult,^e dicendique vim admirans non inquiri, quod reprehendat. 211. Hæc autem forma^b retinenda non diu est, nec dico in peroratione, quam ipse includit,⁷ sed in orationis reliquis partibus: nam cum sis his locis⁸ usus, quibus ostendi licere, transferenda tota dicitio est ad illa, quæ nescio cur, cum Græci κόμματα et

^a Auditor ab oratore captus, non ejus reprehensioni intentus est; non eum observat, sed cum libenter audit, vult ultra procedat, &c.

^b Numerosa oratio.

^c Quam ipse orator sponte stringit.

.....

admonitus videat.⁷ Ernesti. Ita etiam Schütz. et Orell. aut in s. ceteri.—4 'Videtur esse legendum desideret.' Orell.—5 'Quod mihi suspectum est de vitio; nam male convenit principio, Id nos, &c. Puto esse delendum. Si abessent media, voluisse nos, atque animo contendisse, locum haberet.' Ernesti. Sed vid. Matthiæ Misc. Crit. II. 3. p. 85.—6 Non enim tum id agit Schütz. Mox, ut insidiantem observet Crat. et Camer. ut insidiatorem observet Lamb. 'Utrique sine causa.' Orell. Paulo post, non acquirit unus Oxon. et edd. vett. unde Ernesti conj. non acquirit.—7 Clausulam quam ipse includit delendam censebat Lamb. quam ipsam cludit Gulielm. conj. qua ipsam claudit conj. Orell. quæ, i. e. peroratio; ipsam, i. e. eam formam. Schütz. de conjectura sua edidit quam ipse finis includit. 'Ego totum membrum non intelligo.'

NOTE

¹ In senatu de consulatu meo] An oratione prima in Servillum Rullum, an aliqua alia quæ perierit?

² Quarto accusationis] Libro in Verrem, de signis. 'Qui accessistis Ennam,' &c. § 109.

^a De Ennensi Cerere] De simulacro Cereris Ennensis. Enna Siciliæ mediterraneæ urbs. Hodie castellum Anna vel Castro Joanni Fazello dicitur.

^b Segestana Diana] Signum Dianæ positum Segestæ, de quo Tullius pluribus lib. IV. in Verrem § 74. Segesta porro sive Egesta Siciliæ urbs. Hodie Barbara a Fazello, Conterranea ab Aretio vocatur.

^c De Syracusarum situ] Vide lib. IV. in Verrem § 117.

^d Ut insidiatur] Legit Lambinus, ut insidiatorem observet.

κᾶλα^a nominent, nos non recte incisa et membra dicamus. Neque enim esse possunt, rebus ignotis, nota nomina: sed cum verba, aut suavitatis, aut inopiæ causa, transferre soleamus, in omnibus hoc fit artibus, ut, cum id appellandum sit,⁹ quod, propter rerum ignorationem ipsarum, nullum habuerit ante nomen, necessitas cogat aut novum facere verbum, aut a simili mutuari.

LXIII. 212. Quo autem pacto deceat incise membra-
timve dici, jam videbimus: nunc, quot modis mutantur
comprehensiones conclusionesque,^d dicendum est. Fluit
omnino numerus a primo tum¹ incitatus brevitate pedum,^f
tum proceritate tardius: cursum contentiones magis requi-
runt; expositiones rerum, tarditatem.^e Insistit autem am-
bitus modis pluribus,^f e quibus unum est secuta Asia

^d Numerosa orationis ambitus et conclusio.

^e Ab initio periodi numerus est celerior syllabis brevibus, tardior longis adhibitis: numeris celerioribus in contentione, lentioribus in narratione utendum.

^f Clauditur periodus plurimis pedibus.

Ernesti. 'Locus corruptus.' Orell.—8 Lamb. his in locis.—9 Ed. Venet. cum appellandum sit, probante Ernestio.

CAP. LXIII. 1 Lamb. a primo cum, &c.—2 Lamb. ambitus pedibus pluri-

NOTE

^a Κόμματα et κᾶλα] Κᾶλον, membrum, et κόμμα, incisum, non nisi longitudine differre sentit Hermogenes de Inventione lib. iv. Periodus sententiam comprehendit, in qua protasis est, et apodosis, ut supra diximus. Quæ autem sententia est uniusmodi, simplex, nec in se reflexa, si ultra versans heroici longitudinem progrediatur, Hermogeni membrum dicitur, ut illud Ciceronis Philippica II. § 63. 'Omnino nulla causa justa cuiquam esse potest contra patriam arma capiendi.' Quæ brevius concluditur sententia, appellatur incisum; ut, 'Furor arma ministrat.' 'Trahit sua quemque voluptas.' Membratim dixit Cicero lib. III. in Verrem § 208. 'Placent vobis hominum mores? placet ita geri magistratus ut geruntur?

placet socios sic tractari, ut per hæc tempora tractatos videtis? cur hæc a me opera consumitur? quid sedetis? cur non in media oratione consurgitis, atque disceditis? vultis autem istorum audacias ac libidines aliqua ex parte resecare? desinite dubitare utrum sit utilius propter multos improbos uni parcere, an unius improbi supplicio multorum improbitatem coërcere.' Idem incise dicit pro Rocio Amerino § 74.

^f Tum incitatus brevitate pedum] Id præcipue patet in versibus. Quid his Virgillii numeris incitatus? 'Inde ubi clara dedit sonitum tuba, finibus omnes Haud mora prosiluisse suis, ferit æthera clamor.' His autem quid tardius? 'Belli ferratos rapit Saturnia postes.'

maxime, qui dichoreus^ε vocatur, cum duo extremi chorei sunt, id est, e singulis longis et brevibus: explanandum est enim, quod ab aliis iidem pedes aliis nominantur vocabulis. 213. Dichoreus non est ille quidem sua sponte vitiosus in clausulis; sed in orationis numero nihil est tam vitiosum, quam si semper est idem. Cadit autem per se ille ipse præclare: quo etiam satietas^h formidanda est magis. [p. 218.] Me stante C. Carbo,ⁱ C. F. tribunus plebis, in concione dixit his verbis, 'O Marce Druse, patrem appello.' Hæc quidem duo^j binis pedibus incisim: dein membratim,^k 'tu dicere solebas, sacram esse rempublicam.' 214. Hæc item membra ternis.^l Post ambitus,⁴ 'quicumque eam violavissent, ab omnibus esse ei penas persolutas: dichoreus:¹ nihil enim ad rem, extrema illa longa sit, an brevis: deinde, 'Patris dictum sapiens, temeritas filii comprobavit.' Hoc dichoreo tantus clamor concionis excitatus est, ut admirabile esset. Quæro, nonne⁵ id numerus effecerit? verborum ordinem immuta:⁶ fac sic,

^ε Interpretandum est quid sit pes choreus.

^h Ternis pedibus effaruntur.

ⁱ Sequitur deinde periodus.

bus.—3 Lamb. membratim ternis.—4 Deinde item membratim quaternis: post clausula ambitus Lamb. Mox, idem Lamb. persolutas. Persolutas, dichoreus.—5 'Edd. Mediol. et Lips. numme. Scribendum est annon, aut effecit, quod magis placet.' Ernesti.—6 'Manus docta in ed. Lips. correxit, v. ordine immutato fac sic: non male. Sed illa incisa huic loco bene conveniunt.' Idem.—

NOTÆ

^ε Dichoreus] Vox ex duobus trochæis sive choreis composita; ut, 'dimittere,' 'temperavit,' &c.

^h Quo etiam satietas] Optima quæque, ut superioribus libris eleganter probavit Tullius, nisi varietate temperentur, fastidiis adhærescunt.

ⁱ C. Carbo] C. Papirius Carbo, de quo jam in Bruto, tribunatum plebis gessit anno U. C. 663. ante Christum 91.

^j Hæc quidem duo] Nempe verba 'O Marce Druse,' et 'patrem appello,' exprimentur incisim duobus pedibus. 'O Marce' antibacchiis est, 'Druse' choreus: 'patrem ap-

pello' duplex spondeus, vel iambus et choreus.

^k Hæc item membra ternis] Horum membrorum, 'Tu dicere solebas,' et 'sacram esse rempublicam,' primum quidem continet spondeum, tribrachyn, et spondeum; alterum autem, si nulla fiat elisio, constat ex anapæsto, iambo, et dactylo.

^l Dichoreus] Qui hoc vocabulo 'persolutas' habetur; neque enim refert ultima syllaba longa sit an brevis. Ex Terentiano Mauro ut versus, sic, 'Commataque hoc ipsum juris habere voluit.'

‘Comprobavit filii temeritas:’ jam nihil erit, etsi ‘temeritas’ ex tribus brevibus, et longa est: quem; Aristoteles ut optimum probat; a quo dissentio. 215. At eadem verba, eadem sententia. Animo istuc⁷ satis est, auribus non satis.⁸ Sed id crebrius fieri non oportet. Primum enim numerus agnoscitur: deinde satiat: postea cognita facilitas contemnitur. LXIV. Sed sunt clausule plures, quae numerose et jucunde cadant: nam et creticus,^m qui est e longa, et brevi, et longa, et ejus æqualis pæon,ⁿ qui spatio par est, syllaba longior, quam commodissime putatur in solutam orationem illigari, cum sit duplex: nam aut e longa, et tribus brevibus, qui numerus^o in primæ viget, jacet in extremo; aut e totidem brevibus, et longa, in quem optime cadere censent veteres:^p ego non plane rejicio,^q sed alios antepono. 216. Ne spondeus quidem^r

ⁱ *Idem pæonem.*

^h *At dices eadem sunt verba, idem sensus. Esto sane: istud satis est menti ad intelligendum, non satis auribus ad probandum.*

^l *Ejusmodi dichæreses adhibere.*

7 Animo istud Schutz.

NOTE

^m *Creticus]* Pæon amphimacer seu Creticus, cujus inventæ tribuitur Cretensibus, ex longa, brevi, et longa, et, ‘maximos,’ ‘audiunt,’ &c. spatio temporum non syllabarum numero pæonem æquat. Cretico jucunde terminatur periodus. In Miloniana § 1. ‘Hæc novi judicii nova forma terret oculos, ut ii. in Catilinam, ‘Tandem aliquando, Quirites, L. Catilinam furentem audacia,’ &c. Idem languet in fine, neque enim breves

gravitatem orationis tueri satis possunt; ut in declamatione quæ inscribitur Apes Pauperis: ‘Quid præstat? sic quoque me latentem invenit invidia.’ Si tamen hic jacet oratio, certe ab eo vitio non satis cavet Tullius, qui pluribus in locis periodum hoc pede terminavit, ut ii. in Catilinam § 4. ‘Quem quidem ego hostem, Quirites, quam vehementer foris esse timendam putem, licet hinc intelligatis, quod illud etiam moleste fero, quod ex urbe parum comitatus exierit.’

^p *Veteres]* Inter quos princeps est Aristoteles, qui hoc tradit lib. iii. Rhetoricorum.

^q *Ego non plane rejicio]* Nec vere cuiquam videatur vitiosus hic numerus: ‘A sapientia plurimam discedit temeritas.’

^r *Ne spondeus quidem]* Frequentissima passim occurrunt exempla, ut

Delph. et Var. Clas.

Cicero.

6 E

funditus est repudiandus: etsi, quod¹ est e longis duabus, hebetior videtur et tardior; habet tamen stabilem quendam, et non expertem dignitatis gradum: in incisionibus² vero multo magis, et in membris:³ paucitatem enim pedum³ gravitatis suæ tarditate compensat. Sed hos cum in clausulis pedes nomino, non loquor de uno pede extremo: adjungo (quod minimum sit) proximum superiorem,⁴ sæpe etiam tertium. 217. Ne iambus quidem, qui est e brevi et longa; aut par choreo,⁵ qui habet tres breves, sed spatio par, non syllabis; aut etiam dactylus,⁶ qui est e longa et duabus brevibus, si est proximus a postremo, parum volubiliter pervenit ad extremum, si est extremus choreus,

¹ Cum incisim et membratim dicimus, multo magis laudatur adhibitus spondeus.

~~~~~

CAP. LXIV. 1 Lamb. *etsi enim, quod.*—2 'Recte monet anonymus legendum quam in membris, quorum plures sunt pedes.' Lalleu.—3 Lamb. in marg. ed. 1584. *paucitatem enim syllabarum*; in ed. 1566. *syllabarum enim paucitatem.* Actutum, *tarditatis suæ gravitate* aspiciabatur Schutz.—4 'Scribendum de more Ciceronis et ex Latinitate vera, *proxime superiorem.*' Ernæsti. 'Contra usum Ciceronis.' Orell.—5 Ita Nor. Ald. Junt. Crat. Grut. aut

NOTÆ

Verrina ultima § 1. 'Nemini video dubium esse, iudices, quin apertissime C. Verres in Sicilia sacra profanaque omnia et privatim et publice spoliavit, versatusque sit, sine ulla non modo religione, verum etiam dissimulatione in omni genere furandi atque prædandi. Sed quædam mihi magna et præclara ejus defensio ostenditur: cui quemadmodum resistam, malto mihi ante, iudices, providendum.'

¹ In incisionibus, &c.] Exemplum hoc esto ex Verrina II. § 31. 'Non sunt hodie Sextiles: hora nona convenire cœpistis: hunc diem jam ne numerant quidem. Decem dies sunt ante ludos votivos, quos Cn. Pompeius facturus est: hi ludi dies quindecim auferent: deinde continuo Romani consequentur.'

² Dactylus] Tradit hic Tullius dactylo et spondeo periodum volubiliter

finiri: qui congruit hæc præceptio cum illis quæ superius dixit, et in Partitione Oratoria § 72. expressis verbis ait, orationem circumscribendam esse 'numerosa, non ad similitudinem versum?' Qui convenit cum præcepto Quintiliani IX. 4. 'Ne dactylus quidem spondeo bene præponitur, quia finem versus damnamus in fine orationis?' Mihi quidem vitiosa tum videtur conclusio, quæ fit duabus vocibus, quarum vel altera sit dactylus, altera spondeus; ut, 'Gaudia pelle;' vel altera sit choreus, altera bacchius; ut, 'Pelle timorem:'. sic enim vulgo desinunt hexametri versus. At si unico vocabulo comprehendantur et dactylus et spondeus, numerosa claudet periodum, ut patet ex lib. III. in Verrem § 33. 'Cum in tantis incommodis aratorum injuriisque decumanorum, nullum ex isto præclaro edicto, non modo factum,

aut spondeus: "nunquam enim interest," uter sit eorum in pede extremo. Sed iidem hi tres pedes male concludunt,* si quis eorum in extremo locatus est, nisi cum pro cretico postremus est dactylus: nihil enim interest, dactylus sit extremus, an creticus; quia postrema syllaba, brevis, an longa sit, ne in versu quidem refert. 218. Quare etiam pæona qui dixit aptiorem, in quo esset longa postrema, vidit parum; quoniam nihil ad rem est, postrema an longa sit.⁶ Jam pæon, quod plures habeat syllabas, quam tres, numerus a quibusdam,⁷ non pes habetur. Est quidem, ut

* Iambus, qui est e brevi et longa; aut tribrachys, qui cum constet tribus brevibus, est par choreo, non quidem numero, sed quantitate syllabarum; aut dactylus, qui est e longa et duabus brevibus, si est proxime ante ultimum pedem, satis bene ac numerose claudit periodum, modo ultimus pes sit spondeus vel choreus.

⁶ Iambus, trochæus, et dactylus.

~~~~~  
par trochæus Camer. Lamb. Schntz. et Orell. aut par choreus Manut.—6 Ita Vit. quod primus recepit Ernesti, eumque secuti Schntz. et Orell. postrema quam longa sit alii codd. edd. veti. Ald. Junt. Crat. Manut. Grut. postrema brevis an longa sit Gothoffr. unde Lamb. nihil ad rem, postrema brevis, an longa

NOTÆ

sed ne postulatum quidem iudicium inveniat. Item eleganter claudet periodum vox ex duabus brevibus totidemque longis composita, præsertim si ex pluribus syllabis compositum vocabulum præcedat; ut Oratione post Reditum in Senatum § 23. 'Qui mihi primus afflicto et jacenti consularem fidem dexteramque porrexit, qui me a morte ad vitam, a desperatione ad spem, ab exitio ad salutem revocavit.' Aurium enim iudicio hujuscemodi clausulæ, licet in iis sit dactylus et spondeus, vix ullam videntur habere cum versu similitudinem.

* Nunquam enim interest] Dissentit a Cicerone Fabius ix. 4. 'Neque ego ignoro,' inquit, 'in fine pro longa accipi brevem, quod videtur aliquid vacanti tempori ex eo quod insequitur, accedere. Aures tamen consulens meas intelligo multum referre, utrumne longa sit quæ cludit, an pro

longa. Neque enim tam plenam est dicere, 'incipientem timere,' quam illud, 'ausus est confiteri.'

⁷ Iidem hi tres pedes male concludunt] Videntur hæc superioribus præceptionibus repugnare. Si enim iambus male concludit, cur bene creticus et dochmius, in quibus est iambus? cur ipse Cicero sextentis locis periodum iambo concludit? Deinde cum nihil intersit, brevis an longa sit extrema syllaba, cur volubliter perveniunt ad extremum spondeus et creticus, non item choreus et dactylus? Denique cur non semper pro cretico postremus est dactylus, cum nihil intersit, dactylus sit ultimus, an creticus?

⁸ A quibusdam] Quibus accedit Quintilianus ix. 4. ubi ait, pedes non excedere tres syllabas, adeoque pæonem et dochmium numeros esse, non pedes.

inter omnes constat antiquos, Aristotelem, Theophrastum, Theodectem, Ephorum, unus aptissimus orationi vel orienti,⁷ vel mediæ; putant illi etiam cadenti; quo loco mihi videtur aptior creticus. Dochmius⁷ x autem e quinque syllabis, brevi, duabus longis, brevi, longa, ut est hoc, 'Amicos tenes,' quovis loco aptus est, dum semel ponatur: iteratus, aut continuatus, numerum apertum et pimis insignem facit. LXV. 219. His igitur tot computationibus, tamque variis si utemur; nec deprehendetur manifesto, quid a nobis de industria fiat, et occurreret satietati. Et quia non numero solum numerosa oratio, sed et compositione fit, et genere⁷ (quod ante dictum est) concinnitatis; compositione⁷ potest intelligi, cum ita structa verba sunt, ut numerus non quæsitus,⁷ sed ipse secutus esse videatur; ut apud Crassum, 'nam ubi libido dominatur, innocentiae leve præsidium est.' Ordo enim verborum efficit numerum sine ulla aperta oratoris industria. Itaque si quæ veteres illi (Herodotum dico, et Thucydidem, totamque eam ætatem⁷) apte numeroseque dixerunt; ea non numero quæsito, sed verborum collocatione ceciderunt. 220. Formæ vero quædam sunt orationis, in quibus ea concin-

⁷ Incipienti.

⁷ Oratio fit numerosa, non modo certis pedibus adhibitis, sed etiam verborum structura et figuris.

⁷ Scriptores illius ætatis.

~~~~~  
 sit.—7 Ald. Junt. Lamb. Grut. Dochimus. 'Capperonierius ad Quintil. ix. 4. corrigit Dochmius, usus testimoniis Hephæstionis, Diomedis, et aliorum grammaticorum Latinorum. Favent ei rei etiam cod. Vit. et edd. vett. Cic. h. l. ut Venet. Mediol. Ascens. quæ habent Dochimius. Itaque et hic recepi-mus Dochmius; præsertim cum ap. Quintil. l. c. cod. Goth. habest pariter Dochimius, editio autem Jansoniana plane Dochmius; quod editores Quintilliani non notarunt.' Ernesti.

CAP. LXV. 1 'Male Lamb. compositio.' Schutz.—2 Lamb. totamque illam ætatem.

NOTÆ

x Dochmius [Dochimus] Sentinnt nonnulli pro dochimo reponendum dochmium, unde δοχμιακὸν μέτρον dicitur, metrum dochmio pede constans.

⁷ Ut numerus non quæsitus] Cujus exempla non pauca vel ipsi, qui numeros minime consecrari solent, his-

torici suppeditabunt. 'Nam ubi malos præmia sequuntur, hand facile quisquam gratuito bonus est. . . Nam ubi cupido divitiarum invasit, neque disciplina, neque artes bonæ, neque ingenium ullum satis pollet.' Sallustius in fragmentis.

nitas inest, ut sequatur numerus necessario. Nam cum aut par pari refertur,^a aut contrarium contrario opponitur,^a aut, quæ similiter cadunt^b verba, verbis comparantur; quicquid ita concluditur, plerumque fit ut numerose cadat: quo de genere cum exemplis supra diximus, ut hæc quoque copia facultatem afferat, non semper eodem modo desinendi: nec tamen hæc ita sunt arcta^c et astricta, ut ea, cum velimus, laxare nequeamus.^d Multum interest, utrum numerosa sit, id est, similis numerorum, an plane e numeris constet oratio: ^e alterum si fit, intolerabile vitium est; alterum nisi fit, dissipata, et inculta, et fruens est oratio.^f

LXVI. 221. Sed quoniam non modo non frequenter, verum etiam raro in veris causis, aut forensibus,^g cir-

^a *Figura orationis sunt quatuor per se numerosa; par pari relatum, contraria, similiter cadentia, similiter desinentia.*

^b *Illæ numerosæ scribendi leges non adeo strictæ sunt, ut ab iis aliquando discedere non liceat.*

^c *Utrum aurium iudicio belle cadat, quasi numeris esset illigata, an revera instat versus numeris sit astricta.*

^d *Si plane constet numeris, intolerabile vitium erit, quia tota oratio non soluta sed stricta numeris fiet: si negligantur omnino numeri, tota erit dissoluta ac dissipata dictio.*

NOTÆ

^a *Cum aut par pari refertur*] Ut in Sextiana § 189. 'At vero qui horum impetus et conatus represserunt: qui auctoritate, qui fide, qui constantia, qui magnitudine animi, consiliis audaciam restiterant: il graves, il principes, il doctos, il auctores hujus dignitatis atque imperii semper habiti sunt.'

^a *Aut contrarium contrario opponitur*] Sane hæc Demosthenis periodo Olynthiaca II. aptius nihil, nihil venustius: 'Et ille quidem Philippus quo pluribus fortiter gestis sese ipse asperavit, eo admirabilior apud omnes habetur. Vos autem quanto deterius quam par erat reip. consulistis, tanto turpior infamius nota vobis iniusta est.'

^b *Quæ similiter cadunt*] Similiter cadunt, quæ eisdem sive casibus nominum, sive verborum temporibus

terminantur: similiter desinunt, quæ simili sono clauduntur. Cum autem quæ ita se habent membra, solent plerumque invicem connecti, hinc periodi et numerosa nascitur oratio.

^c *Nec tamen hæc ita sunt arcta*] Nimis superstitionis fuerit his et aliis, quæ de singulis numerorum pedibus disserunt rhetores, ita scrupulose adherere, ut ab iis vel latam unguem discedere religioni ducas. Dubium utrum in his negligentia, an sollicitudo, sit pejor. Ut omnes syllabarum numeros aucupati fuerint Iocrates et Theopompus, constat a Demosthene et Cicerone modice fuisse observatos, præsertim concitatis in motibus, in quibus aures demulcere intempestivum est. Nescio quomentis impetu effundebant omnia, et usa edocti cavebant ne quid aut lon-

cumscripte² numeroseque dicendum est; sequi videtur, ut videamus, quæ sint illa, quæ supra dixi incisa, quæ membra. *Hæc enim in veris causis maximam partem orationis obtinent. Constat enim ille ambitus³ et plena comprehensio e quatuor fere partibus,⁴ quæ membra dicimus, ut et aures impleat, et ne brevior sit, quam satis sit, neque longior:⁵ quanquam utrumque nonnunquam, vel potius sæpe accidit, ut aut citius insistendum sit, aut longius procedendum, ne brevitatis defraudasse aures videatur, neve longitudo obtudisse. Sed habeo mediocritatis rationem: nec enim loquor de versu, et est liberior aliquanto oratio.* 222. *E quatuor igitur, quasi hexametrorum instar versuum quod sit,⁶ constat fere plena comprehensio.⁷ His igitur singulis⁸ versibus⁹ quasi nodi¹⁰ apparent continuationis,*

² *Periodice.*

³ *Plena et absoluta periodus.*

⁴ *Periodus.*

⁵ *Membris.*

*****

CAP. LXVI. 1 Schutz. malit et forensibus.—2 Neve brevior sit, neque longior Victor.—3 Lamb. suspicabatur quæ sint.—4 His singulis Lamb.—

NOTE

gitudine obtunderet, aut brevitate defraudaret auditorem. Quersum igitur, inquis, tam multa de pedibus ac numeris disserit Tullius? Cum totius artis oratoris arcana revelanda suscepisset, nihil eorum, opinor, quæ veteres illi rhetores attigerant, iudicium relinquere voluit.

⁴ *E quatuor fere partibus*] Quadruplex vulgo periodus esse dicitur. Prima ex mente quidem Aristotelis, a quo dissentit Tullius qui nullam nisi compositam admittit, est simplex, quæ unico membro constans perfectam complectitur sententiam; ut, 'Levat dolorem communis quasi legis et humanæ conditionis recordatio,' Cicero ad Fam. vi. 6. Altera est bipertita. Pro Roscio Comædo § 2. 'Quemadmodum turpe est scribere quod non debeatur; sic improbum est non referre quod debeat.' Tertia tripartita. Pro lege Manilia § 22.

'Tantamne unius hominis incredibilis ac divina virtus tam brevi tempore lucem afferre reip. potuit, ut vos, qui modo ante ostium Tiberium classem hostium videbatis, ii nunc nullam intra Oceani ostium prædonum navem esse audiatis?' Quarta quadripartita; ut in exordio ejusdem orationis: 'Quanquam mihi semper frequens conspectus vester multo jucundissimus, hic autem locus ad agendum amplissimus, ad dicendum ornatissimus est visus, Quirites: tamen hoc aditu landis, qui semper optimo cuique maxime patuit, non mea voluntas, sed mea vitæ rationes ab ineunte ætate susceptæ prohibuerunt.' Sunt et alii periodi quæ nonnunquam ad quinque, sex, et plura etiam membra excurrunt: at cavendum ne propter longitudinem mente vix comprehendi possint.

¹⁰ *Quasi nodi*] Conficitur periodus

quos in ambitu conjungimus. Sin membratim volumus⁵ dicere, insistimus: ^a idque cum opus est, ab isto cursu invidioso^b facile nos et sæpe disjungimus. [p. 219.] Sed nihil tam debet esse numerosum, quam hoc, quod minime apparet, et valet plurimum. Ex hoc genere illud est Crassi, 'Missos faciant patronos: ipsi prodeant.'^c Nisi intervallo dixisset,^d ^e 'ipsi prodeant,' sensisset profecto effugisse senariam: omnino melius caderet, 'prodeant ipsi.' 223. Sed de genere nunc disputo.^f 'Cur clandestinis consiliis nos oppugnant?' cur de perfugis nostris copias comparant contra nos?'^g Prima sunt illa duo,^h quæ κώματα Græci vocant, nos incisa dicimus: deinde tertium, κᾶλον illi, nos membrum. Sequitur non longa: ex duobus enim versibus, id est, membris, perfecta comprehensio est, etⁱ in spondeos cadit: et Crassus quidem sic plerumque dicebat: idque

^a Cursum orationis interrumpimus.

^b Qui oratorem in invidiam adducit.

^c Non inducant patronos, veniant ipsi.

^d Nisi sustinisset spiritum post hanc vocem, 'patronos.'

^e Cur contra nos eorum auxilio utuntur qui nostras partes deseruerunt?

*****

5 Idem Lamb. volumus. 'Fortasse legendum, quos in ambitu conjungimus; sin membratim volumus dicere, incidimus. Itaque cum opus est,' &c. Schutz. —6^a Vulgo dixisses; quod est ab errore operarum, temere servatum. Illud et res postulat, et habent edd. vet. etiam Aldus, Lips. Gryph. et cod. Vit. Ernesti. Mox, pro effugisse, Lamb. habet effluxisse; al. in marg. ed. 1581. excidisse, vel se effudisse.—7^f Hic primum membrum comprehensionis quæ sequitur cur . . . contra nos intercederit necesse est. Ut nunc est κᾶλον illa verba faciunt, non periodum bimembrem. Schutz. Le Clerc contra membrum excidisse putat post v. disputo. Mox, de perfugiis edd. antiquiss. Vulgatum est ap. Quintil. ix. 4.—8 Sequitur non longa (ex duobus enim versibus, id est, membris perfecta est) comprehensio, et, &c. Lamb. Sequitur comprehensio non longa (ex duobus enim versibus, id est, membris perfecta est) et, &c. Schutz.

NOTÆ

beneficio particularum quæ pendentem ab initio ad finem orationis sensum efficiunt: sunt autem illæ particularæ quibus quasi nodis membra periodi connectuntur, plerumque sex: vel pugnantes, ut 'quanquam,' 'tamen,' &c. vel augentes, ut 'non solum,' 'sed etiam,' 'cum enim,' 'tum vero,' &c. vel relativæ, 'quemadmodum ita,' 'quantum,' 'tantum,' &c. vel causales, 'quoniam,' 'quia,' &c.

vel conjunctivæ, 'et, et,' &c. vel disjunctivæ 'sive, sive,' 'aut, aut,' &c.

[De genere nunc disputo] De membris et incisivis generatim dico, quibus constant pedibus examinare non valet.

[Prima illa duo] Prima illa duo, nempe 'Missos faciant patronos,' et 'ipsi prodeant' sunt: tertium illud, 'Cur clandestinis consiliis nos oppugnant?' est membrum: sequitur bre-

ipse genus dicendi maxime probo. LXVII. Sed quæ incisi-
sim aut membratim efferuntur, ea vel aptissime cadere de-
bent: ut est apud me: 'Domus^h tibi deerat? at habebas:
pecunia superabat?'^f at egebas.' 224. Hæc incisæ dicta sunt
quatuor. At membratim, quæ sequuntur, duo, 'Incurristi
amens in columnas: in alienos insanus insanisti.'ⁱ Deinde
omnia, tanquam crepidine^j quadam, comprehensione lon-
giore sustinentur,^k 'Depressam, cæcam, jacentem domum
pluris, quam te, et quam fortunas tuas æstimasti: dichoreo
finitur.'^l At dispondeo proximum illud: 'nam in iis,⁴ qui-
bus, ut pugiunculis, uti oportet, brevitatis facit ipsa liberiores
pedes. Sæpe enim singulis 'utendum est, plerumque binis,
(et utrisque addi pedis pars potest,) non fere ternis amplius.
225. Incisim autem et membratim tracta^j oratio³ in veris
causis plurimum valet,^j maximeque his locis, cum aut ar-
guas, aut refellas: ut nostra in Corneliiana secunda,¹ 'O
callidos homines, o rem excogitatam, o ingenia metuenda!'

^f Supererat.

^g Postea membra omnia longiore periodo quasi objecta firmantur.

^h Quod desinit hoc verbo, 'insanisti.'

ⁱ Pedibus.

^j Ut a fuci suspicione aliena.

~~~~~

CAP. LXVII. 1 'Conjicio legendum esse, in antiis ancis insanis insanisti. Antæ sunt columnæ quadræ. Cf. Vitruv. vi. 7. ed. Schneider.' Schutz. 'Suspicio ludicra,' inquit Orell. qui h. l. corruptum pronuntiat, et intentatum relinquit.—2 Lamb. omnis... comprehensio longior sustinetur.—3 Schutz. et Orell. æstimasti. Dichoreo finitur; Lamb. æstimasti, et dichoreo finitur.—4 Schutz. nam in illis, scil. incisæ et membris.—5 Ita reposuit Ernesti e cod.

NOTÆ

vis quidem at perfecta periodus, 'Cur de perfugis nostris copias comparant contra nos?' quæ videretur aliis simplex, Ciceroni dicitur duobus membris constans periodus, quippe quæ duas in partes facile dissolvi possit, hoc modo: 'Copias comparant contra nos, et de perfugis nostris comparant.'

^h Domus] Depromptum ex oratione, quæ non extat, exemplum.

ⁱ In alienos insanus insanisti] Victorinus Varr. Lectt. xviii. 9. non vide-

re se ait quem locum hic habeat harum vocum secunda.

^j Tanquam crepidinis] Ad Græcorum imitationem Victorinus ibidem ostendit expressam hanc metaphorem.

^k Membratim tracta [tractata] Legit Manutius tracta, quod verbum ad sententiam et ad usum Latine lingue aptius existimat.

^l In Corneliiana secunda] Orationem præ Cornelio, majestatis reo, considerantur.

Membratim adhuc: deinde *caesim* diximus.⁶ Rursus membratim, 'Testes dare volumus.' Extrema sequitur comprehensio, sed *ex duobus membris*, qua non potest esse brevior, 'Quem, quæso,^m nostrum fefellit, ita vos esse factures?' 226. nec ullam genus est dicendi aut melius, aut fortius, binis aut ternis ferire verbis,ⁿ nonnunquam singulis, paulo alias pluribus: inter quæ⁶ variis clausulis interponit se raro numerosa comprehensio; quam perversæ fugiens Hegesias,^o dum ille quoque imitari *Lysiam* vult, alterum pæne Demosthenem, saltat, incidens particulas.[†] Et is 'quidem non minus sententiis peccat, quam verbis: ut non quærat, quem appellet ineptum, qui illum cognoverit. Sed ego illa Crassi, et nostra posni, ut, qui vellet, auribus ipsis, quid numerosam etiam in minimis particulis orationis esset, iudicaret. LXVIII. Et, quoniam plura de numerosa oratione diximus, quam quisquam ante nos, nunc de ejus generis utilitate dicemus.

227. Nihil enim est aliud, Brute, (quod quidem tu minime omnium ignoras,) pulchre et oratorie dicere, nisi

⁶ *Subulitat ejus oratio minutis concisa particulis.*

[†] *Hegesias.*

VII. ceteri codd. et edd. habent *tractata oratio*.—6 *Membratim adhuc: deinde caesim: Diximus*] Sic recte distinxit margo ed. 1584. et Schutz. o Quintil. IX. 4. 122. *M. adhuc: d. caesim diximus* ceteri, præter Lamb. qui v. *diximus* transposuit ante *Testes*, deceptus a Quintiliano. Orell.—7 Schutz. *nos illud*. Mox, *quam binis aut ternis* de Lambini et Ernestii conjectura dederunt Schutz. et Orell. Actutum, *ferire verbis* Crat. *ferire versibus* viri docti ap. Ernesti.—8 Ita Lips. Lamb. Schutz. Orell. *inter quas* Nor. Junt. Crat. Manut. Grat.

NOTE

^m *Quem, quæso*] Periodus hæc bipartita videtur Tullio; potest enim sic dividi: 'Vos hoc fecistis, et nemo nostrum id non vidit.'

ⁿ *Binis aut ternis ferire verbis*] Exemplum in eo genere sit illud ex I. Catilinaria § 2. 'O tempora! o mores! Senatus hæc intelligit, consul videt: hic tamen vivit: vivit? immo etiam in senatum venit: fit publici consilii particeps: notat, et designat

oculis ad eundem unumquemque nostrum. Nos autem viri fortes satisfacere reip. videmur, si istius furorem ac tela vitemus.' Vides Catilinam incisus primum acriter urgeri: tum membra succedere, quæ omnia denique periodo tanquam crepidine sustinentur.

^o *Hegesias*] De quo in notis ad Brutum § 286.

optimis sententiis verbisque lectissimis¹ dicere. Et nec sententia ulla est, quæ fructum oratori ferat, nisi apte exposita, atque absolute: nec verborum lumen apparet, nisi diligenter collocatorum: et horum utrumque² numerus illustrat. Numerus autem (sæpe enim hoc testandum est) non modo non poëtice junctus, verum etiam fugiens illum, eique omnium dissimillimus:³ (non quin iidem sint numeri non modo oratorum et poëtarum, verum omnino loquentium, denique etiam sonantium omnium, quæ metiri auri- bus possumus:) sed ordo pedum facit, ut id, quod pronuntiat, aut orationis, aut poëmatis simile videatur. 228. Hanc igitur sive compositionem,⁴ sive perfectionem, sive numerum vocari placet, et adhibere necesse est,⁵ si ornate velis dicere, non solum (quod ait Aristoteles⁶ et Theophrastus) ne infinite feratur, ut flumen; oratio, quæ non aut spiritu pronuntiantis, aut interductu⁷ librarii,⁸ sed numero coacta debet insistere;⁹ verum etiam, quod multo majorem habent apta¹⁰ vim, quam soluta. Ut enim athletas,¹¹ nec multo secus gladiatores¹² videmus nihil nec vitando facere caute, nec petendo vehementer,¹³ in quo non motus hic ha-

¹ Sententiam et verba.

² Numerus oratorius poëtici numeri maxime dissimilis est, non quod alii sint poëtarum, alii oratorum, et vulgo loquentium pedes; sed certa pedum collocatio facit ut id quod recitatur, accedat modo ad solutam, modo ad strictam numeris orationem.

³ Certam pedum collocationem.

⁴ Aut respiratione dicentis, aut distinctione scribentis, qui notat puncta et virgulas.

⁵ Finem habere.

⁶ Quibusdam numeris illigata.

⁷ Nec callide fugiendo ictum, nec fortiter inferendo.

CAP. LXVIII. 1 Ita codd. pauci, Crat. Manut. Lamb. lectissime codd. plerique, Nor. Ald. Junt. Grut.—2 Ita Lamb. Schutz. Orell. et adhibere necesse est ceteri: et natum est ex ultimis lit. v. præced.—3 Margo ed. 1584. inter-

NOTE

¹ Quod ait Aristoteles] Locus Aristotelis est Rhet. III. 9. ubi 'tractam dictionem' appellat, quæ nullum ex se finem habet, nisi res quæ exponitur desinat. Est autem injucunda, quod infinite feratur: finem enim omnes desiderant intueri.

² Athletas] Qui in ludis publicis

luctatione, cursu, disco, pugilatu, et saltu certabant.

³ Gladiatores] Servi ut plurimum fuere, qui ad populi Romani delectationem in ludis publicis pugnant, ac mutuis sese vulneribus conficebant.

beat palæstram quandam; ⁴ ut, quicquid in his rebus fiat utiliter ad pugnam, idem ad aspectum etiam sit venustum; sic oratio nec pugnam gravem facit, nisi petitio fuit ⁴ apta; nec satis recte ⁵ declinat impetum, nisi etiam in cedendo, quid deceat, intelligit. 229. Itaque, qualis eorum motus, quos ἀπαλαίστους ⁶ Græci vocant, talis horum mihi videtur oratio, qui non claudunt numeris sententias: tantumque abest, ut, ⁷ quod ii, qui hoc (aut magistrorum inopia, aut ingenii tarditate, aut laboris fuga) non sunt assecuti, solent dicere, enervetur oratio compositione verborum, ut aliter in ea nec impetus ullus, nec vis esse possit. LXIX. Sed magnam exercitationem res flagitat, ne quid eorum, qui genus hoc secuti non tenuerunt, simile faciamus; ne aut verba ² trajiciamus aperte, ³ quo melius aut cadat, aut volvatur oratio: 230. quod se L. Cœlius ² Antipater, in pro-

⁴ Ornatum quandam ab exercitatione proficiscentem.

⁵ Inexercitatos, sine ulla palastra.

⁶ Perperam transponamus.

punctu.—4 Ita Nor. Lamb. Grut. Schutz. Orall. nisi petitio fuerit Ald. Junt. Manut.—5 Hanc lectionem revocavit Ernesti ex edd. Mediol. Lips. Ascens. Crat. 'Confirmari videtur his Quintiliani verbis ix. 48. ubi h. l. imitatur: 'Jam in certamine armorum atque in omni palæstra, quid satis recte cavetur ac petitur,' &c. In cod. Vit. tamen est *tute*, quod bene respondet antecedenti *videndo facere caute*. Vulgatum vero *tecte* [quod legitur in Ald. Junt. Manut. Lamb. Grut.] hic est alienum.' Schutz.—6 Multi codd. *apalaestros*; ceteri *ἀπαλαίστους*: 'sed hoc esset *lucta non devictos*. Itaque prætuli *ἀπαλαίστρος*, quod in multis codd. Quintiliani ix. 4. 56. legitur, quanquam Valekenario quoque placuit *ἀπαλαίστους* in Callimacheis p. 90.' Schutz. Spalding. item apud Quintil. l. c. dedit *ἀπάλαιστοι*.—7 Sic Manut. tum rursus Ernesti; *tantumque abest*, ne Nor. Ald. Junt. Crat. Lamb. Grut.

CAP. LXIX. 1 'Quia nullum aliud aut sequitur, Gulielmus corrigebat, *faciamus, neve verba*. Cur non potius transponendo *aut ne?*' Ernesti. 'Nihil mutavi: aut similiter pendet in Brut. § 53. *faciamus; ut verba* Lamb. *facia-*

NOTÆ

⁴ *ἀπαλαίστους* [*ἀπαλαίστρος*] A voce Græca *παλαίστρα*, quæ *locum* significat *exercendo corpori idoneum*, rectius deduxeris *ἀπαλαίστους*, quam, ut vulgo legunt, *ἀπαλαίστους*.

⁵ *Ne aut verba trajiciamus aperte*] Tale est illud Ennii in Epicharmo apud Cic. Academ. Quæst. lib. iv. § 51. 'Nam videbar somniare med ego

esse mortuum.' Diceret grammaticus, 'Ego videbar somniare me esse mortuum.' Et Cornelli Nepotis in Chabria: 'Athenienses diem certam Chabriæ præstituerunt, quam ante domum nisi redisset,' &c.

⁶ *L. Cœlius*] Consule notas in Brutum § 202.

casio belli Punici, nisi necessario, facturum negat. O virum simplicem, qui nos nihil celet!² sapientem, qui servendum necessitati putet! Sed hic omnino radis. Nobis autem in scribendo, atque in dicendo necessitatis excusatio non probatur: nihil est enim necesse: et, si quid esset, id necesse tamen non erat confiteri. Et hic quidem, qui hanc a Lælio, ad quem scripsit,³ cui se purgat, veniam petit, et utitur ea traiectione verborum, et nihilo tamen aptius explet, concluditque sententias.⁴ Apud alios autem, et Asiaticos maxime, numero servientes, inculcata reperias⁴ inania quædam verba, quasi complementa numerorum. Sunt etiam qui illo vitio, quod ab Hegesia maxime fluxit, infringendis, concidendisque numeris,⁵ in quoddam genus abjectum incidant, Siculorum simillimum.⁶ 231. [p. 220.] Tertium est,⁵ in quo fuerunt fratres illi, Asiaticorum rhetorum principes, Hierocles et Meneclis,⁷ minime mea sententia contemnendi. Etsi enim a forma veritatis et ab Atticorum regula absunt, tamen hoc vitium compensant vel facultate, vel copia. Sed apud eos varietas non erat, quod omnia fere concludebantur uno modo. Quæ vitia qui fugerit, ut neque verbum ita trajiciat, ut id de industria factum intelligatur, neque inficiens verba, quasi rimas expleat, nec minutos numeros sequens, concidat delumbetque sententias,⁷ nec sine ulla commutatione in eodem semper versetur genere numerorum; is omnia fere vitia vitaverit: nam de laudibus multa diximus, quibus sunt alia perspicua⁶ vitia contraria.⁸ LXX. 232. Quan-

² Non ideo tamen numerosius sententias concludit.

³ Dum incisus tota oratione utuntur.

⁷ Debilitet et enervet sententias.

⁸ Explicuimus qui sint laudabiles numeri, ex quibus vitia contraria facile est intelligere.

mus; ut ne verba Schutz.⁷ Orell.—2 'Recte sic Ernesti.' Schutz. Sic etiam Lamb. et Orell. *celet* codd. et edd. vett. Ald. Junt. Manut. Grnt.—3 Ernesti conj. *ad quem scribit*. Hæc verba suspecta sunt Schutzio.—4 Lamb. *reperies*.—5 Quartum est suspicabatur Schutz.—6 Ita Mediol. Ald. Junt. Crat. Lamb. Schutz. Orell. *perspicus* Guelf. 3. Nor. Manut. Grnt.

NOTÆ

⁶ Siculorum simillimum] Qui Goricisim dicebant.

giam Leontinum imitati, non nisi in- ⁷ Hierocles et Meneclis] De quibus

tum autem sit apte dicere, experiri licet, si aut compositi oratoris bene stractam collocationem dissolvas permutatione verborum: *(corruptatur enim tota res, ut et hæc nostra in Corneliانا, et deinceps omnia: 'Neque me divitiæ movent, quibus omnes Africanos^a et Lælios multi venalicii,^b mercatoresque superarunt.'* Immuta paulum, ut sit, *'multi superarunt mercatores venaliciique;'* perierit tota res. Et quæ sequatur, *'Neque vestis, aut cælatum aurum et argentum, quo nostros veteres Marcellos Maximosque multi eunuchi e Syria Ægyptoque vicerunt.'* Verba permuta sic, ut sit, *'Vicerunt eunuchi e Syria Ægyptoque.'* Adde tertium, *'Neque vero ornamenta ista villarum, quibus L. Paullam et L. Mummiū, qui rebus his urbem Italianamque omnem refererant, ab aliquo video perfacile Deliaco^c aut Syro^d potuisse superari.'* Fac ita,^e *'potuisse superari ab aliquo Syro^e aut Deliaco.'* 233. Videsne, ut ordine verborum paulum commutato,^f iisdem verbis, stante sententia, ad nihilum omnia recidant; cum sint ex aptis dissoluta? ^g) aut si alicujus inconditi ^h arripias dissipatam aliquam sententiam, eamque, ordine verborum paulum commutato, in quadrum redigas,ⁱ efficiatur aptum illud, quod fuerit^j antea diffuens ac solutum. Age, sume de Gracchi

^a Multi mancipiorum mangones.

^b Servo qui antus fuerit ex Delo, aut Syria.

^c Cum flant dissipata ea quæ prius recte cohærebant.

^d Inepti oratoris.

^e Servato numero suo belle disponas.

~~~~~

CAP. LXX. 1 Steph. et Lamb. *corruptetur*; sed infra conservarunt efficiatur. Moz. pro ut et hæc, quod habent Nor. Ald. Junt. Lamb. Orell. ut hæc legunt Manut. et Schutz.—2 Patricius conj. *venaliciarii*. Vulgatam lectionem jam olim Lipsius Varr. Lectt. c. 26. auctoritate Nonii Marcelli h. v. et Quintilian i. 4. 14. defendit.—3 *Fac etiam* Steph.—4 Hæc, *ordine verborum paulum commutato*, delevit Schutz. unciis inclusit Orell. *paululum* Gneff. 5. Actutum, *iisdem tamen verbis* Steph. et Lamb.—5 Steph. Lamb. et

NOTÆ

in notis ad lib. II. de Orat. § 95.

^a Africanos] De Africanis, Læliis, &c. dictum in notis ad superiores libros.

^c Deliac] Delos Cycladum insula in Ægæo mari, teste Sophiano, nunc

dicatur *Sidiles*.

^d Syro] Syria, Asia regio, mari Mediterraneo prætenta, sacris profanisque historiis notissima, hodie *Soria* appellatur. ☞

dentis : quo qui est contentus, utatur. Eloquentis vero, qui non approbationes solum, sed admirationes, clamores, plausus, si liceat, *www.indicoil.com* omnibus oportet ita rebus excellat, ut ei turpe sit, quicquam aut spectari, aut audiri libentius.

287. Habes meum de oratore, Brute, iudicium : quod aut sequere, si probaveris ; aut tuo stabis, si aliud quoddam est tuum : in quo neque pugnabo tecum, neque hoc meum, de quo tantopere hoc libro asseveravi, unquam affirmabo esse verius, quam tuum. Potest enim non solum aliud mihi, ac tibi, sed mihi ipsi⁷ aliud alias videri : nec in hac modo re,^f quæ ad vulgi assensum spectat, et ad aurium voluptatem, quæ duo sunt ad iudicandum novissima ;⁸ sed ne in maximis quidem rebus quicquam adhuc inveni firmitus, quod tenerem, aut quo iudicium meum dirigerem, quam id,⁹ quodcumque mihi quam simillimum veri videretur,^f cum ipsum illud¹⁰ verum in occulto lateret.^b 288. Tu autem velim, si tibi ea, quæ disputata sunt, minus probabuntur, ut aut majus opus institutum^r putes, quam effecti potuerit, aut, dum tibi roganti voluerim obsequi, verecundia negandi, scribendi me impudentiam¹¹ suscepisse.^f

^f In elocutione.

⁸ Nihil reperi nisi quod esset probabile, nihil inveni undecumque certissimum.

⁷ Susceptum.

^b Cum non audeam tibi negare, ausum esse scribere.

Voc. *volet* est de conjectura Ernestii, probante Schutz.—7 Ita edd. vett. Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Grut. *mihimet ipsi* Guelf. 3. Vet. Steph. Schutz. et Orell.—8 Ita codd. aliquot, etiam Vit. edd. vett. Venet. Lips. Schutz. et Orell. *notissima* unus Oxon. *levissima* nonnulli codd. Ald. Junt. Crat. Manut. Grut.—9 Ita Manut. Grut. Schutz. et Orell. *quam illud* Nor. Ald. Junt. Crat. Lamb. 'id fortasse est e correctione.' Orell.—10 Lamb. *illud ipsam*, ut solebat.—11 Vet. Steph. et unus Oxon. *impudentiam*, probante Mureto, nec improbante Lalleu. propter initium hujus libri. 'Non tamen respondet voc. *verecundia*.' Orell.

NOTE

⁸ *Quæ duo sunt ad iudicandum novissima* [*levissima*] Ut vulgus, sic instabile vulgi iudicium, cui tamen probari debet orator. Deinde iudicium aurium non modo superbissimum ac fastidiosissimum est, sed etiam incertissimum. Aliud aliis placet, at-

que hinc non leves inter peritissimos artis magistros de numeris oratoris controversiæ.

^b *Verum in occulto lateret*] Notum illud Democriti, veritatem in profundo, sive in puteo, demersam jacere.

AD C. TREBATIUM

TOPICA.

ARGUMENTUM.

Trebatio voluntati satisfacturus hoc quasi compendium Topicorum Aristoteleorum fecit. Primo locos argumentorum cum artificiosorum tum ἀρέτων breviter enumerat, definit quodque genus et exemplis illustrat c. 2. 3. 4. deinde fusius de singulis disserit c. 5—20. ac addit tandem de diversis questionum causarumque generibus, quibus alios locos aliis aptiores esse ostendit.

I. 1. [*Ed. Ald. p. 221.*] MAJORES nos res scribere ingresses,¹ C. Trebati,^a et iis libris, quos brevi tempore satis multos edidimus, digniores, e cursu ipso revocavit voluntas tua.^c Cum enim mecum in Tusculano esses, et in bibliotheca separatim uterque nostrum ad summa studium libellos, quos vellet, evolveret, incidisti in Aristotelis Topica^b quædam,

^a Cum incepissem scribere res majores, nempe de philosophia morali, et præstantiores libris oratoriis quos brevi tempore satis multos in lucem emisimus, te volente destiti.

NOTE

¹ C. Trebati] C. Trebatius Testa, tum 47. Cornelii Maximi auditor, celebris jurisconsultus, cujus complures olim extabant libri; sed teste Pomponio, minus frequentati. Ciceroni maxime familiaris fuit, et tribunatu plebis functus est anno U. C. 707. ante Chris-

^b Topica] Dicuntur τὰ τοῦτὰ pars dialecticæ de inventione argumentorum ex certis quasi locis: τόπος enim locus est. Topicorum octo libros edidit Aristoteles.

quæ sunt ab illo pluribus libris explicata.^a Qua inscriptione commotus, continuo a me eorum librorum sententiam requisisti.^b 2. Quam tibi cum exposuissem, disciplinam inveniendorum argumentorum,^c ut sine ullo errore,^d ad eam rationem, via³ perveniremus ab Aristotele inventa,^d libris illis contineri; verecunde^e tu quidem, ut omnia, sed tamen ut facile cernerem⁴ te ardere studio, mecum, ut tibi illam⁵ traderem,^f egisti. Cum autem ego te, non tam vitandi laboris mei causa,⁶ quam quod id tua interesse arbitrarer, vel ut eos per te ipse legeres, vel ut totam rationem a doctissimo quodam rhetore acciperes, hortatus essem; utrumque, ut ex te⁷ audiebam, es expertus. 3. Sed a libris te⁸ obscuritas^d rejecit. Rhetor autem ille magnus,⁹ ut

^b *Quem titulum admiratus, a me petisti, quid tibi vellet ille titulus.*

^c *Artem inveniendarum rationum quæ ad fidem faciendam valent.*

^d *Ad excogitanda argumenta perveniremus methodo quam invenit Aristoteles.*

^e *Modeste. f Explicarem.*

CAP. I. 1 Unus Oxon. aggressos.—2 Venet. 1503. *explicata libris*.—3 Lambinus corrigebat *ratione et via*; 'ut sine ullo errore ad argumentorum inventionem via quadam et recto filo atque artificio veniretur.' Boëth. *quadam via ductione* Venet.—4 Lamb. *ut facile cernerem*.—5 Ita Venet. 1485. Nor. et Schütz. *ut tibi illa* Orell.—6 Venet. 1503. *laboris causa, omisso mei*. Mox, *id deest* in Ald. Junt. Manut. *quia tua id* Venet. 1503. et Lamb.—7 Ald. Junt. Manut. *ut a te*.—8 *Sed te a libris* Lamb.—9 Pronomen *hæc* omittunt Venet. Nor. Junt. Manut. et Lamb. unciis inclusit Orell. *magnus, ut opinor*,

NOTÆ

^c *Disciplinam inveniendorum argumentorum*] Quod inveniuntur argumenta, ingenii est ac solertiam naturalis; quod sine labore: quod non casu, quod certa quadam methodo inveniuntur, artis est, quam hoc libro tradere instituit.

^d *Obscuritas*] Alexandro Magno moleste ferenti nonnullos Aristotelis libros in vulgus emanasse, hanc epistolam scripsit philosophus, ut refert Gellius xx. 5. 'Ἀριστοτέλης βασιλεῖ Ἀλεξάνδρῳ εὖ πράττειν. Ἐγραφάς μοι περὶ τῶν ἀκροατικῶν λόγων, οἰόμενος δεῖν αὐτοὺς φυλάττειν ἐν ἀπορήτοις: ἴθι οὖν αὐτοὺς καὶ ἐκδομένους, καὶ μὴ ἐκδο-

μένους: ζῆυεροι γὰρ εἰσι μόνους τοῖς ἡμῶν ἀκούσασιν. Ἐβήσω. Aristoteles regi Alexandro salutem. Scripsisti ad me de acroaticis dissertationibus, ratus oportere eas servare in secreto. Scito autem eas et divulgatas, et non divulgatas; percipi enim possunt ab iis oculis qui nos audierunt. Vale. Dicebat Aristoteles divulgatos libros suos, quia in lucem exierant; non tamen divulgatos, quod propter rerum et orationis obscuritatem a vulgo non possent intelligi.

^e *Rhetor autem ille magnus*] Ironice dictum.

opinor, Aristotelica se ignorare respondit. Quod quidem minime sum admiratus, eum philosophum rhetori non esse cognitum, qui ab ipsis philosophis, præter admodum paucos, ignoraretur.¹⁰ Quibus eo minus ignoscendum est, quod non modo rebus iis, quæ ab illo dictæ et inventæ sunt, alicui debuerunt, sed dicendi quoque incredibili quadam cum copia, tum etiam¹¹ suavitate. 4. Non potui igitur tibi, sæpius hoc roganti, et¹² tamen verenti, ne mihi gravis esses, (facile enim id cernebam,) debere diutius,¹³ ne ipsi juris interpreti fieri videretur injuria. Etenim cum tu mihi meisque multa sæpe scripsisses,¹⁴ veritus sum, ne, si ego gravarer, aut ingratum id, aut superbum videretur. Sed, dum fuimus una, tu optimus es testis, quam fuerim occupatus: 5. ut autem a te discessi, in Græciam proficiscens,⁵ cum opera mea nec respublica nec amici uterentur, nec honeste inter arma versari possem, ne si tuto id quidem¹⁵ mihi liceret; ut veni Veliam,^b tuaque et tuos vidi, admonitus hujus æris alieni,^c nolui deesse ne tacitæ quidem flagitationi tuæ. Itaque hæc, cum mecum libros non habe-

^f *Admonitus me tibi debere aliquid.*

hæc Aristotelica Victor. Schutz.—10 Ita unus Oxon, *ignoratur* edd. vett. Ald. Junt. Gryph. Manut. Grut. Schutz. Orell.—11 Particula *etiam* deest in Venet. 1503.—12 Lamb. omittit *et*.—13 Venet. 1503. *negare diutius*; Lamb. *diutius debere*.—14 Ita codd. aliquot, Lamb. Schutz. Orell. *multa cavisses* duo codd. Oxon. Venet. Mediol. Ald. Junt. Victor. Manut. Mox, *si eo gravarer* Lamb.—15 Venet. 1503. *quidem id*.

NOTE

^f *Scriptisses*] Videtur hæc vera lectio. In plerisque editionibus habetur *cavisses*. Dicebantur autem jurisconsulti aliis cavere, cum certis formulis adhibitis eos aduersus fraudes munitabant.

⁵ *In Græciam proficiscens*] Anno U. C. 710. ante Christum 44. occiso Julio Cæsare, Antonii potentiam veritus Cicero in Græciam non trito per Brundisium itinere, sed per Veliam secedere cogitavit. Ut primum Veliam navigare cœpit, instituit Topica

Aristotelea conscribere, ab ipsa urbe commonitus, quæ esset amantissima Trebatii. Eum librum v. Kal. Sext. Trebatio misit Rhegio, scriptam quam plenissime res illa scribi potuit. Cicero Epist. vii. 19. ad Trebatium.

^b *Veliam*] Urbem Lucanise in Italia, dictam antea Heliam, et dum conderetur Hyelam. Nunc omnino excisa est, ejusque ruinis crevit oppidulum proximum, *Castel a mare della Brucca*.

rem, memoria repetita, in ipsa navigatione conscripsi, tibi-
que ex itinere misi: ut mea diligentia mandatorum tuorum,⁴
te quoque, etsi admonitore non eges, ad memoriam nostra-
rum rerum excitarem. Sed jam tempus est ad id, quod
instituímus, accedere.

11. 6. Cum omnis ratio diligens disserendi duas habeat
partes; unam inveniendi, alteram judicandi; utriusque
princeps,¹ ut mihi quidem videtur, Aristoteles fuit.² Stoici
autem in altera elaboraverunt. Judicandi enim vias dili-
genter persecuti sunt, ea scientia, quam Dialecticea³ ap-
pellant. Inveniendi vero artem, quæ Topice dicitur, quæ-
que ad usum potior erat, et ordine naturæ certe prior, to-
tam reliquerunt. 7. Nos autem, quoniam in utraque summa
utilitas est, et utramque, si erit otium,³ persequi cogitamus,
ab ea, quæ prior est, ordiemur. Ut igitur earum rerum,
quæ absconditæ sunt, demonstrato et notato loco, facilis
inventio est; sic, cum pervestigare argumentum aliquod
volumus, locos nosse debemus; sic enim appellatæ ab
Aristotele² sunt hæ quasi sedes, e quibus argumenta pro-

¹ Ut cum diligenter exsequer mandata tua.

² Cum omnis dialectica duas habeat partes, unam topicen, qua argumenta rebus
confirmandis, vel refellendis, idonea inveniuntur; alteram criticen, qua eadem exa-
minantur, utramque partem optime omnium tractavit Aristoteles.

~~~~~

CAP. II. 1 Ita duo codd. Ozon. Manut. Orell. eam scientiam, quem dia-
lecticam Venet. Nor. Ald. Junt. Venet. 1508. 'Ernestius vero cum nescio
quo errore ex iisdem edd. hanc lectionem ita laudasset, eam, quam d. pro-
bassetque, Schutz. perperam locum ita refinxit, Jud. e. viam dil. p. sunt eam,
quam dialecticam.' Orell. scientiam dialecticam Lamb.—2 Venet. 1503. ab

NOTÆ

¹ Utriusque princeps] Dialectica ars
recte disserendi necessario duas ha-
bet partes; cum enim de ulla re dis-
putare nemo possit quin et argumen-
ta excogitaverit, eaque selecta ma-
turo judicio expendat, ne quid forte
minus aptum obrudatur; patet et
topicen, quæ argumenta suppeditet,
et criticen, quæ eadem momentis suis
ponderet, ad absolutam dialecticam
requiri. Eas partes accurate perse-
cutus est Aristoteles; et topicen qui-

dem libris octo Topicorum; criticen
vero tum in Analyticis, ubi argumen-
tandi formam explorat, tum in sophis-
ticis elenchis, in quibus captiosæ ar-
gumentationis solvendæ rationem tra-
dit.

³ Utramque, si erit otium] De in-
veniendi arte hoc libro disserit, at de
judicandi scientia scribere nihil po-
teit, morte occupatus, quam altero
postquam hunc tractatum edidit an-
no, Antonii jussu passus est.

muntur. 8. Itaque licet definire, locum esse argumenti sedem; argumentum^k autem, rationem, quæ rei dubiæ faciat fidem. Sed ex his locis,³ in quibus argumenta inclusa sunt, alii in eo ipso, de quo agitur, hærent; alii assumuntur extrinsecus.⁴ In ipso,¹ tum ex toto, tum ex partibus ejus, tum ex nota,⁴ tum ex his rebus, quæ quodammodo affectæ sunt^m ad id, de quo quæritur. Extrinsecus autem ea dicuntur,⁵ quæ absunt, longèque disjuncta sunt. 9. Sed ad id totum, de quo disseritur, tum definitioⁿ adhibetur, quæ quasi involutum evolvit id, de quo quæritur:

^k *Alii sunt intrinseci, alii extrinseci.*

Aristotele appellata. Mox, *sunt ea* Lamb.—3 *Sed ex iis locis conj.* Orell.—4 *Lamb. tum ex notatione.* Mox, *tum ex iis* Manut. Lamb. Orell.—5

NOTE

^k *Argumentum*] A Fabio v. 10. definitur, ratio probationem præstans, qua colligitur aliud per aliud, et quæ quod est dubium, per id quod dubium non est confirmat; rem enim certissimam velle rationibus stabilire, idem est atque in clarissima solis luce faciem accendere. Vide notas in lib. II. Heren. § 28.

¹ *In ipso*] Sententia est: Loci intrinseci petantur tum ex toto, scilicet ex definitione, quæ totam rei, de qua agitur, naturam explicat; tum ex partium enumeratione, tum a notatione nominis, tum ex iis quæ quodammodo ad rem referuntur, ut causæ, effecta, adjuncta, &c. Loci extrinseci sumuntur ab iis, quæ longe remota sunt, ut a tabulis, a testibus, &c.

^m *Quæ quodammodo affectæ sunt*] Res affectas Boëthius interpretatur quæ ad aliqd referantur. Referri autem possunt, vel ut pars ad totam; tale est genus ac species, sive forma, ad definitum, vel ut causæ ad effecta, et vicissim effecta ad causas; vel ut comparata, vel ut adjuncta, vel ut repugnantia. Dicat hic aliquis defini-

tionem, enumerationem partium, et notam ad id de quo quæritur referri, et tamen distinctos esse locos ab iis rebus, quæ affectæ sunt ad illud de quo agitur: facilis et prompta responsio: ea proprie censentur ad aliqd esse, quæ ad aliud referuntur; distincta enim esse debent relata, ut dialectici demonstrant: at definitio et definitum, partes simul collectæ et totam, eadem revera sunt, licet voce differant. Nota ab eo cuius est nota non nisi voce discrepat. Visorius res affectas exponit, quæ ad id de quo disseritur prope accedunt, et locos veluti triplices constituit: intrinsecos, qui rem penitus attingunt, ut definitio, enumeratio partium, et nota; alios quasi medios qui ad rem prope perveniunt, ut causæ, effecta, &c. alios denique extrinsecos a re omnino disjunctos. Porro de locis jam nonnihil perstrinximus in notis ad lib. II. de Invent. § 47.

ⁿ *Definitio*] Est oratio quæ quid sit id de quo agitur ostendit quam brevissime. De qua paulo fusius infra § 26.

ejus argumenti talis est formula: ° Jus civile^p est, æquitas constituta iis, qui ejusdem civitatis sunt, ad res suas obtinendas: ejus autem æquitatis utilis est cognitio: ° utilis est ergo juris civilis scientia. Tum partium enumeratio,^q quæ tractatur hoc modo: 10. Si^r neque censu,^r neque vin-

ⁱ Si is quem constat fuisse servum.

‘Lamb. *ducuntur*, ut paulo ante *assumuntur*: recte, puto.’ Orell.—6 Vit. *utilis cognitio*, probante Ernestio; *utilis cognitio est* Venet. 1508. *rd est nuncia*

NOTÆ

^o *Talis est formula*] Ut ad jurisperitum Topica scribebat Cicero, ita omnia locorum exempla desumit è jure: quæ quia sunt admodum jejuna ac nullis distincta luminibus, locos singulos exemplis præstantioribus illustrabimus. A definitione consulis, nunquam eo magistratu functum esse Pisonem sic probat Tullius in Pisoniana § 23. &c. ‘Tu etiam mentionem facies consulatus tui, aut te fuisse Romæ consulem dicere audebis? Quid! tu in lictoribus, in toga, et prætexta esse consulatum putas? . . . Animo consulem esse oportet, consilio, fide, gravitate, vigilantia, cura, toto denique munere consulatus. Ego consulem esse putem, qui senatum esse in rep. non putavit? . . . Qui latrones igitur, siquidem vos consules? qui prædones, qui hostes, qui proditores, qui tyranni nominabuntur? Magnam nomen est, magna species, magna dignitas, magna majestas consulis; non capiunt angustiarum pectoris tui, non recipit levitas ista, non egestas animi, non infirmitas ingenii sustinet, non insolentia rerum secundarum tantam personam, tam gravem, tam severam.’

^p *Jus civile*] ‘Jus civile est quod neque totum a naturali vel gentium recedit, nec per omnia ei servit; itaque cum aliquid addimus, vel detrahimus juri communi, jus proprium, id

est, civile efficimus.’ Ulpianus D. lib. i. tit. 1.

^q *Partium enumeratio*] Cicero Pompeium numeris omnibus absolutum ostendit enumeratione partium pro Cornelio Balbo § 9. ‘Quid enim abest huic homini . . . ? Ususne rerum? qui pueritiæ tempus extremum, principium habuit bellorum, atque imperiorum maximorum? ejus plerique æquales minus sæpe castra viderunt, quam hic triumphavit? qui tot habet triumphos, quot oræ sunt partesque terrarum? tot victorias bellicas, quot sunt in rerum natura genera bellorum? An ingenium? cum etiam ipsi casus eventusque rerum non duces, sed comites ejus consiliorum fuerint? in quo uno ita summa fortuna cum summa virtute certavit, ut omnium judicio plus homini, quam decet, tribueretur? An pudor, an integritas, an religio in eo, an diligentia unquam requisita est? quem provinciarum nostrarum, quem liberi populi, quem reges, quem exterarum gentes castiorem, moderatiorem, sanctiorem non modo viderunt, sed aut sperando unquam antoptando cogitaverunt? Quid dicam de auctoritate?’ &c.

^r *Si neque censu*] Ciceronis temporibus libertate donabantur servi triplici modo, censu, vinctis, testamento. Censu quidem, cum quis, jubente aut consentiente domino, no-

dicta, nec testamento⁷ liber factus est,⁸ non est liber: neque est ulla earum⁹ rerum: non est igitur liber. Tum notatio,¹⁰ cum ex vi verbi argumentum aliquod elicitur, hoc modo: Cum lex [Ælia¹ Sentia] assiduo⁹ vindicem assiduum¹⁰ esse jubeat, locupletem jubet locupleti: locuples enim est assiduus, ut ait Ælius, appellatus ab asse¹⁰ dando.

⁷ Et civis Romanus.

⁸ Nominis interpretatio.

inclusit Orell.—7 Venet. 1503. neque testamento.—8 Schütz. in ed. maj. atqui nulla est earum: Venet. 1503. neque ulla est earum.—9 Cum lex assiduo unus Oxon. Lamb. Schütz. Orell. probante Dirksen. Cum lex Ælia Sentia Nor. Manat. Grut. Cum lex Ælia Sanctia Venet. 1503. Junt. Cum lex Ælia Noris. Cum lex Ælia Sextia Jac. Gothofred. Cum lex apud Ælium Sextium Cannegrieter. Cum ex Ælii sententia Funccius. Vid. Dirksen. XII. Tafeln, p. 160. Mox esse jubet duo codd. Oxon. et Lamb.—10 Ita codd. aliquot, Lamb. Lalleu. probante Dirksen. ære Nor. Venet. 1503. Junt.

NOTÆ

men deferebat in censum; soli enim cives Romani olim censebantur. Vindicta, cum lietor vindictam, quæ virgula est, manumittendi servi capiti imponens, eundem servum hac solenni verborum formula, 'liber esto,' in libertatem vindicabat. Quo tempore dominus servum alapa percussus circumagebat in gyrum, ut sic intelligeret sibi licitum in quamlibet partem abire. Hæc indicat Persius Sat. v. 'Verterit hunc domina, momento turbinis exit Marcus Dama.' Et paulo post, 'Vindicta postquam meus a prætoris recessi.' Denique testamento manumittebantur, cum quis servum suum testamento liberum esse jussisset. Ex quibus sic colliges, cum sint tantum tres faciendi alicujus liberi partes, census, vindicta, et testamentum, si quem servum probare volueris non fuisse manumissum, id enumeratione partium duce Cicerone perfacile conficies. Non me fugit tres alios manumissionis modos recenseri in Institutionibus Justiniani lib. 1. tit. 5. nempe inter amicos, cum præsentibus amicis quempiam manumitte-

bant; per mensam, cum libertatis dandæ causa servum convivio adhibebant; et per epistolam, cum aliis in locis agenti missis literis permittebant, ut liber viveret. At Tullius agit non de libertate minima, qua e servitute tantum aliquis eximebatur, sed de legitima et maxima, qua præterea civis Romani jure donabatur.

⁹ Notatio] Locus hic argumentum suppeditat ex vi nominis: ut si quis probet Pisonem non esse conanlem, quia patriæ non consulit. Vide inferius § 35.

¹⁰ Cum lex Ælia] Inducenda tollendaque sunt hæc verba Ælia Sentia, cum ea quæ consequantur ex legibus duodecim tabularum deprompta sint, non ex lege Ælia Sentia multis post Ciceronis necem annis sancita.

¹¹ Assiduo vindicem assiduum] In XII. Tabulis hæc erat scripta lex: ASSIDUO VINDEX ASSIDUUS ESTO. Teste Gellio XVI. 10. Assiduus pro divite ponitur: dictus est ab assibus, id est, ære dando, cum id reip. tempore exigebant: 'Quibus,' inquit Varro, 'erant pecuniæ locupletes, assiduos; contrarios, proletarios' vocabant.

III. Ducuntur etiam argumenta ex iis rebus, quæ quodammodo affectæ sunt* ad id, de quo quæritur. 11. Sed hoc genus in plures partes distributum est. Nam alia conjugata appellamus, alia ex genere, alia ex formula,^p alia ex similitudine, alia ex differentia, alia ex contrario, alia ex adjunctis,^a alia ex antecedentibus, alia ex consequentibus, alia ex repugnantibus, alia ex causis, alia ex effectis, alia ex comparatione majorum, aut parium, aut minorum. 12. Conjugata^v dicuntur, quæ sunt ex verbis generis ejusdem. Ejusdem autem generis verba sunt, quæ orta ab uno varie commutantur, ut sapiens, sapienter, sapientia. Hæc verborum conjugatio συζυγία^z dicitur, ex qua hujusmodi est argumentum: Si compascuus^x ager est, jus est compascere. 13. [p. 222.] A genere^y sic ducitur:⁴ Quoniam ar-

* Quæ aliquatenus referuntur.

^p Forma.

.....

CAP. III. 1 Ita Victor. et Mannt. *alia ex forma* Venet. 1503. Ald. Junt. Lamb. Schetz. Orell.—2 Venet. 1503. *alia ex conjunctis*. Hæc, *alia ex d. a. ex c. a. ex adjunctis*, exciderunt ex ed. Bipont. errore typogr.—3 Victor.

NOTÆ

Vindex, ut refert Varro, is est qui vindicabat quominus is qui prehensus erat ab aliquo, teneretur. Porro sententia legis est: Vir locuples a creditoribus coniectus in carcerem vindicetur, et redimatur assibus, si opus est, a viro locuplete. Neque enim licebat tenuioris fortunæ hominibus divitem ex vinculis eximere, ne ipsi deficientibus opibus cum tota familia in discrimen adducerentur. Cum autem locuples et assiduus vocabula sint synonyma, ex eo quod assiduus assiduo vindex esse debeat, recte a notatione nominis infertur locupletem locupleti vindicem esse oportere.

^v Conjugata] Locum hanc ut inutilem improbat Fabius v. 10. immerito, cum sæpe vim ad persuadendum habeat: ut cum ait Tullius pro Marcello § 82. 'Ingratas est injustaque

civis, qui armorum periculo liberatus, animam tamen retinet armatum.' Elegans est illud Ovidii: 'Aurea nunc vere sunt sæcula: plurimus auro Venit honor.'

^z Συζυγία] Victorio συζυγία videtur legendam, qua una voce Aristoteles in Topicis, unde hoc desumit Cicero, conjugata explicat.

^x Compascuus]. Compascuus ager relictus ad pasendum communiter vicinis.

^y A genere] Genus est attributum commune multis specie differentibus. Virtus est genus, quippe quæ convenit prudentiæ, justitiæ, fortitudini, ac temperantiæ, quæ virtutes specie et forma differunt. Si quis sit omni virtute præditus, recte a genere concludetur, cum et prudentiæ, et justitiæ, et fortitudinæ, et temperantiæ esse ornatum.

gentum omne mulieri legatum est,⁵ non potest ea pecunia,⁵ quæ numerata domi relicta est, non esse legata;⁵ forma enim a genere, quoad summ nomen retinet, nunquam se-jungitur:⁵ numerata autem pecunia nomen argenti retinet: legata igitur videtur. 14. A forma⁶ generis, quam interdum, quo planius accipiatur,⁶ partem licet nominare, hoc modo: Si ita Fabiæ⁷ pecunia legata est a viro, si ea uxor materfamilias esset;⁷ si ea in manum⁸ non convenerat, nihil debetur.⁸ Genus enim est,⁹ uxor: ejus duæ formæ;

⁵ Testamento relictum.

⁵ Ea pecunia quæ est in argento signato, quæ est ad manum; non autem ea quæ est in nominibus, aut tabulis.

⁶ Forma enim, quamdiu forma est, a genere nunquam separatur.

⁶ A specie.

⁷ Si vir testamento reliquit uxori suæ Fabiæ pecuniam, ea tamen conditione, si cum vir morietur, illa fuerit materfamilias; ea si erit tantum uxor, et in manum non convenerit, nihil potest jure repetere.

suspiciabatur *ovvroyta*.—4 Venet. 1503. ducitur argumentum.—5 Unus Oxon. et Junt. non potest si pecunia.—6 Hæc, quo planius accipiatur, desunt in Lamb.—7 Ita codd. aliquot, Venet. Nor. Ald. Junt. si ei uxor materfamilias esset unus Oxon. et Schutz. si ei viro materfamilias esset codd. aliquot, Venet. 1503. Manut. Lamb. Grut. Orell. Cf. Quintil. v. 10. 62.—8 Ita Quintil. l. c. codd. aliquot, Venet. 1503. Manut. in manum viri Ald. Junt. Lamb.—9 Ge-

NOTE

¹ A forma] Forma, quam speciem appellant philosophi, est pars generi subjecta. Cujus loci talis est usus: si virtutem esse laudabilem probare volueris, ostende species et formas omnes virtutum esse laudabiles, hoc fere modo: Cum omnium consensu et prudentia, et justitia, et temperantia, et fortitudo summis laudibus efforendæ sint, quis dubitet virtutem omnium esse prædicatione celebrandam?

² Si ita Fabiæ] Ut Ciceronis mens intelligatur, observandum ex Boëthio, tribus modis apud veteres Romanos duci solitam uxorem, farre, usu, et coëmptione. Confarreatio ad pontifices tantum pertinebat: erant sacræ nuptiæ dietæ, ut ait Dionysius in Romulo, quod eodem farre conjuges vescerentur, quo etiam victimas

respergerent. Unus fiebat matrimonium, cum uxoris et mariti convictas per annum constans et stabilis fuerat, dumque dicebatur uxor nescap-ta. Denique coëmptio certis solennitatibus peragebatur, et sese in coëmptio invicem interrogabant. Vir ita, an sibi mulier materfamilias esse vellet: illa respondebat, velle. Item mulier interrogabat, an vir sibi paterfamilias esse vellet: ille respondebat, velle. Itaque mulier viri conveniebat in manum, et vocabantur hæc nuptiæ per coëmptionem; quod, teste Varrone, assem unum tanquam emendi causa marito darent. Jam vero ut ad exemplum a forma peti-tum redeamus. Uxor genus est: ejus duæ formæ; altera matrumfamilias, altera uxorum tantum. Si cui uxori, quæ mater esset familias, legata sit

una matrumfamilias earum, quæ in manum convenerunt; altera, earum, quæ tantummodo uxores habentur: qua in parte cum fuerit Fabia, legatum ei non videtur. 15. A similitudine,^b hoc modo: Si ædes eæ¹⁰ corruerunt, vitiumve fecerunt,^v quarum ususfructus^c legatus est, hæres restituere^v non debet, nec reficere, non magis, quam servum restituere, si is,^v cuius ususfructus legatus est,¹¹ deperisset. 16. A differentia:^d Non, si uxori vir^e legavit omne argentum,¹² quod suum esset, idcirco, quæ in nominibus fuerunt, legata sunt: multum enim differt, in arcane positum

^v Ruinam minari cæperunt.

^v Ille servus.

^v In integrum statum reponere.

us est enim Schutz. in ed. maj. Mox, una m. eæ sunt, quæ, &c. Lamb. et Orell. una m. hæ sunt, quæ, &c. duo codd. Oxon. al. Vossii ap. Oudend. Apul. tom. i. p. 503. Venet. 1503. Ald. Junt. una m. earum, quæ, &c. unus Oxon. et Manut. hæ sunt et earum Oudend. pro glossa. habet. Deinde, in manum convenere Venet. 1503. ^v Cf. Hotoman. Obs. i. 24. ap. Schutz. in ed. maj. qui tamen lectionem a nobis denuo rejectam secutus est, si eæ uxor materfamilias esset. Orell.—10 Venet. 1503. Junt. exesæ.—11 Unus Oxon. et Venet. 1503. legatus esset.—12 Venet. 1503. argentum omne. In eadem ed. mox

NOTE

pecunia; a forma recte concludetur nihil ei jure deberi, quæ uxor tantummodo habetur.

^b A similitudine] Vide lib. iv. Heren. § 59. et lib. iii. Orat. § 205. Ceterum plus ad rem illustrandam, quam probandam, valet similitudo.

^c Ususfructus] A jurisconsultis definitur jus alienis rebus utendi salva rerum substantia. Exemplum autem a Cicerone allatum est hujusmodi, petitum a simili. Nemo servi, cuius ususfructus legatus est, morbum aut interitum præstare debet; ergo neque domus vitium aut ruinam.

^d A differentia] Sive a dissimilitudine, cum res duæ inter se diversæ conferuntur. Quod fecit eleganter Catullus: 'Soles occidere et redire possunt; Nobis, cum semel occidit brevis lux, Nox est perpetuo una dormienda.'

^e Non, si uxori vir] Sententia Ciceronis hæc est: Vir uxori testamento reliquit argentum omne quod suum esset; non igitur reliquit illud quod sibi debebatur, quod dederat mutuum: scilicet argentum in arca nostra positum nostrum est, at quod est in nominibus, sive in tabulis, in quibus nomina creditorum scribebantur, non est nostrum. Mutuum enim, inquit jurisconsulti, dicitur quod ex meo tuum fiat. Ceterum, ut acute vidit Hotoman. Observ. i. 25. hic locus minime est a differentia. Ut enim in similitudine aliud quippiam propositæ rei simile investigandum est, quo probetur ea convenire; sic in hoc loco aliud quiddam inveniendum est dissimile, ut demonstraretur dissimilia dissimilibus competere. Argentum autem in arca non est alia res, quam argentum in nominibus.

sit argentum, an in tabulis debeatur.^{13f} 17. Ex contrario^{14s} autem, sic: Non debet ea mulier,^b cui vir bonorum suorum usumfructum legavit, cellis vinariis et oleariis plenis relictis, putare id ad se pertinere: usus enim, non abusus,⁷ legatus est: ea sunt inter se contraria. 1v. 18. Ab adjunctis:¹ Si ea mulier^j testamentum fecit, quæ se capite nunquam diminuit,^{1k} non videtur ex edicto prætoris secundum eas

⁷ Nempe usus, et abusus.

^{1k} Quæ nunquam fuit sui juris.

fuert.—13 Lamb. *tabulis pateat*; *rd debeatur* gloss. videbatur Hotomanno.—14 *A contrario* unus Oxon. et Venet. 1503.

NOTÆ

^f *Debeatur*] Hotomanno recte videtur glossema.

^s *Ex contrariis*] Consule lib. 1. de Iuvent.

^b *Non debet ea mulier*] Queritur an mulier, cui vir legavit bonorum suorum usumfructum, possit nti cellis vinariis, et oleariis, quæ plenæ relictæ sunt. Id minime licere probatur ex contrario. Utimur rebus quæ nobis utentibus permanent, his abntimur quæ nobis utentibus perennit; eam igitur permanere et perire contraria sint, usus quoque et abusus opponantur. Atqui ususfructus tantum legatus est, non igitur abusus: abusus autem esset, si vinum et oleum ad se devocaret; sunt enim huiusmodi, ut usu consumantur. Vinum igitur et oleum ad usumfructum mulieris pertinere nullo modo potest.

¹ *Ab adjunctis*] Adjuncta sunt ea, quæ licet rem non necessario comitentur, eam ea tamen plerumque conjuncta sunt: ut pallor et timor, furtum et egestas. Insidias a Milone non structas esse Clodio probat ab adjunctis Tullius in Miloniana § 55. 'Age nunc iter expediti latronis Clodii cum Milonis impedimentis compare. Semper ille antea cum uxore; tum sine ea: nunquam non in rheda; tum in equo: comites Græcu-

li, quocumque ibat, etiam cum in castra Etrusca properabat; tum negarum in comitatu nihil. Milo qui nunquam, tum casu pueros symphonicos uxoris ducebat, et ancillarum greges: ille qui semper secum scorta, semper exoletos, semper lupas ducebat, tum neminem, nisi ut virum a viro lectum esse diceres. Cur igitur victus est? quia non semper viator a latrone, nonnunquam etiam latro a viatore occiditur: quia quanquam paratus in imperatos Clodius, tamen mulier inciderat in viros.'

^j *Si ea mulier*] Ea est argumenti vis: Servis exilibus et pueris, quia sui juris non sunt, non licet testamentum facere; neque igitur licebit mulieri antequam nubat, siquidem ante id tempus alienæ potestati subest. Hoc argumentum ad similitudinem referri potest.

^k *Se capite nunquam diminuit*] Capitis diminutio est prioris status permutatio. Triplex autem recensetur. Tria enim, inquit Paulus, habemus, libertatem, civitatem, familiam. Cum hæc omnia amittimus maxima est capitis diminutio: cum civitate amissa, libertas retinetur, ut cum quis in colonias Latinas transmigrabat, erat media capitis diminutio: minima autem, cum familia tantum mutabatur,

tabulas possessio dari: adjungitur enim, ut secundum servorum, secundum exulum, secundum puerulorum tabulas possessio videatur ex edicto dari.* 19. Ab antecedentibus autem, et consequentibus, et repugnantibus, hoc modo: ab antecedentibus,¹ Si viri culpa^m factum est¹ divortium, etsi mulier nuntium remisit, tamen pro liberis manere nihil oportet: ² 20. a consequentibus,ⁿ Si mulier,^o cum fuisset

* *Vi talis testamenti, non videtur præter debere dare jus alicujus possessionem: alioquin, et servi, et exules, et pueri possent testamentum scribere.*

CAP. IV. 1 Unus Oxon. et Venet. 1503. *factum sit.*—2 Unus Oxon. *nihil*

NOTE

cum quis adoptabatur, vel alieno juri subiciebatur, vel emancipabatur. Mulieres autem antiquo jure tutela perpetua continebantur, nec recedebant a tutoris potestate, nisi in manum viri convenissent; atque ut tunc erat status prioris mutatio, ita dicebatur capite diminuta. Adde quod cum ejus familia uno capite, id est, una persona diminuta esset, uxor, in viri familiam transiens, diminuta capite non immerito vocaretur.

¹ *Ab antecedentibus*] Antecedentia sunt ea, quibus positis aliud necessario sequatur. Ex hoc loco Cicero probat Muræam non fuisse saltatorem: pro Muræa § 13. 'Nemo fere saltat sobrius, nisi forte insanit: neque in solitudine, neque in convivio moderato, atque honesto: tepeativi convivii, amoris loci, multarum deliciarum comes est extrema saltatio. Tu mihi arripis id, quod necesse est, omnium vitiorum esse postremum: relinquis illa, quibus remotis, hoc vitium omnino esse non potest. Nullum turpe convivium, non amor,' &c.

² *Si viri culpa*] Quæstio est, an mulier facto divortio debeat partem dotis viro relinquere, unde communes liberi nascuntur. Solvitur ab ante-

cedentibus. Si viri culpa factum est divortium, v. g. si conjugem asperius tractaret, licet uxor secesserit a marito, eam nihil oportet relinquere liberis, qui in patris potestate sunt. Sp. Carvilius primum Romæ divortium fecit, plus quingentis viginti post Romam conditam annis, uti tradunt Gellius iv. 3. et Dionys. Halicarnasensis lib. 11. etsi cum a Romano, ut scribit Plutarchus, tam XII. Tabularum lege concessum erat divortium.

² *A consequentibus*] Consequentia sunt ea quæ rem necessario consequuntur. Cicero Philipp. vii. 17. 'Luculentam tamen ipsæ plagam accepit, ut declarat cicatrix:' a consequentibus probat, quoniam cicatrix magna esset, vulnus quoque fuisse magnum.

^o *Si mulier*] Civi Romano non licebat nisi civem Romanam ducere. Quæritur, an mulier non legitimo matrimonio implicata, si nuntium remittat viro, debeat ex dote sua aliquid viro relinquere, unde liberi sustententur: pro liberis apud patrem manere nihil oportere probatur a consequentibus: ex matrimonio non legitimo quod præcessit liberi suscepti patrem non sequuntur, sed ma-

nupta cum eo, quicum connubium³ non esset,⁴ nuntium remisit; quoniam qui nati sunt, patrem non sequuntur, pro liberis manere nihil oportet: 21. a repugnantibus,⁵ Si paterfamilias⁶ uxori ancillarum usumfructum legavit a filio, neque a secundo hærede legavit,⁴ mortuo filio mulier usumfructum non amittet: quod enim semel testamento alicui datum est, id ab eo invito, cui datum est, auferri non potest: repugnat⁵ enim recte accipere, et invitum reddere.⁶ 22. Ab efficientibus causis,⁷ hoc modo: Omnibus⁸ est jus

³ Cui jure nubere non poterat.

⁴ Si paterfamilias filio suo hæredi instituto præscripsit testamento, ut sua (paterfamilias) uxori usumfructum ancillarum permittaret, neque id mandavit secundo hæredi quem substituit; si filium hæredem institutum mori contigerit, mulier non amittet usumfructum, quem debet secundo hæres comedere. Idque convincit argumentum a repugnantibus. Quod jure acceptum est, ab invito non potest eripi; hæc enim repugnant, recte accipere et invitum reddere. Ususfructus autem ille testamento legatus jure a muliere acceptus est, ab ea igitur invita non potest auferri.

remanere oportet. Schutz. conj. manere dotis nihil oportet.—3 Unus Oxon. connubius; hinc Lamb. connubii jus.—4 Venet. 1503. non habet v. legavit.—5

NOTÆ

trem: nihil est igitur cause, cur mulier alienis liberis relinquat aliquid conjugii a quo discessit. Mirum hoc argumentum Boëthio videri ductum ab antecedentibus.

⁵ A repugnantibus] Repugnantia neque certa lege, neque numero inter se dissident: et sic a contrariis et dissimilibus differunt. Amare et odisse contraria sunt, amare et injuria afficere, repugnantia.

⁶ Si paterfamilias] Ex interpretatione patet vis et forma hujus loci.

⁷ Ab efficientibus causis] Cujuslibet rei quatuor cause sunt: 1. Finalis, cujus causa aliquid fit: finis domus est habitatio. 2. Efficiens, qua aliquid est: sic architectus domum fabricatur. 3. Formalis, per quam res est id quod est, et ab aliis distinguitur: causa formalis domus est certa quedam structura. 4. Materialis, ex qua res est: domus ex lapidibus et lignis

edificatur.

⁸ Omnibus] Exemplum hoc aliquanto obacervis, statu questionis proposito, sic explicari potest. Jus est omnibus, ad parietem communem adjungere vel solidum vel cameratum parietem. Sempronius ad parietem sibi cum Titio communem, pro suo jure fornicem adjunxit. Titius cum subinde vellet aliquid extruere, de pariete communi, nonnihil demolitus est, pollicitus damnum, si quid ex ea demolitione contingeret, se reparaturum. Eversus est cum reliquo pariete fornicem: postulat damnum Titius, quod parietem communem subverterit. Hic ab efficiente causa sic se purgat; Nisi fornicem adjunxisset Sempronius, accisus murus non corruisset; non igitur damnum præstare deo, quod mee vitio factum non est.

parietem⁴ directum ad parietem communem adjungere, vel solidum, vel fornicatum:⁴ at si quis in pariete communi demoliendo damni infecti promiserit,⁴ non debet præstare, quod fornix vitii fecerit: non enim ejus vitio, qui demolitus est, damnum factum est, sed ejus operis vitio,⁵ quod ita ædificatum est, ut suspendi non posset. 23. Ab effectis rebus,⁶ hoc modo: Cum mulier⁷ viro in manum convenit,⁸ omnia, quæ mulieris fuerunt,⁶ viri fiunt dotis nomine.⁸ Ex comparatione⁷ autem omnia valent, quæ

⁴ Licet omnibus ad parietem communem adjungere alterum parietem qui cum attingat, sive paries adjunctus sit rectus sive in arcum inflexus.

⁵ Si quis promiserit se damnum resarciturum, si quod ex illa demolitione eveniret.

⁶ Si fornix a vicino constructus, qui communi pariete nitetur, corruiat, damnum reparare non debet is qui demolitus est parietem communem: neque enim illius culpa damnum factum est, sed vitio ejus operis, &c.

⁷ Cum per coëmitionem materfamilias facta est.

Lamb. repugnant; codd. aliquot, et Venet. 1503. pugnat.—6 Venet. 1503.

NOTE

⁴ Est jus parietem] Jus est ad parietem communem ædificium adjungere, modo non in ipsum parietem incumbat, nec impediatur communis parietis restorationem. Vide D. lib. VIII. Tit. 11. l. 'Quidam Hiberus.'

⁶ Ab effectis rebus] Effecta sunt ea quæ oriuntur ex casis: cum autem effectum habeat quilibet causa, tot esse debent effecta quot casus: quarum exempla passim occurrunt.

⁷ Cum mulier] Perinde ad causas atque ad effecta revocari potest hoc exemplum: Mulier in manum convenit cum viro, omnia igitur ejus bona ad virum pertinent: en habes hic locum a casis. Immuta argumentationem hoc modo: Omnia mulieris bona ad virum pertinent, in manum igitur cum viro convenerat: locus est ab effectis.

⁸ Viro in manum convenit] Matrimonii quod per coëmitionem fiebat, de qua supra diximus § 14. hæc erat

vis, ut mulier in viri manum potestatemque transiret, matrisque familias loco haberetur.

^x Dotis nomine] Dotis nomen ad omnia uxoris bona latius extendit Tullius. Dos enim proprie est donatio, quæ uxoris nomine in virum propter onera matrimonii confertur. Hotomannus Disput. de Dotibus.

⁷ Ex comparatione] Res comparari possunt vel cum majoribus, vel cum minoribus, vel cum paribus. Quare triplex est a comparatione locus, majorum, minorum, et parium. A comparatione majorum ducitur argumentum hoc modo: Si quod magis videtur convenire, non convenit, ne id quidem quod minus. Ita probat Tullius Rosc. Amer. § 131. 'Nem mirum, si omnibus consulere non poterit Sylla, cum ne ipse quidem Jupiter possit.' A comparatione minorum: Si quod minus videtur convenire, tamen convenit, ergo et id quod videtur magis. Horat. l. Epist. 2.

sunt ejusmodi: ⁷ Quod in re^a majore valet, valeat in minore: ⁸ ut, si in urbe fines non reguntur, nec aqua in urbe arceatur. ^a Item contra: Quod in minore valet, valeat in majore: licet idem exemplum^a convertere. Item: Quod in re pari valet, valeat in hac, quæ par est: ut, Quoniam usus^b auctoritas⁹ fundi biennium est, sit etiam ædium: at in lege ædes non appellantur, et sunt ceterarum rerum omnium, quarum¹⁰ annuus est usus: ¹¹ valeat æquitas, quæ paribus in causis paria jura desiderat. ⁱ 24. Quæ autem ex-

^a Si qua in civitate singuli agri non propriis finibus terminantur; neque cuiquam jus erit impediendi, quominus aqua pluvia per sua spatia transfundatur.

ⁱ Quoniam possessio fundi per biennium continuata est justa et legitima causa retinendi dominium fundi; sit etiam ædium. At, dicit aliquis, in lege ædes fundi nomine non continentur, et numerari debent inter eas res, quæ anno usucipiuntur. Esto sane: verum cum ædes, perinde ac fundi, sint res minime moventes, pari jure censeri debent.

fuerint.—7 Eadem editio, quæ sunt hujusmodi.—8 Unus Oxon. non valet, non valeat, &c. ut volebat Hotoman. in majori Vit. non valet, valeat, &c. Mediol. Mox, non reguntur codd. aliquot, et Venet. 1503. Actutum, neque aqua, &c. Ald. Junt. Lamb. Grut. nec aqua Venet. ap. Ernesti.—9 Lamb. usu auctoritas; Venet. 1503. auctoritas usus. Actutum, fundi biennis est suspicabatur Hotoman.—10 Ita Ernesti e cod. Vit. ceterarum omnium, quarum Nor. Ald. Junt. Manut. Grut. ceterarum rerum, quarum Lamb. et Schutz. ceterorum omnium, quorum Venet. 1503.—11 Marcill. et Ritters. conj. annus est usus; al. ap. Lamb. quorum annus est omissio usus. Vide omnino Dirksen. XII. Tafeln, p.

NOTE

ad Lollium: 'Ut jugulent homines, surgunt de nocte latrones: Ut te ipsam serves, non expergisceris?' A comparatione parium; ut rerum, quæ sint æque verisimiles, par sit iudicium: v. g. Quæ poena adversus interfectorem patris iusta est, eadem adversus matris.

^a Quod in re] Hotomanno Observ. II. 2. placet eorum sententia, qui duplicem hic negationem deesse putant, ut locus sic legatur: Quod in re majore non valet, non valeat in minore; quoniam, ut ex tertio Aristotelis Toplicorum libro patet, argumentum ex majore ductum, tantum valet ad refellendum, et majus id dicitur, quod probabilius est. Itaque allatum a Cicerone exemplum, uni refutationi idoneum est, quasi videlicet proba-

billius fuisset fines in ea urbe regi, quam aquam in eadem arceri. Hoc idem exemplum Cicero inferius ad sillium locum retulit.

^b Licet idem exemplum] Exemplum superius convertatur, fiet comparatio a minori ad majus, hoc modo: In ea civitate aqua arceatur; ergo multo magis fines reguntur: minus enim quiddam est aquam arcere, quam fines regere.

ⁱ Quoniam usus] Hæc est lex XII. Tabularum: VSVS AVCTORITAS FVNDI BIENNIVM ESTO: CETERARVM OMNIVM RERVV VSVS, ANNVS ESTO. Hotomannus pro biennium definit ponendum esse biennis, et annuus pro annus. Sed frustra, cum in oratione pro Cæcina § 54. etiam idem fere legatur: 'Lex unum et auctoritatem

trinsecus; assumuntur,¹² ea maxime ex auctoritate ducuntur: itaque Græci tales argumentationes ἀρέχους^c vocant, id est, artis expertes: ut, si ita respondeas: Quoniam P. Scævola id solum esse ambitus^d ædium dixerit, quod,¹³ parietis communis tegendi causa, tectum projiceretur, ex quo in tectum ejus, ædes qui protexisset,¹⁴ aqua deflueret,^e id tibi jus videri.

^j Loci extrinseci.

^k Si respondeas id æquum tibi videri, quod de ambitu ædium dixit Scævola; nempe id esse tantummodo ambitus ædis, quoad uterque vicinus communem parietem projecerit: unde ditortium aquarum fiat, et in cujusque illorum ædes aqua pluvia defluat, nimirum ut dimidia parietis pars ad unum, altera ad alterum pertinere; et linea communem parietem æquabiliter secans, ambitum ædium utrinque designat.

407. seqq.—12 Venet. 1508. assumuntur extrinsecus.—13 Ita codd. aliquot, Manut. Grut. Orell. Schutz. quantum unus Oxon. Boëth. in Comm. Venet. 1508. Junt. Crat. quoad ex Hotomanni conjectura Lamb.—14 Ita Ald. Junt. Crat. Manut. Grut. Orell. ex quo tecto, in ejus ædes qui protexisset Venet. 1503. et Lamb. ex quo in ejus ædes, tectum qui projecisset conj. Ernesti; tectum h. l. delendum censebat Hotoman. quoad p. c. tegendi c. t. p. ex quo ante ejus

NOTE

fundi jubet esse biennium: at utimur eodem jure in ædibus, quæ in lege non appellantur. Hic auctoritas est jus domini. Quod autem a pari ducatur argumentum, ex ipsis Tullii verbis, et interpretatione nostra, manifestum est. In eo conveniunt ædes et fundi, quod sint res non moventes.

^c 'Αρέχους] De locis illis extrinsecis, et artis expertibus, consule notas in lib. II. de Invent. § 47.

^d Id solum esse ambitus] Obscurum et implicatum locum interpretati sumus ex mente Hotomanni, qui lectionem sic putat restituendam; ut quoad pro quod reponatur, et vox tectum tollatur. Cautum erat lege XII. Tabularum, ut inter vicinorum ædes ad circumeundi facultatem spatium esset pedis sestertii, sive, ut exponit Volusius Mæcianus, duorum pedum et semis. Ejus structuræ domus, insulæ dicebantur, quarum ambitum definire cuius facillimum erat. At

juris controversi fuit earum ædium ambitus, quæ communi pariete jungebantur. In interpretatione exposuimus Scævolæ mentem, quæ Hotomanno videtur perquam obscura. Ita enim ratione videretur Scævola significare, non licere in communem parietem tigna immittere ultra lineam quæ medium parietem intersecat; cum tamen aliud in jure definiatur. Fortasse ad eam controversiam Scævolæ responsum pertinet, quo uterque vicinus communi pariete uti vult in ædificando, et suis trabibus pari eodemque loco immittendia. Quo casu locus esset Q. Mucii sententiæ, ut recte conjicit Hotomannus, Observ. II. 3.

^e Protexisset] Protegere est tectum projicere, inquit Budæus: protecta et projecta partes sunt domus prominentes, qualia sunt, meniana, et podia pensilia, unde aspectus est nobis in vicos et plateas.

25. His igitur locis, qui sunt expositi, ad omne argumentum reperiendum,¹ tanquam elementis quibusdam, significatio et demonstratio datur.² Utrum igitur hactenus satis est? tibi quidem, tam acuto, et tam occupato, puto. v. Sed, quoniam avidum hominem³ ad has discendi epulas recepi, sic accipiam, ut reliquiarum sit potius aliquid, quam te hinc patiar non satiatum discedere. 26. Quando ergo¹ unusquisque eorum locorum, quos exposui, sua quædam membra² habet, eâ quam subtilissime persequamur: et primum de ipsa definitione dicatur. Definitio est oratio, quæ id, quod definitur, explicat, quid sit. Definitionum autem duo sunt genera prima:³ unum earum rerum, quæ sunt; alterum earum, quæ intelliguntur. 27. Esse ea dico, quæ cerni tangive³ possunt, ut fundum,⁴ ædes, parietem, stillicidium,⁵ mancipium,⁶ pecudem, supellectilem,⁷ penus,⁸

¹ Ex superioribus locis tanquam principiis eruantur omnia argumenta, quibus probari possunt res verisimiles, et necessaria demonstrari.

² An autem hæc pauca sufficiunt?

.....

ædes, qui projecisset suspicabatur Schutz.—15 H. l. reperiendum omittit Venet. 1503. et inserit ad reperiendum post v. demonstratio.

CAP. V. 1 Quando igitur Venet. 1503. et mox in eodem habet membra.—2 Schutz. delendum censebat prima.—3 Unus Oxon. et Venet. 1503. tangique.

NOTE

¹ Quoniam avidum hominem] A Platone in Phædro usurpata translatio, qua Cicero significat, se, cum has institutiones efflagitante Trebatio scripserit, daturum operam, ut in illis redundet potius aliquid, quam desit.

² Sua quædam membra] Boëthius censet nulla esse membra in notatione nominis. Ciceronem ut tueatur Rodolphus Agricola, triplicem hujus loci usum facit: primum ab interpretatione vocabuli; alterum ab homonymia, quam 'equivocationem' appellant; tertium a metaphora.

³ Fundum] Fundi appellatione omne ædificium et omnis ager continetur; sed in usa urbana, ædificia, ædes; rustica, villæ dicuntur. Locus vero sine ædificio in urbe, area; rure

Delph. et Var. Clas.

autem, ager appellatur: idemque ager cum ædificio, fundus dicitur. D. lib. L. Tit. de verb. signif. l. 211.

⁴ Stillicidium] Dictum est, inquit Varro, quod aqua stillatim cadat: differt autem a flumine, quod hoc continue fluat.

⁵ Mancipium] Est quicquid manu capi potest. Mancipia dicta sunt, quod ab hostibus manu capiuntur. Mancipia item veteres videntur appellasse, quæ posteriores mobilia; prædia vero, quæ iidem immobilia.

⁶ Supellectilem] Supellex, inquit Pomponius, est domesticum patrisfamilias instrumentum, quod nequæ argento aurove facto, vel vesti annumeretur.

⁷ Penus] 'Penus est,' inquit Q. Scævola apud Gell. iv. l. 'quod esculen-

Cicero.

5 G

cetera; quo ex genere quædam interdum nobis definienda sunt. Non esse rursus ea dico, quæ tangi demonstrarive non possunt. cerni tamen animo, atque intelligi possunt: ut, si usucapionem, si tutelam,^m si gentem,ⁿ si agnationem^o definias; quarum rerum nullum subest quasi corpus: est tamen quædam conformatio insignita⁴ et impressa intelligentia; quam notionem voco: ea sæpe in argumentando⁵ definitione explicanda sunt. 28. Atque etiam definitiones aliæ sunt partitionum,^p aliæ divisionum: partitionum, cum res ea, quæ proposita est, quasi in membra discerpitur; ut, si quis jus civile dicat id esse, quod in legibus,^q senatusconsultis,^r rebus judicatis, jurisperitorum auctoritate, edictis magistratum, more,^s æquitate consistat: divisionum autem definitio formas omnes complectitur, quæ sub eo genere sunt, quod definitur, hoc modo:

~~~~~  
 —4 Schntz. de conjectura *insita*. Mox, et *imp. intelligentia* codd. aliquot, Ald. Junt. Crat. et *imp. in intelligentia* Victor. Manut.—5 Unus Oxon. et Lamb. *argumentandi*.

## NOTE

tum aut poculentum est. Quod enim ipsius patrisfamilias, aut liberorum patrisfamilias ejusque familiæ, quæ circum eum aut liberos ejus est, et opus eorum facit, causa paratum est, ut Mucius ait, penus videri debet. Nam quæ ad edendum, bibendumque, in dies singulos prandii, aut cænæ causa, parantur, penus non sunt: sed ea potius, quæ hujusce generis longæ usionis gratia contrahuntur, et reconducuntur, ex eo quod non in prompta sint, sed intus ac penitus habeantur, penus dicta sunt.<sup>7</sup>

<sup>m</sup> *Si usucapionem, si tutelam*] De quibus diximus lib. 7. de Orat. § 178.

<sup>n</sup> *Gentem*] Id discriminis est 'gentem' inter et 'familiam,' quod 'gens' ad nomen, 'familia' ad cognomen referatur. Ex eadem gente erant, v. g. Cornelii omnes, qui ab eodem capite genus ducebant. In gente Cornelia Scipiones Asiatici, Africani, Nasicæ, &c. diversus efficiebant fa-

milia. Ad gentilitatem nomen unum videtur suffecisse, cum Tullius Tuscul. 1. § 38. Tulliam regem vocet gentilem suum. Vide paulo inferius § 29.

<sup>o</sup> *Agnationem*] Agnati virilis œxus propinquitate juncti sunt.

<sup>p</sup> *Aliæ sunt partitionum*] Accurata et proprie dicta definitio genus se differentiam complectitur, ut si quis hominem definiat animal rationis particeps. Aliæ non sunt nisi improprie definitiones. Quare quæ appellantur hic definitiones partitionum, ad enumerationem partium revocantur.

<sup>q</sup> *Legibus*] Legis definitionem attulimus in notis ad lib. 11. Heren. § 19.

<sup>r</sup> *Senatusconsultis*] Senatusconsultum appellabatur jus quod jubebat et constituebat senatus. Res judicatæ, causæ de quibus ante judicatum fuisset.

<sup>s</sup> *Mores*] Quid consuetudo, diximus in notis ad lib. 11. Heren. § 19.

[p. 223.] *Abalienatio* est ejus rei, quæ mancipi est,<sup>1</sup> aut traditio alteri nexu, aut in jure cessio, inter quos ea jure civili fieri possunt.<sup>2</sup> Sunt et alia<sup>3</sup> genera definitio- num: <sup>4</sup> sed ad hujus libri institutum illa nihil pertinent: tantum est dicendum, qui sit definitionis modus.<sup>5</sup> 29. Sic igitur veteres<sup>6</sup> præcipiunt: cum sumseris ea, quæ sint<sup>7</sup> ei rei, quam definire velis, cum alijs communia, usque eo persequi, dum proprium efficiatur, quod nullam in aliam rem transferri possit. Ut hoc, *Hæreditas*<sup>8</sup> est pecunia.<sup>9</sup>

<sup>1</sup> Quæ sit ratio conficiendæ definitionis.

CAP. VI. 1 *Sunt autem alia* Venet. 1503.—2 Ita codd. aliquot, Venet.

## NOTE

<sup>1</sup> *Abalienatio*] Cum plures sint re- rum acquirendarum modi, duo sunt quibus res a dominio nostro ad alienum traduntur, mancipatio, et in jure cessio. Mancipatio, inquit Boëthius, est imaginaria quædam venditio, quæ sic transigebatur. Testibus adhibitis quinque Romanis civibus puberibus, et eo qui libripens vocabatur, is qui mancipium accipiebat, æs in manibus habens, ita dicebat: 'Hunc ego hominem ex jure Quiritium meum esse aio, isque mihi emtus est hoc ære.' Deinde ære percipiebat libram, idque æs dabat ei, a quo mancipium accipiebat, quasi pretii loco. Mancipationem Tullius vocat traditionem alteri nexu; quia, ut ait Ælius Gallus, quodcumque per æs et libram geritur, dicitur nexi. Quod obligatur per libram nec suum ait, inde nexum appellatur. Cessio in jure, quæ altera species erat abalienationis, fiebat eo modo, quo Cains exponit. Apud magistratum populi Romani, vel apud prætorem, vel præsidem provincie, hominem manum tenens is cui cedebatur, ita vindicabat: 'Hunc ego hominem ex jure Quiritium meum esse aio.' Tum prætor cedentem interrogabat, an con-

tra vindicaret; quo negante aut tacente, prætor vindicanti hominem addicebat; idque legis actio dicebatur, quod ex legibus omnia peragebantur.

<sup>2</sup> *Quæ mancipi est*] Res mancipi dicantur, quæ sunt in nostra potestate, quas ex nostro ad alterius dominium transferre possumus. *Mancipi* est indeclinabile in singulari et plurali.

<sup>3</sup> *Inter quos ea jure civili fieri possunt*] Jure civili fieri aliquid non inter alios, nisi inter cives Romanos potest, quorum est etiam jus civile, quod duodecim Tabulis continetur. Ita Boëthius.

<sup>4</sup> *Definitionum*] Quales sunt quæ per translationes, similitudines, contrarias, &c. conficiuntur. Ut si dixeris cum Horatio, 'Virtus est vitium fugera, et sapientia prima Stultitia caruisse.'

<sup>5</sup> *Veteres*] Ac præcipue Aristoteles lib. 11. posteriorum analyticorum cap. 13.

<sup>6</sup> *Hæreditas*] Rectius ac brevius cum Juliano D. lib. 1. tit. de diversis regulis juris, l. 62. hæreditatem sic definiris: Est successio in universum jus quod defunctus habuerit.

Commune adhuc : multa enim genera sunt pecuniæ. Adde quod sequitur : quæ morte alicujus ad quempiam pervenit : nondum est definitio : multis enim modis sine hæreditate teneri mortuorum pecuniæ possunt.<sup>o</sup> Unum adde verbum, jure : jam a communitate<sup>3</sup> res disjuncta videbitur, ut sit explicata definitio sic : Hæreditas est pecunia, quæ morte alicujus ad quempiam pervenit jure. Nondum est satis : adde, nec ea aut legata testamento, aut possessione retenta :<sup>a</sup> confectum est.<sup>p</sup> Itemque, ut illud,<sup>4</sup> Gentiles<sup>b</sup> sunt, qui inter se eodem nomine sunt. Non est satis. Qui ab ingenuis oriundi sunt. Ne id quidem satis est. Quorum majorum nemo servitutem servivit. Abest etiam nunc. Qui capite non sunt deminuti. Hoc fortasse satis est. Nihil enim video Scævolam, pontificem, ad hanc definitionem addidisse. Atque hæc ratio valet in utroque genere definitionum, sive id, quod est, sive id, quod intelligitur, definiendum est.<sup>q</sup> 30. Partitionum autem<sup>5</sup> et divisionum genus quale esset, ostendimus, sed quid inter se differant,<sup>c</sup>

<sup>o</sup> Ut si quis in prælio occisus spoliatur.

<sup>p</sup> Habes perfectam definitionem.

<sup>q</sup> Sive afferenda sit definitio rerum, quæ in sensu cadunt, sive earum quæ animo tantum comprehendendi possunt.

1508. et Orell. quæ sunt Junt. Crat. Lamb. Grut. Schutz.—8 Nor. Venet. 1508. a communione.—4 Itemque illud Venet. 1508.—5 Lamb. omittit autem.

#### NOTÆ

‘Successio,’ genus est ; ‘universum in jus quod defunctus habuit,’ differentia.

<sup>a</sup> *Pecunia*] ‘Pecuniæ verbum,’ inquit Ulpianus D. lib. 2. de verb. signif. l. 178. ‘non solum numeratam pecuniam complectitur ; verum etiam omnem omnino pecuniam, hoc est, omnia corpora. Nam corpora quoque pecuniæ appellatione continentur, nemo est qui ambiget.’

<sup>p</sup> *Possessione retenta*] Nam si ad dominum redeat mortuo usufructuario, alio jure quam hæreditatis obvenit.

<sup>b</sup> *Gentiles*] Debent esse primo ejusdem nominis, ut Sempronii, Junii,

&c. deinde parentibus et majoribus liberis esse nati. Deinde non capite diminuti : cum enim in alienam familiam adoptione transierant, gentiles non dicebantur eorum, quorum e familia exierant. De capitis diminutione supra diximus in notis ad § 18.

<sup>c</sup> *Quid inter se differant*] Partitio totum in partes dividit, ut, si dicam, domum fundamento, parietibus, et tecto constare. Divisio in formas seu species genus distribuit : ut, si quis dicat, virtus est vel prudentia, vel justitia, vel fortitudo, vel temperantia.

planius dicendum est. In partitione quasi membra sunt: ut corporis, caput, humerj, manus, latera, crura, pedes, et cetera. VII. In divisione, formæ sunt, quas Græci *ιδεας*<sup>1</sup> vocant: nostri, si qui hæc forte tractant, species appellant; non pessime id quidem, sed inutiliter ad mutandos casus in dicendo.<sup>2</sup> Nolim enim, ne si Latine quidem dici possit, 'specierum,' et 'speciebus' dicere; et sæpe his casibus utendum est; at 'formis,' et 'formarum' velim. Cum autem utroque verbo idem significetur, commoditatem in dicendo non arbitror negligendam. 31. Genus et formam definiunt hoc modo: Genus<sup>d</sup> est notio ad plures differentias pertinens.<sup>3</sup> Forma est notio, cujus differentia ad caput generis et quasi fontem referri potest.<sup>4</sup> Notionem appello, quam<sup>a</sup> Græci tum *ἰσῳιας*, tum *πρόληψιν* dicunt. Ea est insita et ante percepta cujusque formæ cognitio,<sup>5</sup> enodationis indigens.<sup>6</sup> Formæ igitur sunt<sup>4</sup> hæc, in quas genus,<sup>e</sup> sine ullius prætermissione, dividitur; <sup>7</sup> ut si quis jus<sup>f</sup> in legem, morem, æquitatem dividat. Formas qui putat idem esse, quod partes, confundit artem,<sup>8</sup> et similitudine quadam con-

<sup>1</sup> Sed incommode, quia debent in oratione casus mutari: non possum autem dicere 'specierum,' et 'speciebus.'

<sup>2</sup> Est attributum quod pertinet ad plura specie differentia.

<sup>3</sup> Species est id, cujus differentia ad genus, tanquam ad principium, refertur.

<sup>4</sup> Quæ indiget explanatione.

<sup>5</sup> In quas, cum adhibetur divisio, genus ita distribuitur, ut nulla species omitatur.

CAP. VII. 1 Schutz. volebat *εἰδη* Junt. *εἰδαίας*.—2 'Sic edidimus pro quod, e legitima ratione. Vid. ad Or. II. et infra c. 22.' Ernesti. quod codd. et edd. vett. Ald. Junt. Crat. Manut. Grut. Mox, dicunt omitunt unns Oxon. et Venet. 1503.—3 Ita Ald. Junt. Manut. Grut. Orell. ex ante percepta cujusque forma cognitio codd. aliquot, et Venet. 1503. et ante percepta cujusque formæ cognitione Lamb. et præcepta e codd. probat Ernesti: cujusque rei cognitio conj. Schutz.—4 Formæ sunt igitur Venet. 1503. igitur deest in Vit.

## NOTE

<sup>d</sup> Genus] De genere, consulendæ superiores notæ § 13. de forma, § 14.

<sup>e</sup> In quas genus] Vide inferius § 23.

<sup>f</sup> Si quis jus] De jure universim sumto loquitur, quod vel scriptum, vel consuetudine receptum, vel natu-

ræ est: primum tabulis et legibus, alterum more, tertium æquitate, quam hominum in animis impressit natura, continetur.

<sup>8</sup> Confundit artem] Scilicet quantum a toto genus, tantum a partibus formæ differunt. Ex genere infirma est formæ probatio; v. g. animal est,



tarbatus, non satis acute, quæ sunt discernenda, distinguit.  
 32. Sæpe etiam definiunt et oratores et poëtæ per translationem <sup>b</sup> *verbi ex similitudine*, cum quadam suavitate. Sed ego a vestris exemplis, nisi necessario, non recedam. Solebat igitur Aquilius, <sup>i</sup> collega et familiaris meus, cum de littoribus ageretur, quæ omnia publica esse vultis, quærentibus iis, ad quos id pertinebat, quid esset littus, <sup>j</sup> ita definire, Qua fluctus eluderet: <sup>k</sup> hoc est, quasi qui adolescentiam, florem ætatis; senectutem, occasum vitæ, velit definire: translatione utens <sup>l</sup> discedebat a verbis propriis rerum ac suis. VIII. Quod ad definitiones attinet, hactenus: reliqua videamus.

33. Partitione <sup>l</sup> autem sic utendum est, nullam ut partem relinquant, ut si partiri velis tutelam, <sup>m</sup> inscienter facias,

<sup>n</sup> *Qua vos jurisconsulti affertis.*

<sup>n</sup> *Quibus jurisperiti utuntur.*

~~~~~

probante Ernesti; quod tamen defendit Schutz.—5 Ita Venet. 1508. Ald. Junt. Manut. quo fluctus eluderet unus Oxon. alluderet Turneb. et Lamb. e codd. probantibus Colero in Pargis p. 358. Lallem. et Heindorf. ad Nat. Deor. p. 213.—6 Tres codd. Oxon. Junt. et Lamb. translatione enim utens. Actutum, discedat conj. Wetzel.

NOTÆ

igitur homo. At ex toto validissima est partis probatio; ut, Sempromius callet jus civile, ergo leges, senatusconsulta, morem, &c. Forma genus non refellit: non est homo, ergo non est animal; nulla conclusio. Contra pars totam refellit; ut, non tenet leges; juris igitur civilis est imperitus: optima conclusio.

^b *Per translationem*] Ut Philippica v. § 5. 'Nervi belli pecunia.' Adde et illud poëtæ: 'Stulte, quid est somnus, gelidæ nisi mortis imago?'

ⁱ *Aquilius*] De quo Tullius in Bruto § 154.

^j *Quid esset littus*] Celsus ff. lib. L. de verb. sign. l. 96. 'Littus est,' inquit, 'quousque maximus fluctus a mari pervenit. Idque M. Tullium alunt, cum arbiter esset, primum constituisse.' Ceterum littus est ma-

ris, ripa fluviatorum.

^k *Qua fluctus eluderet*] Ducta a gladiatoribus translatione, qui vario accessu et recessu adversariorum ictus effugiunt et eludunt.

^l *Partitionem*] Etsi vix quicquam est discriminis partitionem inter ac divisionem, nonnihil tamen hic ex rhetorum institutionibus statuit Tullius: partitionem vult esse totius in partes, divisionem generis in formas: cum totum infinitas aliquando partes habeat, in partitione minus insignes omittere non est vitiosum. At cum certus sit formarum numerus, quæ generi subjiciantur, in divisione aliquas omittere vitiosum est.

^m *Tutelam*] Alia est legitima, quam leges; alia testamentaria, quam alicui testamentum defert.

si ullam prætermittas. At si stipulationum aut iudiciorum formulas partiare, non est vitiosum, in re infinita prætermittere aliquid. Quod idem in divisione vitiosum est. Formarum enim certus est numerus, quæ cuique generi subjiciantur: partium distributio sæpe est infinitior, tanquam rivorum a fonte deductio.^v 34. Itaque in oratoriis^a artibus, quæstionis genere proposito, quot ejus formæ sint, subjungitur absolute: at cum de ornamentis verborum sententiarumque præcipitur, quæ vocantur σχήματα, non fit idem. Res enim est^a infinitior; ut ex hoc quoque intelligatur, quid velimus inter partitionem et divisionem interesse. Quanquam enim vocabula prope idem valere videantur; tamen quia res differabant, nomina rerum distare voluerunt.

35. Multa etiam ex notatione sumuntur. Ea est autem, cum ex vi nominis argumentum elicitur; quam Græci *ετυμολογίαν* vocant, id est, verbum ex verbo,^o veriloquium: nos autem novitatem verbi non satis apti fugientes, genus hoc notationem appellamus, quia sunt verba rerum notæ. Itaque hoc idem Aristoteles *σύμβολον* appellat, quod Latine est nota. Sed cum intelligitur, quid significetur, minus laborandum est de nomine. 36. Multa igitur in disputando notatione eliciuntur ex verbo: ut, cum quæritur, 'Postli-

^v *Multa plura complectitur, quam ut possint enumeratione comprehendi.*

CAP. VIII. 1 Particula autem docet in uno Oxon. et Venet. 1503.—2 Res est enim Venet. 1503. Mox, pro quid, Ald. Junt. Manut. Grut. habent quod.

NOTÆ

^a *Itaque in oratoriis]* Sententiam exemplo probat Cicero. In arte oratoria quæstionis genus dividendum proponatur: nefas erit vel unum præterire. Dicendum erit triplicem esse quæstionis statum: primum conjecturæ, ubi quod factum objicitur negas; alteram definitionis, ubi quod ante factum fateris, sed negas eam vim nominis habere quam adversarius criminatur; tertium denique

qualitatis, ubi contendis jure factum quod objicitur. At si recensendis elocutionis luminibus ac figuris partitionem volueris adhibere, non est necesse singula tum verborum, tum sententiarum ornamenta persequi; hoc enim infinitum foret: illustriora satis est enumerare.

^o *Verbum ex verbo]* *Ετυμος* enim, *verus*; *λέγος*, *sermo* est.

minium^p quid sit: (non dico, quæ sint postliminii: nam id caderet in divisionem, quæ talis est: postliminio redeunt hæc, homo, navis, mulus, clitellarius, equus, equa, quæ fræna³ recipere solet) sed cum ipsius postliminii vis quaeritur, et verbum ipsum notatur. In quo Servius noster (ut opinor) nihil putat esse notandum, nisi 'post;' et 'liminium' illud⁴ productionem esse verbi vult, ut in 'finitimo,' 'legitimo,' 'æditimo,' non plus esse 'timum,'⁵ quam in 'meditullio' 'tullium:' 87. Scævola autem, P. F. junctum putat esse⁶ verbum, ut sit in eo et 'post' et 'limen:' ut, quæ a nobis alienata sunt, cum ad hostem pervenerint, et ex suo tanquam limine exierint, dein⁷ cum redierint post ad idem limen, postliminio videantur rediisse. Quo in genere etiam Mancini causa^q defendi potest, postliminio rediisse: deditum non esse, quoniam non sit receptus. Nam neque deditioem, neque donationem sine acceptione intelligi posse.

ix. 38. Sequitur is locus, qui constat ex iis rebus, quæ quodammodo affectæ sunt^r ad id, de quo ambigitur: quem modo dixi in plures partes distributum. [p. 224.] Cujus primus est locus ex conjugatione, quam Græci *συζυγίαν*^r vocant, finitimus notationi,^s de qua modo dictum est: ut, si aquam pluviam^r eam modo intelligeremus, quam imbri

^r Referuntur.

^s Similis notationi.

—3 Unus Oxon. *frenos*.—4 Lamb. *nisi post; liminium illud*.—5 'Vulgo inesse *timum*; quod recte Ernesti mutavit in *esse timum*, i. e. significare.' Schutz. 'Male. Sensus est: non plus, non magis inesse in istis verbis verbum ali- quod *timum*, quam, &c. neutiquam vero: non plus valere, s. significare *timum*.' Orell.—6 Venet. 1503. *esse putavit*. Eadem ed. mox, *eo post et limen*.—7 Unus Oxon. et Venet. 1503. *hinc*.

NOTE

^p *Postliminium*] Est jus amissæ rei recipiendæ ab extraneo, et in statum pristinum restituendæ inter nos ac liberos, populos, regesque, moribus, legibus constitutum. Paulus ff. lib. XLIX. l. 19.

^q *Mancini causa*] Quam explicui- mus in notis ad lib. I. de Orat. § 181.

^r *Aquam pluviam*] Definitur ab Ulpiano aqua pluvia, quæ de cælo cadit, atque imbre excrescit, sive per se hæc aqua cælestis nocent, sive cum alia mista sit. Hinc posset aliquis argumento a conjugatis ducto sic ratiocinari: Aquam pluviam licet arcere, ergo fluvium qui aqua pluvia crevit.

collectam videremus ; veniret Mucius, qui, quia conjugata verba essent pluvia et pluendo, diceret, omnem aquam oportere arceri, quæ pluendo creviasset. 39. Cum autem a genere ducetur argumentum, non erit necesse id usque a capite arcessere : sæpe etiam citra licet, dummodo supra^a sit, quod sumitur,^b quam id, ad quod sumitur : ut, aqua pluvia^c ultimo genere^c ea est, quæ de coelo veniens crescit imbri : sed propiore loco, in quo quasi jus arcendi continetur, genus est, aqua pluvia nocens : ejus generis formæ, loci vitio, et manu nocens : quarum altera jubetur ab arbitro coerceri ; altera non jubetur. 40. Commode etiam tractatur hæc argumentatio, quæ ex genere^d sumitur, cum ex toto^e perseguare partes, hoc modo : Si dolus malus est,^f cum aliud agitur, aliud simulatur ; enumerare licet, quibus id modis fiat :^g deinde in eorum aliquem id, quod arguas

^a Argumentum a genere maxime remoto deducere : sumenda sunt genera formis proxima, ita tamen ut latius pateant iis, ad quæ sumuntur.

^c Maxime remoto.

CAP. IX. 1 Victor rursus volebat *συνωριστω*, probante Ernesti.—2 Codd. aliquot, Venet. 1503. et Schütz. *superius*. ^h Citra tamen potius *supra* requirit. Orell.—3 Vit. *quæ ex forma*, probante Wetzel. Mox, *partes perseguere* Venet. 1503.

NOTE

^a *Ut, aqua pluvia*] Argumenta non esse ab ultimo genere repetenda probat exemplo Tullius. Aqua pluvia genus est ultimum, cui subjungitur *dam* species, aqua pluvia nocens, et aqua pluvia non nocens. Rursus aqua pluvia nocens fit genus, ejusque species sunt nocens loci vitio et manu nocens, cum de industria alio derivatur ad alterius detrimentum. Si quis contendat arcendam esse aquam pluviam, generibus illis superioribus prætermisiss, hæreat in infimo, atque ostendat aquam pluviam manu nocentem arceri oportere.

^e *Cum ex toto*] Totum pro genere, partes pro formis seu speciebus sumuntur. Multum igitur ab enumeratione partium distat hic locus.

^f *Si dolus malus est*] Labeo ff. l. iv. de dolo malo : 'Sic definit dolum malum esse omnem calliditatem, fallaciam, machinationem, ad circumveniendam, fallendum, decipiendum alterum adhibitam.'

^g *Quibus id modis fiat*] Doli mali in rebus forensibus species sunt, calumnia, qua falsa crimina intenduntur ; prævaricatio, qua vera absconduntur ; tergiversatio, qua in universum desistitur ab accusatione ; cavillatio denique, qua falsis disputationibus imponitur. Adde reliquas doli mali formas, quæ inter contrahendum, ut in promissione, donatione, mutuo, negotiatione, &c. vel clam, vel aperte, fieri possunt.

dolo malo factum, includere:⁴ quod genus argumenti imprimis firmum videri solet.

X. 41. **Similitudo sequitur;** quæ late patet, sed oratoribus et philosophis magis, quam vobis.⁵ Etsi enim omnes loci sunt omnium disputationum, ad argumenta suppeditanda, tamen aliis disputationibus abundantius occurrunt, aliis angustius.⁶ Itaque genera tibi nota sint: ubi autem his utare, quæstiones ipsæ te admonebunt.⁷ 42. Sunt enim similitudines, quæ ex pluribus collationibus perveniunt quo volunt, hoc modo: Si tutor ⁸ fidem præstare⁹ debet, si socius, si, cui mandaris,¹ si qui fiduciam acceperit;² debet etiam procurator.³ Hæc ex pluribus perveniens quo vult, appellatur inductio:⁴ quæ Græce *ἐπαγωγή*⁵ nominatur; qua plurimum est usus in sermonibus Socrates. 43. Alterum similitudinis genus collatione sumitur, cum una res uni, par pari comparatur, hoc modo: Quemadmodum, si in urbe⁶

⁴ *Demonstrare ad aliquam doli mali speciem pertinere id quod contendis dolo malo esse factum.*

⁵ *Magis est in usu, quam vobis jurisconsultis.*

⁶ *Locorum alii in philosophicis, alii in oratoriis, alii in forensibus disputationibus vel frequentius, vel rarius adhibentur.*

⁷ *Loci universi tibi noti esse debent, ubi autem his potius utaris quam illis intelliges ex ipsis argumentis.*

⁸ *Servare.*

⁹ *Is cui faciendum aliquid commiseris.*

¹ *Qui aliorum negotia administrat.*

~~~~~

CAP. X. 1 Ita e conjectura Lambini, Boëth. Bas. et Orell. quam Græci

NOTÆ

⁸ *Tutor*] Quasi tuitor ac defensor, is est, qui vim ac potestatem in pupillos habet.

² *Qui fiduciam acceperit*] Fiducia est redhibendi aut revendendi lex venditioni apposita. 'Fiduciam accipit,' inquit Boëthius, 'cuicumque res aliqua mancipatur, ut eam mancipanti remancipet: velut si quis tempus dubium timens amico potentiori fundum mancipet, ut ei, cum tempus quod suspectum est præterierit, reddat: hæc mancipatio fiduciaria nominatur, idcirco quod restituendi fides interponitur.'

⁴ *Inductio*] Consule lib. 1. de Invent. § 51.

⁶ *Si in urbe*] Si cum de finibus in urbe disceptas, non potes uti arbitro finium regundorum, quia fines videntur agrorum magis quam urbis; ne arcendæ quidem in urbe aquæ, quia res tota magis agrorum est, arbitrum adigere possis. Arceri enim aquam in agris tantum dici solet, ut observat Boëthius, ubi si ex aliquo loco aqua pluvia colligatur, et defluens in campos vicini pascua frugesve corrumpat, arbitri arcendæ aquæ a magistratibus statuebantur.

de finibus controversia est, quia fines magis agrorum videntur esse, quam urbis, finibus regundis adigere² arbitrum² non possis; sic, si aqua pluvia in urbe nocet, quoniam res tota magis agrorum est, aquæ pluviae arcendæ adigere non possis arbitrum.³ 44. Ex eodem similitudinis loco etiam exempla sumuntur, ut Crassus in Curiana causa⁴ exemplis plurimis usus est, agens de eo, qui testamento sic hæredem⁴ instituisset, ut, si filius natus esset in decem mensibus, isque mortuus prius, quam in suam tutelam venisset; secundus hæres hæreditatem obtineret.⁵ Quæ commemoratio exemplorum valuit; eaque vos in respondendo uti multum soletis. 45. Ficta etiam exempla similitudinis habent vim: sed ea oratoria magis sunt, quam vestra: 'quanquam uti⁶ etiam vos soletis, sed hoc modo: Finge mancipio aliquem dedisse^b id, quod mancipio dari non potest: num idcirco id ejus factum est, qui accepit? aut num is, qui mancipio dedit, ob eam rem se ulla re obligavit? In hoc genere oratoribus et philosophis⁷ concessum est, ut muta etiam loquantur,^c ut mortui ab inferis excitentur, aut aliquid, quod fieri nullo modo possit, augendæ rei gratia, dicatur, aut minuendæ, quæ hyperbole^d

² Eum qui decidit lites de finibus.

¹ Jurisperitorum propria.

paragogen nominant Venet. 1503. *παράγωγη* ceteri.—² Unus codex Oxon. et Junt. *adficere*.—³ Venet. *adigere arbitrium non possis*.—⁴ 'Voc. hæredem sine causa suspectum Schutzio.' Orell. Mox, *isque mortuus esset prius* Lamb.—⁵ Ita Maunt. Lamb. Schutz. Orell. *obtinuisset* plerique codd. Venet. 1503. Junt. *succederet* Boëth. Comm. *deinde obtinuisset*.—⁶ Venet. 1503. *uti sis*.—⁷ Codd. aliquot ap. Lamb. *et poësis*: quod ille probavit, non tamen recepit,

NOTE

^a *In Curiana causa*] Quæ tota explicata est in notis ad lib. 1. de Orat. § 80.

^b *Mancipio aliquem dedisse*] Mancipio dare, est rem ita dare, ut evictionem præstaturos nos spondeamus; mancipio accipere, est eadem lege emere: mancipium enim significat dominii traditionem. Furtiva mancipio dari non possunt. Quare apud

Plantum in Persa iv. 2. de muliere furto abducta dicitur, 'Ac suo periculo is emat qui eam mercabitur: Mancipio neque promittet, neque quisquam dabit.'

^c *Muta etiam loquantur*] Per prosopeiam scilicet, de qua lib. iv. ad Heren. § 66.

^d *Hyperbole*] Vide lib. iv. ad Heren. § 44. et lib. ii. de Orat. § 268.

dicitur,³ et multa mirabilia alia. Sed latior est campus illorum:^m eisdem tamen ex locis (ut ante dixi) et in maximis, et in minimis questionibus argumenta ducuntur.

XI. 46. Sequitur similitudinem differentiaⁿ rei,¹ maxime contraria superiori: sed est ejusdem,² dissimile et simile invenire. Ejus generis hæc sunt: Non, quemadmodum^o quod mulieri debeas, recte ipsi mulieri, sine tutore auctore;³ solvas; ita quod aut pupillæ, aut pupillo⁴ debeas, recte possis eodem modo solvere. 47. Deinceps locus est, qui a contrario dicitur.⁵ Contrariorum^f autem genera sunt plura: unum eorum, quæ in eodem genere plurimum differunt, ut sapientia et stultitia.⁶ Eodem autem genere dicuntur, quibus propositis occurrunt, tanquam e regione, quæ-

^m De his longior est disputatio.

ⁿ Dissimilitudo.

//////////

et philosophis unciis inclusit Schutz.—8 Codd. aliquot quod [lacuna] Græce dicitur; unde Orell. de conjectura, quæ *ὄρεσθολή* dicitur; omnes aliæ edd. vett. et recentt. quæ hyperbole dicitur. 'Verba, et multa mirabilia alia, genuina non videntur.' Schutz.

CAP. XI. 1 Venet. 1508. res.—2 Codd. aliquot. et Venet. 1508. *ejusdem facultatis*.—3 'Ernestio vel auctore vel tutore pro glossa suspectum erat. Attamen etiam in Orat. pro Cæcina c. 25. legitur *sine tutore auctore*.' Schutz.—4 'Cod. Viteburg. Venet. 1508. Wetzel. Schutz. ita quod pupillo, aut pupilla; Junt. Manut. Lamb. ita quod aut pupilla, aut pupillo. Nisi forte Cicero ipse h. l. primo loco posuit *pupilla*, quia anteced. de muliere sermo est. Prius tamen aut sane delendum etiam cum uno cod. Oxon.' Orell.—5 Ita edd. vett. Venet. 1508. Junt. Orell. ducitur Manut. Lamb. Grat.—6 Venet. et Lamb. ut *sapientia, stultitia*, probante Orell. qui τὸ et unciis

NOTE

^o Non, quemadmodum] Mulieres non nuptæ erant olim sub tutela, ut et pupilli. Si quid mulieri debebatur, solvi poterat sine tutore: non item pupillo. Quippe nullam est pupillo rei familiaris procurandæ judicium: mulieri vero etsi non firmus, est tamen aliquis in administranda re domestica delectus.

^f Contrariorum] Oppositorum, quæ Tullius contraria vocat, quatuor genera statuit Aristoteles. Alia sunt contraria, quæ sub eodem genere maxime distant, ut album et nigrum

in ratione coloris se totis discrepant. Contrariorum hoc sit exemplum ex Cicerone: 'Quid? cum fateamur salutis magnam vim in vitis ad miseram vitam; nonne fatendum est eandem esse vim virtuti ad beatam vitam?' Alia privantia, de quibus mox agemus, quæ sunt inter habitum et privationem, ut visus et cæcitas. Relativa alia, ut pater et filius, dux et miles. Alia denique contradictoria, ut elementum et non elementum, Consule lib. 1. de Invent. § 42.

dam contraria, ut celeritati tarditas, non debilitas:⁷ ex quibus [contrariis]⁸ argumenta talia existunt: Si stultitiam fugimus, sapientiam sequamur; et bonitatem, si malitiam. Hæc, quæ ex eodem genere contraria sunt, appellantur adversa.⁹ 48. Sunt enim¹⁰ alia contraria, quæ privantia⁶ licet appellemus Latine, Græci appellant *στρηπτικά*. Præpositio enim 'in' privat¹¹ verbum ea vi, quam haberet, si 'in' præpositum non fuisset: ut 'dignitas,' 'indignitas,' 'humanitas,' 'inhumanitas,' et cetera generis ejusdem: quorum tractatio est eadem,^h quæ superiorum, quæ adversa dixi. 49. Nam alia quoque sunt contrariorum genera, velut ea, quæ cum aliquo conferuntur: ut duplum, simplicum; multa, pauca; longum, breve; majus, minus. Sunt etiam illa¹² valde contraria, quæ appellantur negantia: ea *ἀποφατικά* Græci,¹³ contraria aientibus: ut, Si hoc est, illud non est.¹ Quid enim opus exemplo est? tantum intelliga-

~~~~~

inclusit. Mox, e regione quadam Venet. 1503. et Junt.—7 'Hæc, non debilitas, sine causa suspecta Ernestio.' Orell.—8 Voc. *contrariis* delevit Schütz. defendit Wetzel. 'Contrariis nimis frigide redundat, additumque est a glossatore.' Ernesti.—9 'Sic edidi pro *diversa* e cod. e Boëthio, Ald. Junt. et sic mox quoque est *superiorum*, quæ *adversa* dixi. Certe in utroque loco debet idem verbum esse, sive *diversa*, sive *adversa*. Sed hoc melioribus auctoribus et Latinitate nititur.' Idem. *diversa* tres codd. Oxon. et Grut.—10 *Sunt etiam* volebat Ernesti; *enim* deest in Venet. 1503. Mox, *Græce* appellantur Venet. 1503. Junt. Manut. Lamb. Grut.—11 *Præpositione enim in privat* unus Oxon. et Venet. 1503.—12 Ita unus Oxon. et Venet. 1503. *Sunt etiam valde contraria alia* Junt. Manut. Lamb.—13 *Græce* Vit. Mediol. Ascens. Venet. Nor.

NOTÆ

⁶ *Privantia*] Definit Tullius ea esse vocabula quibus præfigitur præpositio *in*, quæ verbum privat ea vi quam haberet, si *in* non fuisset præpositum, ut 'pietas,' 'impletas,' &c. Rectius Aristoteles notionem privantium hujuscemodi particulis non astringit, sed ait tum esse privationem, cum forma quæ negatur de subiecto ipsi convenire potest: ut si quis homo visu et auditu careat; cæcitas et surditas qua laborabit inter privantia numerabitur.

^h *Tractatio est eadem*] Ut si quis dicat, Si ignorantiam probrum fugi-

mus, artes liberales persequamur. Notum est illud Ciceronis in Miloniana: 'Ejus igitur mortis sedetis ultores, cujus vitam, si putetis per vos restitui posse, nolitis.' Privantia sunt mors et vita, ignorantia et artes liberales.

¹ *Si hoc est, illud non est*] Hoc a consequentibus petitum potius videtur, quam a negantibus, quorum tale esset exemplum: Hoc est, hoc non est. Elegans est illud Martialis: 'Difficilis, facilis, jucundus, acerbus es idem; Nec possum tecum vivere, nec sine te.'

tur, argumento querendo, contrariis omnibus contraria non convenire.¹

50. Ab adjunctis autem posui equidem exemplum paulo ante,² multa scilicet³ adjungi, quæ suscipienda essent, si statuissimus, ex edicto secundum eas tabulas possessionem dari, quas is instituisset, cui testamenti factio nulla esset.⁴ Sed locus hic⁵ magis ad conjecturales causas,¹ quæ versantur in judiciis, valet; cum queritur, quid aut sit, aut venerit, aut futurum sit, aut, quid omnino fieri possit. XII. 51. [p. 225.] At loci quidem ipsius forma talis est. Admonet autem hic locus, ut queratur, quid ante rem, quid cum re, quid post rem venerit. Nihil hoc ad jus;² ad Ciceronem, inquibat Gallus^m noster,³ si quis ad eum tale quid retulerat, ut de facto quereretur: tu tamen patiere, nullum a me artis institutæ⁴ locum præteriri; ne, si nihil, nisi quod ad te pertineat, scribendum putaris, nimium te amare videre.⁵ Est igitur magna ex parte locus hic oratorius, non modo non jurisconsultorum, sed ne philosophorum quidem. 52. Ante rem enim queruntur, quæ talia sunt, apparatus,² colloquia, locus, constitutum, con-

¹ Ex edicto dari possessionem juxta testamentum illius, qui testamenti faciendi jus non haberet.

² Hoc non pertinet ad jurisconsultos, aiebat amicus noster Gallus. Cicero orator, ad quem hoc spectat, consulatur.

³ Topicorum.

Græci vocant Boëth. in Comm. Mox, *contraria aientibus suspecta* Wetzelio.—14 Voc. *scilicet* omittunt tres codd. Oxon. et Venet. 1503. unctis inclusit Orell. Mox, *ex edicto prætoris* unus Oxon. et Lamb.—15 *Sed locus is* Venet. 1503.

CAP. XII. 1 Ita codd. fere omnes et edd. vet. ad nos Schutz. v Boëth. Mox, *inquiebat* Vit.—2 Venet. 1503. *videar*. Mox, *nec modo non* Lamb.—

NOTE

¹ *Contraria non convenire*] Contrariis enim quæ cum aliquo conferuntur, contraria non conveniunt: v. g. si maximus numerus utilis est, minor non est idcirco inutilis. Alioqui valet hoc pronuntiatum: contrarierum contraria est ratio.

² *Exemplum paulo ante*] Vide § 18.

³ *Ad conjecturales causas*] In quibus investigandum, an aliquid factum fue-

rit, ut mox exponet Tullius.

^m *Gallus*] De C. Aquillio Gallo vide Bruntum § 154.

² *Apparatus*] Si quis, ex. g. accusetur initæ cum acclerate conjurationis in patriam, ab antecedentibus probandum erit, eum ad id facinus sese præparasse, de eo collocatum esse in locis, in convivis, constitutis, &c.

viviam.³ Cum re autem, pedum crepitus,^o strepitus hominum, corporum umbræ, et si quid ejusmodi.⁴ At post rem, rebor, pallor, titubatio, et si qua alia signa conturbationis et conscientiæ: præterea restinctus ignis,^p gladius cruentus, ceteraque, quæ suspicionem facti possunt movere.

53. Deinceps est locus dialecticorum proprius ex consequentibus,^q et antecedentibus, et repugnantibus, qui etiam ab adjunctis longe diversus est: nam adjuncta,^s de quibus paulo ante dictum est, non semper eveniunt; consequentia autem semper. Ea enim dico consequentia, quæ rem necessario consequuntur; itemque et antecedentia^r et repugnantia:^r quicquid enim antecedit⁶ quamque rem, id cohæret cum re necessario: et quicquid repugnat, id ejusmodi est, ut cohærere nunquam possit. XIII. Cum tripartito igitur distribuatur locus hic, in consecutionem, antecessionem, repugnantiam, reperiendi^r argumenti locus simplex est,^t tractandi triplex: nam quid interest, cum hoc sumseris, pecuniam numeratam^r mulieri deberi, cui sit omne argentum² legatum, utrum hoc modo concludas argumentum: Si pecunia signata argentum est, legata est mulieri: est autem³ pecunia signata argentum: legata igitur. An

^r Quæ rem necessario antecedunt.

^o Quæ rei necessario repugnant.

^s Quæ signata et parata est.

3 'Boëth. jungit constitutum convivium: male.' Orell.—4 Venet. 1503. ejusmodi est.—5 Duo codd. Oxon. et Venet. 1503. nam conjuncta.—6 Tres codd. Oxon. quicquid enim sequitur.

CAP. XIII. 1 Venet. 1503. simplex est.—2 Venet. 1503. cui sit argu-

NOTÆ

^o *Pedum crepitus*] Quibus signis rem convincimus, quod in aliquem locum se contulerit.

^p *Restinctus ignis*] Ut si quod facinus factum admissum ostendere velimus, quod aliorum nequitiam subductam tutius in tenebris perpetratur.

^q *Ex consequentibus*] Locus hic cum sit unus, in tria membra dividitur: Boëthio videtur appellandus conditionalis, qui cum conditione conclu-

dit aliquid, si aliud fuerit, e. g. si sol ortus est, dies est.

^r *Reperiendi*] Inventione unicus est ac simplex hic locus, quia sive ab antecedentibus, sive a consequentibus, sive a repugnantibus argumentum ducas, eadem est semper conclusio, ut recte sentit Visorius. Tractatione autem triplex dicitur, quia dispositio propositionum triplex est, ut liquet exemplo quod ipse Tallius subjicit.

illo modo? Si numerata pecunia non est legata, non est numerata pecunia argentum: est autem numerata pecunia argentum: legata igitur est.^a An illo modo? Non et legatum argentum est, et non est legata numerata pecunia: legatum autem argentum est: legata igitur numerata pecunia est. 54. Appellant autem dialectici eam conclusionem argumenti, in qua, cum primum assumeris,⁴ consequitur id, quod annexum est, primum conclusionis modum: cum id, quod annexum est,^b negaris, ut id quoque, cui fuerit annexum, negandum sit,^c secundus appellatur concludendi modus: cum autem^d aliqua conjuncta negaris,^e et his alia

^a Si non est legatum argentum, non est legata numerata pecunia.

mentum omne.—3 Lamb. omittit autem.—4 Ita Venet. 1508. Boëth. Manut. sumeris Nor. Ald. Junt. Lamb. Schutz. Orell. Mox, pro negaris, Lamb. habet evertaris.—5 Lamb. tollendum sit; sed Boëth. quoque firmat lectionem receptam. Orell.—6 Lamb. negaveris. Mox, et his a. n. r. adjungitur de-

NOTE

^a *Legata igitur est*] Neque hæc, neque sequentis argumentationis conclusio probabitur logicis, quorum hoc est effatum, si vel propositio, vel assumptio fuerit negans, negantem non aientem debere esse conclusionem.

^b *Cum primum assumeris*] Septem syllogismorum hypotheticorum, seu conditionalium, ut vocant, modos hic subjicit Tullius. Ac primus quidem is est, quo cum assumeris id quod primum est, recte concludis quod conjunctum est: v. g. Si justus est, jus suum unicuique reddit: atqui justus est: ergo jus suum unicuique reddit.

^c *Cum id quod annexum est*] Alter syllogismi modus priori oppositus, quo cum negatum illud fuerit quod conjunctum est, id quoque cui fuerit conjunctum negari oportet. Ut, si jus unicuique suum non reddit, justus non est: atqui jus suum unicuique non reddit: ergo justus non est.

Improbabitur a severioribus dialecticis hic argumentandi modus; contendunt enim ex propositionibus negantibus nihil posse colligi: at facile fuerit ad legitimam formam sic revocare: Qui jus suum unicuique reddit, justus est: atqui hic jus suum unicuique non reddit: ergo hic justus non est.

^d *Cum autem*] Tertius est hic argumentandi modus, quo, ut explicat Visorius, pronuntiato connexo duplex negatio additur, quarum una toti propositioni, altera posteriori parti præfigitur: tum in assumptione prior pars affirmatur, ut in conclusione negetur posterior: cujus hoc sit exemplum: Non si jus suum unicuique reddit, non justus est: atqui jus suum unicuique reddit: justus est igitur. Ad primam argumentandi formam refertur hic syllogismus: duplex enim negatio vim habet affirmationis.

negatio rursus adjungitur, et ex his primum sumseris, ut, quod relinquitur, tollendum sit; is tertius appellatur conclusionis modus.^v 55. Ex hoc illa rhetorum sunt⁷ ex contrariis conclusa, quæ ipsi enthymemata^v appellant: non quod non omnis sententia proprio nomine enthymema dicatur;⁸ sed, ut Homerus, propter excellentiam, commune poetarum nomen efficit⁹ apud Græcos suum; sic, cum omnis sententia enthymema dicatur, quia videtur ea, quæ ex contrariis conficiatur, acutissima, sola proprie nomen commune possidet.¹⁰ Ejus generis hæc sunt: 'Hunc metuere,¹¹ alterum in metu non ponere?' 'Eam, quam nihil accusas, damnas: Bene quam meritam esse autumas,' dicitis male mereri?' 'Id, quod scis, prodest nihil; id, quod nescis, obest?'¹² XIV. 56. Hoc disserendi genus attingit omnino vestras¹ quoque in respondendo disputationes; sed philosophorum magis,² quibus est cum oratoribus illa ex repugnantibus sententiis communis conclusio, quæ a dialecticis tertius modus, a rhetoribus enthymema nuncupatur. Reliqui dialecticorum modi⁴ plures sunt, qui ex

^v Apud Græcos sibi vindicat ut proprium.

^w Non metuere.

^x Nullo crimine.

^y Credis.

^z Jurisperitorum proprias.

^a Argumentandi.

levit Schutz. adjungatur legit Lamb. Deinde, et ex his unum aut plura sumseris duo codd. Oxon. et ex his unum an plura sumseris Venet. 1503.—7 Verbum sunt omittit Venet. 1503.—8 Eadem ed. non quod omnis s. p. n. e. non dicatur.—9 Schutz. in ed. maj. effecit.—10 Ita codd. fere omnes et edd. vett. possedit tres codd. Oxon. Venet. 1503. et Orell.—11 Hoc metuere Vit. aliisque codex ap. Lamb. probantibus Lamb. et Wetzel.—12 'Male his interrog. signa appinxit Ernesti. Cf. Orat. c. 49.' Orell.

CAP. XIV. 1 Nor. nostras.—2 Unus Oxon. magis est. Mox, ex pugnantibus

NOTE

^v Enthymemata] Vulgari notione significat enthymema syllogismum imperfectam ex duabus constantem partibus, qualis est hic: Laudanda est omnis virtus; ergo et ipsa justitia. Hic autem enthymema sumitur pro acuta sententia quæ ex contrariis conficitur. Tale est illud Ciceronis pro Milone: 'Ejus igitur mortis se-

detis ultores, cujus vitam, si putetis per vos restitui posse, nolitis?' Enthymema proprie est cogitatio, inventum, καὶ τὸ ἐθνυμῖον, intelligere, concipere.

^x Hunc metuere] Versiculi ex veteribus poetis, quorum opera periere, desumpti.

disjunctionibus constant: Aut hoc, aut illud: ⁷ hoc autem: non igitur illud. Itemque, Aut hoc, aut illud: ⁸ non autem hoc: illud igitur. Quæ conclusiones idcirco ratæ ⁴ sunt, quod in disjunctione ⁶ plus uno verum esse non potest. 57. Atque ex iis conclusionibus, quas supra scripsi, prior, quartus; posterior, quintus a dialecticis modus appellatur. Deinde addunt conjunctionum negantiam, sic: Non et hoc ⁵ est, et illud: hoc autem: non igitur illud. Hic modus est sextus. Septimus autem, Non et hoc, ⁶ et illud: non autem hoc: illud igitur. Ex his modis conclusiones innumerabiles nascuntur, in quo ⁵ est fere tota dialectica. Sed ne hæc ⁶ quidem, quas exposui, ad hanc institutionem sunt necessariæ.

58. Proximus est locus rerum efficientium, quæ causæ appellantur: deinde rerum effectarum ab efficientibus causis. Harum exempla, ut reliquorum locorum, paulo ante posui, et quidem ex jure civili: sed hæc patent latius. xv. Causarum igitur ¹ genera duo sunt: ² unum, quod vi sua id,

⁵ Vera.

~~~~~

Nor. et Schutz. sed vide § 72.—3 Lamb. non est autem.—4 Verbum est deest in Lamb. Mox, hoc autem est cod. unus Oxon. et Venet. 1503.—5 Iidem libri in quibus.—6 Sed ne hæc duo codd. Oxon. et Venet. 1503. Mox, sunt deest in Venet. 1503. Junt. et Maunt.

CAP. XV. 1 Causarum enim Venet. 1503. Mox pro certo, omnes codd. et

NOTE

⁷ Aut hoc, aut illud] Quartus hic argumentandi modus est hujusmodi: Index hic aut justus est, aut injustus; est autem justus; non igitur injustus.

² Aut hoc, aut illud] Quintam hic exponit argumentandi modum, cujus hoc exemplum: Index hic aut justus est, aut injustus; non est autem justus; ergo est injustus.

⁶ In disjunctione] In disjunctione alterum verum, alterum falsum esse necesse est, cum ea quæ in disjunctione ponuntur, medium non admittunt: ut, aut justus est, aut non justus. At conclusio rata non est, si

quid medium interseri possit. Tum enim utrumque potest esse falsum: ut si quis dicat, hoc est vel album vel nigrum. Quid enim? nonne potest esse viride, rubrum, cinereum, aut alio modo coloratum?

⁵ Non et hoc] Exemplum ait: Non et justus est, et injustus; est autem justus; non igitur injustus.

⁶ Non et hoc] Tale est illud: Non et justus est et injustus; non autem injustus; ergo justus.

¹ Genera duo sunt] Dnas item statuit causas Plato in Phædone et Timæo: alteram primariam *αἰτίαν ἀνεξάρτητον*, vel *αἰτίαν αἰτίας*, qui sit Deus:

quod sub ea subjectum est, certo efficit, ut ignis accendit; alterum, quod naturam efficiendi non habet,² sed sine quo effici non possit; ut, si quis eos causam statuæ³ velit dicere, quod sine eo non possit effici. 59. Hujus generis causarum, sine quo non efficitur, alia sunt quieta, nihil agentia, stolidæ quodammodo; ut locus, tempus, materiæ,³ ferramenta,⁴ et cetera generis ejusdem; alia autem præcursionem quandam adhibent ad efficiendum,⁴ et quedam afferunt per se adjvantia,⁴ etsi non necessaria, ut amor congressio causam attulerit, amor flagitio. Ex hoc genere causarum, ex æternitate pendentium,⁵ fatum^b a Stoicis

^c Ignis est causa efficiens inflammationis.

^d Alia præparant causas ad efficiendum.

edd. præter Ernesti, Schutz. et Orell. habent certe.—2 Ita codd. omnes Oxon. edd. antiquiss. et Venet. 1503. habent Junt. Manut. Lamb. Grat. Schutz. Orell.—3 Duo codd. Oxon. et Venet. 1503. materia. 'Fortasse materies.' Orell.—4 Tres codd. Oxon. Nor. Venet. 1503. Junt. adjumenta. Mox, pro attulerit, Orell. conj. attulit.

NOTE

alteram secundam *forarlar*, sine qua causa non sit causa. Hic autem Tullius causas restringere videtur ad efficientem tantum et materialem. Clarius Aristoteles quatuor esse definit, quas strictim exposuimus paulo superius § 21.

^a *Æs causam statuæ*] Æs causa materialis est statuæ, quia ex eo, et in eo statuæ est.

^b *Ferramenta*] Quibus utitur artifex ad fabricandam v. g. statuam; melius referuntur physici ad causas vere efficientes, sed inanimatas, et, ut ipsi vocant, instrumentales.

^c *Ex æternitate pendentium*] Quæ enim fato regerentur, patebant a causis ab æternitate connatis pendere: v. g. in exemplo mox proposito, flagitium ortum ab amore, amorem a congressu, congressum ab aliqua alia causa, quæ ipsa ab aliis sibi mutuo succedentibus originem traheret.

^b *Fatum*] Definitur a Chrysippo apud Gellium, vi. 2. 'Sempiterna quædam et indeclinabilis series rerum, et catena volvens semetipsa sese et implicans per æternos consequentiam ordines, ex quibus apta connexio est.' Pro diversa notione nominis, fatum vel est omnino rejiciendum a Christianis, vel admittendum: si sumatur pro connexione causarum ita necessaria, ut quadam siderum efficientia humanæ voluntati vim afferat, detestandum est; quippe quod et Dei potestatem, a quo pendet omnia, et liberum hominis arbitrium evertat. Sin autem per fatum intelligatur ordo ille, quæ juxta divinæ providentiæ leges, causæ non modo naturales, sed etiam liberæ, obtinent effectum; ut consequenti necessitate non alio modo res possunt evenire, quam quo prævisum sunt a Deo, ita hoc sensu debet admitti fatum; quemadmodum Thomas Aquinas

nectitur. Atque ut earum causarum, sine quibus effici non potest, genera divisi; sic etiam efficientium dividi possunt. Sunt enim *aliæ causæ, quæ plane efficiant, nulla re adjuvante; aliæ, quæ adjuvari velint: ut sapientia¹ efficit sapientes sola per se; beatos efficiat, necne, sola per se, quæstio est.*² 60. Quare cum in disputationem³ incidit causa efficiens aliquid necessario, sine dubitatione licebit, quod efficitur ab ea causa, concludere. XVI. Cum autem erit talis causa,⁴ ut in ea non sit efficiendi necessitas; necessaria conclusio non sequitur. Atque illud quidem genus causarum, quod habet vim efficiendi necessariam, errorem afferre non fere solet; hoc autem, sine quo non efficitur, sæpe conturbat.⁵ [p. 226.] Non enim, si sine parentibus filii esse non possunt, propterea causa fuit in parentibus gignendi necessaria. 61. Hoc igitur, sine quo non fit, ab eo, a quo⁶ certo fit, diligenter est separandum. Illud enim est tanquam,

‘ Utinam ne in nemore^k Pelio securibus
Cæsa cecidisset⁴ abiegnâ ad terram trabes!’

¹ In controversiam vocatur.

~~~~~

CAP. XVI. 1 Cum autem talis causa erit Venet. 1503.—2 ‘Boëth. putat Ciceronem hæc plenius dicere debuisse: hoc autem, quod non habet efficiendi vim necessariam, vel sine quo non efficitur, sæpe conturbat. Ceterum sic esse a Cicerone scriptum, ut editur, patet e sequentibus, ubi pariter genus, sine quo non fit, solum ponitur.’ Ernesti.—3 Ita Venet. ap. Ernesti, Ald. Nor. Lamb. Schutz. Orell. in quo Venet. 1503. Junt. Manut. Grut. Mox, pro certo, quod habent Ald. Nor. Lamb. Schutz. et Orell. certe legitur in reliquis.—4 Ita Lamb. Manut. accidisset Schutz. de conjectura, et Orell. ceci-

NOTÆ

nas ex Augustini doctrina egregie colligit.

¹ *Sapientia*] Stoici hominem virtute sola beatum effici conebant; Peripatetici conjunctam cum bonis corporis virtutem ad beatitatem desiderabant.

³ *Cum in disputationem*] Causa efficiens duplex est: altera necessariam habet efficiendi vim, altera non item. Ex priorè conclusio certa elicitur; ut sol ortus est, ergo discussum sunt noctis tenebræ. Posterior in erro-

rem sæpe inducit: neque enim, si sine ære non potest esse simulacrum æreum, propterea ubicumque fuerit æs, ibi simulacrum sit æream.

^k *Utinam ne in nemore*] Exemplum causæ sine qua non efficitur: nisi enim ex nemore Pelio causæ cecidissent arbores, navis Argo facta non esset; quanquam in his arboribus efficiendi vis necessaria non fuit. Ceterum hoc ex Ennio desumptam interpretatione et notis illustravimus lib. II. ad Heren. § 84.

Nisi enim cecidisset abiogna ad terram trabes, Argo illa facta non esset: nec tamen fuit in his trabibus efficiendi vis necessaria. *www.librolibrary.com* ¹ navim 'crispisulcans' igneum fulmen' ² injectum est, inflammatur navis necessario. 62. Atque etiam est causarum dissimilitudo, ³ quod aliæ sunt, ⁴ ut sine ulla appetitione animi, sine voluntate, sine opinione, suum quasi opus efficiant, velut, ut omne intereat, quod ortum est: aliæ autem aut voluntate efficiuntur, ⁵ aut perturbatione animi, aut habitu, aut natura, ⁶ aut arte, aut casu: voluntate, ut tu, cum hunc libellum legis; perturbatione, ⁷ ut si quis eventum horum temporum ⁸ timeat; habitu, ut facile ⁹ et cito irascatur; natura, ¹⁰ ut vitium in dies crescat; arte, ut bene pingat; casu, ¹¹ ut pros-

¹ Non recto tractu, sed per varios flexus e celo decidens.

² Ingenio cujusque et indole.

³ Aliquo affectu animi.

dissent abiogna Venet. 1503. et Junt. Mox, *Nisi enim cecidissent abiogna* Nor. Venet. 1503. Ald. Junt. Manut. Schutz. Orell. 'Hæc lectio præferenda alteri; Cicero enim poeticam dictionem in pedestrem sermonem convertit. Et plurali hic opus esse docent sequentia.' Schutz. Paulo post, in *is*, i. e. in *iis*, Venet. 1503.—5 Venet. 1503. *crispi sulcans*, divisim.—6 Lamb. *alia ejusmodi sunt*.—7 Ita Nor. Ald. Junt. Manut. *efficiant* codd. aliquot, Venet. 1503. Lamb. Schutz. Orell.—8 Unus cod. Oxon. et Venet. 1503. *ut qui facile*.

NOTE

¹ *Cum in Ajacis*] Exemplum causæ necessario efficientis: Immissum a Pallade fulmen in Ajacis naves, eas necessario incendit. Ajax Oileus, violata in Palladis templo Cassandra, sacrilegii poenas dedit. Virgil. *Eneid.* 1. 'Pallasæ exurere classem Argivum, atque ipsos potuit submergere ponto, Unius ob noxam et furias Ajacis Oilei? Ipsa Jovis rapidum jaculata e nubibus ignem, Disjecitque rates, evertitque æquora ventis: Illum, expirantem transfixo pectore flammæ, Turbine corripuit, scopuloque infixit acute.'

² *Crispisulcans igneum fulmen*] Verba veteris poetæ.

³ *Causarum dissimilitudo*] Aliæ causarum divisio, non secundum vim qua efficiunt, sed secundum efficien-

di modum. Aliæ sine ulla appetitione animi, aliæ voluntate opus suum efficiunt. Quod intereat id omne quod natum est, fit sine voluntate: quod Trebatius hunc librum legat, efficitur voluntate.

⁴ *Eventum horum temporum*] Si quis timeat, ne his temporibus remp. opprimat Antonius, id evenit perturbatione, nempe metu.

⁵ *Natura*] Naturali quadam malignitate, nisi quis animi motus ratione coercet, fit in dies deterior.

⁶ *Casu*] Casus ex Aristotelis mente lib. 11. *Physicorum* cap. 5. est causa per accidens in *iis*, quæ alicujus gratia fiunt, sine delectu tamen; ut si quis, animi causa tractans machinam bellicam, telo fugiente amicum occidat, casus est. Casus et

pere naviget. Nihil horum sine causa, nec quicquam omnino; sed hujusmodi causæ non necessariæ. 63. Omnium autem causarum in aliis inest constantia,¹ in aliis non inest. In natura, et in arte constantia est, in ceteris nulla. XVII. Sed tamen earum causarum,² quæ non sunt constantes, aliæ sunt perspicuæ, aliæ latent. Perspicuæ sunt, quæ appetitionem animi iudiciumque tangunt:³ latent, quæ subiectæ sunt fortunæ. Cum enim nihil sine causa fiat; hoc ipsum est fortunæ⁴ eventus, obscura causa, quæ latenter efficitur.⁵ Etiam ea, quæ fiunt, partim sunt⁶ ignorata, par-

¹ Quæ efficiunt iudicium aut appetitionem animi.

CAP. XVII. 1 Venet. et Nor. hoc ipsum fortunæ eventus, obscura causa, scilicet latenter efficitur. ² Sic etiam Venet. 1503. nisi quod cum uno cod. ap. Ernesti, inserit gloss. scilicet ante fortunæ eventus. Mihi obscura causa itidem gloss. videtur: obscura causa et latenter Boëth. ed. Bas. fortunæ eventus gloss. videbatur Ernestio: agnoscit Boëth. Comm. hoc ipsum est fortunæ, eventus, obscura causa, quæ latenter efficitur Junt. Crat. Grut. Sic etiam Manut. et Lamb. nisi quod hi efficit. Schutz. de conjectura, hoc ipsum est fortunæ eventum, causa quod latente efficitur. Si huic fides, obscura causa deest in ed. Om-

NOTE

raro evenit, et præter opinionem agentis.

¹ In aliis inest constantia] Rursus alia causarum divisio, quarum alie sunt constantes, et suum semper opus efficiunt, nisi impediuntur. Talis est natura, ars, et habitus. Natura suum semper effectum habet; homo hominem gignit, nec nisi materiæ vitio monstrum producitur: ars a scopo non solet aberrare: habitus aut bonus, aut malus, in virtutem vel vitium inclinat. Aliæ causæ sunt inconstantes.

² Earum causarum] Causæ inconstantes iterum dividuntur in perspicuas, quæ in iis qui agunt sui sensum excitant, et in latentes. Perspicuæ sunt, vel a iudicio, vel a voluntate, cui subsunt appetitiones, ut amor, odium, ira, &c. Fieri enim non potest, ut qui ex consilio agit, non intelligat opus suum ratione dirigi, et

qui ex aliquo affectu, v. g. spe, aut desperatione, agit, non sentiat, modo advertere voluerit, operis sui principium. Causæ latentes sunt a fortuna et casu.

³ Hoc ipsum est fortunæ] Fortunam hic Cicero definit, eventum causis latentibus effectum. At si vera maris æstus causa latet, num continue dicitur fortuna fieri? Minime vero. Quanto accuratius et subtilius Aristoteles lib. 11. Physic. cap. 5. Ἡ τύχη αἰτία κατὰ συμβεβηκός ἐστι τοῖς κατὰ ἀπορίαν τῶν ἐπειρῶν τῶν Fortuna est causa per accidens in iis quæ per electionem sunt aliorum causa. Homo fodiens terram ad fundamentum domus jaciendum, reperit thesaurum; id fortuito evenit: fossioni terræ, quam consilio moliebatur architectus, annexa erat inventio thesauri. Fortuna nunquam cum casu confunditur: utrumque juxta subtilio-

tim voluntaria: ignorata, quæ necessitate³ effecta sunt; voluntaria, quæ consilio. 64. Quæ autem fortuna, vel ignorata, vel voluntaria. Nam jacere telum,² voluntatis est; ferire, quem nolueris, fortunæ. Ex quo aries¹ ille⁴ subjicitur in vestris actionibus: Si telum manu fugit¹ magis, quam jecit. Cadunt etiam⁴ in ignorationem atque in imprudentiam perturbationes animi; quæ, quanquam sunt⁵ voluntariæ, (objurgatione enim, et admonitione dejiciuntur,⁶) tamen habent tantos motus, ut ea, quæ voluntaria sunt, aut necessaria interdum, aut certe ignorata videantur. 65. Toto igitur loco causarum explicato, ex earum differentia in magnis quidem causis vel oratorum, vel philosophorum, magna argumentorum suppetit copia; in vestris⁷ autem, si non uberior, at fortasse subtilior. Privata enim judicia⁸ maximarum quidem rerum in jurisconsultorum

¹ Quæ fortuito eveniunt, vel sunt ignorata, vel voluntaria.

² Firmissima illa defensio.

³ Imprudenti potius excidit.

⁴ Jurisconsultorum.

⁵ Cœrescentur.

nib. sed, cum Omniboni editionem is solet nominare Kobergerianam Norimb. 1497. ea de re valde dubito: hæc enim habet *obscura causa.* Orell.—³ *Etiam ut ea, q. f. p. sint Ald. Junt. Grut. Atque etiam Venet. 1503. officit. Efficitur etiam ut ea... sint Manut. Etiam ea, quæ f. p. sunt edd. vet. Venet. 1503. Lamb. Schutz. et Orell.—5 Schutz. pro necessitate, legit de conjectura fortuna, et mox delet Quæ autem fortuna, vel ignorata, vel voluntaria.—4 Ita duo codd. Gruteri, Nor. Venet. 1503. Schutz. Orell. Cadunt enim Mediol. Ascens. Manut. Lamb. etiam omittunt Ald. Junt. Crat.—6 Sic dedi pro vni-gato, sed vitioso sint. Edd. pr. ut Venet. habent tanquam sint.* Ernesti.

NOTÆ

rum Peripateticorum sententiam distinximus.

¹ *Jacere telum*] Qui amicum in sylva latentem occidit pro fera, ille quidem libere telum mittit, eo misse laetitia percussit quem minime vellet.

² *Aries*] Metaphora ducta a machina bellica, quæ trabe prægrandis ferro in formam arletis præfixa est. Suspenditur ex altissima trabe transversa firmisimè utrimque tignis suffulta; tum magna vi liberatus aries, et impulsus, muros labefactat, et evertit.

³ *Cadunt etiam*] Id sentiunt quicumque violento animi motu, at ira, sese sinunt abripi. Dum fervet mens vehementior, adeo turbatur judicium, et voluntas impellitur, ut sibi videantur vel ignorantia, vel necessitate agere.

⁴ *Privata enim judicia*] Judicia alia fere privata, in quibus injuria, quæ homini privato illata erat, vindicabatur; alia publica, in quibus, quæ reipublicæ. Utrum autem facinus aliquod publica an privata esset injuria, populi fuit judicare. Si actio nis privatæ controversia esset de

mihī videntur esse prudentia. Nam et adsunt multum,⁷ et adhibentur in consilio:⁶ et patronis² diligentibus, ad eorum prudentiam confugientibus, hastas^o ministrant. 66. In omnibus igitur iis iudiciis,⁷ in quibus, 'ex fide bona,'⁷ est additum; ubi vero etiam, 'ut inter³ bonos bene agier,'⁷ inprimisque in arbitrio rei uxoris,^b in quo est, 'quid æquius, melius,'⁷ parati esse debent. Illi enim¹⁰ dolum malum, illi fidem bonam, illi æquum, bonum, illi,

^o *Argumenta, quibus causam adversariorum impugnent, suam tuentur: jus suggerunt quo se defendant.*

⁷ *Oportet agere.*

² *Quemadmodum inter bonos bene agi convenit.*

⁷ *Judicent ex æquo et bono.*

³ *Jurisperiti.*

sunt etiam Venet. 1503. sint Ald. Junt. Manut. Lamb. Grut.—6 Ita Lamb. 1566. consilia unus Oxon. Ald. Venet. 1503. probante Lambino; consilium nescio quis ap. Schütz. in ed. maj.—7 Unus Oxon. et Venet. 1503. igitur iudicia, omisso iis. Mox, additum, primus causarum usus est unus Oxon. et Venet. 1503. additum, plurimus earum usus est Crat. additum, plurimus eorum usus est Lamb.—8 Ita omnes præter Schütz. qui de Hensingeri opinione (ad Cic. Off. III. 15. 3.) delevit ut. Mox, agier oportet Nor. Venet. 1503. Junt. Crat. Manut.—9 Mediol. et Ascens. quid ejus melius æquiusve. Ven. quid eis.—10 Particulam enim omittunt duo codd. Oxon. Venet. 1503. et Lamb. Uncis inclusit Orell.

NOTE

jure, iudices primum a regibus, deinde a consulibus, postremo a prætoribus dabantur, vel arbitri, vel centumviri, vel decemviri: si de facto, recuperatores; si de neutro, edictum interponebatur. Judicia publica de criminibus majestatis, parricidii, perduellionis, ambitus, et peculatus exercebantur. Temporibus Ciceronis, sex prætores questionibus publicis præerant. Vide Sigonium lib. II. de Antiquo Jure Civium Romanorum, et Gruchium lib. I. de Comitibus Romanorum.

⁷ *Adsunt multum*] Solebant in causis implicatis ad jurisperitos confugere, a quibus juris persequendi rationem edicerent, ut patet ex lib. III. de Orat.

² *Patronis*] Qui alterum in iudicio defendit, aut patronus est, si est orator; aut advocatus, si jus sugge-

rit, et præsentiam suam commodat amico; aut procurator, si negotium suscipit; aut denique cognitor, si causam præsentis novit, et tnetur ut suam. Ita Asconius Pedianus.

^a *Ex fide bona*] Bonæ fidei iudicia dicebantur illa, in quibus per prætorem licebat de re controversa, ex æquo et bono pro arbitrato, sententiam ferre, non habita stricti juris ratione. 'Summum enim jus, summa injuria,' ut trito proverbio vere dicitur.

^b *In arbitrio rei uxoris*] Arbitrium uxoris rei tunc erat, cum post divortium de dote controversa oriebatur. Matrimonio contracto, dos penes virum erat; at ubi divortium contigisset, si viri culpa, bonum et æquum exigebat, nihil apud virum manere; si mulieris, ipsa dotem amittebat.

quid socium socio, quid eum, qui negotia aliena curasset, ei, cujus ea negotia fuissent; quid eum, qui mandasset, eumve, cui mandatum esset, alterum alteri præstare oporteret; quid virum uxori, quid uxorem viro, tradiderunt. Licebit igitur, diligenter cognitis argumentorum locis, non modo oratoribus et philosophis, sed juris etiam peritis copiose de consultationibus suis disputare. XVIII. 67. Coniunctus huic^c causarum loco locus ille est, qui efficitur^d ex causis.^e Ut enim causa effectum^a indicat, sic, quod effectum est, quæ fuerit causa, demonstrat. Hic locus suppeditare solet oratoribus et poëtis, sæpe etiam philosophis, sed iis, qui ornate et copiose loqui³ possunt, mirabilem copiam dicendi, cum denuntiant, quid ex quaque re sit futurum. Causarum enim cognitio cognitionem eventorum facit.

68. Reliquus est comparationis locus, cujus genus et exemplum supra positum est,^d ut ceterorum: nunc explicanda tractatio est. Comparantur igitur ea, quæ aut majora, aut minora, aut paria dicuntur: in quibus spectantur hæc, numerus, species, vis, quædam etiam ad res aliquas affectio.^e 69. Numero sic comparabuntur, plura bona ut paucioribus^e bonis anteponantur, pauciora mala^f malis pluribus,⁴ diuturniora^e bona brevioribus, longe et

^c Locus ab effectis.

^e Certa quadam ratio qua ad res aliquas referuntur.

CAP. XVIII. 1 'Schutz. ille est, rerum qua efficiuntur, horribili conjectura.' Orell.—2 Venet. 1503. et Lamb. causa, quid sit effectum. 'Hand spernenda lectio, etsi glossematis habet speciem.' Orell.—3 'Venet. 1503. et loqui, i. e. eloqui, quod verum puto.' Idem.—4 'Hic ordo est ex edd. pr. plerisque, isque elegantior vulgato, ut plura bona paucioribus, qui est in Venet.' Ernesti. ut plura bona paucioribus habent etiam Venet. 1503. Ald. Junt. Manut. Lamb. Mox,

NOTE

^c Coniunctus huic] Consulantur superiores notæ, § 22.

^d Supra positum est] § 28.

^e Plura bona . . . paucioribus] Et animi et corporis bona solis vel animi vel corporis bonis antecellant.

^f Pauciora mala] Præstat divitiarum

duntaxat, quam et divitiarum et honoris jacturam facere.

³ Diuturniora] Satius est, nomen suum immortalitati commendare, quam eundem nominis et vitæ exitum habere.

late pervagata^b angustis; ex quibus plura bonaⁱ propagentur, quæque plures imitentur et faciant.^j Specie autem comparantur, uti anteponantur, quæ propter se expetenda^k sunt, iis, quæ propter aliud; et ut innata^l atque insita, assumptis et adventitiis, integra contaminatis,^l jucunda^m minus jucundis, honesta ipsis etiam utilibus, proclivia laboriosis, necessariaⁿ non necessariis, sua alienis,^o rara^p vulgaribus, desiderabilia iis quibus facile carere possis, perfecta inchoatis, tota partibus, ratione utentia rationis expertibus, voluntaria necessariis, animata inanimatis, naturalia^q non naturalibus, artificiosa^r non artificiosis. 70. Vis autem in comparatione sic cernitur; efficiens causa gravior, quam non efficiens;^s quæ se ipsis contenta sunt,^t meliora, quam quæ egent aliis; quæ in nostra, quam quæ in aliorum potestate sunt; stabilia incertis; quæ eripi non possunt, iis, quæ possunt. [p. 227.] Affectio autem ad res aliquas, est hujusmodi: principum commoda majora, quam reliquorum;^u itemque, quæ jucundiora, quæ pluribus pro-

^a Causa efficiens, ut artifex, præstantior est, quam non efficiens, v. g. instrumentum.

^b Quæ sibi ipsis sufficiunt.

^c Meliora, quæ principibus, quam quæ privatis tantum, prosunt.

malis omittit Lamb. et angustis paulo post.—3 Lamb. faciant, angustis;

NOTÆ

^b Late pervagata] Illustrior est qui toto orbe, quam qui unica tantum provincia inclaruit.

ⁱ Ex quibus plura bona] Sanitas corporis delectationi anteponenda.

^j Quæ propter se expetenda] Virtus, in qua conquiescit animus, melior divitiis, quæ non nisi propter aliud expeti possunt a sapiente.

^k Innata] Ingenium, corporis robur, et formæ dignitas, præstant nobilitati, divitiis, ceterisque fortunæ bonis.

^l Integra contaminatis] Alia enim suum omne decus servant, alia ex parte sunt corrupta.

^m Jucunda] Quod præferenda sint

jucunda minus jucundis, nemo non videt. Quod honesta utilibus, opinantur sapientes; quod facilia laboriosis, consentiunt omnes; nullus sane quod facili compendio possit, difficili ratione velit assequi.

ⁿ Necessaria] Quo ex capite vine potior est aqua.

^o Sua alienis] Homo rationem quæ sibi propria est, pluri facere debet, quam voluptatis appetitionem gratis communem.

^p Rara] Marmor vulgari lapide, adamas marmore prætiosior.

^q Naturalia] Præstantior est flos nativus, quam summa arte depictus.

^r Artificiosa] Tabellæ Apollis, sig-

bata, quæ ab optimo quoque laudata. Atque, ut hæc in comparatione meliora, sic deteriora, quæ iis sunt contraria.⁶ 71. Parium autem comparatio nec elationem habet,⁷ nec submissionem: est enim æqualis. Multa autem sunt, quæ æqualitate ipsa comparentur;⁸ quæ ita fere concluduntur: Si consilio juvare cives et auxilio, æqua in laude ponendum est; pari gloria¹ debent esse ii,² qui consulunt, et ii,³ qui defendunt: at, quod primum, est:⁴ quod sequitur igitur. Perfecta est omnis argumentorum inveniendorum⁵ præceptio,⁶ ut, cum profectus sis a definitione, a partitione, a notatione, a conjugatis, a genere, a forma, a similitudine, a differentia, a contrariis, ab adjunctis, a consequentibus, ab antecedentibus, a repugnantibus, a causis, ab effectis, a comparatione majorum, minorum, parium, nulla præterea sedes argumenti quærenda sit.

XIX. 72. Sed quoniam ita a principio divisimus, ut alios locos diceremus in eo ipso, de quo ambigitur, hæere,⁶ de quibus satis est dictum, alios assumi extrinsecus; de iis pauca⁷ dicamus: etsi ea nihil omnino ad vestras disputa-

¹ Jurisperiti.

² Oratores.

³ Est rerum.

⁴ Absoluta sunt omnia præcepta argumentorum inveniendorum.

⁵ Intrinsecos.

Schutz. *faciant contrariis* e marg. ed. 1584.—6 Ita Ald. Junt. Lamb. *quæ iis sunt contraria* unus codex Oxon. et Venet. 1503.—7 Venet. *habeat*, probante Ernesti.—8 Ita unus Oxon. Venet. ap. Ernesti, Nor. Venet. 1503. Orell. *comparantur* Ald. Junt. Mann. Lamb. Schutz.—9¹ Sic interpunxi locum, qui in vulgatis est sine interpunctione. Boëthius etiam sic legit, atque hoc explicavit: 'Dialecticorum more breviter prolata est assumptio et conclusio.' Sed, ut opinor, primum quod melius abest.² Ernesti. *atque primum est* Boëth. Comm. ed. Bas.

CAP. XIX. 1 Venet. 1503. et Lamb. *dictum est*. Mox, *de his pauca* Nor.

NOTE

na Phidias pretiosiora, quam radiis antiquitatis opera.

¹ *Deteriora, quæ iis contraria*] Sic comparata numero, pejora sunt bona pauciora pluribus; specie, inchoata perfectis; vi, non efficiens causa, quam efficiens; affectione, utiliora privatis, quam principibus.

² *Pari gloria*] Blanditur Trebatin, cum juris scientiam iisdem, quibus

artem oratoriam, laudibus dignam censet.

³ *Inveniendorum*] Argumenta intrinseca, de quibus hactenus disseruit, exegitantur ab oratore extrinseca ad eum deferuntur. Quare loci unde arduunt, dicuntur *ἀρεῶν*, artis expertas.

⁴ *De iis pauca*] De locorum extrinsecorum numero diximus lib. II. de

tiones pertinent; sed tamen totam rem perficiamus, quandoquidem coepimus. Neque enim tu is es, quem nihil, nisi jus civile delectet, et quoniam ad te hæc ita scribuntur, ut etiam in aliorum manus sint ventura, detur opera, ut quamplurimum iis, quos recta studia delectant, prodesse possimus. 78. Hæc ergo argumentatio, quæ dicitur artis expertis, in testimonio posita est. Testimonium^w autem nunc dicimus omne,^z quod ab aliqua re externa sumitur ad faciendam fidem. Persona^x autem non qualiscumque^y testimonii pondus habet: ad faciendam enim fidem auctoritas quæritur: sed auctoritatem aut natura^y aut tem-

Venet. 1503. Schutz. Orell. *de iis pauca* Ald. Junt. Lamb.—2 Venet. 1503. *dicimus esse. Mox externa re* Venet. 1503. et Lamb. Deinde, *ad faciendum* Victor. et Manut.—3 Unus Oxon. et Venet. 1503. *qualiscumque est. Mox,*

NOTÆ

Orat. § 116. Eorum exempla nonnulla subjecimus lib. II. ad Heren. § 9.

^w *Testimonium*] Hic latiori notione sumitur a Tullio: proprie est eorum sententia, qui ea, quæ de re gesta vel viderunt, vel audierunt, in judicio proferant.

^x *Persona*] Si testimonium alicujus confirmare voluerit orator, ostendat eum esse maxima probitate, deinde oculatum esse, vel auritum; tum alias a iudicibus fuisse auditum, ac præterea esse juratum. Contra si velit infirmare, dicat voluntatem testis nullo negotio flecti ac detorqueri posse; deinde, si fas, impugnandi ejus mores; recusandus, quod sit in sua causa testis, quod domesticus, quod amicus, quod servus. Si testes qui in aliqua causa nobis favent, ejus amici sunt adversus quem dicimus, tum maxime triumphat orator, ut Tullius in Verr. III. § 122. 'Quid vultis amplius? nunquam expectatis dum L. Metellus is, qui multos in istum testes imperio et potestate deterruit, idem absens de istius scelere, improbitate, audacia, testimonium dicat?

non opinor. At is optime qui successit isti, potuit cognoscere. Ita est: verum amicitia impeditur. At certiores nos debet facere, quo pacto se habeat provincia. Debet: verum tamen non cogitur. Num quis in Verrem L. Metelli testimonium requirit? nemo: num quis postulat? non opinor. Quid, si testimonio L. Metelli ac literis hæc omnia vera esse docebo? quid dicetis? utrum Metellum falsum scribere? an amicum lædendi esse cupidum? an præterea, quemadmodum provincia affecta sit, nescire? Recita literas L. Metelli,' &c. Contra testes exemplum attulimus lib. II. ad Heren. § 9.

^y *Auctoritatem aut natura*] Auctoritatem dividit Cicero in naturam et tempus: naturæ virtutem, tempori ingenium, artem, usum, et alla subjicit: at primam virtus non natura nobis insita est, sed recta exercitatione comparatur: deinde ingenium non temporis est, sed naturæ donum: ipse denique usus et ars partim naturæ, partim tempori tribuenda. Nodum hunc sic solvit Boëthius. Ex divisione Cice-

pus affert. Naturæ auctoritas in virtute inest maxime:⁴ in tempore autem multa sunt, quæ afferant auctoritatem, ingenium, opes,^a ætas, fortuna, ars, usus, necessitas, concursio etiam nonnunquam rerum fortuitarum.⁵ Nam et ingeniosos, et opulentos, et ætatis spatio probatos, dignos, quibus credatur, putant: non recte fortasse;^b sed vulgi opinio mutari vix potest, ad eamque omnia dirigunt et qui judicant,^c et qui existimant. Qui enim his rebus,⁶ quas dixi,^c excellunt, ipsa virtute videntur excellere. 74. Sed reliquis quoque rebus, quas modo enumeravi, quanquam in iis nulla species virtutis est, tamen interdum confirmatur fides,⁷ si aut ars quædam adhibetur, (magna enim est vis, ad persuadendum scientiæ) aut usus;^d plerumque enim creditur iis, qui experti sunt. XX. Facit etiam necessitas

⁴ *Fidem facere solent qui aut adhibent artem, (multum enim ars ad persuadendum valet) aut usum, &c.*

ad fidem enim faciendam Venet. 1503. et Lamb.—4 Boëthius Hasii in Joanne Lydo de Ostentis p. 344. seqq. Venet. 1503. cum uno Oxon. est maxima; al. inest maxima.—5 Venet. 1503. fortuitarum rerum.—6 Eadem editio rebus his.—7 Voc. fides deest in Lamb. Mox, Venet. 1503. si fortuna aut ars. Deinde, magna est enim vis in eadem et Orell.

NOTE

ronis, inquit, omnis auctoritas aut ex magnis atque excellentibus rebus, et per naturam optimis venit; aut ab his, quæ inferiore loco sunt constituta, non ex naturæ qualitate, sed ex vulgi opinionibus capit. Res maxime excellentes, qualis est virtus quæ in deterius flecti non potest, Tullius sub natura constituit: posteriora autem, ut ingenium, opes, artem, usum, quæ sæpe vitiosa exercitatione depravantur, sub tempore collocavit. Virtutem naturæ tribuit, vel ex sententia Platonis, affirmantis virtutes a natura nobis insitas, vel quia ut natura, sic virtus stabilis est. Tempori subicit ingenium, quia ingenii rudimenta naturæ, tempori autem perfectio debetur; tempore adolescit, viget, et deficit.

^a *Opes]* Huc referendum illud Ju-

venalis Sat. III. 'Quantum quisque sua nummorum servat in arca, Tantum habet et fidei.'

^b *Non recte fortasse]* Suspecta deberet videri fides ingeniosorum, qui ceteris sagaciores fucum facere facilius possunt. Cur autem major opibus quam homini sit auctoritas?

^c *Qui judicant]* Judicant qui in causa sedent iudices; existimant auditores, qui ipsam judicum sententiam examinant, recte an secus lata fuerit.

^d *His rebus quas dixi]* Non omnibus, sed nonnullis, quales sunt ingenium, et opes, in quibus species aliqua virtutis adumbratur. Vulgus enim virtutem ingenio et opibus metitur. In ætate vero et concursione rerum fortuitarum virtutis umbram inesse nemo dixerit.

fidem, quæ cum^a a corporibus, tum ab animis nascitur.^a Nam et verberibus,^d tormentis, igni fatigati quæ dicunt, ea videtur veritas ipsa dicere, et quæ a perturbationibus animi sunt, dolore, cupiditate, iracundia,^b metu, quia necessitatis vim habent,^e afferunt auctoritatem et fidem. 75. Cujus generis etiam illa sunt, ex quibus nonnunquam verum invenitur, pueritia, somnus, imprudentia, vinolentia,^f insania. Nam et pueri sæpe indicaverunt aliquid, ad quod pertineret, ignari:^g et per somnum, vinum, insaniam, multa sæpe patefacta sunt. Multi etiam in res odiosas imprudentes inciderunt, ut Staleno^h nuper accidit; qui ea locutus est, bonis viris subauscultantibus, pariete interposito, quibus patefactis, in judiciumque prolatis, rei capitalis jure damnatus est. Huic simile quiddam de Lacedæmonio^b Pausania accepimus. 76. Concursio autem fortuito-

^a Quæ necessitas duplex est; altera a corporibus, altera ab animis oritur.

CAP. XX. 1 Venet. 1503. et Schutz. quæ tum.—2 Lamb. ira.—3 Nam et parvi sæpe indicaverunt aliquid, quod pertineret ignorari unus Oxou. ita quoque Venet. 1503. nisi quod pertinet habet.—4 Ita Rivius, Manut. Lamb. Schutz.

NOTE

^d Et verberibus] Perstringit hic locum a tormentis, qui ex eo confirmatur, quod et quæ tormentis subjecti dicunt, ea videantur veritas ipsa dicere; et scelerati urgente conscientia conspectum carnificis non sustineant. Infirmatur ex eo, quod fragilis sit et fallax, quæ cruciatibus exprimitur confessio. Vide lib. II. Herennian. § 10.

^e Necessitatis vim habent] Vehementissima perturbatio, ut dolor, metus, &c. ita rationem obruit, ut si libertatem penitus non tollat, certe admodum habefacet.

^f Vinolentia] Tritum hoc proverbium, 'In vino veritas.' Recte itaque Horat. 'Quid non ebrietas designat? operata recludit.' Et Euripides apud Athenæum: Κάθωρτος αἵθους χαλκός ἐστ', οἶνος δὲ τοῦ. Specu-

lum est forma æs, vinum autem animi.

^g Ut Staleno] Rem aliquanto factius narrat Cicero in Clientiana § 76. 'Illo ipso tempore in ardes T. Annii, hominis honestissimi, necessarii et amici mei, nocta Stalonus, accessit ab Oppianico, venit. Jam cetera nota sunt omnibus: ut cum illo Oppianicus egerit de pecunia: ut ille se redditurum esse dixerit: ut eorum sermonem omnem audierant viri boni, qui tum consulto prope in occulta stetissent: ut res patefacta atque in forum prolata, et pecunia omnis a Staleno extorta, atque erepta sit.' Consulantur notæ in Brutum § 241.

^h De Lacedæmonio] Pausanias Lacedæmonius, cum de patria Perurum regi tradenda cogitaret, Argillæ adolescentulo epistolam ad Artaba-

rum talis est, ut, si interventum est casum, cum aut ageretur aliquid, quod proferendum non esset, aut diceretur.⁵ In hoc genere etiam illa est in Palamedem¹ conjecta suspiciōnum proditiōnis multitudo; quod genus refutare interdum veritas vix potest. Hujus etiam generis est fama vulgi,² quoddam multitudinis testimonium. Quæ autem virtute³

⁵ Multa signa concurrentia sunt hujusmodi, ut, &c.

Orell. *Staieno Grut. Stateris Venet. 1503.*—5 Hæc viginti verba, *Concursio*

NOTÆ

sum ferendam dedit. Argilio in suspiciōnem venit, aliquid in ea de se esse scriptum, quod nemo eorum reddisset, qui super tali causa eodem missi erant: resignata epistola cognovit, si pertulisset, sibi esse perventum. Erant in eadem epistola quæ ad ea pertinebant, quæ inter regem Pausaniamque convenerant. Has ille literas Ephoris tradidit, qui Argilium jusserant ad aram, in favum Neptuni confugere. Locum autem sub terra fecerant, ex quo posset audiri, si quis quid loqueretur cum Argilio. Hinc ex Ephoris quidam descenderunt. Pausanias audita causa, cur Argilius supplex in ara sederet, perturbatus orare cepit, ne quid enuntiaret, nec se, meritum de illo optime, prodere. His cognitis, Ephori hominem, suo convictum testimonio, in sede Minervæ conclusum fumo encecarunt, anno secundo Olympiadis 78. ante Christum 407. Thucydid. lib. 1. et Cornelius Nepos.

¹ In Palamedem] Hic Ulyssis, qui ne ad bellum Trojanum proficisceretur, insaniam simulabat, fraudem detexit. Irritatus subinde Ulysses, supposititias Priami ad Palamedem de prodendis Græcis literas fingit, quibus magnam se pecuniæ vim mittere volebat Priamus. Accusatur Palamedes, cujus interim in testorio

auri pondus furtim infodi curaverat Ulysses. Hic illius causam tueri se simulat, nec ante damnandum contendit, quam aurum a Priamo missum reperiretur. Auro reperto Palamedes quasi reus lapidibus obrutus est. Servius in Æneid. iv.

² Fama vulgi] Qui locum a fama stabilire voluerit, dicat famam esse consensum civitatis, ac veluti testimonium publicum de aliqua re: melius omnibus quam singulis credi; singuli enim decipere et decipi possunt; nemo omnes, neminem omnes fefellerunt. Contra famam ostendet orator sermonem esse sine illo certo auctore desperum, cui malignitas initium dederit, incrementum credulitas: quod nulli non etiam innocentissimus possit accidere fraude inimicorum falsæ vulgantium: famam esse 'malum quo non aliud velocius ullum.' Exempla protulimus lib. II. Heren. § 9. Vide Fabium v. 3.

³ Quæ autem virtute] Cleononis hæc est sententia: Quæ virtute, non incerta opinione fidem faciunt, ea sunt duplicitis generis. Alia Deorum virtute nituntur, ut oracula, et per se sola valent ad fidem faciendam. Quæ enim Diis statim non credat? Alia hominum virtute fidem faciunt, ut humana testimonia; nec valent nisi adjungatur industria.

fidem faciunt, ea bipertita⁶ sunt: ex quibus alterum natura valet, alterum industria. Deorum enim virtus natura excellit; hominum autem industria. 77. Divina hæc fere sunt testimonia: ¹ primum orationis; (oracula enim ex eo ipso appellata sunt, quod inest in his Deorum oratio) deinde rerum, in quibus insunt quasi opera divina quædam: ⁷ primum ipse mundus,^m ejusque omnis ordo et ornatus; deinceps aërei volatus ⁿ avium atque cantus; deinde ejusdem aëris sonitus^o et ardores, multarumque rerum in terra portenta; atque etiam per exta^p inventa præsensio. A dormientibus^q quoque multa significata

.... diceretur, Schutz. transposuit ante v. *Cujus generis, &c.*—6 Venet. 1503. et Lamb. *bipartita.*—7 Venet. 1503. et Boëth. Haasii, *quod inest his Deorum*

NOTE

¹ *Divina . . . testimonia*] Divinis testimoniis certius nihil aut esse, aut excogitari potest: at oraculis, quæ ad ludibrium hominum fundebant demones, præsertim cum de futuris agobatur, fraus fere semper suberat. Maligni illi spiritus, ut nihil prævidere possunt, nisi quod naturali sagacitate conjicere licet, in liberis eventis futuris prædicendis sæpe fallabant, sæpe fallabantur. Hinc ambigua, et perplexa semper oracula, ut, quicquid evenisset, ancipiti interpretatione male credulas hominum mentes deluderent. Nihilominus, quæ cæcitas erat, adeo præjudicatis opinionibus miseri olim mortales laborabant, ut in libro de oraculis Pythiæ Plutarchus splendide mentiatur, oraculum Apollinis Pythii nunquam falsitatis ad eam diem convinci potuisse.

^m *Ipsæ mundus*] Ex mundi fabrica, partiumque omnium ornatu egregie Tullius de Nat. Deor. lib. 11. probat esse Denm.

ⁿ *Aërei volatus*] Ex volatu avium aspacia, ex cantu sive garritu auguria petebant ad investiganda futura.

Angurum collegium summo semper fuit in honore. Eorum erat de cælo servare, fulmina, et tempestates procurare, &c.

^o *Aëris sonitus*] Vism alias in aëre præstantium exercitiarum species, audita interim fulmina horrendo fragore, imminencia bella non semel portenderunt.

^p *Per exta*] Extispices, sive haruspices, extis victimarum inspectis futura prædicere esse jactitabant. Haruspices ab haruga, hoc est, victima; harugam autem ab hara, id est, stabulo, dictam, scribit Donatus in Phormione Terentii.

^q *Dormientibus*] Hieronymus in cap. 65. Isaie ad illud, 'In delubris idolorum dormiunt,' scribit. eos qui somnia prænuentia quærent, solitos stratis hostiarum pellibus incubare in templis, ut somniis futura cognoscerent. Id præcipue in Æsculapii fano ad eam usque ætatem factitatum narrat. Eodem pertinent Virgilii versus: 'Huc dona sacerdos Cum tulit, et cæsarum ovium sub nocte silenti Pellibus incubuit stratis, somnosque petiit, Multa modis

visis, quibus ex locis sumi interdum solent ad fidem faciendam testimonia Deorum. 78. In homine virtutis opinio valet plurimum: *lit* *Opinio autem* est, non modo eos virtutem habere, qui habeant, sed eos etiam, qui habere videantur. Itaque, quos ingenio, quos studio, quos doctrina præditos vident, quorumque vitam constantem, et probatam, ut Catonis, Lælii, Scipionis, aliorumque plurium, rentur eos esse, quales seipsi velint.⁹ Nec solum eos censent tales esse,¹⁰ qui in honoribus populi, reque publica versantur, sed et oratores,⁷ et philosophos, et poëtas, et historicos; ex quorum et dictis et scriptis sæpe auctoritas petitur ad faciendam fidem.

XXI. 79. Expositis omnibus argumentandi locis, illud primum intelligendum est, nec ullam esse disputationem, in quam non aliquis locus incurrat, nec fere omnes locos incidere in omnem quæstionem,⁸ sed quibusdam quæstionibus alios⁶ esse aptiores locos.⁷ Quæstionum duo sunt genera:⁴ alterum infinitum, alterum definitum. Definitum

⁸ Propositionem de qua disseritur.

... quasi quædam opera divina.—8 Boëth. *Hasil avium et cantus*.—9 Lamb. *quales esse se ipsi velint*.—10 Venet. 1503. *esse tales*. Mox, *atque in rep. ver-*
santur Ald. Junt. Manut. Lamb.

CAP. XXI. 1 Ita e cod. Vit. Ernesti et Schntz. cum antea legeretur, et quibusdam quæstionibus alios esse aptiores locos. 'Verum sed

NOTÆ

simulacra videt volitantia miris, Et varias audit voces, fructurque Deorum Colloquio.'

⁷ *Sed et oratores*] Citantur aliquando cum laude veterum testimonia: Oratorum, ut si quis ad laudem humaniorum literarum hæc Ciceronis pro Archia laudaret: 'Hæc studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium ac solatium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernœctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.' Philosophorum, ut si quis illud Platonis in Gorgia retulerit, injuriam accipere melius esse quam

Delph. et Var. Clas.

inferre. Poëtarum, sic ad excitandum voluptatis horrorem valebit illud Horatii: 'Sperne voluptates, nocet omnia dolore voluptas.' Historicorum denique dicta inserere possumus, ut illud Sallustii in bello Jugurthino: 'Næ illi falsi sunt, qui diversissimas res pariter expectant, ignavis voluptatem et præmia virtutis.'

⁶ *Quibusdam quæstionibus aliis*] Alii ad conjecturæ, alii ad definitionis, alii denique ad qualitatis statum pertinent.

⁴ *Duo sunt genera*] Vide lib. i. de Orat. § 138.

Cicero.

5 I

est, quod *ἄρδωσι* Græci, nos causam; infinitum, quod *ἄρισ* illi appellant, nos propositum possumus nominare: 80. causa certis personis,^a locis, temporibus, actionibus, negotiis cernitur, aut in omnibus, aut in plerisque³ eorum;⁴ propositum autem, in aliquo eorum,^u aut in pluribus, nec tamen in maximis.^v [p. 228.] Itaque propositum pars causæ est.^w Sed omnis quæstio, earum aliqua de re est, quibus causæ continentur, aut una, aut pluribus, aut nonnunquam omnibus. 81. Quæstionum autem,³ quacumque de re sint, duo sunt genera: unum cognitionis; alterum actionis. 82. Cognitionis^x sunt hæc, quarum finis est sci-

^a Hypothesis definitur aut omnibus aut plerisque illis circumstantiis.

^v Thesis constat aliqua circumstantia, non plurimis, nec maximis.

³ Omnis infinita quæstio complectitur vel unam, vel plures, vel aliquando omnes circumstantias, quæ causas constituunt: verum illa circumstantias sunt latentes, et infinitæ.

ortum est ex ignorata constructione particul. *nee . . . et*; media propter similitudinem vocabulorum exciderunt. Orell.—2 Lamb. in certis personis.—3 Lamb. aut omnibus, aut plerisque.—4 Venet. 1503. est causæ.—5 Quæstionum

NOTE

^u *In aliquo eorum*] Qui tandem ista congruunt cum his quæ alibi non semel, tum in Partitione Oratoria § 61. perspicue tradidit Tullius, hypothesin, sive causam, temporibus ac personis esse finitam; thesin autem, sive propositum, nullis neque personis, neque temporibus notari? Nondum hanc sic solvit Visorius: Propositum caret expressis ac definitis circumstantiis, at infinitas et indeterminatas, nec propriis nominibus explicatas habere potest: ut cum quæritur, an uxor ducenda sit, propositum est, in quo tamen est persona latens, uxor; sed quænam sit ista non definitur: si suo nomine notaretur, non propositum, sed causa diceretur; ut, an Cornelia ducenda sit.

^v *In maximis*] Maximas illas circumstantias nonnulli personam, locum ac tempus interpretantur: falsæ: Quis enim has quæstiones (quo sup-

plicio efficiendi sint seditiosi: an in templo mercaturam facere, an diebus festis jus reddere, liceat) vel esse theses, vel partim personis, partim loca, partim temporibus astrictas, negaverit? Melius itaque Visorius maximas circumstantias eas esse sentit, quæ certæ, notæ, et propriis nominibus exprimentur.

^w *Propositum pars causæ est*] Est quasi pars: videtur enim causa propositum includere; v. g. hæc causa, An bellum Romani debeant inferre Carthaginiensibus, includit hanc quasi partem quod propositum est, an bellum inferri debeat.

^x *Cognitionis*] Cognitionis quæstiones in ipsa rei notitiâ consistunt; ut cum inquiritur, Utrum terra, an sol, sit immobilis, an sit ignis, ut vocant, elementaris; Quæ partibus sol sit terra major, &c. Actionis quæstiones ad aliquid efficiendum aut omittendum diriguntur, ut cum in-

entia: ut, si quæretur, a naturane⁶ jus profectum sit, an ab aliqua quasi conditione⁷ hominum et pactione. Actio-
nis autem hujusmodi exempla sunt: Sitne sapientis ad
republicam⁸ accedere. Cognitionis quæstiones tripartitæ
sunt, cum, an sit, aut quid sit,⁹ aut quale sit, quæritur.
Horum⁷ primum conjectura, secundum definitione, ter-
tium juris et injuriæ distinctione explicatur. Conjecturæ⁸
ratio in quatuor partes distributa est: quarum una est, cum
quæritur, sitne aliquid; altera, unde ortum sit; tertia, quæ
id causa effecerit; quarta, in qua de mutatione rei quæritur:
Sit, necne sit: ecquidnam⁹ honestum sit: ecquid æquum
re vera; an hæc tantum in opinione sint. Unde autem sit
ortum, ut, cum quæritur, natura, an doctrina possit effici
virtus. Causa autem efficiens sic, ut, cum quæritur, qui-
bus rebus eloquentia efficiatur. De commutatione, sic:
Possitne eloquentia commutatione aliqua converti in in-
fantiam.¹⁰ XXII. 83. Cum autem, quid sit, quæritur; notio
explicanda est, et proprietas, et divisio, et partitio.¹¹ Hæc
enim sunt definitioni attributa: additur etiam descriptio,
quam Græci¹² χαρακτήρα vocant. Notio sic quæritur: Sitne
id æquum,¹³ quod ei, qui plus potest, utilis est.¹⁴ Proprietas

⁶ Conventione.

⁷ Administrandam.

⁸ Possitne eloquens fieri indisertus.

⁹ Totius in partes distributio, et divisio generis in formas.

¹⁰ An illud sit æquum quod conducit ei qui potentior sit.

autem propositarum Schutz.—6 Venet. 1503. est sitis s. ut si q. an a natura.—
7 Harum Venet. 1503. Actutum, prima c. secunda d. tertia, &c. unus Oxon.
Venet. 1503. et Lamb.—8 Venet. 1503. ut quidnam; Schutz. conj. ut, ecquid-
nam.

CAP. XXII. 1 Schutz. quem Græci. Actutum, pro χαρακτήρα, quod servant
Victor. Manut. Lamb. Grut. Schutz. et Orell. περιγραφή (sic) Venet. 1503.

NOTE

quiritur, Quæ sint in pactis et con-
ventis servandæ leges; An amicus in
re turpi obsequendam, &c.

⁷ An sit, aut quid sit] Triplicem
casuum statum notat, de quo lib. 1.
Heren. § 18.

⁸ Conjecturæ] De stata conjecturali
consule librum secundum ad Heren.
§ 2.

¹³ Sitne id æquum] Ut id decidatur,
necesse est definire quid sit æquum.
Est autem æquum, sive jus æquabile,
non quod omnes æquat, sed quod om-
nis omnibus, paria paribus, potiora
potioribus tribuit. Id vocatur ab
Aristotele, ἀσφαλιστὸν καὶ κατ' ἀσφα-
λιστὰν δίκαιον, jus comparatum, et ex pro-
portione.

sic: In hominemne^b solum cadat, an etiam in belluas ægritudo. Divisio, et eodem pacto partitio, sic: Triane genera^c bonorum sint. Descriptio, Qualis sit avarus,^d qualis assentator,^e ceteraque ejusdem generis, in quibus natura et vita describitur. 84. Cum autem quæritur, quale quid sit; aut simpliciter quæritur, aut comparate: simpliciter, Expetendane sit gloria?^f comparate, Præponendane^g sit divitiis gloria? Simplicium tria genera sunt: ^a de expetendo fugiendoque; de æquo et iniquo; de honesto et turpi. Comparationum autem duo: unum de eodem et alio; alterum de majore et minore. De expetendo et fugiendo, hujusmodi: Si^h expetendæ^b divitiæ, si fugienda paupertas? De æquo et iniquo: Æquumne sitⁱ ulcisci, a quocumque injuriam acceperis? De honesto et turpi: Honestumne^j sit, pro

καταγραφῆν Ald. Junt. Crat.—2 Verbum sunt deest in Venet. 1503.—3 Sitne

NOTÆ

^b In hominemne] Cum ægrotatio sit corporis, ægritudo animi, constat hæc belluis cum homine non posse convenire. 'Ægritudo est opinio recens mali præsentis, in quo demitti contrahique animos rectum esse videatur.' Tullius Tusc. Quæst. IV. 14.

^c Triane genera] Sentiant Peripatetici tria esse bonorum genera, alia animi, ut virtus, ingenium, &c. alia corporis, ut vires, forma, &c. alia fortunæ, ut divitiæ, &c. Stoici bonum una virtute metiuntur.

^d Qualis sit avarus] Quem sub Eclionis persona festive describit, ac deridendum proponit Plautus in Anularia.

^e Qualis assentator] Suis coloribus exprimitur a Terentio in Eunuchis II. 2. ubi Gnatho sic de se ipse loquitur: 'Est genus hominum, qui esse primos se omnium rerum volunt, Nec sunt: hos consector: hisce ego non paro me ut rideant, Sed eis ultro arrideo, et eorum ingenia admiror simul: Quic-

quid dicunt, laudo: id rursus si negant, laudo id quoque. Negat quia, nego: sit, aio: postremo imperavi egomet mihi, Omnia assentari: is quæstus nunc est multo uberrimus.'

^f Expetendane sit gloria] Cum gloria sit consentiens laus bonorum, in corrupta vox bene judicantium de excellenti virtute, merito videtur expetenda.

^g Præponendane] Nemo nisi abjecti animi fluxas et caducas opes solidæ veræque gloriæ prætulerit.

^h Si expetenda] Nobilissima sæpe ingenia latent in tenebris, si premant rei familiaris difficultates. Juv. Sat. III. 'Haud facile emergunt, quorum virtutibus obstat Res angusta domi.'

ⁱ Æquumne sit] Ulicionis cupiditatem in magnanimos non convenire alibi dictum, lib. II. de Invent. § 66. et lib. I. de Orat. § 32.

^j Honestumne] Horat. l. II. od. 2. 'Dulce et decorum est pro patria mori.'

patria mori? 85. Ex altero autem genere, quod erat bipartitum, unum est de eodem et alio:² ut, si quæretur, quid intersit inter amicum et assentatorem?¹ regem et tyrannum?¹ Alterum de majore et minore:³ ut, si quæretur, eloquentiane^m pluris sit, an juris civilis scientia. De cognitionis quæstionibus hactenus. 86. Actionis reliquæ sunt; quarum duo sunt⁴ genera: unum ad officium, alterum ad motum animi vel gignendum, vel sedandum, planeve tollendum. Ad officium sic; ut, cum quæritur, suscipiendine sint liberi. Ad movendos animos, cum fiunt cohortationes ad defendendam rempublicam, ad gloriam, et ad laudem:⁵ quo ex genere sunt querelæ, incitationes, miserationesque flebiles, rursusque oratio cum iracundiam restringens, tum metum eripiens, tum exultantem lætitiâ comprimens, tum ægritudinem abstergens. Hæc cum in propositis quæstionibus genera sint, eadem in causas transferuntur.⁷

XXIII. 87. Loci autem qui ad quasque quæstiones accommodati sunt,¹ deinceps est videndum. Omnes quidem illi,² quos supra diximus, ad plerasque sunt; sed alii ad alias, ut dixi, aptiores. Ad conjecturam³ igitur maxime

² De iis quæ videntur eadem, et tamen sunt diversæ.

³ De iis quorum majus aut minus pretium est.

⁴ Hæc cum pertineant ad theses, possunt ad hypotheses accommodari.

⁵ Ad statum conjecturalem.

Lamb. Si deest in Venet. 1508.—4 Verbum sunt deest in Venet. 1508.—5 Eadem editio ad laudem, ad gloriam. Mex, cum iram Lamb. tum iracundiam Schutz. Actutum, restringens Nor.

CAP. XXIII. 1 Unus Oxon. et Lamb. sint.—2 Omnes illi quidem Venet.

NOTÆ

¹ Inter amicum et assentatorem] Multiplex discrimen est: amici mores, ut veritatis, simplices sunt, et sinceri: adulatoria, callidi, et pravi. Amicus non ad quævis minima ministeria sese offert paratum: in his totus est adulator. Amicus non promittit, nisi quæ præstare potest: adulator omnia. Plura profert Plutarchus in libro de hoc ipso argumento.

¹ Regem et tyrannum] Rex subdito-

rum, tyrannus suis tantum utilitatibus servit.

² Eloquentiane] Juris scientiæ præstat eloquentia, quæ si perfecta est, non modo juris civilis cognitionem, sed etiam alias omnes disciplinas complectitur, ut sæpius variis locis Cicero confirmat.

³ Ad conjecturam] Status conjecturalis tres loci sunt: voluntas, facultas, et signa. Voluntas et facultas

apta, quæ ex causis, quæ ex effectis, quæ ex conjunctis sumi possunt. Ad definitionem¹ autem pertinet ratio, et scientia definiendi.² Atque huic generi finitimum est illud, quod appellari de eodem et altero diximus: quod genus forma quædam definitionis est. Si enim quæeratur, idemne sit pertinacia³ et perseverantia, definitionibus judicandum est. 88. Loci autem convenient in ejus generis quæstionem consequentes,⁴ antecedentes, repugnantes, adjunctis etiam duobus iis,⁵ qui sumuntur ex causis et effectis. Nam si hanc rem illa sequitur, hanc autem non sequitur; aut si huic rei⁶ illa antecedit, huic non antecedit; aut si huic rei repugnat, illi non repugnat; aut, si hujus rei hæc, illius alia causa est; aut si ex alio hoc, ex alio illud effectum est; ex quovis horum id, de quo quæritur, idemne, an aliud sit, inveniri potest. 89. Ad tertium genus quæsti-

¹ Ad statum definitionis.

1503. et Lamb.—3 Unus Oxon. et Venet. 1503. *adjuncti etiam hi.*—4 Lamb. *hanc rem.* Actutum, *res illa* Venet. 1508. Paulo post, *hanc non antecedit*

NOTÆ

ad effecta, signa ad effectus et adjuncta revocantur. Si quis enim neget crimen, eum facile convinces, si hæc tria ostenderis: 1. eum voluisse scelus admittere; 2. eum potuisse; 3. aliquot signis id patefuisse. Voluntas innotescit ex affectu, odio, invidia, &c. facultas respicit locum ac tempus. Signa sunt triplicia: antecedentia, comitantia, consequentia. Ita cædem alicujus antecesserant odia, minæ, &c. conjuncta facere clamor, pugna, sanguis: consecuta sunt pallor homicidæ, fuga, &c.

² *Pertinet ratio et scientia definiendi*] Quis quod objicitur fatetur quidem, sed negas habere vim criminis. Neque enim si quem percussisti, ideo affecisse injuria dicendus es.

³ *Idemne sit pertinacia*] 'Perseverantia est in ratione bene considerata stabilis et perpetua permansio,' at

ait Tullius lib. II. de Invent. § 164. Pertinaciam autem recte dixeris, immutato verbo in ratione male considerata, stabilem et perpetuam permansionem. Pertinacia enim ex mente Varronis est, cum quis pertendit in eo, in quo pertendi non debet. Immo ipsam inter pertinaciam et perversitatem est aliquid discriminis. Nam ut ex Attio poeta in Myrmidonibus, quem citat Nonius, intelligitur, pertinax est, qui in ea re, quam suscepit, firmiter perlatit; perversus, qui præterea rem ad exitum perducit, adeoque vincit.

⁴ *Consequentes*] Omnino enim fieri non potest, ut vel rerum, quarum eadem est definitio, sicut diversa adjuncto, causæ, et effecta, vel hæc eadem reperiantur in iis, quibus diversa definitio convenit.

ois, in quo, quale sit, quæritur, in comparationem ea cadunt, quæ paulo ante in comparationis loco enumerata sunt. In illud⁵ autem genus, in quo de expetendo fugiendoque quæritur, adhibentur ea, quæ sunt aut animi, aut corporis, aut externa, vel commoda, vel incommoda. Itemque cum de honesto⁶ turpique quæritur, ad animi bona, vel mala,⁶ omnis dirigenda oratio est. 90. Cum autem de æquo et iniquo disseritur, æquitatis loci colliguntur: hi cernuntur bipartito, et natura, et instituto.⁷ Natura partes habet duas, tuitionem sui,⁸ et ulciscendi jus.⁷ Institutio autem æquitatis⁸ tripartita est: una pars legitima est, altera conveniens,⁹ tertia moris vetustate confirmata.⁹ Atque etiam rursus æquitas tripartita dicitur esse: una ad superiores Deos, altera ad manes,¹⁰ tertia ad homines pertinere. Prima pietas,¹⁰ secunda sanctitas, tertia justitia aut æquitas nominatur.¹⁰ XXIV. De proposito satis multa: deinceps de causa pauciora dicenda sunt.¹⁰ Pleraque enim sunt ei cum proposito communia.

91. Tria sunt¹⁰ igitur genera causarum; judicii, delibe-

⁵ Dividuntur duas in partes, in jus naturale, et jus institutum.

⁶ Jus institutum tres in partes distribuitur; una pars legibus, altera pactis et conventis, tertia consuetudine antiqua constat.

⁷ De thesi, et questionibus infinitis, satis multa: de hypothesi, et questionibus finitis, &c.

Lamb.—5 In id Lamb.—6 Venet. 1503. est mala.—7 Pro jus, Nor. et Schutz. in ed. maj. habent vim.—8 'Institutio autem æquitas Schtz. recte: ante quoque pro instituto, Venet. 1503. habet corrupte institutio.' Orell.—9 Lamb. altera æquitati conveniens.—10 Hæc omnia, Atque etiam ... nominatur, unciis includit Schutz. hac addita nota, 'Adeo inepta sunt, ut non potuerint a Cicerone scribi.' Cf. de N. Deor. I. 41. 'Est pietas justitia adversum Deos.'

NOTE

⁵ De honesto] Omne enim honestum cum virtute conjunctum est: virtus autem ad animum pertinet.

⁸ Tuitionem sui] Id fuso ostendit Cicero in Miloniana.

¹⁰ Ad manes] Manes ab antiquis vocati modo Dii inferi, quos, ne nocerent, sacrificiis placabant; modo animæ corporis vitalis exsolutæ; quod vetera monumenta testantur, in qui-

bus inscriptum D. M. S. hoc est, Diis manibus sacrum.

⁷ Pietas] 'Est pietas justitia adversum Deos,' inquit Tullius de Nat. Deor. I. 116.

⁹ Tria sunt] Vide lib. I. ad Heren. § 2. et Partitionem Oratoriam, ubi, quæ spectant ad tria causarum genera, fusius explicantur.

rationis, laudationis. Quarum fines ipsi declarant, quibus utendum locis sit. Nam iudicii finis est jus;¹ ex quo etiam nomen Juris autem partes tum expositæ, tum æquitatis.² [p. 229.] Deliberandi finis, utilitas; cuius hæ partes, quæ modo expositæ, rerum expetendarum. Laudationis finis, honestas; de qua item est ante dictum. 92. Sed definitæ quæstiones a suis quæque locis, quasi propriis, instituuntur,³ in accusationem^v defensionemque partitæ.^v In quibus existunt hæc genera,² ut accusator personam arguat facti: defensor aliquid opponat de tribus; aut non esse factum, aut, si sit factum, aliud ejus facti nomen esse, aut jure esse factum. Itaque aut inficialis, aut conjecturalis prima appelletur; definitiva, altera; tertia, quamvis molestum² nomen hoc sit, juridicialis vocetur. XXV. Harum causarum propria argumenta, ex iis sumpta locis, quos exposuimus, in præceptis oratoriis^v explicata sunt. 93. Refutatio autem accusationis, in qua est depulsio criminis, quæ Græce *σπάσις* dicitur, Latine appelletur *status*: in quo primum insistit² quasi ad repugnandum

¹ Partes exposuimus.

^v Hypotheses, seu quæstiones definitæ, proprios habent locos, et in accusationem defensionemque dividuntur.

² Nondum usu receptum.

CAP. XXIV. 1 Lamb. *jus est.*—2 Ita edd. antiquiss. *cum æquitatis*; Venet. 1503. Ald. Junt. Manut. Lamb. Grut. Schutz. in ed. maj. *cum æquitatis*. 'Recte: est, tum expositæ sunt, cum æquitatis partes expositæ sunt, in illis scil. *Atque etiam rursus, &c.* quæ perperam unciis inclusit Schutz.' Orell.—3 Unus Oxon. *instruuntur*. Actutum, quæ in accusationem duo codd. Oxon. et Venet. 1503.

NOTE

^v In accusationem] Licet enim proprie ad iudiciale tantum genus pertinet accusatio, et defensio; extenditur tamen ad reliqua causarum genera: quisquis enim suadet aliquid aut landat, ad ejus defensionem accedit; contra, id accusat quodammodo, quod vel dissuadet, vel vituperat.

² Hæc genera] Quæ explicuimus lib. I. Heren. § 18.

^v In præceptis oratoriis] Quæ bre-

viter in Partitione Oratoria, fusc lib. II. de Inventione persequitur.

² In quo primum insistit] V. g. sic procedat accusatio: Roscius occidit patrem; repugnabit defensio, Roscius non occidit patrem: hic quodammodo hæret accusatio; hic status conjecturalis, inquirendum enim ulterius, an Roscius patrem occiderit. Eadem est ceterorum statuum ratio.

congressa defensio.^a Atque etiam in deliberationibus et laudationibus iidem existunt status. Nam et negantur sæpe ea futura, quæ ab aliquo in sententia dicta sunt fore, si aut omnino fieri non possunt, aut sine summa difficultate non possunt. In qua argumentatione status conjecturalis existit. 94. At, cum aliquid de utilitate, honestate, æquitate disseritur, deque iis rebus, quæ iis sunt¹ contrariæ; incurrunt status, aut juris, aut nominis: quod idem contingit in laudationibus. Nam aut negari potest,^a id factum esse, quod laudetur; aut non eo nomine afficiendum, quo laudator affecerit; aut omnino non esse laudabile, quod non recte, non jure² factum sit. Quibus omnibus generibus usus est nimis impudenter Cæsar^b contra Catonem meum. 95. Sed quæ ex statu contentio^c efficitur, eam Græci κριόμενον^d vocant: mihi placet id, quoniam quidem ad te scribo, qua de re agitur,^d vocari. Quibus autem hoc, qua de re agitur, continetur, eæ continentia vocentur,³ quasi firmamenta defensionis, quibus sublatis defensio nulla sit.^e Sed, quoniam lege firmiter in controversiis disceptandis

^a In quo defensio quasi stat ad resistendum parata.

^b Judicatio.

^c Id a quo tota causa pendet. Hoc autem potest appellari continens, quasi firmamentum cause, sine quo nulla esset aut defensio, aut accusatio.

~~~~~

CAP. XXV. 1 Ita omnes codd. et edd. præter Venet. 1503. et Orell. ubi legitur quæ his sunt.—2 Venet. 1503. non jure. Eadem editio mox omittit omnibus.—3 Ita Grut. et Schutz. hæc continentia vocentur Venet. 1503. Ald.

NOTÆ

^a Negari potest] Exempli gratia: Si quis laudasset Catonem, quod omnia Cæsaris consilia patriæ perniciose subvertisset. Cum id posset negari, oriretur status conjecturalis, an scilicet id vere de Catone prædicaretur. Si quis Catonis constantiam extolleret, adversarius eam contendens pertinaciam, definitivo statui locum daret. Denique, Si quis Catonem eundem de morte sibi allata laudaret, et obtractator eum idcirco insectaretur, tum nasceretur status qualitatis, recte an æcus id a Catone factum fuisset.

^b Cæsar] C. Cæsar, de quo dictum in Bruto, primus Romanorum imperator, ut laudes a Cicerone collatas in Catonem Uticensem detereret, in eum anno U. C. 707. scripsit libros duos, quorum hæc inscriptio, 'Anticato.' Citat Gellius iv. 16.

^c Quæ ex statu contentio] Id totum præclare exponitur lib. i. Heren. § 26.

^d Qua de re agitur] Hæc verba sunt in juris formalis solennia, quibus ad Trebatium jurisperitum scribens utitur: alibi enim τὸ κριόμενον, judicatio vocatur.

esse nihil debet, danda est opera, ut legem adjudicem et testem adhibeamus.⁴ In qua re alii quasi status⁵ existunt novi, qui **appellantur legitimæ** disceptationes. 96. Tum enim defenditur non id legem dicere, quod adversarius velit, sed aliud. Id autem contingit, cum scriptum ambiguum est,⁶ ut duæ differentes sententiæ accipi possint. Tum opponitur scripto voluntas scriptoris, ut quærat, verbane plus, aut sententiæ⁶ valere debeat. Tum legi lex contraria affertur. Ita sunt tria genera, quæ controversiam in omni scripto facere possunt, ambiguum, discrepantia scripti et voluntatis, et⁷ scripta contraria. XXVI. Jam hoc perspicuum est, non magis in legibus, quam in testamentis, in stipulationibus, in reliquis rebus, quæ ex scripto aguntur, posse controversias easdem existere. Horum tractationes in aliis libris⁸ explicantur. 97. Nec solum perpetuæ actiones, sed etiam partes orationis iisdem locis adjuvantur, partim propriis, partim communibus: ut in principiis, quibus ut benevoli, ut dociles, ut attentis sint, qui audiant, efficiendum est propriis locis:⁴ itemque narrationes, ut ad suos fines spectent, id est, ut planæ⁵ sint, ut breves, ut evidentes, ut credibiles, ut moderatæ,⁶ ut cum dignitate:

⁴ Nec solum orationes integræ, sed singula orationis partes, suas habent locos; quibus, exempli gratia, exordium auditores attentos reddat, dociles, et benevoles: narratio fiat probabilis, &c. .

⁵ Aperta.

Junt. Manut. Lamb. Orell. ea continentia vocentur unus Oxon.—4 Venet. 1503. adhibeant.—5 Pro qui, unus cod. Oxon. Venet. 1503. et Manut. habent sed.—6 Ita Grut. et Schutz. an sententiæ Venet. 1503. Ald. Junt. Manut. Lamb.—7 Copulam et ante scripta omittunt Junt. et Lamb. et voluntati scriptura contraria exhibet Venet. 1503.

CAP. XXVI. 1 Ita Venet. 1503. Ald. Junt. Grut. ut morata Viçtor.

NOTE

⁴ Alii quasi status] De constitutione legitima auctor ad Heren. lib. I. § 19. sed multo copiosius disserit Cicero lib. II. de Invent. § 144. &c. Huc etiam referri possunt, quæ eodem libro de controversia scripti et sententiæ fusc dispatantur, § 122. &c.

⁶ Scriptum ambiguum est] De controversia ex ambiguo agunt scriptor

ad Heren. lib. I. § 20. et Cicero lib. II. de Invent. § 116.

⁸ In aliis libris] De concitanda indignatione copiose dictum lib. I. de Invent. § 100. &c. de commiseratione ibidem § 106. De amore, odio, timore, spe, læstia, dolore, et invidia, lib. II. de Orat. § 206. &c. quæ, si vacat, consule.

quæ quanquam in tota oratione esse debent, magis tamen sunt propria narranti.² 98. Quæ autem consequitur narrationem fides, ea persuadendo quoniam efficitur, qui ad persuadendum loci maxime valeant, dictum est in iis, in quibus de omni ratione dicendi.³ Peroratio autem et alia quædam habet, et maxime amplificationem: cujus effectus is debet esse, ut aut perturbentur animi, aut tranquillentur; et, si ita jam affecti ante sunt, ut augeat eorum motus, aut sedet oratio. 99. Huic generi, in quo et misericordia, et iracundia, et odium, et invidia, et ceteræ animi affectiones perturbantur,⁵ præcepta suppeditantur aliis in libris, quos poteris mecum legere, cum voles. Ad id autem, quod te velle senseram, cumulate satisfactum esse debet voluntati tuæ. 100. Nam, ne præterirem aliquid, quod ad argumentum in omni ratione reperiendum pertineret, plura, quam a te desiderata erant, sum complexus, fecique quod sæpe liberales venditores solent, ut, cum ædes fundumve vendiderint, rutis cæsis receptis, concedant tamen aliquid emtori, quod ornandi causa apte et loco positum esse videatur: sic tibi nos ad id, quod quasi mancipio dare^b debuimus, ornamenta quædam volumus non debita accedere.^f

f Libris, in quibus de eloquentia egimus, in libris de Oratore, &c.

g Ut venditores liberales, cum fundum, aut ædes vendiderint, excepta supellectili, quæ sine aliqua demolitione domus auferri potest, tamen ex illa supellectili aliquid largiantur, quod certis adium partibus ita convenit, ut inde vix possit extrahi, nisi domus summo privetur ornamento; sic aut commentarios in Topica, quos tibi promiseram, ornamenta non debita ex ceteris eloquentiæ partibus accedere volui.

Manut. Lamb. Schutz.—2 'Vulgo narrandi. Færant qui corrigere narrationis. Facillor est Ernesti ratio, qui reponit narranti.' Schutz.—3 Lamb. dicendi diximus.—4 Ita Manut. Schutz. et Orell. hic debet Venet. 1503. Ald. Junt. Lamb. Paulo post, affecti ante sint Venet. 1503.—5 Lamb. affectiones concitantur.

NOTE

^b Quasi mancipio dare] Recte ad- cipientis omnino faciamus. At ita junxit particulam quasi; nam mancipio dare, est alienare, ita ut rem accipientis omnino faciamus. At ita liber hic datus erat Trebatio, ut in eum jus etiam Cicero retineret.

DE PARTITIONE ORATORIA^a
DIALOGUS.

Cicero filius, et Cicero pater, loquentes introducuntur.

ARGUMENTUM.

Hic libellus est quoddam compendium eorum, quæ in libris ceteris oratoris sue docuerat. Omnem autem dicendi doctrinam in tres partes distribuit, in oratoris vim, orationem, et questionem. Ad vim requirit inventionem, collocationem, elocutionem, et memoriam, cum pronuntiatione, a c. 3—7. Orationis partes facit exordium, narrationem, confirmationem, et conclusionem, a c. 8—17. De questionibus cum infinitis tum finitis, atque adeo de generibus causarum et constitutionibus agit a c. 18. usque ad fin.

I. I. CICERO FILIUS.^b Studio,^a mi pater, Latine ex te au-

^a *Vehementer cupio.*

CAP. I. 1 *Aveo* Vit. non improbante Ernestio. 'Est tamen natum ex more mediæ ævi, initiales literas, quo scite pingerentur, omittendi.' *Orell.*

NOTE

^a *De partitione oratoria*] Partitio, quod jam in Topicis explicavimus, ea est, qua res aliqua tota suas dividitur in partes: divisio autem, qua genus in suas formas distribuitur. Partitionem igitur oratoriam inscripsit Tullius hunc libellum, quo tota dicendi ratio in tres partes diducitur, in vim oratoris, in orationem, et in

questionem. Ceterum *Partitio Oratoria*, an *Partitiones Oratoria*, utra potior sit inscriptio, disputent otiosi interpretes: utramque rectam esse constat.

^b *Cicero filius*] A paterna dignitate mirum quantum degeneraverit, qui, ut ait Seneca suasoria ultima, 'nihil ex paterno ingenio habuit, præter ur-

dire ea, quæ mihi tu² de ratione dicendi³ Græce tradidisti; °
 si modo tibi est otium, et si vis. CICERO PATER. An est, mi-
 Cicero, quod ego malim, quam te quam doctissimum esse?
 Otium autem primum summum est,⁴ quoniam aliquando
 Roma exeundi potestas data est: deinde ista tua studia
 vel maximis occupationibus meis anteferebam libenter. 2.
 C. F. Visne igitur, ut tu me Græce soles ordina interrogare,
 sic ego te vicissim eisdem de rebus⁴ Latine interrogem?
 [p. 230.] C. P. Sane, si placet:⁵ sic enim et ego te memi-
 nisse intelligam, quæ accepisti; et tu ordine audies, quæ
 requires.⁶ 3. C. F. Quot in partes distribuenda est omnis
 doctrina dicendi? C. P. In⁷ tres.⁴ C. F. Cedo quas?
 C. P. Primum in ipsam vim oratoris, deinde in orationem,
 tum in quæstionem. C. F. In quo est ipsa vis? ° C. P.

² De rhetorica.

³ Maximum est.

—² Lamb. tu mihi.—³ Ita Manut. Grut. et vulgg. primum est summum—Guelf.
 Lamb. Schutz. et Orell. primum et summum est Aid. Junt. Crat. primum est et
 summum Nor.—⁴ Lamb. his de rebus.—⁵ Ita omnes fere codd. et edd.
 'Recte, et urbane. Cf. § 70.' Orell. Sane placet Erl. et Schutz.—⁶ Ita
 codd. aliquot, etiam Guelf. et Erl. edd. item vett. Nor. Lamb. Schutz.

NOTÆ

banitatem.' Refert Plinius XIV. 22. Ciceroni filio objectum, quod binos
 congios simul haurire solitus esset, Marcoque Agrippæ scyphum temu-
 lentus impigisset. Adollescens tam-
 en spem de se non mediocrem con-
 citarat Græce Latineque utrumque
 doctus, quanquam enim 'Pop. Roma-
 nus non agnoscebat loquentem,' ut
 ex antiquo scriptore ait Sidonius Ap-
 pollinaris Epist. VII. 14. nec bellicæ
 laudis expertus; in bello enim civili
 sub Pompeio duce militans, insignem
 gloriam consecutus est, ut narrat ip-
 se Tullius de Offic. lib. II. Quin etiam
 patris in se meritorum memor
 Augustus Cæsar filium in consulatu
 sibi collegam delegit in senatu anno
 U. C. 724. ante Christum 30. Syriam
 proconsul postea obtinuit. Appia-
 nus, Plutarchus, Valer. Max. &c.

⁴ Græce tradidisti] Tullius non mo-

do de rhetorica libellos, sed etiam
 consulatus sui commentarium Græce
 scripsit; de cujus stylo sic ipse lo-
 quitur Epist. ad Att. II. 1. 'Mens
 autem liber totum Isocratis *μυροθή-
 κιον*, unguentorum capsulam, atque om-
 nes ejus discipulorum arculas, ac
 nonnihil etiam Aristotelica pigmenta
 consumpsit... Quid quæris? contur-
 bavi Græcam nationem.'

⁴ In tres] Cicero non tradit hoc
 loco partes rhetoricæ, quæ agendo
 spectantur, quæ quinque numerantur,
 inventio, dispositio, elocutio, memo-
 ria, pronuntiatio: sed eas partes doc-
 et quæ in præceptis artis spectari
 diligentissime debent, facultatem ar-
 tificis, opus, et materiam, ex qua opus
 conficitur. Majoragius.

⁵ Ipsa vis] Vis oratoris primum in
 natura, deinde in arte posita est: u-
 traque duce orator dicenda invenit,

In rebus, et verbis.⁸ Sed et res, et verba, inveniendae sunt, et collocandae. Proprie autem⁹ in rebus inveniri, in verbis eloqui dicitur. Collocare autem, etsi est commune,¹⁰ tamen ad inveniendum refertur. Vox, motus, vultus, atque omnis actio, eloquendi comes est, earumque rerum omnium¹¹ custos est memoria. 4. C. F. Quid? orationis quot sunt partes?¹ C. P. Quatuor:² earum duae valent ad rem decendam, narratio et confirmatio; ad impellendas animas duae, principium et peroratio. C. F. Quid? Quaeque quaenam habet partes? C. P. Infinitam, quam consultationem³ appello; et definitam, quam causam⁴ nomino. II. 5. C. F. Quoniam igitur invenire primum est oratoris,⁵ quid quaeret? C. P. Ut inveniat, quemadmodum fidem faciat eis, quibus volet persuadere, et quemadmodum motum eorum animis⁶ afferat. C. F. Quibus rebus fides fit? C. P. Argumentis, quae ducuntur ex locis, aut in re ipsa insitis, aut assumtis. C. F. Quos vocas locos?⁷ C. P. Eos,⁸ in quibus latent argumenta. C. F. Quid est argumentum? C. P. Proba-

~~~~~

Orell. *requirit* Ald. Junt. Manut. Grut.—7 *In* omittit Lamb.—8 *In rebus, et in verbis* Schutz. non monito lectore.—9 *Proprie tamen* Lamb. et Schutz. 'Arbitraria videtur correctio.' Orell.—10 Lamb. *etsi commune est.*—11 Lamb. *omnium rerum.* Voc. *rerum* omittit Junt. Mox, *est* omittit Schutz. in ed. maj. de Ernestii suspitione.—12 'Quaest. controversiam causam, e manifesto gloss. *controversiam et causam* codex unus ap. Lamb. unde h. l. et aliquoties Lamb. *controversiam, seu causam,* more minime Tulliano.' Orell.

CAP. II. 1 Ita Erl. Junt. Venet. Lamb. et Schutz. *invenire oratoris primum est* Grut. et vulg. *primum est invenire oratoris* Nor. Manut. Orell.—

NOTÆ

inventa suis quaeque locis collocat, collocata exornat, tum memoria complectitur, denique cum dignitate pronuntiat.

¹ *Quot sunt partes*] De his omnibus fuisse dictum lib. I. ad Heren. § 4. &c.

² *Quatuor*] Alii sex statuunt, ut patet ex superioribus libris. Dum sunt tantum omnino necessarias, narratio, et confirmatio: necessario enim orator et debet proponere de quibus est dicturus, tum argumentis confirmare. Exordium et peroratio ad im-

pellendos animos valent: haec quidem ad movendos, sive ad misericordiam, sive ad severitatem, iudices; illud autem ad captandam auditorum benevolentiam.

³ *Consultationem*] Quam consultationem vocat hic questionem infinitam, in Topicis thesism, ac propositum, appellat; causam autem hypothesis. Consule Topica, § 79.

⁷ *Quos vocas locos*] De locis tam intrinsicis, tum extrinsecis, fuisse Tullius in Topicis.

hile inventum ad faciendam fidem. 6. C. F. Quomodo igitur duo genera ista dividis? C. P. Quæ sine arte putantur,¹ ea remota appello, ut testimonia. C. F. Quid insita? C. P. Quæ in hærent in ipsa re.⁴ C. F. Testimoniorum quæ sunt genera? C. P. Divinum, et humanum: divinum, ut oracula, ut auspicia,² ut vaticinationes,¹ ut responsa³ sacerdotum,^m haruspicum, conjectorum: ^a humanum, quod spectatur ex auctoritate,^o et ex voluntate,^{6 p} et ex oratione,¹ aut libera, aut expressa: in quo insunt scripta, pacta, promissa, jurata, quæssita. 7. C. F. Quæ sunt quæ dicis insita? C. P. Quæ infixæ sunt rebus ipsis,^{7 r} ut definitio, ut

~~~~~  
 3 Vit. ambis eorum.—5 Eos omittit Lamb.—4 Hæc, Quid insita C. P. Quæ i. in i. re delevit Lamb. C. P. Assumta, quæ sine arte putantur esse, remota appello, ut testimonia; insita, quæ in hærent in ipsa re suspicabatur Schutz.—5 Ita edd. vott. et responsa Just. Manut. Lamb. Grut.—6 Hæc, et ex voluntate, delevit Lamb. immemor ille quidem voluntatum mortuorum, s. testamentorum. Orell.—7 Post v. ipsis ante Ernesti, Lalleu. et Schutz. qui delevant, incolebantur ista e Topic. II. 8. tum ex toto, tum ex partibus, tum ex notatione, tum ex iis rebus, quæ quodammodo affectæ sunt ad id, de quo queritur, et ad id totum, de quo dixerit; tum definitio adhibetur, tum partium enumeratio, tum notatio verbi: ex iis (Lamb. his) autem rebus, quæ quodammodo affectæ sunt ad id, de quo queritur, alia conjugata appellantur, alia ex genere, alia ex

## NOTE

<sup>1</sup> Quæ sine arte putantur] Argumenta ex locis extrinsecis petita, licet ab Aristotele vocentur *ἄερα*, inartificialia, quippe quæ sine arte reperiat orator, ad ea tamen tractanda opus est arte. Recte itaque dictum a Tullio sine arte putantur, non autem sine arte sunt.

<sup>2</sup> Oracula, auspicia] De quibus in Topicis § 76.

<sup>3</sup> Vaticinationes] Existimabant antiqui a vatibus sacre furoris correptis futura prædici. Talis ille Proteus, de quo sic Virgil. Georg. IV. 'novit namque omnia vates Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.'

<sup>m</sup> Responsa sacerdotum] Sacerdotes juxta pontificum, et Sibyllina carmina interpretabantur.

<sup>a</sup> Conjectorum] Conjectores interpretes sunt somniorum, de quibus explicandis libros quinque eleganter

scripsit Artemidorus. Librum de divinatione per somnum Aristoteles vir acerrimi iudicii edidit.

<sup>o</sup> Auctoritate] Cui pondus afferunt viri probi ac sapientes: hi enim decipi, illi decipere non possunt.

<sup>p</sup> Voluntate] Tum vivorum, quæ dictis, mandatis, et scriptis; tum mortuorum, quæ testamentis innoscit.

<sup>1</sup> Oratione] Oratio vel ab invitis exprimitur per tormenta, vel a libere agentibus habetur. Oratio libera si incerto auctore dissipetur, rumor est: si certum habeat auctorem, vel ad præjudicium, vel ad tabulas, vel ad jurandum refertur. In utraque illa oratione insunt scripta, sive syngraphæ, sive epistolæ, pacta, premissa, jurandum, et quæstiones.

<sup>r</sup> [Tum ex toto] Hæc verba, usque ad aut minorum, e Topicis hæc perperam

contrarium, ut ea, quæ sunt ipsi contrariove ejus aut similia, aut dissimilia, aut consentanea, aut dissentanea: ut ea,<sup>3</sup> quæ sunt quasi conjuncta, aut ea, quæ sunt quasi pugnantia inter se: aut earum rerum,<sup>9</sup> de quibus agitur, causæ: aut causarum eventus, id est, quæ sunt effecta de causis, ut distributiones,<sup>4</sup> ut genera partium, generumve partes, ut primordia<sup>5</sup> rerum et quasi præcurrentia, in quibus inest aliquid argumenti: ut rerum contentiones, quid majus, quid par, quid minus sit, in quibus aut naturæ rerum, aut facultates comparantur.<sup>4</sup> III. 8. C. F. Omnibusne igitur ex his locis<sup>6</sup> argumenta sumemus? C. P. Immo vero scrutabimur et quæremus ex omnibus: sed adhibebimus judicium, ut levia semper rejiciamus, nonnunquam etiam communia prætermittamus et non necessaria.<sup>2</sup> C. F. Quoniam de fide respondisti, volo audire de motu.<sup>7</sup> C. P. Loco quidem<sup>3</sup> quæris: /

<sup>4</sup> *Comparationes rerum quibus quaritur an melior sit earum natura, an major virtus.*

<sup>5</sup> *Siquidem respondisti unde sumenda essent argumenta ad persuadendum, cupio audire quemadmodum animi sint commovendi.*

<sup>7</sup> *Opportune tu quidem id rogas.*

*forma, alia ex similitudine, alia ex differentia, alia ex contrario, alia ex conjunctis, (Lamb. adjunctis,) alia ex antecedentibus, alia ex consequentibus, alia ex repugnantibus, alia ex causis, alia ex effectis, alia ex comparatione majorum, aut parium, aut minorum.—8 Ita Lamb. aut ea Orell. Mox sunt deletit Schutz. cum uno cod. 'Contra consuetudinem Tullianam.' Orell.—9 Ita codd. fere omnes et edd. ut earum rerum Schutz. e Guelf. Mox, ut causarum eventus Lamb.*

CAP. III. 1 Guelf. *ex istis locis.*—2 Ita Junt. Crat. Manut. Lamb. et omittunt Venet. et Nor. *etiam prætermittamus non necessaria* e duobus codd. probant Ernesti et Schutz. 'Sed mihi videtur potius e gloss. esse *et non necessaria*, eo, quod nemo, pnto, voce *communis* explicandum censuerit. Hoc contra æque obscurum poterat videri atque Horatianum illud, 'Difficile est proprie communia dicere.' Orell.—3 Ita Grut. *Loco tu quidem* edd. vet.

#### NOTE

translata recte censet Lambinus; quippe quæ et supervacanea sint, nec in antiquissimis codicibus reperiantur.

<sup>6</sup> [*Ex conjunctis*] Quæ Cicero in Topicis appellat adjuncta, id est, rerum circumstantias.

<sup>4</sup> [*Ut distributiones*] Distributio ad enumerationem partium, genera partium ad locum a genere, partes generum ad locum a forma, revocari debent.

<sup>5</sup> [*Primordia*] Quasi semina quædam argumentorum. Ita cum Tulli-

sed planius quod vis explicabitur, cum ad orationis ipsius quaestionumque rationem venero.

9. C. F. Quid sequitur igitur? C. P. Cum inveneris, collocare: [cujus]<sup>4</sup> in infinita quaestione; ordo est idem<sup>5</sup> fere, quem exposui, locorum: in definita autem adhibenda sunt illa etiam, quae ad motum<sup>6</sup> animorum pertinent. C. F. Quomodo igitur ista explicas? C. P. Habeo communia praecipua fidem faciendi et commovendi. Quoniam fides est firma opinio; motus autem, animi incitatio aut ad voluptatem, aut ad molestiam, aut ad metum, aut ad cupiditatem; (tot enim sunt motus genera, partes plures generum singulorum) omnem collocationem ad finem accommode quaestionis. Nam est in proposito finis, fides: in causa et fides, et motus. Quare cum de causa dixerō, in qua est propositum,<sup>6</sup> de utroque dixerō.<sup>4</sup> 10. C. F. Quid habes igitur de causa dicere? C. P. Auditorum<sup>7</sup> eam genere distingui. Nam aut auscultator est modo<sup>7</sup> qui audit, aut disceptator, id est, rei sententiæque moderator: ita, ut aut delectetur, aut statuatur aliquid. Statuit autem aut de praeteritis, ut iudex, aut de futuris, ut senatus. Sic tria sunt

<sup>5</sup> Quomodo potest simul et fides fieri, et animi motus concitari?

<sup>4</sup> *Thesi, seu infinita quaestione, id unum orator spectat, ut persuadeat; in hypothesi autem, sive finita quaestione, ut et persuadeat, et affectus animi concitet. Itaque cum dixerō de hypothesi, quae thesīm complectitur, de utraque praecipua tradidero.*

Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Schutz. et Orell.—4 'Voc. *cujus* delevit Schutz. sine ulla causa.' Orell.—5 Ita edd. vett. Schutz. in ed. maj. et Orell. *quae ad motus* Ald. Junt. Lamb. et Schutz. in ed. min.—6 'Schutz. in ed. maj. cum, nescio unde, edidisset, Nam in consultatione propositus est finis, fides h. l. inculcavit in qua est utrumque propositum. In ed. min. cum in superioribus solitam ad lectionem rediisset, hoc tamen servavit in qua est (sc. inclusum) propositum. Pro spuris habuit Ernesti. *Propositum* h. l. est nomen substantivum, intelligendumque ut § 61.' Orell.—7 Voc. modo deest in

#### NOTE

us ostendit Rosciam simplicem ac rusticam elegisse vitam, semina jact innocentis illius, ex qua subinde probat eam non a parricidio solum, sed etiam ab aliis flagitiis, esse alienissimum.

<sup>5</sup> Ordo est idem] In quaestionibus infinitis ad faciendam fidem, quod

*Delph. et Var. Clas.*

unum fere semper sibi proponit orator, argumenta seligere debet ex locis, eodem fere quo Cicero recessit ordine: scrutetur definitionem, enumerationem partium, &c.

<sup>7</sup> Auditorum] Considerandas lib. 1. ad Heren. § 2.

*Cicero.*

5 K

genera,<sup>8</sup> iudicii, deliberationis, exornationis; quæ, quia in laudationes maxime confertur, proprium habet jam ex eo nomen. *iv. 11. C. F. Quas res sibi proponet in istis tribus generibus orator? C. P. Delectationem in exornatione: in iudicio, aut sævitiam,<sup>4</sup> aut clementiam<sup>5</sup> iudicis: in suasionem autem,<sup>6</sup> aut spem, aut reformidationem deliberantis.<sup>2</sup> C. F. Cur igitur exponis hoc loco genera controversiarum? C. P. Ut rationem collocandi ad finem cuiusque accommodem. C. F. Quonam tandem modo? 12. C. P. Quia, quibus in orationibus delectatio finis est, varii sunt ordines collocandi. Nam aut temporum servantur gradus,<sup>7</sup> aut generum distributiones:<sup>7</sup> aut a minoribus<sup>8</sup> ad majora ascendimus, aut a majoribus ad minora delabimur: aut hæc inæquali<sup>2</sup> varietate distinguimus, cum parva magnis,<sup>9</sup>*

<sup>4</sup> Si accuset.

<sup>5</sup> Si defendat reum.

<sup>2</sup> In genere deliberativo finem proponit sibi spem deliberantis si suadeat, aut metum si dissuadeat.

~~~~~

cod. Vit. probante Ernestio.—8 Lamb. *tria sunt causarum genera.*

CAP. IV. 1 Particula autem deest in Vit. probante Ernesti; delevit Schntz. in ed. maj. unciis inclinat Orell.—2 Ita codd. aliquot, et Lamb. *inæquali* alii codd. Nor. Ald. Junt. Manut. 'quam rariorem formam prætulit.' Orell.

NOTE

⁸ *Aut temporum servantur gradus*] In genere exornativo haud inepta collocatio fuerit, si heroëm laudaturus ab ejus genere, patria et parentibus exordium ducas; tum servato temporum ordine, ad ejus natales, infantiam, adolescentiamque progrediaris; deinde quibus virtutibus, et egregie factis, adulta jam ætate, incluserit; denique qua morte sit defunctus, exponas. In Philippica II. Cicero in Antonium invehens, temporum gradus persequitur.

⁷ *Generum distributiones*] Ut si quem propter bona et fortunæ, et corporis, et animi extollas: vel ejus recte facta omnia tum ad prudentiam, tum ad justitiam, tum ad fortitudinem, tum ad temperantiam, revoces; sic enim genus, cujusmodi est

bonum, et virtus, suas in formas distribuitur.

² *Aut a minoribus*] Quod præstitit Ilioneus apud Virgil. *Æneid.* I. ubi sic laudat Didonem: 'O regina, novam cui condere Juppiter urbem, Justitiæ dedit gentes frænare superbas.' Minus est enim urbem condere, quam superbam gentem optimis legibus temperare. Contrarium ordinem expressit Virgilius *Æneid.* IV. cum Didonem de laudibus *Ænem* cogitantem sic facit: 'Multa viri virtus animo, multasque recurat Gentis honos: hærent infixi pectore vultus, Verbaque.'

⁹ *Parva magnis*] Ut si quis ad ceteras Alexandri Magni virtutes, ejus in amicos benignitatem adjungeret.

simplicia conjunctis,^b obscura dilucidis,^c læta tristibus, incredibilia probabilibus inteximus, quæ in exornationem cadunt omnia^{www.18.lit.to.F. C. F. Quid?} in deliberatione quid spectas? C. P. Principia,^d vel non longa, vel sæpe nulla. Sunt enim ad audiendum qui deliberant, sua causa parati. Nec multum sane sæpe narrandum est. [p. 231.] Est enim narratio aut³ præteritarum rerum aut præsentium; suasio autem, futurarum. Quare ad fidem^e et ad motum adhibenda est omnis oratio. 14. C. F. Quid? in iudicii quæ est collocatio? C. P. Non eadem accusatoris et rei: quod accusator rerum ordinem^f prosequitur,⁴ et singula argumenta, quasi hasta in manu collocata,⁵ vehementer proponit, concludit acriter, confirmat tabulis, decretis, testimoniis, accuratiusque in singulis commoratur: perorationisque præceptis, quæ ad incitandos animos valent, et

¹ *Similis militi hostem hasta persequenti.*

inæqualia Schütz.—§ 'Primum aut addidi e cod. Erl. secutus morem Ciceronis in hac forma.' *Ernesti*.—4 Ita Nor. Crat. Orell. *persequitur* Ald. Junt. Manut. Lamb. Mox, *quasi hastas* Vit. unde Schütz. *suspiciabatur, quasi has-*

NOTÆ

^b *Simplicia conjunctis*] Simplicia ad unam tantum virtutem, conjuncta ad multas referuntur. Incredibiles Alexandri victoriæ stare non poterant absque multarum virtutum, puta fortitudinis, justitiæ, prudentiæ, temperantiæque præsidio. Una magnanimitate ductus, potnit conjungem, ac liberos Darii victos, humaniter accipere.

^c *Obscura dilucidis*] Cum iis quæ communi omnium sermone celebrantur, nonnulla recondita, ac minus nota; inteximus, v. g. inter alia bellicæ fortitudinis miracula, narrabimus Alexandrum Magnum in Getas progredientem cum mille quingentis equitibus, peditumque quatuor millibus, Danubium, omnium Europæ fluminum amplissimum atque altissimum, nullo ponte injecto, transiisse, frustra repugnantibus ex adversa ri-

pæ parte quatuordecim militum millibus: quod idem exemplum recenseri potest inter ea quæ incredibilia videntur.

^d *Principia*] Hanc præceptionem magister artis Tullius aliquando non observavit, ut pro Lege Manilia, et de Lege Agraria, sat fasis nititur exordiis. Artis est, nonnunquam ab artis legibus discedere.

^e *Ad fidem*] Cum duas potissimum partes habeat oratio in genere deliberativo; confirmatio fidem facere, peroratio animos commovere debet.

^f *Rerum ordinem*] Sic Cicero lib. i. in Verrem, ejus quæsturam, legationem, et præturam urbanam; lib. ii. vel iniqua, vel venalia, in jurisdictione Siciliensi edicta; lib. iii. avaritiam in re frumentaria; lib. iv. sacrilega latrocinia; lib. ultimo crudelitatem insectatur.

in reliqua oratione paululum digrediens^m de cursu dicendi, utitur, et vehementius in perorando. Est enim propositum, ut iratum efficiat iudicem.ⁿ §. 15. C. F. Quid faciendum est contra reo? C. P. Omnia longe secus. Sumenda principia ad benevolentiam conciliandam. Narrationes aut amputandæ, quæ lædunt; aut relinquendæ, si totæ sunt molestæ. Firmamenta ad fidem posita,^o aut per se diluenda,^p aut obscuranda,^q aut digressionibus obruenda.^r Perorationes autem ad misericordiam conferendæ.^s C. F. Semperne igitur^t ordinem collocandi, quem volumus, tenere possumus? C. P. Non sanè. Nam auditorum aures mo-

^m *Aliquam digressionem adhibeus.*

ⁿ *Firmissima argumenta quibus ad persuadendum usi sunt adversarij.*

tas in manu collocatas.—5 Ita codd. fere omnes, edd. vetf. Ald. Junt. Crat. Manut. Grut. *digrediens* unus cod. Lamb. Schutz. et Orell.—6 *Est enim ei propositum ut iudicem efficiat iratum* Lamb.

NOTÆ

^o *Per se diluenda*] Diluitur argumentum cum ostenditur esse falsum, ut cum Clodianos in Miloniana § 7. ita refellit: 'Negant intueri lucem esse fas ei qui a se hominem occisum fateatur. In qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant? nempe in ea quæ primum iudicium de capite vidit M. Horatii, fortissimi viri, qui nondum libera civitate pop. Rom. comitiis liberatus est, cum sua manu sororem interfectam esse fateretur,' &c.

^p *Obscuranda*] Si negari non potest argumentum, ejus vim infringat orator, ut apud Ovid. Met. XIII. detrectatæ militiæ dedecus Ulysses sic obscurat: 'Quid? quod me duri fugientem munera belli Arguit incepto sermum accessisse labori? Nec se magnanimo maledicere sentit Achilli. Si simulasse vocas crimen, simulavimus ambo; Si mora pro culpa est, ego sum maturior illo: Me pia detinuit conjux, pia mater Achillem.'

^r *Digressionibus obruenda*] Ab iis

iudicem animos alio avocando. Cælio objectum a Clodia veneficii crimen obruit Tullius, cum ab ipsa Clodia conjugem Q. Metellam veneno sublatum deplorat § 59. 'Pro Dii immortales! cur interdum in hominum sceleribus maximis aut connivitis, aut præsentis fraudis penas in diem reservatis? Vidi enim, vidi et illum hauri dolore vel acerbissimum in vita, cum Q. Metellus abstraheretur e sinti gremioque patriæ,' &c.

^s *Ad misericordiam conferenda*] Quo in genere præ ceteris excellit Miloniana.

^t *Semperne igitur*] Oratorem non adeo severis legibus astringere debent rhetorum præceptiones, ut ab iis vel latum unguem discedere religioni ducat. 'Mutantur,' inquit Fabius II. 18. 'pleraque causis, temporibus, necessitate, occasione; atque ideo res in oratore præcipua consilium est; quia varie, et ad rerum momenta convertitur.'

derantur oratori prudenti et provide, et quod respuunt, immutandum est.

16. C. F. Expone deinceps, quæ ipsius orationis verborumque præcepta sint.¹ C. P. Unum igitur genus est eloquendi sua sponte fustum; ¹ alterum versum, atque mutatum.² Prima vis ² est in simplicibus verbis; in conjunctis secunda. Simplicia inveniendâ sunt; conjuncta collocandâ sunt.³ Et simplicia verba partim nativa sunt, partim reperta. Nativa ^m ea, quæ significata sunt sensu; ⁴ reperta, ⁿ quæ ex his facta sunt, et novata aut similitudine, aut imitatione, aut inflexione, aut adjunctione verborum. 17. Atque etiam est hæc distinctio in verbis: altera, natura; tractatione, altera; natura, ut sint alia sonantiora,⁵ gra-

¹ Prudentis est oratoris ad auditores sese accommodare.

² Unum est dicendi genus tritum, naturale, et quod sponte occurrit, alterum artificiale.

³ Orationis.

⁴ Quæ ad exprimenda mentis sensa primo prolata sunt.

CAP. V. 1 Ita codd. aliquot, Lamb. et Orell. sunt Mannt. et Grut. Deest in Ald. et Junt.—2 *Illius prima vis* Schutz. de conjectura.—3 Verbum sunt omittunt Lamb. et Schutz. uncis inclinat Orell. 'Cod. uterque et ed. Venet. conjunctio collocanda est, quod est exquisitius. Mox, verba delet cod. Vit. non male.' Ernesti.—4 Quintil. VIII. 3. 36. primo sensu.—5 'Sic dedimus pro consonantiora, e cod. utroque. Sic cap. seq. Or. 49. init. &c. estque hoc proprium in hac re verbum.' Ernesti. consonantiora Nor. Ald. Junt. Crat. Mannt. Grut. Pro graviora, quod habent Ald. Junt. Crat. Mannt. grandiora præbet

NOTÆ

¹ Sponte fustum] Exempli gratia, hæc sententia, 'Omnia vincit amor,' naturalis est, et sponte fusa: adhibeatur aliqua figura, ut interrogatio, 'Quid non vincit amor?' artificiosa erit, et verba.

^m Nativa] Non eo sensu nativa sunt verba, quod naturaliter res significant, una enim semper fuisset et esset etiamnum communis omnibus lingua; quemadmodum fumus, quod naturale signum est ignis, ubique ac semper idem est. Verum dicuntur nativa, propterea quod primo imposita ab aliis vocabulis deducta non sunt; ut 'amor,' 'odium,' 'ira,' &c. Reperta vero a nativis derivantur, ut

'amabilis' ab 'amor,' 'odiosus' ab 'odium,' &c.

ⁿ Reperta] Quatuor modis efficiuntur verba; primo, similitudine et analogia, ut a 'bono' 'bonitas,' sic a 'beato' 'beatitas' deducitur; deinde similitudine, ut 'grunnire,' 'mugire,' 'hinnire,' 'pipire,' &c. quæ voces ad animalium et vulnorum sonos accedunt: tertio inflexione, qua a nativis derivantur, sive aliqua, sive nulla sit analogia, ut a 'fido' 'fiducia,' a 'detero' 'deterior,' &c. denique adjunctione verborum, ut 'aræ triceremæ,' 'mare velivolium,' 'versutiloquus,' &c.

^o Sonantiora [consonantiora] Qualia

viora,^p leviora^q et quodammodo nitidiora; alia contra: tractatione autem, cum aut propria sumuntur rerum vocabula, aut addita ad nomen,^r aut nova,^r aut prisca, aut ab oratore modificata et inflexa quodammodo:⁶ qualia sunt ea, quæ transferuntur,^u aut immutantur,^v aut ea, quibus tanquam abutimur,^w aut ea, quæ obscuramus,^x quæ incredibiliter tollimus,^y quæque mirabilius, quam sermonis consuetudo patitur, ornamus.^z VI. 18. C. F. Habeo de simplicibus verbis: nunc de conjunctione quæro. C. P. Numeri^a quidam sunt in conjunctione servandi, consecutioque verborum. Numeros aures ipsæ metiuntur, ne aut non compleas verbis, quod proposueris, aut redundes. Consecutio^b autem, ne generibus, numeris, temporibus, personis, casibus perturbetur oratio.^c Nam, ut in simplicibus verbis, quod non est Latinum, sic in conjunctis, quod non est consequens, vituperandum est. 19. Communia autem simplicium conjunctorumque sunt hæc quinque quasi lumina,^d

^a Alia contra minime sonantia, leviora, asperiora, et horrida.

^b Epitheta. ^c Adhibita metaphora. ^d Hypallage.

^e Catachresi. ^f Obscuriore allegoria.

^g Hyperbole. ^h Ceteris figuris assumtis.

ⁱ Ne quod sit vitium in generibus, numeris, et casibus nominum, et in temporibus, personisque verborum.

^j Hæc quinque sunt virtutes communes verbis simplicibus et conjunctis.

Vit. quod arripuit Orell. Deinde, leniora Manut.—6 'Hoc loco divisim erat scribendum.' Orell.

NOTE

sunt anperlativa, verbalia, composita, pluribus syllabis constantia, quorum exempla passim obvia sunt.

^p Graviora] Quæ majorem vim aut bonitatis, aut vitiositatis, ostendunt. Graviora sunt, 'charitas' et 'pietas,' quam 'amor' et 'benevolentia;' item 'prædo' et 'parricida,' quam 'fur' et 'homicida.'

^q Leviora [leniora] Mendose nonnulli legunt leviora; neque enim hic Cicero ponit contraria, cum paulo post dicat 'alia contra.' Leniora sunt et nitidiora, quæ omnem turpitudinis imaginem procul relegant. Leniora etiam Majoragius interpretatur, quæ

molliter inflectuntur, ut 'meliascule,' 'coreculum,' &c.

^r Aut nova] De verbis novatis, priscis, et translatis, fuse lib. III. de Oratore § 153. &c. de hypallage, catachresi, ænigmate, et hyperbole, variis locis jam dissernimus.

^a Numeri] De oratione numerosa diximus lib. III. de Oratore § 198. et in Oratore § 67. et 164. et sequentibus.

^b Consecutio] Quam syntaxin constructionem et concordantiam parium orationis appellant grammatici, Tullius consecutionem vocat.

dilucidum, breve, probabile, illustre, suave. Dilucidum fit usitatis verbis, propriis, dispositis, aut circumscriptione conclusa, aut intermissione, aut concisione verborum: obscurum autem, aut longitudine, aut contractione orationis, aut ambiguitate, aut inflexione atque immutatione verborum. Brevitas autem conficitur simplicibus verbis: semel unaquaque re dicenda, nulli rei, nisi, ut dilucide dicas, serviendò. Probabile autem genus est orationis, si non nimis est contum atque expolitur, si est auctoritas et pondus in verbis, si sententiæ vel graves, vel aptæ opinionibus hominum et moribus. 20. Illustris autem oratio est, si et verba gravitate delecta ponuntur, et translata, et

^c Non translatis.

^d Ita ut oratio constet aut periodicis, aut membris, aut incisis.

^e Quæ a propria significatione ad aliam transferuntur.

CAP. VI. 1 Codd. aliquot ap. Orell. *compositis*.—2 Lamb. *hominum ac moribus*. Mox, idem Lamb. *suspiciabatur granditate delecta, vel grandia et*

NOTE

^a *Longitudine*] Quam in rem festivum est Cleomenis Lacedæmoniorum regis dictum Samiorum legatis, qui proluxa oratione hortati fuerant, ut bellum Polycrati tyranno inferret: sic enim respondit: Eorum quæ dixistis prima non memini, ideoque nec media intelligo; ultima vero mihi non probantur. Plutarchus in Læonicis Apophthegmatis.

^v *Contractione*] Notum illud Horatii in Arte: 'brevis esse laboro, Obscurus fio.'

^w *Ambiguitate*] Ut si dicas, Chremetem audivi percussisse Demeam. De variis obscuritatis modis vide Quintil. VIII. 2. ubi notat eam præterea oriri et ex verbis exoletis, et ex iis, quæ sunt vel nonnullis regionibus propria, vel artium propria, ut 'Atabulus ventus,' et 'navis saccaria,' et 'in malaco sanum.'

^x *Inflexione*] Quam sæpissime adhibet poetarum longe obscurissimus

Persius, ut Sat. I. 'O Jane, a tergo quem nulla ciconia pinsit, Nec manus auriculas imitata est mobilis albas, Nec linguam, quantum sitiatis canis Apula, tantum.' Quot hic voces a nativâ significatione ad peregrinam translata! Allud enim nihil vult nisi beatum esse, qui instat Jani bifrontis, a tergo non possit irrideri, triplici, ut illis temporibus, sannarum genere; quem nemo, complicatis in formam rostri ciconiæ digitis, possit percutere; cui nullus a tergo asininas aures apponere audeat; cui denique averso nemo possit ad ludibrium linguam longissime exerere.

^y *Si non nimis est contum*] Qui artis oratoris lepores omnes aperte sectatur, si suspectus, quasi tendat auditori laqueos, et quod honestate causæ non potest, arte ac dolo velit obtinere.

^z *Si et verba*] Septem omnino modos recenset, quibus fiat illustris ora-

superlata,^b et ad nomen adjuncta,^c et duplicata, et idem significantia,^d atque ab ipsa actione^e atque imitatione rerum non abhorrentia. Est enim hæc pars orationis, quæ rem constituat præne ante oculos: is enim maxime³ sensus attingitur: sed ceteri tamen, et maxime mens ipsa moveri potest. Sed quæ dicta sunt de oratione dilucida, cadunt in hanc illustrem omnia. Est enim plus aliquanto illustre, quam illud dilucidum: altero fit, ut intelligamus, altero vero,⁴ ut videre videamur. 21. Suave autem genus erit dicendi, primum elegantia et jucunditate verborum sonan-

lecta:—3 Venet. *Is enim maxime*. 'Mox videtur excidisse, aut loco motum ei, ut sit, sed et ceteri tamen, maxime,' &c. Ernesti.—4 Particulam vero omit-

NOTE

tio; quorum omnium exempla ex una Pisoniana depromemus. Sint primo verba gravia et selecta, ut § 57. 'Ut levitatis est, inanem aucupari ratiorem, ut omnes umbras etiam falsæ gloriæ consecrari; sic levis est animi, lucem splendoremque fugientis, justam; gloriam, qui est fractus veræ virtutis honestissimus, repudiare.'

^a *Translata*] Usurpentur metaphora, ut ibidem § 21. 'Alios ego vidi ventos, alias prospexi animo procellos, aliis impendentibus tempestatibus non cessi, sed his unum me pro omnium salute obtuli.'

^b *Superlata*] Verba ad hyperbolen accedant, ut § 52. 'Unus ille dies mihi quidem immortalitatis instar fuit quo in patriam redii, cum senatorem egressum vidi, populumque Romæ universum, cum mihi ipsa Roma prope convulsa sedibus suis, ad complectendum conservatorem suum procedere visa est: quæ me ita accepit, ut non modo omnium generum, statum, ordium, omnes viri ac mulieres, omnis fortunæ, ac loci; sed etiam mœnia ipsa viderentur, et tecta urbis, ac templa, lætari.'

^c *Ad nomen adjuncta*] Ut § 34. 'De mea salute, P. Lentuli, præstantissimi

mi viri, atque optimi consulis, C. Pompeii, clarissimi atque invictissimi civis, ceterorumque principum, celeberrimæ et gratissimæ conciones fuerunt.'

^d *Duplicata, et idem significantia*] Verba synonyma repetantur, ut § 24. 'Magnum nomen est, magna species, magna dignitas, magna majestas, consulis,' &c.

^e *Atque ab ipsa actione*] Adhibeatur hypotyposis, qua præne sub aspectum res subjiciuntur; ut § 67. 'Nihil apud hunc lætæm, nihil elegans, nihil exquisitum (laudabo inimicum), ne magnopere quidem quicquam præter libidines sumtuosum: torrens nullum, maximi calices, et hi, ne contempere suos videatur, Placentiarum: extracta mensa non conchyliis, aut piscibus, sed multa carne subramida: servi sordidati ministrant; nonnulli etiam senes: idem cocus, idem atriensis: pistor domi nullus, nulla cella: panis et vinum a propala atque de cupa: Græci stipati, quin in lectulis, sæpe plures: ipse solus: bibitur usque eo, dum de selio ministratur: ubi galli cantum audivit, avam suam revixisse putat: mensam tolli jubet.'

tium et lenium; ⁵ deinde conjunctione, quæ neque asperos habeat concursus, neque disjunctos atque hiantes: ⁶ et sit circumscripta non longo anfractu, sed ad spiritum vocis apto, ⁷ habeatque similitudinem æqualitatemque verborum, ⁸ tam ex contrariis sumpta verbis: crebra crebris, ⁹ paria paribus respondeant, relataque ad idem verbum: et geminata, ¹⁰ atque duplicata, vel etiam sæpius iterata ponantur; constructioque verborum tum conjunctionibus ¹¹ copuletur, tum dissolutionibus relaxetur. ¹² 22. Fit etiam suavis oratio, cum aliquid aut invisum, ¹³ aut inauditum, aut novum dicas. Delectat enim quicquid est admirabile, maximeque movet ea, quæ motum aliquem animi miscet, oratio, quæque significat oratoris ipsius amabiles mores; qui exprimentur, aut significando iudicio ipsius ex animo humano ac liberali, ¹⁴ aut inflexione sermonis, cum aut augendi alterius, aut minuendi sui causa, alia dici ab oratore, alia existi-

⁵ Quæ neque asperos vocalium concursus, neque duriorum consonantium collisionem habent.

⁶ Non vocem ac spiritum longis periodis fatiget.

⁷ Oratio sit æquabilis ac temperata, vel apta sit rebus propositis; magnificis magnificis, tenuibus tenuia accommodentur.

⁸ Per polysyndeta.

⁹ Per asyndeta.

¹⁰ Si animum suum ostendit ingenuum et humanum, cum suam de aliqua re sententiam profert.

tunt Guelf. et Schutz. in ed. maj.—5 Ita codd. et edd. vet. Venet. Ald. Junt. Crat. Manut. Grut. *laxius* Lamb. et Orell. Mox, *neque disjunctos* suspicabatur Ernesti.—6 Totum locum melius distinxi cum Manut. et Lamb. verborum: *tum ex c. s. verbis, c. crebris, p. p. respondeant: r. a. i. verbum, et geminata*. Vitiosa interpunctio Schutzium ita decepit, ut daret, audacissimam conjecturam, *verborum, tum ex contrariis sumpta, tum ut verbis, crebra crebris, paria paribus respondeant*. Orelli. Hæc atque duplicata delevit Schutz.—7 Venet. ap. Ernesti quasi *relaxetur*.—8 Ita Junt. Crat. Manut. Grut. *est a. ex iudicio ipsius, animo humano ac liberali* Lamb. *aut s. iudicibus animo humano, &c.*

NOTE

¹ *Crebra crebris*] Ut Cicero in Milon. § 10. 'Est enim hæc, iudices, non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus; verum ex natura ipsa arripimus, haurimus, expressimus.' Crebra, ut videtur, crebris opponuntur. De paribus, relatis, geminatis, &c. passim egi-

mus, cum de verborum figuris disseruimus.

² *Invisum*] Inopinatum scilicet, quod *ἄπροσῆκον* vocat Aristoteles Rhet. lib. III. Tale est Ciceronis exordium pro Ligario: 'Novam crimen, C. Cæsar, et ante hunc diem inauditum,' &c.

mari videntur, idque comitate fieri magis, quam vanitate.¹ Sed multa sunt suavitatis præcepta, quæ orationem aut magis obscuram, aut minus probabilem faciant.² Itaque etiam hoc loco nobis est ipsis, quid causa postulet, iudicandum. VII. 23. C. F. Reliquum est igitur, ut dicas de conversa oratione atque mutata.³ C. P. Est itaque¹ id genus totum situm in commutatione verborum; quæ simplicibus in verbis ita tractatur, ut aut ex verbo dilatetur, aut in verbum contrahatur oratio: [p. 232.] ex verbo, cum aut proprium, aut idem significans, aut factum verbum in plura verba² diducitur: ex oratione,³ cum aut definitio ad unum verbum¹ revocatur, aut assumpta verba removentur, aut in circuitus diriguntur,³ aut in conjunctione fit unum

¹ Aut si aliquantulum a causa digreditur, ad alterum extollendum, ad se non exitate sed modestia deprimendum, licet aliud iudicet auditor.

² De oratione artificiosa et figurata.

Schutz. aut s. iudicia, &c. Nor. et margo Crat.—§ ‘Rescripsi sine dubitatione faciunt pro faciunt.’ Ernesti. Omnes alii, et scripti et impressi, faciunt.

CAP. VII. 1 Est quidem edd. quædam veti. Mox, in commutatione verborum tractetur Venet.—§ Nor. ex contractione. Lamb. conj. diducitur. In verbum autem contrahitur oratio, cum, &c.—§ ‘Hæc ita mutata, aut in circuitus diriguntur,’ Schutz. ponenda censet post v. diducitur. At sensus hic est: Cum assumpta verba aut omnino removentur, aut, priori loco cum omissa fuerint, (qua quidem re ibi contrahitur sane oratio,) postea ~~reppp~~torra.

NOTÆ

¹ In plura verba] In Miloniana § 90. poterat tantum dicere Cicero, Vidimus curiam incendi. At quanto eloquentius verbum illud unicum dilatat! ‘Quo quid miserius, quid æcerbius, quid luctuosius vidimus? Templum sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilii publici, caput urbis, aram sociorum, portum omnium gentium, sedem ab universo pop. Rom. concessam uni ordini, inflammari, excindi, funestari?’

² Ad unum verbum] Ait Tullius in Pisoniana § 21. ‘Complexus es illud fanestum animal ex nefariis stupris, ex civili cruore, ex omnium scelerum importunitate, et flagitiorum impunitate, concretum.’ Definitionem re-

vocasset ad unum verbum, si diceret, ‘Complexus es Clodium.’

³ In circuitus diriguntur] Exemplum sit istud fusioris orationis, quæ in circuitum a Cicerone dirigatur. Pro Archia potuit dicere: Multa scripsit Archias summo studio, industria singulari et acri iudicio: quare mirum in modum eruditus omnibus probantur: immo, si cum veterum scriptis conferantur, pari laude, digna doctissimus quisque facile iudicabit. Hæc laxiora, ac pæne dissoluta membra brevi periodo sic Tullius contraxit: ‘Quæ vero accurate cogitateque scripisset, ea sic vidi probari, ut ad veterum scriptorum laudem pervenirent.’

verbum^k ex duobus.^m 24. In conjunctis^l autem verbis triplex adhiberi potest commutatio,ⁿ non verborum, sed ordinis tantummodo: ut, cum semel dictum sit directe, sicut natura ipsa tulerit,^o invertatur ordo, et idem quasi sursum versus retroque^p dicatur; deinde idem intercise atque permixte. Eloquenti autem exercitatio maxime in hoc toto convertendi genere versatur.

25. C. F. Actio igitur sequitur, ut opinor. C. P. Est ita: quæ quidem oratori, et cum rerum^m et cum verborum momentis,^o commutanda maxime est. Facit enim et dilucidam orationem, et illustrem, et probabilem, et suavem, non verbis, sed varietate vocum, motu corporis, vultu, quæ plurimum valebunt, si cum orationis genere consentient, ejusque vim ac varietatem subsequenter.^o 26. C. F. Num quidnam de oratore ipso^s restat? C. P. Nihil sane, præter memoriam,ⁿ quæ est gemina^o literaturæ quodammodo, et in dissimili genere persimilis. Nam ut illa constat ex notis literarum, et ex eo, in quo imprimuntur illæ notæ; sic con-

^m Aut quæ sua et proluxa oratione essent dissipata, unius periodi finibus comprehenduntur.

^o Ordine retrogrado.

Orell.—4 Hæc, In conjunctis a. v. t. a. p. commutatio, exciderunt e cod. Erl. —5 'Credo, Ciceronem scripsisse tulerat.' Ern. Mox, sursum versus Lamb. Paulo post, permixte Gneiff. et Orell. permixte ceteri.—6 Venet. argumentis. —7 'Cod. Vit. refert omnia ad actionem, habetque, valebit ... consentiet ... subsequetur: sed vulgatum melius.' Ernesti.—8 Num quidnam oratori ipsi Vit. Num q. tibi de oratore ipso Venet.—9 Ita Nor. Ald. Junt. Mauut. Lamb. Grut. Schütz. Orell. germana alii.

NOTE

^k Fit unum verbum] Ut si quis pro patris interfectoris, parricidam dicat: sexcenta suppedabit Plautus.

^l In conjunctis] In conjunctis verbis triplex est orationis ordo. Unus directus, ut, 'Labor improbus vincit omnia;' alter inversus, ut, 'Omnia vincit improbus labor;' tertius permixtus, ut, 'Labor omnia vincit improbus.' Quis modus præ ceteris eligendus, ex aurium judicio pendet.

^m Cum rerum] Actio ad res et verba debet accommodari, juxta illud Horatii in Arte: 'Tristia mœstum Vultum verba decent, iratum plena minarum, Ludentem lasciva, severum seria dicta.'

ⁿ Memoriam] De memoria artificiali vide lib. III. Heren. § 28. et seqq. lib. I. de Orat. § 157. et lib. II. de Orat. § 358.

^o Gemina] Ita optimæ notæ codices: legunt alii germana.

fectio memoriæ, tanquam cæra, locis utitur, et in his imagines, ut literas, collocat.^f

VIII. 27. C. F. Quoniam igitur vis oratoris omnis exposita est, quid habes de orationis præceptis dicere? G. P. Quatuor^p esse ejus partes, quarum prima et postrema ad motum animi valet: ¹ is enim initiis est et perorationibus concitandus. Secunda, narratio; et tertia, confirmatio, fidem facit² orationi. Sed amplificatio quanquam habet proprium locum,^g sæpe etiam primum, postremum quidem fore semper, tamen reliquo in cursu orationis adhibenda est, maximeque³ cum aliquid aut confirmatum est, aut reprehensum. Itaque ad fidem quoque vel plurimum valet. Est enim amplificatio vehemens quædam argumentatio; ut illa docendi causa sit, hæc commovendi.⁴ 28. C. F. Perge igitur ordine quatuor mihi istas partes³ explicare. C. P. Faciam, et a principiis¹ primum ordiar; quæ quidem da-

^f Nihil superest dicendum, nisi de memoria artificiosa, quæ simillima est literarum conformationi, licet in genere dissimili; nam ut ad literarum descriptionem, opus est et signis literarum, et tabulis, in quibus illa signa inscribuntur; sic memoria artificiosa pro charta utitur locis, et rerum imaginibus pro literis.

¹ In peroratione.

² Ut argumentatio doceat, amplificatio commoveat.

CAP. VIII. 1 Lamb. valet.—2 Idem Lamb. fidem faciunt.—3 Guelf. et

NOTÆ

^p Quatuor] At cur propositionem omittit? Eam nimirum sub confirmatione comprehendit. Quod idem sentit Fabius iv. 4. 'Mibi propositio videtur omnis confirmationis initium; quod non modo in ostendenda questione principali, sed nonnunquam in singulis argumentis preponi solet; maximeque in iis quæ *ἐπιχειρήματα* vocantur.'

¹ Maximeque] Tullius, exposita Verri crudelitate, Verrius ultima § 169. et sequentibus mirabilem adhibet amplificationem: 'Facinus est vinciri civem Rom. scelus verberari, prope parricidium necari: quid dicam in cruceam tollere? verbo satis digno tam nefaria res appellari nullo

modo potest... Si hæc non ad cives Rom. non ad aliquos amicos nostram civitatis, non ad eos, qui pop. Rom. nomen audissent; denique si non ad homines, verum ad bestias, aut etiam, ut longius progrediar, si in aliqua desertissima solitudine ad saxa et scopulos hæc conqueri et deplorare vellem; tamen omnia muta atque inanima tanta et tam indigna rerum atrocitate commoverentur. Nunc vero cum loquar apud senatores,' &c.

² A principiis] Quæ ad exordia pertinent, ea omnia fuse explicata sunt in notis ad lib. 1. Heren. § 6. ac deinceps ad § 12. et lib. 1. de Invent. § 19. &c.

antur aut ex personis, aut ex rebus ipsis. Sumuntur autem trium rerum gratia: ut amice, ut intelligenter, ut attente audiamur. *www.Quorum.primum* locus est in personis nostris, disceptatorum, adversariorum: e quibus initia benevolentiae conciliandae comparantur, aut meritis nostris, aut dignitate, aut aliquo genere virtutis, et maxime liberalitatis, officii, justitiae, fidei; contrariisque⁴ rebus in adversarios conferendis, et cum iis, qui disceptant, aliqua conjunctionis aut causa aut spe significanda: * et, si in nos aliquod odium offensivae collocata sit,⁵ tollenda ea minuenda, aut diluendo, aut extenuando, aut compensando,⁶ aut deprecando. 29. Intelligenter autem ut audiamur, et attente, a rebus ipsis ordiendum est. Sed facillime auditor discit, et, quid agatur, intelligit, si complectare a principio genus naturamque⁶ causae, si definias, si divides, si neque prudentiam⁷ ejus impediās confusione partium, nec memoriam multitudine: quaeque mox de narratione dilucida dicentur, eadem etiam huc poterunt recte referri.⁷ 30. Ut attente autem audiamur, trium rerum aliqua consequemur. Nam aut magna quaedam proponemus, aut necessaria, aut conjuncta cum ipsis, apud quos res agetur. Sit autem hoc etiam⁸ in praeceptis, ut, si quando tempus ipsum, aut res, aut locus, aut interventus alicujus, aut interpellatio, aut ab adversario dictum aliquod, et maxime in perorando, dederit occasionem nobis aliquam,⁹ ut dicamus aliquid ad tempus

* Ut reddamus auditores benevolos, dociles, et attentos.

⁴ Benevolentia conciliatur ex personis nostris, judicium et adversariorum.

⁵ Cum ostendimus nostram causam ad iudices pertinere, nosque eorum prudentiam confidens. ⁶ Intelligentiam.

Schutz. istas mihi partes.—4 Codd. aliquot, Mannt. Lamb. Grat. contrariis. ⁵ Cod. Erl. contrariisque; quod verum puto, nam sic Cicero in hac forma semper. Ernesti. Ita quoque Venet. Nor. Ald. Junt. Crat. Orell.—5 Venet. facta vel collata sit, quod melius videtur; nam 'collocare offensivam' non dicitur. Ernesti. vel facta vel collata sit Nor. offensivae collata sit Ald. Junt. Crat. Lamb. o. concitata sit Schutz.—6 Vit. non habet naturamque.—7 Erl. pro referri, habet conferri.—8 Lamb. et jam. Heusinger. suspicabatur, Sit etiam hoc in praeceptis, &c.—9 Erl. et Schutz. occasionem dederit nobis,

NOTÆ

* Compensando] Si objectum eridæ sunt alim virtutes, quibus reus men negare non possumus, exponen- vitiam aliquod compenset.

apte, ne derelinquamus: et, quæ suo loco de amplificatione dicemus, multa ex hjs poterunt ad principiorum præcepta transferri www.libtool.com.cn

IX. 31. C. F. Quid? in narratione¹ quæ tandem conservanda sunt? C. P. Quoniam narratio est rerum explicatio, et quædam quasi sedes ac fundamentum constituendæ fidei,² ea sunt in ea servanda maxime, quæ etiam in reliquis ferè dicendi partibus: quæ partim sunt necessaria, partim assumpta³ ad ornandum. Nam ut dilucide probabiliterque narremus, necessarium est: sed assumimus⁴ etiam suavitatem. 32. Ergo ad dilucide narrandum eadem illa superiora explicandi et illustrandi præcepta repetemus, in quibus est brevitatis: eaque sæpissime in narratione laudatur, de qua supra dictum est. Probabilis autem erit, si personis, si temporibus, si locis ea, quæ narrabuntur, consentient; si cujusque facti et eventus causa ponetur; si testata⁵ dici videbuntur; si cum hominum opinione, auctoritate, si cum lege, cum more, cum religione conjuncta; si probitas⁶ narrantis significabitur, si antiquitas, si memoria,⁴ si orationis veritas, et vitæ fides. Suavis autem narratio est, quæ habet admirationes, expectationes, exitus inopinatos, interpositos motus animorum, colloquia personarum,⁵ do-

¹ *Id unde incipimus persuadere, ubi sparguntur quedam semina argumentationum.*

² *Ab idoneis testibus confirmata.*

//////////

omisso aliquam. 'Quod placet quia statim sequitur aliquid, et commode abest.' *Ernesti.* Mox, *sin dicamus Lamb.*

CAP. IX. 1 Ita Nor. et Orell. *partim sunt assumpta* Ald. Junt. Crat. Mannt. Lamb. *partim sumta* Guelf.—2 'Melius e cod. Erl. *assumamus* legas, sut *assumemus*, quia est oratio præcipientis.' *Ernesti.* *assumamus* Schutz.—3 Erl. *testate.* Mox, *vel auctoritate* Schutz. de sua conjectura.—4 'Id est *ἀρχαιολογία καὶ ἰστορία*: etai ingeniose Mannt. et Lamb. *si antiquitatis memoria.*' Orell. —5 'Schutz. *interposita colloquia personarum, motus animorum*; quasi vero ita

NOTE

¹ *In narratione]* De qua dictum pluribus locis; l. 1. Heren. § 12. &c. lib. 1. de Invent. § 27. &c. et lib. 11. de Orat. § 330.

² *Si probitas, &c.]* Fides enim habetur viris probis; quorum mores

alienam a furo antiquitatem redolent; quorum memoria in narrando prompta est, non hærens ac titubans; qui antea soliti sunt vera dicere, et quorum sermoni virtus affert auctoritatem.

lores, iracundias, metus, lætities, cupiditates. Sed jam ad reliqua pergamus.⁶

33. C. F. *Nempe ea sequuntur*,⁷ quæ ad faciendam fidem pertinent. C. P. Ita est: quæ quidem in confirmationem et reprehensionem⁷ dividuntur. Nam in confirmando, nostra probare volumus; in reprehendendo, redarguere contraria. [p. 283.] Quoniam igitur omne, quod in controversiam venit, id aut sit,⁸ necne sit, aut quid sit, aut quale sit quæritur: in primo conjectura valet, in altero definitio, in tertio ratio.⁶ 34. C. F. Teneo istam distributionem. Nunc conjecturæ locos⁷ quæro. x. C. P. In verisimilibus,² et in propriis rerum notis posita est tota.⁷ Sed appellemus docendi gratia verisimile, quod plerumque ita fiat: ut, adolescentiam procliviorē esse ad libidinem. Propriæ autem notæ argumentum, quod nunquam aliter fit, certumque declarat, ut fumus ignem. Verisimilia reperiuntur ex partibus et quasi membris narrationis: ea sunt in personis,⁷ in locis, in temporibus, in factis, in eventis, in re-

⁷ *Ea pars orationis sequitur.*

² *Refutationem.*

⁶ *Ex primo nascitur status conjecturæ, ex altero status definitionis, ex tertio status qualitatibus.*

⁷ *Status conjecturalis totus positus est in argumentis, ex quibus aliquid factum vel probabiliter, vel necessario colligitur.*

esset ap. Quintil. iv. 2. 108. sed is habet, 'Exitus inopinatos, colloquia personarum, omnes affectus.' *Idem.*—6 Venet. et Nor. *transeamus.*—7 Ita Lamb. et Grut. *et in reprehensionem* codd. aliquot, Ald. Junt. Victor. Manut. Schutz. Orell.—8 Margo Venet. *id an aut sit*, probante Ernestio. Actntam, *necne, aut quid sit* Schutz.

NOTÆ

⁷ *Id aut sit*] De triplici causarum constitutione diximus in notis ad lib. i. Heren. § 18.

⁷ *Conjecturæ locos*] Vide l. ii. Heren. § 2. &c. et lib. ii. de Inv. § 17. &c.

² *In verisimilibus*] Verisimilis est hæc conjectura: Ignavis est, et timidus; ergo militis nomen non dabit. Hæc autem certa, et ex propriis rerum notis ducta: Apparet ejus in vultu cicatrix; ergo vulnus ac-

cepit.

⁷ *In personis*] Ea omnia quisque observare potest in oratione pro Roscio parricidii reo. Ab eo scelere alienissimum esse conjecturam ducit Cicero a persona, quod integris esset moribus, et rusticæ vitæ addictus: a loco, quod parens occisus fuerit Romæ, filius Americæ versaretur. Reliqua, quæ tempus, facta, et eventa spectant, facile est annotare.

rum ipsarum negotiorumque naturis. 35. In personis naturæ primum spectantur, validitudinis,^a figuræ, virium, ætatis, marium, foeminarum; atque hæc quidem in corpore: animi autem, aut quemadmodum affecti sint,^b virtutibus, vitiis, artibus, inertis; aut quemadmodum commoti, cupiditate, metu, voluptate, molestia. Atque hæc quidem in natura spectantur.^c In fortuna, genus, amicitia, liberi, propinqui, affines, opes, honores, potestates, divitiæ, libertas, et ea, quæ sunt iis^d contraria. 36. In locis autem et illa naturalia, maritimi an remoti a mari: plani an montuosi;^e læves an asperi; salubres an pestilentes; opaci an aprici:^f et illa fortuita, culti an inculti; celebres an deserti;^g coëdificati an vasti;^h obscuriⁱ an rerum gestarum vestigiis nobilitati; consecrati an profani. XI. 37. In temporibus autem, præsentia et præterita et futura cernuntur: in his ipsis, vetusta, recentia, instantia, paulo post aut aliquando futura. Insunt etiam in temporibus illa, quæ temporis quasi naturam notant, ut hyems, ver, æstas, autumnus: aut anni tempora, ut mensis, ut dies, ut nox, hora, tempestas;^k quæ sunt naturalia: fortuita^l autem, sacrificia, festi dies, nuptiæ. 38. Jam facta

^a An arborum densitate umbrosi, an solidibus expositi.

^d An ibi sit frequens multitudo, an a paucis habitentur.

^f An ibi sint ædes et urbes ædificatae, an secus.

ⁱ Ignobiles.

^k Tempus simpliciter dictum.

^l Quæ spectant humanas actiones.

CAP. X. 1 'Cod. Erl. *affecti sint*; bene: pendet enim a *spectantur*.' Ernesti. *affecti sunt* ceteri codd. et edd.—2 Verbum *spectantur* desat in Venet. et in Schutz. ed. maj. probante Ernestio.—3 Ita omnes codd. et edd. præter Nor. et Orell. ubi legitur *sunt his*.—4 Lamb. *montosi*. Vid. Garaton. ad Plancian. p. 55. ed. Orellii.

CAP. XI. 1 Totus hic locus ita videtur refingendus Schutzio: *Insunt etiam in temporibus illa, quæ temporis quasi mensuram notant, ut annus, ut mensis, ut*

NOTÆ

^a *Validitudinis*] Aliter enim et aliud agunt sanus et æger, pulcher et deformis, robustus et imbellis, vir et mulier, bonus et improbus, perturbationibus commotus, et ab affectibus liber. Item qui obcuris natalibus, et qui claro genere; qui amicis,

liberis, propinquis, affinis abundat, et qui eget; dives et pauper, honoratus et inglorius, liber et servus. Personarum igitur consideratio ad eliciendam facti conjecturam plurimum valet.

et eventus aut consilii sunt, aut imprudentiæ; quæ est aut in casu, aut in quadam animi permotione: casu, cum aliter cecidit,² ac putatum sit; permotione, cum aut oblivio, aut error, aut metus, aut aliqua cupiditatis causa permovet. Est etiam in imprudentia necessitas ponenda.³ Rerum autem bonarum et malarum tria sunt genera: nam aut in animis, aut in corporibus, aut extra esse possunt. Hujus igitur materiæ, ad argumentum subjectæ, perlustrandæ animo partes erunt omnes, et ad id, quod agetur, ex singulis conjectura capienda.⁴ 39. Est etiam genus argumentorum aliud, quod ex facti vestigiis; sumitur, ut telum, cruor, clamor editus,⁴ titubatio, permutatio coloris, oratio inconstans, tremor, et eorum aliquid, quod sensu percipi possit: etiam si⁵ præparatum aliquid, si communicatum cum aliquo, si postea visum, auditum, indicatum. 40. Verisimilia autem partim singula^a movent suo pondere, partim, etiamsi videntur esse exigua per se, multum tamen, cum sunt coacervata, proficiunt: atque in his verisimilibus^b insunt nonnunquam etiam certæ rerum et

⁴ Cum igitur aliqua materia tractanda proposita fuerit, ejus omnes partes consideranda erunt, et quantum satis erit, ex singulis ducenda conjectura.

⁵ Signis.

diebus, ut nos, ut hora; aut anni tempora, ut hyems, ver, æstas, autumnus, quæ sunt naturalia, fortuita autem sacrificia, festi dies, nuptiæ.—2 Ita Venet. Nor. Orell. accidit Ald. Junt. Lamb. Grat. Mox, ac putatum ac superatum sit Nor. unde Schutz. suspicabatur, ac putatum, aut superatum sit.—3 Guelf. et Nor. ponderanda.—4 Guelf. Venet. et Nor. clamor auditus.—5 Ita codd. et edd. vett. Ald. Junt. Lamb. Grat. et Schutz. in ed. min. si Victor. Schutz. in ed. maj.

NOTÆ

^a Partim singula] Quam in rem sic egregie præcipit Fab. v. 12. 'Firmisimis argumentorum singulis instandum; infirmiora congreganda sunt, quia illa per se fortia non oportet circumstantibus obscurare, ut qualia sint appareant. Hæc imbecilla natura, mutuo auxilio sustentur. Itaque si non possunt valere, quia magna non sunt, valebunt quia multa sunt, quæ ad ejusdem rei pro-

Delph. et Var. Clas.

bationem omnia spectant; ut si quis hæreditatis gratia hominem occidisse dicatur. Hæreditatem sperabas, et magnam hæreditatem, et pauper eras, et tunc maxime a creditoribus appellaberis, et offenderas enim ejus hæres eras, et mutaturam tabulas sciebas: singula levia sunt, et communi; universa vepo nocent, etiamsi non ut fulmine, tamen ut grandine.'

^b In his verisimilibus] Sententia est,

Cicero.

5 L

proprie notæ. Maximam autem facit fidem ad similitudinem veri, primum, exemplam;° deinde introducta rei similitudo: fabula etiam nonnunquam, etsi est incredibilis, tamen homines commovet.

XII. 41. C. F. Quid? definitionis* quæ ratio est et quæ via? C. P. Non dubium est id quidem, quin definitio genere declaretur, et proprietate quadam, aut etiam communium frequentia, ex quibus, proprium quid sit;† eluceat.‡ Sed quoniam de propriis oritur plerumque magna dissensio, definiendum est sæpe ex contrariis, sæpe etiam ex dissimilibus, sæpe ex paribus. Quamobrem descriptiones quoque sunt in hoc genere sæpe aptæ, et enumeratio consequentium, inprimisque commovet explicatio vocabuli ac nominis.

42. C. F. Sunt exposita jam fere ea, quæ de facto,

* *Definitio constet genere et differentia; aut, quia rara sunt propria cujusque rei differentia, definitio constet genere, et plurimum accidentium communium collectione, ex qua intelligitur id quod est proprium.*

et Orell.—6 'Sic recte Erl.' *Ernesti*. Sic etiam *Schutz*. 'Sed quemadmodum in propositione speciali, ut ita dicam, etsi hæc fabula est incredibilis, verus est indicativus, sic in universali conjunctivus.' *Orell*. *etsi sit Venet*. *Nor. Ald. Junt. Lamb. Grut.*

NOTE

tot verisimilia in unam rem coacervari posse, ut quæ seorsim essent tantum probabilis, conjunctum sumta fiant necessaria.

° *Exemplum*] *Lucanus* nullam inter regni socios esse fidem exemplo *Romuli* et *Remi* probat: 'Nulla fides regni sociis, omnisque potestas Impatiens consortis erit, nec gentibus ullis Credite, nec longe factorum exempla petantur; Fraterno primi maderunt sanguine rivi.'

† *Fabula*] Sic intra mediocritatis fines quemque debere se continere sua sorte contentum festive ostendit *Horat.* i. *Epist.* 10. 'Cervus equum pugna melior communibus herbis Pellebat, donec pinor in certamine longo Imploravit opes hominis, frum-

numque recepit. Sed postquam victor violens discessit ab hoste, Non equitem dorso, non frænum depulit ore. Sic qui pauperiem veritus, pottiore metallis Libertate caret, dominum vehet improbus, atque Serviet æternum, quia parvo nesciet uti.' Tum pergit idem similitudine apposita probare, 'Cui non conveniet sua res, ut calceus olim, Si pede major erit, subvertet; si minor, uret.'

° *Definitionis*] De statu definitionis diximus lib. II. *Heren.* § 17. et lib. II. de *Invent.* § 154. De loco autem oratorio qui a definitione dicitur, lib. II. de *Orat.* § 108. sed præcipue in *Topicis* § 9. et 26. &c. fusius egimus.

quæque de facti appellatione quærentur. Nempe igitur ea restant,¹ quæ, cum factum constet, et nomen, qualia sint,² vocatur in dubium. C. P. Est ita, ut dicis. C. F. Quæ sunt igitur in eo genere partes? C. P. Aut jure factum,³ depellendi³ aut ulciscendi doloris gratia, aut pietatis, aut pudicitiae, aut religionis, aut patriæ nomine, aut denique necessitate, inscitia,⁴ casu. 43. Nam quæ motu animi et perturbatione facta sine ratione sunt, ea defensionem contra crimen, in legitimis judiciis,⁵ non habent, in liberis disceptationibus⁶ habere possunt. Hoc in genere, in quo, quale sit, quæritur, ex controversia, jure, et rectene actum sit,⁷ quæri solet: quorum disputatio ex locorum descriptione sumenda est.⁷ 44. C. F. Agesis ergo, quoniam in confirmationem et reprehensionem diviseras orationis fidem,⁶ et dictum de altero⁷ est; expone nunc de reprehendendo. C. P. Aut totum est negandum,⁸ quod in argumentatione adversarius sumserit, si fictum aut falsum esse possis docere; aut redarguenda ea, quæ pro verisimilibus sumta sint:⁷ primum dubia sumta esse pro cer-

¹ Restat status qualitatis.

² Id quod objicit adversarius, depellitur, aut tanquam jure factum, &c.

³ In quibus sedent arbitri judices, jurejurando addicti sententia ex legibus ferenda.

⁴ Ubi qui sunt arbitri, legum vinculis exsoluti sunt.

⁵ In hoc statu qualitatis inquiri solet, an factum sit secundum leges, an contra. Quorum duorum disertatio ex locis rhetoricis sumenda est.

⁶ Quandoquidem eam orationis partem, quæ ad fidem faciendam pertinet, diviseras in confirmationem et refutationem.

⁷ De confirmatione.

CAP. XII. 1 Lamb. quod sit.—2 'Erl. et factum, et nomen quale sit: bene, puto.' Ernesti. et factum constat, et nomen, qualia sint Guelf. et factum constat, et nomen, qualia sint Orell.—3 Ita Vit. et edd. vett. etiam Venet. et Nor. factum depellitur Ald. Junt. Manut. Grut. factum defenditur Lamb. factum appelletur Erl. factum defendetur, depellendi aut, &c. Schutz.—4 Lamb. et Orell. inscientia.—5 Guelf. a m. sec. et Schutz. jure, et recte, necne, factum sit; Lamb. Orell. et Schutz. in ed. maj. jure, et rectene factum sit; edd. vett. Nor. Venet. Ald. Junt. Manut. Grut. jure, rectene actum sit. 'Sed vera scriptura videtur, jure, necne, factum sit.' Orell. Paulo ante Schutz. expinxit voc. ex controversia.—6 Lamb. diviseras fidem, omissa orationis.—7

NOTÆ

¹ Qualia sint] De stata qualitatibus, qui etiam generalis dicitur, consulta lib. i. de Invent. § 14. &c.

⁸ Aut totum negandum] De refutatione fuse lib. i. de Invent. § 79. breviter lib. ii. de Orat. § 215.

tis; deinde etiam in perspicue falsis eadem posse dici; tum ex iis, quæ sumserit, non effici, quod velit.⁸ Accedere autem oportet ad singula:⁹ sic universa frangentur.' Commemoranda sunt etiam exempla, quibus simili in disputatione creditum non sit: conquerenda¹⁰ conditio communis periculi, si ingeniis hominum criminisorum sit exposita vita innocentium.

XIII. 45. C. F. Quoniam unde inveniuntur¹ quæ ad fidem pertinent, habeo, quemadmodum in dicendo singula tractentur, expecto. C. P. [Argumentationem] quærere videris, quæ sit argumenti explicatio:² [quæ sumta ex iis locis, qui sunt expositi, conficienda et distinguenda dilucide est.] C. F. Plane istuc³ ipsum desidero. 46. [p. 234.] C. P. Est ergo (ut supra dictum est) explicatio argumenti, argumentatio: sed ea conficitur, cum sumseris aut non dubia, aut probabilia, ex quibus id efficias, quod aut dubium, aut minus probabile per se videtur. Argumentandi autem duo sunt genera,⁴ quorum alterum ad fidem

¹ Argumenta verisimilia sunt singillatim impugnanda: sic enim universa facile evertentur.

² Clare et ornate exponenda.

³ Quia ante est quod sumserit, hic quoque scribendum est quæ... sumta est.⁴ Ernesti. quæ... sumta sunt codd. et edd. vett. Nor. Ald. Just. Lamb. Grut. Schutz. in ed. maj. et Orell.—8 Ita Erl. Venet. Schutz. et Orell. sumserit... quæ velint Ald. Junt. Manut. Grut. sumserit... quæ vult Lamb.—9 Ita Ald. Junt. Lamb. Grut. Accidere a. o. ut singula edd. vett. 'Accidere autem oportet singula] Optimam hanc lectionem revocavi ex ed. Omnib. Kob. Nimirum Cicero e fasciculo baculorum imaginem mutuatus est, quos si singulos accideris, vel incideris, facile possis universos frangere.' Schutz.—10 Kob. Nor. Lamb. tum querenda; Schutz. in ed. maj. tum conquerenda.

CAP. XIII. 1 Lamb. inveniuntur. Mox, quæ ad f. attinent Nor.—2 'Argumentationem... quæ sit a. e. &c.] Aldus et Junta habent quæ est. Sane sit in hoc textu stare non potest. Sed verbum argumentationem sine dubio est spurium; nam nomen hoc post ponitur: est ergo explicatio argumenti argumentatio. Nec argumentatio annitur e locis, sed argumentum; ejus autem tractatio est argumentatio. Ms. autem Erl. non habet quæ sumta... dilucide est, quod placet; nam hic de genere modo sermo esse potest, explicatio ejus et præcepta faciendi sequuntur: videnturque ea verba aliunde sumta esse, ubi de argumentatione sermo est.' Ernesti. quæ est argumenti, &c.

NOTE

¹ Duo sunt genera] Duplex est argumentatio; directa altera, altera indirecta: directa id tantum sibi proponit, ut fidem faciat; adeoque plerumque propositionem, ejusque probationem præmittit, deinde assumptionem subjungit, ejusque confirmationem; denique complexiorem, sive conclusivam.

directo spectat; alterum se inflectit ad motum. Dirigitur, cum proposuit aliquid,⁴ quod probaret, sumpsitque ea, quibus niteretur; atque his confirmatis, ad propositum retulit, atque conclusit. Illa autem altera argumentatio, quasi retro et contra, prius sumit, quæ vult, eaque confirmat; deinde id, quod proponendum fuit, permotis animis, jacit ad extremum. 47. Est autem⁵ illa varietas in argumentando, et non injucunda distinctio; ut, cum interrogamus nosmet ipsi,⁶ aut percunctamur, aut imperamus,⁷ aut opta-

~~~~~

Nor. Ald. Junt. Crat. Mannt. Lamb. *'sit argumenti codex unus ap. Grnt. quo recepto facile intelligitur, cur Ernesti unciis inclusit v. argumentationem, et seqq. quæ sumta . . . dilucide est; eadem vero deleverit Schutz. Non tamen satis ponderarunt seqq. ut supra dictum est, quibus suspecta illi defenduntur.'* Orell.—3 *Plane istud Schutz. Plane ipsum utuc Nor.*—4 Schutz. in ed. maj. de Purgoldi conjectura aliqua. Mox, *assumpsitque Schutz. in ed. maj. Tum, quibus uteretur Junt. Lamb. Grnt. quibus monstret Venet. quibus monstreretur Nor. 'quibus niteretur Erl. quod librarii non est. Recipere non dubitavi.' Ernesti.* Ita quoque Schutz. et Orell. Deinde, *se retulit Schutz. ex uno cod. sese retulit Nor. Junt. Lamb. sese omittit Grnt.*—5 *Its Ald. Junt. Lamb. Grnt. Est etiam codd. et edd. vott. Schutz. et Orell.*—6 *'Vulgo nosmet ipsos. Ernestius dedit nosmet ipsi, quod h. l. aptius est, hoc sensu: Cum non expectamus, donec alius nos interroget, sed ipsi nos interrogamus.'* Schutz.—7 *'Sic Heusingerus emendavit ad Cic. Off. III. 10. 16. cf. Orat. c. 40. et de*

NOTÆ

sionem adhibet. Egregium hujusmodi argumentationis directæ et quinquepertitæ habes lib. i. de Invent. § 58. et 59. Inflexa, quæ non modo fidem facit, sed etiam animos movet, directæ argumentationis ordinem non servat, sæpe a conclusione orditur, et excitatis animis quasi retrogreditur ad argumentationis principium. Exemplum suggerit Tullius in Cœliana § 44. &c. *'In M. Cœlio . . . nulla luxuries reperietur, nulli amatus, nullum æs alienum, nulla convivorum ac lustrorum libido.'* . . . Vides hic primo loco conclusionem: sequitur assumptio: *'Audistis cum pro se diceret: audistis antea cum accensaret: defendendi hæc causa, non gloriaadi loquor: genus orationis, facultatem, copiam sententiarum atque verborum, quæ vestra*

prudencia est, perexistitis.' Denique subjungit propositionem, quam rationibus confirmat: *'Atqui scitote, judices, eas cupiditates, quæ obijciuntur Cœlio, atque hæc studia, de quibus disputo, non facile in eodem homine esse posse: fieri enim non potest, ut animus libidini deditus, amore, desiderio, cupiditate, sæpe nimia copia, inopia etiam nonnunquam impeditus, hoc quicquid est, quod nos facimus in dicendo, non modo agendo, verum etiam cogitando, possit sustinere.'*

¹ *Est autem]* Varia argumentationum tractatione occurremus auditorum satietati. Usurpandæ igitur variorum figuræ, v. g. dubitatio, qua nosmetipsos interrogamus quid sit faciendum; aut communicatio, qua idem ab aliis exquirimus; aut apostrophe,

mus; quæ sunt, cum aliis compluribus, sententiarum ornamenta. Vitare autem similitudinem poterimus, non semper a proposito ordientes; et si non omnia disputando confirmabimus,^a breviterque interdum, quæ erunt satis aperta, ponemus; quodque ex his efficietur, si id apertum sit, non habebimus necesse semper concludere.

XIV. 48. C. F. Quid? illa, quæ sine arte appellantur, quæ jamdudum assumpta dixisti, ecquonam modo,¹ ecquonam loco artis indigent? C. P. Illa vero indigent: nec eo dicuntur sine arte, quod ita sunt,² sed quod ea non parit oratoris ars; sed foris ad se delata, tamen arte tractat, et maxime in testibus. 49. Nam et de toto³ genere testium,⁴ quam id sit infirmum, sæpe dicendum est; et argumenta rerum esse propria; testimonia, voluntatum; utendumque est exemplis, quibus testibus creditum non sit; et de singulis testibus, si natura vani, si leves, si cum ignominia, si spe, si metu, si iracundia, si misericordia⁴ impulsus, si præmio, si gratia adducti; comparandique superiore cum auctoritate testium, quibus tamen creditum non sit.⁵ 50. Sæpe etiam quæstionibus⁶ resistendum est, quod et dolorem fugientes¹ multi in tormentis ementiti⁵ persæpe sunt, morique

^a Cum testibus fide dignioribus, quibus creditum non sit.

Orat. III. 53. Vulgo imperamus, parum apte.¹ Schutz.—8 Ita codd. et edd. vett. Nor. Venet. Lamb. Schutz. et Orell. *confirmando disputabimus* Ald. Junt. Manut. Grut.

CAP. XIV. 1 Hæc ecquonam modo desunt in Erl.—2 Guelf. et cod. Barberin. *sist*, probante Garat. ad Milon. p. 154. Bonon.—3 *Nam de toto* Ald. Junt. Manut. Lamb. et emittunt Nor. et Grut.—4 'Erl. *si invidia, si misericordia*, quod non est alienum.' Ernesti. Mox, cum superiore auctoritate Guelf. et

NOTE

qua aliquid sive serio, sive ironice, imperamus; aut optatio; de quibus sententiarum ornamentis jam diximus.

¹ *De toto genere testium*] Locus a testibus quomodo sit confirmandus, quomodo evertendus, exemplis lib. II. ad Heren. § 9. et præceptionibus exposuimus in Topicis § 73.

² *Questionibus*] Consule lib. II.

Heren. § 10. et Topica § 74.

¹ *Dolorem fugientes*] Ut M. Agrii servus, qui Alexandrum C. Fannii servum occidisse accusatus, eoque nomine tortus a domino, admisisse se id facinus constantissime asseveravit. Itaque supplicio affectus est. Paulo post ille cujus de nece creditum fuerat, domum rediit. Val. Max. VIII. 4.

maluerunt falsum fatendo, quam verum inficiando⁶ dolere. Multi etiam suam vitam neglexerunt,^m ut eos, qui his cariores, quam ipsi sibi essent, liberarent: alii autem aut natura corporis, aut consuetudine dolendi, aut metu supplicii ac mortis,⁷ vim tormentorum pertulerunt: ⁿ alii ementiti sunt^o in eos, quos oderant. Atque hæc exemplis firmanda sunt. 51. Neque est obscurum, quin (quoniam in utramque partem^s sunt exempla, et item ad conjecturam faciendam loci) in contrariis contraria sint sumenda.^r Atque etiam incurrit alia quædam in testibus et in quæstionibus ratio. Sæpe enim ea, quæ dicta sunt, si aut ambigunt,^r aut inconstanter, aut incredibiliter dicta sunt, aut etiam aliter ab alio dicta, subtiliter reprehenduntur.

xv. 52. C. F. Extrema tibi pars restat orationis, quæ posita in perorando est, de qua sane velim audire. C. P. Facilior^r est explicatio perorationis: ^p nam est divisa in duas partes, amplificationem, et enumerationem. Augendi autem et hic est proprius locus in perorando: et in cursu

^r Cum dicimus pro quæstionibus, debeant dici contraria iis quæ diximus contra quæstiones.

^m Præter ea quæ de testibus et quæstionibus infirmandis disputavimus, est etiam quadruplex alia ratio refutandi; nempe si subtiliter ostendatur, ea quæ dicta sunt in testimonio, et in quæstione, prolata esse aut ambigua, &c.

~~~~~

Nor.—5 Lamb. mentiti.—6 'E codd. Erl. et Vit. et ed. Venet. addidimus verum; quod res jubet addere.' Ernesti. verum omittunt Ald. Junt. Manut. Grut. Schutz. et Orell. quam vere inficiando Crat. quam vera inficiando Lamb.—7 Ita Vit. Venet. Nor. Schutz. Orell. aut mortis Ald. Junt. Manut. Lamb. Grut.—8 Ita ex codd. Grut. in utraque parte Nor. Ald. Junt. Lamb.

CAP. XV. 1 Facilis codex unus Oxon. Venet. Nor. Lamb. Schutz. Orell.

NOTE

^m Vitam neglexerunt, &c.] Philippus, servus Fulvii Flacci, octies tortus, nullum omnino verbum, quo dominus perstringeretur, emisit. Ibidem.

ⁿ Vim tormentorum pertulerunt] Fan- nil servus Alexander, cum in suspicionem C. Flavii equitis Romani occisi venisset, sexies tortus, pernegavit ei se culpæ affinem fuisse; nihilominus in crucem actus est. Ibidem.

^o Ementiti sunt] Testis est Zeno

Eleates: is tyrannidis odio in Phalarim nobilissimos Agrigentorum adolescentem concitavit: conjuratione detecta tormentis subjectus, et de consociis interrogatus, proximum quemque ac fidissimum tyranno suspectum reddidit. Val. Max. III. 3. Huc etiam pertinet exemplum Theodori ibidem relatum.

^p Perorationis] De qua consulantur notæ in lib. II. Heron. § 47.

ipso orationis declinationes ad amplificandum dantur, confirmata re aliqua, aut reprehensa. 53. Est igitur amplificatio, gravior quædam affirmatio, quæ motu animorum conciliet in dicendo idem. Ea et verborum genere conficitur, et rerum. Verba ponenda sunt, quæ vim habeant illustrandi, nec ab usu sint abhorrentia, gravia,² plena, sonantia, juncta, facta, cognominata, non vulgata, superlata, inprimisque translata, nec³ in singulis verbis,⁴ sed in continentibus soluta, quæ dicuntur sine conjunctione,⁵ ut plura videantur. 54. Augent etiam relata⁶ verba,⁷ iterata,⁸ duplicata,⁹ et ea, quæ ascendunt gradatim ab humilioribus verbis⁴ ad superiora, omninoque semper quasi naturalis et non explanata oratio,⁵ sed gravibus referta verbis, ad augendum accommodatior. Hæc igitur in verbis; quibus actio vocis, vultus, et gestus⁵ congruens, et apta ad animos permovendos, accommodanda est.⁶ Sed et in verbis,⁶ et in

² Non in singulis verbis, sed in ipsa orationis serie dissoluta, et sine conjunctionibus posita.

³ Verba, quibus vel paria paribus, vel contraria contrariis referuntur.

⁴ Repetita sapius.

⁵ Bis repetita.

⁶ Omnis fuci experte oratio, nec studiosius perpolita.

⁷ Hujuscemodi oratio, si accesserit decens gestus et pronuntiatio, maxime idonea est ad concitandos affectus.

non improbante Ernestio.—2 Ita omnes fore codd. et edd. grandia unus cod. ap. Lamb. et Orell. Mox, pro facta, Nor. habet ficta. Actutum, coagmentata Mich. Brut. ap. Lallemand. improbante Schutz.—3 Schutz. nec solam. 'Idem recte interponxit, continentibus, soluta, quæ antea conjungebantur.' Orell.—4 Schutz. delet v. verbis. Mox, idem Schutz. in ed. maj. non naturalia. Tum, sed grandibus Orell. et grandibus Lamb. sed gravibus ceteri omnes. Denique, est accommodatior conj. Orell.—5 Lamb. e codd. actio voce, vultu et gestu, non improbante Schutz. Mox, accommodata est Ald. Junt. Manut. Grut. accommodanda est Venet. Lamb. Schutz. Orell.—6 Sed in verbis Schutz. Dein,

NOTE

² Gravia] Verba gravia pondus habent et auctoritatem; plena multitudine syllabarum, sonantia literarum amplitudine, conficiuntur; juncta sunt composita; facta quæ facit orator; cognominata synonyma idem significant; non vulgata sublimia; superlata hyperbolica; translata metaphorica.

³ Nec in singulis verbis] Tale est

illud Ciceronis in Antonium: 'Nos penates, aras, focos, sepulcra majorum, nos leges, jura, libertatem, conjuges, liberos, patriam defendimus: M. Antonius id molitur, id pugnat, ut hæc omnia perturbet, evertat.'

⁶ Relata] De quibus, ut et ceteris, quæ hic subjiciuntur, dictum est, cum figuræ verborum expositæ sunt.

actione causa erit tenenda; et pro re agenda: ⁴ nam hæc, quia ⁷ videntur perabsurda, cum graviora sunt, quam causa fert; diligenter, quid ~~quemque~~ deceat, judicandum est. XVI. 55. Rerum amplificatio sumitur eisdem ex locis omnibus, quibus ¹ illa, quæ dicta sunt ad fidem: ⁶ maximeque definitiones valent conglobatæ,¹ et consequentium frequentatio,² et contrariarum,⁷ et dissimilium, et inter se pugnantium rerum conflictio: ³ et causæ, et ea, quæ sunt de causis orta; maximeque similitudines et exempla: fictæ etiam personæ: muta denique loquantur; omninoque ea sunt adhibenda, si causa patitur, quæ magna habentur: quorum est duplex genus. 56. Alia enim magna natura³ videntur, alia usu: natura, ut cœlestia,⁷ ut divina,² ut ea, quorum obcursæ

⁴ Tum in verbis, tum in actione considerandum, quid exigit causa, et quid in ea deceat.

⁶ Quæ pertinent ad fidem faciendam.

pro tenenda Oxon. unus et Guelf. habent *ponenda*; Erl. et Oxon. alter *ponderanda*. Sic Ven. Nor. sed omittunt seqq. et pro re *agendum*, ut ex Erl. dedit Schutz. necessario fere, si *tenenda* verum est. Etenim conjicere licet etiam cum Lambino, *tenenda* et *ponderanda*. Dari enim nescio quid habet et pro re *agendum*. Solœcum est, pro re *agenda* ceterorum.' Orell.—7 Lamb. nam quia hæc; Schutz. nam quia videntur perabsurda, quæ graviora sunt, improbante Orell. Mox, quid quamque deceat Lamb.

CAP. XVI. 1 Lamb. ex quibus, probante Schutz. Mox, quæ valere dicta sunt Lamb. Deinde, et definitiones Erl.—2 Unus codex Oxon. tres Lambini, et ed. Lamb. rerum *conflictio*.—3 Ita Nor. Ald. Junt. Lamb. Manut. Grut.

NOTÆ

¹ Definitiones valent conglobatæ] Quæ congregatæ naturam rei quasi oculis subjiciant, ut lib. II. de Orat. § 26. 'Historia testis temporum, lux veritatis, vita memoriz, magistra vitæ, nuntia vetustatis.'

² Consequentium frequentatio] Est enumeratio crebra rerum quæ consecutivæ sunt. Luculentam habes exemplum in peroratione pro Maræna § 88. 'Si (quod Jupiter omen avertat!) hunc vestris sententiis affixeritis, quo se miser vertet? domumne? ut eam imaginem clarissimi viri parentis sui, quam paucis ante diebus laureatam in sua gratulatione con-

spexit, eandem deformatam ignominia lugentemque vident: an ad matrem? quæ misera modo consolem osculata filium suum, nunc cruciatur,' &c.

⁷ Contrariarum] Cum ponuntur contraria, ut ibidem § 89. 'Habet magnum dolorem, unde eum honore decesseris, eodem cum ignominia reverti.' De dissimilibus, repugnantibus, causis, effectis, &c. alibi dictum.

⁷ Cœlestia] Ad quæ revocari debent, tonitrua, procellæ, comete, insolitæ solis ac lunæ defectiones: quæ persecutus est accurate Virgil.

causæ,^f ut, in terris mundoque admirabilia quæ sunt; ex quibus similibusque, si attendas, ad augendum per multa suppetunt: usu, quæ videntur hominibus aut prodesse aut obesse vehementius; quorum sunt genera ad amplificandum tria. Nam aut caritate^f moventur homines, ut Deorum, ut patriæ, ut parentum; aut amore, ut fratrum, ut conjugum, ut liberorum, ut familiarium; aut honestate, ut virtutum, maximeque earum, quæ ad communionem hominum et liberalitatem valent. Ex iis et⁴ cohortationes sumuntur ad ea retinenda; et in eos, a quibus ea violata sunt, odia incitantur,⁵ et miseratio nascitur.⁶ XVII. 57. Proprius locus est augendi,² in his rebus aut amissis, aut amittendi periculo.⁴ Nihil est enim tam miserabile, quam ex beato miser. Et hoc totum quidem^a moveat, si bona ex fortuna^a quis cadat: et, a quorum caritate divellatur; quæ amittat, aut amiserit; in quibus malis sit, futurusve sit, exprimatur breviter. Cito enim arescit³ lacryma,^b præsertim in alienis malis: [p. 235.] nec quicquam in amplificatione nimis enu-

f Pietate.

^f Res magna dant locum cohortationibus, ut ille diligenter retineantur; postea concitatur odium in eos, qui res eas violaverint; denique commiseratio oritur.

^a Amplificationi locus est, cum ostendit orator aliquem, magnas illas res, pietatem in Deos, amorem in familiam, et honestatem, aut amississe, aut paulo post amissurum.

natura magna Erl. Schutz. et Orell.—4 Ex iis etiam Lamb.—5 Lamb. odia concitantur.

CAP. XVII. 1 Ita codd. et edd. vett. est omittunt Ald. Junt. Manut. Græt. Proprius autem locus est unus Oxon. et Schutz. Proprius aut locus est Guelf. nascitur ex iis rebus aut amissis, aut amittendis. Nihil, Lamb. omisso intermedio.—2 Schutz. si qua ex fortuna: ingeniose. Alio modo hiant com-

NOTE

Georg. 1. in deploranda Cæsaris necesse: 'Ille etiam (sol) extincto miseratus Cæsare Romam Cum caput obscura nitidum ferrugine textit, Impiæque æternam timuerunt sæcula noctem,' &c.

² Divina] Qualia sunt oracula, vatum responsa, somnia, &c.

³ Quorum obscura causæ] Ut subitil terræ motus, repentinæ fluviorum inundationes, monstra, portenta, &c.

⁴ Odia incitantur] Exemplis referuntur sunt Verrinæ, in quibus in rapinas, sacrilegia, et sævitiam Verris copiose et acriter invehitur.

^a Et hoc totum quidem] De variis miseracionis excitandæ modis fæse disseruimus in notis ad lib. 1. de Invent. § 106. et sequentibus.

^b Cito enim arescit lacryma] Vide lib. 11. Heren. § 51.

cleandum est : minuta est enim omnis diligentia : hic autem locus grandia requirit. 58. Illud jam est iudicii, quo quæque in causa genere utamur augendi. In illis enim causis, quæ ad delectationem⁴ exornantur, ii loci tractandi sunt, qui movere possunt expectationem, admirationem, voluptatem : in cohortationibus autem, bonorum ac malorum enumerationes et exempla valent plurimum. In iudiciis accusatori fere, quæ ad iracundiam ;⁵ reo plerumque, quæ ad misericordiam pertinent. Nonnunquam tamen accusator misericordiam movere debet, et defensor iracundiam. 59. Enumeratio^d reliqua est, nonnunquam laudatori, suatori non sæpe, accusatori sæpius quam reo, necessaria. Hujus tempora^e duo sunt,^f si aut memoriæ diffidas eorum, apud quos agas, vel intervallo temporis, vel longitudine orationis ; aut frequentatis firmamentis orationis,^g et breviter expositis, vim est⁶ habitura causa majorem. 60. Et reo rarius utendum est, quod ponenda sunt⁷ contraria ; quorum dissolutio in brevitate lucebit,⁷ aculei pungent. Sed erit in enumeratione vitandum, ne ostentatio memoriæ suscepta videatur esse puerilis : id effugiet, qui non omnia minima repetet, sed breviter⁸ singula attingens, pondera rerum ipsa comprehendet.

⁴ Enumeratio duplici de causa usurpatur.

⁵ Breviter repetitis præcipuis rationibus.

structioni succurrit Lamb. edens, et, si a quorum.' Orell.—3 Nor. exaracti.—4 Crat. et Lamb. laudationem ; Nor. liberationem.—5 Ita Gwelf. Venet. alimque edd. vet. etiam Schutz. Hujus ipsa tempora Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Grat. et Orell.—6 Lamb. sit. ' Sed delendum videtur potius v. causa, ut subjectum sit enumeratio.' Orell.—7 ' Ernesti in brevitate lucebit, miro errore, quasi sic voluisset Lamb. etsi habet sic Oxon. alter.' Idem. in brevitate non latebit Lamb. in brevitate latebit Ald. Junt. Crat. Victor. Manut. Grat. in brevitate non lucebit unns Oxon. Nor. Kob. Schutz. Orell. probante Lamb.—8 Ita Nor. Ald. Junt. Crat. Lamb. sed brevi Manut. et Orell. sed breviter Schutz. de sua conjectura.

NOTE

^a Quæ ad iracundiam] Iræ et indignationis concitandæ artem et exempla exposuimus lib. 1. de Invent. § 100. &c.

^d Enumeratio] Est validissimorum argumentorum repetitio, quam Græ-

ci ἀνακεφαλαιώσις vocant. Exempla protulimus lib. 11. Heren. § 47. et lib. 11. de Invent. § 98.

^e Ponenda sunt] Sensus est : Reus afferre debet contraria ista, quæ ab accusatore objecta sunt, quorum re-

XVIII. 61. C. F. Quoniam et de ipso oratore et de oratione dixisti, expone eum mihi nunc, quem ex tribus extremum proposuisti, quæstionis locum. C. P. Duo sunt, ut initio dixi, quæstionum genera; ^f quorum alterum, finitum temporibus et personis, causam ¹ appello; alterum infinitum, nullis neque personis, neque temporibus notatum, propositum voco. ^a Sed est consultatio quasi pars causæ quædam et controversiæ: ² inest enim infinitum in definito, ³ et ad illud tamen referuntur omnia. 62. Quamobrem prius de proposito dicamus; cujus genera sunt duo, cognitionis alterum; ejus scientia est finis, ut, Verine sint sensus: ^b alterum actionis; quod refertur ad efficiendum quid, ut, si quæretur, Quibus officiis amicitia colenda sit. Rursus superioris genera sunt tria: ¹ sit, necne: quid sit: quale sit. ¹ Sit, necne; ⁴ ut, Jus in natura ³ sit, an in more: quid autem

^a Thesis, quæ et consultatio, et propositum appellatur, est pars hypotheseos, sive causæ.

¹ Illius generis, quod ad actionem refertur, tres sunt species; quaritur enim, an res aliqua sit, necne; quid sit; qualis sit.

~~~~~

CAP. XVIII. 1 Ita codd. aliquot, Venet. Nor. Manut. Grut. causam controversiam Vit. controversiam causam Ald. Junt. Crat. controversam causam ed. vet. ap. Grut. non Graterus ipse, ut asserit Ernesti; controversiam seu causam Lamb.—2 Ita Nor. Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Schutz. Orell. quod propositum voco ed. 1684. et Grut.—3 Ita Ald. Junt. Crat. Grut. Sed propositum latius quasi pars omne (id est causæ) et controversiæ Nor. Sed propositum latior pars controversiæ, quam causæ Palat. quintus ap. Grut. quem exhibere ait Lalleu. Sed propositum latior pars causæ quædam et controversiæ, quod ipse dedit: Sed est propositum quasi pars causæ quædam Lamb. Sed est quasi latior pars causæ quædam propositum Schutz. Sed est consultatio quasi pars causæ quædam Manut. Sed est propositum quasi latior pars causæ quædam Orell.—4 Unus Oxon. et Lamb. necne sit: quid sit: quale sit. Necne sit, &c. Moz,

NOTÆ

fitatio in enumeratione, quæ brevis esse debet, non satis habebit virium; immo crimina, repetitione renovata, iudicum animos ad ultionem stimulant.

^f Duo ... quæstionum genera] Quæ ad ea pertinent explanata sunt in Top. § 79. &c.

³ Infinitum in definito] Vide Top. § 80.

^b Verine sint sensus] Hanc quæ-

stionem solvimus in notis ad lib. i. de Invent. § 8.

¹ Genera sunt tria] Primum, res sit, necne, ad conjecturalem statum; alterum, quid sit, ad finitivum; tertium, qualis sit, ad generalem spectat.

³ Jus in natura] Callicles apud Platonem in Gorgias jus a consuetudine; contra Socrates, aut, sub nomine Socratis, Plato, et Cicero lib. i. de Legibus, a natura sentiunt emanare.

sit;¹ Sitne jus id, quod majori parti sit utile:¹ quale autem sit; Juste⁵ vivere, sit, necne, utile. 63. Actionis autem duo sunt genera: unum, ad persequendum aliquid, aut declinandum; ut, Quibus rebus adipisci gloriam possis,⁶ aut Quomodo invidia vitetur: alterum, quod ad aliquod commodum usumque refertur; ut, Quemadmodum sit respublica administranda, aut, Quemadmodum in paupertate vivendum. 64. Rursus autem ex cognitionis⁷ consultatione, ubi, sit, necne sit, aut fuerit, futuramve sit, quæritur,^m unum genus est quæstionis, possitne aliquid effici? ut, cum quæritur, Ecquisnam perfecte sapiens^m esse possit? alterum, quemadmodum quidque fiat; ut, Quonam pacto virtus pariat, naturane,ⁿ an ratione, an usu? Cujus generis sunt omnes, in quibus, ut in obscuris naturalibusque quæstionibus, causæ rationesque rerum explicantur. XIX. 65. Illius autem generis, in quo, quid sit id, de quo agitur, quæritur, duo sunt genera: quorum in altero disputandum est, aliud an idem sit,^o ut pertinacia et perseverantia: in

^m In statu conjecturali, quo inquiritur, an sit res, habita ratione temporis presentis, præteriti, et futuri, tria investigari possunt, an res sit, an fuerit, an futura sit.

~~~~~

jus in naturane sit codd. aliquot, Schutz. et Orell.—5 Ita Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Grat. quid autem sit, sic: sitne jus id, . . . quale autem sit, sic: juste Venet. Nor. Orell. quid sit: ut, sitne jus id, . . . quale autem sit: ut juste Schutz.—6 Gueif. possis.—7 Rursus autem in cogn. Lomb.

NOTE

Constat jus esse aliud a natura nobis insitum, aliud consuetudine receptum.

¹ Quid autem sit] Jus ab Ulpiano definitur ars boni et æqui.

¹ Quod majori parti sit utile] Thrasymachus apud Platonem lib. i. de Rep. id omne putat esse jus, quod est potentioribus utile: verum ibidem a Socrate egregie refellitur.

^m Ecquisnam perfecte sapiens] Perfecte sapientem solum esse Deum docet Plato in Phædro: Τὸ μὲν σοφόν, ὃ φαῖδρε, καλεῖν ἴσθι γε μέγα εἶναι

σοφῆϊ, καὶ θεῷ μόνῳ ἀπέρεω Sapientem, o Phædre, appellari magnum quiddam esse mihi videtur, et Deo soli convenire. Platoni consentit Tullius lib. ii. de Divin. § 61. 'Sæpius multum peperisse arbitror, quam perfecte sapientem fuisse.'

ⁿ Naturane] Vide lib. i. de Orat. § 247.

^o Aliud an idem sit] In statu definitionis quæritur, an aliqua res sit eadem atque alia quæpiam proposita: v. g. an pertinacia sit idem quod perseverantia. Id facile colligitur

altero autem, descriptio generis alicujus, et quasi imago exprimenda est; ut, qualis sit avarus,^p aut quid sit superbia.^q 66. Tertio autem in genere, in quo, quale sit, quæritur, aut de honestate, aut de utilitate, aut de æquitate dicendum est. De honestate sic: ut, Honestumne sit^r pro amico periculum aut invidiam subire. De utilitate autem sic: ut, Sitne utile,^s in republica administranda versari. De æquitate vero sic: ut, Sitne æquum,^t amicos cognatis anteferre. Atque in hoc eodem genere, in quo, quale sit, quæritur, exoritur aliud quoddam disputandi genus. Non enim simpliciter solum quæritur, quid honestum sit, quid utile, quid æquum; sed etiam ex comparatione, quid honestius, quid utilius, quid æquius; atque etiam, quid honestissimum, quid utilissimum, quid æquissimum: cujus generis illa sunt, Quæ præstantissima sit dignitas vitæ.^u Atque ea quidem, quæ dixi, cognitionis sunt omnia. 67. Restant actionis: cujus alterum est præcipiendi genus, quod ad rationem officii^v pertinet; ut, Quemadmodum colendi sint parentes: alterum autem ad sedandos^w animos, et oratione sanandos, ut in consolandis mœroribus, ut in iracundia comprimenda, aut in timore tollendo,^x aut in

^p Quod sit optimum vitæ genus.

CAP. XIX. 1 Codd. aliquot, edd. vett. et Nor. *superbus*.—2 Lamb. et Schutz. *quod ad sedandos*. ^v Videtur tamen esse e correctione. Orell.—3

NOTE

ex definitione; eadem enim erunt, quibus eadem definitio congruet. De perseverantiæ et pertinaciæ discrimine diximus in Topicis § 87.

^p *Qualis sit avarus*] Avarum sub Eucleonis persona lepide describit Plautus in *Anularia*.

^q *Quid sit superbia*] Est animi præter rationem elatio.

^r *Honestumne sit*] Immo et omnium sermone celebrantur, qui non modo se periculis, sed etiam morti amicorum causa obtulerunt.

^s *Sitne utile*] Huc pertinet quod in hunc locum Majoragius ex veteribus

de Chrysippo retulit. Is interrogatus aliquando, cur remp. non administraret, respondit, quia mala administratio Deos, bona homines offendit.

^t *Sitne æquum*] Id humana societas exigit, ut, quo quisque propiori consanguinitatis gradu nobis conjunctus est, eo potiori jure ceteris anteponatur; nisi forte cognatus vitia, amicus excellenti virtute aliam caritatis ordinem servare jubeat.

^v *Ad rationem officii*] Quæ ad officia pertinerent tribus libris optime Cicero explicuit.

cupiditate minuenda. Cui quidem generi contrarium est disputandi genus ad eosdem illos animi motus, quod in amplificanda oratione ~~sepe~~ ^{sepe} faciendum est, vel gignendos, vel concitandos. Atque hæc fere est partitio consultationum. XX. 68. C. F. Cognovi: sed quæ ratio sit¹ in his inveniendi et disponendi, requiro. C. P. Quid? tu aliamne censes, et non eandem,² quæ est exposita, ut ex eisdem locis ad fidem et ad inveniendum ducantur omnia? Collocandi autem quæ est exposita in aliis ratio, eadem huc transfertur.

Cognita igitur omni distributione propositarum consultationum, causarum genera restant admodum.³ 69. Et earum quidem forma duplex est: quarum altera delectationem sectatur aurium;⁴ alterius, ut obtineat, probet et efficiat quod agit, omnis est suscepta contentio.⁵ Itaque illud superius,⁶ exornatio dicitur; quod cum latum⁷ genus esse potest, saneque varium,⁸ unum ex eo delegimus, quod ad laudandos claros viros suscipimus,⁶ et ad improbos vituperandos. Genus enim nullum est orationis, quod aut uberius ad dicendum, aut utilius civitatibus esse possit, aut in quo magis orator in cognitione virtutum vitiorumque versetur.

¹ Altera causarum forma id tantum spectat, ut probet et evincat id, quod sibi proponit.

² Quod aures demulcet.

³ Nihil est enim, quod non laudari, vel vituperari possit.

Uetus Oxon. et ed. Venet. aut in timore deliniendo.—9 Edd. vett. animorum motus quod in amplificatione orationis.

CAP. XX. 1 Ita edd. vett. Lamb. Schutz. Orell. ratio est Ald. Junt. Manut. Grat.—2 Ita codd. et edd. vett. Schutz. et Orell. et non eandem esse Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Grat.—3 'Propositorum, causarum genera, &c.] Sic dedi, partim e Venet. Nor. partim cum Lamb. Illæ scilicet una literula distantes, *propositarum causarum*; hic nimium quantum cumulatiss gloss. *propositorum* (recte) seu *consultationum, controversiarum seu causarum*. Qui *consultationum* retinere volent, legant certe *propositorum et consultationum*. Orell. genera et præcepta restant admodum unus Oxon. genera et præcepta restant amodo Venet. et Nor. genera restant omnino Ald. Junt. Crat. Manut. Grat. 'Equidem amodo in scriptoribus mediæ ævi olim legi pro v. adhuc, vel etiam nunc; idque mihi h. l. e gloss. ab Italis intrinsum videtur: alii librarii, qui scirent id Latinum non esse, scripserunt admodum, alii omnino. Utramvis dele. Ego admodum uncis inclusi.' Orell.—4 'Vel delectandum est, ut opinor, aurium, vel scribendum auditorum.' Schutz.—5 Schutz. in ed. maj. conj. quod quoniam latum. Mox, tum unum ex eo, &c. Lamb.—6 Ita codd. etiam Gneff. edd. vett. Schutz. et Orell. suscipimus Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Grat.

[p. 236.] Reliquum autem genus causarum, aut in provi-
sione posteriori temporis, aut in præteriti disceptatione ver-
satur; quorum alterum deliberationis est, alterum iudicii.
70. Ex qua partitione tria genera causarum extiterunt;
unum, quod a meliori parte, laudationis est appellatum;
deliberationis alterum, tertium iudiciorum. Quamobrem
de primo primum, si placet, disputemus. C. F. Mihi vero
placet.

XXI. C. P. Ac laudandi vituperandique rationes, quæ
non ad bene dicendum solum, sed etiam ad honeste vi-
vendum valent, exponam breviter, atque a principiis ex-
ordiar et laudandi et vituperandi. 71. Omnia enim sunt
profecto laudanda, quæ conjuncta cum virtute sunt; et
quæ cum vitiis, vituperanda. Quamobrem finis alterius
est honestas, alterius turpitudine. Conficitur autem genus
hoc dictionis, narrandis exponendisque factis, sine ullis
argumentationibus, ad animi motus leniter tractandos ma-
gis, quam ad fidem faciendam aut confirmandam accommo-
date. Non enim dubia firmanur, sed ea, quæ certa, aut
pro certis posita sunt, augentur. Quamobrem ex iis, quæ
ante dicta sunt, et narrandi, et augendi præcepta repetentur.
72. Et, quoniam in his causis omnis ratio fere ad volup-
tatem auditoris et ad delectationem refertur, utendum erit
iis, in oratione, singulorum verborum insignibus, quæ ha-
bent plurimum suavitatis: id est, ut factis verbis, aut ve-

* In providendis iis quæ futura sunt, aut in examinandis iis quæ jam
gesta sunt.

† Laudationis.

‡ Vituperationis.

§ Figuris.

CAP. XXI. 1 Lamb. Omnia sunt, omisso enim.—2 Unns Oxon. et ed. Ve-
net. quæ testata.—3 Unns Oxon. Vit. et ed. Venet. omnis oratio. † Vulgatum
verum est. Mox rectius foret habeant; atque ita Ciceronem scripsisse puto.
In ed. pr. est *ant*, quod utroque modo legi potest. Ernesti.—4 Vit. factis.

NOTÆ

† *Conjuncta cum virtute*] Quare quæ
media sunt virtutem inter et vitium,
et nec in laudationem, nec in vitupe-
rationem per se cadunt: nemo igitur
laude dignus, quod v. g. claris
parentibus ortus sit, sed quod pater-

nam dignitatem suis moribus repræ-
sentet: nemo vituperandus, quod
obscuris sit natalibus, sed quod ab
avita ignobilitate recte factis non
emerserit, &c.

tustis; aut translatis frequentèr utamur, et in ipsa constructione verborum, ut paria paribus, et similia similibus sæpe referantur: ut *contraria, ut geminata,*⁴ *circumscripta númerose,*⁵ non ad similitudinem versuum, sed ad explendum aurium sensum, apto quodam quasi verborum modo.⁶

73. Adhibendaque frequentius etiam illa ornamenta rerum sunt,⁶ sive quæ admirabilia et nec opinata, sive significata monstribus,⁷ prodigiis, et oraculis: sive quæ videbuntur ei, de quo agimus, accidisse divina atque fatalia.⁸ Omnium enim expectatio ejus, qui audit, et admiratio,⁷ et improvisi exitus, habent aliquam in audiendo voluptatem. XXII.

74. Sed quoniam in tribus generibus¹ bona malave versantur, externis, corporis, et animi; prima sunt externa,² quæ ducuntur a genere;² quo breviter modiceque laudato, aut, si erit infame,³ prætermisso; si humile,^b vel præterito,

⁴ *Bis repetita.*

⁵ *Periodis comprehensas.*

⁶ *Idonea quadam vocum mensura.*

⁴ Ed. Ven. *id fit, si factis verbis, quod placet.* Ernesti.—5 Nor. Ald. Junt. Manut. Lamb. *quasi quodam*; Lamb. *suspiciabatur nodo*.—6 Verbum *sunt* deest in Venet. Mox, *prodigiis, oraculis, omisso et, Lamb. Paulo post, cecidisse divina* Guelf. et Venet. non improbante Ernestio.

CAP. XXII. 1 Ita Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Grut. *tribus in generibus* Guelf. Nor. Schutz. Orell. Mox, *malaque* Lamb.—2 'Cod. Vit. non habet

NOTÆ

¹ *Significata monstribus*] Ut Midæ puero dormienti formicæ in os grana congerentes portenderunt illum mortalium omnium fore ditissimum. Apes Platonis infantia insidentes labris singularem ejus eloquentiam prænantiarunt. Plura Val. Max. l. 6. prodigiorum exempla suppeditabit.

² *Fatalia*] P. Nigidius, ut horam partus, quo Octavius Cæsar Augustus in incem editus est, accepit, affirmavit dominum orbi natum. Suet. in Octavio, cap. 94.

³ *Admiratio*] Quam movere potest id quod paulo post Suetonius de eodem Augusto refert; cui apud Actium in aciem descendenti asellus

Delph. et Var. Clas.

cum asinario occurrit: Eustychus (id est, Felix) homini; bestiæ Nicon (id est, Vincens) erat nomen. Utrique simulacrum æneum victor posuit in templo.

² *A genere*] Isocrates Evagoram a splendore natalium commendat, sed fusc, contra Ciceronis præceptum, cui merito videtur potior ea laus quam a recte factis ducitur.

³ *Si erit infame*] Dicere tamen poterit orator eum, cujus laudes persecuitur, majorum infamiam virtute sua correxisse, eoque magis prædicandum, quod parentum vestigiis non iestiterit.

^b *Si humile*] Dicit orator omnes pari sorte nasci, sola virtute distin-

Cicero.

5 M

vel ad augendam ejus, quæm laudes,³ gloriam, tracto; deinceps, si res patietur, de fortunis^c erit et facultatibus dicendum: postea de corporis bonis; in quibus quidem, quæ virtutem⁴ maxime significat, facillime forma laudatur.^d

75. Deinde est ad facta veniendum, quorum collocatio triplex est: aut enim temporum servandus est ordo, aut imprimis recentissimum quodque dicendum, aut multa et varia facta in propria virtutum genera sunt dirigenda.^e Sed hic locus virtutum atque vitiorum latissime patens, ex multis et variis disputationibus nunc in quandam angustam et brevem concludetur. 76. Est igitur vis virtutis duplex: aut enim scientia cernitur virtus, aut actione.^f Nam,

³ Multa et varia facta ad certam aliquam virtutis formam revocanda sunt.

⁴ Consistit aut in cognitione, aut in actione.

externa; et melius abfuerit.' Ernesti.—3 Ita Guelf. Vet. Erl. edd. vett. etiam Venet. Schütz. Orell. laudas Mannt. Lamb. Grut. laudat Junt. Mox, tracto est e conjectura Ernestii, cum antea vulgo legeretur tacto. Margo Crat. habet tacito. Deinde, si res patietur Grut. si res patietur Ald. Junt. Mannt. Lamb. si res patietur Venet. Schütz. Orell.—4 Guelf. et unus Oxon. in primis quod quasi virtutem. Lamb. in quibus, quod virtutem.—5 Ita Nor. Ald. Junt. Crat. Mannt. Grut. digerenda, Lamb. conjectura, ut videtur,

NOTÆ

gal. Pervulgatam illud est Ulysis in Ajacem apud Ovid. Met. XIII. 'Nam genus, et proavos, et quæ non fecimus ipsi, Vix ea nostra voco.' Egredie Marius humili læco natus apud Sallastium in bello Jugurthino, inquitabat: 'Contemnant novitatem meam, ego illorum ignaviam: mihi fortuna, illis probra objectantur. Quanquam ego naturam unam et communem omnium existimo; sed fortissimum quemque generosum esse. Ac si jam ex patribus Albin, aut Bestiæ, quæri posset, mene, an illos, ex se gigni maluerint; quid responsuros creditis, nisi se liberos quam optimos voluisse? Quod si jure me despiciunt, faciant idem majoribus suis, quibus, uti mihi, ex virtute nobilitas cepit... Nunc videte quam iniqui sint. Quod ex aliena

virtute sibi arrogant, id mihi ex mea non concedunt; scilicet quia imagines non habeo, et quia mihi nova nobilitas est, quam certe peperisse me, quam acceptam corrupisse melius est... Non possum imagines neque triumphos aut consulatus majorum meorum ostentare; at, si res postulet, hastas, vexillum, phaleras, alia militaria dona, præterea cicatrices adverso corpore. Hæ sunt meæ imagines, hæc mea nobilitas, non hæreditate relicta, ut illa illis, sed quam ego plurimis meis laboribus et periculis quæsi.

^c De fortunis] Quibus recte aliquis usus fuerit.

^d Forma laudatur] Cum virtute conjuncta: juxta illud Virgillii Æn. v. 'Gratior est pulchre veniens e corpore virtus.'

quæ prudentia,^a quæ calliditas, quæque gravissimo nomine sapientia appellatur, hæc scientia pollet una.^a Quæ vero moderandis cupiditatibus, regendisque animi motibus laudatur, ejus est munus in agendo; cui temperantiæ nomen est. Atque illa prudentia⁶ in suis rebus, domestica; in publicis, civilis appellari solet. 77. Temperantia autem⁷ in suas⁸ itidem res et in communes distributa est, duobusque modis in rebus commodis discernitur; et ea, quæ absumunt, non expetendo, et ab iis, quæ in potestate sunt, abstinendo. In rebus autem incommodis est itidem duplex: nam quæ venientibus malis obstat, fortitudo; quæ; quod jam adest,⁹ tolerat et perfert, patientia nominatur. Quæ autem hæc uno genere complectitur,⁹ magnitudo animi dicitur: cujus est liberalitas, in usu pecuniæ;⁴ simulque altitudo animi, in capiendis¹⁰ incommodis et maxime injuriis;⁶ et omne, quod est ejus generis, grave, sedatum, non turbulentum.¹¹ 78. In communione¹² autem quæ posita pars est, justitia dicitur; eaque erga Deos, religio; erga parentes, pietas, vulgo autem bonitas:⁶¹³ creditis in rebus fides,⁴ in moderatione animadvertendi lenitas,⁴ amicitia in benevolentia;¹⁴ nominatur. XXIII. Atque hæc quidem virtutes

^a In una consideratione versatur.

^b In privatas.

^c Quæ virtus fortitudinem simul et patientiam complectitur.

^d Hæc adjuncta est liberalitas in usu pecuniæ.

^e Quæ in eo posita est, ut tolerentur incommoda, et maxime injuria.

^f Virtus, quæ ad res communes pertinet.

^g Justitia, qua nemini nocemus, pluribus prosumus, vulgo bonitas appellatur.

^h Cum pacta et conventa servamus.

ⁱ Cum in puniendo moderati sumus.

^j Cum bene alteri volumus.

~~~~~  
 Schutz. et Orell.—6 Lamb. delet *prudentia*.—7 Voc. autem deest in Gueff. et Schutz. ed. maj.—8 Lamb. *quæ vero ea, quæ jam adsunt*.—9 Lamb. *genere amplectitur*.—10 Erl. in *dimittendis*; Lamb. in *accipiendis*.—11 Ita codd. aliquot Lambini, Venet. Schutz. Orell. *sedatum, vel non turbulentum* Grat. ex uno Palat. *grave, in sedatum, et turbulentum* Aid. Junt. Crat. Manut.—12 In *communis* Junt.—13 'Recte hmc, vulgo autem bonitas, delevit Schutz.' Orell.—14 Schutz. de conjectura, in *amicitia benevolentia*.

#### NOTE

\* *Prudentia*] Hujus definitionem dicit § 163. justitiæ lib. III. Heren. attulimus lib. II. de Invent. § 160. § 4. temperantiam ibidem § 164. fortitu-

cernuntur in agendo. Sunt autem aliæ quasi ministræ comitesque sapientiæ;<sup>4</sup> quarum altera, quæ sint in disputando vera atque falsa, quibusque positis quid sequatur, distinguit et judicat; quæ virtus omnis in ratione scientiaque disputandi<sup>1</sup> sita est: altera autem oratoria. 79. Nihil enim est<sup>2</sup> aliud eloquentia, nisi copiose loquens sapientia: quæ ex eodem hausta genere, quo illa, quæ in disputando est, uberior est atque latior,<sup>3</sup> et ad motus animorum vulgi- que sensus accommodatior.<sup>2</sup> Custos vero virtutum omnium, dedecus fugiens, laudemque maxime consequens, verecundia<sup>6</sup> est. Atque hi sunt fere quasi quidam<sup>4</sup> habitus<sup>5</sup> animi, sic affecti et constituti, ut sint singuli inter se proprio virtutis genere distincti: a quibus ut quæque res gesta est, ita sit honesta necesse est, summeque laudabilis.<sup>6</sup> 80. Sunt autem alii quidam perfecti<sup>5</sup> animi habitus, ad virtutem quasi præculi, et præparati rectis studiis et artibus: ut, in suis rebus,<sup>b</sup> studia literarum, ut numerorum ac sono-

<sup>1</sup> Prudentia comites duas sunt, dialectica, et rhetorica.

<sup>2</sup> Quæ sapientia, sive dialectica, est ejusdem generis, cujus ipsa eloquentia; utraque enim est ars disserendi, sed eloquentia est copiosior, et aptior ad concitandos animi motus.

<sup>3</sup> Virtutes tum actionis, tum cognitionis, sunt quidam habitus animi ita dispositi, ut certum virtutis genus constituent; a quibus, ut quæque res oritur, ita sit honesta, et laudabilis.

CAP. XXIII. 1 Voc. *disputandi* deest in Schutz. ed. maj. Mox, est *oratoria* Lamb.—2 Ita Ald. Junt. Lamb. Grut. *Nihil est enim* Guelf. Schutz. Otell. —3 Nor. *quo illa quæ in disputando est uberior atque latior*; Ald. Junt. Manut. et Lamb. *quo illa, quæ in disputando, uberior est atque latior*; Schutz. *genere, illa, quæ in disp. est, ub. est, &c.* Pargoldus conj. *latior*, probante Cens. Jenensi.—4 Ald. Junt. Manut. Lamb. Grut. *sunt quidem fere quasi quidam.* ‘Semper me offendit hic quidem, quod in hac formula non reperi. Quia et ab ed. Venet. abest, delevi.’ Ernesti.—5 Ita Ald. Junt. Crat. Manut. Grut. *flecti* edd. Venet. et Nor. *perfecti* deest in codd. Lambini; ideo delevit Schutz.

#### NOTE

<sup>1</sup> *Verecundia*] Definitur ab Aristotele Rhet. II. 6. ‘Verecundia est dolor quidam et perturbatio orta ex iis, quæ ad infamiam ducere videntur malis, aut præsentibus, aut præteritis, aut futuris.’

<sup>2</sup> *Quasi quidam habitus*] Idem sentit Aristoteles Ethic. II. 6. ‘Est igitur virtus habitus electionis compos, in

eo medio consistens, quod ratio et vir prudens definiat.’

<sup>3</sup> *In suis rebus*] Disciplinæ, quas enumerat, possunt aliquando publicas ad utilitates referri; privatas tamen eas dicit, quia plerumque minus ad commune bonum, quam ad privatam cujusque, aut delectationem, aut commo- dum, revocari solent.

rum, ut mensuræ, ut siderum, ut equorum, ut venandi, ut armorum; in communibus, propensiora studia in aliquo genere virtutis præcipue colendo, aut divinis rebus deser- viendo, aut parentibus, amicis, hospitibus, præcipue atque insigniter diligendis. Atque hæc quidem virtutum. 81. Vitiorum autem sunt genera contraria. Cernenda autem sunt diligenter, ne fallant ea nos vitia, quæ virtutem viden- tur imitari: [p. 237.] nam et prudentiam<sup>1</sup> malitia,<sup>2</sup> et tem- perantiam immanitas in voluptatibus aspernandis, et mag- nitudinem animi superbia in animis extollendis, et despici- entia<sup>7</sup> in contemnendis honoribus, et liberalitatem effusio,<sup>8</sup> et fortitudinem audacia<sup>9</sup> imitatur, et patientiam duritia im- manis,<sup>8</sup> et justitiam acerbitas, et religionem superstitio,<sup>m</sup>

<sup>m</sup> Sunt alii habitus ad animum jam perfectum pertinentes, qui ingenuis artibus, ac studiis, homines ad virtutem præparant: tales sunt, præter dialecticam et rhe- toricam, de quibus paulo ante dictum est, grammatica, arithmetica, musica, geo- metria, astrologia, ars equestris, venatoria, et militaris. Et hæc quidem artes privatis studiis inseruiunt.

<sup>o</sup> Quod autem spectat virtutes, quæ ad publicam utilitatem faciunt, ea præcipue justitias pars est amplectenda, qua religionem erga res sacras, pietatem in parentis, in amicos benevolentiam, colimus.

<sup>p</sup> Prodigia largitio. <sup>q</sup> Temeritas in adeundis periculis.

~~~~~

unciis inclusit Orell. Paulo post, ut numerorum, ut sonorum Lamb.—6 Ita Nor. et Lamb. præcipue omittunt Ald. Junt. Crat. Victor. Mauut. Schutz. et Orell.—7 Ita Ald. Junt. Mauut. Grat. superbia in extollendis, despicientia, omisso animis, Schutz. de conjectura. ¹ Milu legendum videtur, in nimis extollendis, scil. honoribus. Orell. superbia in animis extollendis, et veræ gloria, laudisque studium despicientia Lamb.—8 ^o Cod. Erl. et ed. Venet. duritia ina-

NOTÆ

¹ Prudentiam] De qua, ut et tempe- rantia, &c. diximus lib. II. de Invent. § 160. &c.

² Malitia] ¹ Malitia certi cujusdam vitii nomen est, ut vitiositas omnium. Cicero Tusc. IV. 34. ¹ Malitia est ver- suta et fallax nocendi ratio. Idem Nat. Deor. III. 75.

⁷ Despicientia] ¹ Ut levitatis est inanem aucupari rumorem, et omnes umbras etiam falsæ gloriæ consectari; sic levis est animi lucem splendo- remque fugientis, justam gloriam, qui est fructus veræ virtutis honestissimus, repudiare. Tullius in Pisonia-

na § 57.

¹ Duritia immanis] Qualis fuit So- cratis, qui pertinaci statu, perditus, atque pernox, a summo lucis ortu ad solem alterum orientem, inconnivens, immobilis, illidem in vestigiis stabat, ore atque oculis eundem in locum directis. Gellius II. 1.

^m Superstitio] Est falsus Dei cul- tus. De religione et superstitione ita Cicero Nat. Deor. lib. II. ¹ Majo- res nostri religionem a superstitione separaverunt. Nam qui totos dies precabantur, et immolabant, ut sui liberi sibi superstites essent, super-

et lenitatem mollitia animi, et verecundiam timiditas, et illam disputandi prudentiam concertatio captatioque verborum, et hanc oratoriam vim inanis quædam profluentia loquendi. Studiis autem bonis similia videntur ea, quæ sunt in eodem genere nimia. 82. Quamobrem omnis vis laudandi vituperandique ex his sumetur virtutum vitiorumque partibus: sed in toto quasi contextu orationis hæc erunt illustranda maxime, quemadmodum quisque generatus, quemadmodum educatus,⁹ quemadmodum institutus moratusque fuerit;¹⁰ et, si quid cui magnum aut incredibile acciderit, maximeque si id divinitus accidisse potuerit videri: tum quod¹⁰ quisque senserit, dixerit, gesserit, ad ea, quæ proposita sunt, virtutum genera accommodabuntur,¹¹ ex illisque iisdem inveniendi locis causæ rerum, et eventus, et consequentia requirentur.¹² Neque vero mors eorum, quorum vita laudabitur, silentio præteriri debet, si modo quid erit animadvertendum, aut in ipso genere mortis, aut in iis rebus, quæ post mortem erunt consecutæ.

XXIV. 83. C. F. Accepi ista, didicique breviter, non solum quemadmodum laudarem alterum, sed etiam quemadmodum eniterer, ut possem ipse jure laudari. Videamus igitur deinceps, in sententia dicenda¹³ quam viam et quæ præcepta teneamus. C. P. Est igitur in deliberando finis

⁷ *Dialecticam imitatur sophistica quæ verbis fallacibus utitur.*

⁸ *Eloquentiam imitatur inanis verborum profluentium sonitus ac dicendi voluntas.*

⁹ *Virtutibus videntur similia, quæ virtutes ipsas excedunt, ut fortitudini videtur similis temeritas.*

¹⁰ *Quibus moribus imbutus fuerit.*

¹¹ *Factorum quæ laudabuntur, causæ, eventus, et consequentia investigari debent eorum rhetoricorum subsidio.*

¹² *In genere deliberatio.*

.....

nis: male. Ernesti.—9 *Verba quemadmodum educatus desunt in cod. Erl. Næmpe id etiam [educatus] intelligi potest in verbo institutus.* Idem.—10 *Lomb. tum quæ.*—11 *Usitatius erat accommodabitur; sed vulgatum etiam sine vitio est.* Ernesti.

NOTE

stiltiosi sunt appellati: quod nomen postea latius patuit. Qui autem omnia quæ ad cultum Deorum pertinerent, diligenter retractarent, et tan-

quam relegerent, dicti sunt religiosi, ex relegendo; tanquam a deligendo, diligentes; ex intelligendo, intelligentes.

utilitas,^a ad quem¹ omnia ita referuntur in consilio dando, sententiaque dicenda, ut illa prima sint suasori, aut dissuasori videnda, quid aut possit fieri, aut non possit, et quid aut necesse sit, aut non necesse. Nam et, si quid effici non potest, deliberatio tollitur; quamvis utile sit: et, si quid necesse est, (necesse autem id est, sine quo salvi libere esse non possumus) id est reliquis, et honestatibus in civili ratione, et commodis anteponendum. 84. Cum autem quaeritur, quid fieri possit, videndum etiam est, quam facile possit: nam quæ perdifficilia sunt, perinde habenda^a sæpe sunt, ac si effici non possint. Et cum de necessitate attendemus, etsi aliquid³ non necessarium videbitur, videndum tamen erit, quam sit magnum.⁴ Quod enim permagni interest,⁴ pro necessario sæpe habetur. 85. Itaque cum constet hoc genus causarum ex suasionem et dissuasionem; suasori proponitur simplex ratio: si et utile est, et fieri potest, fiat. Dissuasori duplex: una, si non utile est,⁵ ne fiat; altera, si fieri non potest, ne suscipiatur. Sic suasori utrumque docendum est, dissuasori alterum infirmare sat est.⁷ 86. Quare quoniam in his versatur omne consilium duobus, de utilitate ante dicamus, quæ in discernendis bonis malisque versatur.⁴ Bonorum autem partim necessaria sunt, ut vita, pudicitia,⁶ libertas, ut liberi, conjuges, ger-

^a Quam sit magni momenti.

⁷ Qui suadet, debet docere rem esse utilem et fieri posse; qui dissuadet, ostendat vel rem inutilem esse, vel ad exitum non posse perducere.

² Posita est in prosequendis bonis, et in fugiendis malis.

~~~~~

CAP. XXIV. 1 'Sit igitur in d. f. u. ad quam ed. Venet. quod non displiceret, si sequeretur referantur.' Ernesti.—2 Lamb. proinde habenda.—3 Gneiff. etiam aliquid.—4 Codd. aliquot, Nor. Lamb. Schutz. permagnum est. Est tamen ab interprete. Supple: quod enim permagni interest, sit, necne; fiat, necne.' Orell.—5 Schutz. utile non est. Mox, nec suscipiatur Ald. Junnt. Crat. Mannt. Lamb. Grat. ne suscipiatur Erl. Venet. Schutz. Orell.—6 Purgoldus conj. prudentia. Mox ut delet Lamb. 'In toto hoc loco partiendi subtilitatem jure desiderarunt Strebæus ac Schützius. Mihi omnis ista confusio optime sic devitari posse videtur, si primum transponas, Bonorum autem partim necessaria sunt, ut vita, pudicitia, libertas; partim non necessaria, ut liberi, conjuges, germani, parentes, &c. deinde si deleas, quæ equidem de conjectura un-

NOTE

^a Finis utilitas] Vide lib. III. Heren. § 3.

mani, parentes: partim non necessaria; quorum alia sunt per se expetenda, ut ea, quæ sita sunt in officiis atque virtutibus; alia, quod aliquid commodi efficiunt, ut opes et copię.* 87. Eorum autem, quæ propter se expetuntur, partim honestate ipsa, partim commoditate aliqua expetuntur: honestate, ea, quæ proficiuntur ab iis virtutibus, de quibus paulo ante est dictum; quæ sunt laudabilia ipsa per se: commoditate autem aliqua,⁷ quæ sunt in corporis aut in fortunæ bonis expetenda: quorum alia sunt quasi⁸ cum honestate conjuncta, ut honos, ut gloria; alia diversa, ut

* *Alia non per se expetenda sunt, sed tantum alicujus commodi causa.*

eis inclusi, cum præcedentia tantummodo repetant, moleste admodum. Aliam viam ingressus est Schutz, suspicatus delenda esse quorum alia . . . opes et copię, ac deinceps scribendum, partim non necessaria. Horum partim propter se, et honestate ipsa, partim commoditate aliqua expetuntur, &c. Parum sane probabiliter. Glossema Eorum . . . expetuntur inde quoque ortum censeo, quod offenderat aliquis in *duarumque per se expetenda . . . honestate* (expetenda): idemque sese prodit in ipsa formula propter se pro per se.' Orell. *commoditate autem etiam aliqua expetuntur: honestate ipsa, &c.* Lamb.—7 'Lamb. iterum, *commoditate autem etiam aliqua.* Vides, etiam Lambinium in hisce hæsisse.' Orell. Mox, aut fortunæ, omissa præpositione, Ald. Junt. Crat. Manut. Grut. aut in fortunæ Guelf. Venet. Nor. Lamb. Schutz. Orell.—8 'Valgati addunt post quasi, quodammodo, quod auctore cod. Erl. omisi. Est glossa rov quasi.' Ernesti. *quasi quodammodo* junctim Nor. Junt. Lamb. Grut. 'Quasi quodam modo] Sic recte Manutius.' Orell. Contra quasi delet Schutzius. 'Mox in Erl. ut additur omnibus verbis in altero membro, ut vires, ut forma, &c. quod rectum videtur.' Ernesti.

NOTE

* *Eorum autem [igitur] quæ* Cum prius haberetur *Eorum autem, &c.* Majoragius nostram lectionem ex probatissimis codicibus hausit: quorum subsidio locum hunc difficilem sic fere evoluit. Est hæc Ciceronis de divisione bonorum sententia. Bonorum alia sunt necessaria, quæ propter necessitatem expetuntur, et sine quibus esse non possumus, ut vita et libertas: alia non necessaria, quæ propter se, sive propter naturam suam expetuntur. Atque hæc prima bonorum divisio, cui secunda subjungitur. Bonorum non necessariorum alia sunt expetenda per se, ut virtutes; alia propter commodum quod

ex iis percipimus, ut opes. Deinde Cicero his verbis, *Eorum igitur*, non tertiam affert divisionem, ut nonnulli perperam existimant; sed secundam quam duobus membris strictim exposuerat, sic clarius et fusius explicat hoc modo: Bonorum igitur non necessariorum quæ propter se expetuntur, alia sunt expetenda propter honestatem, ut virtutes; alia propter commoditatem. Rursus quæ propter commoditatem, sunt vel corporis, vel fortunæ bona. Denique hæc ipsa tum corporis tum fortunæ bona partim cum honestate conjuncta, ut honos et gloria; partim non conjuncta cum honestate, ut vires et forma.

vires, forma, valetudo, nobilitas, divitiæ, clientelæ.^b XXV. 88. Est etiam quædam quasi¹ materies subjecta honestati, quæ maxime spectatur in amicitiiis:^d amicitie autem caritate et amore^c cernuntur; nam cum Deorum,² tum parentum, patriæque cultus, eorumque hominum, qui aut sapientia, aut opibus excellunt, ad caritatem referri solet. Coniuges autem, et liberi, et fratres, et alii,³ quos usus familiaritasque conjunxit, quanquam etiam caritate ipsa, tamen amore maxime continentur. In his igitur rebus cum bona sint, facile est intellectu, quæ sint contraria. 89. Quodsi semper optima⁴ tenere possemus, haud sane, quoniam quidem ea perspicua sunt, consilio multum egeremus.^e Sed quia temporibus,^d quæ vim habent maximam, persæpe evenit, ut utilitas cum honestate^f certet, earumque rerum contentio plerumque deliberationes efficit,^g ne aut opportuna propter dignitatem, aut honesta propter utilitatem relinquuntur;^f ad hanc difficultatem explicandam præcepta referamus. 90. Et quoniam non ad veritatem solum, sed etiam ad opiniones eorum, qui audiunt, accommodanda est

^b Ad honestatem referuntur amicitie.

^c Si semper optima sequi possemus, siquidem illa patent, non esset opus deliberationis.

^d In pluribus circumstantiis.

^e Honestatis et utilitatis comparatio det locum deliberationibus.

^f Res aliqua utiles propter aliarum honestatem relinquuntur.

CAP. XXV. 1 'Ita Erl. Vulgati quasi quædam materies; sed in illa forma est hic ordo perpetuus, etsi non necessario quasi suo verbo additur.' *Erneati. Mex.* subjecta suaveri honestas Lamb.—2 Schutz. nam tum Deorum.—3 'Erl. et

NOTE

^p *Clientelæ*] Clientes, liberi homines apud Romanos, potentiorum aliquem, cujus patrocinio defenderentur, omni observantia colebant. Clientela vel est clientum multitudo, vel principis alicujus tutela.

^c *Caritate et amore*] Caritas est insignis quoddam amicitie genus, quo Deos, parentes, patriam, et illustres viros colimus: amore vel pares vel inferiores prosequimur.

^f *Utilitas cum honestate*] Ut si v. g. de Carthagine evertenda Romani deliberent: hinc honestas et gloria sollicitabit ad egregiam urbem servandam, et ad hostes humaniter tractandos: inde utilitas suadebit, ne civitas firmissima, loci opportunitate ad bellum renovandum sæpius excitata, ad Romanorum fortasse cladem superstes relinquatur.

oratio; hoc primum intelligamus, hominum duo esse genera; alterum indoctum et agreste, quod anteferat semper utilitatem honestati; alterum humanum et politum,⁵ quod rebus omnibus dignitatem anteponat. Itaque huic generi laus,⁶ honor,⁶ gloria, fides, justitia, omnisque virtus; illi autem alteri, quæstus,⁴ emolumentum, fructusque proponitur. Atque etiam voluptas,⁷ quæ maxime est inimica virtuti, bonique naturam fallaciter imitando adulterat, quam immanissimus quisque acerrime sequitur, neque solum honestis rebus, sed etiam necessariis anteponit, in suadendo, cum ei generi hominum consilium des, sæpe sane laudanda⁸ est.⁷ XXVI. 91. [p. 238.] Et illud videndum,¹

¹ *Voluptas cum honestate conjuncta.*

hi, melius fortasse.' Ernesti.—4 Lamb. *optima quoque*.—5 Ita Venet. Grut. Schutz. Orell. *alterum humanum atque expositum* Lamb. *alterum humanum expositumque* edd. vett. et Nor. *alterum expositum* codd. aliquot, Venet. in marg. Ald. Junt. Crat. Manut.—6 Nor. et Orell. *honos*.—7 '*Proponitur, atque etiam . . . anteponit. In suadendo . . . laudanda est: et illud, &c.*] Hic locus prava interpunctione vitiatus est, quam nos correximus. Primum initium novæ periodi est in *Atque etiam*; et sic est in ed. Venet. deinde omnia uno tenore continuantur, deinutque in *laudanda est*, ubi et finit ed. Junt. cum stulte in vulgatis novi etiam capitis initium sit in verbis in *suadendo*. Rursus initium novæ sententiæ est in verbis, *Et illud videndum.*' Ernesti.

NOTE

* *Huic generi laus*] Noverant hanc artem Scytharum legati, qui ut Alexandrum a bello sibi inferendo revocarent, 'Denique si Deus es,' inquebant, 'tribuere mortalibus beneficia debes, non sua eripere: sin autem homo es, id quod es, semper esse te cogita.' Curtius lib. VII.

¹ *Illi autem alteri, quæstus*] Alexander, ut defessos diurnæ militiæ laboribus milites ad ultimos orientis fines armis subigendos excitet, nullia primum proponit apud Curtium lib. IX. 'Nolite, quod pigri agricolæ faciunt, maturos fructus per inertiam amittere a manibus. Majora sunt periculis præmia; dives eadem et imbellis est regio. Itaque non tam ad gloriam vos duco, quam ad prædam.

Digni estis, qui opes quæ illud mare littoribus invehit, referatis in patriam; digni, qui nihil inexpectum, nihil metu omissum relinquatis.' Deinde honestatis etiam amore incendit: 'Per vos gloriamque vestram, qua humanum fastigium exceditis, perque et mea in vos, et in me vestra merita, quibus invicti contendimus, oro, quoque, ne humanarum rerum terminos adeuntem alumnæ commilitonemque vestram, ne dicam regem, deseratis.'

* *Atque etiam voluptas*] Operæ pretium est, præcipue plebeiis, voluptatem proponere, non illam quidem belluinam, sed ab honestate minime abhorrentem. Corydon apud Virgil. jucunditate puerum Alexia invi-

quanto magis homines mala fugiant, quam sequantur bona: nam neque honesta tam expetunt, quam devitant turpia. Quis enim honorem, quis gloriam, quis laudem, quis ullum decus tam unquam expetat, quam ignominiam,¹ infamiam, contumeliam, dedecus fugiat? quarum rerum dolor gravis est. Est genus hominum ad honestatem natum, malo cultu² pravisque opinionibus corruptum:³ quare in cohortando atque suadendo propositum quidem nobis erit illud, ut doceamus, qua vi bona consequi, malaque vitare possimus: 92. sed apud homines bene institutos plurimum de laude et de honestate dicemus; maximeque ea virtutum genera tractabimus, quæ in communi hominum utilitate tuenda augendaque versantur. Sin apud indoctos imperitosque dicemus; fructus, emolumenta, voluptates, vitiationesque dolorum proferantur: addantur etiam contumeliæ atque ignominia. Nemo enim est⁴ tam agrestis, quem non, si ipsa minus honestas, contumelia tamen et dedecus magnopere moveat. Quare, quod ad utilitatem spectet,⁵

¹ *Perversa institutione.*

CAP. XXVI. 1 *Et illud videndum est* Erl. Venet. et Nor.—2 *Ita* Erl. Lamb. Schutz. et Orell. *quam ut ignominiam* Ald. Junt. Crat. Manut. Grut.—3 *Ita* Nor. Ald. Junt. Manut. Grut. *quarum r. d. gravis est testis, genus hominum ... esse corruptum* Erl. Schutz. Orell. *quarum r. d. gravis est. Omnino genus hominum ad h. est natum, sed malo c. p. o. corruptum* Lamb. *omne corruptum* Venet. Paulo post, *qua via bona consequi* codd. Lambini, Guelf. et Schutz. *qua bona consequi* Erl. *quare bona consequi* Venet. *qui bona consequi* Vit. et Orell. probante Ernestio.—4 *Ita* Venet. Nor. Ald. Junt. Manut. Lamb. Grut. *Nemo est enim* Guelf. Schutz. et Orell. *Mox, si minus ipsa honestas, at contumelia tamen* Lamb.—5 *Ita* Guelf. Erl. Vit. Venet. et alia vett. *spectat* Ald. Junt. Manut. Lamb. Schutz. Orell. *Mox, quod a. p. e. necne possit* Ald. Junt. Crat. Grut. *quod a. p. effici necne* Manut. *ecquid a. p. effici, necne possit* Lamb.

NOTÆ

tat: 'Huc ades, o formose puer! tibi liliæ plenis Ecce ferunt Nymphæ calathis: tibi candida Nais, Pallentes violas, et summa papavera carpens, Narcissum et florem jungit bene olentis anethi.'

¹ *Neque honesta tam expetunt*] Satius est igitur, ubi quid agendum suadere volueris, ostendere in eo non

tam inesse laudem, si fiat, quam probrum et ignominiam, si omittatur. Cicero pro Lege Manilia § 12. 'Videte ne, ut illis antiquioribus Romanis pulcherrimum fuit tantam vobis imperii gloriam relinquere; sic vobis turpissimum sit illud quod accepistis tueri et conservare non posse.'

ex iis, quæ dicta sunt, reperietur: 93. quid autem possit effici, necne, (in quo etiam, quam facile possit, quamque expediat, quæri solet) maxime ex causis iis, quæ quamque rem efficiant, est videndum. Causarum autem genera sunt plura.^v Nam sunt aliæ, quæ ipsæ conficiunt; ² aliæ, quæ vim aliquam ad conficiendum afferunt.⁶ Itaque illæ superiores, conficientes vocentur; hæ reliquæ ponantur in eo genere, ut sine his confici non possit. 94. Conficiens autem causa alia est absoluta⁷ et perfecta per se; alia aliquid adjuvans, et efficiendi socia quædam: cujus generis vis varia est, et sæpe aut major, aut minor, ut et illa,⁷ quæ maximam vim habet, sola sæpe causa dicatur.⁸ Sunt autem aliæ causæ, quæ aut propter principium,^a aut propter exitum, conficientes vocantur. Cum autem quæritur, quid sit optimum factu; aut utilitas, aut spes efficiendi ad assentiendum impellit animos. XXVII. 95. Et, quoniam de utilitate jam diximus, de efficiendi ratione dicamus. Quo toto genere, quibuscum,^b et contra quos, quo tempore, aut

~~~~~

unde Schützius, *ecquid a. p. effici necne.*—6 Lamb. *suspiciabatur, quæ viam aliquam ad conf. aperiant.*—7 'Erl. *ut etiam ea: lenius.*' Ernesti. *ut etiam illa Orell.* 'Hæc usque ad *dicatur* absunt ed. Venet.' Ernesti.

NOTE

^v *Causarum autem genera sunt plura*] De quibus sæpe jam dictum superius.

² *Quæ ipsæ conficiunt*] Exempli gratia, pictor est causa quæ conficit tabellam, penicillum autem ad conficiendum vim affert.

⁷ *Alia est absoluta*] Sic perfecta diei causa sol est: terra autem stirpium est imperfecta, quippe quæ eas non producat nisi imbris et calore solis adjuncta.

⁸ *Sola sæpe causa dicatur*] Sic semen, quia præcipua est, sola sæpe dicitur arborum causa.

^a *Aut propter principium*] Causas præcipuas appellat hic Cicero conficientes: talis est causa materialis,

quæ rei principium est, ut lapides, et ligna domus: talis causa finalis, quæ rei exitus est, ut victoria prælii, scientia studii, &c.

^b *Quibuscum*] Alexander apud Curtium lib. vi. ⁴ Quanto autem præstat territum adhuc Bessum, et vix mentis suæ comitem opprimere! Quatridui nobis iter superest, qui tot proculcavimus nives, tot amnes superavimus, tot montium juga transcurimus: non mare illud, quod exæstans iter fluctibus occupat, euntes nos moratur: non Ciliciæ fauces et augustiæ includunt: plana omnia, et prona sunt: in ipso limine victoriæ stamus. Pauci nobis fugitivi, et domini sui interfectores supersunt.⁷

quo loco, aut quibus facultatibus¹ armorum, pecuniæ, superiorum, earumve rerum, quæ ad quamque rem efficiendam pertinent, possimus uti, requirendum est. Neque solum ea sunt, quæ nobis suppetant, sed etiam illa, quæ adversentur,² videnda. Et, si ex contentione procliviora erunt nostra;³ non solum effici posse quæ suademus, erit persuadendum, sed curandum etiam, ut illa, facilia,³ proclivia, jucunda videantur. Dissuadentibus autem, aut utilitas labefactanda est, aut efficiendi difficultates efferendæ,⁴ neque aliis ex præceptis, sed iisdem ex suasionis locis. 96. Uterque vero ad augendum habeat exemplorum aut recentium,⁵ quo notiora⁵ sint, aut veterum,⁵ quo plus auctoritatis ha-

¹ Si ex comparatione faciliora nostra erunt.

CAP. XXVII. 1 Quo toto in genere, et quibuscum, et contra quos, et quo tempore; et quo loco, et quibus facultatibus Lamb. et Schutz. in genere, quibuscum Lamb. 1566. in genere, et quibuscum margo ed. 1584.—2 Ita Venet. et Orell. suppetunt, sed etiam illa, quæ adversantur Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Grut. Schutz.—3 'Ab ed. Venet. abest facilia: non male. Sunt et in contrario tantum duo.' Ernesti.—4 Ita Guelf. edd. vett. Venet. Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Grut. Schutz. Orell. 'Arbitror Ciceronem scripsisse afferendæ, quia hic nondum de augendo agitur; et 'efferre e locis,' i. e. reperire, eruere, durius est. Ager efferit, non rusticus ex agro.' Ernesti.—5 Manut. quæ noti-

NOTE

^c Aut recentium] Cæsar, apud Salustium, disuadens, ne socii Catilinæ comprehensi extremo supplicio afficerentur, hujusmodi exemplum adhibebat: 'Nostra memoria victor Sylla, cum Damasippum, et alios hujusmodi, qui malo reip. creverant, jugulari jussit, quis non factum ejus laudabat? homines scelestos, et factiosos, qui seditionibus remp. exagitaverant, merito necatos aiebant. Sed ea res magnæ initium cladis fuit: nam uti quisque aut domum, aut villam, postremo vas, aut vestimentum alicujus, concupiverat, dabat operam, ut is in proscriptorum numero esset. Ita illi, quibus Damasippi mors lætitiæ fuerat, paulo post ipsi trahebantur . . . Atque ego hoc non in M. Tullio, neque his temporibus véreor: sed

in magna civitate multa et varia ingenia sunt.'

^d Aut veterum] A Cæsare eadem in causa dissentiens M. Cato ad severe vindicandum in seditiosos antiquo exemplo ibidem hortabatur: 'Apud majores nostros A. Manlius Torquatus, bello Gallico, filium suum, quod is contra imperium in hostem pugnaverat, necari jussit, atque ille egregius adolescens immoderatæ fortitudinis morte pœnas dedit: vos de crudelissimis parricidis quid statuat is cunctamini? Eleganter etiam M. Furius Camillus apud Liv. lib. v. Pop. Rom. post incensam a Gallis Romam, ne Velos transmigret, majorum exemplo dehortatur: 'Majores nostri, convenè, pastoresque. cum in his locis nihil præter sylvas

beant, copiam. Maximeque sit in hoc genere meditata, ut possit vel utilia ac necessaria sæpe honestis, vel hæc illis anteferre. Ad commovendos autem animos maxime proficient, si incitandi erunt, hujusmodi sententiæ, quæ aut ad explendas⁶ cupiditates, aut ad odium satiandum, aut ad ulciscendas injurias pertinebunt. Sin autem reprimendi; de incerto statu fortunæ, dubiisque eventis rerum futurarum, et retinendis suis fortunis, si erunt secundæ; sin autem adversæ, de periculo, commonendi.⁷ Atque hi quidem sunt perorationis loci. 97. Principia autem in sententiis dicendis brevia esse debent:⁸ non enim supplex, ut ad judicem, venit orator, sed hortator, atque auctor. Quare proponere, qua mente dicat, quid velit, quibus de rebus dicturus sit, debet, hortarique ad se breviter dicentem audiendum. Tota autem oratio, simplex, et gravis, et sententiis debet ornatior esse, quam verbis.

XXVIII. 98. C. F. Cognovi jam laudationis et suasionis locos: nunc, quæ judiciis accommodata sint, expecto; idque nobis genus restare unum puto. C. P. Recte intelligis. Atque ejus quidem generis finis est æquitas; quæ non simpliciter spectatur, sed ex comparatione nonnquam: ut, cum de verissimo accusatore⁹ disputatur,¹ aut

¹ In genere deliberativo.

ora.—6 Ita Nor. Grut. Schutz. Orell. *quæ ad explendas* Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Mox, aut odium satiandum, omissa prepositione, solus Grut.—7 Lamb. *erunt commonendi*.—8 Ita Erl. Venet. Schutz. Orell. *debeant* Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Grut.

CAP. XXVIII. 1 Ita Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Grut. *disceptator* ex

NOTÆ

paludesque esset, novam urbem tam brevi ædificaverunt: nos Capitolio, arce incolami, stantibus templis Deorum, ædificare incensam piget? et quod singuli facturi fuimus, si ædes nostræ deflagrassent, hoc in publico incendio universi recusamus facere?

⁶ *Sententiis*] Quales multæ passim occurrunt in oratorum, maximeque historicorum, libris. Theodorus Chinus, Ptolemæi præceptor, Pompeium interficiendum suasit, hoc dicte:

‘Mortui non mordent.’ Catilina apud Sallustium socios ad audaciam sententia excitat: ‘Semper in prælio iis est maximum periculum, qui maxime timent; audacia pro muro habetur.’

⁷ *Æquitas*] De qua lib. i. de Orat. § 240. et Topica § 83.

⁸ *De verissimo accusatore*] In judiciis olim deligebatur ex pluribus accusatoribus, is qui omnium optime munus illud tueri posset. Cognitione de constitutione accusatoris, divina-

cum hæreditatis,^h sine lege, aut sine testamento, petitur possessio: in quibus causis quid æquius, æquissimæve sit, quæritur; quas ad causas facultas petitur argumentationum ex iis, de quibus mox dicitur, æquitatis locis. 90. Atque etiam ante iudicium, de constituendo ipso iudicio solet esse contentio, cum aut, sitne actioⁱ illi, qui agit, aut jamne sit, aut num jam esse desierit, aut illane lege, hisne verbis sit actio, quæritur. Quæ etiamsi² ante, quam res in iudicium venit; aut concertata; aut dijudicata, aut confecta [non] sunt;³ tamen in ipsis iudiciis permagnum sæpe habent pondus, cum ita dicitur: Plus petisti:^j sero

uso cod. Lamb. Schutz. et Orell.—2 Quæ etiam si divisim Manut. Schutz. et Orell.—3 *Confecta non sunt*] Non aberat a Mss. Lambini, probabatque et ipse et Hotomannus. Idque contextus satis firmat rectum esse, etsi Græterus, id se videre, negat. Res maxime patet e particula tamen: 'tamen' in iudicio multum valet, cum ab eo, unde petitur, tales exceptiones fiunt, plus petisti, sero petisti, &c. etsi hæc omnia ante iudicium disputata et confecta sunt: sc. vim tamen habere possunt, cum in ipso iudicio repetuntur et apud iudicem causæ petitori opponuntur. Itaque non saltem unclis inclusi.' Er-

NOTE

tio dicebatur; quo nomine Inscripta est prima Verrina, quo contendit Tullius Verris accusandi partes sibi potius, quam Cæcilio, deferendas.

^h Cum hæreditatis] Si quis non habens agnatos intestato moritur; qui ad hæreditatem aspirabunt, eam petent, et sine testamento, et sine lege, quæ tantum agnatis dat jus hæreditatis adeundæ. Quærendum erit, quis tandem æquius eam cernere possit.

ⁱ Sitne actio] Constitutionis translativæ est controversia, inquit Tullius lib. 1. de Invent. § 16. 'cum aut quem, aut quicum, aut quemodo, aut apud quos, aut quo jure, aut quo tempore, agere oporteat, quæritur; aut omnino aliquid de commutatione, aut infirmatione, actionis agitur.' Ante iudicium pluribus modis tractari potest hæc constitutio. Primo quæri potest, sitne actio illi qui agit, v.g. pecuniam a Sempronio mutua-

tus sum; an illam Sempronii nomine repetere potest Titus, qui neque hæres, neque procurator ejus est: minime vero. Deinde, si Sempronius exigit ante præstitutum solvendi tempus, quæstio est, jamne possit exigere: nullatenus. Tertio, si bona fide per multos annos agrum Sempronii possedi; jure præscriptionis factus est meus, actio repetendi jam desit. Præterea, potest esse de lege controversia, ut si quis lege duodecim tabularum de furto ad capitalem poenam deposcat eum, qui vitam sustentandæ causa extrema necessitate pressus, aliquid ab altero subripuerit. Denique an actor litem in iudicio persequatur, certæ verborum formula a prætore præseribi solita.

^j Plus petisti] Plus petitur quatuor modis: 1. Re, ut si quis pro decem aureis que sibi debentur, viginti poscat. 2. Tempore, si ante præstitutam diem exigit; ut enim qui tar-

petisti: non fuit tua petitio:⁴ non a me,⁴ non hac lege, non his verbis, non hoc iudicio. 100. Quarum causarum genus est positum in jure civili, quod est in privatarum ac publicarum rerum lege, aut more positum;¹ cujus scientia, neglecta ab oratoribus plerisque, nobis ad dicendum necessaria videtur. Quare de constituendis actionibus,² accipiendis¹ subeundisque judiciis, de excipienda³ iniquitate actionis, de comparanda⁴ æquitate, quod ea fere generis ejus sunt, ut, quanquam in ipsum iudicium sæpe delabantur,⁵ tamen ante iudicium tractanda videantur, paululum ea separo a judiciis, tempore magis agendi, quam dissimilitudine generis.⁶ Nam omnia, quæ de jure civili, aut de æquo et bono disceptantur, cadunt in eam formam,⁶ in qua, quale quid sit, ambigitur, de qua dicturi sumus; quæ in æquitate et jure maxime consistit. XXIX. 101. In omnibus igitur causis tres sunt gradus,⁷ ex quibus unus aliquis capiendus est, si plures non queas, ad resis-

¹ Non est tunc petere.

² Harum causarum tractatio exigit scientiam juris civilis, quod quadruplex est; vel privatum, vel publicum, vel in lege, vel in consuetudine.

³ Non quia discrepant a judiciis, sed quia ipsa iudicia tempore procedunt.

⁴ Pertinent ad statum qualitatis. ⁵ Tres sunt status.

nesti.—⁴ Tres codd. Lambini, a me petere debuisti, e gloss. Orell.—⁵ Ita Erl. Venet. Lamb. Schutz. Orell. dilabantur Ald. Junt. Manut. Grut. Vid. Bentl. ad Hor. III. Od. 29.—⁶ Guelf. formam causarum.

NOTE

dus solvit, minus solvere videtur; ita qui ante tempus petit, plus petere videtur. 3. Loco, ut si cum stipulatus sim daturum me tibi pecuniam Ephesi, Romæ exigas. 4. Causa, ut si cum vel pecuniam, vel domum, promiserim, alter pecuniam exigat, hic plus petere intelligitur, quia mea optio est an pecuniam, an domum dare velim. Justinian. lib. IV. tit. 6. de Actionibus.

² *Constituendis actionibus*] Actionem et iudicium constituit prætor in privatis causis, cum agendi potesta-

tem litigatoribus, iudicandi vero iudicibus sumtis permittit.

¹ *Accipiendis*] Accipit et subit iudicia reus, qui constitutione translative non tititur, sed cum eo, qui actionem intendit, paratus est iudicio contendere.

³ *De excipiendis*] Excipit iniquitatem actionis reus, cum actoris dolum malum et injustitiam excludit, ne, si vocetur in jus, patiatur injuriam.

⁴ *De comparanda*] Comparat æquitatem, qui ex pluribus rebus propositis inquirat, quænam sit æquissima.

tendum. Nam aut ita consistendum^o est,¹ ut id, quod objicitur,¹ factum neget; aut illud, quod factum fatere, neget eam vim habere, atque id esse, quod adversarius criminaretur; [p. 289.] aut, si neque de facto, neque de facti appellatione ambigi potest, id, quod arguere,² neget tale esse, quale ille dicat, et rectum esse, quod feceris, concedendumve, defendas. 102. Ita primus ille status, et quasi conflictio cum adversario, conjectura quadam, secundus autem definitio atque descriptio, aut informatio verbi, tertius æqui, et veri, et recti,³ et humani ad ignoscendum disputatione tractandus est. Et quoniam semper is, qui defendit, non solum resistat oportet, aliquo statu, aut inficiando, aut definiendo, aut æquitate opponenda, sed etiam rationem subiciat recusationis suæ;⁴ primus ille status rationem habet iniqui criminis, ipsam negationem inficiationemque facti;⁵ secundus, quod non sit in re, quod ab adversario ponitur⁵ in verbo; tertius, quod id recte factum esse defendat, quod sine ulla nominis controversia factum fatetur. 103. Deinde unicuique^p rationi opponendum

^p Ita in defensione causa standum est.

¹ Primus ille status conjecturalis ad defensionem causæ non aliam offert rationem, nisi quod factum sit crimen; tantum negat id, quod factum esse dicit accusator.

CAP. XXIX. 1 'Ut id, quod objicitur] Addidi id e Ms. E. quia in altero membro est, aut illud, quod f. f. Videtur etiam aut, quod ante est post Nam, huc transferendum, ut aut id quod obj.: nam consistendum est. ita pertinet ad omnia, quæ sequuntur: exprimitque enim qui post status dicitur, cuius primum genus hic exprimitur, quod est, ut post dicitur, in conjectura.' Ernesti.—2 Guelf. et Venet. quod arguitur; Lamb. quod arguere.—3 Hæc et recti desunt in Erl.—4 Voc. sua omittunt Guelf. et Schutz. probante Hensingero.—5 Ita Ald. Junt. Crat. Manut. Grut. ponatur Guelf. Lamb. Schutz. Ozell. Mox, qui id recte Guelf. Tum defendet Junt. Manut.

NOTÆ

^o Ita consistendum] Triplex hæc est causarum constitutio, cuius partes singulas jam alibi sæpius tractavi-
mus.

^p Unicuique] Sententia Ciceronis hæc est: Unicuique rationi, quæ sui purgandi causa offertur a reo, accusator debet objicere id, quod, si non esset in accusatione, causa esse om-

nino non posset. Exempli gratia: Milo reus homicidii vocatus in jus, sic se defendit: Equidem Clodium interfeci, at ille vitæ meæ insidiabatur. Quid accusator? illud idem opponere debet, Clodium non struxissè insidias Miloni; quas si revera struxisset, causa esse non posset. Licet enim vim vi repellere.

Delph. et Var. Clas.

Cicero.

5 N

est ab accusatore id, quod si non esset in accusatione, causa omnino esse non posset. Itaque ea, quæ sic referuntur, continentia causarum¹ vocentur: quæquam non ea magis, quæ contra rationem defensionis afferuntur, quam ipsæ defensionis rationes, continent causas: sed distinguendi gratia rationem appellamus eam, quæ affertur ab reo⁶ ad recusandum, depellendi criminis causa; quæ nisi esset, quid defenderet,⁷ non haberet: firmamentum autem, quod contra ad labefactandam rationem refertur, sine quo accusatio stare non potest. XXX: 104. Ex rationis² autem, et ex firmamenti conflictione, et quasi concursu, quæstio exoritur quædam,³ quam disceptationem voco; in qua, quid veniat in iudicium, et de quo disceptetur, quæri solet: nam prima adversariorum contentio diffusam habet quæstionem: ut in conjectura,⁴ Ceperitne pecunias Decius;⁵ in definitione, Minueritne

¹ Quæ sic opponuntur ab accusatore contra reum, dicuntur totam causam continere.

² Quod affert reus, dicitur ratio; quod objicit adversarius, firmamentum appellatur.

³ Latam, et quasi confusam, habet quæstionem, nullam enim rationem complectitur.

⁴ In constitutione-conjecturali.

Deinde, factum fateatur Lamb.—6 Ald. Junt. Lamb. Grut. al. a reo; Erl. ab reo. Et ad hanc, formam et alii corrigendi sunt loci. Ernesti.—7 Ita Ald. Junt. Manut. Lamb. Grut. quod defenderet Guelf. Venet. Kob. Schutz. Orell.

CAP. XXX. 1 Guelf. et Schutz. quædam exoritur. Mox, deceniat in iudicium Junt. Crat. Manut. Lamb. Grut. Nuspiam sic reperi; forma legitima

NOTÆ

¹ Continentia causarum] Verbum Græcum reddidit τὰ συνεχόμενα, quæ sunt fundamenta causarum.

² Ex rationis] Revocanda sunt in memoriam, quæ tum Herennianus auctor lib. I. tum maxime Cicero lib. II. de Inventione § 87. de iudiciis tradidere. Sex sunt observanda. Exemplum nobis sit Orestæ causa. 1. Est intentio accusatoris, matrem occidisti. 2. Est depulsio, jure occidi. 3. Quæstio est, an jure matrem Orestes occiderit. 4. Est ratio defensionis, occidi ut patrem ulciscerem.

5. Est firmamentum accusationis: at filius necesse matris patrem ulcisci non debuit. 6. Ex rationis et firmamenti conflictu adducitur in angustum tota causa, et nascitur disceptatio, sive iudicatio, quod vocant Græci κρισιμειον, quo tota vis causæ innititur, hoc modo: Cum dicat Orestes se patris ulciscendi causa matrem occidisse, rectumne fuerit a filio, sine iudicio, Clytæmnestram occidi.

⁷ Decius] De quo consule lib. II. de Orat. § 135.

majestatem Norbanus; ¹ in æquitate, Jurene occiderit Opimius ² Gracchum. Hæc, quæ primam contentionem habent ex arguendo et resistendo, clata, ut dixi, et confusa sunt. ³ Rationum et firmamentorum contentio adducit in angustum disceptationem: ⁴ ea in conjectura nulla est; nemo enim ejus, quod negat factum, rationem aut potest, aut debet, aut solet reddere. Itaque in his causis eadem et prima quæstio, et disceptatio est extrema. 105. In illis autem, ubi ita dicitur, Non minuit majestatem, quod egit de Cæpione turbulentius: ⁵ populi enim Romani dolor justus vim illam ⁶ excitavit, non tribuni ⁷ actio: majestas autem, quoniam est magnitudo quædam populi Romani, in ejus potestate ac jure retinendo, aucta est potius, quam diminuta: et ubi ita refertur; Majestas est ⁸ in imperii atque in nominis populi Romani dignitate, ⁹ quam minuit is, qui per vim multitudinis rem ad seditionem vocavit: existit illa disceptatio; Minueritne majestatem, qui voluntate populi Romani rem gratam et æquam per vim egerit. 106. In his autem causis, ¹⁰ ubi aliquid recte factum, aut concedendum esse factum ¹¹ defenditur, cum est facti subjecta ratio, sicut ab Opimio, Jure feci, salutis omnium, et conservandæ reipublicæ causa; relatumque est ¹² ab Decio, Ne sceleratissimum quidem civem, sine judicio, jure ullo

¹ Cum rationes et firmamenta adjunguntur primæ adversariorum contentioni, tum quæ prius diffusa erat, angustioribus terminis disceptatio coercetur.

² Rationum et firmamentorum contentio.

³ Norbanus non est reus majestatis, quod Servilium Cæpionem, a Cimbris victum, seditiosis concionibus ultra modum exagitavit.

⁴ Norbani.

⁵ Consistit.

⁶ In statu qualitatis.

⁷ Objectum est.

est veniat. Sic habet ed. Venet. itaque recepi. Ernesti.—3 Ita Junt. Crat. Grut. diffusa sunt Lamb. Schutz. sua sunt Manut. Orell.—3 Lamb. vim tum illam. Idem Lamb. paulo post quam diminuta; et sic edidit Orell.—4 Ita Erl. Venet. Lamb. Orell. Majestas est imperii atque in omni populi R. dignitate Ald. Junt. Crat. Manut. Grut. Sed Quintil. vii. 3. 35. Majestas est in imperio atque in omni populi R. dignitate. 'Vere fortasse.' Orell.—5 'Abest factum ed. Venet. bene, ut opinor.' Ernesti. Id delevit Schutz. uncis inclusit

NOTE

¹ Norbanus] De ejus causa diximus lib. ii. de Orat. § 89.

² Opimius] Vide librum eundem § 106.

necare potuisti; oritur illa disceptatio, Potueritne recte, salutis reipublicæ causa, civem, eversorem civitatis, indemnatum necare? Ita disceptationes⁶ eæ, quæ in his⁶ controversiis oriuntur, quæ sunt certis personis et temporibus notatæ, fiunt rursus infinitæ,⁷ detractisque temporibus et personis, rursus ad consultationis formam rationemque revocantur. XXXI. 107. Sed in gravissimis firmamentis⁸ etiam illa ponenda sunt, si qua ex scripto legis, aut testamenti, aut verborum ipsius iudicii, aut alicujus stipulationis, aut cautionis opponuntur defensioni⁹ contraria.⁴ Ac ne hoc quidem genus in eas causas incurrit,³ quæ conjectura continentur:⁵ quod enim factum negatur, id argui non potest scripto. Ne in definitionem quidem venit, genere² scripti ipsius.³ Nam etiamsi verbum aliquod de scripto⁴ definiendum est, quam vim habeat; ut, cum, ex testamentis, quid sit penus,⁷ aut cum ex lege

⁶ Judicationes, id ad quod totius causæ robur conferri debet.

⁴ Rationibus quibus utitur accusator.

⁸ Si quæ defensioni contraria opponantur, desumpta ex lege, ex testamento, ex formula iudicii, ex stipulatione, et cautione.

⁵ Firmamenta gravissima, quæ ex scripto opponuntur, neque conjecturali, neque finitimo statui, conveniunt.

Orell.—6 Lamb. quæ in iis.

CAP. XXXI. 1 Lamb. opponi possunt defensioni.—2 Atque hoc quidem genus in eas causas non incurrit Lamb. improbante Orellio. Cf. § 104.—3 Lamb. genus scripti ipsius.—4 Pro de scripto, Erl. habet ex scripto: certe usitatus.

NOTE

⁶ *Fiunt rursus infinitæ*] Neque enim in causa Opimii, v. g. quæretur an Opimius seditiosum civem indemnatum potuerit necare; sed universim an potuerit seditiosus civis indemnatus necari. Ad causam nihil faciet Opimii persona.

⁸ *In gravissimis firmamentis*] Rationes accusatoris gravissimæ desumuntur ex quinque capitibus. 1. Ex lege, ut si cui petenti hereditatem, objiciant adversarii scriptum testamentum a prodigo, qui lege prohibetur. 2. Ex testamento, ut si latratum reposcenti, negatur quicquam ex testamento deberi. 3. Ex far-

mula iudicii, ut si quis præjudiciis, et sententiis, alias a iudicibus lata, utatur contra alterum. 4. Ex stipulatione, ut si quis manus aliquid sponderit, repeti potest. 5. Ex cautione, quæ syngrapha est, qua ratum aliquid fit: ut si neges te centum aureos debere, si tabulam cautionis actor proferat, gravissimum adhibebit firmamentum.

² *Genere*] Rectius fortasse cum Lambino legeris, *genus scripti ipsius*.

⁷ *Penus*] Est omne quo vescuntur homines penus. Cicero Nat. Deor. II, 68.

prædii quæritur, quæ sint ruta cæsa ;⁵ non scripti genus, sed verbi interpretatio controversiam parit. 108. Cum autem plura significantur scripto,⁶ propter verbi aut verborum ambiguitatem, ut liceat ei, qui contra dicat, eo trahere significationem scripti, quo expediat,⁷ aut velit : aut, si ambigue scriptum non sit, vel a verbis voluntatem et sententiam scriptoris abducere, vel alio se, eadem de re, contrarie scripto defendere : tum disceptatio ex scripti contentione existit, ut in ambiguis disceptetur, quid maxime significetur ; in scripti sententiæque contentione, utrum potius sequatur iudex ; in contrariis scriptis, utrum magis sit comprobandum.

109. Disceptatio autem cum est constituta, propositum esse⁸ debet oratori, quo omnes argumentationes, repetitæ ex inveniendi locis, conjiciantur.⁹ Quod quanquam satis est ei, qui videt, quid in quoque loco lateat, quique illos locos, tanquam thesauros aliquos argumentorum, notatos habet ; tamen ea, quæ sunt certarum causarum propria, tangemus. XXXII. 110. In conjectura igitur, cum est in inficiando reus,¹⁰ accusatori hæc duo prima sunt ; (sed accusatorem pro omni actore et petitore appello : possunt enim etiam sine accusatore¹¹ in causis hæc eadem controversiarum genera versari) sed hæc duo sunt ei prima,

⁵ Cum inventa est judicatio, in qua totius causæ cardo vertitur, eo conferri debent rationes omnes, quæ petuntur ex locis inventionis rhetorica.

⁶ Quo in statu qui accusatur debet negare.

Ernesti.—5 Ita Erl. Lamb. Schutz. Orell. quæ sunt ruta cæsa Venet. Ald. Junt. Crat. Manut. Grut.—6 Cum autem aut plura Guelf. et Schutz.—7 Lamb. quo ei expediat. Mox, aut etiamsi ambigue Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Grut. 'Delevi e cod. Erl. et ed. Venet. etiam ante si, quod et sine libro delendū erat.' Ernesti.—8 'Sic, non proposita eæe legendum semper judicavi. Et sic habent cod. Vit. et ed. Venet.' Idem. proposita eæe Ald. Junt. Lamb. Grut. Mox, ex inveniendis locis Grut.

CAP. XXXII. 1 Ita Nor. Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Grut. sine accu-

NOTE

¹ Ruta cæsa] Vide lib. II. de Orat. tantum quæ annotavimus de statu scripti et voluntatis lib. II. ad Heroniam § 12.

² Plura significantur scriptis] Consuetudinum § 12.

causa et eventus. Causam appello, rationem efficiendi; eventum, id, quod est effectum. Atque ipsa quidem partitio causarum paulo ante in suasionis locis distributa est.¹ 111. [p. 240.] Quæ enim in consilio capiendo futuri temporis præcipiebantur, quamobrem aut utilitatem viderentur habitura, aut efficiendi facultatem, eadem, qui de facto argumentabitur, colligere debebit, quamobrem et utilia illi, quem arguet, fuisse, et ab eo effici potuisse demonstrat.² Utilitatis conjectura³ movetur, si illud, quod arguitur, aut spe bonorum,^b aut malorum metu fecisse dicitur: quod fit acrius,³ quo illa in utroque genere majora ponuntur. 112. Spectantur⁴ etiam ad causam facti, motus animorum,^c si ira recens, si odium vetus, si ulciscendi studium, si injuriæ dolor; si honoris,^d si gloriæ, si imperii, si pecuniæ cupi-

¹ Et de ipsa quidem divisione causarum, quæ aliquid efficiunt, diximus paulo superius, cum de suasionis locis disputarem.

² Quæ enim in genere deliberatio præcepta tradebantur, ex quibus investigabatur, quid in futurum tempus utile foret, quid efficiendi vim haberet; eandem qui de præterito argumentabitur colliget, ex quibus demonstrabit, cur et illa, quæ facta dicet, ei quem accusabit, fuerint utilia, et cur ab eo effici potuerint.

sationis Erl. Guelf. Schütz. Orell. 'quod verum puto.' Ernesti.—2 Utilitatis et conjectura Venet. 'et pro etiam hic sane desideratur: est enim hoc alterum præceptum.' Ernesti.—3 Lamb. quod eo fit acrius.—4 Ita codd. Venet. Mediol. Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Grut. spectant quidam ap. Lamb. 'Ita rescripsi pro vniq. spectantur, quod etiam quodammodo explicari potest, aptius tamen est spectant, quod Ernestio quoque placebat.' Schütz. Ita quo-

NOTE

^b Aut spe bonorum] Ea tractat egregie Tullius in Miloniana, qua probat insidias Miloni factas a Clodio: fuisse ostendit quantam hic ex illius morte utilitatem fuerit percepturus, quod Clodii spem excitare poterat. Deinde quantum Clodio a Milone scelerrum ultore verendum esset, si Milo consulatum, quem petebat, adipisceretur.

^c Motus animorum] Tullius lib. II. de Invent. § 17. &c. impulsionem et ratiocinationem duplicem esse causam ait, quæ valeat in conjecturis. Impulsio est animi motus, quo ad

agendum excitamur. Consule, quod in eum locum contulimus, luculentum exemplum. Ratiocinatio est considerata ratio aliquid faciendi, vel non faciendi.

^d Si honoris] Nihil est tam iniquum, quod moliri non audeat ambitiosus et avarus. Quo pertinet illud Cæsaris ex Euripide, 'Nam si violandum est jus, regnandi gratia Violandum est, aliis rebus pietatem colas.' Et illud Virgilii, 'Quid non mortalia pectora cogis, Auri sacra fames?'

ditas; si periculi timor,^a si æs alienum,^f si angustiae rei familiaris; si audax, si levis, si crudelis, si impotens, si incautus, si insipiens, si amans,^g si commota mente, si vinolentus, si cum spe^e efficiendi, si cum opinione celandi; aut, si patefactum esset, depellendi criminis, vel perrumpendi periculi, vel in longinquum tempus differendi; aut si iudicii poena levior,^h quam facti præmium; aut si facinoris voluptas major, quam damnationis dolor. 113. His fere rebus facti suspicio confirmatur, cum et voluntatis in reo causæ reperiuntur, et facultas. In voluntate autem utilitas ex adeptione alicujus⁶ commodi, vitationeque alicujus incommodi quæritur, ut aut spes, aut metus impulsisse videatur, aut alius⁷ repentinus animi motus, qui etiam citius in fraudem, quam ratio utilitatis, impellit. Quamobrem sint hæc dicta de causis. 114. C. F. Teneo, et quæro, qui sint illi eventus, quos ex causis effici dixisti.² XXXIII. C. P. Consequentia quædam signa præteriti, et quasi impressa facti vestigia; quæ quidem vel maxime suspicionem movent, et quasi tacita sunt criminum testimonia, atque hoc quidem graviora, quod causæ communiter¹ videntur insimulare et arguere omnes posse, quorum modo interfuerit¹ aliquid: hæc proprie attingunt eos ipsos, qui arguun-

² Scio quæ ad causas spectant, ex quibus conjectura peti potest: nunc quæro, quæ sint illa effecta, quæ ex causis oriri dixisti, et quæ ad conjecturam faciunt.

que edidit Orell.—5 Codd. aliquot, etiam Guelf. et Venet. *si amens*. Mox, *si violentus* Venet. Omnib. Schutz.—6 Guelf. et Schutz. in ed. maj. omittunt *alicujus*.—7 Ita Nor. Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Grat. *aut aliquis* Omnib. Kob. Schutz. Orell.

CAP. XXXIII. 1 Ita Lamb. Grat. Schutz. Orell. *quorum non interfuerit* Ald.

NOTE

^a *Periculi timor*] Cum is, qui alteri nocere cogitat, timet ne, nisi fecerit, ipse aliquo afficiatur incommodo.

^f *Æs alienum*] Ita Cællium criminabantur adversarii, ingenti ære alieno contracto, anrum a Clodia mutuum summisso; tum, ut id reddere cogere- tur, Clodia venenum parasse.

^g *Cum spe*] Hæc pertinent ad ratiocinationem, et desumpta sunt ex

Aristotelis Rhet. I. 12. quo recenset eos, qui ad faciendam injuriam proclives sunt.

^h *Pœna levior*] Sic et Aristoteles sentit Rhet. II. 24.

¹ *Causæ communiter*] Omnibus enim, ut notat Strebæus, proposita est peccandi causa, sed pauci sunt malefici ac signorum vestigio notati.

lar,¹ at talum, ut vestigium, ut cruor, ut deprehensum aliquid, quod ablatum ereptumve videatur, ut responsum inconstanter, ut hesitatum, ut titubatam,² ut cum aliquo visus, ex quo suspicio oriatur, ut eo ipso in loco visus, in quo facinus,³ at pallor, ut tremor at scriptam, aut obsignatum, aut depositum quippiam.⁴ Hæc enim et talia⁵ sunt, quæ aut in re ipsa, aut etiam ante quam factum est,⁶ aut postea, suspiciosum crimen efficiant.⁷ 115. Quæ si non erunt, tamen causis ipsis, et efficiendi facultatibus aiti oportebit, adjuncta illa disputatione communi,⁸ non fuisse illum tam amentem, ut indicia facti aut effugere aut occultare non posset; ut ita apertus esset,⁹ ut locum crimini relinqueret.¹⁰ Communis ille contra locus, audaciam temeritati,¹¹ non prudentiæ esse conjunctam. 116. Sequitur autem ille locus ad augendum, non esse expectan-

¹ Causæ, ex quibus elicitur conjectura, videntur accusare posse omnes, quibus utile fuerit aliquod crimen: ut signa et effecta præzime attingant eos qui occurrunt.

² Si inveniatur apud aliquem, id quod dicitur furto sublatum: si quis respondet inconstanter, hæsitet, titubet.

³ Commisum est.

⁴ Si quis ex suo scripto, aut sigillo, aut traditis custodia, v. g. armis arguatur.

⁵ Hæc enim signa sunt ejusmodi, ut suspicionem criminis afferant, vel ex iis quæ acciderunt in ipso crimine perpetrando, vel ex iis quæ antecessere, vel denique ex iis quæ consecuta sunt.

⁶ Si desint effecta, quibus conjecturam stabiliamus, ad causas confugiendum erit, at adjungendus ille locus communis.

⁷ Ut ita palam ac manifeste oculus perpetraret, ut nullo negotio posset deprehendi.

⁸ Communis in contrarium locus esse poterit, si dicat orator, audaciam, &c.

Junt. Mannt.—2 Lamb. in quo facinus factum fuerit.—3 'Mihi hoc rectam videtur.' Orell. 'Erl. Hæc enim et alia, ut ipse olim correxeram: melius Vit. et edd. Venet. Mediol. Hæc enim talia.' Ernesti. Hæc enim talia recepit Schutz. Mox, aut re ipsa Grut. in exhibent codd. et edd. vett. Schutz. Orell.—4 'Erl. et Vit. addunt, ut si, a rep. dici poterit, non alia ratione commodus effecti potuiss, aut: cui similia sunt cap. 35. init. Eadem sunt in ed. Venet. sed post occultare non posset. Ea delevit in exemplo meo corrector.' Ernesti.—5 'Fortasse, aut ita ineptum, ut locum, &c. Cf. § 119.' Orell.—

NOTÆ

¹ Etiam ante quam factum est] Si effecta, de quibus loquitur, sunt signa præteriti facinoris, ut mox aiebat, quomodo possunt facinus antegredi? Signa illa sunt pleraque præteriti

crimini vestigia, ut cruor, pallor, titubatio, &c. nonnulla etiam sunt futuri indicia, ut armorum apparatus, &c.

dum, dum fateatur: argumentis peccata convinci: et hic etiam exempla ponuntur.⁶ XXXIV. 117. Atque hæc quidem de argumentis. Sin autem erit etiam testium¹ facultas, primum genus erit ipsum laudandum, dicendumque, ne argumentis teneretur reus, ipsam sua cautione effecisse, testes effugere non potuisse: deinde singuli laudentur: (quæ autem essent laudabilia, dictum est) deinde etiam argumento firmo,² (quia tamen sæpe falsum est, posse recte non credi,) viro bono et firmo, sine vitio iudicis, non posse non credi. Atque etiam, si obscuri testes erunt, aut tennes, dicendum erit, non esse ex fortuna fidem ponderandam, aut eos esse cuiusque locupletissimos testes,³ qui id, de quo agatur, facillime scire possint. Sin quæstiones habitæ, aut postulatio ut habeantur, causam⁴ adjuvabunt; confirmandum genus primum quæstionum erit: dicendum de vi doloris, de opinione majorum, qui eam rem totam, nisi probassent, certe repudiassent; 118. de institutis Atheniensium,⁵ Rhodiorum,⁶ doctissimorum hominum, apud quos etiam (id quod acerbissimum est) liberi civesque torquentur; de nostrorum etiam prudentis-

⁶ Dum reus fateatur crimen.

² Optimos rei cuiusque testes.

³ Si quæstiones habitæ fuerint, aut petita fuerint ut habeantur, idque casus preest.

⁴ Dicendum erit.

6 ⁶ Sic esse debet, non ponuntur: est enim præceptum. Sic etiam Vit. Erl. [Guelf.] Venet. Mediol. Junt. Ernesti. ponuntur Grut.

CAP. XXXIV. 1 Ita Guelf. Vit. Erl. Venet. Schutz. Orell. fecisse Ald. Junt. Manut. Lamb. Grut. Mox, *singuli laudabuntur* Lamb.—2 ² Hæere editores in hoc epitheto. Itaque ed. Med. dat *infirmo*; sed hoc ordine, *infirmo etiam argumento*. Grutero placet *argumentando*, quod erat in Ms. Pal. Verum, quod subijcitur, non est argumentatio, sed argumentum modo. Suspicio e lectione Mediol. scripsisse Ciceronem, *deinde univæse*, vel *univæse*: ita respondebant sibi, *singuli laudentur ... deinde univæse. arg.* Sic rursus c. 85. *genus univæsum et singuli occurrunt*. Nisi vero illa lectio est correctio alterius, eaque (*firmiter*) e sequentibus hæc tracta est. Ceterum parentheses hujus loci non notatæ: eam impeditum et obscurum fecere. Itaque eas suis signis indicavi. Ernesti. ⁴ Male sic interpunxit Ernesti, *argumento firmo*; (quia tamen ... non credi:.) Schutz. *argumento firmo, quia t. s. f. est, p. r. n. credi: viro, &c.* Orell. *deinde dicendum etiam argumento firmo* Lamb.—3 ³ Voc. causam deest in Venet. Mox, *primum genus* Lamb. Paulo post, *qui rem totam* Erl. et Venet. probante Ernestio.—4 ⁴ *Rhodiorumque* Lamb. Paulo post,

NOTE

¹ Testium] De testibus ac quæstionibus dictum in Topicis.

simorum hominum institutis, qui cum de servis in dominos quæri noluissent, de incestu tamen et conjuratione,¹ quæ facta me consul est, quærendum putaverunt. Irridenda etiam² disputatio est, qua solent uti ad infirmandas quæstiones, et meditata puerilisque dicenda. Tum facienda fides, diligenter esse et sine cupiditate quæsitum; dictaque quæstionis³ argumentis et conjectura ponderanda. Atque hæc accusationis fere membra sunt. xxxv. 119. Defensionis autem primum infirmatio causarum; aut non fuisse,⁴ aut non tantas,⁵ aut non sibi soli,⁶ aut commodius⁷ potuisse idem consequi;⁸ aut non iis se esse moribus, non ea vita; aut nullos animi motus, aut non tam impotentes⁹ fuisse. Facultatam autem infirmatione utetur,⁴ si aut vires, aut animum, aut copias, aut opes abfuisse demonstrabit: aut alienum tempus, aut locum non idoneum, aut multos arbitros, quorum crederet nemini: aut non se tam ineptum,⁹ ut id susciperet, quod occultare non posset, neque tam amentem, ut poenas ac judicia contemneret. 120. Consequentia autem diluet, exponendo, non esse illa certa⁹

¹ Tormentis adhibitis facinus inquire.

² Quæ dicta sunt in quæstione.

³ Defensionis autem hæc sunt membra: primo ut reus evertat causas, quibus dicebatur ad maleficium inductus, dicit non fuisse tantas illas causas.

⁴ Non soli reo.

⁵ Alia ratione, quam scelere.

⁶ Effrenatos.

⁷ Ostendet sibi facultatem criminis admittendi defuisse.

in dominos de servis Guelf. ut pro S. Rosc. Amer. c. 41.—5 Irridenda autem Erl. Mox, est non habetur in Venet. Tum pro uti, Nor. et Venet. habent nisi. Denique, pro meditata, Ernesti conj. minuta.—6 Legendum opinor in quæstione.⁷ Schutz.

CAP. XXXV. 1 Lamb. aut se commodius. Mox, aut non his se esse moribus Nor. aut non his moribus Ald. Junt. Crat. aut non iis esse moribus Manut. aut non his esse moribus Lamb.—2 Guelf. et Venet. tam apertum. Cf. § 115.—

NOTE

¹ [Conjuratione] Catilinaria, quam Cicero consul oppressit anno ætatis suæ 44. U. C. 691. ante Christum 63.

² [Aut non fuisse] Harum omnium præceptionum exemple abunde supeditabant orationes Tullianæ.

³ [Non esse illa certa] Ita cum Erucius parricidii reum perageret Ros-

cium, quod hic esset odiosus patri, idque probaret, quod Roscium parens in prædia rustica relegasset, hoc indicium sic elevat Cicero § 42. Quod Erucio accidebat in mala nugatoriaque accusatione, idem mihi usu venit in causa optima. Ille quomodo crimen commentitium confirmaret, non inveniebat; ego res tam

indicia facti, quæ etiam nullo admissio consequi possent : consistetque in singulis : et ea, aut eorum, quæ ipse facta esse dicit,³ propria esse defendet potius, quam criminis :⁴ aut si sibi cum accusatore⁵ communia essent, pro periculo⁴ potius, quam contra salutem valere debere :³ testiumque et quæstionum genus universum, et quod poterit, in singulis, ex reprehensionis locis, de quibus ante dictum est, refellet. 121. Harum causarum principia suspiciosa, ad acerbitatem, ab accusatore ponentur ;⁴ denuntiabiturque insidiarum commune periculum, excitabunturque animi, ut attendant. [p. 241.] Ab reo autem, querela conflati criminis collectarumque suspicionum, et accusatoris insidiæ, et

³ *Afirmabit ea signa ad aliquas alias res, quas contigisse dicit, potius referenda esse, quam ad crimen.*

⁴ *Si quibus signis utitur accusator ad opprimendum reum, eadem potest ad se defendendum reus adhibere, hic dicit ea debere ad periculum avertendum potius valere, quam contra salutem suam.*

⁵ *Plena sint suspicionum, quæ iudices ad severitatem excitent.*

~~~~~

3 'Dedit dicit e cod. Erl. et ed. Venet. pro dicit : intelligendum est autem de defensore, sive reo. Quodsi hoc ad accusatorem pertinet, scribendum est diceret, propter sequentia.' Ernesti.—4 'Sensus postulat, ut legatur

NOTE

leves, qua ratione infirmem ac diluam reperire non possum. Quid ais, Eruci? tot prædia, tam pulchra, tam fructuosa Sex. Roscius filio suo, relegationis ac supplicii gratia, colenda ac tuenda tradiderat? &c. Simile est illud quod sequitur § 52. 'Illa, opinor, tu quoque concedis levia esse, atque inepta. Convivia cum patre non inibat. Quippe qui ne in oppidum quidem, nisi perraro, non veniret,' &c.

³ *Si sibi cum accusatore]* Ut de superiore causa discedamus; suspectum parricidii Roscium faciebat Erucius, quod rus a patre fuisset relegatus; contra Cicero ex rusticæ vitæ innocentia, Roscii mores ab omni flagitio probat esse alienos. Eadem arte Manlius a dictatore Cornelio accusatus, quod plebem largitionibus

sibi devinciret, hoc ipsum sibi laudi ducit apud Livium lib. vi. 'Offendit te, A. Corneli, vosque P. C. circumfusa turba lateri meo. Quin eam deducitis a me singuli vestris beneficiis? intercedendo, eximendo de nervo cives vestros, prohibendo iudicatos addictosque duci; ex eo quod affluit epibus vestris, sustinendo necessitates aliorum. Sed quid ego vos de vestro impendatis hortor? Sortem aliquam ferte, de capite deducite quod usuris pernumeratum est: jam nihilo mea turba quam ullius conspectior erit. At enim quid ita solus civium curam ago? nihilo magis quod respondeam habeo, quam si quæras quid ita solus Capitolium arcemque servaverim. Et tum universalis quam potui opem tuli, et nunc singulis feram.'

item commune periculum proferetur, anteaque ad misericordiam allicientur, et modice benevolentia iudicium volugetur. Narratio autem accusatoris erit quasi membratim gesti negotii suspiciosa explicatio, sparsis omnibus argumentis, obscuratis defensionibus.^b Defensori, aut præteritis, aut obscuratis suspicionum argumentis, rerum ipsarum eventus erunt casusque narrandi. 122. In confirmandis autem nostris argumentationibus, infirmandisque contrariis, sæpe erunt accusatori motus animorum incitandi, reo mitigandi. Atque hæc quidem utrique maxime in peroratione facienda: ⁵ alteri frequentatione^p argumentorum, et coacervatione universa; ⁴ alteri, ^j si plane causam redarguendo explicarit, enumeratione, ut quidque diluerit, et miseratione ad extremum.

XXXVI. 123. C. F. Scire mihi jam videor, quemadmodum conjectura tractanda sit. Nunc de definitione audiamus. C. P. Communia dantur in isto genere accusatori defensorique præcepta.^q Uter enim definiendo describendoque verbo magis ad sensum iudicis opinionemque penetrarit, et uter ad communem verbi vim, et ad eam præceptionem, quam inchoatam habebunt in animis ii, qui audient, magis et propius accesserit, is vincat necesse est. 124. Non enim argumentando hoc genus tractatur, sed tanquam

^b Sit non periodice, sed membratim contactu, suspiciones moveat contra reum, iactis argumentationum seminibus, et obscuratis iis, quæ pro reo dici possent.

⁴ Accusatori adhibenda est enumeratio, et coacervatio argumentorum.

^j Reo.

propulsando periculo.' Schütz.—5 'Schütz. ex edd. vet. Hoc . . . faciendum; sed duplex memoratur h. l. opus oratorium.' Orrell.

NOTE

^p Alteri frequentatione] Consule perorationem ultimæ Verrinæ et Pisonianæ.

^q Communia . . . præcepta] Debet tum accusator, tum reus eam afferre definitionem, quæ communi sapientum consensu maxime recepta sit. Ut in causa qua quis privatam pe-

cuniam de templo subripuit, si quaeratur an id facinus sit sacrilegium; actor ita definit: sacrilegium est subripere aliquid de sacro: reus autem contendet sacrilegium esse subripere aliquid sacri. Vide Quintil. VII. 3.

explicando excutiendaque verbo: ut, si in reo,¹ pecunia absoluta, rursusque revocato, prævaricationem² accusator esse desinat, omnem³ iudicii corruptelam ab reo; defensor autem, non omnem, sed tantummodo accusatoris corruptelam ab reo:⁴ sit ergo hæc contentio prima verborum; in qua, etiamsi propius accedat ad consuetudinem mentemque sermonis defensoris definitio,⁵ tamen accusator sententia legis nititur:⁶ 125. negat enim probari oportere,⁷ eos, qui leges scripserint, ratum habere iudicium, si totum corruptum sit; si unus accusator corruptus sit, rescindere: nititur sequitate; ut illa quasi scribenda lex sic caset, quæ tamen complecteretur in iudiciis corruptis, ea verbo uno prævaricationis comprehendisse dicitur:⁸ 126. de-

¹ Accusator dicit minime probabile esse, a legislatore legitimum haberi iudicium, et totum corruptum esse; et irritum haberi, et unus accusator corruptus sit. Deinde ab æquitate sic argumentabitur: illam legem sic scribendam fuisse, quia sapius solet accusator corrupti; nihilominus uno prævaricationis verbo omnem comprehendere, quæ ad corruptelam iudiciorum pertinet.

CAP. XXXVI. 1 'Unus Oxon. e gloss. corruptelam præfectam ab reo.' Orell, —2 Guelf. nitetur, probante Schutz. in ed. maj. 'Sed hic ubique habes præseptia negat, testatur, repetit, e libris quidem melioribus.' Orell. 'nitetur Erl. et Venet. his: male. Certe futurum est alienum.' Ernesti.—3 'Probari oportere non satia commoda h. l. verba; quæ si absenti, nemo desideraret.' Ernesti. probare oportere Nor. Mox, scripserunt Ald. Junt. Crat. Mannt. Lamb. Grut. scripserint Erl. Schutz. Orell.—4 'Locus corruptus. Sic, uti nos quoque sedimus, Junt. Crat. Camer. Mannt. Grut. Sed Nor. ratum habere audi-

NOTÆ

¹ *Ut, si in reo*] Definitionis exemplum est huiusmodi: Verres plurimum scelerum accusatus, corruptis clam pecunia iudicibus, e iudiciorum laqueis effugit: ab acri accusatore revocatus in jus prævaricationis præterea arguitur. Quid Verres? definitione sic a se prævaricationis crimen amolietur. Ille solum prævaricationis est reus, qui accusatorem corrumpit: ego non corrupti accusatorem; non igitur sum prævaricationis reus. Contra sic instabit actor: Omnis iudicii corruptela, quæ sit corruptis vel iudicibus, vel accusatoribus, est prævaricatio: per Verrem facta est iudicii corruptela, ju-

dicibus ipais corruptis; Verres igitur prævaricationis reus est.

² *Prævaricationem*] Prævaricator, inquit Ulpianus, quasi varicator, qui diversam partem adjuvat, prodita causa sua. Variare autem, est errare in diversas partes distendere. Aliud *τροπος* affert inferius Cicero. Proprie is dicitur, qui cum accusandum suscepit reum, veras probationes dissimulat, falsas vero accusationes admittit.

³ *Defensoris definitio*] Ad communem loquendi consuetudinem propius accedit, ut ex definitione mox affertur patet.

defensor autem testabitur⁵ consuetudinem sermonis; verbique vim ex contrario⁶ reperiet,⁶ quasi ex vero accusatore, cui contrarium esse nomen prævicatoris; ex consequentibus, quod ea litera⁷ de accusatore solet dari iudici; ex nominis ipso, quod significat eum, qui in contrariis causis, quasi varie⁷ esse positus videatur. Sed huic tamen ipsi confugiendum est ad sequitatis locos, ad rerum iudicatarum auctoritatem, ad finem aliquem periculi:⁸ communeque sit hoc præceptum, ut, cum uterque definiat, quam maxime potuerit⁹ ad communem sensum vimque verbi, tum similibus, exemplisque eorum, qui ita locuti sunt, suam definitionem sententiamque confirmet. 127. Atque accusatori¹⁰ in hoc genere causarum locus ille communis, minime esse concedendum, ut is, qui de re confiteatur, verbi se interpretatione defendat: defensor autem et ea, quam proposui,

tum iudicium et totum corruptum sit, si unus accusator corruptus sit, rescindere nititur aequitate. Utilitate quasi scribenda lex esset: qq. (i. e. quamque ut ait Schutz.) vim complecterentur in iudiciis corruptis ea verbo uno prævicationis comprehendere dicitur. Lambinus autem sic, partim et Ranconeti, partim et propria conjectura, rescindere: nititur aequitate, et utilitate; quasi scribenda lex sic esset: QUI JUDICIA ACCUSATOREMVE CORRUPERIT; quamque vim (ὁβριον, significationem, non violentiam, ut perperam accipit Schutz.) complecterentur (scil. Latini) in JUDICIIS CORRUPTIS, eam verbo uno PRÆVARICATIONIS comprehendere (scil. legem) dicit (accusator:) ubi vides maximam partem lectionis Nor. optimo sensu conservari. Orell.—5 'Sic scripsi pro vulgato testatur; nam sequitur reperiet.' Ernesti.—6 Ita Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Grut. repetit Nor. margo Crat. Orell. repetit unus Oxon. Mox, prævicationis Ald. Junt. Crat. Manut. Grut. prævicatoris Erl. Lamb. Schutz. Orell. Deinde, solet est e conjectura Ernesti; solet ceteri omnes. quod P. litera, &c. conj. Hotomann. et Schutz.—7 Gesner. conj. care; recepit Schutz. 'Caret tamen auctoritate hoc vocab.' Orell.—8 Schutz. conj. ad r. i. auctoritatem affinem aliquam periculi, prava sagacitate. Erl. omittit aliquem; male, etsi probet Ernesti. Orell.—9 Lamb. et Schutz. potuerit accommodate ad, &c. 'Nihil opus hac conjectura.' Orell. Paulo post, item locuti sunt Ald. Junt. Manut.—10 Atque accusatori sit Lamb.

NOTÆ

⁵ Ex contrario] Defensor contendit eum qui opponitur prævicatori, appellari verum accusatorem; adeoque prævicatorem esse tantum accusatorem falsum.

⁷ Ex litera] Hoc est: Quando crimen prævicationis intenditur, libellus accusatorius dari solet, non in iudices, sed in accusatorem qui cum

reo collusit. Græcis γράφειν est accusare, γραφή, actio de publico crimine, quam Cicero Latine vertit litteram, ut recte conjicit Nannius.

⁸ Ad finem aliquem periculi] Ostendat defensor imminere periculum, si vox prævicationis ad alium, quam accusatorem, detorqueatur.

æquitate nitatur, et, ea cum secum faciat, non re, sed depravatione verbi² se urgeri queratur. Quo in genere percensere poterit plerosque inveniendi locos: nam et similibus³ utetur, et contrariis, et consequentibus; quanquam uterque, tamen reus, nisi plane erit absurda causa, frequentius. 128. Amplificandi autem causa, quæ, aut cum digrediantur a causa, dici solent, aut cum perorabunt, hæc vel ad odium, vel ad misericordiam, vel omnino ad animos iudicum movendos ex iis, quæ sunt ante posita, sumentur, si modo rerum magnitudo,⁴ hominumve aut invidia, aut dignitas postulabit.

XXXVII. 129. C. F. Habeo ista: nunc ea, quæ cum quale sit quippiam, disceptatur,⁵ quæri ex utraque parte deceat, velim audire. C. P. Confitentur in isto genere, qui arguantur, se id fecisse ipsum, in quo reprehendantur:⁶ sed, quoniam jure se fecisse dicunt, juris⁷ est omnis ratio nobis explicanda: quod dividitur in duas partes primas,

¹ Quæ pertinent ad statum qualitatis.

~~~~~

CAP. XXXVII. 1 Hanc Ernestii conjecturam recepit Schutz. in ed. maj.

NOTÆ

² *Depravatione verbi*] Sic Cicero pro Cæcina § 28. 'Isne apud vos causam obtinebit suam, qui ita defendarit? Ejecl ego te armatis hominibus, non dejeci; ut tantum facinus, non in æquitate defensionis, sed in una litera, latuisse videatur?'

³ *Similibus*] Ut passim utitur Cicero in eadem oratione § 60. 'Quid dicemus? armatos, si Latine loqui volumus, quos appellare vere possumus? opinor eos qui scutis telisque parati ornatique sunt. Quid igitur? si glebis, aut saxis, aut fustibus allquem de fundo præcipitem egeris, jussusque sis quem hominibus armatis dejeceris, restituere: restituisse te dicet? verba si valent: si causæ non ratione sed vocibus ponderantur:

me auctore dicite: vinces profecto non fuisse armatos eos, qui saxa jacerent, quæ de terra ipsi tollerent: non esse arma cespites, neque glebas: non fuisse armatos eos, qui prætereuntes ramum defringerent arboris: arma esse suis nominibus, alia ad tegendum, alia ad nocendum: quæ qui non habuerint, eos inermes fuisse vinces.'

⁴ *Si modo rerum magnitudo*] Cicero pro Cæcina, quia in tenui genere versabatur, non admodum graves adhibet amplificationes: contra in peroratione pro Rabirio, quod de perduellionis crimine egeretur, insignes animorum motus exultat.

⁵ *Juris*] De jure et æquitate jam superioribus libris sæpius diximus.

naturam atque legem: et utriusque generis vis in divinum et humanum jus est distributa; quorum sequitatis est unum, alterum religionis. 130. *Equitatis* autem vis est duplex: cujus altera directi,^a et veri, et justi, et, ut dicitur, equi et boni ratione defenditur; altera ad vicissitudinem referenda gratis pertinet: quod in beneficio, gratia; in injuria, ultio neminatur.^a Atque hæc communia sunt naturæ atque legis: sed propria legis et ea, quæ scripta sunt, et ea, quæ sine literis, aut gentium jure, aut majorum more, retinentur. Scripturam autem privatam aliud est, publicam aliud: publicum, lex, senatusconsultum, foedus; privatam, tabula, pactum^b conventum, stipulatio. Quæ autem scripta non sunt, ea aut consuetudine, aut conventis^c hominum, et quasi consensu obtinentur. Atque etiam hæc imprimis, ut nostros mores legesque insamur, quodammodo naturali jure^d prescriptum est. 131. Et quoniam breviter aperti fontes sunt^e quasi quidam sequitatis, meditata nobis ad hoc causarum genus esse debebunt ea, quæ dicenda erunt in orationibus, de natura, de legibus, de more majorum, de propulsanda injuria, de ulciscenda, de omni parte juris. Si imprudenter,^d aut necessitate, aut casu quippiam fecerit, quod non concederetur iis, qui sua sponte et voluntate fecissent; ad ejus facti deprecationem, ignoscendi petenda

^a *Alteri absoluta considerat quid verum sit et justum, sine ulla comparatione.*

reprehenduntur alii et scripti et editi.—² 'Scribendum aut recti, quod alibi vero et justo additur, aut directe: nam alteram genus, quod sequitur, non est directum et ex ipsa notione sequitatis sumtum.' *Ernesti, directa* Schutz. e cod. Guelf. *directo* Orell. ex ingenio: *directi* Ald. Junt. Crat. Lamb. Manut. Grut.—³ Ita Venet. Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Grut. *piratio nominatur* Nor. *punitio nominatur* Erl. Guelf. et Orell.—⁴ Venet. *natura jure*.—⁵ Ita edd. vett. Venett. Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Grut. *aperti sunt fontes* Guelf. Schutz. Orell.

NOTE

^b *Pactum*] Pactum proprie ex parte stipulantium; conventum, cum quæ pepigerunt promissa sunt, de hisque est conventum: aliquando eadem utriusque notio.

^c *Conventis*] Non scriptis scilicet: quæ enim conventa scripta sunt, ad

jus scriptum, juxta superiorem divisionem, referenda sunt.

^d *Si imprudenter*] Hæc revocari debent ad concessionem, de qua eleganter disserit Cornificius lib. II. ad Heren. § 23. &c.

ventā est; quis sometur ex plerisque locis æquitatis. Expositam est, ut potui brevissime, de omni controversiarum genere; nisi præterea tu quid requiris.

XXXVIII. 182. [p. 242.] C. F. Illud equidem, quod jam unum restare video, quale sit, cum disceptatio versatur¹ in scriptis.* C. P. Recte intelligis: eo enim exposito, munus promissi² omne confecerō. Sunt igitur ambigui duobus adversariis præcepta communia.³ Uterque enim hanc⁴ significationem, qua utetur⁵ ipse, dignam scriptoris prudentia esse defendet; uterque id, quod adversarius ex ambiguo scripto intelligendum esse dicet, aut absurdum, aut inutile, aut iniquum, aut turpe esse defendet, aut etiam discrepare cum ceteris⁶ scriptis, vel aliorum, vel maxime, si poterit, ejusdem; quamque defendet ipse, eam rem et sententiam quemvis prudentem, et justum hominem, si integrum daretur,⁷ scripturum fuisse, sed planius: 183. eamque sententiam, quam significari posse dicet, nihil habere aut captionis, aut vitii; contrarium autem si probarit, fore, ut multa vitia, stulta, iniqua, contraria consequantur. Cum autem aliud scriptor sensisse videtur, et⁷ aliud scripsisse; qui scripto nitetur, eum, re exposita, recitatione uti oportebit;⁸ deinde instare adversario, iterare, renovare, interrogare, num aut scriptum neget, aut contra factum inficietur. Post, judicem ad vim scripti vocet. 184. Hac confirmatione usus, amplificet rem lege laudanda, audaciamque confutet ejus, qui cum palam contra fecerit, idque fateatur, adsit tamen, factumque defendat. Deinde infirmet defen-

* Duobus adversariis qui de scripto ambiguo disceptant.

• Postquam rem exposuerit, debet legere scriptum.

CAP. XXXVIII. 1 Codd. aliquot ap. Orell. et ed. Venet. versatur.—2 Erl. exposito, quod promisi.—3 Uterque enim eam Lamb.—4 Ita Venet. Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Grut. Schutz. qua nitetur Orell. ex codd. Lambini.—5 Lamb. discrepare a ceteris, improbante Orell. Paulo post, posse dicit Erl. et Venet.—6 Lamb. conj. si daretur, vel, si integrum esset.—7 Conjunctio et

NOTE

• Versatur in scriptis] De statu ad Herem. dissociat Hb. n. § 18. et scripti et voluntatis eleganter actor seq.

Delph. et Var. Clas.

Cicero.

5 O

sionem; cum adversarius aliud voluisse, aliud sensisse⁸ scriptorem, aliud scripsisse dicat: non esse ferendum, a quoquam ~~potius~~ ^{blatoris} ~~sensum~~, quam a lege, explicari. Cur ita scripserit, si ita non senserit? Cur, cum ea, quæ plane scripta sint, neglexerit,⁹ quæ nusquam scripta sint, proferat? Cur prudentissimos in scribendo viros, summæ stultitiæ putet esse damnandos? Quid impedierit scriptorem, quo minus exciperet illud, quod adversarius, tanquam si exceptum esset, ita dicit¹⁰ se secutum?⁷ 135. Utetur exemplis iis, quibus idem scriptor; aut, si id non poterit, quibus alii, quod excipiendum putarint, exceperint. Quærenda etiam ratio est, si qua poterit inveniri, quare non sit exceptum: aut iniqua lex, aut inutilis futura dicetur, aut alia causa¹ obtemperandi,¹¹ alia abrogandi: dissentire adversarii vocem atque legis. Deinde amplificandi causa, de conservandis legibus, de periculo rerum publicarum atque privatarum, cum aliis locis, tum in perorando maxime, graviter erit vehementerque dicendum. XXXIX. 136. Ille autem, qui se sententia legis voluntateque defendet, in consilio atque in mente scriptoris, non in verbis ac literis vim legis positam esse defendet: quodque nihil exceperit in lege, laudabit, ne diverticula² peccatis darentur,⁸ atque ut

⁷ Quid impedierit quominus legislator addiderit illam exceptionem, quam adversarius dicit se fuisse secutum, quasi fuisset addita?

⁸ Ne inde peccandi occasio sumeretur.

~~~~~

suspecta est Orellio; quare uncis inclusit.—8 'Alterutrum aliud voluisse, vel aliud sensisse e gloss. natum potest videri, quocirca Schutz. expunxit aliud sensisse. Mihi aliquando suspectius erat aliud voluisse. Lambinus non male scripsit aliud voluisse et sensisse. Satis tamen defenditur codd. lectio aeqq. § 136. 'sententia legis voluntateque.' Orell.—9 'Sic scribendum, non neglexit, et sic habent codd. nostri, edd. Venet. Mediol. Junt.' Ernesti. 'neglexit Grut. Statim, nunquam Ald. Junt. Crat. Lamb. Manut. Grut. nusquam Erl. Venet. Schutz. Orell.—10 Ernesti conj. dicat.—11 'Hæsit in hoc v. Lamb. perperam conjiciens temperandi.' Orell.

NOTE

¹ Alia causa] Sensus est: . Esset scriptum agit.
² Ne diverticula] Exceptio in lege sæpe daret occasionem peccandi. Exempli gratia, sanciat hęc lex absoluta; 'Qui pulsaverit aliquem, injuriarum teneatur;' meta pœnæ

ex facto cujusque judex legis mentem interpretaretur.: Deinde erit utendum exemplis, in quibus omnis æquitas perturbetur,¹ si verbis legum, ac non sententiis pareatur. 137. Deinde genus ejusmodi calliditatis et calumniæ retrahatur² in odium judicis,³ cum quadam invidiosa querela. Et si incidet imprudentiæ causa, quæ non ad delictum, sed ad casum necessitatemve pertineat, (quod genus paulo ante attigimus) erit iisdem æquitatis sententiis contra acerbitatem verborum deprecandum.⁴ Sin scripta inter se dissentiant;⁵ tanta series artis est,⁶ et sic inter se sunt pleraque connexa et apta, ut, quæ paulo ante præcepta dedimus ambigui, quæque proxime sententiæ et scripti, eadem ad hoc genus causæ tertium transferantur.⁷ 138. Nam quibus locis in ambiguo defendimus eam significationem, quæ nos adjuvat, eisdem in contrariis legibus nostra lex defendenda est. Deinde est efficiendum, ut alterius scripti sententiam, alterius verba defendamus. Ita quæ modo de scripto sententiæque præcepta sunt, eadem huc omnia transferemus.

XL. 139. Expositæ sunt tibi omnes oratoriæ partitiones, quæ quidem e media illa nostra Academia¹ floruerunt: "²

¹ Ostendat orator argutias eorum qui scripto nituntur, odium concitare in iudices.

² Precabitur ut ne severe ex ipsis legis vocibus, sed ex ipsa æquitate judicent.

³ Tanta est connexio institutionum oratoriarum.

⁴ Quæ ex dialectica, de qua disserunt Platonici, lumen acciperunt.

CAP. XXXIX. 1 'Sic pro perturbaretur dedimus e codd. Erl. Vit. edd. Venet. Mediol. Junt. Nam alias post scribendum pararetur. Etiam sine libris hoc vidi, et edidissim.' Ernesti. perturbaretur Grut. perturbetur etiam Ald. Manut. Lamb.—2 Ita Ald. Junt. Crat. Manut. Grut. retrahetur Lamb. Schutz. Orell.—3 'Venet. referantur. Post eadem in fine transferimus; corrector fecit transferamus. In eadem additur, Superiorum epilogatio, nempe e marginæ codicis.' Ernesti.

CAP. XL. 4 Lamb. fluxerunt. 'Ant effloruerunt scribendum, aut florue-

NOTÆ

coëreberunt omnes. At addatur exceptio, 'injuriarum teneatur, nisi leviter percusserit, nisi lacessitus percusserit,' illa exceptione si expressa fuerit, fovebitur impunitas scelerum: illa pessimi quique se tuebuntur, dicentque se non percussisse nisi leviter aut nisi lacessites. Legislator

igitur æquitati judicis commisit ut id videret, an injuriarum ille teneatur, qui non nisi leviter aut lacessitus percusserit.

^b Scripta inter se dissentient! De statu contrariarum legum consulatur lib. II. ad Heren. § 15.

¹ Academia] De qua lib. I. de Orat.

neque sine ea aut inveniri, aut intelligi, aut tractari possunt: nam et partiri ipsum, et definire, et ambigui partitiones ¹ dividere, et argumentorum locos nosse, et argumentationem ipsam concludere, et videre, quæ sumenda in argumentando sint, quidque ex iis, quæ sumta sunt, efficiator, et vera a falsis, verisimilia ab incredibilibus dijudicare, et distinguere, aut male sumta, ² aut male conclusa reprehendere, et eadem vel anguste disserere, ut dialectici qui appellantur, vel, ut oratorem decet, late exprimere; ³ illius exercitationis et subtiliter disputandi, ⁴ et copiose dicendi [artis] ⁵ est. 140. De bonis vero rebus et malis, æquis, iniquis, utilibus, inutilibus, honestis, turpibus, quam potest habere orator, sine illis maximarum rerum artibus, ⁶ facultatem, aut copiam? Quare hæc tibi sint, mi Cicero, quæ exposui, quasi indicia fontium illorum: " ad quos si nobis eisdem ducibus aliisve perveneris, tum et hæc ipsa melius, et multo majora alia cognosces. C. F. Ego vero, ac magno quidem studio, ⁷ mi pater: multisque ex tuis præclarissimis muneribus nullum majus expecto."

¹ Sine philosophia morali.

² Philosophicorum.

³ Velim ad illas artes philosophicas pervenire.

⁴ Quam si mihi aditum ad philosophiam aperias.

~~~~~

rant sic intelligendum; sed illud melius puto.' *Ernesti*. *effloruerunt* de Bruti conjectura receperunt Schutz. et Orell.—2 Schutz. de conjectura, et ambigui partes.—3 Ita Grut. et aut male sumta codd. et edd. vet. Venet. Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Schutz. Orell.—4 Guekf. anns Oxon. et Schutz. in ed. maj. *expromere*.—5 'Artis spurium puto: nam copiose dicendi ita ad exercitationem refertur, ut subtiliter disserendi, quia per et conjunguntur.' *Ernesti*. Voc. artis delevit Schutz.

NOTE

§ 9. et 43.

1 Subtiliter disputandi] Dialecticæ enim est dividere, definire, et ar-

gumentari, sed suo, id est, subtili modo.

DE OPTIMO GENERE ORATORUM.

ARGUMENTUM.

Hæc est præfatio, quam Cicero conversis a se e Græco in Latinum sermonem orationibus Æschinis in Ctesiphontem et Demosthenis pro Ctesiphonte præmisit. Quo consilio id fecerit, cum ex ipsa hac descriptione intelligi potest, tum ex Quintiliano XII. 10. scilicet ut horum reprehensiones dilueret, qui ipsales dicendi genus nimis redundans et Asiannum atque vitiosum esse dicebant. Ostendit ergo, plerosque quid sit Attice dicere nescire, atque optimum dicendi genus esse Atticum, h. e. quod tenuis firmiter, mediocria mediocriter, summa graviter tractet.

I. 1. [p. 243.] ORATORUM genera esse^a dicuntur, tanquam poetarum: id secus est: nam alterum^b est multiplex.^c Poëmatum enim tragici,^a comici, epici,^b melici^c etiam

^a *Diversa.*

^b *Poëtarum genus.*

NOTÆ

* *M. Tullii Ciceronis*] Ciceroni tribuitur hic liber a Charisio de Instit. Grammat. lib. II. et jam tum ætate sua eidem inscriptum fuisse testatur Aconius Pedianus in argumento orationis pro Milone.

^a *Tragici*] De poëmate tragico et comico vide lib. I. ad Heren. § 13.

^b *Epici*] Epicum carmen ab *ἔπος*, verbum, nomen habet, quod totum poëtam narratione continetur. Ex

Aristotele hæc ejus definitio colligitur. Imitatio est actionis unius illustris, completæ, certæ magnitudinis, quæ narratione et versu hexametro viros principes cum admiratione et delectatione ad heroicas virtutes allicit.

^c *Melici*] Idem est melicum quod lyricum poëma: ducta vox a *μέλος*, cantus.

ac dithyrambici,^d quod magis^e est tractatum a Latinis, suum quodvis est diversum a reliquis.^a Itaque et in tragoedia^f comicum vitiosum est, et in comœdia turpe^g tragicum; et in ceteris suis est cuique sonus,³ et quædam intelligentibus nota vox.⁴ 2. Oratorum autem si quis ita numerat⁴ plura genera, ut alios grandes, aut graves, aut copiosos, alios tenues, aut subtiles, aut breves, alios eis interjectos, et tanquam medios putet; de hominibus dicet aliquid, de re parum.⁵ In re enim, quod optimum sit, quæritur: in homine dicitur, quod est. Itaque licet dicere et Ennium, summum epicum poetam, si cui ita videtur; et Pacuvium tragicum; et Cæcilium fortasse⁵ comicum. 3. Oratorem genere non divido:^f perfectum enim quæro. Unum est

^a Dedeet. ^d Sua est certa dictionis forma, quam norunt periti.

^e Dicit aliquid de hominibus, quorum aliis alius est dicendi character; paucis de ipsa eloquentia, cujus idea perfectissima quaritur.

^f Oratorem in plura genera non divido.

CAP. I. 1 Lamb. nam alterum est simplex, alterum multiplex.—2 Ita codd. edd. vet. Junt. Crat. Manut. Grut. cujusvis est div. &c. Ald. Post v. reliquis Gar. addit genus. Schutzius de Ernestii conjectura delevit quod magis est tractatum a Latinis. Turneb. Adv. 1. 4. ex uno cod. corrigit quo magis, &c. Nor. habet quo magis est tractatum a Latinis suum, quo cujusque est diversum a reliquis; Lamb. ex Amæsæi conjectura, quod minus est tractatum, &c. Ursin. suspicabatur, dithyrambici etiam, ac iambici, quod magis est tractatum, &c. Muretus conj. quod magis tractatum a Græcis, quam a Latinis. ⁴ In Nor. lectione hæc fere sententia videtur latere: Quo quodque magis est tractatum a Latinis, eo sunt cujusque genus magis est diversum a reliquis, eo magis enitet generum diversitas. Orell.—3 Ita Vit. Schutz. Orell. suus est cujusque certus sonus Venet. Nor. Ald. Junt. Lamb. Manut. Grut.—4 Ernesti conj. numeret. Actutum, Vit. et Schutz. delent plura, quod placet Ernestio.—5 Vit. de re

NOTÆ

^d Dithyrambici] Consule notas in lib. III. de Orat. § 185.

^e Quod magis] Mirum, cum dithyrambici carminis genus dicatur maxime tractatum a Latinis, ejus monumenta omnia vel injuria temporum, vel veterum incuria perisse. Nisi qui forte magis arrideat interpretatio Turnebi Advers. 1. 4. qui quod magis est tractatum a Latinis, non ad dithyrambicum, sed universim ad poematum genus referendum putat.

^f In tragoedia] Recte præcipit Horatius in Arte: 'Versibus exponi tra-

gicis res comica non vult: Indignatur item privatis ac prope socco Dignis carminibus narrari cœna Thyestæ. Singula quæque locum teneant sortita decenter . . . Interdum tamen et vocem comœdia tollit, Iratusque Chremes tímido delittigat ore; Et tragicus plerumque dolet sermone pedestri.'

^g Cæcilium fortasse] Multi primas inter comicos tribuere Cæcilio, ut jam annotavimus lib. II. de Orat. § 40:

^h Genere non divido] Oratoris mu-

autem genus perfecti, a quo qui absunt, non genere differunt, ut ab Attio⁶ Terentius;⁷ sed in eodem non sunt pares. Optimum est enim orator, qui dicendo animos audientium et docet, et delectat, et permovet. Docere, debitum est; delectare, honorarium; permovere, necessarium.

4. Hæc ut alius melius,⁸ quam alius, concedendum est: verum id fit non genere,⁹ sed gradu. Optimum quidem unum est; et proximum, quod ei, simillimum: ex quo perspicuum est, quod optimo dissimillimum sit, id esse deterrimum. 11. Nam quoniam eloquentia constat ex verbis et sententiis,¹⁰ perficiendum est, ut pure et emendate¹¹ loquentes, (quod est Latine)¹² verborum præterea, et propriorum, et translatorum elegantiam¹³ persequamur: in propriis, ut aptissima eligamus; in translatis, ut similitudinem secuti, verecunde¹⁴ utamur alienis. 5. Sententiarum autem totidem genera sunt, quot diximus esse laudum: "sunt enim docendi, acutæ, delectandi, quasi argutæ, commovendi, graves." Sed et verborum est structura¹⁵ quædam, duas res efficiens, numerum, et lenitatem:¹⁶ et sen-

⁶ Ut Attius genere differt a Terentio; Attius enim poeta tragicus, Terentius comicus est.

⁷ Præstat.

⁸ Diversa eloquentiæ speciei.

⁹ Optimo.

¹⁰ Loqui.

¹¹ Nec audacius nec frequentius.

¹² Quot sunt genera dicendi cum dignitate.

¹³ Ad docendum adhibentur subtiles sententiæ, ad delectandum concinnæ et urbana, ad movendum graves.

¹⁴ Collocatio.

parum ipsa.—6 Venet. Ald. Junt. Lamb. Grut. ut ab Accio.

CAP. 11. 1 Ita edd. omnes; sed vet. cod. ap. Oudendorp. et tralatarum elegantiam. Idem codex mox, in tralatis.—2 Lamb. in ed. 1566. ex amici conjectura, esse gradus oratorum. Ipse postea improbat.—3 Unus Oxon. Lamb. Schutz. Orell. et lenitatem. Mox probandam suspectum erat Lambino.

NOTÆ

nus est docere, delectare, permovere; quo si quis non fungatur, inter oratores non numerabitur. Ut autem id alius alio melius præstat, non genere ipso, sed gradu distabit a ceteris. Poëtæ differunt genere; qui enim in arte dramatica excellit, si minime sit epopœiæ peritus, is ab epicorum poëtarum genere exclusus locum in-

ter comicos tenebit.

¹ Attio] Vide lib. III. de Orat. § 27.

² Verbis et sententiis] De quibus copiose et eleganter præcipit lib. III. de Orat.

³ Pure et emendate] Pure loquitur qui sine peregrinis et barbaris vocabulis, emendate qui sine solœcismo loquitur.

tentiar suam compositionem⁴ habent, et ad probandam rem accommodatum ordinem: sed earum omnium rerum, ut sedificiorum,⁴ memoria est quasi fundamentum, lumen actio. 6. Ea igitur omnia in quo summa,⁵ erit orator peritissimus;⁶ in quo media, mediocris; in quo minima, deterrimus. Et appellabuntur omnes oratores, ut pictores appellantur etiam mali:⁷ nec generibus inter sese, sed facultatibus different.⁷ Itaque nemo est orator, qui se Demosthenis similem esse nolit: at Menander,¹ Homeri nolit:⁸ genus enim erat aliud.⁸ Id non est in oratoribus: aut si est,⁶ ut alius gravitatem sequens, subtilitatem fugiat; contra, alius acutiorem se, quam ornatiorem, velit;⁷ etiamsi est in genere tolerabili, certe non est in optimo; siquidem, quod omnes laudes habet,⁹ id est optimum.

III. 7. Hæc dixi brevius equidem, quam res petebat: sed ad id, quod agimus, non fuit dicendum pluribus. Unum enim cum sit genus, id quale sit, quaerimus. Est autem tale, quale floruit Athenis:⁹ ex quo Atticorum oratorum ipsa vis ignota est, nota gloria.⁹ Nam alterum multi

⁴ *Dispositionem.*

⁵ *In quo perfectissima fuerint.*

⁷ *Qui non bene pingunt.*

⁶ *Nec specie differunt, siquidem artem eandem profectentur, sed facultate et industria qua alius alium superat.*

⁸ *Esse similis.*

⁸ *Nam genus pœæcos comicum Menander, epicum Homerus attigit.*

⁹ *Quod est ex omni parte perfectum.*

⁹ *Est simile Attico dicendi generi.*

⁹ *In quo genere præcellenti pauci noverunt in quo consistat vis oratorum Atticorum, multi norunt quanta gloria floreat.*

Conjunctio et deest in Ald.—4 Hæc, ut *sedificiorum*, delenda consuebat Lamb. et Nagel.—5 Ita Venet. Ald. Junt. Crat. Manut. Grut. omnia in quo erunt summa unus Oxon. Lamb. Orell. in quo omnia erunt summa Nor. omnia in quo summa erunt Schutz. hand monito lectore. Mox, is erit orator perfectissimus Schutz. ex emend. Ruhnkenii ad Rutil. Lup. p. 200. erit orator perfectissimus Lamb. in ed. 1566. et Orell. is conj. etiam Ernesti. peritissimus orator Vit. Venet. Mediol. Nor. erit orator præstantissimus Lamb. in marg. ed. 1584. 'An orator gloss.?' Orell.—6 Unus Oxon. et Lamb. aut etiamsi est.—7 Unus Oxon. et Nor. malit; Lamb. esse velit.

NOTÆ

¹ *Menander*] Poëta comicus Atheniensis, comedias amplius centum, et epistolas aliquot scripsit; quæ omnia, exceptis quibusdam fragmentis, desi-

derantur. Natus est Olympiadis 100. anno 3. ante Christum 342. Obiit, Eusebio teste, Olymp. 121: anno 4. ante Christum 293.

viderent, vitiosi nihil apud eos: alterum pauci, laudabilia esse multa. Est enim vitiosum in sententia, si quid absurdum, aut alienum, aut non acutum, aut subinsulsum est: in verbis, si inquinatum, si abjectum, si non aptum; si durum, si longe petitum. 8. Hæc vitaverunt fere omnes, qui aut Attici numerantur, aut dicunt Attice: sed quatenus valuerunt,¹ sani duntaxat et sicci habeantur, sed ita, ut palæstrice^m spatium in xysto iis liceat,² non ab Olympiis³ coronam petant:⁴ qui quamvis careant⁵ omni vitio, non sunt contenti quasi bona valetudine, sed vires,⁶ lacertos, sanguinem quærent, quandam etiam suavitatem coloris: eos imitemur, si possumus;⁷ sin minus, illos potius, qui incorrupta sanitate sunt, (quod est propriam Atticorum) quam eos, quorum vitiosa abundantia est, quales Asia multos tulit. 9. Quod cum faciemus, (si modo id ipsum assequemur: est enim permagnum) imitemur, si poterimus, Lysiam, et ejus quidem tenuitatem potissimum:

¹ Sed quatenus ab illis orationis vitiis abfuerunt, similes habeantur iis, qui, sanæ cum sint corpore, possunt ad modicam exercitationem deambulare in porticu, in qua solent hyberno tempore exerceri athletæ: sed non sunt tam robustis viribus, ut in ludis Olympicis decertare cum athletic possint.

² Eos imitari debet orator, qui cum omni vitio corporis careant, &c.

CAP. III. 1 Ita Ald. Junt. Crat. Lamb. Grut. Schutz. sed quatenus valuerunt Manut. sed qui hactenus valuerunt volebat, non tamen edidit, Lamb. sed qui catenus vitaverunt e codd. Gulielm. Lallem. et Orell. Mox, sani et sicci duntaxat Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Grut. sani duntaxat et sicci Venet. Mediol. Schutz. et Orell. Dein, sed omittit Lamb.—2 Ita Grut. Schutz. Orell. ut eis palæstrice sp. in xysto liceat Lamb. ut palæstrice sp. in xysto ut liceat Ald. Junt. Crat. Manut. ut palæstrica sp. in xysto ut liceat Nor. palæstrica conj. etiam Paschal.—3 Ald. Junt. Lamb. Grut. qui cum careant; Venet. et Nor. qui quomodo et quamvis careant; unde Ernesti qui quamvis careant, improbane Orell. qui sic legit et interpungit, petant. Qui, cum careant

NOTE

¹ Sed ita, ut palæstrica] Ea metaphorâ Cicero monet eos quos ad magnificentum et sublime dicendi genus non finxit natura, debere non in gravioribus, sed levioribus causis tractandis versari.

² Olympiis] De ludis Olympicis breviter diximus lib. xv. ad Heren. § 3.

⁶ Sed vires, &c.] Qua translatione hortatur oratorem Tullius, non modo ad vitanda orationis vitia, sed præterea ad comparandum orationis robur, validas argumentationes, copiam denique et venustatem. Quod assequi si non liceat, eligatur potius sana ac pressa Atticorum dietio, quam vitiosa Asiaticorum redundantia.

est enim multis in locis grandior: sed quia et privatas ille plerasque, et eas ipsas aliis, et parvarum rerum causulas scripsit, videtur esse jejuni^a, quoniam se ipse consulto ad minutarum genera causarum limaverit.⁹ IV. Quod qui ita faciet, ut, si cupiat uberius esse, non possit, habeatur sane orator, sed de minoribus: magno autem oratori etiam illo modo^e sæpe dicendum est in tali genere causarum. 10. Ita fit, ut Demosthenes certe possit submissee dicere:^p elate Lysias fortasse non possit. Sed si^r eodem modo putant, exercitu in foro et in omnibus templis, quæ circum forum sunt, collocato, dici pro Milone^q decuisse,^s ut si de re privata ad unum judicem diceremus; vim eloquentiæ sua facultate, non rei natura, metiuntur. 11. Quare quoniam nonnullorum sermo jam increbuit,^t partim seipsos Attice dicere,^u partim neminem nostrum dicere;^v alteros negligamus:^w satis enim his res ipsa respondet,^x cum aut non adhibeantur ad causas, aut adhibiti derideantur: nam si arriderentur,^y esset id ipsum Atticorum.^z [p. 244.] Sed qui dici a nobis Attico more nolunt, ipsi autem, se non oratores esse, profitentur;¹ si teretes¹ aures habent, intelligensque iudicium, tanquam ad picturam probandam, ad-

^a Siccior.^b Expolliuit.^c Tenui.^d Quod jejune et exiliter dicant.^e Quod uberius dicamus.^f Contemnamus eos, qui Atticorum nomen immerito usurpant.^g Res ipsa convincit eos minime dicere Attice.^h Si communi plausu exciperentur, hoc esset signum eos Attice loqui.ⁱ Eruditus.

coloris, eos, &c.—9 Manut. limaverat; Schutz. suspicabatur limavit.

CAP. IV. 1 'Videtur scribendum Si qui, aut Qui.' Ernesti. 'Sed ubi vis h. l. subjectum est, 'falsi illi Attici nostrates.' Orell.—2 Lamb. conj. *detuisse*; Nor. habet *potuisse*.—3 Ita edd. vet. et Orell. *increbuit* Lamb. et Schutz.—4 Ita Lamb. Schutz. Orell. *arrideantur* Ald. Junt. Crat. Manut. Grut. *adhibeantur* Nor.—5 Ernesti conj. *se non oratores profitentur*, omisso

NOTE

^p *Submissee dicere*] Et vero in oratione contra Leptinem adhibuit exile dicendi genus.

^q *Pro Milone*] Qui in iudicium vocatus quod Clodium interfecisset, frustra a Cicerone defensus est anno U. C. 700. ante Christum 54. Tullius

Clodianorum acclamatione, et armatis in foro militibus a Pompeio positus territus, non ea, qua solebat, dixit constantia: orationem autem illam quam quotidie admiramus, scripsit, cum fuisset Milo Massiliam in exilium pulsus, uti tradit Arconius.

hibentur⁶ etiam inscil faciendi cum aliqua solertia iudicandi: *J* 12. sin autem intelligentiam ponunt in audiendi fastidio, neque eos *libet quidquam* excelsum magnificumque delectat; ⁴ dicant, se subtile quiddam et politum velle, grave oratumque contemnere: id vero desinant dicere, qui subtiliter dicant,⁷ eos solos Attice dicere, id est, quasi sicce⁸ et integre, at ample, et ornate, et copiose, cum eadem integritate, Atticorum est: quid? dubium⁹ est, utrum orationem⁵ nostram tolerabilem tantum, an etiam admirabilem esse cupiamus? non enim jam quærimus, quid sit Attice, sed quid sit optime dicere. 13. Ex quo intelligitur, quoniam Græcorum oratorum præstantissimi sunt ii, qui fuerant Athenis; eorum autem princeps facile Demosthenes; hunc si quis imitetur, eum et Attice diciturum, et optime: ut, quoniam Attici nobis propositi sunt ad imitandum, bene dicere, id sit Attice dicere.

J *Judicent ipsi an Attico more dicamus, quemadmodum aliquando adhibentur ad iudicium de tabellis ferendum, qui tabellas pingere nesciant, modo valeant ingentio.*

⁴ *Quod si putant ideo se intelligentes esse, quod in audiendo gravi et sublimi orationis genere fastidium præ se ferant.*

⁵ *Id est, quasi dicerent eos solos loqui Attice, qui sicce et jejune loquerentur, reliquis orationis vitiiis vitatis.*

case, vel se non oratores esse confiterentur.—6 ‘Schutz. de Ernestii conjectura adhibeantur; sed cum h. l. grata quadam negligentia imago ipsa cum re miscetur, ἀνωλότου hoc indicativi longe rectius sese habet.’ Orell.—7 Ita Vit. Schutz. Orell. dicunt Ald. Junt. Crat. Mannt. Lamb. Grut. Mox, quasi sicce et integre. At ample, et ornate, ꝑc. Schutz. et Orell. quasi sicce, et integre, et ample, ꝑc. unns Oxon. Nor. Ald. Junt. quasi sicce. At integre, et ample, ꝑc. Grut. quasi sicce et integre. At si ample, ꝑc. Lamb. ‘Quasi sicce et integre, at ample, et ornate’ Ita arbitror locum esse bene constitutum, qui in libris valde vitiatas est. Transpositæ fuere particule et et at.’ Ernesti.—8 Lamb. cui dubium.

NOTE

⁶ *Quasi sicce*] Esse aliquam hoc loco labem diversæ lectiones ostendunt. Legit Lambinus, *Eos solos Attice dicere, id est, quasi sicce et integre. At si ample, et ornate, et copiose, cum eadem integritate, Atticorum est; quid dubium est.*

⁸ *Utrum orationem*] Sensus est: Si oratio omnibus suis partibus æquabi-

liter fluens et integra, videtur ipsis Atticorum propria, et revera tolerabilis est; certe cum ad orationis integritatem accesserit amplitudo, ornatus, et copia, non modo tolerabilis erit, sed etiam admirabilis. Jam vero quis sanæ mentis orationem admirabilem tolerabili non prætulit?

v. Sed cum in eo magnus error esset, quale esset id dicendi genus; ¹ putavi mihi suscipiendum laborem, utilem studiosis, mihi quidem ipsi non necessarium. 14. Converti enim ex Atticis duorum eloquentissimorum nobilissimas orationes inter se contrarias, Æschinis Demosthenisque: nec converti, ut interpret, sed ut orator, sententiis iisdem, et earum formis, tanquam figuris, verbia ad nostram consuetudinem aptis; ² in quibus non verbum pro verbo ³ necesse habui reddere, sed genus omnium verborum vimque servavi: non enim ea me annumerare ⁴ lectori putavi oportere, sed tanquam appendere. 15. Hic labor meus hoc assequetur, ut nostri homines, quid ab illis exigant, qui se Atticos volunt, ⁵ et ad quam eos quasi formulam dicendi revocent, intelligant. Sed exorietur ⁶ Thucydides: ⁷ ejus enim quidam eloquentiam admirantur. Id quidem recte: sed nihil ad eum oratorem, quem quærimus. ⁸ Aliud est enim explicare res gestas narrando, aliud argumentando criminari, crimenve dissolvere: ⁹ aliud narratione tenere auditorem, aliud concitare. 16. At loquitur pulchre. Num melius, quam Plato? ¹⁰ necesse tamen est oratori, quem quærimus, controversias explicare forenses dicendi genere apto ad docendum, ad delectandum, ad permovendum. vi. Quare si quis erit, qui Thucydidio ⁴ genere causas in foro

¹ Atticum.

² Servatis iisdem sententiis et earum figuris, adhibitis verbis Latinis.

³ Sed objicietur mihi dictionis genus, quod usurpavit Thucydides.

⁴ Nihil confert ad oratorem qui in causis civilibus exorari debet.

⁵ Accusare aut defendere.

CAP. V. 1 Lamb. non verbum verbo.—2 Lamb. qui se esse Atticos volunt.—3 Ita Ald. Junt. Crat. Lamb. Grut. Sed exoritur Nor. Manut. 'Vere et ex Ciceronis usu.' Orell.

CAP. VI. 4 Thucydidis Mediol. Mox, se dicturum profiteatur Nor. dictu-

NOTE

¹ Annumerare] Ducta a vendentibus translatio; quorum alii rerum quas diatrabant numerum, alii pondus attendunt. Qui verbum verbo reddit interpret, singulas voces quasi numerat: appendit qui sententias sententiis exprimit, nec verbis sin-

gillatim vertendis scrupulosius adhaeret.

² Plato] 'Quis enim ubarier id dicendo Platone? Joveni aiant philosophi, si Græce loquatur, sic loqui,' Tullius in Bruto, § 121.

dicturum se esse profiteatur, is abhorreat etiam a suspicione ejus, quæ versatur in re civili et forensi: qui Thucydidem laudavit, suæ nostram ascribat sententiam.' 17. Quin ipsum Isocratem, quem divinus auctor Plato, suum fore æqualem, admirabiliter in Phædro laudari fecit a Socrate, quemque omnes docti summum oratorem esse dixerunt, tamen hunc in numero non repono: non enim in acie versatur, et ferro; quasi rudibus ejus eladit oratio. A me autem (ut cum maximis minima conferam) gladiatorum par nobilissimum inducitur. Æschines, tanquam Æsernius, ut ait Lucilius,

' non spurcus homo, sed doctus et acer,
Cum Pacidiano hic componitur, optimu' longe
Post homines natos.'

* Si quis in foro causas peroret eo stylo, quo Thucydides in historia utitur, is alienissimus erit a dicendi genere, quod in re forensi ac civili adhibendum est.

* Qui laudaverit Thucydidem, ejus sententiam facile subscribimus.

* Non enim tanquam in acie ac vero certamine graviore causas tractavit, sed in levioribus causis, velut in umbratili pugna sese exerovit.

* A me autem, ut cum facultate dicendi gladiatoriam artem conferam, duo oratores quasi gladiatores nobilissimi inducuntur. Æschines, tanquam Æsernius gladiator, ' non spurcus homo, sed doctus et acer,' ut ait Lucilius, cum Demosthene confertur, tanquam cum Pacidiano longo optimo gladiatore.

rum esse profiteatur, omisso pronomine se, Ald. Junt. Manut. Tum, is abhorrebit Nor. Schntz. Orell. Deinde, etiam suntione ejus, qua versatur Nor. a suntione et suspicione ejus Mediol. quod versatur Schutz. de conjectura Ernestii. ' Sed sic intelligendum: Is remotus erit vel a levi cogitatione ejus causæ, quæ,' &c. Orell.—2 Lambino tribuit laudabit, hoc probans, Grut. Recepti Schutz. Mox, ascribat suæ nostram sententiam Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Grut. suæ nostram ascribat sententiam Mediol. Schutz. Orell.—3 Lamb. hoc in; Grut. hanc hoc in. Actutum, numerum unus Oxon. Cf. de Invent. 1. § 39.—4 Schutz. in ed. min. versatur ferro; in ed. vero maj. de Purgoldi conjectura, versatur cum ferro. Mox, sed quasi Nor. Manut. Orell. Tum, ludis oratio Schutz.—5 Æschines enim cum Demosthene Schutz. non probante Orell.—6 Ita Ald. Junt. Crat. Manut. Grut. Schutz. Pacidiano Nonius ed. Merceri v. ' Spurcum,' Wolfius Tusc. 1v. 21. et Orell. Placidiano Lamb. Donza, Lallem. ex Horat. 11. Sat. 7. 97.—7 Schutz. e Nonio, natos, gladiator qui fuit unus. ' Locus sanus est sine his, etsi dubitabat etiam Ernesti.'

NOTE

* Non spurcus] Spurcum sævum et sanguinarium interpretatur Nonius Marcellus § 425. qui hanc ipsam e Lucilii Sat. lib. 1v. locum subjicit: ' Æsernius fuit Placcorum munere quidam Samnis, spurcus homo, vita

illa dignus loquoque: Cum Pacidiano componitur, optimus multo, Post homines natos, gladiator qui fuit unus.' Æsernius porro est ex Samnitum oppido Æsernia; cui jam, Leandro teste, nomen est *Sergna*.

Nihil enim illo oratore^v arbitror cogitari posse divinius. 18. Huic labori nostro duo genera reprehensorum opponuntur: unum hoc^v 'Verum melius Græci: a quo quæ-
ratur, ecquid possint ipsi melius Latine: alterum: 'Quid istas potius legam, quam Græcas?' Iidem Andriam et Synephebos,^x nec minus Terentium et Cæciliam, quam Menandrum legunt: nec Andromacham,^y aut Antiopam, aut Epigonos Latinos recipiant: sed tamen Ennium et Pacuvium et Accium potius, quam Euripidem et Sophoclem legunt.^z Quod igitur est eorum in orationibus e Græco conversis fastidium, nullum cum sit in versibus?

VII. Sed aggrediamur jam, quod suscepimus; si prius exposuerimus, quæ causa^w in iudicium deducta sit. 19. Cum esset^z lex Athenis, ne quis populi scitum faceret,^z ut quisquam corona donaretur in magistratu prius, quam ra-

^v Demosthene.

^w Controversia.

^z Decretum ferret.

Orell.—8 Totum hunc locum Lambinus ordinavit hoc modo: *quam Græcas? Nec Andromacham . . . recipiant. Sed tamen . . . legunt. Iidem Andriam . . . legunt. Quod igitur, &c.* Ernesti conj. *At iidem Andriam; et rejiciant pro recipiant; Mediol. habet recipiant.* Lambinum secuti sunt Schutz. et Orell.

NOTE

^v *Unum hoc*] Sensus est: Duo contra nos potissimum objiciunt; primo melius scripisse Græcos. Sed ex illis quæro, num melius Latine scribere possint, quam nos scribimus. Deinde opponunt satius esse Græcas orationes legere, quam in Latinum sermonem conversas. Quibus respondeo, eos, cum fabellas Latinas ad verbum de Græcis expressas non inviti legant, posse etiam Latine reditis orationibus delectari.

^x *Andriam et Synephebos*] Menandri Græcas comædias, quorum prior a Terentio, posterior a Cæcilio in Latinam linguam conversa est.

^y *Nec Andromacham*] Quasi dicat: Esto sane, tragædias Andromacham, aut Antiopam, aut Epigonos dicant se respere e Græco conversas. Cur

igitur Ennium, Pacuvium, et Accium, Latinos poëtas, potius, quam Euripidem, et Sophoclem legunt? Porro Andromache, uxor Hectoris, tragædia est Euripidis, quæ etiamnum extat. Antiopa, conjux Lyci, regis Thebanorum, adversis, ac deinde secundis casibus celebris, tragædiæ dedit argumentum. *Ἐπιγόνος*, veteris fabulæ titulus, plura potest significare. Est enim *Ἐπιγόνος*, *privignus*, vel etiam *ex secundis nuptiis natus*: *Ἐπιγόνος* dicuntur præterea *posteri*.

^z *Cum esset*] Celebris illa, quam inscripsit Demosthenes *πρὸς τὸν ἀρχόντην, de corona*, oratio, incepta est Charonda archonte, uti tradit in Demosthene Plutarchus, sive Olymp. 110. anno 8. ante Christum 338.

tiones^v retulisset; et altera lex, eos, qui a populo donarentur, in concione donari debere; quia in senatu^a Demosthenes curator^v *muris reficiendis*^b fuit, eosque refecit pecunia sua; de hoc igitur Ctesiphon^c scitum fecit, nullis ab ipso rationibus relatis, ut corona aurea donaretur, eaque donatio fieret in theatro, populo convocato, (qui locus non est concionis legitimæ) atque ita prædicaretur: 'Eum donari virtutis ergo benevolentiaque, quam erga populum Atheniensem haberet.' 20. Hunc igitur Ctesiphontem in iudicium adduxit Æschines, quod contra leges scripsisset, ut et rationibus non relatis corona donaretur, et ut in theatro, et quod de virtute ejus et benevolentia falsa scripsisset; quoniam Demosthenes nec vir bonus esset, nec bene meritus de civitate. Causa ipsa abhorret illa quidem a formula consuetudinis nostræ; sed est magna. Habet enim et legum interpretationem satis acutam in utramque partem, et meritum in rempublicam contentionem sane gravem. 21. Itaque causa Æschini,^d quoniam ipse a Demosthene esset capitis accusatus, quod legationem ementitus^d esset, ut ulciscendi inimici causa, nomine Ctesiphontis, iudicium fieret de factis famaue Demosthenis.^e

^v *Rei administratae.*

^a *Causa fuit accusandi Ctesiphontem.*

^b *Ut ad ultionem de inimico sumendam, specie accusationis in Ctesiphontem instituenda, in mores et facta Demosthenis iudicium exerceretur.*

~~~~~

CAP. VII. 1 Ita Nor. Ald. Junt. Manut. Lamb. Grut. 'Cum hæc lectio aperte sit vitiosa, Lambinus proposuit, *debere: quia in tribu sua Demosthenes curator: hocque recepisse cum Lalle. et Schutz. nisi dubium mihi remaneret, an ἐν τῇ βουλευτικῇ Cicero converterit in senatu, nec potius in curia, vel in senaculo.*' Orell.—2 *Causa autem fuit accusandi Ctesiphontis Æschini*

NOTÆ

^a *In senatu]* Lambini lectio, in sua tribu, eo probabilior est, quod ipsius Ulpiani, qui in Demosthenem commentarios edidit, auctoritate confirmetur.

^b *Muris reficiendis]* Cum Philippus, Alexandri Magni pater, hostis Athenis immineret, jam victis Thebanis, quibuscum belli societatem inierant Athenienses.

^c *Ctesiphon]* Unus ex magistratibus, qui urbem administrabant.

^d *Legationem ementitus]* Hoc est argumentum orationis *τῆς πρὸς τὴν ἀσπασπείαν*, de falsa legatione, qua Demosthenes Æschinem accusat, quod ad Philippum de pace legatus, turpes et inutiles pacis conditiones admisisset, et ad senatum falsa retulerit.

Non enim tam multa dixit de rationibus non relatis, quam de eo, quod civis improbus, ut optimus, laudatus esset. 22. [p. 245.] Hanc mulctam [†] Æschines a Ctesiphonte petiit [‡] quadriennio ante Philippi [§] Macedonis mortem; sed iudicium factum est aliquot annis [¶] post, Alexandro jam Asiam tenente: ad quod iudicium concursus dicitur e tota Græcia factus esse. Quid enim aut tam visendum, aut audiendam fuit, [‡] quam summerum oratorum in gravissima causa, ^b accurata et inimicitia incensa contentio? 23. Quorum ego orationes si, ut spero, ita expressero, virtutibus utens illorum omnibus, id est, sententiis, et earum figuris, et rerum ordine, verba persequens eatenus, ut ea non abhorreant a more nostro; (quæ si e Græcis omnia conversa non erunt, tamen ut generis ejusdem sint elaboravimus [¶]) erit regula, ad quam eorum dirigantur orationes, qui Attice volent [¶] dicere. Sed de nobis satis. Aliquando enim Æschinem ipsum Latine dicentem audiamus.

^b Egit Æschines, ut mulcta Ctesiphonti irrogetur.

*****

Lamb.—3 Lamb. aut tam audiendum fuit.—4 Codd. aliquot, et ed. Mediol. elaborabimus, probante Gulielmo.—5 Ita Vit. Schutz. Orell. volent Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Grut.

NOTE

^a *Mulctam*] Notat Viperanus eam fuisse quinquaginta talentorum; quæ summa ad monetam nostratrem redacta libras Gallicas conficit 52,500. vel, juxta aliorum calculum 90,000. aut etiam 120,000.

[†] *Philippi*] Qui, communibus Græcorum suffragiis belli dux contra Persas electus, in ipsa ludorum celebritate a Pausania, corporis sui stipatore, confossus, obiit Olympiade 111. anno 1. ante Christum 336. Diodorus,

Justinus, &c.

[‡] *Aliquot annis*] Decennio post, Aristophonte archonte, ut narrat Plutarchus in Demosthene.

^b *Gravissima causa*] Cujus hic exitus fuit. Suffragiis destitutus Æschines voluntario sese mulctavit exilio, ac Rhodum recessit; ubi cum Demosthenis orationem admirantibus amicis legisset, Quid, inquit, si audissetis?

www.libtool.com.cn

NOTÆ VARIORUM
IN
MARCI TULLII CICERONIS
LIBROS RHETORICOS.

Delph. et Var. Clas.

Cicero.

5 P

www.libtool.com.cn

IN LIBROS AD HERENNium,
EX EDITIONE PETRI BURMANNI SECUNDI,
LUGD. BAT. 1761. 8vo.

IN RELIQUOS,
EX EDITIONE JOS. OLIVETI,
PARIS. 1740. 4to.

NOTÆ VARIORUM

IN

LIBROS RHETORICOS CICERONIS.

AD HERENNIIUM.

LIBER I.

Rhetoricorum ad Herennium lib. 1.] Hæc est inscriptio hujus libri in edd. Victorii, Car. Stephani, P. Manutii, et aliorum antiquiorum. Accedit mens Ma. nisi quod is addat, *M. Tulli Ciceronis Rhetoricorum liber primus ad Cajum Herennium incipit feliciter*: quamvis Ciceroni olim viri doctissimi jure hos libros ad Herennium adjudicari, et verosimiliter assignari eos Cornificio. *Grævius. Rhetoricorum]* Ed. Omnib. a. 1476. *Rhetoricorum novorum.* Oudendorp.

CAP. I. § 1 *Etsi negotiis familiaribus impediti]* Petrus Pitheas in margine Lamb. ed. notat: 'Vel proculum indicat non esse Ciceronis opus.' *Grævius.*

Vix satis otium suppeditare possumus] Sic in omnibus quidem libris Mas. reperi, atque licet nihil mutavi: sed vox otium videtur mihi ab aliquo adjecta, et ita legendum, *vix satis studio supped. poss. ut suppeditare accipiamus absolute, pro έπαρκειν, id est suffice-*

re; quod nostro sermone diceremus, à peine pouvons nous fournir à l'étude. Italico, à fatica possiamo bastare al studio. Cum simus toti fere occupati negotiis familiaribus, vix ulla nostri pars superest, quæ in studio versari possit. *Lambinus.* Pal. quartus, notus optimæ liber, non agnoscit illud studio; aberatque item a membranis Francisci Fabricii, quibus usus fuit Gulielmus noster: qui præterea adscripserat hæc ad oram libri sui variantes lectiones excerptas ex cod. Gemblacensi, Erphurdensi, Bruto-ransi, denique e chartaceo Suffridi Petreii. Ego autem usus sum Palatinæ Bibliothecæ exemplaribus sex, quorum secundus, quartus, ac sextus erant antiquiores cæteris. *Grævius.*

Cognoscere artem rhetoricam] Delectis vocibus artem rhetoricam, sic legendum putabam, non sine causa velle cognoscere intelligebamus: ut subintelligatur, vel repetatur εὐδὸς λόγος, 'rationem dicendi;' quod antecedit. In

nonnullis codd. non est vox *artem*. Lamb. *Cognoscere artem rhetoricam*] Nullus e sex Pall. admisit *voculam artem*; ideoque videtur expungenda: quamvis pro ea contra Lambinum pugnet Gullelmus. Gruterus. Quam juste tueri mediam vocem nonnulli poterint, videant; certe etiam in tribus nostris exemplaribus non adest. Porro quanquam bis, nempe lib. III. in princip. et in fine totius scripti hujus sic loquatur, occurrit tamen l. II. c. 27. 'Veluti qui rhetoricam vituperant propter alicujus oratoris vituperandam vitam.' Et fine lib. III. 'De quinta parte rhetoricæ deinceps dicemus' ubi substantivum æque videmus negligi. Utique et Velleius ita 'comicam novam' dixit, et Ausonius 'sophisticam.' Sed tamen videndum, quom in Mss. legatur, *cognoscere rhetoricam intelligebamus*, an non illud venerit ex duplicata temere prima syllaba verbi sequentis, et auctor dederit *rhetorica*. Nam quom Asconius in Divinationem et orationem de Prætura Urbana citet lib. I. *Rhetoricorum*, et ea propter, quæ citat, tam in libro I. de Inventionem, quam ad Herennium exstant; ut fatendum quidem est ab Mario Victorino illa vocari *Rhetorica*; ita sciendum quoque est, hos ad Herennium libros in Mss. non minus appellari *Rhetorica*, quem titulum sic in Ms. conceptum vidi, *M. Tullii Ciceronis ad Cajum Herennium Rhetoricorum liber explicit*; et testatur idem de duobus P. Lambecius in libro II. Comment. Biblioth. Cæsareæ, quidquid alii negent. Jac. Gronovius. *Artem* non agnoscit Ms. Trajectinus, in quo titulus est huc libro *Rhetorica nova*. *Velle cognoscere rhetoricam*] Lamb. Grut. et recentiores edd. *Velle cognoscere artem rhetoricam*. Sane Pithæus quoque notavit in Ms. se legisse, *M. Tullii Ciceronis novæ Rhetoricæ lib. I. incipit*: at in V. C. Theod. Bezzæ Vezellii scriptum fuisse, *M. Tullii Ciceronis ad Herennium artis*

rhetoricæ lib. I. incipit. In meo codice est, *M. Tullii Ciceronis Rhetoricorum liber primus ad Cajum Herennium incipit feliciter*. Sed in hoc loco *cognoscere artem rhetoricam*, nec in Pithæi, nec in meo quoque codice legitur *artem*, nec in Mediolanensi 1478. sed nec in P. Victorii Juntina editione Veneta 1537. nec in Caroli, nec Rob. Stephani, et omnibus antiquioribus edd. Cur ergo in recentibus toleratur? *Grævius*. *Rhetoricam*] Vocem *artem* male a recentioribus edd. fuisse intrusam teantur Mss. omnes et edd. vet. licet ita vulgo legas quoque apud Priscian. l. III. p. 611. *artis rhetoricæ*. Sed et ibi istas voces esse spurias clamant cetera Prisciani loca, semper modo citantis e lib. I. II. III. &c. ad *Herenn.* Non alienus sum a J. Gronovii sententia, qui ex inscriptione, quam aliquot codd. et edd. primæ produunt, *Rhetoricorum*, divinavit legendum *Rhetorica*. Ond.

Si recta intelligentia, et definita moderatione animi gubernetur] Hoc est, si prudenter et modeste utamur eloquentia; si illa non abutatur ad seditiones concitandas, quales sunt tribunitiæ conciones, et ad imbuendos homines pravis opinionibus, qualis fuit eloquentia sophistarum et illorum philosophorum, qui diserebant nullam esse justitiam, nullam divinam providentiam. Hi sunt qui non intelligentes seu recta intelligentia gubernant eloquentiam, quam propterea tantopere improbat Plato in Gorgia, et aliis in locis. *Græv.*

Arrogantia causa] Vocem *inanis*, quæ fuerat alieno loco posita, et a mota, (nam debet poni infra quinto abhinc versu, et conjungi cum voce *gloria*,) ego hinc sustuli, et in suum locum restitui. Lamb. *Inanis arrogantia causæ*] Pall. omnes et Gullelmiani hoc loco retinent illud *inanis*, quod Lambinus adjungit infra voci *gloria*. Apparet quidem eo commotum, quod ore vulgi teratur, *inanis*

gloria, non item arrogantia inanis. Quomodo tamen locutum hunc scriptarum quid vetat credere? Certe non repugnat aut Latinitatis ratio, aut sententiæ. Miseram vero optimorum scriptorum sortem, si hoc modo illis præscribere, et pro capta nostro quidvis immutare nobis licebit. Hæc Gullelmii schedæ. *Grut. Inanis arrogantia* etiam retinet *Ma. Traj. Burmann. Arrogantia causæ* Lambinus sublatam vocem *inanis* e verbo *arrogantia*, tamquam alieno loco, paullo infra *gloriæ* adjungit: et sane epitheton est multo magis gloriæ aptum, quam arrogantia. Excusis quidem cum manuscriptis convenit: e quibus, ne quem hoc fugiat, aliquot principio carent: a distributione temporis, quo quis uti principio possit; nimirum, 'tria sunt tempora quibus principio uti non possumus,' initium facientes. *Brutus.*

Ea conquisierunt] Sic edidi sæctus vêtustissimos libros, in quibus ita legebatur, non *conquisierunt*. Etiam cap. 10. *quæsiisse* vel *quasiisse* habent libri vêtusti, et priores editi, ubi Gruterus retulit *quæsiisse*: frustra; et ideo correxi. Sic IV. 3. 'nescierunt.' Gronov. Al. *ea conquisierunt*. Quamvis mei codices cum vulgatis *conquisierunt* scribant, absentior tamen Jac. Gronovio ex suis libris reponenti *conquisierunt*. Græv.

Quæ nihil attinebant] Sic legendum; non *quæ nihil ad rem attinebant*, aut, ut habent alii libri vulg. *ad propositum attinebant*: ita enim usitate loquuntur boni scriptores, 'quæ nihil attinent,' sine adjectione. M. Toll. Acad. Quæst. 'Nihil attinet de assensione omnia loqui.' Idem Off. lib. v. 'Neque enim naturæ attinet repugnare.' Idem Accens. lib. v. 'Quid enim attinuit te jubere, in ea parte figere, quæ ad fretum spectaret?' Horat. Od. I. 19. 'Nec veris animosum equis Parthum dicere, nec quæ nihil attinent.' Lamb. Ejecimus duas dictiones *ad rem*, quæ in nullo

comparebant Palatinorum, nam primus earum loco habebat *ad propositum*. Grut. Sic et *Ma. Traj. Burm. Quæ nihil ad propositum attinebant*] Lambinus, ut videtur, ex ingenio, loco emendato, duo hinc verba sustulit, *ad propositum*; cujus conjecturam, Aldi et Victorii editio, tum a tribus Gryphii Mas. libris unus, qui integer est, confirmat; in quo ea verba absunt. *Brut.*

CAP. II. § 2 *Demonstrativum est*] Imperite dixerunt Latini *demonstrativum*, quod Græci *ἐπιδεικτικόν*: cum 'ostentativum' potius debuerit dicere; ut docet Quintil. III. 4. *Lamb.*

Quod positum in controversia habet] Erf. *Quod positum est in contr. et habet*. Duisb. *quod positum in contr. in se habet*. Græv.

§ 3 *Et dispositionis*] Copulationem et ex cod. vetere restitutam, quis non videt esse necessariam? *Lamb.*

Firma animi rerum et verborum. et dispositionis perceptio] Non ita omnes scripti: sed in bene multis posterior copulativa non exstat, quomodo etiam veteres editi, qui mihi quidem hic videntur castiores, quam non consistat dispositio in aliis quam in rebus vel verbis, et memoria præbeat animo firmam perceptionem dispositionis rerum et verborum. Gronov. Copula, quæ est in omnibus meis, est necessaria: nam licet res et verba memoria simus complexi, si tamen dispositionem non tenemus, confundemus et perturbabimus omnia. Græv. Posterior copula deest etiam *Ma. Traj. Burm.*

Impellimur cum diligenti ratione] Gembl. et Bruil. item Pal. 4. *dicendi*: forte fuit *diligenti ratione, pro delegendi*. Veteribus enim *dilectus*, quod nobis hodie *delectum*: diligendi ergo ratio, esset delectus, quo non aliud magis in imitatione necessarium: quippe quem eloquentiam magistrum Cicero sæpe dixit. Gullelmii. *Grut.*

Quoniam igitur demonstratum est, &c.] Tota hæc clausula est ab inter-

pretibus; aut potius, liber iste in epitomen redactus est ab aliquo: quid enim absurdius hunc recapitulatione, cum tribus punctis suis omnia vix signarit, nedum demonstrarit? Sic et infra ubi est, 'Nunc quoniam una,' &c. nihil odiosius est tali insinuatione, hoc in breviculo, idemque postea milles occurrit, non sine incredibili lectorum fastidio, meo certe; quem pudet pigetque tam multas bonas horas consumpsisse in tam turbido lacu. Sed quid faciamus? quia Tullio coheret, tale quid ei dandum videbatur, et vero in libris posterioribus dignas est ferre nomen Tullium. *Idem.*

Nunc, quemadmodum possint ad inventionis rationem oratoris officia] Sic hunc locum restitui ex eo, qui sequitur eadem pag. nunc quoniam una cum oratoris off. q. r. c. f. e. p. s. ut de o. p. l. et eas ad inventionis rationem accommodaremus, &c. Nam libri veteres nihil me adjuverunt, præterquam, quod mihi mendæ suspicionem commoverunt, sic enim habent nonnulli, *possit oratio ad rationem oratoris officii, &c. alii, possit orator ad orationem ipsius officii accommodare, &c.* Lamb.

Quemadmodum ad orationem possint] Ita ed. Victorii, neque aliter Pall. aliquot. Ceteri rationem, nisi quod primus, ad inventionem possint; secundus, quemadmodum oratio ad rationem oratoris officii, &c. Lambinus conjecturam suam nobis objecit, quemadmodum ad inventionis rationem possint, &c. Nihil mutari placet: quippe ad orationem ipsam oratoris officia accommodantur, cum traditur inventiendi via, quæ eloquentiæ mater est. Gualtelmus. *Gruterus.* Ad orationem possint oratoris officia accommodari] Al. Ad rationem possint orat. officia acc. Duisb. possit oratio ad rationem orat. officii acc. Lamb. ed. Ad inventionis rationem possint orat. officia acc. Græv.

CAP. III. § 4 *In sex partes orationis consumitur, in exordium]* Sic pla-

cuit edere, quoniam et quondam ita Victorius, et in tribus meis reperiam. Gron. Nec aliter Ms. Traj. Burn. *In sex partes orationis consumitur, in exordium]* Sic Pith. ac Erfurt. nec non Mediol. Cratand. Victorii et Hervag. edd. quod et Jac. Gronovius probavit. Sed præterea in Erfurt. et Cauchii Mss. non legitur *orationis*, et commode posset abesse. Al. edd. *In sex partes orationis consumitur, exordium.* Græv.

Autmus auditoris aut judicis constituitur, vel apparatus ad audiendum] Monet Gualtelmus exitare in Colombensi et apparatus: quomodo et tres Pall. posteriores; itaque habet illud vel, tanquam insigne glosematis; ut scilicet vel apparatus adjectam fuerit ab librario peram Latino. *Grut.* Verissime conjecit Gualtelmus, idque firmat optimæ notæ codex Duisburgensis, a quo abest etiam *aut judicis*, quod et ipsum supervacuum est. Itaque hunc fidem ducem hic sumus secuti. Erf. *Auditoris vel judicis.* Græv.

Quid conveniat, quid in contrariis sit] Hunc lectionem servant Pall. vetustiores, nam quo quodque exemplar est recentius, hoc pluribus interpolatum est quisquillis excerptorum, unde sec. *quid nobis conveniat, quid, &c.* at primus adhuc amplius, *quid nobis ex adversariis conveniat, quid, &c.* Quælia cum forte reperisset in Gallicæ membranæ Lambinæ, obtulit lectori, *quid nobis cum adversario conveniat, quid, &c.* Non inepte; si alterius ore auctor quisque loqui debebat, non suo. *Gruter.*

Sumus dicturi] Libri Mss. tres habent *sumus acturi.* Ego tamen nihil mutò. Lambini. Gualtelmo placebat *acturi*; inventum in duobus suis, et tribus Lambini. Est quidem 'agere' verbum forense, hincque 'actores causarum:' sed cum parum intersit, et nihil varient Pall. retinens lectionem receptam. *Grut.* Gualtelmo assentitur Erfurt. Pith. Duisb. quæ hie sequor. 'Agere de re aliqua,' sive

in furo, sive in senatu, sive in schola, est dicere, discerere de aliqua re. *Volgg. quibus de rebus simus dicturi Gorr.*

Artificiosa terminus orationis] Pall. tres priora, ex Italia ad nos delati, adjiciunt *totius orationis*: quæ dictio etiam videri non possat, nisi abesset totidem Pall. in Germania fonte descriptis; quorum quartus plane est scriptura antiqua, ut et sentus, qui ultimus præscriptum habet nomen Johannis Palatini, ducis Bavarum ac Sacerdotis; qui fuit pater Frederici H. Electoris. *Grut.*

Producti sumus] Legendam fortassis est, *profecti sumus*. Verantamen nihil muto, præsertim veteribus cædibus vulgatas scripturam confirmantibus, *producti sumus*: quod æquale est Græco verbo *παράστημι*. *Lamb.*

CAP. IV. §. 6. *Quæ Epodes nominatur]* Maluit Gulielmus *Empdes*; ut Latina exponere litera duo Mas. ejus, et Pal. omnes. Translatio tunc ducta esset ab ineantationibus merbas pelleutibus; quarum meminist Suidas: tanquam hæc quoque aethæres magico quasi artifice avernas hominum animas ad se allicerent, sed longius petitum videtur. *Grut.* *Quæ Epodes nominatur]* "Epodes est inductio, cum occultis quadam ratione in exordio inducitur auditer ad audiendum et accurate attendendam. *Gorr.* Epodes in Ma. Traj. *Burm.*

Sin terpe genus casum erit] Ut si pro ebrietate; aut pro podagra dicatur. *Grav.*

Nisi quid nostri fuerimus] Ita quidem, quod ælio, Gothofredus et Græterus, quem ante illos legant edd. *nasti crimus*, quod prostant nostri tres: et particula ista æque frequenter, vel æquius etiam sic construitur ad hæc scriptura. Max quoque iidem: *'benevolentiam capere.'* Gronovius. Utinamque in Ma. Traj. *Burm.* *Nisi quid nostri fuerimus]* Mss. qui-

dem et edd. vult. nisi quid nostri crimus: sed fuerimus est in Duisb. et Erfurtana Ma. et ed. Vict. *Gorr.*

§. 7. *Nec de rebus magnis]* Ut Virg. *'Majas opas, mores.'* *Capidurus.*

Religionem, aut ad pietatem: et si, &c.] Verba illa, quæ erant in libris vulgg. nec esse dicturas, sustulimus, ut supervananea. Petenda enim auct. dæd. *novæ* superiore, *'verba facturos.'* Adde quod non reperitur in tribus libris Mas. *Lamb.* *Ad Deorum immortalium religionem: et si, &c.]* Sæptus sum Victorium et Maantium, Pall. et quinque, item Fabr. nam ratio vulgati verbositas, *religionem, aut ad pietatem, et si, &c.* Male, nam quod cui in mentem veniat, *pietatem* hec intelligi de iis officis, quæ conferuntur in parentes, cognatos, liberos, &c. id vero minus nihilo est: ea attentionem non excitabit, sed magis benivolentiam, itaque ibi mox ponitur. *Grut.* *Edd. ad Deorum immortalium religionem, aut ad pietatem nos esse dicturas, Erf. aut Deorum immortalium religionem, et si.* Merito *Lamb.* et *Grut.* delaverunt hæc verba *aut ad pietatem*: nam nec in Erfurt. nec in Pith, nec Duisb. Mas. leguntur. *Gorr.*

Ad Deorum immortalium religionem] Ut enim ipse Cicero dicit, *'Judicis Deorum immortalium, testimonio senectus, consensu Italie, confessione inimicorum, beneficiis divinis, immortalique vestro maxime lætor Quirites.'* *Capidur.*

Et si regabinus ut attente audiant] Pulcherrime Virgil. *Georg. iv.* *'Hanc etiam, Mæcenas, aspice partem. Admiranda tibi levium spectacula rerum, Magnanimoque duces, totiusque ordine gentis Mores, et studia, et populos, et prælia dicam.'* *Capidur.*

Et si numero exponemus res, de quibus dicturi] Plerique Mss. *quibus de rebus dicturi*; ut videatur id admit-tendum, sed prius expuncta syllaba *res*. *Grut.* Cur illam exigat, non bene intelligo, quum Mss. nihil varietate sua desinant, et in uno plenias-

me legam exponemus res quibus de rebus. Id non minus nunc pati queo, quam initio cap. 2. 'de his rebus posse dicere, que res ad usum civilem constitute sunt;' et centies tum in hac, tum reliqua horum scriptorum parte, et cap. 10. Gronov. quem et vid. ad lib. iv. cap. 8. Burm. Si numero exponemus res, de quibus dicturi] Quidam Mss. si numero exponemus res de quibus rebus dicturi. Alii aliter, si numero exponemus res, de quibus dicturi. Meus Ms. et edd. quaedam, si numero exponemus res, quibus de rebus dicturi. Duisb. si numero exponemus res, de quibus rebus dicturi: quod Jac. Gronovius merito tætur. Exemplum hujus rei est apud Ciceronem pro Cluent. 'Animadverti, iudices, omnem accusatoris orationem in duas divisas esse partes, quarum altera inulti,' et quæ sequuntur. Græv.

CAP. V. § 8 Benevolentiam contrahemus] Quidam putant legendum *contrahemus*, aut *corrademus*: ego nihil muto. Lamb. Cum tradat Lambinus, quosdam arbitrari legendum *corrademus*; prodideritque Bechicheus in libro suo Ms. inveniri *comparemus*; aspicietur quis non de nihilo, duo illa benevolentiam contrahemus esse a largitione scribarum; certe subintelligi posse, nemo negaverit. Grut. Ms. a nostra persona benevolentiam comparemus. Græv.

Aut in remp. quales fuerimus] Quod nostra intersit, et necessitate commotos ad hanc rem accessisse dicamus. Vide exordium Ciceronis orat. pro Rabirio. Capidur.

Aut in eos ipsos, qui audiunt, vel omnes, vel aliquos, referemus] Sic restitui, libros aliquot veteres secutus. Longe profecto melius, quam quo modo habent vulgati, aut in eos ipsos, qui audiunt, aliquid referemus, d. Lamb. Recepti lectionem Lambinianam libris aliquot veteribus nixam, ut quidem ipse affirmat: nam nostri subscribunt vulgato, qui audiunt aliquid refe-

remus, neque ullam suorum varietatem prodidit Gulielmus. Grut. Erf. aut in eos, qui audiunt, aliquid referemus: Lamb. et Grut. edd. aut in eos ipsos, qui audiunt, vel omnes, vel aliquos referemus. Mei quoque omnes; præcipue illi optimi Erfartensis, Duisburgensis, et Pithæi, illa verba, quæ inseruit Lambinus, nescio quibus ex Mss. quos non nominat, et retinuit Gruterus, ignorant. Si in Ms. leguntur, potuerunt in id irrepsisse ex magistri interpretatione versibus interposita, aut margini allita. Noli ego invitis libris, quos alii omnes præter Lambinum evolverunt, retinere, quamvis ea non displiceant mihi. Græv.

Dummodo hæc omnia ad eam ipsam rem, de qua agitur, sint accommodata] Quale illud pro L. Flacco: 'Cum in maximis periculis hujus urbis atque imperii, gravissimo atque acerbissimo reip. casu, socio atque adjutore consiliorum periculorumque majorum L. Flacco, eodem a nobis, conjugibus, liberis nostris, vastitatem a templis, delubris, urbe, Italia depellebam, sperabam potius, iudices, honoris potius L. Flacci me adjutorem futuram, quam miseriarum deprecatorem.' Capidur.

Si nostra incommoda preferemus] Quibus per commiserationem benevolentia captatur. Interdum id facimus a persona alterius, quem defendimus. Vide exordium pro P. Sulla. Capidur.

Si vim, si potentiam, factionem] Quale est exordium in orat. pro P. Quintio. Capidur.

Hospitium, sodalitates, &c.] Arbitratur Gulielmus corrigendum *hospitia, sodalitates*; neque enim odiosum, habere hospitem, aut sodalem. Multitudo in invidia fuit. Grut.

Quam veritate eos considerare] Sic Pal. 2. 4. 6. item Bruil. dictumque vetuste ac venuste videbatur Gulielmo. Grut. Quam veritate considerat] Plerique Mss. et edd. quam veritati con-

fidere. Dniab. quam veritatē considerē: sed Pith. Cauch. mens, cum editis veritatē. In Erfurtano hæc omnia et his adiumentis, naque ad adversariorum preferemus, non habentur. Græv.

Luxuriam eorum] Sic in nullo veteri inveni, sed simpliciter luxuriam adversariorum, ut est in olim editis. Gronov. et ita Ms. Traj. Burm. Si luxuriam eorum preferemus.] Quale est illud in Vatinium principium. Capidur. Sic quidam Mss. In meo et edd. priscis est, si luxuriam adversariorum preferemus, quod in ams quoque Gronovius legit. Græv.

Si res eorum fortiter, sapienter] Quale est illud Darii apud Cartium v. 6. 'Si me cum ignavis,' &c. et Ciceronis exordium in Orat. post reditum in Senatam. Capidur.

Si qua de his existimatio, quæ iudicii expectatio] Quale Apuleii principium est in Apologia. Idem.

Si nostram causam laudando extollemus] Quale est quarti hujus libri totum exordium. Idem. Laudando extollemus] Equidem verba 'extollere' et 'deprimere' aliquoties opposita occurrunt apud Ciceronem, etiam apud Livium, ut patet ex citatis ab patre ad lib. xxx. c. 36. Hic tamen in Mss. mihi occurrit laudando tollemus. Gronov.

Quibus principio uti] His verbis adscripserat Pithæus, 'Hinc orditur V. C. Claud. Puteani vetustatis. exemplar.' De insinuatione et tribus temporibus principii. Græv.

CAP. VI. § 9 *Aut hominem, non rem*] Non sunt in Puteani Ms. Idem.

Non rem spectare oportere] Indicat Gulelmus restare in Bruil. exspectare; quod et mihi repertum in Pal. 1. 2. 4. 6. et sic sæpe expressum in bonis auctoribus: de quo nos integro capite in libellis Suspicionum. Gruter. In Pithæano non leguntur hæc verba, aut hominem non rem. Addit Pithæus, 'et glossa est manu recenti reposita.' Græv.

Aut de aliqua re dicturos] Hactenus impressi interjectum habebant, re eorum dicturos: perperam: sane contra Mss. nostros, et vero de persons, aut de re dicimus. Grut. Vulgg. aut de aliqua re eorum dicturos: sed eorum abest cum ab aliis Mss. tum Putean. Dniab. Erfurt. in quo aut aliqua re dicturos. Græv.

§ 10 *Si persuasus auditor fuerit, id est, si oratio adversariorum auditoribus fidem fecerit*] Quis concoquat hanc explicandi rationem, ut quum in glossa sit singulare, in expositione ponatur plurali numero? Certe non sic facit alibi. Etiam Mss. hic fraudem agnoscunt, in quorum uno non apparet vox auditoribus. In duobus hic ordo est *fidem fecerit auditoribus*, et eorum tamen unus auctoribus. Max lidem duo putarint, quomodo etiam nonnulli. editi antiquiores, alii vero putaverint; quod non video cur sit mutatum. Gronov. In Puteani et Erfurt. codd. legitur, *si persuasus auditor, si oratio adversariorum auditoribus fidem fecerit*: quam lectionem probat Pithæus, addens fuerit, id est est glossa. Non tamen recedendum puto a vulgatis, aut omnia ista delenda, id est, *si oratio adversariorum auditoribus fidem fecerit*, ut sit interpretatio horum verborum, *si persuasus auditor fuerit*. Græv.

Ergo si fidem factam] Propter aliquot verba interposita, iterat ea, quæ ante dicta sunt, sed aliis verbis: quod est scriptoribus perquam usitatum. *Si persuasus* (inquit) *auditor fuerit, id est, &c.* deinde sequitur interpositio: qua absoluta, subjicitur ejusdem rei iteratio aliis verbis, *ergo si fidem, &c.* Lamb.

Ab aliqua re, quæ risum movere possit, exordiamur] In optimo Erfurtensi non est exordiamur, et potest abesse sine ullo detrimento, et àρδ κωωδ repeti. Sic paulo post pro a fabula verosimili, Erfurt. *Fabula verosimilis* sine a. Quod hic non magis desi-

deser, ac in sequentibus vocibus.
Græv.

Imitatione] Imitatio nihil est aliud quam orationis, vocis atque oris affectus representatio verecunda atque venusta; nam historienica est impudens et nimis. Antonius præcipit ea furtim utendam esse, quamobrem in verbo sive voce vitandum est quicquid est scurrile; hæc imitatione oris, quicquid est mimicum. *Terent.*

Depressione] Vocis vultusque deformatione. Hanc Antonius ab oratore non tractandam putat. *Idem.*

Inserzione] Sententia in contrariam partem inclinatio. Hujus exemplum est in l. II. de Oratore, cap. 66. de L. Helvio Lamia, deformi, cujus orationem audivimus Crassus, 'Audiamus, inquit, pulchellum. Respondit Helvius, Natura mihi non formam, sed ingenium dedit. Audiamus igitur hominem disertum, inquit. Erat autem infœcundus et balbus.' *Idem.*

Ambiguo] Ambiguum est, cum ne-secetur in quam partem accipi debeat. Ut cuidam adulatori Africano coronam supe impoenti, cum eam subinde hic rejiceret; Noli, inquit Crassus, caput enim magnum est. Refertur enim magnitudo non solum ad capita crassitiam potest, sed et ad sapientiam, qua volebat regnum occupare. *Terent.* *Ambiguo]* In Gryph. B, C, *abieis*; in C *abjecta* legitur: ut verisimile sit, corruptam vocem, et depravatam ex vera *abjecta*, que non male adungi verbo *suspensione* potest. Si quam enim in suspensionem adversariorum oratione sua iudices vocati; ut principum ab ea *abjecta*, et refutata instituatur. *Bras.*

Suspensione] Ut si dicas, quot hic deli lateant, vos nescitis. *Terent.*

Stulticia] Cum adversarios videri stultos, quod minus prudenter quis dixerint excogitarint, videri nolumus. *Cædus.*

Exasperatione] Cum que ipsi fe-

ceriat mala nostra antecedant, aut que dixerunt longe exasperent que facta sunt, ac per hoc falsa esse deprehendantur. *Cædus.* Exasperatio est alicujus rei parvum ridicula amplificatio, *ἀξίως υπερβαλέ.* *Terent.* Sic quoque G. Vossius exponit l. IV. Inst. Orat. notatque ab auctore harum librorum alibi, et ab ipso Cicerone l. III. de Orat. dici 'superlativam'; a Fabio vero lib. VIII. 'superjectionem,' que Græcis dicatur *ὑπερβαλέ.* Sed G. Trapezuntius Rhetor. lib. I. ait: Ab exasperatione fit exordium, cum accensuras dicimus majoris criminis accensare potuisse; ut si quem furti accuses, cum etiam sacrilegii accusare potuisse. Defensor exasperatione utatur, si dicere poterit, se non solum nullam hujus rei eriminationem timuisse, sed laudem etiam sperasse hoc pacto: Quidam trajecto exercitu naves comburi jussit; vicit, rediit, causam dicit quod naves combussisset. Cujus simile est pro L. Flacco Ciceronis exordium. Inferius in lib. IV. clarius exponit: 'Significatio est, que plus in suspitione relinquit, quam positum est in oratione. Ea fit per exasperationem, ambiguum, &c. Per exasperationem, cum plus dictum est quam patitur veritas, augenda suspitionis causa, sic: Hic de tanto patrimonio tam cito testam, qua sibi petat ignem; non reliquit.' In Erfurt. perperam legitur *separatione* pro *exasperatione*. Græv.

Collatione, abjectione, affectione literarum] Secutus sum ed. Rob. Stephani, confirmatam ab interprete Pal. I. nisi quod idem quoque explicet præterea vulgatum litum *collatione*: adeo ut forsitan et hoc reponi heic possit. Lambinus hæc etiam habet, sed interponit ter vocabulum aut, que in nullo Ms. Posset etiam legi *collectione* cum Brühl. ac Fabr. *Grat. Collatione, &c.* Collatio est cum conferimus nostra cum adversariis.

De collatione videt Voss. Instit. Orat. v. 10. § 1. Varie hic locus legitur tam in editionibus, quam in Mss. In Mediol. legitur, *collatione, abjectione, mutatione litterarum*. Ascensii, Cratandri, Hervag. et multæ alim lectionem, quam Gruter. secutus est, exprimit. Sed Victorii, *collocatione, litterarum mutatione*: Lamb. ed. *collatione, abjectione aut abiectione litterarum, aut commutatione*: Erfurt. *collocatione, litterarum mutatione*: Pithoni, *collocatione, litterarum mutatione*: mens codex, *collocatione, abjectione, litterarum mutatione*: Duisb. *collatione aut litterarum mutatione*. Hanc veram duce hujus loci scripturam esse, illa vero *abjectione, abiectione* esse glossam magistri, qui interpretatus sit *mutatione litterarum* per illa *abjectione, abiectione*. In nullo sane codice, quos evolvi, *abiectione* legitur. In aliis tam edd. quam Mss. *abiectione* alio loco positur: ut in Argentoratensi, *inversione, abiectione, ambiguo, suspitione, &c.* In Putean. *inversione, abiectione, ambiguo, abiectione, suspitione*. In Erfurt. plane non legitur. Sic enim totus locus ibi se habet: *inversione, suspitione, irrisione, stultitia, separatione, collectione, litterarum mutatione*. Ista litterarum mutatio aliter dicitur *ὑπερσυναγωγία*, de qua vide Vossii Instit. Orat. v. 5. § 1. Hoc etiam pertinet *ὑπερσυναγωγία*, de qua idem eodem cap. § 3. Grav.

Expectatione] Cum fingimus auditorem expectare rem magnam, quam dicturi sumus. Longol.

Aut ab alicujus interpellatione, aut arrisione, &c.] Ita exemplaria nostra omnia. Lambinus *irrisione* maluit; oblitus interpret, id verbum paullo ante positum hac ipsa in re. Grut. Hic quoque satis magna varietas. Nonnulli edd. ab *alicujus interpretatione, aut arrisione*. In Erfurtensi totus locus sic legitur: *historia, verum, aliter ac parati fuerimus, nos esse dicturos ab alicujus interpellatione aut ar-*

risione, nos non eodem modo, ut ceteri solent, verba facturos: non male; nam in sequentibus non additur nos non eodem modo, &c. et quid alii soleant, &c. non additur aut ac si promiserimus. In Duisb. hæc tantum discrepant a vulgatis: *irrisione* ibi scribitur pro *arrisione*; si promiserimus, delata copula et, quæ in edd. extat; ut ceteri solent, æque ac Erfurt. et quod alii soleant, pro quid alii soleant. Interpellatio est, cum alterius sermone interruptitur oratio, aut fingitur interrupti. Grav.

Ab arrisione] Affabili allocutione ad aliquem cum jucundo risu, unde recreari potest animus defessus. Longol.

CAP. VII. § 11 *Apertis rationibus, quibus præscripsimus*] Est ab antiquitus cæsis et Pall. nostris aliorumque. Vulgata, quæ præscripsimus. Genus dicendi e Græcia est, inquit Gulielmus, qui item monuit abesse Fabr. *apertis*, ac probat. Grut. Approbant Erfurt. Putean. nisi quod meus, et Duisb. addunt *his*, *ap. his rat.*, quibus præscripsimus, quod recepi. Al. *ap. rat.*, quibus præscripsimus. Erfurt. *ap. rat.*, quibus præscripsimus. Edd. *ap. rat.*, quæ præscripsimus. Grav.

In dicendo pervenire] Sic restitua conjectura ductus. Nam perspicua germana, et recta scriptura fuerat a scriptoribus librariis depravata, cum ex *dicendo per*, *dicendo opere* fecissent. Lamb. Sic Lamb. ex conjectura: in aliis edd. et Mss. Putean. Erfurt. meo, et in omnibus, quos ego consului, codd. est, in *dicendi opere pervenire*. Al. in *dicendi opere venire*. At in *dicendo pervenire* est mera Lambini conjectura, quam ego recipere non sum ausus, quamvis eam receperint præter Lambinum Mantius et Gruterus. Grav.

Verum hæ tres utilitates] Erfurt. *verum hæ res util.* Mihi persuasum est utilitates esse interpretationem

magistri, quæ in contextum irrepit, quam si deleveris, et legeris ex Erfurtensi, verum hæc res, etsi in tota oratione sint comparanda; omnia erant planiora et lenius fluent. *Idem.*

Quo leviter commutato adversarius poterit uti ex contrario] Pith. quo adv. ex contr. leviter commutato potest uti: Erfurt. quod adv. ex contr. poterit uti: meus Ms. cum nonnullis edd. quo adv. ex contr. potest uti: Mss. quidam, quo leviter commutato adv. poterit uti ex contr., quod commutabile dicitur. *Idem.*

Aut nimium longum] Dicant causam, qui sic mutarunt. Nos in omnibus legimus, aut nimium longum; quod mihi non ingratis accidit, quam 'nimium quantum,' aut in I. Verr. 'nimium diligentem.' Magna autem hujus loci in Mss. mutatio, et licet in ipso contextu non habeant omnes, tamen in margine agnoscunt hic argui exordia, vulgare, commune, commutabile, longum, separatum, translatum, contra præcepta. Itaque quum probabiliter aliæ appellationes hæc invecitæ sint, certe non minus probabiliter augebitur, ex contrario poterit uti, quod commutabile dicitur; et in fine, auditoem, quod contra præcepta et inefficax appellatur. Utique idem tenor per omnia servandus fuit, nec apparet hæc esse sciolorum. Gronov. Erfurt. Putean. Duisb. meus, nimium longum præ se ferunt; quod in suis quoque Gronovius invenit, probavitque, quia dicitur; ut 'nimium quantum;' sed Duisburg. recte quoque prius est non agnoscit. Grævius. *Aut nimium longum* cod. Traj. Burm.

Quod separatum vocatur: in quo etiam translatum includitur] Cum hæc verba in meis Mss. non extent, absint autem æque in Aldi, et in Victorii editione; equidem in eam suspicionem venio, ut ea tamquam redundantia inducenda censeam, Sapiunt certe nescio quo pacto seduli hominis ex-

plicationem, ne satia Ciceronis sententia intelligeretur, verentis. Illud sane omittendum non est, a Lambino in his verbis, quæ mox sequuntur, negationem addi, ut non proprie cohæreat cum narratione: quod ille qua ratione adductus fecerit, docet. *Brut.*

Ut non proprie cohæreat] Quis non videt, negationem hic desiderari in libris vulgatis, in quibus legitur ut proprie cohæreat, &c. separatam enim eat id, quod non cohæret. Lamb. Revocavi veterem scripturam a Lambino fæde ejectam, immissa voce negativa non, quæ in nullis visa mihi membranæ, scriptorisque sententiæ prorsus est contraria; admisisse quidem distinctionibus nostris, quæ ipsa propugnat ratio. *Grut.*

CAP. VIII. § 12 *Quod trahimus ad utilitatem nostram, vincendi causa]* Sæpe non narramus ita, ut gesta res est, et non malitiæ, sed victoriæ causa. Ut pro Milone Cicero fecit non solum in descriptione itineris, sed etiam in verbis a Milone de Clodio morte dictis, quæ a Clodio dicta esse ait. Talia etiam magna ex parte est Sinonis apud Maronem narratio. *Taxita.*

Quod intercurrit nonnunquam fidei, criminationis, aut transitionis] Sic responi ex Puteani codice, deletis voculis aut, quæ in vulgatis habentur, quod int. nonn. aut fid. aut crim. primum aut nec Erfurtensis agnoscit; in quo legitur, quod int. nonn. fid., aut crim. Narrationis autem hoc genus Trapezuntio vocatur digressorium. Græv. *Fidei]* Ad fidem faciendam, quale in Verrem illud, 'Nonne ita, ut omnibus nobis tacentibus ipsam te tunc tabulæ condemnare possent? Cedo, quæso; codicem, circumfer, ostende. Videresne totum hoc nomen deletam esse in litura?' et quæ sequuntur. Plures tales narrationes in iisdem Verrinis habes. *Capidur.*

Laudationis] Ut in Verr. illud, 'Et,

eaim ut simul P. b. Africani humanitatem cognoscatis, oppidum Himeram Cartaginienses quondam ceperant, quod fuerat in primis Sicilia clarum et ornatum, et quæ sequuntur. In illis Verrinis sunt omnis generis narrationum exempla plura et elegantissima. *Toxita.*

§ 13 *Ut hæc, quæ tragædiis tradita sunt*] Sic sane et plures Mss. nisi quod in plerisque opinor *tragædiis*, quod ipse video in duobus. Sed in tertio erat *ut hæc sunt quæ tragædiis*, quæ superscribendo aucta sunt usque in *tragædiis sunt tradita*. Plane persuadeor esse hic aliquid inconcinnum; immo fere illud *tradita* ortum ex superscripto *tragica*, quæ erat expositio τῶν μετὰ τραγῳδίαις: forsan enim ex lectione antiqua Ms. quam posui, patebit auctorem scripsisse *ut hæc aucta tragædiis*. Gronov. *Ut hæc sunt, quæ tragædiis tradita sunt*] Vulgg. *ut hæc, quæ tragædiis trad. sunt*. Al. edd. *ut hæc quæ in tragædiis trad. sunt*. Erf. et Putean. *ut hæc sunt, quæ tragædiis trad. sunt*. In meo Ms. est, *ut hæc, quæ a tragædis trad. sunt*. Recepti *tragædis* ex hoc et aliis Mss. Dicitur ut illud Taciti *Annal. 1. 1.* 'Clarissimi scriptoribus memorata sunt.' *Græv.* Ms. Traj. etiam legit, *quæ a tragædis tradita sunt*. *Burm.*

Argumentum est facta res] Sic accipitur apud Suet. *Calig. c. 57.* 'Parabatur et in nocte spectaculum, quo argumenta inferorum per Ægyptios et Æthiopes explicantur.' Et in *Ner. c. 12.* 'Inter pyrricharum argumenta taurus Pasiphaën ligneo iuvenæ simulacro abditam inlit.' *Græv.*

Quod in personis positum est] Hæc narratio vocatur *ἱστορικὴ ἢ πλαστικὴ περὶ τῶν προσώπων*, quæ personarum habet fictionem. Hoc genere comprehenditur, quicquid est apud poëtas de personis, quas vel veræ sunt et notæ, vel factæ: Veræ sunt, quæ aliquando fuerunt, quibus cum oratio facta attribuitur, *ἠθροῦσα* dici-

tar, ut cum Cicero loquens de rep. introducitur. Cum vero ab inferis quasi excitatur persona nota, vocatur *ἠθροῦσα*. Personæ factæ sunt vel rerum inanimatarum, aut ratione carentium, quibus sensus deest, quæ *προσωποποιῖα* appellatur. Exempla sunt apud Ciceronem in Verrinis Sicilia loquentis; pro Plancio reipublicæ; apud poëtas, famæ, invidiæ, &c. *Toxita.*

Animorum dissimilitudinem] In comparatione scilicet personarum, &c. *Idem.*

Gravitatem, levitatem] Hæc non videtur inter hos animorum impetus habere locum, et quum senilem hic ac juvenilem habitum innuat, male cum alio Ms. *levitatem*, quod non dubito in pluribus exstare libris. Nam, quod sequitur *errorem* (dicat enim Gruterus, ubi legerit *errores*) plane expulsi, quum naspiam firmet. *Gronovius.* *Gravitatem, levitatem, spem*] Vulgg. *gravitatem, levitatem, spem*. Recte *levitatem*: et sic etiam Puteani codex. *Græv.* Ita et Ms. Traj. et nonnullæ edd. *Burm.*

Dissimulationem, misericordiam] Interserunt recentiores *errores*. Sed non comparet in nullo Pall. aut ed. vet. *Grut.* ut nec in Ms. Traj. *Burm.* Vulgg. *dissim., errorem, misericordiam*. *Errorem* recte expunxit Gruterus, nec ea vox in Erf. Putean. Duisb. nec meo legitur cod. *Græv.* Nec in Ms. Traj. *Burm.*

Verum hæc in exercendo transigentur] Sic habent libri Mss. Hæc autem referenda sunt ad id quod supra dixit: tertium genus esse narrationis a causa civili remotum, in quo tamen exerceri conveniat, &c. *Lamb.*

CAP. IX. § 14 *Ab ultimo initio repetere*] Habuerim vocabulum *initio* pro glossatoris emblemate. *Gruter.* Male. Is ab ultimo initio repetit rem, cum incipit narrare de iis rebus, quæ longe antecedunt hoc tempus, quo id contingit, de quo narrare cœ-

parunt; et ad rem nihil pertinent, ut si quis de nobilitate Romanæ velit narrationem instituere, et incipiat narrare de adventu *Atheni* in Italiam: *Græc.*

Athenis Megaram vesp. advenit Sime, &c.] Versus sunt iamboi tres; quod animadversum indicavit Anaxtas primum Memmio, deinde mihi. *Invidiatur* autem legendum, non, ut in libris vulgg. *insidias fecit*. Præterea pro *in loco*, malim legi *in loco, non sibi*. Lambinus. *Athenis Megaram]* Mss. omnes et ed. omni. habent *Megarum*, etiam in seq. versu, nisi quod illic in Voss. 1. sit *Megarum*, pro *Megaridem*, ut est apud Cic. in Verr. iv. 26. De *Megara* sing. num. vide me ad Suet. Tib. 4. *Quid.*

Invidias fecit virginij] Lambinus, *invidiatur virginij*, contra Pall. et Gyllielm. neque versus labat: absorbetur enim prima syllaba a fine antecedentis; sed et idem editor mutat illud in *loco* præter auctoritatem membrarum; notatque *e vestigio, statim, &c.* Gruter. Optime Gruterus tænetur membrarum scripturam. Contra Lambini add. ex conjectura, *vim illi-ee attulit*. In *loco* est commodo loco, seu suo aut opportuno tempore, ut sæpius apud comicos. *Græc.*

§ 15 *Perturbate]* Ne confundamus ordinem temporum. *Idem.*

Conturbate] Si confundamus rerum ordinem, quod fit rerum, quæ conjugari debebant, transpositione, et non necessariorum interpositione. *Idem.*

Ne quid nove dicamus] Erfurt. *Ne quid novi dicamus*, quod verius puto. Nova hic sunt inusitata, quæ in talibus causis nunquam acciderunt, aut solent accidere, ut suspectam reddant narrationem. *Novæ* hic exponit Mich. Taxita, et qui eam sequitur, aut describit, Aldus Manntius, de novis verbis, et *conturbate* de hyperbata intelligit. Sed non hic loquitur de dotibus dictionis, seu elocutionis, sed

de rebus quæ narrandæ sunt. *Idem.*

Ne quam in aliam rem transeamus] Ne omissis rebus ad præsens negotium pertinentibus non narranda atque aliena narremus, sive ut digressiones fugiamus. *Idem.*

Nam quo brevior, eo dilucidior] Erfurt. *Nam quo brevior, diluc. et cogn. fac. erit oratio*. Verum tamen est illud Horatii, 'Brevis esse laboro, Obscurus fio.' Itaque illam breviter intelligit, in qua nihil omittitur quod ad rem pertinet, sed omnia quæ non ad eam spectant, et ad nostrum non faciunt, quod tum urgemus, institutum, prætereunt, cum non dicimus omnia quæ dici possunt. Egregie Horatius: 'Ordinis hæc virtus est et venus, aut ego fallor, Ut jam nunc dicat, jam nunc debentia dici Pleraque differat, et præsens in tempus omittat.' *Idem.*

§ 16 *Verisimilis narratio erit]* Erf. *Verisim. narr. fiet*. *Idem.*

Ut mos, ut opinio, ut natura postulat] Mos scilicet religionis, id est, universorum, qui est observandus. Nam omnia fere majorum instituta judicantur, ut ait C. Nepos in præmiq. Sed tamen, ibidem addit illos esse 'expertes literarum,' hoc est indoctos, idiotas, 'qui nihil rectum, nisi quod ipsorum moribus conveniat, prætabunt.' *Opinio* vel est omnium, vel majoris partis, vel meliorum. Ut si in terris, superstitionibus antiquis etiam nunc in tanta Evangelii et bonarum artium luce, obnoxii, quisquam velit tueri opinionem a Gallis, Belgis, et aliis cultioribus gentibus merito probatam, sagas et veneficas, quales putantur et habentur vulgo, nullas esse, sed esse miserarum anicularum aut meras præstigias, nugas, ac aniles ineptias, ac superstitiones, aut malevolorum criminationes mendacissimas, ut non flammis, sed vacerris sint coercendæ, et ludat operam. *Natura*, si id quod dicimus nec a nostra natura, nec ab illius de quo dicimus, nec eorum pro

quibus, vel contra quos agimus, alienum sit. Non enim consentaneum est, ut de pudicitia agat leno, de castitate mæstrix. Nam, 'quis tulorit Gracches de seditione querentes?' *idem.*

Ne referri possit] Sic restitui, approbata Memmii et Aurati conjectura. *Referri* autem dictum accipio pro respondendo objici, et, ut vulgus loquitur, replicari. Cæjus significationalis cum exempla multa sint, unam mihi nunc occurrit: Acad. Quæst. lib. iv. in extr. 'Sic ego nunc tibi refero, artem sive scientia esse non posse:' et Orat. pro Cæcina: 'Hic est mucro defensionis tue: in eum ipsum causa tua incurrit necesse est. Ego enim tibi refero, Si non sim ex eo loco dejectus,' &c. *Lamb. Ne refelli possit, &c.]* Aptum huic loco verbum, itaque ænimen laudandum Aurati ac Memmii, conjectantium referri, sed non id etiam inferendum in contextum cum Lambinianis, repugnante omni supellectile librorum nostrorum calamo exaratorum. *Grut. Vid. Gifan. Observ. L. L. iâ 'Refellere.'* *Burm.*

Causæ configendum est] Nihil sane, tametsi quidam libri Mas. habeant *configendum est.* *Configendum* autem interpretor, concertandum, contendendum, pugnandum: ut sit translatio. Præterea libri vulgati nonnulli habent *configendum erit.* *Lamb. Mas. quidam, causæ configendum est. Al. causæ configendum erit. Græv.*

Nisi quis de insinuationibus nova excogitavimus, quod cas cæli, &c.] Hæc est vet. edd. scriptura, firmaturque a Pall. deinde cæsi. *Insinuatione*, item eam, Gulielmus emendaverat: *nisi quis de insinuatione nova excog., cum cæli nos, &c. Grut. Quæ de insinuationibus nova excogitavimus]* Erf. *nisi quis de insinuationibus nove excog.* Duisb. *nisi quis de insinuatione nova excog.* *Lamb. ed. nisi quis de insinuatione nova quædam excog. Græv.*

Soli, præter ceteros] Scripti veteriores, *solis nos præter:* sed et illa *præter ceteros* valde suspecta habeo. Vide notas patris ad Senecam Hippol. vs. 874. *Græv. Quod cas soli præter ceteros]* Put. *quod cas* solum nos *præter cæli.* Duisb. *quod cum soli præter cæli.* Sed melius Erf. *quod cas soli præter cæli.* scilicet quæ nova excogitavimus. *Græv. Eam nos soli præter est. cod. Traj. Burm.*

CAP. X. § 17 *Cæcerus divisiõ]* *Hermogenes ἀπαρτακτὴρ* vocat, id est, aditum ac vestibulum confirmationis τῆς κωνάκτου. Duplicem illi locum tribuit, aliquando enim cit illum post præmia poni, et in oratione Demosthenis legationis male oblitus; aliquando post narrationem, ut in oratione contra Aristocratem. Vide de partitione, et quando illa standam, quando sit omittenda, Quintilii Instit. iv. 5. *Taxita.*

Eam plus quam trium partium numero esse non oportet] Erf. *ea plus quam tr. part. num., non oportet:* Duisb. et quidam alii, *eam plus quam tr. part. num. contineri non oportet:* Pal. *ea plus quam tr. part. uti non oportet:* Crat. ed. *ea plus quam tr. part. num. continere non oportere.* *Græv. Eam plus quam trium partium numero esse non oportet]* Sic Pal. 1. ac 2. et 5. et 5. num. *contineri non oportet.* 4. *ea plus quam tr. part. uti non oportet.* Ex quibus liquet, quantum sibi indubiorit scribarum licentia. *Gruter. Cum Pal. 3. et 5. facit cod. Traj. Burm. Eam plus quam trium partium numero esse]* Hoc reprehendit Quintilianus, et non vult hoc numero quasi lege partitionem alligandam esse, cum causas plures desiderare possit partes. Idco Traposantius quatuor ponit. *Taxita.*

Cum res, de quibus dicturi sumus] Ita etiam plerique Pall. non ut prius editi, *cum res quibus de rebus dicturi.* Pudet quidem annotare tam puallia, sed facia fidei meæ causa, amplius te-

men meliorem deinde faciam hunc auctorem, nec indicabo; tantum velim sciat lector, nihil nos abire a lectione recepta, nisi inducti aut auctoritate exemplarium pluteariorum, vel scriptorum, vel olim excusorum. *Grut.* Firmat sane Gruterianam lectionem Putean. et Duisb. codex. Edd. quædam, cum res, quibus de rebus dict. sumus. *Græv.* Cum his edd. facit tamen *Ms. Traject.* Vide supr. ad cap. 4. *Burm.*

CAP. XI. § 18 *Constitutionem causæ*] Hoc est, statum causæ, seu controversiam. *Græv.*

Noster doctor Hermagoras] Sic habet liber *Ms. unus*, et alter. *Hermagoram* autem sæpe commemorat *Marc. Tull.* in lib. de Invent. et Quintil. lib. 1. et 11. De *Hermete* autem nullum verbum, quod sciam. *Lambdin.* *Hermagoras* emendat *Lambinus*, quod ita hic idem scriptor (ut ipse putavit) nominetur a *Cicerone* in libris de Invent. et Quintil. lib. 1. et 11. In veteribus autem libris modo *Hermestes*, modo *Hermes* nominatur. Ego veram lectionem puto *Hermes*: nam *Hermestes* errore librarii factum est, qui conjunxit *Hermes* nomen cum dictione *tres*, quæ statim sequitur. *F. Ursinus.* *Noster doctor Hermes*] Haud aliter *Victoriana*; et alludunt *Pall.* in quibus fere *Hermestes*, aut *Hermes*; nisi quod 4. ac 6. totum nomen omittant, quemadmodum et *Brull.* et *Fabr.* *Lambinus* reposuit *Hermagoras*, secutus *Huberti Longolli* fidem. *Gulielmii* mallet nihil adesse, quam nomen falsum, utique cum et *Nicolaus Angelius* testatus fuerit, de suis in Italia omnibus, nihil comparere ibidem, præter *noster doctor tres*. *Grut.* *Angelii* hujus fidem confirmat præclarus ille *Medicæus*, et alter satis vetustus; sed in hoc superscriptum ab nova manu, '*Ermestes* vel *Ermetes*.' *Gronov.* *Ms. Traj.* *Hermes* a m. pr. *Hermes* a m. sec. *Burm.* *Noster doctor Hermes tres*

putavit esse] *Mss.* et edd. *noster doctor Hermes tres putavit esse*: *Lamb.* ed. *noster doctor Hermagoras tres putavit esse*. In Duisb. est *noster doctor Hermes*, ut edd. antiquiores. Sed *Putean.* *noster doctor Hermes*. At *Erf.* ut et *Rob. Steph.* cum præclaro *Medicæo*, quem laudat *Jac. Gronovius*, *noster doctor tres putavit esse*. Sed, ne nimis a vulgatis recederem, *Hermes*, quicumque fuerit, recepi. Nec enim apud Græcos et Latinos *Hermes* nomen est viri. *Hermestionis* quidem fit mentio in una alterave inscriptione apud *Gratianopolitanos* inventa, ut in hac, quam *Chiffletius* vidit:

D. M.
CASSIÆ
PAULI, HYLÆ
AN. XVII.
P. CASSIVS
HERMETIO
FILIAE
PISSIMÆ.

Sic et *Hermesii* meminit inscriptio inedita, in qua commemoratur *C. NERTIVS C. L. HERMESIVS AVG. N.* Sed nusquam ullus *Hermes* legitur. At *Hermes* est nomen notissimum, ab antiquissimis temporibus cognitum, et quod sexcenties in inscriptionibus occurrit. *Græv.*

Prima deprecatio defensoris cum accusatoris insimulatione] *Deprecatio* est quod alii vocant '*depulsionem*,' *Græci* ἀπολογισμῶν, ἀπολογισμῶν. *Insimulationem* vero, alii '*intentionem*,' *Græci* ἐπινοίας, καὶ ἀποφασίω. Ex his duabus status nascitur, ut, '*ἐπινοίας* est '*Occidisti Ajacem*,' ἀπολογισμῶν, '*Non occidi*.' ἀποφασίω et quæstio est, an occiderit. '*Occidit Clodium Milo*. Inique occidit: Non inique occidit, sed jure.' Status est, '*an jure occiderit*.' *Toxita*. Recte *deprecationem* interpretantur '*depulsionem*.' Est enim '*deprecari*' sæpissime propulsare, depellere, amoliri. *Cic. l. iv. in Verr.* '*Is non modo hoc non perfecit, ut*

virgatum vim deprecaretur.' Sic libi 'deprecari periculum.' Græv.

§ 19 Cum in scripto, aut ex scripto aliquid controversari nascitur] Erf. cum scripto, aut scripto aliquid controuv. nascitur: Duisb. cum in scripto aliquid, &c.

Edd. cum in scripto, aut ex scriptis.

Aut ex scripto procul dubio ex margine irrepit, cum quis magister interpretatus esset 'in scripto.' Ex Duisb. rescribendum, cum in scripto aliquid controuv. nascitur. Et sic legendum esse declarat sequentia, cum tradit quid sit scriptum: quamvis ex aliis præstat legere ex scripto. Idem.

Et in scapham descenderunt] Sic restitui, secutus libri Ms. longe optimi auctoritatem: quam ratio adjuvat.

Nam qui navi relicta in scapham se conferunt, non conscendunt, sed descendunt.

Lamb. Scapham conscenderunt] Est in Pall. 4. et 6. quorum brevitatis mihi placuit, præ aliorum, et in scapham conscenderunt. Lambinus reposuit, ex optimis, ut loquitur, membranis, descenderunt. Ex quo putabat Gulielm. faciendum conscenderunt. Gruter. Ex his tamen patet, in Mss. esse terminationem præteriti, ut est etiam in nostris Mss. atque ideo secuti eam sumus. Gronov. et sic in Ms. Traj. Burm. Et scapham conscenderunt] Erf. in scapham conscenderunt: Lamb. et in scapham descendunt: al. scapham conscenderunt. Græv.

§ 20 In demortui locum nominavit] Abjeci duas voces inæstrices loci non sui, locum qui petat nominavit, auctoritate Pall. 1. 2. 4. 6. et Bruilerensis, tanto quidem magis quod esset in Pal. 3. qui petebat. Grut. Put. cum vulgg. in dem. locum qui petat nominavit: Duisb. in dem., qui metas, locum nominavit: Erf. vir quidam damnatus de pecuniis repetundis in dem. locum nominat. Græv.

CAP. XII. Quum scriptum duas aut plures sententias significat] Erf. quam res in unam sententiam scripta duas aut plures sententias significat: vulgg. Delph. et Var. Clas. Cicero.

quem scriptum duas aut plures res significat. Sed melius meus codex, quam res in unam sententiam scripta duas aut plures sententias significat: quæ est vera hujus loci scriptura, quam alii codices pervertorunt. In unam sententiam, ut 'in eam sententiam' in lib. de Off. 'Plura in eam sententiam ab iisdem contra vœrocundiam diaptantur.' Aliis hujus locutionis exempla non pauca suppeditant. Græv.

Legavit, hoc modo] Pal. 4. non habet illud hoc modo, et non videtur esse auctoris. Abesse potest profecto salva sententia; utpote cum neque agoverit Bruil. aut Fabr. Grut. Abest sane etiam a Ms. Duisb. et ed. Wechel. Græv.

Pondo vasorum argenteorum dato] Put. pondo vasorum dato. Idem.

Magnifice petit mulier. Tullius se, quæ ipse volet, in XXX. pondo, &c.] Sic omnino Pall. plerique et Gulielmiani. Pius editi, magn. illa petit. Tull. se quæ velit ipse XXX. pondo, &c. Grut. Vulgg. magn. illa petit: Lamb. ed. magn. petit illa. Erf. celata magn. petit. Græv.

In triginta pondo ei debere] Sic sane et Puteani, Duisb. et mens: sed Erf. cum plerique vulgatis omittit in; quæ particula non est omittenda. Sic enim veteres loquebantur. Plin. xxxiii. 11. 'Delphino quinque millibus sestertium in libras emto.' Ibid. 'Constat eundem sex millibus sestertium in singulas libras vasa emta habuisse.' et lib. x. c. 22. 'Pretium plumæ eorum in libras denarii quini.' Quæ loca Gronovio debentur, qui illa lib. 1. de Pec. Vet. cap. 10. adtulit. Græv.

§ 21 De semissibus et trientibus] Intelligitur lex Appulia, frumentaria, quam L. Appulius Saturninus tulit, de frumento gratis dando populo æmario; abrogata lege Sempronia, de modio tritici vendendo populo semisse et triente, seu dextante assis, tribus circiter dentis Batavicis. Nam assis sunt

quatuor dentæ, seu semistiferus.
Idem.

Sitellam detulit] Sic habent nonnulli libri Ms. quibusdam congruunt quidam vulgati. Alii habent *deferre*: alii vulgati habent *cistellam detulit*. Lamb. *Cistellam detulit*] Sic vulgati omnes et Pall. ad unum. Lambinus ex suis maluit *sitellam*. Grut. Erf. et Lamb. ed. *sitellam detulit*: sed Put. Duisb. mens, *cistellam*. *Cistellam* hæc sive *cistæ* alibi 'situlæ' dicuntur, et 'urææ,' in quam conjiciebantur sortes centuriarum, ut cujus sors prima exisset, ea esset prærogativa. Meminit earum Sisennius Hist. iv. apud Nonium in 'Cistæ:' 'Quæ erant legum ferendarum gratia paratæ defecerant.' Vide Manut. de Legibus cap. 36. et Anton. Augustin. de Legibus xiv. Græv. *Cistellam* Ms. Traj. Burm.

Pontis disturbat, cistas dejicit] Libri Ms. quidam habent *gradus pontis disturbat, cistellas dejicit*: quem scripturam ceterum probo; tantum ex *cistellas, sitellas* facio. Lambinus. Haud secus Pall. nostri, nisi quod 2. *gradus pontis disturbat, cistam dejicit*: quod ipsum pro interpretamento habuerim, aliter quam placitum Lambino. Grut. Put. et Lamb. ed. *gradus pontis disturbat*: sed ceteri vulgati subscribunt. Græv. *Cistas dejicit*] Ms. *cistam dejicit*: al. *cistellas dejicit*. *Idem. Dejicit* cod. Traj. Burm.

§ 23 *Ex translatione*] *Translatio* *μετάφρασις* et *μετέφρασις* dicitur. Alii statum τῆς παραγράφης, id est, præscriptionis, vocant. Hic auctor eum sub legitimo statu complectitur, quoniam, ut Fortunatianus ait, nulla translatio, sive præscriptio, sine lege potest esse. *Taxita*. Vide de translatione Vossii Instit. Orat. ii. 10. Græv.

Ea utimur, hoc modo] Pal. 4. et Brill. *utimur ut hoc modo*. Quis non videt *hoc modo* delendum, retento *ut*? Grut. Prævum arbitrium. Nam pa-

ter illud *ut* existit ex postrema syllaba verbi præcedentis, ubi scriptum fuit olim *utim*, ubi linea tenuiore adscripta, et mox fere evanescente, ut videbatur aliis, hi adscripserunt *ur*, alii quibus vestigia lineæ apparebant, inde fecerant *ut*. Unde patet voces *hoc modo*, quæ in omnibus scriptis exstant, retineri debere; syllabam vero *ut* esse lusum calami describentium. Gronov. Erf. *utimur ut hoc modo*: Duisb. *utimur hoc modo*: odd. Viet. et alia, *ea utimur, ut hoc modo*: sed Gronovius censet *ut* delendum esse. Græv.

Hæc partitio legitima constitutionis] Raro hæc pars legitima constitutionis venit in iudicium. *Idem.*

Prætorie exceptiones sunt] Put. et odd. nonnullæ exceptiones fiunt. Quæ sit exceptio vide Ulpian. l. 2. D. de Exceptionibus. *Idem.*

CAP. XIII. § 23 *Similitudinem quandam accipatur*] *Similitudinem quandam accipatur* scriptum est in duobus Gryph. B C; quæ, si fallor, germanæ lectio est; accipatur enim non similitudinem, sed causæ adjumentum, ex similitudine. Posse autem desiderari verbi adjunctum, exempla scriptorum, atque usus Latini sermonis docet: quæ quamquam ita sint; nostro tamen instituto, sententia nostra indicata, vulgatam lectionem retinimus. *Brut.*

Si furiosus existit] Hic locus ex Tnac. Quæst. sic videtur esse restituendus, *si furiosus esse incipit, &c.* sic enim ibi scriptum est: 'Qui ita sit affectus, enim dominum esse rerum suarum vetant duodecim tabulæ. Itaque non est scriptum, 'si insanus,' sed 'si furiosus esse incipit.' Sed Adrianus Turnebus hanc lectionem tæstatur, et ait hæc verba, *esse incipit*, esse interpretationem verbi *existit*; cum tamen in lib. ii. de Invent. sub extremum legatur, *si furiosus est*. Lamb. Mens codex, *si furiosus existit*: Erf. et Put. *Lex, si fu-*

rius existat. Sic statim: 'Et lex, qui parentem necasse:' et, 'Et lex, si paterfamilias.' Græv.

Agnatum gentiliunq[ue] Casus agnandi antiquus, pro agnatorum, neque aliter Pal. 4. 6. Fabr. ut etiam mox omnes libri habent; et convenit XII. tabularum formulis. Grut. Sic Erfart. et Duisb. cum Pall. sed vulgg. *agnatorum gentiliunq[ue]*. Græv.

Et obligatus corio] Ex libris Mss. alii habent, et *obligatus culleo*: alii, et *obligatus corio lupino*. Ego *culleo* legendum puto. Lamb. *Is obvolutus et obligatus corio, devehatur]* Sic Mss. nostri omnes, nisi quod Liliensis, *es obvolutus*. Stephanus pater publicavit *culleo*, quod et retinuit Manutius, ut et *dejiatur* in *profl.* quomodo item Victoriana, quod ad ultimum attinet. Grut. Potius de formula legis movisset controversiam. Nam quem et præcedens et sequens eodicipiatur *per esse*, car hæc non creditur scripta *per devehitur?* Sed hic latet aliquid singulare, quod aperiant duo Mss. exhibentes ut *is obv. et obl. corio devehatur*, quod frequens in legibus et Setis. Gronov. et ita etiam cod. Traj. Barm. *Is obvolutus et obligatus]* Mss. tres, ut *is obvol. et obl. Ms. es obvolutus corio*: edd. quædam, *obligatus culleo*: al. *obligatus corio lupino*; ut est etiam in Putemii cod. et sic duo Mss. Jac. Gronovii. Præterea Duisb. *Lex est, qui parentem necasse*, et nonnullæ edd. *deficitur* in *fluvium*. Put. *drjictur in fluvium*. Græv.

Paterfamilias uti super familia, &c.] Simeo Bosius Lemouix, vir doctissimus et acutissimus, putat hanc legem XII. tab. in Mbris omnibus esse *inverbum*, et sic emendandam: *Paterfamilias uti suæ rei, familia, tutelar, paterfamilias sua legasset, ita jus esto*. Lamb.

Folliculi lupino es obvolutum est, et setea] Erf. *folli lupinus, et setea*: Put. *folliculo lupino es volutum, et setea*: al. Ms. *folli cum lupino es obvolutum*

est, et setea. Græv. *Solea lignum pedibus inducta sunt]* Quidam libri Mss. habent *induta*; nonnulli *indita*: ego *pedibus inducta*, vel *in pedes inducta*, magis præferam. Lamb. Brull. *ferrea in pedibus*, quod in restat etiam in Pal. 1. 4. 6. Grut. Erf. *lignea in pedibus inducta*: Ms. *ferrea in pedibus inducta*. Præsertim Lambinus: nam induci proprie dicuntur, quæ pedibus induuntur. Sueton. Aug. 92. 'Si mane sibi calcæos perperam, ac alinister pro dextre induceretur.' Seci sunt pedum tegumenta. Hinc et induci dicuntur quantum manibus induerentur. Sueton. Claud. 8. 'solebant et manibus stertentis socii indui.' Et sic alii. Græv.

De illo supplicium paullo post sumitur] Voces medias in Mss. non observavi. Gronov. In Erf. etiam, et nonnullis aliis Mss. hæc voces *paullo post* non leguntur, ut nec videntur in duobus Mss. quos Jac. Gronovius innotuit. Græv. ut nec in Ms. Traj. Barm.

CAP. XIV. (§ 24 *Aboluita]* Græcis *ἀπαιρῶνται*. Est autem *ἀπαιρῶνται* simplex facti defensio, recte aut jure factum esse, quæ adversariorum criminatiōni obducitur. *Tædita*.

Compellavit in scenæ] Dehæter Bochichemo: scripti enim nostri omnes, in *scenaculo*; placuitque Gulielmo, firmabatque illo Plauti Amphitr. 'In superiore qui habito scenaculo': ut scilicet alindatur ad leta theatri scenacula: pro Bochichemo tamen militat infra locus lib. II. c. 13. m. quamquam et ibidem Pal. 2. in *scenaculo* disertim præ se ferat. Grut. Erf. et multi alii, *compell. in scenaculo ejus Aocius*: Put. *compell. in scenaculo in eo Aocius*: Duisb. nominavit in *scenaculo*, cum eo *Aocius*. Græv.

Hic nihil aliud defendit, nisi licere] Etsi id solum et unum defendat, nihilominus potest multa alia adsumere causam suam jvantia et animus accusatoris iniquam ac fœdum et cri-

miationi pronum ostendentia : ut adeo hæc verba in exemplo non sint paria præmissæ declarationi. Ea autem recte se habebunt, si communitatis verbis legas nihil aliud, nisi defendit, quomodo dedisse auctorem opinor ; et constat hanc locationem sæpe quasi imperfectam ab scribis repletam. Vide paterna ad Livium IV. 26. et Quintil. Decl. IV. Itaque idem sentio in verbis, quæ habentur IV. 30. 'Hæc autem nihil aliud fecerunt, nisi Alexandrum percellerant.' Honesta oratio abigit illud fecerunt. Gronov. Dnsib. hic minus nihil aliud defendit : J. Gronovius conjicit scriptum fuisse, nihil aliud, nisi defendit, licere. Græv.

Assumptiva] Ἀστυθευκὴ ἢ προσηγορικὴ a Græcis dicitur, cum per se defensio est infirma, quoniam jus aliquo modo violatum concedimus, sed ab aliquo foris adjuncto argumento defendimus, quod vel similis, vel majoris, boni compensationem habet. Est enim ἀστυθευκὴ τῆς τοῦδ' ἰσχυροῦ ἀστυθευκῆς. Taxita. Vide de statu assumptivo Vossium in Instit. Orat. I. 9. § 7. Græo.

Sed assumpta extraria re comprobatur] Sic fere omnes libri nostri ; nisi quod quidam re contraria : et ita infra de hac ipsa constitutione, 'sine ulla assumptione extrariæ defensionis :' ubi Lambinus non debuit inculcare extrariæ, neque aliter ed. Steph. Grat. Multæ edd. sed assumpta ex extranea re comprobatur. Comprobatur extraria re ab Erf. et Put. nisi quod in hoc re quoque non legatur, et Dnsib. cod. Mens codex Ms. et nonnulli alii, sed assumpta ex contraria re comprobatur. Puteani scriptura verissima est : re ortum ex ultimis syllabis rîa præcedentis vocis : extraria nimirum defensione, ut inferius, 'sine ulla assumptione extrariæ defensionis.' Græo. Ex contraria Ms. Traj. Burm. Tribunos plebis de amissione exercitus] Bello nempe Cimbrico, de quo

Entropius. Græo.

Cum et peccasse se, et consulto fecisse reus confitetur] Liber unus Ms. habet, consulto peccasse. Lamb. Vocolam reus reduxi suasu Pall. trium et primarum edd. Solus Pal. I. habet alio positu, et consulto fecisse et se peccasse reus confitetur. Gruterus. Put. et edd. nonnullæ, cum pecc., et cons. fec. conf. Erf. cum pecc. se, et cons. fec. se conf. mens codex Ms. cum et pecc. et cons. reus fec. conf. Ms. Lamb. cum pecc., et cons. pecc. conf. Græv.

Cujus multa recte facta constant] Hoc est, in medio sunt, et nota omnibus. Eam vim verbi constare non vidit Lambinus, cum hoc mutavit, rescribendo facta esse constat : etiam contra vet. edd. in quibus tamen facta esse constant, aliter atque Pall. et Bruil. Gruter. Cum Grutero faciunt Pat. et Dnsib. sed cum Lambino mens codex : at Erf. non inepte, *cujus multa recte facta existant* : quamvis constant non repudiam. Ab Erf. non longe recedit ed. Crat. in qua est, *cujus multa recte facta existant*. Græv.

Et in consilium, &c.] Vulgo consilium, contra libros, et sententia nulla. Consilia consulum intelligit aliorumque magistratum, cum quibus agnoscebant delicta interdum domi ex senatusconsulto, de quo in Brute, ubi deprecationi locum ait esse posse. Exemplum illustre est in Lælio Marc. Tullii cap. 13. initio. Gubelmius. Grat. Nihil locus ille in Lælio, ubi agitur de consilio dande libere amicis, ad hoc argumentum, de quo hic Cornificius loquitur, facit, nec intelligitur consilium consulum aut magistratum urbanorum, sed consilium militare imperatorum, quod constabatur ex legalis, tribunis, primique leci ducibus : de quo sæpe Livius alique. Sæton. Tib. 18. 'Cum animadverteret, Variannam cladem tameritate et negligentia ducis acci-

disse, nihil non de consilii sententia egit, semper alias sui arbitrii.' In illo consilio puniebantur militaria crimina. *Græv.*

CAP. XV. § 26 *Vel in rem quamquam conferimus*] Verbum ultimum est a glossatore, subintelligiturque 'transferimus.' Sane nulla hujus vola vel vestigium exstat in Pal. 2. ideoque omnino expunxissem, nisi fuisset in aliis Mss. vel ejus loco *inferimus*. *Grut.* In Pal. 2. vel in rem quamquam. In hominem reclamant etiam omnes nostri: itaque vocem istam retinemus. *Græv.*

Et id jussu consulum defendat] Sic *Pall.* et olim *impress.* nisi quod *Pal. 1.* non habeat voculam *id*. *Pal. 3.* vero ejus loco *se*: posterius editi, et *id jussu consulum se fecisse defendat*, ex supervacuo. *Grut.* Edd. multam, et *id jussu consulum se fecisse defendat*. *Græv.*

Ex comparatione criminis causa constat] Dubito de voce *criminis*, an sit legitima: neque enim agnoscent aut vetuste editi, aut *Pall.* quatuor priores aut *Fabricianus* codex. Invenit primum *Victorius*. *Grut.* *Vict. Grut.* alim edd. *ex comp. ne crim. causa constat*. Delevi sane *criminis*, auctoritate quoque *Put.* *Erf.* et mei cod. quin nec in *Mediol.* nec *Cratandri*, nec aliis vetustioribus edd. hæc vox exstat. *Græv.* Nec in *Ms. Traject. Burm.*

C. Popilius] Sic esse legendum indicavit *Adr. Turnobus Advers. XIII. 18. Lamb.* *C. Popilius* est in veteribus libris. Mihi quidem propter historiam ignorantem etiam incertum sit, utro modo legi debeat, labor tamen ut *Popilius* scribendum putem. *F. Ursinus.* Vulgg. *C. Pompilius a Gallicis: Erf. consul Popilius cum a Gallicis.* *Græv.*

Exercitum eduxit, impedimenta reliquit] Quadriga horum verborum nata mihi videtur a glossa marginali. Plus quam superfluum, res ipsa clamat:

aut si retinenda, tunc certe expungenda venient illa, *satis esse duxit impedimenta quam exercitum*. *Græter.* Sane videtur posse offendere quodam genere hæc tam inexpectata repetitio. Sed vide an hæc offensio non veniat ab omissa particula, quam *Ms.* optimus ita restituens suppeditat, *ita discessit* (n. ex collectione, non obsidione) *ut si impedimenta reliqueret, exercitum educeret*. Hæc fuit illi proposita conditio: de qua deliberans 'satis esse duxit amittere impedimenta, quam exercitum.' Quum id decrevisset, facto exsecutus est, et 'exercitum eduxit, impedimenta reliquit.' Sic apparet et ipsam facti seriem exprimi per narrationem, et nihil omnino superesse, et particulam si commode a me restitutam. *Gronov.* In *Erf.* non est *exercitum*. *Putean. cum exerc. eduxit*. In præcedentibus *Gronovius* legit ex *Ms. ita discessit, ut si imped. reliqueret, exerc. educeret*: sed nostri omnes repugnant. At in *Erf. quam exercitum: eduxit, imped. reliquit*. *Græv.*

CAP. XVI. *Satis videtur ostendisse*] Vox prior in nullo *Ms.* a me conspecta est, certo iudicio esse suppositam et huc quoque petitam ex similibus interpositionibus, et præcipue lib. 11. c. 18. *Gronov.* Edd. *sint, satis vid. ostend.* Cum autem nec hanc vocem *satis* optimi codices *Puteani* et *Erfurt.* agnoscant, cur eam retineam, nullam video causam esse. *Græv.*

Nunc quo modo cas, &c.] Legendum esse voce divisa, non unita, ut vulgo circumfertur, ostendit id quod illi respondet, *que via*. *Grut.* Edd. *nunc quomodo cas*. *Græv.*

Ab ambobus] Ab oratore scilicet accusatoris et rei, et ab ipso iudice. *Textita.*

§ 26 *Constitutione igitur reperta*] Vide lib. 1. de Invent. ubi aliter et uberius hæc tractat. Principio status est investigandus, qui ex intentione accusatoris ac depulsionem rei

nascitur. Statu reperto, quaerenda ratio est, id est τὸ αἴτιον, quæ causam facit, et defensionem continet; sine qua ne parva quidem dubitatio potest remorari damnationem; si videlicet de facto constet, nec tamen ulla facti adferatur ratio. In ratione firmamentum est quaerendum, quod Græci οὐρανοῦ καὶ αἰθῆρας vocant. Ex infirmatione igitur et confirmatione rationis judicatio nascitur, quæ est iudicii quaestio. Græci ἀποφάσεων appellant. Reperta iudicatione ad eam tanquam scopum propositum orator argumenta omnia accommodabit. *Tusita*. Vide G. Vossii Instit. Orat. I. 6. § 6. *Græv.*

Quaerenda est ratio. Ratio est, quæ causam facit] Erf. et Pat. *quar. ratio est, quæ causam facit*. Equidem non video cur ratio est repetatur. Nec male Erf. statim, *Orestes confitetur se occid.* Pat. *Orestes cum confitetur se occid.* Vulgg. *cum confiteatur se occid. matrem*. Idem.

Perverterit defensionem] Pall. tres pervertit, ut et lectio vulgata. Bruil. et Pal. 3. 4. 6. *perverterit*; quod Gulielmio non displicuisse videtur, ideoque admisimus. *Grut.* Vulgg. *pervertit*. *Perverterit* tnetur Erfurtenois et Dulsb. Lambini editio, *pervertet*, in vitis libris. *Græv.*

Ne parva quidem] Sic legendum, non, ut vulgo, *ne parva quidem*. Nam vel sic loquuntur Latini, 'ne parva quidem dubitatio;' vel sic, 'nec parva dubitatio,' &c. *Lamb.* Al. *nec parva quidem*. *Græv.*

Firmamentum quaerendum est; id est, quod continet, &c.] Melius Pal. 1. et Bruil. item Lillienis collegii liber, *firmamentum quaerendum est id quod, &c.* *Grut.* *Mss.* quidam, *firm. quar. est id, quod*. Omnes nostri libri stant pro vulgata. *Græv.*

Sed non abs te tamen] Prima vocula videtur addita a mala manu: sane non exstat in Pal. 1. 4. 6. ejusque loco habet 3. 5. *At non abs te*, sine dictione

tione tamen, quæ quoque non est in antiquioribus edd. aut Pal. 4. aut 6. *Grut.* Sic et Erf. nisi quod corrupte pro *at* in illo ut scribitur. Al. *Mss. at non abs te occidi*. *Græv.* Tamen etiam abest a *Ms. Traj. Burm.*

Omnem rationem totius orationis] Sequitur antiquiores discessi ab Græteriana, quam nimis fideliter retinuerant alie proximæ, et in his ipsa Londinensis, inepte edens orationem: et bene idem observavit Basileensis. Quæ mox omnes consentiunt in id, ut exhibeant ea nec ratio, omissa vocula in, quæ in *Mss.* palam exstat, et sensui necessaria est. *Lib. III. c. 2. Gronov.* Exstat etiam in *Ms. Traj. Burm.*

CAP. XVII. § 27 *In ea nec ratio quaritur*] Al. edd. in ea enim nec ratio quar. In *Grut.* et aliis omnibus eam secutis edd. vitio librorum in omissum fuit. *Duisb.* nam in ea nec ratio quar. Sed in præcedentibus vitio typographi editum fuit omnem orationem, pro omnem rationem. *Græv.*

Sed si quo hæc tardius quam studes] Est a plerisque Pall. item Fabr. et Bruil. alie edd. *sed si quidem hæc tardius*. *Grut.* Erf. quoque et Dulsb. si quo asserunt, ut et *Lamb. ed.* Verum in Erf. amissum quoque est *sed*, et totus locus sic scribitur, *si quo tardius hæc, quæ studes, absolventur: rectius mea sententia. Hæc, quæ studes, sunt hæc, quibus nunc incumbis, in quibus nunc versaris*. Cic. orat. post Red. 'cum vero litteras studere incipit.' Sed exempla passim obvia. Vulgatum *quum studes*, pro quam cupis, desideras, Latine aures respuunt. *Græc.* *Mss. Traj.* a manu pr. ita ut in contextu ed. *Gronov.* habetur, sed emendatum manu sec. hoc pro hæc, et absolventur pro absolventur. *Burm.*

Enoquabimus industriis] Sic omnes quidem habent libri, præter unum et alterum, in quibus scriptam est *exequemur*: sed legendum puto *exercitio*.

mus. id est, reparabimus. Utitur hoc verbo et Q. Tullius, 'aliis te id robis exarturam esse persuadeas.' Et Terent. Heautont. 'nisi eos, qui

opere rustico faciundo facile sumtum exerceant suum.' Lamb. Ma. exequemur industria: Erf. exequemur industria. Grav.

AD HERENNIVM.

LIBER II.

CAP. I. § 1 Et in quibus officiis elaborare, &c.] Sic restitui, deleta voce artis, quam fuerat inepte inculcata ab iis, qui scriptum reperissent in quibusdam libris elaborare esse, cum tres postremæ literæ hujus verbi a librario aliud agente essent iteratæ. Ex esse enim factum est modo arte, modo aperte, nunc artis, nunc partibus, atque ita hic locus depravatus est. Officia autem oratoris intellige, inventionem, dispositionem, elocutionem, &c. Lamb. Delet artis Lambinus. Ego non ausim, neque variant libri veteres; nisi quod in duobus audio reperiri partibus artis, quod etiam ipsum non displicet: alterum tamen restat in Pal. 6. Gruter. Putesani codex vulgatam retinet, sed Erf. partibus inserit; in quibus partibus off. artis elab. Lamb. ed. in quibus off. elab. Forte scripsit auctor horum Rhetoricorum, in quibus partibus officii artis elab. conv. Grav.

Verum quia neque de omnibus rebus, &c.] Sic Pall. et vet. edd. nisi quod Pal. 1. non adit rebus, quam vocem nec requiram. Vulgati hodie, verum quod neque, &c. Gruter. Sic Pall. et meus cod. omisa voce rebus: sed Erf. Put. cum plerisque edd. verum quod neque de omnibus. Grav. De omnibus rebus, &c.] Erf. de rebus omn. simul dici pot., et de max. rebus pr. scrib. fuit: Put. de omni. simul dici pot., et de max. rebus pr. scrib. fuit. Idem.

§ 2 De sex partibus, &c.] Enume-

ratio isthæc, tam proluxa, valde ineptit: nam corte paucula admodum de his supra dixit; et nos miserabili orant memoria, quibus tam cito illa exciderant. Grav. Quidquid id sit, auctor non ignoravit suum Herennium, cujus animum ne defatigatio introcât, vereri se etiam alibi (lib. 1. cap. ult.) testatur. Præter hæc in vetustis video esse incipimus, quod ab recentibus manibus interpolatum est, ut fieret incepinus. In uno reperi institutus, quod sane præferrem. Nec sic tamen evitatur nausea ennumeratio hujus; præsertim quid est illud primum? Et cur ineptissime iterat mentionem libri primi? Ego suspicor quod primum natum esse pro tum, ubi primam literam aliquis aspiciens pro nota numeri sic mutavit. Sic certe fit decentior series, et stilus mollior. Reliqua vide an non sic mecum constitues, De sex partibus orationis tum (nempe post oratoris officia) scribere institutus. In primo loquuti sumus de exordio. Quod aliquis non intelligens, male per vocem libro supplendam putavit. Gron. Ubi de sex part. orat. pr. scr. incepinus] Edd. Grut. et al. De sex part. orat. pr. scr. incipimus: Lamb. ed. et Put. cod. De sex part. orat. pr. scr. institutus: Duisb. De sex part. orat. scr. incepinus: meus Ms. De sex part. orat. pr. scr. incepinus. Tota hæc repexorh in Erfurtensi sic scribitur: Ea quoque nobis erit hoc libro prop. ads. Parvæ partes ejus duæ in vol. transfe-

rentur, ubi de sex part. orat. pr. scr. incipimus. Hanc lectionem valde probo, nisi quod numerus voluminis sit omissus vitio librariorum. Scriptum fuerat, parvæ partes quæ duas in III. volumen transferentur. Dux parvæ partes sunt quæ pertinent ad inventionem in genere deliberativo et demonstrativo. III. volumen est tertium volumen. Illud III. absorpsit præcedens ia. Incipimus esse etiam in meo codice. Alius Ms. est Gronovio, scribere institimus, sed Duisb. abest primum. Græv.

CAP. II. Quæ ratio] Hoc est, qui locus status. Loci statuum sunt τὰ μέσα, λόγοι, καὶ πύρις: Hermogenes κερφάλια appellat, hic auctor 'rationes.' Toxicita. Gerh. Vossius Institut. Orat. l. i. vocavit 'capita,' cum Sopatro, ea nimirum, quæ continent propriam argumentationem et confirmationem ejusdem propositionis ab aliis diversam. Græv.

Quas Græci ἐπιχειρήματα appellant] De epichiremate et variis ejus generibus vide Quintil. Institut. v. 10. In verbis præcedentibus Erf. et item quas argumentationes, pro vulgato et item quales argumentationes. Mox in seqq. sequi et quales vitari, idem codex copulam omittit: sed Pith. sequi, quasque vitare oportet. Idem.

Qui locus erat extremus de sex partibus] Id verum, sed etiam erat proximus, hoc est, post præcedentes quinque absolutas solus restans ex illis sex. Sic enim deprehendo legi in omnibus nostris, unde non dubito etiam in aliis sic exstare; idque præferendum vel ideo quod vix modo antecessit τὸ extremum. Videntur neglexisse, qui id explicare nequiverunt. Gronov. Erf. et al. Ms. qui locus erat proximus. Extremus, propter ejusdem vocis, quæ modo præcesserat, ingratam repetitionem, rejicit Gronov. Verum nescio an proximus recte ponatur, cum enumerantur quinque partes in fine periodi, nulla alia parte sequente. Malui igitur ex

Pithæano recipere postremus. Græv.

Et nimirum conjecturalem, quæ prima et difficillima est] Liber unus Ms. habet quæ prima quæque difficillima est. Lamb. Pal. 1. conjecturalem eorum quæ est diff. omissis ceteris; nam Pal. 2. conject. ea quæ diff. est: Brull. nimirum quæque diff. est: quod et in Pal. 4. præterquam quod is quæ, nam quæque, omissis prorsus illo conjecturalem. Vett. edd. conject. quæ prima quæque diff. est. Gruter. Ad Pal. 2. fere accedunt nostri, exhibentes conjecturalem eam quæ diff. Hinc facile vidi venisse ab auctore, Et nimirum conjecturalem (eæque diff. est) potiss. cons. Gronov. Erf. et nimirum quam quæ diff. est: Duisb. et nimirum conjecturalem eam, quæ prima et quæ diff. est, potiss. cons. Quomodo in aliis libris hic locus legatur vide in notis. Gronovius, cum et in suis legerit conjecturalem ea quæ diff. est, censuit scripsisse auctorem horum Rhetoricorum, conjecturalem, (eæque diff. est,) potiss. cons. Græv. In Ms. Traj. conject. quæ prima quæque diff. est ut in vett. edd. Burn.

CAP. III. § 5 In quo primo considerabis] Mss. omnes constantè primum, quod et fuit quondam in edd. nec scio cur mutatum. Sed et ista in quo nullibi reperio, et plane credo insiticiam esse velut connectendi formulam, quæ toties quoque nuper obsidebat Livium. Gronov. Ed. Grat. in quo primo cons. al. in quo primum cons. Quæ Gronovius asseruit, fundantur nostrorum quoque librorum optimorum Erf. et Cauch. auctoritate, quibus subscribo. Græv. Primum etiam in Ms. Traj. Burn.

Demonstrare quem pecuniam causa, &c.] Hæc verba restitimus ex cod. quæ in vulgatis libris desiderabantur. Sententia autem hujus loci nunc aperta est: Si non poterit, inquit, demonstrare, eum, quem pecuniam causa arguat maleficium admisisse, avarum esse; demonstret esse corruptorem, &c. Lamb. Si non poterit

amorem demonstrare, demonstrat, &c.] Lamb. edidit, demonstrare, quem pecunia causa dicit maleficio fecisse, demonstrat. Ex codice, inquit, manuscriptorum, sed tale nihil invenit Gullielmus in suis, nec ego in Pall. aut vetustissimis edd. et vero, si quo reperiantur in libro, fuere adjecta a glossatore. *Grut.* Lamb. ed. si non poterit averum demonstrare, demonstrat corruptorem. Si non poterit averum demonstrare, quem pecunia causa dicit maleficio fecisse, demonstrat corruptorem. *Grav.* Neque hæc inveniuntur in cod. *Traj. Burm.*

Corruptorem vel perfidiosum] *Corruptores*, e Cicerone noti. *Perfidiosi*, qui per fidem decipiunt eos, quicum contraxerunt, ut in re privata, qui socios fallunt; in publica, qui depeculantur ærariam. *Plantus Cistell.* 'Perfidiosus est amor? ergo in me peculatam facit.' *Divinatione*, 'Si ille apud te postea conavit, utrum te perfidiosum an prævaricatorem existimari mavis?' Vide necesse esse alterutram, eadem significatione, qua heic. Ea re non audit membranae suae Gullielmus, in quibus invenit *perfidum*: quod etiam in Pall. reperi; sed *Pal. l.* tamen expressit alterum. *Grut.*

Sic vehementer vita hominis turpitudinis impeditur] Cum in uno cod. *Ms.* reperissem ita scriptum, *sic veh. vita hominis turp.* ego *vita* reposui; quam scriptura perspicua recta est. *Lamb.* Cum Lambinus invenisset in uno *Ms.* *vita hominis*, facit inde *vita hominis*; at enim testor, talem vocem non extare in Gullielmianis, in Pall. in exolevis edd. Gullielmus tamen videbatur promior fuisse in illud *vita*, atque infit: Probe veteris libri scripturam, quam Lambinus frustra mutavit. *Vita* impeditur turpitudine et infamia, quam vitis et flagitiis cooperta est. *Impedire* enim interdum est 'polluere,' et, ut Nonius interpretatur, 'sordidare' ac 'probrum inducere': sic

scribo in Nonio; non *ducere*. *Plantus Amphitr.* 'Imo hunc ego, Thebani cives, qui domi uxorem meam. Impudicitia impeditvit: quem versum laudat idem ille grammaticus, scena 'Quis tam vasto;' que est una ex scenis, quas vere docti ac religiosi homines nondum Plauto inferre audent; cum et vetustissimi scriptores censuram tribuant optimo poetæ, et ipse lepor. *γυγίους* clamet. Hactenus Gullielmus. *Gruter.* Immo impeditur scilicet defensor, nec potest ad aliud referri, non magis quam *rd dabit operam*, et omnia in futuro que præcedunt, ex quorum oppositione patet nimis doctum hic esse Gullielmum. *Cap. 8.* 'ut ne parvulis quidem titubatione aut offensione impediremur.' *Gronov.* *Ms.* *Sic veh. vita hom. turp. imped.* *Lamb. ed.* *Sic veh. vita hom. turp. imped.* Sed verius Gronovius observavit, *impeditur* referri ad *rd defensor*, *æque ac operam dabit.* *Grav.*

CAP. IV. § 6 Bonus fuisse] Sic legendum, et ita habent duo libri *Mss.* non, ut habet editio *Rob. Steph.* et *Colin.* et alii nonnulli, *bonum fuisse*. Tum Cassius ille iudex severissimus identidem in causis querere solebat, cui bono fuisset, ut testatur pluribus locis *M. Tullius*. Denique sic loquitur infra haud multis post versibus. *Lamb.* *Quisb.* et alii *Mss.* ac multæ vet. edd. nisi *reo datum fuisse*. Sed merito rejecit Lambinus, cui adstipulantur *Erf. Cauch.* et alii *Mss.* *Græc.*

Eum effugisse alias rationes] Quidquid veterum librorum præsto est, in eis exhiberi video, *eum fugisse*, quod certe est hujus auctoris: sic enim c. 16. 'Qui se propter vinum fugisse rationem dicit.' xi. 25. 'sed me tum hæc ratio fugit.' Et notum est Horatii. Sed etiam infra observabis ut plurimum dici 'fugere laborem,' (quod et initio totius operis) 'concur-siones vocalium,' 'istam rem,' 'impe-

tas fortuna,' continuationem verborum, non effugere. Gron. *Aut cum fugisse illas rationes*] Mss. et edd. *aut cum effugisse alias rationes*: Lamb. ed. *aut cum fugisse alias rationes*. Recepti *fugisse*, quod et ante fecerat Lambinus, auctoritate nostrorum codicum Erf. et Caech. quod et ex suis Gronovius probavit: sed et ex præstantissimo Erf. recepi *illas rationes*, nemine, qui humanior sit, repugnante. *Grav.*

Aut aliis quoque bene fuisse] Demonstrabit defensor *horridus*, majore bene fuisse aut aliis, aut ipsis adversariis, quam reo, ut pro Roscio fecit Cicero: apud quos Sexti Roscii prædia sunt, ad eos etiam eades pertinet: apud Chrysegonam et T. Capitonem Roscium prædia sunt, ergo illi Roscium occiderant. Vide Cic. exordium et confirmationem, ubi hæc pulcherrime tractat. *Toxita.*

Id quod ipse insimulatur] Hoc argumento nititur etiam Cicero in oratione pro S. Roscio, quem ostendit Cicero fuisse rusticum, raro fuisse Romæ, ut occidendi patris non modo causas, sed et facultatem non habuerit, quæ omnia habuerint adversarii. *Toxita.* Nihil muto, quamvis liber unus Ms. habeat *quo de insim.* quod et in quibusdam vulgaribus reperi. Ego enim subintelligo 'ficcisso.' *Lambin.* Sic restituere non dubitavi ex consensu nostrorum trium codicum et necessitate sententiæ, remisso ad auctorem, quicumque ille est, (neque enim discernere queo,) simplici *insimulatur*. Utique enim non hic agitur de simulatione. *Gronov.* Restitui *insimulatur* ex Duisb. et aliis nostris codd. ut ex suis Gronovius restituendum censuit. *Grav.* Al. *id quo de insimulatur*: al. *id, quod ipse simulatur*. *Insimulatur* etiam in cod. Traj. *Burm.*

Signum est] Intelligimus hoc in loco non τὸ σμῆμα, ἀλλὰ περίσπασμα, hoc est, ea quæ cum negotio conjuncta sunt. *M. Toxita.* Vulgo vo-

cant scholastici circumstantias. *Gronovius.*

§ 7 *Semper desertus, an tum, &c.*] Inserui verbum *desertus*, suadentibus cunctis ad unum manuscriptis et edd. vet. primum removit puto Victorius: qui cum non diffiteatur destitutam esse exemplaribus manuscriptis cunctis omnes libros, qui oratorem instituant; plus credi æquum non est ipsius auctoritati quam omnium librorum: enim et mihi liberet refingere scriptorem istum habitu decentiore, centum aliquot voces ei detrachere possem, præter supervacuas. Exempli causa; illa verba quæ proxime sequuntur, fuerit in eo loco solitudo, omnia ad unum deleverim, nullius sententiæ malo. *Grav.* P. Viet. et al. ed. *semper, an tum, Grav.* *Desertus* etiam in Ms. Traj. *Burm.*

Num, qui est passus, perapertus] *Qui est passus*, pro, qui est infestatus, aut occisus, mihi semper suspectum fuit, quia alienum est a præci Latii sermone, et petitum ex Christianorum libris. Hanc suspicionem meam confirmant veteres libri, qui a vulgaribus dissentiant. Erf. et Caech. *num quid est passus*; nisi quod hic est non agnoscat. *Moss* codex, *num quid est passus*. Quomodo Heronius scripserit nondum potui assequi: aliter scripserat, quam quod in vulgaribus existat, nemo infatigabiliter in incertis conjecturis nolo illudere lectoribus. Id inveniendum relinquo aut melioribus codd. aut acutioribus ingeniis. *Grav.* *Que hora: noctu, an interdix, &c.*] *Lambinus* concinnius quidem hæc omnia edidit, sed non verius, dubites. *Gaibelmii* certe Mss. convenient cum nostris, quorum quidam mirabiliter exorbitant. *Pal.* prefecto S. oggerit nobis, *qua hora nocte an die, an inter noctem et diem, et qua die, et quata parte noctis, et quata hora.* Veram variantem lectionem curiose enotare, non est meæ ætatis, sed adolescentium laboriosam; quam tamen hodie potius

ad omnia alia trahas; adeo potest mirum non haberi labores nullum sibi acunt sperandam premium, nisi forte verborum; principibus viris hinc in pra. Euclionem sordidis. Grut. Sane et videntur et non videntur haec ab Mss. nostris firmari; adeo in quibusdam mutant. Caeterum si id retineatur, non video, quin absurde itorentur, *qua hora et qua noctis hora*: in quibus nulla differentia. Primo igitur Mss. nostri omnes *qua die*. Tum *quota hora noctis* in duobus, quod utrumque amplector; nam sic in singulis est certum ac proprium discrimen, ac dignum, quod in tali re advertatur. Gronov.

[*Et cur quomodi temporibus*] Elegans praeseditio, quam eruit quidem c. Fabriciano Galialminus. Sed ego nunc etiam firmo auctoritate Pal. 1. et 3. neque abluat Pal. 2. 4. 6. nisi quod ii, et *cum quomodi*. Vulgo est, et *quomodi temporibus*, nulla bona sententia: non tantum indicandum tempus facinoris; sed et addenda ratio, quare eo potissimum tempore scelus admissum sit. Gruter. Mss. quidam, et *cum quomodi temp.* edd. antea Grut. et *quomodi temp.* Erf. etiam et *cum quomodi temp.* Gronov. Firmatur etiam a Ms. Traj. et *cum quomodi temp.* Burm.

[*Satisne longum fuerit ad eam rem transigendam, et potueritne scire*] Longa rectius et concisius, resectis laciniis, quas adaverunt inepti, Erf. et Caech. *Satisne longum fuerit ad eam rem, scieritne satis ad id perficiendum spatium.* In meo quoque est *scieritne*. Gronov.

[*Idoneus fuerit ad rem adoriendam*] Libri recentioris editionis voce antiquiores, *idoneus ne satis fuerit*; cum unquam compareret in olim vulgatis, aut adeo Mss. nostris. Gruter. Edd. multum antea Grut. *idoneus satis fuerit*. Adstipulantur Gruterianis et nostri omnes Erf. Caech. Pith. Duisb. Gronov. et cod. Traj. Burm.

[*Spes perficiendi qua fuerit*] Ut in duobus nostris, sic non dubito quin in pluribus legatur *perficiendi haec qua*; unde patet auctorem dedisse sequi. Gronov. Erf. et al. Mss. duo, *spes perficiendi haec qua fuerit expectabitur*. Gronov. Gronovianis Mss. adstipulatur cod. Traj. Burm.

[*Scientia, apparatus, videbitur fuisse*] Adjecti duas voces, *videbitur fuisse*; non testimonio duorum librorum Mss. veram integra cohorte: eas enim agnoscent sex membranae, quas consulit Galialminus, sex Pall. et edd. pr. neque otiosas esse videbit, qui vim hujus suspicionis attente perspiciet: imo supervacuum potius fuerit illud alterum quod sequitur, *demonstrabitur fuisse*, quam istud nostrum. Gruter. Edd. Lamb. et aliae, *apparatus, ex altera parte*. In Erf. non legitur *ex*. Gronov. *Videbitur fuisse* etiam agnoscit Ms. Traj. Burm.

[*Quare scire potuerit utrum*] Et haec quoque sunt a triplici librorum nostrorum fide: pro quibus mediae metatis odd. *per quas res scire potuerimus, utrum*: Lambinus vero, *propter quas res scire potuerit utrum, &c.* quem licentia! Gruter. Si modo mens Gruteri recte expressa est. Nam quum sane ita legatur in Medicis et alio, *quare scire*, tum in alio est, *per quam recire*; unde colligeretur illud *qua* varis modis expositum ita degeneravisse, et antiquitus fuisse, *qua recire potuerit*. Gronov. Erf. *qua res scire potuerit*: sed Pith. *qua de re scire poterimus*: odd. *per quas res scire potuerimus*: ed. Lamb. *propter quas res scire potuerit utrum*. Gronov. Cum Erfurtena facit Ms. Traj. Burm.

[*Ex consensu, arbitris, adjutoribus*] Si haec scriptura recta est; per arbitros testatis significari dicemus, seu spectatores: ut cum ita loquimur, 'locus ab arbitris liber, ac remotus' sed Memmius et Auratus legendum putant *administris*: ego tibi mute; non quod eorum conjecturam improbem,

sed quod hanc scripturam existimem esse probabilem. Adde quod *administri* et *adjutores* idem propemodum videntur sonare, nisi quod *administri* minus sunt, quam *adjutores*. Itaque infra, ubi vulgo legebatur, *de adjutoribus, de adjumentis*, nos ita restituumus, *de adjutoribus, de administris*. Lamb.

CAP. V. § 8 *De administris*] Sic restituumus conjectura ducti: nam vox *adjumentis* ad hunc locum quadrare non potest, antecedente voce *quam*. Lamb.

De adjutoribus, de adjumentis] Adjutores sunt quibus anima; adjumenta quæ ea carent; instrumenta scilicet armaque rebus expediendis idonea. Lambinus substituerat *de administris*, sed nullo præeunte Ms. ut ipsemet fatetur: *quam petulantia! Gruter*. Miror Lambinum, qui utique noverat de Invent. II. 7. 'Facultas, si ratio, adjutores, adjumenta, et cetera, quæ ad rem pertinebunt, defuisse alicui demonstrabuntur:' et postea, 'Nam sæpe si pecunie, adjumenta, si adjutores desint, facultas fuisse faciendi non videtur.' Offendor magis in præcedentibus, *argumentum est per quod res coarguitur certioribus argumentis*, ubi definitionem interpretatur per id ipsum quod definit, quod nec fit ullibi in hoc scripto, nec sine vitio fieri creditur, nec atique tam inops vocum hic auctor credi potest. Vide an non scripserit *certioribus inventis*. Ut de Partitionibus, 'Argumentum est probabile inventum.' De Invent. I. 1. 'Ideo quod et inventum aliquam in rem probabile aut necessarium argumentatio vocatur.' Et similiter alibi. Gronov.

Num quid in eo loco præter cons. fecerit] Quidam liber Ms. habet, *num quo in loco præter cons. fuerit, aut etiam al. temp.* et præterea nonnulli vulgati: quam scripturam non improbo. Lamb. Num quo in loco præter cons. fuerit, aut alieno tempore Victorii ed.

Ea priores, *numquid in loco præter cons. fecerit, &c.* quomodo et quidam e Gallie. et Pal. nam ceteri exhibent, *numquid in loco præter cons. fecerit, &c.* aut *fuerit, vel fecerit*. Græc. Erf. et Lamb. ed. *num quid in loco præter cons. fecerit*: Dniob. *Num quo loco præter cons. fuerit*. Græv. In Ms. Traj. *etiam num quid in loco præter cons. fecerit*. Burn.

Aut vestigium repertum fuerit] Hæc est primarum edd. lectio, et convenit cum plorisque Mss. Sequentes aufecerant, *aut si vestigium repertum; sine illo fuerit*. Victorius edidit, *aut si vestigium rei fuerit*, omisso illo *repertum*. Ex quibus omnibus summa concinnavit Lambinus. *Grut*. *Vestigium repertum* legitur in quibusdam; sed plane non satisfacit argumentationi; Vestigia adulteri reperiri possunt in lecto; sed ea non atque denotant ab Tarquinio ea venire. Itaque non opinor *rei* abesse hinc posse, scilicet secundus casus *ab reo* *reus*. Id non observantes illi videntur fecisse, ut vera lectio hæc fluctuaret, et pro *repertum* correxerint *rei fuerit*. *Lego, aut vest. rei certum, si cruor*. Etiam vetustissimus deprehensus. Gronov. Edd. quædam; *aut si vest. repertum, aut*: Victor. ed: *aut si vest. rei fuerit, aut*: Lamb. ed: *aut si vest. rei repertum fuerit, aut*: Crat. ed. *aut si vest. rei fuerit repertum*: Erf. *aut si vest. repertum, si cruor*: Pith. *aut si vest. rei reperitur, aut*. Gronovius conjicit legendum esse, *aut vest. rei certum*. *Rei a reo*: sed quia in omnibus Mss. est *repertum*, aut, ut in Pithœanis excerptis, *reperitur*, id retinui, sed *rei* ex ed. Victorii et modo laudatis excerptis, ac Cratandi ed. reposui. Græv. In Ms. Traj. *aut vest. repertum fuerit*: Burn.

Si cruor in vestimentis] Et ista est antiquissimæ ed. scriptura, firmata pluribus Mss. Sequentes præposuerunt *aut*, quod quidem retinuit Lam-

blus, sed rejicit si. Pal. 1. loco
votis error, habet *nota*, quod non ar-
bitror de nihilo. *Gruter*. Al. aut si
error in testamentis, aut et *Græv*
Gruteri Mss. consentit cod. *Traj.*
Burm.

Consecutio] *Consecutio* est *vix ére-
péur, &c. Toxicis.*

Nocentes aut innocentes] Vulgg. *no-
centis et innocents*. Sic *Duisb.* quam-
vis in eodem sensu *épxyúñs nocentis*
ponitur, ut *omnis homines*. *Pith.* scri-
bit etiam rectius *nocentis aut inno-
centis*. *Græv.*

Expalluisse] *Quidam* cod. Ms. ha-
bet *expavisse*, pro *expalluisse*: sed for-
tasque utrumque verbum ab auctore
horum librorum positum est, deinde a
libraria alterius per imprudenciam
omninoque. *Lamb. Erubescere, expalluisse*
omnino omnes nostri; ut frustra sit
Lambinus, qui heic adhuc paratus
videtur admittere *expavisse*: nam
sane indicium pavoris pallor. *Gruter*.
Ita etiam cod. *Traj. Burm.*

Confidentissime resistens] *Liber* unus
Ms. habet *consistens*: quæ scriptura
non est fortasse rejicienda: ut 'con-
sistentem' intelligamus constantem,
vel non perterritum, neque labefactum,
neque periculum, conscientia
peccati. *Lamb. Erf. conf. resisteret,*
responderet: al. Ms. *conf. consistens*
responderet. Optime *Ganch. conf. re-*
sisteret et resp. Al. *conf. consisteret et*
resp. *Græv.*

Non innocentis sunt] *Erf.* et *edd.*
plerumque ante *Grut.* non *innocentis*
sunt, ut paullo ante. Sic etiam *Erf.*
Idem.

CAP. VI. § 9 *Quibus nisi accusator,*
et ii, quibus, &c.] Sic *Lamb.* et *Grut.*
edd. Sed omnes ante *Lamb.* *quibus*
nisi acc. nemo potest uti, et ii, quibus
nisi def. *Erf. quibus nisi acc. nemo*
potest uti, et hi quibus nisi def. non
potest uti: Duisb. quibus nisi acc., et
ii, quibus nisi def. non potest uti, nemo
potest uti. Idem.

Peccati atrocitatem] *Αναρθητατος*

δουδρυα. Lamb.

Aut cupide dicere, et argumentari
Janus Wouverius annotavit, velle se
potius dicere: a quo dissentio: qui
enim cupide contra aliquem fert tes-
timonium, eo ipso sibi infringit aucto-
ritatem. Inde illa cautio *Quintili-*
ani Instit. Orat. v. 7. 'Si habet tes-
timoniam cupidum ludenti; cavere debet
hoc ipsum, ne cupiditas ejus appa-
reat,' &c. *Grut.* Recte *Gruterus*:
sed vim vocis *cupide* non recte intel-
lexit: est enim *cupidus* Latinis nimis
partibus addictus, ut verum videre
se dicere nequeat. Sic 'cupide dam-
nare' apud *Suet. Jul.* ubi vide quæ
notavi. *Græv.*

Et ad improbationem et approbatio-
nem] Non sunt concordēs libri vet-
t. Alii *et ad impr. et ad argumentationem*:
Medicæ cum alio, et *ad improb. et*
ad interrogationem. In quo etsi tamen
adhæream vulgatis, id tamen constat
præpositionem ad iterandam esse. Ni-
hil minquam id ipsum ab editoribus
observatum; nihil tamen constantius
ab auctore servatum docent Mss.
codices. Utique et paulo ante habu-
imus 'in causam et in vitam.' Sic
cap. 2. habent iidem, 'ad confirma-
tionem et ad confutationem.' Sic
tam *III. 18.* 'nunc ad thesaurum
atque ad omnium partium rhetoricæ
custodem,' quam *III. 13.* 'et ad con-
firmandum et ad confutandum ac-
commodati' in vetustis exemplaribus
inveni. Hic etiam colligens prævo
edi *IV. 21.* 'cum ad idem verbum et
idem nomen acceditur;' et de repeti-
tione præpositionis suspicans, video
in nullo scripto codice illud posterius
idem exstare, ut deleri debeat. De
aliis præpositionibus idem postea in-
telligemus. Mox tres Mss. *tormentis*
et cruciatus. Deinde edidi consensu
Mss. qui penes me sunt, et *edd.* om-
nium, *quibus omnis conjectura*; existi-
mans errorem esse, qui ex *Gruteriana*
propagatur omnibus: quod et *Leiden-*
sis et Londinensis et Basileensis sunt

imperite amplexæ. Gronov. Erf. et alii ad *improbationem* et ad *interrogationem*: al. ad *improbationem*, et ad *argumentationem*. Vulgg. ad *improbationem* et *approbationem*. Medicinis, notante Gronovio, ut Erf., et ad *interrogationem*: quod non repudlem. Græv. Mss. Gronovii consentit cod. Traj. Burm.

CAP. VII. § 10 *Certe in rebus interponi quaestiones*] Non omnibus quaestionibus, sed quibusdam habenda est fides, &c. M. Toxita, p. 109. Græv.

Cum quæ vere dicerentur scribi] Sic et edd. primæ, a quibus tamen recedunt membranæ vet. in iis enim partim servari, quod Victorio placitum et Manutto, partim probari, partim sec. Grater. Erf. et al. *cumque vere dic. scribere*: Pith. *cum quæ vere dic. servari*: Manut. *cum quæ vere dic. probari*: al. *cum quæ vere dic. sec. Græv.*

Refelli possent, &c.] Quidam liber Ms. habet, *refelli non possent*. Ego nihil mutò, adductis iis quæ proxime sequuntur; certum est enim quod quid in loco positum sit, aut non positum sit: et quædam ita certa sunt, ut ea, quæ oculis cernuntur, aut quæ simili sensu percipiuntur. Si quis igitur in tormento contra hæc dicat, *refelli possit*. Lamb.

Si quid esset simile quod videri, aut aliquo simili signo percipi posset] Vulgg. *et si quid esset simile veri videri*: Lamb. ed. *et si quid esset simile ei videri*: al. *et si q.* Ex Pith. et Duisb. hunc locum sic rescribendum putabam, *si quid esset simile veri, quod videri, aut aliquo signo percipi posset*. Sed postea, ubi locum hunc rectius expendi, nihil refigendum esse vidi. Si quid ait tortus testatna sit, videndum, quo in loco, id, de quo testatur factum sit, et quo in loco ipse, ex quo quaeritur, tum fuerit, ut hinc a defensore possit elici, an non simile quid ibi visum fuerit, non vero id, de hoc hic agitur et quaeritur. Græv. Aut

aliquo simili signo percipi posset] Ego malim legi, *simili sensu*: supra enim proxime dixit *videri*, quod est visu percipi. Vides autem, seu ad spectus, sensus est, non signum. Lamb. Male Lambina. Inter signa referuntur, quæ sensu aliquo percipiuntur, ut vidimus in capite & Græv.

Recentior sit in dolore] Nihil mutò, quamvis duo libri Mss. et nonnulli alii vulgati habeant *recentior sit in dolore*; sic enim loquuntur Latini, 'recens in labore.' In dolore, id est, *durandisyræ*. Lamb. Sic nostri scripti, et antiquitas impressi, probatque Gulielmus; sed tamen non omnino displicet mihi aliorum *recentior*. Grut. Al. edd. *aliis alio recentior*. Libri sane nostri etiam omnes *recentior*. Sententia tamen requirit *recentior*, aut quid simile. Græv.

§ 11 *Et modo exponi quo re vera sint gesta*] Sic Pall. meliores, sine repetitione vocis *modo*, quæ extat in retro editis. Grut. Grut. ed. *hoc enim eo modo exponi, quo recte sunt gesta*: pro *hæc Duisb. hoc*, et *pro sint gesta*; vulgg. *sunt gesta*. Poterat sane illi vocula abesse: sed in omnibus nostris membranæ, iisque optimæ fidei, non abest: hinc non sustinui eam cum Gruterò delere. Nec enim hæc repetitio huc aliiusque auctoribus infrequens. Græv.

Indignum esse factus] Vox *factus* videtur esse supervacanea. Abest certe ab uno cod. Ms. Lamb. Miror cum Lambino displicerit vox *factus*. Mihi heic admodum videtur venusta, exstatque adeo in omnibus Mss. nostris. Grut. Lamb. ed. et unus Ms. *indignum esse, sine*. Assensum tamen hic Lambino, uti omnes nostri codices refragantur. Græv.

Suspicionem firmamenti satis habere] Verbum *firmamenti* non est in Pal. 1. dispiciant otiosiores: nam nihil sane isto in sensu fore alludescit.

Gruter. Pal. 1. *Unusquamque suspensio habere:* Duisb. *unam quique susp.* Gronov.

CAP. VIII. § 12. *Si negativus tenere famam nasci solent*] Lambinianum illud *ita temere* etiam reperi in Pal. 1. sed tanti tamen non erat, ut ideo contra ceteros omnes libros recipere in contextum. *Grut.* Lamb. ed. *ita temere famam nasci.* Nam non de nihilo nascitur historia. Præclara de fama Hesiod. in *Ἔργων* vs. 766. et seq. ille apud Senec. in declam. 'Sæcra populi est lingua.' *Græv.*

Quod quisvis homo possit, &c.] Erf. et Cauch. *quod quisvis unus homo possit:* quod non est spernendum. Dicitur ut 'unus quisque,' 'unus aliquis,' et 'unus quidquid' apud Plantam Trinom. 'Si unam quidquid singulatim et placide percunctabere.' Rarius tamen 'unus' postponitur. *Idem.*

Legitima constitutionis Νομικῆς ἐπιπέως κηφάλια, id est legitimi status capita, sive loci, qui ex scripto nascitur. *Taxita.*

CAP. IX. § 13. *Cum scripto dissidere*] Duisb. *a scripto dissidere.* Sic vero scribendum esse, verba que sequuntur ostendunt. Si a scripte dicimus, nimirum dissidere voluntatem scriptoris. *Græv.*

His locis utitur secundum narrationem] Brullerensis et Fabricianus non agnoscunt illud secundum narrationem. Exstat tamen in Pall. et ed. primis. *Gruter.* Exstant etiam hæc voces in Erf. Pith. et Duisb. sed non in Cauchiano, nec in ed. Cratandri, sed eas ostentant antiquiores edd. Mediol. Ascensiana. *Græv.*

Adscribere, num non potuerit præscribi] Ita scripsit e. Mas. nisi sex Galleimius. Vulgo corrupti sunt omnes libri: et certe variant valde Pall. nam præfert Pal. 1. *adscribere, numquid potuerit: præscribere:* 2. *adscribere, aut numquid non potuerit præscribere:* 3. *adscribere aut num non potuerit præscribi:*

4. *adscribi, aut num potuerit præscribi:* 5. *adscribere, aut non potuerit præscribere:* quod et in Pal. 6: nisi quod ultimo si vox *pre*scribi. Edd. pr. *pre*scribere, aut non potuerit præscribi: sequentes, *scribere, ut non potuerit præscribere.* Lamb. *scribere cur non potuerit præscribere.* Grut. Saltem tamen nihil hic de præscribendo: et quam non nisi ex duobus Mss. illud compositum preferatur, æquius erit: ex aliis retinere *pre*scribi, quippe de quo agi docent præcedentia. Sed etiam dum iustandi canas videntur in his proferri, ex quibus unam constat tam Gruteriana. hæc sive Guelmianna mutatio, quem priorum edd. lectio. Nam Mss. vel habent, *adscribere?* aut num quid non potuerit *pre*scribi, vel aut num non potuerit *pre*scribere. Obesse dicitur respectu periculi, quod voluntatem coereuerit, alterum facultatis. Gronov. Alim edd. *si id voluerit scribere:* Duisb. *aut non potuerit præscribi:* Erf. cum quibusdam edd. ut non potuerit *pre*scribi: Pith. et Lamb. ed. *cur non potuerit præscribere.* Vide notam Gruteri. Sed *pre*scribi, quod in aliis existat, probo cum Gronovio. *Græv.* In cod. Traj. *pre*scribere, aut non potuerit *pre*scribi. Burn.

Contra id, quod legibus sancitum] Sic quidem et alii ex scriptis. Ceterum Medicæus, *contra: quam legibus sancitum.* Et quæso an non summo jure sic variavit compositionem? IV. 3. 'Contraque faciunt, quam polliceri videntur.' Similiter in cap. 21. ob servo non consentire Mss. libros, quam in uno sit, *si quos præterea quam quos ille collegerit potuisse,* in Medicæo autem *si quos vel ea præter quam ille dixerit, potuisse;* quam ego veram scripturam opinor, modo contemnas ista vel ea, quæ ex varia lectione irreperunt. Etiam cap. 26. non solum Ma. Medicæus, sed et duo alii habent et contra atque ante dixerit, dicere, ut habuit quoque Victorium; nec scio cur aut muterit Lambianus, aut hanc

secutus. ait Gruterus. Gronov. Medic. *contra quam legibus sancitum: Erf. et Pith. contra quod legibus sancit. Græv.*

CAP. X. § 14 *Scriptorem voluisse quam rectissime fieri nemo dubitet*] Res est, quæ meretur inspectos plures codices antiquos: nam nostri tres in postremo tantum habent *nemo dicit vel docet*. Hinc immensum blanditur, quod colligo ex uno, *scriptorem noluisse quam rect. fieri nemo dicit*. Gronov. Erf. *quæ habuisse scriptorem quam rect. fieri, nemo dicit*: Pith. *quæ omnia noluisse scriptorem quam rect. fieri, nemo dubitet*: Duisb. *quæ omnia scriptorem voluisse quam rect. fieri, nemo dicit*. Ed. Cratandri, ut Gronovius coniecit, *quæ omnia scriptorem noluisse quam rect. fieri nemo dicit*. Et sic se in suo codice reperisse Cauchium argumento est; quod in margine Cratandri ed. nulla invenitur varietas scripturæ, quæ accurate ab illo, si ubi discrepat codex ab illa ed. annotatur. *Nemo dicit* est in meis et Gronovii libris. In Erf. et Duisb. etiam est *dicit*. In Pith. fuit *noluisse*. Subscribo Cratandro, non nolente Gronovio. Græv.

Contra scriptum judicatorum enumerationis. Deinde] Sic fere Mss. nostri aliarumque item edd. principes, excludentes nimirum vocem *utemur*, quæ in retro impressis, hac forma, *enumeratione utemur*. Membranis tamen omnes non consentiunt in alteram vocem: nam quidam habent *enumerationem*, quedam *enumeratione*, quod et in edd. primis. *Grut. Utemur* nec in Erf. nec in Cratandri exstat editione, sed tamen in utroque libro legitur *enumeratione*. Pithæus notavit in vet. cod. legi *enumerationis*, in aliis *enumerationem*. Duisb. *enumeratio fiat*: quod mihi non displicet. *Grav. Ms. Traj. enumerationem faciemus*. Burm.

Legum et stipulationum breviter excerptarum] Cum ex veteribus codd.

alii habeant *compositarum*, alii *expositarum*, alii *excerptarum*, alii, ut vulgati, *excerptarum*, ego *excerptarum* excutendum curavi: licet tamen ex illo *excerptarum*, quod meo iudicio mendosum est, facere *excerptarum*. Lamb. Liquido in Gemblacensi, Coloniaensi, Fabriciano fuit *excerptarum*, ut Lambinus coniecit: et haud dubio sic legi debet, cum ei adstipulentur Pall. 4. et 6. alluduntque Pall. alii et olim editi, in quibus *excerptarum*. Vulgo erat *exscriptarum*. *Grut. Erf. legum stipulationem breviter scriptarum*: Pith. *legum ac stipulationum breviter excerptarum*: al. *legum et stipulationum breviter exscriptarum*. Græv. *Excerptarum Ms. Traj. Burm.*

Voluntas et expositio] Ineptissima menda, quæ tandem sensum hujus loci obumbravit. Nam delecta erat copula, quæ vox *expositio* referri debeat ad *et stipulationum breviter excerptarum*. Et hæc restitutio probat id, quod in superiori membro tentavit Gruterus; quippe usque et pari tenore procedens illic dicit *'exemplorum enumeratio'*, hic *'legum et stipulationum expositio'*. Quæso quid commune habent voluntas et expositio? Non dubito, quin boni Mss. quoque copulam istam aversari sint, si modo attente fuerint inspecti. Gronov. Quamvis resitantur omnes nostri codices, verissime tamen et sagacissime Gronovius delendam copulam esse vidit, quam dia ante tamen in ed. sua expansit Lambinus; quem cur hic non sequamur, cum res ipsa clamet non aliter scribendum esse, si auctori sua debeat constare sententia, causa nulla est. In præcedentibus verbis delevi *utemur* fide multorum codicum, et *enumeratio* scripsi ex aliis libris. Græv.

Scriptum recitet] Liber unus Ms. habet *scriptum retinet*: quam scripturam si quis probet, legendum erit infra interpretatur, ut sentiunt Memmius et Auratus. Ego vulgatam lec-

tionem mihi mutandam non putavi.
Lambianus.

§ 15 *Num qua obrogatio*] Sic legendum, etiam in vitis libris omnibus, ut et infra septimo abhinc versu, *quod ea lex sanciat, cui legi obrogatum, et derogatum sit.* Quid intersit autem inter 'obrogare legi,' 'abrogare legem,' 'derogare legi,' sciunt qui summis digitis litteras Latinas attigerunt. *Lamb. Erf. An abr. an der. sit:* Pith. *num qua abr. der. sit:* vulgg. *num qua abr. aut der. sit:* *Lamb. num qua abr. aut der. stat.* Nihil neque movae. Quam varia sit veterum librorum scriptura cognosces ex variis. Idem tamen, quæ in Duisburgensi bono libro occurrit, hic quoque commemorandam duxi: *an vel obrogatio, derogatio legis alienius intercesserit, sit.* Græv.

CAP. XI. § 16. *Si ambiguum est scriptum, ut puta quod*] Reposuit istud Guilhelmus ex Bruilerensi, Tosano, et Gemblacensi, nec abit ed. Stephani; imo sic quoque 'vetustissima, nisi quod voces amplius, *Si ambiguum esse scriptum putabitur, ut puta quod:* quomodo Pal. 3. deinceps: *Si ambiguum esse scriptum putabitur, quod, ut est in Pal. 1. ac 2. 5. nam 4. et 6. favent emendationi nostræ. Graf. Pal. 3. et Steph. ed. Si ambiguum esse scriptum putabitur, ut puta quod:* al. *Ms. qd add. Si ambiguum esse scriptum putabitur, quod.* Mei codices stant pro vulgata, *si ambiguum scriptum esse putabitur, quod in duas partes, nisi quod in Duisb. sit, Si ambiguum est scriptum putabitur, quod.* Sed Cratandri editio jam dum anno 28. superioris seculi hanc lectionem præ se fert, quam Græterus putabat se primum recepisse. Græv. Cum Pal. 3. facit cod. Trej. Burn.

Cognitionem amphibolarum] Cum reperissem in omnibus fere libris *Ms. scriptum amphibologiarum, et infra amphibologias, ego et hic amphibolarum, et illic amphibolias, reposui:*

Delph. et Var. Clas.

quo modo et in nonnullis libris vulgatis impressum est: ita enim appellant dialectici et rhetores Græci *ἀμφολίαν, non ἀμφολίαν, multo minus ἀμφιβολίαν.* Quamquam *amphibologiam* non improbo, vocem Græcis usitatam: quo modo ediderunt Collin. et Rob. Steph. *Lamb. Cognitionem amphibolarum Erf. Cauch. et Lamb. ed. Ceteri cum vulgg. cognitionem amphibologiarum. Græv.*

Quæ a dialecticis] Stoicos significat, qui artem dialecticam diligentissime persecuti sunt, ut admonet Adr. Turneb. *Advers. xv. 11. quosque etiam M. Tullius 'dialecticos' appellat lib. II. de Divin. ibi, 'Hoc vos dialectici non facitis,' &c. Lamb.*

Non modo nullo adjumento] *Ms. Medicus perspicax ullo, quod nativi in lingua Latina leporis genus quam et in hoc et alio quocunque scriptore mutarint et corruerint recentiores librarii, ex hoc et similibus documentis arbitrium faciendum est de ejus membranis dignitate. Gron. Medic. Ms. notante et probante Gronovio, non modo nullo adjumento esse: Erf. arbitratur nullo adjumento esse: Lamb. ed. non modo nullo adjumento esse.* In eadem sententia est Dionys. Halicarnas. de compositione verborum: *Ἄς δὲ Χρῆστωτος καταλόγου συντάξας διττὰς ἐπιγραφὰς ἐχούσας περὶ τῆς συντάξεως τῶν τοῦ λόγου μέρων, ὁ ἠγορηκὴ θεωρίαν ἐχούσας, ἀλλὰ ἑτακτικῆς ὡς ἴσασιν οἱ τὰς βιβλίους ἀνεργασθέντες ὑπὲρ ἀξιαμάτων συντάξεως, ἀληθῶν τε καὶ ψευδῶν, καὶ δυνατῶν καὶ ἀδυνατῶν, ἀδεχομένων τε καὶ μεταπειθόντων, καὶ ἀμφιβόλων καὶ ἄλλων τῶν τοιοῦτον ῥῆσιν, οὐδεμίαν οὐτὲ ἄρτιαν οὐτὲ ἄφελαν τοῖς πολιτικαῖς λόγοις συμβαλλομένην, οὐδὲνα ἡθεοῦ ἢ κάλλος ἰμυρρίας, ἃς δεῖ στοιχεῖσθαι τὴν σύνταξιν* Illi vero duo libelli a Chrysippo relicti, qui de collocatione partium inscribantur, nam rhetoricam, sed dialecticam considerationem habent, quod et illi sciunt, qui illius libros legunt, de compositione

Cicero.

5 R

enunciationum, verarumque et falsarum, possibilium et impossibilium, contingentium et migrantium, ambiguarum et aliarum huiusmodi, que nullum commodum, nullum usum civilibus sermonibus, nullamque voluptatem aut pulchritudinem elocutioni conferunt, ad que præcipue collocatio collimare debet. Græv. In Ms. Traject. rō nullo seu ullo non conspicitur. Burn.

Ex altera parte in sententiam nullam] Sic nunc edendum curavi: nam vulgati libri habent, ex alt. parte sent. nullam, &c. plane mendose. Hoc enim sentit horum librorum auctor, dialecticos illos omnes amphibolias consecretari usque ad fastidium, etiam eas, quæ vix sunt amphibolice, et quæ ex altera parte nullam sententiam probabilem habent. Nam interpretari hic passive accipiendum. Lamb. Lambinus interseruit, parte in sentent. contra omnes libros scriptos editosque. Grut.

In præsentem autem] Sic restitui secutus lib. Ms. atque ita loquuntur Græci, ἐν τῷ παρόντι: ubi subintelligunt χροῖον. In præsentis tamen licet etiam Latine dicere. Lamb. In præsentiarum hoc interdicere non alienum vett. edd. Sic fere Pal. et Guilielmi: interdicere positum pro 'interfari,' 'interloqui:' invenit id etiam in uno suorum Lambinus. Steph. In præsentia hæc interserere non al. quomodo et Lamb. nisi quod ea, detracta literâ, In præsentem: ex Ms. tamen, uti indicat: sed quo? sed cuius? Grut. Mei omnes habent etiam In præsentiarum, præterquam is, quem consulit Pitheus, in quo scribitur In præsentem, ut et in Mediol. antiquissima, et Lamb. edd. at in Cratandri, Ascens. Junta, Stephanorum, Mant. Bruti, scribitur In præsentia: et hanc verliorem esse scripturam mihi persuasum est. Scio contendere viros doctos de hac locutione In præsentiarum, probandam sit necne: qui probant, eam tueri auctoritate tot librorum veterum, in quibus va-

riis in scriptoribus sic legitur, affirmant: sed in plerisque locis, ut et in hoc, deprehendes varietatem scripturæ. Vide, ut alios omitam, Vossium de Vitulis Sermonis r. 25. et iv. 23. Mihi sane certior et probabilior videtur illorum sententia, qui In præsentiarum damnant. Quis præsentis dixit in numero multitudinis pro præsentem tempore? Novi 'præsentis Deorum' pro apparitionibus in Cic. de Nat. Deor. ii. 66. sed nihil ad Dionysum. Nil dicam de constructione In præsentiarum valde ἀνωμαλῆ, sive per hellenismum sive per ellipsin explicetur. Credo autem a vulgato Latino sacrarum literarum interprete profectum esse hoc loquendi genus, sive id ille hauserit ex corruptis libris, sive ex vitiosa illius sæculi loquendi consuetudine: ex illo autem a monachis, qui libros descripserunt, derivatum esse in alios scriptores. Græv. Cam Pal. et Guilielm. facit etiam cod. Traj. Burn.

Hæc interserere] Secutus sum libros vulgatos, nam tres Mss. habent intercedere, unus interdicere, quod posterius videtur non esse rejiciendum: ut interdicere positum intelligamus pro interea, seu inter illa, quæ sunt nostri instituti operis dicere atque interponere. Quid si legamus interjicere? Lamb. Hæc interdicere Pith. Duisb. et al. Mss. et edd. Erf. hoc intercedere. Edd. plurimæ ante Grut. hæc interserere: Crat. ed. hæc interim dicere: et sic videtur in venisse in suo codice Cauchus, qui in Cratandri ed. margine nullam hic notavit. sui codicis diversitatem, quam ubique diligenter annotavit. Si ex bonæ fidei libro profecta est hæc lectio, non equidem eam contemserim. Græv.

Garrulam disciplinam] Hæc in Stoicos. Lamb.

CAP. XII. § 17 Quæ sunt ea? quæ capiunt] Interrogationis nota est a Lambino, hæretque in Pal. 4. Primus edd. hæc sunt ea quæ capiunt, atque Pal. 1. nec improbem. Grut. Quæ

vult ea? *qua capiunt suffragia populi, et magistratus consilium* Cratand. Lamb. Grut. ead. Alim vero, *qua vult ea, qua capiunt suffragia populi, et magistratus consilia*: Erfurt. *qua vult ea, qua capio suffragia magistratus*. Hunc locum ubi accuratius perpendi, in eam descendi opinionem, verba ista ea *qua capiunt* esse ex margine aut nescio quo casu immissa in hunc, quem nunc tenent, locum. Quid enim est capere suffragia populi et magistratus consilia? Cistm capiunt suffragia populi, cum in illas conjiciuntur; consilia magistratus capiunt templa, et curiae, in quibus secretus habetur. Sed quid ista ad hunc locum, quamvis dicantur pontes disturbati fuisse, per quos ad suffragia ferenda erat eandem? Itaque legendum censeo, *qui ea tollit, ea quibus civitatis amplitudo constat, qua sunt suffragia populi et magistratus consilia*. Græv.

§ 18 *Possessionem, aut persecutionem*] Sic restituendum arbitrabatur Aemarus Ranconetus; cui assentior: nam vulgati libri mendosi sunt, qui habent *executionem*. Lamb. Sic Pal. d. et 6. Vulgata, *actionem aut executionem*. Steph. *act. aut persecutionem*, quod asripuit Lambinus, et praemisit aut *possessionem* e conjectura Ranconeti. Quae licentia! in nullo certe Pall. comparet vocum illud par. Grut. Valgg. *ejus rei actionem per petitionem, aut persecutionem habet*: Erf. *nam ejus rei actionem, petitionem, aut persecutionem habet*: Duisb. *nam ejus rei actionem, petitionem, aut executionem possessionem habet*: Pith. *nam ejus rei actionem, aut possessionem, aut persecutionem habet*. Td per in nullo nostrorum exstat. Recte Erfurtensis. Græv.

Aut judicante] Sic restituit Aemarus Ranconetus: nam libri vulg. habent *aut agente*. Lamb.

Num alio quarente aut agente] Lambinus iterum edidit ex auctori-

tate ejusdem Ranconeti *quarente aut judicante*; nimis licenter; sane contra omnes Gulielmii Palatinosque Mss. editosque: imo in Pal. 2. non habetur quidem illud *aut agente*, nisi a manu aliena ac recenti; in Pal. 4. ac 6. item Fabriciano, ne a tali quidem. Sed et supra, ubi est *quem non oporteat*, trigam eam verborum spernunt a se Pall. 4. 6. Brnil. foreque est, ut recte. Gruter. Al. *num alio quarente*. *Hae legibus*: Pith. *num alio quarente, vel agente, vel indicante*. *Hae legibus*: Lamb. ed. *num alio quarente aut judicante*. *Hae legibus*. Ista verba *aut agente* neque in Erfurt. nec Cauchiano, neque in aliquot Palatinis legas. Græv.

CAP. XIII. § 19 *Quod argentario obtuleris expensum*] Pal. 2. ac Brullerensis, *tuleris expensum*, nihilo pejus, si non melius. Grut. Ne in illo quidem trium nostrorum aliter legitur, quam simplex *tuleris*. Quod quum sit verissimum, ausus fui compositum *obtuleris* amovere. Gronov. Quidam Mss. et ead. *argentario obtuleris expensum*. Vere Gronovius ex suis legit, *argentario tuleris expensum*; quod adstruit quoque Erfurtensis et Cauchianus. *Vulgati obtuleris expensum*. Græv.

Cum herede mandati ageretur] Sacrosanctum erat mandati officium, ideoque is infamis erat, qui mandatum susceptum non summa fide atque diligentia persequeretur atque conficiebat. Quamobrem mandati iudicium constitutum est, in quo dubium erat, si is qui mandatum susceptum non fecisset, mortuus esset, possetne cum herede mandati agi. Itaque M. Drusus iudicium reddidit, id est contra illum iudicavit, S. vero Julius non reddidit. M. Toxites. *Mandati iudicium* esse iudicium depositi censet Aldus Manutius. Sed mandatum simpliciter pro depositum accipi non puto. *Mandata aliquid fidei alienis pro deponere* aliquid apud aliquem recte dicitur: sed non simpli-

citer *mandari alicui aliquid*. *Committere* in hac notione legitur. Quid sit *mandati iudicium* ipse docet Cicero optime pro Roscio Amerino cap. 89. 'Quod cum herede mandati ageretur,' est quod daret iudicium mandati in heredem, quod pateretur heredem mandati nomine in jus vocari, fieri iudicium de mandato in eum, qui heres illius erat, cui aliquid mandatum fuerat. *Reddere iudicium* est, quod Cicero alibi non semel dixit, 'dare iudicium' in aliquem. Græv.

§ 20 Numerum cum numero *iudiciorum proferemus*] Sic omnes Mss. et vet. edd. Lambinus edidit *conferemus*; forte melius, si niteretur fide membranarum aliquarum: nunc cum eas taceant, præsumptio est ab ingenio ejus provenisse. Gruter. Lamb. ed. *non. cum num. conferemus*. In marg. Cratand. ed. *num. cum num. effereamus*. Sed omnes Mss. *proferemus*. Græv.

Et cui morbus causa est] Legendum fortasse est, *et cui morbi causa est*: sic enim loquebantur veteres, et ita M. Tullius in Philipp. i. 'Nec erit justior P. C. in senatum non veniendi, morbi causa, quam mortis.' Lamb. Retinuit XII. tabularum formulam, 'Cui morbus ævitæ causa escit.' Quare frustra inclinat Lambinus in *morbi causa est*, contra omnes edd. et maximam partem calamo exaratorum codicum. Grut. Erf. *ut major annis LX. et cum moribus causa est*: Pith. *ut major annis LX. et etiam ille, cui morbus causa est*. In Lamb. ed. non legitur ut. Græv.

Rem ubi pagunt, orato, ni pagunt, in comitio] Sic Lamb. ex certissima conj. Bosii; itaque heic locum suum dedi; tanto quidem magis, quod nihil donec esset sensus in prius editis. *Rem ubi pagunt oratione pagunt*. In *comitio, &c.* sic posteriori censi, nam primitus, *rem ubi pagunt orationem pagunt in comitio, &c.* quomodo etiam est in Pall. tribus priori-

bus: nam 4. *rem ubi parietantur in comitio, &c.* quomodo et 6. Fabricianus velificatur veritati, in quo oratione. Grut. Al. *rem ubi pagunt, oratione pagunt, in comitio*: Erfurt. *rem ubi parietantur, in comitio*: Pith. *rem ubi pagunt orationem coram iudice in comitio*: Duisb. *rem ubi pagunt oratione, in comitio*: al. Ms. *rem ubi parietantur in loco illo comitio aut in foro aut ante meridiem causam conicito*. Græv. Vid. Priscian. l. x. p. 894. ed. Putsch. Quintil. l. 6. pag. 78. Turneb. Adv. XIX. 15. et notas doctor. ad Gell. XVII. 2. *Burm. Ante meridiem causam conicito*] Sic habent omnes fere libri Mss. Vulgati *conicito*: apud Gellium autem l. XVII. c. 2. legitur *conicito*. Revardus Brugensis legendum censet *gnosco, sen conicito, pro cognosco*, ut referatur ad iudicem: mendose autem typographus impressit *condicunt* in priore editione. Quod autem attinet ad superiora verba, quas ego sic excludenda curavi, *rem ubi pagunt, orato*: ni *pagunt, in comitio, &c.* cum libri omnes vulgati habeant, *Rem ubi pagunt, oratione pagunt*: in *com. &c.* hæc est Sim. Bosii conjectura. Et vero hæc emendatio ita certa est, ut probatione, aut confirmatione non egeat. Sententia autem hæc est: Quo in loco, et apud quem iudicem convenit inter litigatores, ut causa agatur, in eo loco *orato*, id est agito. *Ni pagunt, id est, si nullum pactum intercessit, in loco usitato causam conicito*. *Orare* autem dixisse veteres pro agere testatur Festus. Lamb. Mss. *causam conicito*. Quid sit *causam conicere* non intellexit Aldus, cum exponit 'offerre causam,' cum sit breviter sive summatim in primo iudicii initio causam iudici exponere, ut Duarenus et alii Jcti docti ostenderunt. Apud Gellium vero in optima ed. J. Fr. Gronovii legitur *conicunt*, non ut in corruptis invenit edd. Lambinus, *cognoscito*. Græv.

Ex conventu, quæ juri] Divinat Gu-
lielmus ex convento, indicatque Fabri-
cianum habere quæ ex jure: at Pall. 1.
ac 2. de jure: 3. jure, quomodo et odd.
primæ: 4. qui jura: 5. et 6. quæ jure.
Grat. Duisb. ex conventu, quæ de
jure: Pith. ex conventu, quæ jure: ut
Guilielmus coniecit, sic reperi scrip-
tam in Erf. ex convento, quæ jure;
quod vulgato merito prætulit. Grav.
Quæ jure etiam in Ms. Traj. Burm.

· CAP. XIV. § 21 An aliorum fuerit
statuendi potestas] Duo optimi sic re-
petant fuerit utilis statuendi. Gronov.
Erf. Cauch. et alii Mss. ut et Crat.
ed. an aliorum fuerit utilis statuendi
potestas: quod Gronov. etiam in duo-
bus Mss. legit. Grav. Cum Mss.
Gronovii facit eod. Traj. Burm.

· Deinde queretur, &c. veniretur. Ab
defensore contra refelletur, &c. de qua
ante dictum est] Hæc quoque longe
aliter in Erf. ac Cauch. constituuntur:
de aliqua prob. causa ab def. contra
refell. argum. conj., de qua ante dictum
est. Deinde queretur, pot. vitari, ne
in eum locum veniretur: quod omnino
editis anteforendum est. Nam os-
tendit, quemodo accusatoris suspicio
ex conjectura paulo ante allata re-
tundatur a defensore, dum denique
subjicit, quod ad hæc non proprie
pertinet, deinde queretur, poteritne
vitari, &c. In quibusdam assentit Er-
fartensi Pitheanus. Nam initio hu-
jus periodi quoque hæc verba collo-
cat, de aliqua probabili causa deinde
queretur. Inferius vero, in his ali-
qua probabili causa, de qua ante dictum
est, non legitur aliqua probabili causa.
In reliquis consentit cum vulgatis.
Grav.

· § 23. Cum statuendi non habuerit po-
testatem] Cauchius suspicabatur le-
gend. esse cum statuendi hab. pot. quia
putabat non posse accusari, qui inu-
tile præposuerit utili, si statuendi
non habuerit potestatem. Sed alia
sententia est hujus scriptoris, nimi-
rum locum communem hic accusato-

rem habere, quo invehatur in reum,
quod inutile utili præposuerit, cum
penes illum non fuerit statuere, quid
inutile aut utile, aut sit utilis:
quod ex præcedentibus etiam liquet.
Idem.

· CAP. XV. An æque magnum sit] Pri-
ma vocula in nullo apparet scripto:
et vel abest plane, vel habetur si
æque: quod probabiliter ab auctore
videtur venisse, ut sæpe notarunt
jam docti r̄d si pro æ vitiatum fuisset,
et ex ultimis literis verbi substantivi
est hoc loco potuit esse absorptum.
An vero ab ultimis literis vocis
æque credimus elisas literas similes,
ut fuerit æquens magnum? Videant,
quibus copia est consulendi plura
scripta exemplaria. Mox etiam nos-
tri tres suscepisse dicatur, non se
fatentur, quod fecerunt posteriores,
quum priores omittant pronomen.
Gronov. An in Erf. et al. Mss. non
habetur; in reliquis meis legitur. Sed
in Crat. ed. et Cauch. si æque magnum
sit: ut et in quibusdam Gronovius
reperit. Grav. Td an et sic non ha-
bet Ms. Traj. Burm.

· CAP. XVI. § 23 De his primum par-
tibus ostendendum est, &c.] Periodus
hæc magistelli alicujus additamentum
videri queat; sed non est. Auctor
talibus emblematis delectatur. Grat.

· Considerandum est utrum per culpam
... num culpam] Solet hic vocari r̄d
an subnectens præcedenti vocabulo
utrum. Habeo autem codices duos,
in quibus legitur considerandum est,
num p. Gronov. Vulgg. edd. utrum
per culpam ventum sit. Sequor ego
optimos codices Erf. Pith. Cauch. in
quibus est, primum considerandum est,
num culpa ventum sit. Num etiam est
in ed. Crat. Grav.

· Conveniatne cum satis idoneam cau-
sam putari] Ita Pall. tres priores
et 5. Fabricianus; neque secus edd.
primæ. Illud causam primum abjecer-
at Victorius, resumpseratque Lam-
binus: non comparet tamen in Pall.

4. aut 6. *Grut.* Sed hic locus varie interpolatus exhibetur in scriptis, quorum unus *satis ignoscendi idon. causam.* At vetustissimus *Med.* tantum *convenientis satis idon. putari*, quod in hac varietate præterierim. *Gronov. Medic. Erf. Pith. Cauch. edd. Lamb. Cratand. convenientis satis idon. putari: al. conveniat ne eam satis idon. putari. Græv.*

§ 24 *Aut iracundiam fugisse rationem*] Eleganter et prisce dictum. Sic *Catull. de Vari Scorto: 'Fugit me ratio: meus sodalis Cinna est Caius,'* &c. et *Plautus Amphitr. 'Sciobam equidem nullum esse nobis, nisi me, Servom Sosiam. Fugit te ratio.'* Sic iterum *Cornificius, sive quis alius, infra lib. II. 'sed me tum hæc ratio fugit.'* *Lamb.*

Sed culpa contaminabit] Ita certa et recta est hujus loci restitutio, ut sine codicum veterum auctoritate probanda videatur; et tamen eam confirmant quatuor libri veteres: repetendum est autem *σε, ἀρδ κοινῶν.* Vulgata tamen *contaminabitur ferri* potest. *Lamb.* Addunt *Pall. tres et Fabricianus personam*, quomodo tamen nulli editi, in quibus ab ultima usque origine *contaminabitur.* Alterum illud substituit ex *Mss. suis Lambinus*, restatque in *Pal. 4. et 6. Grut. Vulgg. ut et Mss. Erf. et Cauch. sed culpa contaminabitur:* edd. vett. *sed culpa contaminabit personam. Græv. Personam* addit etiam *Ms. Traject. Burm.*

Cum factum esse constet imprudenter] Addidi ex *Fabriciano imprudenter*, quæ vox excidisse videtur, neque enim præter rem. Sic *Gulielm. Grut. Fabr. Ms. et Grut. ed. factum esse constet imprudenter: Duisb. factum constet imprudenter.* Causa idonea non est, cur ex uno codice, ceteris in vitis omnibus præter *Duisb.* quem *Fr. Fabricii fuisse non levis est conjectura, adjiciatur imprudenter:* nam sine ullius sententiæ detrimento abest illa

vox, imo nihil plane adjumenti affert. Hoc enim ait auctor, accusatori videndum, num si constet rem factam esse, et a reo adferatur, rem factam esse imprudenter, nam satis præsidii is habeat in ista imprudentia. *Græv.*

Ea fraudi esse non oportere] Male sic quidem editio *Rob. Stephani ac Lambini:* sed tamen *Pall. nostri omnes, in iis fraudem esse non oportere:* quod non improbem ob *ed. Victorii, in qua item visitur. Gruter. Erf. in ea fraude esse non oportere: Duisb. et vulgg. in eis, vel iis, fraudem esse non oportere.* Sed *Cratandri editio stat pro vulgata.* In præcedentibus, et quæ consulto facta non sint, non agnoscunt copulam optimi libri *Erf. et Pith. Græv. In iis fraudem esse non oportere* cod. *Traj. Burm.*

CAP. XVII. § 26 *Enumerationem omnium peccatorum*] Multum est hic de omnibus peccatis agi jabere. Sed scilicet omnia possunt intelligi, ad quæ facinus commissum referri potest. Verum fateor in nullo ex tribus a me istam vocem fuisse conspectam. *Gronov. Vulgg. enim. omnium pecc.* *Gronovius in nullo suorum codicum ait exstare omnium. Gronovianis accedunt omnes mei, ut et Cratandri ed. quibus merito subscribo. Græv. Et sic Ms. Traj. Burm.*

Et edisseretur, num consulto, &c.] Sic omnes libri scripti. *Edisserere*, argumentatione disquirere. *Disseretur* item exstat in edd. primis; nam seqq. et *queretur. Grut. Erf. et queretur num consulto. Et edisseretur num consulto* ex libris scriptis *Grætorum.* Sic et omnes mei, nisi quod *Erf. corrupte edisseretur. Græv. Et edisseretur* etiam cod. *Traj. Burm.*

CAP. XIX. § 28 *Causam ostendens Ulysi fuisse, &c.*] *Erf. et Cauch. Expositio. Causam ostend. Ulyxi (corrupte Ulixæ) fuisse, quare interf. Aj. Ratio. Inim. enim accerr. de medio tollere vol., a quo sibi non immerito sum-*

nam peric. met. Rationis confirmatio. Videbat illo incolumi se incolumem non futurum. Hæc varietas digna est, quæ observetur, sive ista verba, quæ in editis non leguntur, profecta sint ab ipso hujus libri auctore, sive a magistro, qui in tyronum gratiam ea margini adscripserit, unde in contextum irreperint; facem sane junioribus præferunt, ad hæc rectius intelligenda. Græv. *Causam ostendemus U. fuisse*] Ad marginem Voss. 1. eadem manu legitur *propositio, ratio, rationis confirmatio*; unde patet unde in Mss. hæc verba manarint, nam et in Voss. 3. ante *et inimicum enim* legitur *ratio*, et ante *videbat illo* legitur *rationis confirmatio*. In duobus aliis spatium istis vacuum erat relictum. Sic deinceps ad voces *omnes enim, &c.* in marg. Voss. 1. 3. legitur *Exornatio*, et ad voces *si ergo pollicitus sum, &c.* in marg. Voss. 1. complexio: unde defluxit in textum Voss. 3. *causæ* Leid. 4. *fuisse* deest Voss. 3. *Oud.*

A quo sibi non injuria summum periculum metuebat] Ergo fatetur accusator Ulyssis, justum fuisse hujus odium, quum ita se Ajax gesserit, ut non injuria tale quid metueret. Quod sane non est aliud, quam totam accusationem corrumpere. An voluit Ulysses metuisse non injuria, quod nosset ab se irritatum Ajacem esse? Id vero dicit prorsus in sequentibus. Quidquid sit, miror in vetustissimo Mediceo legi *non injuriam, sed summum*. In alio quum sit vulgata lectio, tamen *et sed* ibi superadscriptum; quod ut sine sensu, sic ex veteris codicis collatione vel necessitate sententiæ id factum videtur. Certe non discedens ab sententiæ præstantissimi Ms. opinor ejecto supplemento, quod passim inculcarunt, legendum a quo sibi non injuriam, summum peric. met. Non leve aliquid malum, ut est injuria, quinimmo vitæ ipsius discrimen. Sic cap. 23. fin. 'Non enim reprehensione, ut aliam

compleas, sed sua sponte vitiosa est,' ut recte Gruterus interpolatum vehementer istum locum sanavit, ut plene habeat unus ex nostris. Gronov.

Mors indigna Palamedis testimonium dat] Vox ultima non influit suaviter in aureis, estque in Pal. 1. *testimonium præbet*. Forsan utraque est a librariis. Gruter. Ms. Pal. *testimonium præbet*: Cauch. *mors indigna Palamedis testimonium dat*; nimirum *Palamedis* pro *Palamedia*, ut 'Neocli filius' apud C. Nep. et 'Themistoclis' pro 'Themistoclis' apud Tullium in Epist. ad Att. ubi alia notavimus. Græv.

§ 29 *Ira excitatum homo timidus*] Ms. Med. *excusitatum, si homo timidus*. Certe id ipsam verbum aliquoties in his libris occurrit. Gronov. Gronovius in Ms. Medic. legi *excusitatum* notavit, quod et ego inveni in Erf. et Cauch. Pith. vero *excucitatum*, sicut in Cratandr. editur *excusitatum*, sed si in nullo meorum legitur. Græv. *Inimicum incolumem*] Malim sic legi, *ira excitatum, inimicum, homo timidus, . . . insid. incolumem esse nol.* Lamb. Recte vidit Lambius hæc parum ordine collocata, medicinam non vidit, quam arbitror immutatione duarum vocum rite adhiberi, si legas, *invidiosus inimicus*. Respondet enim illis supra positus, *injuria læcessitum, ira excitatum*. Sunt enim invidiosi, qui injuria grassati adversus jus et æquum videntur. Si quis tamen mavult *insidiosus*, liceto, dum hoc maveat, scribendum esse *inimicus*. Sic Gulielmus Gruter. Quin mihi videtur *inimicum* esse glossam a magistro inculcatam, ideoque delendam. Græv.

Cupide ad inimici perniciem profectum] Convenit hoc cum eo verbo quod in *sporadus* est, *vadere*. Malim tamen *profectum*: provehitur enim animus ira aut cupiditate, non proficiscitur. Gruter. Itane? Quid ergo est, quod ait illa apud Ovid. 'Ibimus in pennis, et qua vocat ira, sequemur?' Similiaque infinita. Cic. Inv.

II. 7. 'qua cogitatione et spe ad malefium profectus sit.' Gronov. Lamb. ed. ad inim. pern. esse prof. Gruterus profectum: sed profectum tuetur Gronovius exemplo Ciceronis de Inv. II. 7. Grav.

§ 80 Si ergo pollicitus sum] Ut in superioribus Erf. et Cauch. præmittunt vocem *Complexio*. *Intelligamus. Complexio. Si ergo poll. sum.* Grav.

Tum enim *complexione*] Particula secunda haud dabit inculcata est ad leniendam connexionem periodi hujus cum præcedente. Certe non est in Ms. Medic. In altero est *sed tum compl.* ut pateat quemque pro inbitu adjecisse. Gronov. Al. tum enim *complexione*. Enim non est in Erf. nec in Medic. ut Gronovius observavit. Grav.

Si res brevior est, ut facile] Vulgg. si res brevis est, ut facile: Cratand. ed. si res brevis est, qua facile. Duo præstantissimi codices Erf. et Cauch. si res brevior est; nisi quod ab Erf. ablit est. Grav.

CAP. XX. § 81 Non indiget reprehensione] In uno clare lego *reprehensionis*; quod sane statuerem auctoris esse; adeo libens et frequens secundo isto casu utitur. Sic xv. 8. 'non egetis mei;' et cap. 17. 'rationis nullius indiget:' et c. 24. 'non indiget mitigationis.' Gronov. Duisb. *indiget reprehensione*, sine neganti particula non. Gronov. in Medic. legit *non indiget reprehensionis*, et probat, quia auctor frequenter utatur secundo casu, ut IV. 8. et 17. Grav.

Si exempla subjecero, int. dil. pot.] Tres libri Mss. habent, nisi exempla subj. dil. int. non poteris. Lamb. Sic et optimi tres mei, Erf. Cauch. et Duisb. Cur tantum consensum spernamus? Grav.

§ 83 Nihil refert, raro id fieri] Sic reperi in uno libro Ms. Tres alii cum vulgatis congruentes habent nihil differt, fortasse non male, et exemplo Græcorum, ὅτις διαφέρει. Lamb.

Non possum, quin et hic tecum comminorem non absurdam Erf. codicis scripturam: *Nihil affertur raro id fieri, dummodo aliquando fieri, aut posse modo fieri intelligatur*. Locus sane non est integer. Quomodo enim non differt *raro aliquando fieri et aliquando id fieri*? Hoc differt *raro fieri et nunquam fieri*. Forte Cicero scripsit, *Nihil affertur: differt raro id fieri, &c. Nihil adfertur* est, argumentatio est nihili, vitiosa. Nam differt raro id fieri, subaudi, quam nunquam, dummodo aliquando, &c. Grav.

CAP. XXI. Illo loco nunquam sunt visi] Nostri omnes in illo loco. Gronov. Pith. illo loco (sic et vulgati) *nunquam visi sunt*: Erf. Cauch. Pith. Crat. ed. in illo loco; quod et in suis Gronovius vidit. Grav. Et sic Ms. Traj. Burn.

§ 84 Quid religio] Irreligio habent aliquot Mss. et vulgati codices: sed altera lectio, quam reperitur item in nonnullis et Mss. et vulgatis, *religio*, non est prorsus rejicienda; dummodo *religionis* nomine, stultam et falsam religionem, et inanem Deorum metum, quam superstitionem appellant, intelligamus. Terent. Andr. 'Nova nunc religio in te istæce incessit.' Lucret. lib. I. 'Tantum religio potuit suadere malorum.' Nam Epicurus non tollebat preces et vota; et Deum, ut præstantem naturam, veneratione dignum esse existimabat; sed religione tamen, id est, ut ille interpretabatur, inani Deorum timore animos hominum liberos ac vacuos esse oportere dicebat. Lamb. Pal. 2. *irreligio*; item Fabricianus, editioque princeps, inclinaturque in hanc lectionem Guallelmus: at cum et in pluribus Mss. invenitur alterum, ei adqueverim, est enim verbum ambiguum *religio*. Grut. Erf. *quid irreligio*: Pith. et ed. Cratand. *quid irreligio*. Grav.

CAP. XXII. Stultitia est mater, qua] Quatuor libri Mss. habent *stultitia*

est mater, atque materies, quas, &c. Ego nihil mutò, verumtamen iudicet lector eruditus. Ergo vocem materies notham et suppositam esse arbitror. Lamb. Pith. tres Lambini, et margo Cratand. stultitia est mater atque materies. Græv.

[*Qua pro ceteris parit immensa cupiditas*] Sic restitui ex Erf. Cauch. et add. Crat. et Lamb. Vulgatis deleverunt *pro ceteris*, immerito. Duisb. *immensa cupiditates*. Idem.

Causa cecidisset abiugna, &c.] Sic habent tres libri Mss. et ita iidem versus leguntur lib. III. de Nat. Deor. neque quemquam movere debet vox *trabes*: nam *trabes* dicebant veteres numero singulari in recto casu. Jam vero hi versus ex Ennii *Medea* sunt, ex Euripidis *Medea* non ita ut verbum verbo sit redditum, expressi: *Ἐὶ δ' ἄρα Ἄργεος μὴ διακρίσθαι οὐκ ἔστι, κ. τ. λ. Μυθὴ δὲ νόστος Πηλίου ποσειὶν ποσει, κ. τ. λ.* Lamb. Erf. *Causa cecidisset abiugna ad terram trabes*: Pith. *Causa cecidisset abiugna ad terram trabes*: Duisb. *Causa cecidissent abiugna ad terram trabes*. Vulg. *Causa cecidissent abiugna ad terram trabes*. Græv.

Argo, qua vecti Argivi delicti viri Petebant illam pellem inauratam arietis] Erf. Cauch. et Pith. *Argo qua* (in Erf. qui) *Argivi* (Pith. *Argivis*) in eodem lecti viri *Vecti petebant pellem inauratam arietis*. Forte scribend. *Argo qua Argivi mille delicti viri Vecti petebant pellem inauratam arietis*. Mille viri, hoc est multi viri, ut 'sexcenti viri' Tac. Q. I. 26. Corrupte quoque legitur, *Argo, quis Argivi in ea delicti viri Vecti, petebant, &c.* Idem. *Petebant villo pellem inauratam*] Sic responi, Emari Raneoneti approbata conjectura. Lamb. Erf. et Pith. *Petebant pellem inauratam arietis*: ed. Crat. *Petebant illam pellem auratam arietis*: Lamb. ed. *Petebant villo pellem inauratam arietis*. Græv.

[*Quod esset satis curasset poëta*] Ar-

ridet animo meo scriptura Palatina, *quod satis esset curasset poëta*: Ita enim codex numero I. 4. 6. *Gruter*. Tres Pall. *quod satis esset curasset poëta*. Sic et Erf. cui obsequor. *Grav.*

Medea. Ergo] Ita expressi, secutus Pall. sex, qui heic quidem habebant *animo aegro, amore saucia*, non etiam superius: at ibi proprie habere locum, non etiam heic, nemo non videt, ideoque etiam non habet Victoriana. *Gruter*. Erf. *Medea homo aegro amore saucia*: Duisb. *Medea aegro amore saucia*: Vulgg. *Medea animo aegro, amore saucia*. Non omitenda fuerunt, *amore saucia*. Rectissimo hic locus scribitur in Pithæanis excerptis, *Utinam ne hera errans mee, domo efferret pedem Medea amore saucia*. Nam non addendum fuisse *animo aegro*, quod pleræque prae se ferunt edd. ante Grat. ex præcedentibus patet. Id enim, quod addiderit hæc, reprehendit in Ennio, et dicit dicendum tantum fuisse *Medea amore saucia*; idque suffecisse, quia amor non possit esse sine ægritudine. Male igitur hæc verba *amore saucia* ex recentioribus add. fuerunt expuncta. *Grav.*

[*Non enim reprehensione, sicut alibi complures, &c.*] Editi posteriores *reprehensione eget, sicut, &c.* sed verbum illud *eget* non habemus in edd. primis, in Pall. aut Brullerensi; estque magistrelli alienum. *Gruterus*. Edd. multas, non enim *reprehensione eget* Grat. Nec nostri codices *eget agnoscent*, nec ed. Crat. *Grav.* Nec Ms. Traj. *Burm.*

[*Sed sua sponte vitiosus est*] Vocula *est* non extat in Pal. I. neque requisiverim. *Gruter*. Non delet Duisb. sed melius collocat hanc particulam, meo quidem iudicio: sic enim ille, *sed sicut alia compl. sua sponte vitiosus est*. Græv. Vid. Gronov. supra ad cap. 19. *Burm.*

CAP. XXIII. § 25 *Immense est fo-*

cius] Cum hi versus sint in Triunmo Plauti: apud Plantum autem in exemplaribus antiquis scriptum esse sciam, *Immense est facinus*, (quod valet: 'immune:': nam veteres dicebant 'mœnis' pro 'munus,' et 'mœri' pro 'muri,' et 'pœnio' pro 'puno,' &c. idque notavimus in commentariis nostris Lucretianis cum alibi, tum ad illum locum, 'belli fera mœnera,' initio lib. 1. cum præterea doceat Pompelius Festus, *immunis* aliquando poni pro improbo, testemque citet hunc locum Plauti; ego, repudiata vulgata lectione, antiquam et rectam reposui, *Immune*, seu quis malet, *Immune est facinus*: neque tamen me fugit, vulgatam ferri posse, ut *immune* positum esse intelligamus pro magno, quemadmodum apud Horat. Od. 1. 27. 'Vino et lucernis Medus acinaces Immense quantum discrepat.' Idem Sat. 11. 4. 'Immense est vitium dare millia terna macello,' &c. Sed quid attinet incerta et probabilia pro certis et veris consecretari? Lamb. Grut. et alim edd. *Immense est facinus*: Lamb. ed. *Immense est facinus*. Lamb. In emendatis edd. Plauti legitur sane *Immune*, aut *Immense*: et sic hic legendum esse jam olim ad hunc Plauti locum monuerat magnus Camerarius. Grævius. *Immense est facinus*] *Immune facinus*, certissimis adductis rationibus, edidit Lambinus, quibus cum accedat Festi auctoritas, nulla mihi causa visa est, cur ab illius sententia discederem; itaque *Immune facinus* curavi edendum. Certe jam pridem Plauti locum ita Joachimus Camerarius emendaverat; qui, cum in vet. exemplaribus *Immense* prisco more scriptum inveniretur, pro *Immune*, factum esse ait, ut a deceptis sententiæ affinitate et litterarum, in *Immense* depravaretur. Brut.

Concastigabo pro commerita noxia] Libri veteres pro *commissa*, non recte; et aliter in Plauto ipso: adde quod

verbum *commerendi* habitat in re mala et flagitio. Græterus. Multæ edd. *Non castigabo pro commerita noxia*: al. *Castigabo pro commerita noxia*: al. *Non castigabo pro commerita noxia*: Erf. *Concastigabo pro commissa noxia*: *Commissa* est etiam in Pith. et margine Crat. Grævius. Pro *commissa* Ms. Traj. Burmannus. *Non castigabo*] *Concastigabo*, discedens a lectione vulgata, lego, ex certa ratione, et auctoritate veterum exemplarium, in his, duorum Gryphii B C; in quibus etiam *commissa noxia*, pro *commerita*, legitur. Neque est prætereundum, a Lambino, quæ sententiam expleat, quæ male ita imperfecta relinquebatur, alteram veram ex Triunmo adjectam, probabilis in primis conjectura, cum ita locus usurpatus esset, incrisis, atque oscitantis librarii manum fuisse descriptum. Is autem versus est, *Invitus ut id me invitet ut faciam, Ades*: qui optime totam Plauti sententiam concludit. Brut.

§ 26 *Instare globos prædicant volubilem*] Male et contra libros, qui rescribunt *volubili*: nam alterum illud epitheton fortunæ proprium. Interim mirandum est Mss. omnes habere *Saxique instar globosi esse volubilem*: ita sane melioris notæ, hoc est originis Germanæ libri: quippe Italiæ quidam aut prædicant interjiciunt, aut dicunt. Gruter. Erf. et Cauch. *Saxoque instare in globos posse dicunt volubili*. Ad posse adscribitur varia lectio in Cauch. esse; et pro *saxoque*, *saxæque*. Pith. *Saxi quoque instat globosi esse volubilem prædicant*: Cratandri margo, *Saxique instar globosi prædicant volubilem*: al. *Saxoque instare globo prædicant volubili*. In libris melioris notæ omitti prædicant testatur Græterus. Cur ergo retinetur? Græv. Cod. Traj. consentit Mss. Græteri, nisi quod prædicant servat. *Volubili* etiam Demster. ad Rosin. 11. 16. p. 163. Burm.

Ob eam rem esse iterant] Memorant legendam putat Auratus, quasi vulgatam lectionem iterant refelhat ratio et lex horum verborum. Ego nihil muto: sunt enim trochaici. Iterant autem, id est, iterum atque iterum dicunt. Lamb. Pith. ob eam rem dicunt. Grav.

Miseriam esse ullam, sed, t. &c.] Sic editi a Victorio, nisi quod habeat priore versu fortunam; quod modo item est in omnibus membranis nostris; quarum antiquiores plane praefertunt, *Ullam esse miseriam aut humanitatem, sed, &c.* quae lectio sane contemnenda minime videtur: imo amplectenda venit: nam quid nobis cum versibus? alius quis ipsos constituat. Manutius edidit, *Materiam esse ullam, sed, &c.* vulgata vetus praefert, fortunam negent *Ullam esse, sed tem.* Gruter. Vulgg. *Miseriam esse ullam, sed, &c.* Magna etiam est in nostris libris varietas. Erf. *Ullam miseriam esse, temeritate esse autem id magis:* Pith. *Ullam esse miseriam atque humanitatem, sed, &c.* Cauch. *Ullam esse miseriam, sed, &c.* Ego non dubito, quin miseriam, miseriam, miseriam, perperam hic sint a sciolis intrusa. Quid enim hic faciat misera fortuna? Imo Pacuvius dixit esse philosophos quosdam, qui negant esse quandam Deam, quae Fortuna dicitur vulgo. Idem dixit quod Jvenal. Sat. x. 'Nullum nomen habet, si sit prudentia; nos te, Nos facimus; Fortuna, Deam, coloque locamus.' Fortuna, non es Dea, ut homines putant, nec ullam habes divinam potestatem in homines, qui sapient. Vulgus te Deam fecit. Miserrum quoque non agnoscit Lambinus et Petrus Scriverius in Collectaneis veterum tragicorum. Grav.

Naufragio res contigit nempe: ergo haud fortuna obtigit] Pal. 4. factus est mendicus modo. Naufragos nempe res ista contigit: ergo id non forte neque fortuna obtigit: et vero Pal. 6. habet item inter lineas, *medicus modo Nau-*

fragus, &c. ut Pal. 5. Naufragio nempe res ista contigit: ergo id fluctu non forte aut fortuna obtigit. Galienus e varietate suorum istud eruebat, *Naufragio contigit: ergo id non forte aut fortuna obtigit: ut det contingere temeritati, fortunam obtinere.* Gruter. Pal. 4. *Naufragos nempe res ista contigit: ergo id non forte neque fortuna obtigit:* Pal. 5. *Naufragio nempe res ista contigit: ergo id fluctu, non forte aut fortuna obtigit:* Cauch. *Naufragio nempe res ista contigit, ergo id non fluctu forte aut fortuna obtigit:* Pith. *Nempe res ista contigit ergo res fluctu, non forte aut fortuna obtigit.* In Collectaneis veterum tragicorum Scriverii, *Naufragio haec res contigit, &c.* Erf. *Naufragio nempe rem ergo id fluctu forte aut fortuna obtigit.* Quos centones assutos esse huc loco existimo, et legend. *Naufragio res nempe, haud ergo fortuna obtigit.* Vulgatam tamen retinui, nisi quod aliter interpunxerim. Grav. Cod. Traj. *Modo naufragio nempe res ista contigit: ergo id non forte nec fortuna obtigit.* Burm.

CAP. XXIV. § 88 *Si probus est, bene locavi]* Adverbium *bens* in nullo Mss. reperi; et patet absurdum esse accessionem. Invenit enim sic locasse et hac conditione, si probus foret, ubi locum non habet ea particula. Itaque unus simpliciter habet, *si probus est, locavi.* Sed Medicus cum altero *si probus est, collocavi;* quod praefarendum puto. Gronov. Vulgg. *si probus est, bene collocavi:* Cauch. Erf. ad Medic. notante Gronov. *si probus est collocavi:* Pith. *si probus est te collocavi:* omnium optime. In sequentibus, autem non est in Erfart. et Cauch. et id recte. Hi vero versus petiti sunt ex Ennii Cresphonte: quam fabulam laudat Nonius in 'Nitidant' et 'Sortiant.' Grav. Cum Mediceo facit Traj. Burm.

CAP. XXV. § 89 *Ab iracundia inductus peccavi]* Optime Erfarten. et Cauch. *ab irac. deductus pecc.* Qui

immutarunt, nescierunt deduci nonnunquam poni, pro auferri, abduci, seu, ut barbare nunc loquuntur, seduci. Cic. ad Fam. lxxv. 4. (Nos Brundisii apud M. Lentium Flaccum dies XIII. fulmus, virum optimum; qui periculum fortunarum et capitis sui pro mea salute neglexit: neque legis improbissimæ poena deductus est, quo minus hospitii et amicitiius officiumque præstaret.) In Tusc. Q. I. II. 'Cum a Zenone didicisset fortissimus esse, a dolore deductus est.' Sed exempla hujus notiois alibi attulimus plura. Græv.

[Impune maxima peccata dilabentur] Locus satis incertus, quem sic posteriores constituerunt, quam priores habuissent *impune in maxima*. Hæc præpositionem quidem illam omisisse satis credo ex auctoritate codicum veterum. Sed nosse oportet in illis, quam omittitur præpositio, etiam legi *dilabentur*, ut vidi in uno, vel *diluentur*, ut est in Med. quum in tertio diserte sit, *impune in max. pecc. dilabentur*; quod ego mutandum non opiner, quum tales instar fluvii fundentis se in varia divortia, discessuros dicat in varii generis sed maxima vitia, habentes parata patrocinia. Græv. Erf. Cauch. et nonnulli alii Mss. ut et ed. Med. *impune max. pecc. diluentur*: al. *impune max. pecc. dilabentur*: editi nonnulli, ut Rob. Steph. et Francofurt. *impune in max. pecc. dilabentur*. Sed Victor. et Car. Stephani aliæque vulgatæ tenentur. Græv. Vulgata est etiam in Ms. Traj. nisi quod *dilabentur* pro *dilabentur* in eo legatur. Burn.

[§ 40 Cum te expectabant omnes] Hæc sunt ex Thyeste Eanli; suntque Atræi verba ad Thyestem. Lamb. *Sola ut restituum paro*] Quæ est illa sola? Pith. exc. *summo periculo solis ut restituum paro*: Erf. *summo periculo solis ut restituum compars*. Si non obstarat metri ratio, hanc lectionem aliis longe præferrem. *Comparo* sc.

quæ ad restituendum te requireretur. Sic sæpe simpliciter 'comparo' ponitur. Cic. pro Milone: 'Paulisper dum se uxor, ut fit, comparat:' ubi nonnulli codd. *paullisper dum uxor, ut fit, comparat*. Idem pro Plancio: 'Habere cœpit subito (sc. comitia), præter opinionem omnium, ut ne si cogitasset quidem quispiam largiri, daret spatium comparandi.' Græv.

CAP. XXVI. § 43 *Aperite fatur dictio*] *Dictio*, id est oraculum. Sic est autem legendum; itaque habent omnes libri et Mss. et vulgati. Nam quod in priorè editione *Pythius* operæ excuderunt, hinc natum est. Ego e regione vocis *dictio*, cujusdam amici mei conjecturam annotaram, qui putabat legendum *Pythius*: quod cum postea rejecissem, neque funditus delevissem, operæ hoc incertum pro illo certo impresserunt. Præterea hoc admonendus est lector, (quod Errico Memmio viro ornatiss. et clariss. nuper in mentem venit) *Aperite* hoc loco cum diphthongo scribendam esse in postrema syllaba, et majuscula litera in prima, ut per *Aperitam* Apollinem intelligamus, non *aperte*, quasi sit adverbium. Sic enim Festus: 'Apellinem antiqui dicebant pro Apolline. *Aperita* item Apollo dicebatur, quia patente cortina responsa ab eo dabatur.' Itaque *Aperite dictio*, id est, Apollinis oraculum, vel hoc totum, *Aperite dictio*, periphrastice, id est, Apollo vaticinans, quælia sunt illa, 'sententia dia Catonis,' apud Horat. et 'Democriti quod sancta viri sententia: ponit,' apud Lucret. Lamb. Ingeniosæ quidem Memmius *Aperite*, id est Apollinis: sed quia in nullis libris ita legi vjdeo, recipere dubitavi. Græv. Edd. Lamb. *Aperite fatur dictio*. Græv.

[*Esse mea, me æquam est frui*] Sic, quantum scio, primus dedit Groterus, ante quem legebatur *nam me*: quod quum non testetur ex Mss.

conlocasse, colligo metri causa id illi placuisse. Sed quum in versu hoc queant supponi tot elisiones, tot syllabarum contractiones, ut fore captari studiosè videantur ab auctore, amovendo æquissimum reor ab ipsis scriptis non discedere; in quorum tribus apud me video esse *mea*: *me enim æquum est frui*. Grönov. Locus in mendo cubat in omnibus edd. Pulcherrime restituitur ex præstantissimo illo Erf. in quo sic scribitur, *Quem ego me profiteor esse*. Non profitebatur arma sua esse, de quibus disceptabatur, sed profitebatur, se talem esse, qualis fuerit, qui gessisset arma, ideoque ex responso Apollinis sibi ea deberi. Pro sequentibus; *me æquum est frui*, Duisb. *me æquum est enim frui*: al. *nam me æquum est frui*. Sed nec *nam* nec *enim* habetur in Erf. intrusum est, quia in præcedentibus *me* degenerarat in *mea*. Totus versus sic scribendus esse videtur, *Quem ego profiteor esse me. Me, me æquum est frui: Fraternalis armis*. Græv.

Fraternalis armis] Auratus legendum censet *Pateralis armis*, quia ibi loquatur Neoptolemus Achilles Æliis, armaque paterna poscat, et sua esse dicat. *Lambin.* Non variant nostri, ideoque admittere non ausus sum Aurati conjecturam *Pateralis*: potuit enim illa heic petere Ajax Telamoniis, Achilli patruelis. *Gruter.*

Quæ accusam hunc, nequeo exputando evolvere] Ego ex Pæuvii hæc esse pato in armorum iudicio: hujus autem versus restitutio debetur partim Aurato, partim libris *Mas.* Nam quod ita reposerim, *Quæ accusam hunc*, in eo Aurato assensus sum, rejecta vulgata scriptura, *Quæ causa, &c.* Quod autem *exputando*, pro *expendendo*, excudendum curavi, trium codicum *Mas.* auctoritatem secutus sum; quibuscumque et nonnulli vulgati congruunt. Mihi tamen non displicet ejusdem doctissimi-viri conjectura, cui potius ita legendum vide-

tur, *Quæ hunc accusam, nequeo putando evolvere*. *Lamb.* Sic quoque *Lambinus* et inde *Gruterus*, quum priores edditi simul et *Mas.* quæ *causa*; id quod detrectaverunt retinere, quia tunc syllaba una videretur superfutura, inani sane prætextu, quum et illud *Quæ* potuerit fuisse *finis* versus præcedentis, ut hic versus ab *causa* incipiat, vel magna possit esse elisio in verbo *nequeo*. Sed hic rursum turbæ, quum id verbum in nullo sic extet *Msto*, et tota hæc copia consentit in *tam id vel tamen id contracte* ita scriptum, tñ *id*. Unde ego non debito, quin scripserit postea, *timeo exputando evolvere*, quod usurpaverit pro nolo ac detrecto, et apud *Livium* occurrit verbum '*metuo*', de quo pater in notis ad l. XXXII. c. 81. *Græon.*

Quid cum accusam, qui id parvi auditu existimet] Melius Erf. *quid cum accusas*: sicut et statim eodem modo post in eodem codice scribitur, *quid parvi auditum existimet*: leg. *qui id parvi auditum existimet*: qui id auditum existimet parvi. Nam *auditu* unde pendeat non video. *Græv.*

CAP. XXVII. *Quid quod postea ait*] Rectius hic quoque Erf. *postea quid ait?* nec invenuste margo *Crat.* *Quid postea? quid ait?* Hujus scripturæ vestigia sunt in Duisb. *Quid quod postea quid ait?* *Græv.*

§ 43 *Et in hujusmodi deprehensione ostendemus*] Hæc omnia abeunt ab Erf. et *Cauchiano*, et poterunt abesse, credoque a magistro quodam esse inculcata. Nam si quis orator hæc in adversarii oratione deprehendat, sine ullo monitu et præcepto hoc ostendet: in sequentibus eos in Duisburg. non habetur. *Idem.*

§ 44 *Si sit usque in eo occupatus*] Ita libri nostri antiquiores, sine illo *adeo*; quod recte abjecit *Lambinus*, sed perperam alia illa sua inculpavit, non requirente sententia, aut juvenibus libris. *Gruter.* Edd. multæ, si sit usque *adeo* in eo occupatus. Erf.

non agnoscit *adeo*. Græv. *Uoque adeo in eo*] Fortasse legend. *uque in eo*, deleta particula *adeo*. Proximo versa autem, *inf. quod multi factus habent libri veteres duo; pro quo vulg. ut multi faciunt*. Lamb.

CAP. XXVIII. § 45 *In altera re, curet enumerare*] Quid est *curet enumerare*? per quem orator curat enumerare? an non ipse enumerat? Erf. *in altera se vera curet enumerare*: Cauch. *in alteram re vera curat enumeret*: Crat. ed. *in altera re vitet vel curet enumerare*. Puncta subjecta notant vocem esse delendam. Auctor scripsit, *in altera re vera, curet et enumeret*. *Curet commoda vera, de iis cogitet, ac enumeret*. Græv.

In altera re incommoda sint velut depressa pratereat] Hæc *velut depressa* mihi dudum fuerunt suspecta. Erf. *in altera incommoda sint et quam velint depr. pratereat*. Puto veram scripturam fuisse, *in altera re incomm. sint, et qua velint depr. praterca*. *Depressa* hic est suppressa. *Idem*.

Albensibus an Venusinis] *Vejentanis* restitui, cum in libris fere omnibus legatur *Vejentinis*, plane mendose. Jam paullo post, ubi vulgo legitur *populo Ro. profuerunt*, libri Mss. habent *populo Ro. presidio fuerunt*. Lambin. Pal. 1. *Vesetinis*: 2. *Vectinis an Pennensibus*, quod, &c. 4. *Venusinis an Pennensibus*, quod, &c. uti et videtur fuisse a. m. pr. in Pal. 6. Pal. 6. enim *Vejentinis an Pennensibus*: et vero *Pennenses* hos agnoscit Brullerianum quoque exemplar, et videtur postliminio inserendum hiæ nostris libris: nam ponuntur iidem a Plinio sub regione iv. Italiæ: sed ibidem scribitur *Pinnenses*. Gruter. Exemplum hoc satis obcurum videtur illustrari ex Diodori lib. xxxvii. inter Peirescliana: "Οτι οί Πινθηται δευαίς ουελχορτο ουφοραίς, μεταπιστον δε έχοντες την προς ΙΡουαίους συμμαχίαν, ηγαγάοντο καταξίλιστασθαι των περι της ψυχης παθών, και περιεργον τα τέκνα ορε-

μαχουενα τού ήθη εδωκαυαίς τού ηγεγερνηκότων. Ceterum quod in sequentibus dicitur, videtur corruptum, nec placuit Latinis *reipublicæ et populo Romano*, sed *reipublicæ populi Romani*, quod ortum fuit ex compendio notarum in scribendo. Gronov. Erf. *Albensibus an Vestinis pennensibus*: Cauch. *Albensibus an vestinis an Pennensibus*: Pith. *Albinis an Numantianis an pennensibus*: Dub. *Albensibus an Vegientinis*: mens *Albensibus an Vegetinis*. In margine al. *Venusinis*. *Pennensibus* ergo in tribus, istque optimis, Erfurt. Cauch. Pithœæ. Videntur iidem esse quos Diod. Sic. lib. xxxvi. in Peiresclianis Excerptis p. 398. *Planetæ* vocat, quem locum Gronovius ad hanc illustrandam produxit. Dein Erfurtensis, ut legendum coniecerat Gronov. *omissa copula* scribit, *quod reipub. pop. Rom. profuerunt*, ut et eod. Cauchii, in quo *quod reip. pop. R. profuerunt*: Edd. et Mss. multi *quod reip. et populo Romano profuerunt*. Græv. *In*: pro *et* est in Ms. Traj. Burm. *An Venusinis*] Voss. 1. 2. Leid. 1. 2. 3. ed. Omnib. *an Vegetinis*: 4. *Vejentinis*. Voss. 3. *Venusinis*. Sed addit ille an *pennensibus*: 2. *an pennensibus*. Vid. Comm. Oud. *An Venusinis*] *An Vejentibus* Ald. Victor. *an Vestinis, Pottmensibus* Gryph. B. *an Vestinis Pennensibus* Gryph. C; pessime omnium. Nonnulli habent excusi *Vejentinis*: *Vejentanis* Lambinus emendat. Pith. quidem iii. 12. *Vestinarum* alios *Angulanos*, alios *Pinnenses*, alios *Pottvinates*, facit, atque in quarta regione Italiæ constituit, in qua pariter *Albenses* ad Fucinum lacum recondet. Ita quantum ad hunc locum pertineat, videtur id ob eam causam dictum, quod cum inter duodecim colonias, quæ bello Punico secundo militiam detrectaverant, *Alba*, unde æque et *Albani* et *Albenses* dicuntur, enumeretur, in his *Vestinarum* nulla mentio fit. Quorum tamen, ut fatear,

quod meritum adeo inique in rem-
pub. fuerit, ut Albensibus de populo
Romano male meritis opponi debu-
erint, neque scio, neque divinare fa-
cile cuiquam puto. Cum autem ea
vis hujus præceptionis sit; ut eum
controversia sit instituta, utri major
honor sit habendus, ne honestandi
alterius causa de altero, etiam cum
facultas sit idipsum agendi, quid-
quam dicere cum contumelia necesse
habeamus; locus videtur postulare,
ut in horum alteris sit, quod minus
recte commemorari possit: quibus
objici quidquam, cujus rei præsertim
sit memoria oblitterata, immane, ac
barbarum est. *Brut.*

Qui dicat alteris habendum] Sic
scriptam reperi in nno cod. *Ma.*
Sed, ut ingenue fatear, videbatur
alia manu adscriptum. Omnino po-
test abesse *habendum*, et facile subin-
telligi, et repeti hæc *κωσὸς*. *Lambin.*
Et is qui dicat ab alteris alteros lædat
legitur in *Ma.* cum in aliis desit par-
ticula *ab*, omissa, ut videtur, a libra-
riis. *F. Ursinus.* *Mss.* et edd. ple-
ræque, et *is, qui dicit alteris alteros*
lædat: *Lamb. ed. is qui dicat alteris*
habendum. Ego fide *Erf. Cauch.* et
Duisb. delevi copulam *et*, quæ hic
plane insulsa, et vocem *alteris*, et pro
dicit rescripsi *dicat*, et sic plane etiam
Cratandri ed. qui dicat alteros lædat.
Quid est *dicere alteris*? *Græv.*

Vocabulo ejus rei] *Duas ultimas vo-
ces* in nullo vetusto inveni. *Gronov.*
In *Erf.* etiam non habentur *duæ* ulti-
mæ voces, quas nec in suis *Gron.* repe-
rit, sed in ceteris meis extant. *Græv.*
Vide *Gron. inf. ad l. III. c. 13. Burm.*

CAP. XXIX. § 46 *Ex judicatis*
et ceteris rebus] Hanc lectionem in
nullo cod. observavi, sed quum varie
verba ista et digerantur et exhibean-
tur, omnes tamen pro primo vocabulo
retinent *et*, quod nec in edd. aliis
mutatum est, quam *Gruteri*. Porro
nunc mox *is generibus*, quod sane
perplacet. *Gronov.*

Quæ non ut quidque primum] *Mas-
tres quæ non quod quidque pr.* *Gronov.*
Erf. Cauch. et quos *Gronovius* con-
suluit, quod quidque: sed in *Cratand.*
*ed. legitur, quæ non quicque quod pri-
mum*: ubi *Cauchius* in margine, cum
in cod. suo reperisset *quidque*, conji-
cit scribendum esse, ut ex aliis post-
ea rescripserunt *Lambins* et *Gru-
terus.* *Græv.* *Ms. Traj. quæ non quod*
cumque pr. *Burm. Erf. Cauch. et Crat.*
*ed. quod quidque primum dictum est com-
plectitur.* Equidem non improbo: nam
primum subauditur commode. *Græv.*

CAP. XXX. § 47 *Ordine, quicquid*
erit dictum, referamus] *Erf. et Cauch.*
ord. quicq. erit referemus: *Duisb. ord.*
quo quicq. erit dictum, referemus: *ed.*
*Wechel. ord. ut, quicq. erit dictum, re-
feramus*: *Lamb. ed. ord. quicq. erit dic-
tum referimus.* Itaque sic rescripsi
optimorum codicum auctoritate. In
vulgatis est *referamus*. Addit *Duisb.*
quo et ordine quo quicquid erit dictum,
referemus. Sententia hanc voculam
requirit. Quæ et restituenda est ex
eodem codice paullo post, *Ordine bre-
viter exponenda sunt res, quo tractata*
erunt in confirmatione. Edd. *quæ tract-*
tata erunt; perperam. Sed pro *quic-*
quid censeo scribendum *quidque*, ut in
paullo præcedentibus verbis, *Com-
plexio vitiosa est, quæ non ut quidque*
*primum dictum est, primum complecti-
tur.* *Idem.*

Facta enim et dedita opera] *Plerique*
Mss. et edd. facta enim et dedita opera.
Quæso te quid hic *facta oratio*? Num
falsa et fictitia? Nam qui exponunt
facta domi excogitata, nungantur. Op-
time et verissime *Duisb.* *Facta enim*
et dedita opera comparata oratio videbitur
esse. Qui non intellexerunt quid
sit *facta oratio*, id interpolantur. *Fa-
cere orationem* est magno studio et
cura illam elaborare et expolire; *Cie.*
Orat. 'Omitto Isocratem discipulos-
que ejus Ephorum et Naucratem,
quanquam orationis faciendæ peritis-
simi.' *Gellius XVIII. 22. 'Id quoque*

habitus est in oratione facienda elegantis genus: in exornanda oratione. Male politissimus Rutgersius Var. Lect. iv. 19. *facienda doloendum censet, tanquam glossema.* Sed clarissime Cic. in Bruto, 'Sed ut intellectum est, quantam vim haberet accurata et facta quodam modo oratio.' Sic et Quintil. 'Nam illa que curam fatentur facta et composita etiam videri volunt:' ubi itidem corrupte *Acta* legitur, quod jam olim incomparabilis Scheelius observavit. Περὶ μόνῃ λέξι eodem modo apud Longinum et alios Græcos scriptores. Transferitur etiam ad homines, qui aubernati et præparati ad aliquid efficiendum veniunt. Cic. ad Att. ii. 24. 'Et qui illuc factus institutisque venisset, primum Cæpionem de oratione sua sustulit.' Græv.

Aut artificii significandi, aut ingenii vend., aut memoria ostendenda] Sic Lambinus, unde excepit Græterus, quam ante non exhiberetur prius aut, secundum vero alii retinerent, alii pro eo *ingeniique*, ut est in Victoria-na. Pro tertio alii vel *mem. alii et mem.* Sed pace illorum, qui tam lepidè hanc particulam digesserunt, nullus ita nostrorum codicum. Certe prius aut legitur nullibi, ut plane isto non egeamus: pro secundo est vel *ingeniique vend.* vel *ingenii vend.* Tertii loco habent omnes tres *memoria ostendenda.* Unde videtur manus auctoria fuisse, *artif. signif. ingenio vend. et memoria ostendenda causa.* Nam hoc satis est, nec frequentativum requiritur, ut patebit ex l. iii. c. 1. Gronov. Grut. et Lamb. edd. aut *artif. signif., aut ingenii vend., aut memoria ostendenda:* alim edd. *artif. signif., aut ingenii venditandi, vel memoria ostendenda:* Erf. et alii Mss. *artificii significandi, ingenii vend., memoria ostendenda causa.* Cauch. cum Crat. ed. *artificii significandi, ingenii que venditandi, et memoria ostendenda causa:* quibus adstipularer, nisi Pith.

et Duisb. retinerent ultimas duas disjungentes particulas. Gronovius, cum in suis etiam varietatem intam deprehendisset, scribendum censebat, *artificii significandi, ingenio vend., et memoria ostendenda causa.* Græv. In Ma. Traj. tribus his locis deest vocula aut. Barn.

Amplificatio est res, que per locum communem] Nec Erfurt. nec Cauch. nec Cratand. ed. *res agnoscunt, et debet sane abesse, ut nemo diffitebitur, qui hujus scriptoris ingenium non ignorat. Panilo ante, enumeratio, per quam colligimus.* Hic poterant itidem intrudere res. Græv.

§ 48 *Aliter judicatum*] Id est, *secus, quod valet 'male judicatum.'* In uno libro quidem Ma. legitur non *recte jud., pro aliter jud.* Lamb.

§ 49 *Ex consilio factum*] Sic legendum est, non ut vulgo, *ex consilio.* Licet etiam legere *consulto*, detracta præpositione. Lamb. Sic Pall. omnes. Lambinus supposituit *ex consilio.* Non video quare. *Ex consilio*, ut 'de industria.' Grut. Grut. et al. edd. *ex consilio factum:* Lamb. ed. *ex consilio factum.* *Ex consilio* posset quidem ferri, quis præpositio, quam communius omittitur, necessario sebanditur: *consulto* enim est 'ex consilio consilio.' Sed tamen antiquissimi codices aliud suadent. Erf. et Cauch. cum ostendimus et *consulto factum, et dicimus:* sed rectius Pithæi excerpta, cum ostendimus esse *consulto factum et dicimus:* quod recepi sine ullo scrupulo; sed et ex Erf. ostendimus et dicimus. Græv.

Quod genus injuria mulierum aut earum] Erf. Cauch. et Duisb. *quod genus injuriarum aut earum:* Pith. et Crat. ed. *quod genus injuria mulierum.* Novi propter injuriam mulieribus illatam, et pudicitiam earum violatam, bella esse orta, et eversa regna et dominationes. Exempla quis ignorat, qui vel Tarquinius et decemvros Romanos, aut bella Lacedæmoniorum

et Messeniorum novit? Probabilior tamen est Erf. Duisb. et Cauch. codicum scriptura, quod genus injuriarum, aut earum. Quod est, cuius generis sunt injuriae, aut tales res, propter quas bella suscipiantur. Idem.

Propter intemperantem superbiam] Legendum forte est *intemperatam*, id est immoderatam, seu indomitam: vel dic *intemperantem*, id est impotentem. Lamb. *Imperantem* admisi fide Pal. 4. neque aliter Bruil. Prius cusi *intemperantem*. Supra etiam reposui *sacrum legere* ex Pal. 2. ac Fabr. aludebatque Pal. 5. in quo *sacram legem*: sed et praeterea rescribendum *stuprare ingenium*, è Pal. 4. et nescio quo Gullielmiano. Mox scripsi *solitudine*, pro *sollicitudine*, volentibus Pal. 1. 2. 5. *Gruter.* Erf. *imperantem*: Pith. *intemperatam*: Grut. ed. *imperantem*. Ita scribitur sane et in Erf. Sed quid est *imperans superbia*? Hic sane causa nulla est, cur recedamus a vulgata *intemperantem*, quod legitur in Duisb. Cauch. et meo, ut conjecerat Lambinus. Reposui igitur quod

in omnibus edd. ante Gruterianam divulgatis legebatur; *intemperantes* enim sunt: qui libidinis caecae stuprant mulieres; *superbi*, qui ingenuas. Nam qui injuriam alteri tantam infert, illam nihil facit *superbia* inflatus. Græv.

CAP. XXXI. § 50 *Commovetur auditoris animus*] Libri Mss. habent *auditor*, si, &c. Lamb. Unde in tribus nostris. *comm. auditoribus?* Gronov. Erf. et plures alii Mss. *comm. auditoribus*: Gronov. in suis legit *comm. auditoribus*. Equidem cum in Erf. Pith. et Crat. ed. sit etiam *auditoribus*; cur id repudiem, non video. Apud Latine dicitur 'commovere auditori misericordiam?' Græv. et ita in Ms. Traj. Burm.

Perceptione] In Gryph. B C *perceptione*, ut sensus sit, iactare te nobis id praecipisse: qua in re dum tibi gessimus morem, consuluisse rectissimo tuo studio visi sumus: sed tamen nihil mutò; neque enim hanc vocem hac notione quemquam usurpasse video. Brut.

AD HERENNIIUM.

LIBER III.

CAP. I. § 1 *Nos proficisci ad instituta pergamus*] Vox *proficisci* salva sententia auferri poterat. *Gruterus*. Frustra; quam habeant omnes scripti. Quoties enim apud Ciceronem et Livium 'perrexit ire?' quod utique idem est. In Arateis, 'ore fero Capricornus vadere pergit.' Gronov. Pith. *ad instituta pergamus*. Negat Gronovius, quem vide. Græv. Habebatur etiam in Ms. Traj. Burm.

Delph. et Var. Clas.

CAP. II. § 2 *Carthago tollenda*] Aperte illud Lambini commentum *delecta*: quid enim venustius opponi potest, quam haec verba *tollere*, *relinquere?* et dixit Cicero non semel, 'urbem tollere.' Grut. Lamb. ed. *Karthago delenda*. Græv.

Omnis ratio ad ipsam rem] Erf. Cauch. et Crat. ed. *omnis oratio*: omnino recte. Mox melius Cauch. et Crat. ed. in his *ipso* erit *causa* ad-

Cicero.

5 S

gens, omisso ea, quod commode emittitur. *Idem.*

Extrema causa confriet] Erf. *extrema conf. Lamb. ed. extrema causa effleat delib.* *Idem.*

In his ea ipsa causa erit adaugenda, aut deprimenda] Erf. in *his ea ipsa causa erant adaugendam: aut deprimendam*: Cauch. in *his ipsa erit causa aut adaugenda, aut deprimenda.* Grævius. *In his ea ipsa causa, ip.] In his ea ipsa causa, erant ad augendam, aut deprimendam orationem eorum . . . et omnis eodem totius orationis ratio conferretur.* Ita scriptum est in Gryph. B C, multo aliter quam legitur in vulgatis; utrum reatius, docti viderint: nobis non mala lectio videtur, si eam vulg. conferatur. *Omnem deliberationem* Lamb. legit, quo loco *orationem* ulii. Equidem, ut ingenie fatear, etiam in veteri lectione, quam sequor, aliquid desidero: aut enim pro verbo *erant*, legendum est *erit*, ut intelligatur 'ratio,' aut aliquid addendum, quod Ciceronis sententiam expleat post verbum *erant*, ut *parata adiumento*, aut *loci depremti*, aut quippiam huiusmodi: sed ita etiam longe illam sentio vulgatæ antefereendam. *Bras.*

§ 3 *Omniem rationem eorum*] Erf. *omnem memorationem eorum*: Cauch. *orationem eorum*: Pith. Ms. et Crat. ed. *omnes orationes eorum.* Legendum cum Victorio, *omnem orationem eorum.* In Erf. ex his duabus vocibus ortum est *memorationem.* Sic in præcedente nota itidem correctum est ex membranis optimis *omnis oratio.* Græv.

Utrumque omnem conjunctim] Scripti omnes *conjuncte*, ut de Invent. i. 7. 'At mihi quidem videtur conjuncte agendum de materia ac partibus.' Gronov.

Vis discernitur] Sic Pall. et Bruil. Maluit Lambinus *discernitur*; quam bene, ipse viderit. Vulgo erat *secer-nitur.* Gruter. Ed. Grut. *vis discernitur*: al. *vis secer-nitur.* Nonnulli ex conjectura, *vis cernitur.* In Victorii

est *secer-nitur.* In Erf. tamen et Cauch. nec non Crataud. Mediol. Ascens. Car. et Rob. Steph. aliisque vetustioribus omnibus edd. est *vis discernitur.* Nec video causam, cur id non locum obtineat. *Vis discernitur* scilicet a dolo, per exercitus, classes, et ab exercitiis et classibus nobis vis infertur, nostraque diripiuntur et vastantur. Græv.

Evocationes] Pleraque vationes edd. et Mas. *revocationes*: Victor. ed. *evocationes.* Num homines evocare est vis? Sane evocati milites apud Romanos non vi cogebantur ad nomen dandum militum, sed precibus et promissis invitabantur. Aldus Manucius F. explicat *evocationes*, immittentes hostium, cum evocantur ab hostibus quidam, ut eorum vis infringatur. Quis unquam ita locutus est? sed ipsum vide; qui et sequentia explicat pessime. Sane corrupta non bene possunt explicari. Nec quid ad vim pertineant *revocationes*, ut alii legunt, intelligo. Qui ab eullo revocantur; in illos beneficium confertur. Nec *evocationes*, ut nonnulli malant, hic possunt ferri. Avocantur, quem animum a curis et sollicitudinibus abducunt, res jucundas aut studia. Catalecton Virgilii ex emend. J. Fr. Gronovii, 'Oblectat hortus, avocet, pascit, tenet, Animoque mesto demit angores græves.' *Cogitabam abactiones hominum, cum vi homines iustar pecorum abiguntur a suis finibus.* *Idem.*

In pecunia, pollicitatione, dissimulatione, maturatione, mentione, et ceteris rebus, de quibus] Sic Erf. et Cauch. Mas. Edd. multa, in pecunia, *pollicitationem, dissimulationem, maturationem, mentionem et ceteras res, de quibus*: sed prius habent omnes libri vetusti, quos consului, et edd. antiquiores, vetustissima Italica, et Mediol. Victor. Crataud. Hervag. Sed edd. Ascens. Caroli. et Roberti Steph. et Lambini, legunt *maturatione, mentione.* Apta

esset vox *mentis* hinc loco pro mendacio, si usquam alibi extaret, sed nunc invitis codicibus nihil muto, quamvis non intelligam, quid hic sit *mentis*, nec quod præcedit *maturatione*, nisi dicas *maturatione* esse simulatione *maturationis* ad decipiendum. Sed hoc est vaticinari. Lambinus ait se malle pro *mentiones* legi *mentiones*: quod itidem non capio. *Grav.* *Mentione*] *Mentitione*, probata Lamb. emendatione, edimus. Quid enim sibi hoc loco vult *mentiones*? Si quis anteq. est, qui povitate verbi moveatur, is intelligat, qua ratione 'appetitio' a verbo 'appeto,' 'molitio' a verbo 'molior,' deducta vox sit, eadem ratione a verbo *mentior*, *mentitio* deduci liceat. *Brut.*

Perpensio] Liber unus Ms. habet *perpensio*. Lambin. Ed. pr. et Ms. unus Lambini, *laboris cum utilitate* *perpensio*: quod reciperem, nisi fortitudinis munus esset actio. *Perpensio* vero laboris cum utilitatis ratione, hoc est consideratio et comparatio laboris cum utilitate, quam laborem sequetur, est prudentiæ. Retineo igitur vulgatam, quamvis loquendi genus mirum mihi videatur esse, *perpeti laborem cum utilitatis ratione*, pro *perpeti laborem* et pericula, habita ratione utilitatis, hoc est, ut laborem illum inscipiam propter utilitatem, quæ inde in patriam derivabitur. *Grav.*

CAP. III. § 4 *Vitare alterum cohortabimur*] Cauch. Duisb. et edd. quædam, *vitare alterum cohortemur*. Mallem cum prima Mediol. Ascens. Cratandri, et Hervag. ed. *vitari alterum cohortabimur*. Princeps id in *vitare* mutavit Victorius, a quo stant Mss. *Grav.*

Aut si quem ad rem cohortabimur aliquem] Sic opinor correxerunt ex fine lib. III. pluribus verbis *ad eam te hortari*, vel ex *Medicæo adhortari*. Victorius *qua in re*, ut est quoque in nonnullis scriptis, et quidem melioribus,

ut in ipso *Medicæo*. Sed non viderunt venustatem loquendi hoc loco, aut plene commentati sunt. Nam iidem meliores acripti *si qua in re*. Quod quum non dubitem fuisse in multis et optimis apud Gruterum aliosque, mireris profecto, cur id non admiserit, præsertim si videas, qualem se gesserit ad Tacit. *Annal. XI. 2.* ubi addes *paterna*, in quibus hoc ipsum Ciceronianum esse demonstratur. *Grævov.* *Grut.* et multæ alim edd. *aut si quam ad rem*. In Erf. Pith. Cauch. Cratand. etiam antiquissima ed. Italica 1478. legitur *si qua in re*, quod male deturbatum repohui, et sic quoque Gronovius reponendum censuit, jussitque patris sui notas consuli ad Tacit. *Ann. XI. 2.* Sic olim ad Justinum ostendi ex Mss. legendum *bellum hortari*, pro *ad bellum*. *Grav.* *Qua in re* etiam Ms. Traj. *Burq.*

Disciplinabilem] Videtur exprimere voluisse vocem Græcæ *διδασκός*, seu potius *μαθητός*. Sed quidam liber Ms. habet *disciplinalem*. Ego nihil muto, tametsi utrumque usurpatum esse a Latinis probabile sit: quod genus 'penetrabilis' et 'penetrabilis'; 'genitalis' et 'genitabilis'; 'innumerabilis' et 'innumerabilis'; 'manabilis' et 'manabilis.' Adde, quod quidam annotarunt, 'naturalis' et 'naturabilis.' *Lamb.* Omnes edd. ante meam, et multi Mss. *aliquam disciplinabilem scientiam*. Pro *poterimus* *Lamb.* ed. *possimus*. Hoc vocabulum *disciplinabilis* non est a manu et mente auctoris horum Rhetoricorum, sed a manu barbari librarii. Manus genuina parentis horum librorum nobis servata est ab optimo Erfurtensi, in quo scribitur, *aliquam disciplinam aut scientiam*: Cauch. *aliquam disciplinam scientiam*; sed a manu 2da *disciplinabilem*: nam a posterioribus super nam adscriptum erat *bilem*, ex libro minus emendato. Vereor etiam ne *aut scientiam* sit glossema, et interpretatio vocis *disciplinam*. Erfurtensem expressi. In

sequentibus quoque his verbis et quomodo, aut qua quidque ratione fieri oporteat, ostendemus: idem Erfurtensis non habet et sic ostendemus. Copula et non etiam legitur in ed. prima, Mediol. Ascens. Crataud. Hervag. Illam primus apposuit ed. sum Victorius, quam sequentes omnes sunt imitatae. Sed utramque vocem et ac ostendemus, si cum Erfurtensi deleveris, videbis optime constare sententiam. Edd. et plerique Mss. et quomodo aut qua quidque ratione fieri oporteat ostendemus. In Duisb. pro quidque est quodque. Græv.

Aut presentem, aut auditam memoriam] Optime Pithœi cod. aut presentis aut audita memoriam. Hanc scripturam etiam ostendit margo Cratandri ed. Nam quid sit 'auditam memoriam habere,' non ego intelligo. *Idem.*

In concione aut in concilio] Sic jam et Victorius et Lambinus et Gruterus. Quid autem est 'conclo,' nisi concilium populi? ut ita non videantur hic dici diversa, quod innuit particula. Atqui priores editi et distincte etiam scripti nostri omnes *consilio*, quod revocandum puto, et satis de his vocibus dictum. Utique apud prætorem et ad consilium iudicium pertinet sæpe, ut ostendatur aliquid iustum esse. Gronov. Erf. et Cauch. *consilio*, quod etiam ex suis probat Gronovius. Non tantum autem consilium est prætorum, sed etiam senatus, qui sæpe dicitur 'consilium,' requirit, ut quid iustum sit ostendatur. Græv. *Consilio* etiam Ms. Traj. Burn.

Simus comparati] Sic elegantissime nostri tres codices; quomodo quum exhibeat quoque Victorius, non putavi ulterius eam lectionem hinc exulare debere, quum pervile sit illud istorum parati. Sic 'quod quasi ad inspicendum delectationis causa comparatum est,' in Oratore: et de Nat. D. l. III. 'ego me ad respondendum comparavi.' Gronov.

§ 5 *Si quoad cuique satis, &c.*] Vulgo, *Si denique quid cuique satis, &c.* sed nos venustum loquendi generis reposuimus, repertum in Pal. 3. 5. 6. Item Fabr. et Coloniensi. Plantus Menæchm. 'Verum est modus tamen, quoad pati uxorem oportet.' Gruter. Vulgg. edd. *si denique quod cuique satis sit*: ed. prima et Medfol. *si quod cuique satis sit*: Erf. Pith. Cauch. Duisb. *si quoad cuique satis sit*. Græv. Sic etiam in Ms. Traj. Burn.

§ 6 *Non hujusmodi dicatur esse*] Pal. 3. 4. 5. dicantur, quod ferri item queat. Lambinus scripsit *dicitur*; ut et mox ostendetur; sed contra omnes libros nostros. Gruter. Erf. aut *res non ejusmodi dicatur*: Pith. aut *non hujusmodi res dicatur esse*: Lamb. ed. aut *res non hujusmodi dicatur esse*. Græv. Ms. Traj. verum ut *dicatur res non hujusmodi esse*. Burn.

CAP. IV. § 7 *Presentem et sequentem*] Scripti tres consequentem. Gronov. *Consequentem* Erf. Cauch. et edd. prima Cratandri, Rob. Steph. et Lambini, nec non Mss. Gronoviani. Vulgati *sequentem commemorationem*. Græv. Ita et Ms. Traj. videtur spernendum quod præcedit *conscit*, sequatur autem *commemorationem*. Burn.

Cum igitur erit demonstrandum] Ita Pal. 4. et 6. præter Tosanum, Gembl. et Colon. vere: nam eo ipso quod laudibile demonstratum, rectum et honestum esse ostendimus: prius enisi, *demonstratum*. Gruter. Vulgg. *demonstratum rectum, laudabile*: Grut. ed. *demonstrandum rectum, laudabile*. Confirmat Erfurtensis, ex quo præterea adjeci *re esse*. Græv.

Laudabile esse demonstrabimus aut ab idoneis hominibus . . . aut ab aliquibus sociis, aut omnibus civibus] Diverso modo hic locus scribitur. Et quum verum sit idoneos homines, ut hic describit ordinem quandam honestam, considerari posse diversos ab sociis aliquibus, et omnibus civi-

bus, &c. sic quoque dici potest socios et cives esse ipsos idoneos homines. Quorum prius quam videtur sequi Lambinus, cujus est vulgata hodie lectio; sic nescio an consideraverit, quoque auctor, quam illud secundum, ab nec in Mss. nostris ullis, nec in edd. ante illum, quem dixi, reperitur, ut inde colligam ab eo additam, tam hoc quo dixi respectu, tunc forsitan ex consideratione, de qua egimus supra lib. i. in it. Eam ideo reserendam puto; sed etiam totum locum veritati facilitatique suæ sic restituendum: *Laud. esse demonstr., ut ab idon. hom., . . . aut aliquibus sociis, (scilicet illa res placeat, dicuntur enim hæc per dativum, ut et sequentia) aut omnibus civibus, &c.* Si placuit Grutero ista præpositio, rectius eam iteravisset mox, *exordiri licebit vel a princ. vel ab insin. vel ab iisdem rat.* Sic enim ter illa repetitur in optimis Mss. et quibusdam editis, unde ipse prohibuit quoque. Fraudis fuit rō ut sic geminatum, in quo sæpe auctores sibi placuerunt. Gronov. Gronovius ex vestigiis veterum codd. cum et edd. legit, *laud. esse demonstr., ut ab idon. hom., . . . aut aliquibus sociis, (sc. placeat illa res) aut omnibus civibus.* Equidem alterum ab nec in nostris Mss. habetur, quod tamen vulgati præ se ferunt. Præterea Duisburgensis diversam plane ab aliis libris scripturam nobis ostendit: *Laud. esse demonstrabitur hoc modo, aut id idoneis hominibus, quod annotandum duxi. Gronov.*

§ 8 *Rei dilucidandæ causæ*] Unus liber Ms. habet, *rei dilucide magnificandæ causæ*; alius, *rei dilucidandæ, magnificandæ*; plane mendose. Hinc quidam legend., putant *dilucide manifestandæ*. Lamb. Erf. ac Cauch. et al. Ms. *rei dilucide magnificandæ causæ*. In Cauch. additur interpretatio vocis *magnificandæ*, superscripta *manifestandæ*. Al. Ms. *rei dilucidandæ magnificandæ*. Græv.

CAP. VI. § 10 *Gloria, civitates*] Quidam liber Ms. habet *gloria, sodalitates*. Ego nihil muto: nam *civitatis* nomen sic accipio, ut intelligam beneficium aut malignitatem esse, fortunæ, hujus aut illius civitatis esse: verbi gratia, esse Parisiensem, aut Sagiensem. Lamb. *Civitas* omnes, item Brill. et Fabr. recte: nemo enim duarum civitatum esse potest, jure naturæ; et de datione civitatis Romanæ loqui apparet. Vulgata, *civitates*. Gruter.

Dignitas] *Dignitas* hoc loco, id est pulchritudo virilis. Sic Cicero pro Cælio: 'Quis est enim, cui via ista non pateat? qui isti ætati ac dignitati non possit, quam velit petulantè, etiam si sine ulla suspitione, at non sine argumento maledicere?' Cornelius Nepos in Dione: 'Multa alia ab natura habuit bona: in his ingenium docile, come, aptum ad res optimas, magnam corporis dignitatem, quæ non minimum commendat.' Iterum Cicero de Off. lib. i. 'Cum autem pulchritudinis duo genera sint, quorum in altero venustas sit, in altero dignitas; venustatem, muliebrem ducere debemus; dignitatem, virilem.' Lambin.

§ 11 *In hujusmodi igitur causâ principium sumetur*] Erf. in *hujusm. causâ princ. sumitur*: Pith. in *hujusm. causâ princ. sumetur*; quod placet. Igitur potest abesse sine ullo detrimento. Paulo post idem Pith. *aut a re ipsa: vulgati aut ab re. Duisb. in hujusm. igitur causâ princ. sumatur. Græv.*

A nostra si laudabimus, dicemus, &c.] Illud *dicemus* non adest in Pall. pleisque Gulielmianis; poteratque abesse sine sententiæ incommodo. Gruter. Erf. Cauch. et alii Mss. *si laudab., aut officio facere*: Pith. *si laudab., aut officio facere ostendemus*. Abest *dicemus* etiam ab omnibus nostris Mss. et abesse debet. Toties hanc, et hujus generis voces inculcatas esse in auctores pluribus exemplis docuerunt

virī docti, in primis δ πρὸν Gronovius ad Livium non uno loco. Græv.

Aut quod rectum sit ex aliorum, &c.] Videor mihi optimam scripturam secutus esse: libet tamen annotare aliam longe diversam, quæ reperitur in duobus Mss. *debeant velle, quod rectum sit: aut ex al. laude, aut per comp. ostendere, qualis, &c.* Lambin. Pall. omnes rejiciunt hanc positionem, habentque *velle quod rectum sit; aut ex al. neque aliter Suffridi codd. item Bruil. ac Fabr. Gruter.* Adstipulantur etiam Erf. Pith. Cauch. quibus et ego subscribo. Pith. addit *quod rectum sit in eo.* Vulgg. *velle, aut quod rectum sit ex al. laude.* Græv.

Qualis noster animus sit] Cauch. et Erf. et meus qualis ipsius animus sit: ed. Cratand. qualis ipsius vel noster animus sit: ut inde constet alterutrum esse glossema. Sed vulgata est verior. Nam ut laudibus vini arguitur vinosus Homerus, sic laudibus virtutum, cum quis sponte sua illas laudandas suscipit, declarat animum suum virtutes amare, et ideo se illas celebrare, velleque ut iisdem sit præditus, et alii ad eas appetendas incenduntur. Et hæc scripturam esse genuinam ostendit mox contrarium in vituperatione: 'aut quod placeat ostendi, quid nobis displiceat ex aliorum vituperatione.' Græv.

Vereri nos dicemus, &c.] Sic legendam, etiam reclamantibus libris omnibus; nam qui ita loquitur, 'vereor ne possim,' significat se nolle posse: qui ita 'vereor ut possim,' seu 'ne non possim,' significat se velle posse. Sed plura hac de re in commentariis Horat. ad illum locum Sat. 1. 3. 'Nam ut ferula cædas meritum majora subire Verbera, non vereor.' Lamb. Pal. 3. 4. 6. Bruil. non agnoscunt illud *dicemus;* quo carere possumus: omnes ii tamen ceterique præter secundum, exhibebant *consequi non possumus,* quod Latine dici posse hac significatione, strenue negat Lambinus.

Gruter. Etiam hic facit cum iis, quos Gruterus vidit, Erfurtensis. Contentionem hanc inter Gruterum et Lambinum dirimit Pitheæanus, in quo recte scribitur, *consequi non possumus:* quod utique probandam. Græv.

Omnes homines illius virtutes prædicare oportere] Erf. et Cauch. hic quoque præstant ceteris, in quibus optime scribitur homines illius virtutis prædicari oportere: homines tantæ virtutis prædicandos esse. In Cauch. tamen ordo perversus est, in quo *hominis illius virtutes prædicari oportere.* Idem.

Ut paullo ante exempli causa] Olim hic edebatur, paullo ante supra exempli: expulerunt tertiam vocem. Nostri tamen codices paulo supra. Gronov. Erf. et ed. pr. ut paullo supra exempli causa: al. edd. ut paullo ante supra exempli causa: Gronovii libri ut paullo supra exempli causa. Græv.

§ 12 *Quoniam non apud ignotos] Quidam liber habet non apud ignaros: ego autem nihil mutō; nam vocem ignaros interpretationem esse vocis ignotos arbitror.* Marc. Tullius quidem ipse quoque sic usurpavit epist. ad L. Lucceium lib. v. 'Atque illi artifices corporis simulacra ignotis nota faciebant.' Ignotis, id est, ignaris, seu ignorantibus. Infra quoque ubi legitur *ignoti,* in eodem illo libro legitur *ignari.* Lamb. Lectio vehementer debilis. Nam ut forsitan ita sit in quibusdam Mss. ita in aliis est *ignaros.* Verum in aliis, quos inter est Medicæus, legitur *nihil novi, nihil apud ignotos;* ut habet etiam Victoriana. Deinde scripti nostri omnes *apud quos laudamus, atque ille, non quo ille,* quod post Victorii Stephanicam induxerunt. Et quæso quæ causa impulsit? Nonne habes lib. 111. c. 15. 'Similibus ceteris rebus, atque in contentione?' Pro Domino cap. 20. 'Hoc ipsum quod nunc agis, unum et idem videtur esse, atque id quod de me ipso nominatim tulisti.' Contra est de

Invent. 1. 8. 'alio nomine appellent, atque adversarii dicant.' Et supra 11. 26. 'in aliam partem ac dictum sit.' Gronov. Erf. Curch. Moen. ut et prima et Cratandri ed. approbant nihil novi, et id verum est, ut lidam statim atque ille, quod non contrarium esse, exemplis Tullianis Gronovius probavit. Al. dicimus, quoniam non apud ignaves laudemus. Græv.

In eodem virtutis studio] Legendi fortasse est, in eodem virtutis studio; quemadmodum ut in Bruto, ubi de Hortensio loquitur; quo loco legitur, 'me multos annos in studio ejusdem laudis exerevit,' legendum putant viri docti, in studio, &c. et lib. 1. de Orat. ad Qu. Frat. 'sed in, qui ingreditur in stadium?' ubi vulgo legitur, ad studium. Lamb.

Ille qui laudatur fuerit aut sit] Est a Pal. 2. et Suffidii nostri libris, quod attinet ad laudatur: quam Pal. ceteri omnes inculcant illud aut sit, haec tamen libris publicatis ignoratum. Grut. Edd. quo ille, qui laudatur, fuerit, sperare. Græv.

Nos sperare illius vitam vehementer improbaturos] Sive ista sit vera lectio, sive ita habeant Mss. sciendum est hoc fere tale esse, ut ab nullo verum abest vocula eos; et aut legere, omisso verbo eos, illius vitam veh. impr. aut sperare nos illius vitam vehementer eos impr. quorum prius est et in Mediceo. Gronov. Erf. eos illius vitam veh. improb.: al. eos sperare illius vitam veh. impr. Lamb. ed. sperare nos illius, vitam veh. impr. Græv.

CAP. VII. § 13 Principio tractato ab aliqua harum quas ante, &c.] Ita Lambinus, neque aliter Bruil. aut Pal. 2. quippe ceteri spernunt adhuc a se illud ab. Vulgo erat, Princ. tractato tum ab re, tum ab aliqua harum. Verum jam deinceps parcius indicabo discrepantias scripturarum: creant enim magis ac magis; tanquam si reverentiam senem omnem removersent librarum, satis est eas anno-

tasse ad libel mei marginem: alias ne intus x. quidem annos huic operi finis imponeretur: nam, ut exhibeam specimen, ubi hodie habemus, Educatio, in laude: bene et haec tamen in bonis disciplinis per omnem patriam educatum esse: in vituperatione, e contrariis. Deinde transire oportet ad corporis comoda, &c. primum ed. Victorii rejicit illud educatum esse. Pal. 1. 2. abjiciant solum esse: at iude exhibent, In vitup. inde se retraxisse aperte. Ad corporis comoda a natura, &c. Pal. 3. pmsert, aduc. fuisse. In vitup. e contra inde se retraxisse commendationum. A corporis comodis a natura. Si sit, &c. Pal. 4. item Fabrician. et Bruil. praferunt, Educatio bene in laude, quod honeste in bonis disciplinis totius pueritiae fuerit. In vituperatione inde se retraxisse aperte ad corporis comoda. A natura si sit, &c. neque multe aliter Pal. 5. ac 6. sed aliter tamen, ne videlicet ejusdem viderentur exemplaris secuti dictaturam. Gruter. Ex has tamen varietate fuit officii eligere; quod cum ratione videtur ad aetioria manum pertinere, et ab vetustissimis approbatum libris Mss. In quibus dubium vix potest esse, quin praferri debeat illud codicum Fabriciani et Bruil. quibus antiquissimus ille Medicæna accedit. 'In bonis disciplinis totius pueritiae esse' dixit, ut antea posuit 'in eodem virtutis studio esse.' Certe non hic solum ista e contrario amovenda videntur, sed etiam in cap. 8. ubi Mss. tres omnes legunt si vituperabimus, aut vituperemus, aliud injuste, aliud ignave, &c. etiam mutant vitiorum ordinem. Gronov. Erf. Princ. tractato ab aliqua harum, quas ante commem., rationes: vulgati, Princ. tractato tum ab re, tum ab aliqua harum, quas ante commem., rationum. Sic et Pith. nisi quod in ultimis verba sint memoratus rerum. Dnisch. et al. Mss. ac Cratand. ed. Princ. tractato aliquam harum, quas ante commem., &c.

Margo ed. Cratandri, Principio, quum a re, tum aliqua harum, quas ante eorum rationum sumpto. Græv.]

Primo exponemus] Nupiam est vox illa primo. Gronov. Abest vox prima ab Erf. Cauch. et meo, nec non Mediceo, teste Gronovio, et ed. prima. Nec video cur hic requiratur. Illam vocem intruserunt quidam sciolli, propter sequens deinde. Retinet tamen eam Pith. in quo Exponemus primo quas res: et Duisb. Sed melioribus adstipulor. Græv.

Tractata sint] Gryphii Mss. habent tracta sint: quæ vox idem hoc loco videtur valere, quod, ducta sint, manarint; quæ virtute, industria, ingenio sint parva. Lectio vulgata tractata habet, quam retinimus. Brut.

Genus in laude, quibus] Pithecanus cod. si genus erit in laude, quibus majoribus: quod restituissem, nisi et in sequentibus sic concise loqui scriptorem huic pateret. Sic post, 'Educatio in laude, bene et honeste,' quamvis et ibi Pith. scribat, *educatio est in laude quam bene et honeste.* Græv.

Aut excellentiorem] Sic restituissem, libros duos Mss. secuti, cum vulgati haberent excelsiorem. Lamb. Nostri omnes libri excelsiorem. Sola Cratandri ed. præ se fert excellentiorem, at Lamb. Græv.

Dedecori majoribus fuisse] Dedecorem in duobus Gryph. Mss. habetur. 'Dedecorum' quidem 'suis majoribus' dixit Tacit. Annal. l. III. ut aut hoc loco dedecorum, aut apud Tacit. dedecorem, videatur legend. Dedecori nos tamen, ut est in vulgatis, edidimus. Brut.

In bonis disciplinis tempore totius pueritiae fuerit] Hunc locum, etsi videatur maxime sanus esse, in mendo cubare varietas scripturæ ostendit. Meus codex et ed. pr. in bonis disc. educatus tota pueritia fuerit. Duo præstantissimi codices Erf. et Cauch. in bonis disc. totius pueritiae fuerit: Grut. et alii edd. plerumque, in bonis disc.

per omnem pueritiam educatum esse. Sed optime Pithecanus, in bonis disc. tempore totius pueritiae fuerit. Hanc esse manum auctoris, certum habeo. Cum non intellexissent locutionem in bonis disciplinis esse, addiderunt educatum esse, vel educatus. Quod tamen in multis etiam editis omittitur, ut in Victoriana, Francofurtensi Webelliana, in Coloniaensi Materni Cholini 1569. in qua legitur, in bonis disc. per omnem pueritiam, in vitup. Sic etiam margo Ascensianæ pro varia lectione appositam habuit hanc scripturam. Dein cum excidisset tempore, quod servavit Pith. totius pueritiae, aut refluorunt in tota pueritia, ut mess Ms. et ed. prima, aut, quod vulgata edd. circumferunt per omnem pueritiam. Restitui autem sic hunc locum auctoritate præstantissimorum codicum, *educatio in laude, quam bene et honeste in bonis disc. tempore totius pueritiae fuerit.* Quam bene ex Ms. Pith. pro quo prima et Cratand. ed. quod bene. Jam esse in hac re, totum esse in studio elegantet dici, quis tam hospes est in his litteris, qui ignoret? Sequentia quoque, quæ sic vulgantur in plerisque edd. in vitup. e contrario. Deinde transire oportet ad corporis commoda; interpolata esse clamant veteres libri. Erf. in vitup. inde trahi oportet ad corporis commoda: Pith. e contra in se retraxisse aperte. At corporis a natura: Cauch. in vitup. inde trahere oportet. At corporis commoda a natura: Dulab. in vitup. inde se retraxisse a parte, ad corporis commoda: meus codex et ed. pr. in vitup. contra: inde se retraxisse aperte. A corporis commodis: Grut. et vulgata edd. in vitup. e contrario. Deinde transire oportet ad corporis commoda. A natura in laude, si sit dignitas. Existimo relictis centonibus, quos assuerunt imperiti, auctorem scripserisse, in vitup., inde se retraxisse aperte. A corporis commodis. A natura. Non intellexerant, quid sit inde se retraxisse, hoc est a bonis disciplinis tempore pueri-

tiæ abhorruiſſe, noluiſſe illis operam dare. Sic ' retrahi a rep.' dixit Cic. in Orat. pro Sext. Terentius prologo Phorm. ' Postquam poeta vetus potestatem non potest retrahere ab studio.' *A corporis commodis*, sc. laudantur. Sic statim quod in edd. est *a natura in laude, si sit dignitas atque forma*. In Mss. ut Erf. Cauch. Pith. Dniab. et in Crat. ed. in *laude* non leguntur, ut totus locus sic repurgandus esse a tot pannis, quibus oblitus fuit, mihi videatur: *Educatio in laude, quam bene et honeste in bonis disc. tempore totius pueritia fuerit. In vitup., inde se retraxerat aperte. A corporis commodis. A natura, si sit dignitas.* Grmv.

§ 14 *Si valetudo perpetua; diligentia et temp. cupid.*] Est a Pal. 4. et 6. neque aliter Bechicemii codd. quam quod ii præterea *si valetudo est perp.* inepte huc usque impressi: *si valetudo, ex perpetua dilig.* h. e. nam *perpetua valetudo* eadem est cum *constante*, cui opponitur *varia*. Grater. Sic est; *constanti opponitur varius*. Sed ut inde probaturus sit ' *valetudinem perpetuam*' ita dici apud Latinos, vereor ut probet. Capite quidem 5. occurrat ' *incolumitas perpetua*,' ut et iv. 43. Sed inde valetudinem perpetuam de bona (ut vocat de Invent. i. 50.) dici vix sequetur, præsertim si vel ex ipso Cicerone ad Att. xii. 13. audiamus ' *perpetuum morbum jurabo*,' ex formula propria et sempiterna iuriconsultorum, vel ex inscriptione apud Sponiam adhibeamus ea verba, ' *Qui trans mare erunt, vel qui perpetua valetudine detineantur*.' Itaque ut recte ab Gratero rō ex deletam rōer, ita nihil video causam, cur non retineamus *valetudo, perpetua diligentia*. Ipsa valetudo se satis probat non fuisse *variantem*. Gronov. *Si val. perp., dilig. et temp. cupid.*] Edd. multæ, *si val. ex perp. dilig. et temp. cupid.* sed in vitis Mss. Grat. ed. *si val. perp., dilig. et temp. cup.* ed. prim. *si valetudo p., d. e. t. c.* Recte Gronovius ostendit *valetudinem perpetuam* dici de his,

qui perpetuo adversa conflictantur valetudine. Itaque distinguendum, *si val., perp. dil. et temp. cupid.* Nimirum comparatam esse. Grmv.

Male his usum] Edd. *His male usum*: Erf. et Cauch. *de his usum dicemus*. Cauchius conjiciebat forte scripturam fuisse *his deusum dicemus*, pro communiore *abusum*. Nonnullis enim voces in his Rhetoricis leguntur, quæ alibi non reperias. Sic paullo ante ' *industriis*,' pro *industria*. *Idem*.

Quæ casu et natura] Sic habent omnes libri Mss. quos quidem viderim, et plerique vulgati. Quidam tamen raposuerunt *casu et fortuna*, plane temere et mendose. Ita autem et Servius Sulpicius in epist. ad M. Tullium lib. iv. hæc duo conjungit, ' *casum*' et ' *naturam*.' Sic epim ille: ' *Etsi scio non jucundissimum nuntium me vobis allaturum, tamen quoniam casus et natura in nobis dominatur*,' &c. Lamb.

Omnia ipsius culpa et intemperantia non fuisse] Pall. veriores ignorant negativam. Pal. 2. vero habet et *intemp. accidisse*. Ut videatur rescribendum *afuisse*, hoc est *abfuisse*. Grater. Eadem plane, quæ disputat Grateræ, in nostrisprehendimus, a quorum duobus exulat rō non. Sed cur ideo faciendum *abfuisse*? Nonne peragregie id ipsum declaratur ab verbo *fuisse*? a quo non istud substantivum pro periisse, evanuisse, usurpatur? Et quoties ab Cicerone? quod hic quidem videtur perelegans et peropportuum. Mox præclarus ille Medicus cum alio deinde vertemer. Gronov. Pall. Erf. Cauch. et alii Mss. *ipsius culpa et intemp. fuisse*: sed Pith. et Duisb. stant pro vulgatis. Non respuit quoque cum Cauch. et Erf. ed. pr. sed Pith. et Duisb. tueritur istam particulam: At Gronovius delendam censet, et poni *fuisse* pro periisse, evanuisse, quod non rejicio. Mox ex Erf. et Medic. scripsimus *vertetur*: quomodo quis revertatur ad res, de quibus nihil antea dixerat?

Edd. vulgg. *deinde revertetur ad Græv.*

CAP. VIII. § 15 *Sin vituperemus, e contr. aliud injuste.* In lib. vulg. et nonnullis Mss. ita legitur, *sin vituperabimus, e contrario.* Hoc tantum. Deinde, *Perspicuum, &c.* atque hanc esse puto rectam scripturam: alteram autem fuisse ad oram libri adscriptam, quam olim secuti sumus tamen, tum quia plana et probabilis est, tum quia a me reperta est in exemplis Caroli Stephani, et in uno libro item Ms. Alii vulgati autem sic habent, *sin vituperemus, e contr., aliud injuste, aliud ignavo, aliud immodeste, aliud stulte factum esse dicamus:* quam nunc secuti sumus. Lamb. Erf. *si vituperamus: edd. sin vituperemus: Mss. Pith. et Duisb. sin vituperabimus.* Græv. Vid. Gronov. supra ad cap. 7. *Burm.*

Propterea quod saepe ne incident quidem, saepe ita tenuiter incident, ut non sint necessaria dicta. Habentur ista quidem omnia in Pall. quatuor numero. Sed Pal. 4. et 6. solum habent, *propt. quod saepe se indicant, ut non sint necessaria dicta:* quomodo item fuit in Bruil. et vero malim præ vulgatis. *Graterus.* Grateri et al. edd. *propt. quod saepe non incident quidem, saepe ita tenuiter incident, ut non sint necessaria dicta:* Pith. *propt. quod saepe non incident quidem, saepe ita leviter et tenuiter incident, ut non sint necessaria dicta:* Duisb. *propt. quod saepe non incident quidem, saepe ita tenuiter incident, vel se indicant, ut non sint necessaria dicta.* Cum Pal. 4. et 6. consentiant Erfurtensis et Canebianus, (nisi quod in Erf. se desideretur) ut de vera horum librorum lectione non sit dubitandum, cum vulgata valde sit frigida. *Sape se indicant,* est saepe se produunt ipsæ. Terent. Heaut. III. 2. 28. 'Actum est, hic prius se indicavit, quam ego argentum effero.' Cic. IV. Verr. 'Magna vis est conscientie, quam qui negligent, cum me violare velint, se ipsi indicabunt.'

Conclusionibus brevibus utamur enumeratione ad exitum causas; in ipsa causa crebras, &c. Non miror in his silentium Grateri; id enim ante indicavit. Miror unde hæc lectio velut unica auctori sine ambiguitate attribuitur ab omnibus. Quam vero intelligit enumerationem? Ea vocis ubi utitur, solet addere cujus generis rerum. Quomodo autem in conclusione ipsa causa potest dici? quam hæc agatur vero ante conclusionem. Immo totum est absurdum, et ideo præcipue sollicitor altera lectione, *Concl. brev. utamur; nostri causa crebras et breves amplif. interponere oportebit per locos comm.* Illud nostri causa præbet Medicus cum altero, quorum postremus agnoscat istam breviter, quod mihi videtur habere venerem. Gron. Merito improbat vulgatam Gronovius. Medicus et alteri, quom vidit amicus noster, plane adstripiatur Erfurtensis, in quibus legitur, *Concl. brevibus utamur, nostri causa crebras, &c.* Itaque religioni mihi non fuit illa fatua et absurda verba, *enumeratione ad exitum causas, que obediunt editiones, et multos scriptos, inducere. Nostri causa, ut argumentum laudis aut vituperationis sit uberius et floridius.* Græv.

Negligentiam commendandum est. Vox penultima alia est in Pall. nam in 1. visitur, *commendandum:* in 2. *commendandum;* in 3. et 4. item Bruil. et Fabr. *commendandum;* in 5. *commendandum;* in 6. *commendatum.* Guillemus fortiterat *commendandum.* Grater. Verum est *commendandum.* Aliquis commendat sibi genus studiorum, qui in eo diligens est et fervide se exercet; contra negligenter commendat, qui operæ pretium in eo non ponit, nec tanti facit, imo ut mox se exposit, in hoc genere causam nihil industriæ commendandum petat. Gronov. Erf. Caueb. Duisb. et alii multi Mss. ac ed. pr. *negligentiam commendandum:* alii aliter. Gronovio e-

tiam placet commendandum. Interpretatio tamen hujus vocis argutior mihi videtur, quam verior, aut certe a simplicitate et perspicuitate harrum præceptionum alienior. Mihi probabilior videtur conjectura Guillelmii, quæ Cauchio etiam in mentem venit. *Græv.*

Non nihil industria consummandum putamus] Ita erat in Bruil. in Pal. 1. et 6. cui ultimo superscriptum, 'id est, conferendum,' quod deinde irrepit in contextum. Guillelmus malebat consumendum, uti erat in Fabr. firmatque Pal. 3. sed 'velle suum cuique est.' Vulgata putavimus potest quidem folerari; dum norint lectores, auctorem de oratoris studio loqui, non de ipso se, ut hactenus perperam explicarunt. *Gruter.* *Grut. ed. consummandum putamus:* allæ et Duisb. *conferendum putavimus:* Erf. *non nihil consumendum putamus.* Nihil verius Guillelmii emendatione, quam ipsa est in Erf. (nisi quod in eo non legatur *industria*) et Cauch. sed et in Aldi Mauntii ed. Miror hic hæsisse Gruterum, cum quid sit 'consummare' non nihil industriae' nemo intelligat. 'Consumere' vero 'non nihil industriae in hoc vel illo studio' tritam est loquendi genus. Deh præ vulgato putamus, ex Erf. scripsi putamus. Est enim admonitio. *Græv.*

Absoluta a nobis difficilissima] Nonnulli Mss. et edd. *absoluta nobis diff.* ut illud Taciti Ann. 1. 1. 'Clarissimi scriptoribus commemorata sunt:' de qua locutione Casaub. ad Sueton. *Idem.*

Ad ceteras partes proficisci] Potest fepleri ubi dicitur *rhetorica*, quæ præcedit, sed omnes nostri Mss. *ad ceteras partes orationis proficisci.* Gronov. *Orationis* vidi in Erf. Cauch. ed. pr. et Crat. Quod etiam in suis reperit Jac. Gronovius. At in Duisb. legitur, *ad ceteras partes rhetorica.* In margine Cratandri, *ad ceteras partes rhetoricae facultatis.* Utrumque et

orationis et rhetorica ex margine irrepsit in quosdam codices. *Græv.*

CAP. IX. § 16 *Sed per singulas quoque argumentationis partes*] Est procul dubio plena vitii scriptura, ab Lambino inventa, ab Grutero retenta, quam Stephanica Victorii habeat cum aliis ultra editis, *sed per singulas quoque argumentationes:* quæ verissima est lectio. Argumentationis enim partes aut non sunt nullæ, aut locum hic non habent, sed ipsæ argumentationes distinguuntur ab oratione, quia sunt ejus partes: atque adeo ista lectio inde formata est, quod voci *argumentationes* nonnulli superscripserunt aut *partes* aut *partes earum*, scilicet orationum, vel causarum. Idem judica de sequente Gruteri nota. *Gronov.* *Grut. et Lamb. edd. sed per singulas quoque argumentationis partes:* Erf. Cauch. ed. pr. Victor. et alii vetustiores, *sed singulas quoque argumentationes*, quod verum est. Quomodo possunt totæ causæ per singulas argumentationes disponi? *Partes argumentationis* merito improbavit Jac. Gronovius. Pithæi tamen et Duisb. et Cratandri editio; ut nuperina editi, *per singulas quoque argumentationis partes:* male. *Græv.*

Id est, expositionem, rationem, &c.] Longe aliter Erf. in dispositione rationis, confirmatione rationis, orationis conclusionem. Sed Cauchius et ceteri vulgatis adherent, a quibus nec ego recedo. Vereor ne et hæc sint glossis inquinata, et scripsisse auctorem, in secundo libro docuimus, in expositione, confirmatione, complexione rationis. Nam exornatio non facit ad dispositionem argumentationis. *Idem.*

§ 17 *Una per orationes, altera per argumentationes*] Sic Pall. omnes præter 2. in quo *orationis, altera per argumentationis partes.* Suffridus nos ter ait fuisse in suis *orationem*, et hoc amplius eodem numero *argumentationem;* quod verius esse, ex superi-

oribus planam putabat Guallelmus. *Grut.*

Firmissimas argumentationes] Sic in lib. II. de Orat. 'Ergo ut in oratore, optimus quisque, sic et in oratione firmissimum quicque sit primum,' &c. et in Oratore perfecto, 'De firmissimis alia prima ponet, alia postrema, inculcabitque leviora.' *Lambin.*

Quorum nihil, nisi causa postulet, fieri oportebit] Certe tamen, et hactenus ab iudicio oratoris dependet, quod ipsius est considerare, ubi causa postulet, et potest interdum illi videri, etiam causa non postulet. Quid quod perspicus in sequentibus dicat sæpe necesse esse uti his commutationibus, ubi res ipsa, hoc est, prudentia oratoris, videntis jam nauseare animos iudicum defatigatos, et aures obtusas, similiaque, exiget ab artificio legitimo artis abire? Hinc mihi arridet scriptura codicis Medicæ, *quorum nihil non, causa postulet, fieri oportebit*, Omnes enim conversionum istarum, quas nominavit, speciem licitam et decoram pronunciat, ubi orator iudicabit eam qualemcunque ab causa postulari. Id genus loquendi animadvertit, docte lector, corruptum esse ab illis, qui ignorabant particulam si eleganter omitti solitam, et id genus loquendi sæpius ab antiquis adhibitum, quam nos scimus aut nobis imaginamur. Vide *Observ. patris lib. IV. c. 20. Gronov.*

CAP. XI. § 19 *Nos quidem unum de quinque rebus plurimum posse, non, &c.*] Secuti sumus auctoritatem Pal. 4. 6. et *Brul.* nam recepta lectio, *nos quid unum, &c. plurimum possit, non, &c.* *Grut.* Firmat optimam hanc scripturam *Erfortensis, Cauch. prima et Cratand. ed. Edd. mltæ, Nos quid unum de quinque rebus plurimum possit: al. nos quidem unum eam de quinque rebus plurimum posse. Græv.* *Nos quidem unam de quinque rebus plur. posse non facile dixerimus: egr. magnam esse utilitatem*

in pren. audacter confirm.] Ita legitur in *Ms. Gryphii, Lamb.* eandem lectionem secutus, aute adverbium *egregie, nec, negandi particulam apponit.* Leonicensi editio cetera eodem modo, ut *Lambini*, unum præterea verbum habet, *sola*, inter duas voces *pronuntiatione et audacter*; quod quidem orationem totam planissimam efficit. Nobis quidem lectioni vulgatæ si vox hæc una addatur, recte sensus videtur constare. Qua tamen rejecta, *Lambini et Leonicensi* editionem, una modo voce *sola* adjecta, quam deperat alteri, secuti sumus. *Brut.*

Nec egregie magnam] Videtur illa negativa adversari periodo subservienti, et vero Pal. 4. servat *et egregie*, ut videatur retrahenda adhuc litera a voce præcedenti, quo fieret *sed*, aut rescribendum *et*. *Gruter.* Immo nequaquam; et utique in consensu tot optimorum codicum se mancipare uni singulari, id vero perquam est suspectum. Quin tu in construendo, voculam *nec* separa in *et non*, hoc est, et *egregie magnam* esse utilitatem in pronuntiatione non *audacter confirmaverimus*. Non *audacter*, sed scilicet *juste et cum equitate*, non temere, quum sit *egregie magna utilitas in ea. Gronov.* *Jac. Gronovius* retinendum censet *nec*, sic dividendum in *et non*, ut sit, et non *audacter confirmaverim*, et quæ sequuntur. Ego vero puto hæc verba interpolata esse ab iisdem, qui priora interpolant, cum non intelligerent, quid sibi hic velit *non facile dixerim*, nisi præcedat, *qui unum plurimum possit*. Hæc cum sic reflexissent, et talem informassent sententiam, non poterant ea coherere cum sequentibus, nisi interposuissent *nec audacter confirmaverimus*: alii, cum viderent sequentia repugnare, adjecerunt *et*. Sed utrumque est insititium, et ignoratur ab *Erfo. et Cauch.* quorum fide id delendum censemus, sententia rectissime se habente, quæ est, *Non*

ego quidem hoc ansim asserere, prononciationem unam de quinque partibus plurimum valere; hoc audacter confirmaverim, magnam in ea utilitatem esse. Sic iste auctor et alii frequentissime, omisso *sed*, quod sibi adderent. Nihil certius. Et sequentia istam scripturam asserunt planissime: *Græv.*

§ 20 *Exercitatio declamationis*] Pal. 2. 4. 6. *exerc. imitationis*: quod fere malim; imo omnino: nam *exercitatio declamationis* servit magis *mollitudini vocis*; quæ mox sequitur. *Græter.* Quamvis *imitationis* etiam habeatur in Erf. et Cauch. non tamen video, quid aut quem imitari debeat, qui studet firmitati vocis. Ea quoque debetur naturæ; sed exercitatione conservatur et augetur. Ego malem in sequentibus legi, *exercitatio imitationis*: sic sane est in margine Cratandri. Illa enim mollitudo vocis comparatur; si sæpe audiverimus oratorem disertum vocem ad diversos motus animorum, quos vult excitare, fluctentem, quod post exercendo se quis imitatur: quamvis declamatione quoque eam javari in sequentibus doceat. *Græv.*

In dicendo nostro commodo] Delevi pro auctoritate Erf. et Cauch. quamvis ab alia manu in hoc esset inter versus interitum. Sic vero veteres loquebantur. (Sic. ad Att. 1. 9. 'quod commodo tuo facere poteris.' Vide notas meas ad lib. 1. ad Fam. ep. 1. Vulgg. in dicendo pro nostro comm. Idem.

Et firmitudinis parte, quoniam altera natura, altera, &c.] Hic locus, nisi fallor, in omnibus libris corruptus est. Nam magnitudinem vocis dixit supra partim natura comparari, partim cura conservari: firmitudinem autem partim natura comparari, partim exercitatione declamationis conservari. Quare sic legendum arbitror: Quapropter de firmitudinis parte ea, qua natura comparatur, nihil ad nos attinet,

sen potius, nihil nos attinet, commovere. Lamb.

Nihil ad nos attinet commovere] Sic sane etiam alibi loquitur Cicero. Sed hoc loco non intelligo, qui sic exhibere queant edd. omnes, quum nullum viderim codicem in quo exstabat particula *ad*. Et utique sic quoque loquitur Cicero, ut pro Quintio: 'Neque quonquam attinebat id recusare.' De Invent. 1. 26. 'Quum propositio in se quiddam continet perspicuum, eo quod constare inter omnes necesse est, hanc velle approbare et affirmare nihil attinet;' ut legi in Ms. Gronov. Vulgg. *nihil ad nos attinet commovere*: ut legendum censuit Lambius, et Jac. Gronovius, qui in suis sic legi libris viderat, cum id et ego in Erf. Cauch. et ed. Cratand. reperissem, repudiato vulgato *nihil ad nos attinet*, sum amplexus. Sed in Erf. totus locus præterea sic scribitur: *quoniam altera natura paratur, altera cura comparatur, nihil nos attinet commovere res.* In Pith. est etiam *paratur*. Grævius.

CAP. XII. § 21 *Arteria, si antequam leni voce permulsa sunt, acri clamore compleantur*] Ms. Med. *anteq. vox bene permulsa est, acri labore*: alius, *læditur arteria si anteq. vox permulsa est bene, acri labore completur*. Gronov. Quidam libri vulgati, nam *læditur arteria, si anteq. leni voce permulsa sit, acri clamore compleatur*: Lamb. Erf. Cauch. et Medic. nam *læduntur arteria, si anteq. vox bene permulsa est, acri labore completur*: al. Ms. *si antequam vox permulsa est bene, acri labore completur*: Cratand. ed. *si anteq. vox bene permulsa est, acri clamore compleantur*. Sed legendum fortasse est et hic et infra *læduntur arteria*, numero multitudinis in neutro, quemadmodum usurpavit Lucretius lib. 1v: 'facitque Asperiora foras gradientis arteria clamor.' In Pithoi cod. est, *anteq. permulsa sunt, acri labore compleantur*: quæ non nihil faciunt stabillicndæ conjecturæ Lambi-

nianæ, ut et in præcedentibus verbis Duisburgensis, in quo est nam *ledi arteria*. Sed a vulgatis non recedo. Græv.

Ut multo genere vocis effusa] Sic restitui, cum in libris omnibus legatur, nullo genere vocis effuso. Significat enim, eam vim esse commutationis vocis, ut, quamvis ea varie profundatur, incolumis tamen et integra conservetur. Lamb. Lambinus multo, perperam. Hoc aut, si neque contentione, neque sermone exhauriantur vires, in omni vocis genere integros nos fore, et ab uno ad alterum posse transire. Hæc Gullielmus. Gruter.

Et acutas vocis exclamations vitare] Non extat debemus etiam in Cauch. Duisb. et Crataed. ed. Sed in Pith. Ms. et prima legitur ed. ut in Victoriana et aliis, meritoque probat J. Fr. Gronovius: quos et ego sequor. In Erf. est exclam. vitare possimus. Græv. Excl. vitare] Hoc modo erat in Pal. 4. 6. Bruil. nonnullisque Lambini, subintelligiturque superius 'oportet.' Vulgata addidit, vitare debemus. Grut. Id verbum quoque servatur ab omnibus nostris Mss. et quia video originem hujus varietatis, quæ profecto non est alia quam nota parentheses vel appositæ vel omissæ: apponunt autem edd. omnes, nisi quod ridicule dimidiatam servavit Gruterus. Puto conservandum id verbum, rejecta ista parenthesi, quum nulla sit in scriptis. Quid enim lenius procedere potest? Et. continuum clamorem remittere et ad sermonem transire oportet. Commutationes enim faciunt, ut nullo gen. v. eff. in omni voce integri simus. Et acutas vocis exclamations vitare debemus. Ictus enim, &c. Sunt singulæ prohibitiones diversæ cum diversa ratiocinatione. Mox notabiliter codex Medicus, Ictus enim fit et vulnus arteriæ. Tum Ms. alter, atque exattenuata. Gron.

Ictus enim fit et vulnerantur arteriæ]

Erf. Cauch. et teste Gronovio Medicæna, nec non Crataed. ac Ascens. edd. Ictus enim fit et vulnus arteriæ. Et sic melius scribitur. Sicut enim dicitur ictus, sic et vulnus fieri arteriæ. Sed quia vulnus fieri rei videbatur sciolis insolentius, immutarunt in vulnerantur; sed non attenderunt, quam non bene ista syntaxis coherereat ictus fit arteriæ, et vulnerantur arteriæ, in numero multitudinis. Sed si optimis codicibus inhæreamus, omnia sine salebris ullis profluunt. In sequentibus verbis recepi ex Erf. hæc acuta atque attenuata. In aliis hæc absorptum est a sequentis vocis prima syllaba. Dein statim ex eodem libro rescripti qui splendor est vocis, pro vulgato, si quis splendor est vocis. Græv.

Eadem attinent ad suavitatem pronuntiationis] Et pronuntiationis suavitudinis habent libri veteres, et aliquot vulgæ. et sic legendum censemus, quamvis olim secuti ed. Rob. Steph. suavitati edendum curaverimus. Suavitudinem enim, vox Latina, a Plauto et aliis veteribus usurpata. Lamb. Bruil. et Pal. 4. eadem etiam ostentatione fit. Neque aliter 6. nisi quod is item attinent. Gruter. Duo Mss. eadem etiam ostentatione fit: Pal. 6. item attinent ostentatione fit: Crat. ed. item attinent ad suavitatem. Græv.

§ 22. Utile est ad firm. sedata vox] Sic reposui fide Cauch. et Erf. deleto vocis, quod adjecerunt magistri, cum ex sequentibus verbis id intelligendum esse quilibet videret. Sic paullo post iidem codices acuta exclamatio vocem vulnerat: vulgati vocem et fauces vulnerat: Pith. ad firm. vocis sedata vox a principio. Idem.

De firmitudine quæ visa sunt] Voces illas, quæ visa sunt, ut supervacaneas, et ab aliquo semidocto interjectas, sustuli. Lamb. Lambinus delet tres postremas dictiones; sed libris invitis, neque favente orationis contextu. Grut. Hæc verba, quæ visa sunt, de-

levit Lambin. Græv.

CAP. XIII. § 28 *Et ad confirmandum et consultandum eorum.*] Sic eplant licet et sileant omnes de avis Mas ego in duobus inventio, et ad confirm. et ad confut. iterata prepositione; quam negari nequit esse auctoris ingenuam, quum et alibi in impressis fiat toties, et supra (ad lib. II. c. 6.) jam monuerim, ubi contra Mas. ambulerant, ut hic quoque. Quare nunc detexamus illud dubium pluribus adlocatis locis. Sic IV. 18. edunt in sermonibus et consensu amicorum, ubi ex ipso Mediceo annotatum habeo et in consensu. Sic supra cap. 16. edunt Victoriana Stephanis, Lambiniana, Gruteriana, in primis et postremis causis partibus; quum priores et simul scripti omnes in primis et in postremis, quod ideo revocavi. Sic IV. 44. legi in scripto, per dedecus et per ignominiam, ubi in editis nua vice tantum patet. Ita hoc libro cap. 4. in scripto offendi, divisione utamur in vim et in consensum. Lib. II. cap. 11. in duas aut in plures: cap. 28. de nomine et de vocabulo. Sic et de Invent. I. 15. Ms. optimus habet, in principium et in insinuationem. Ibidemque idem et cap. 23. a vestra religione et a sapientia, ut et notavit Gothofredus. Adeo ut etiam dubitem, an vero citaverit Gruterus ad lib. II. de Invent. c. 20. ex antiquis, ut ipse ait, et omnibus honestatis partibus et omnibus utilitatis partibus, quod et in vulgata esse dicit; quum in vulgatis per typos ante eum omnibus sit, ex omnibus partibus honestatis et omnibus utilitatis partibus: ut in duobus meis scriptis diserte, ex omnibus partibus honestatis et ex omnibus utilitatis partibus; quod non ausim imminuere, et refingere ad placitum Gruteri, ut videtur, ex cap. 48. et sequentis sine; quum non minus licitum fuerit Cicerani nunc ita abundare, quam lib. II. de Invent. c. 22. 'potuisse vitari et hac ratione potuisse provideri;' ubi po-

tuisse alterum delecte Lambinam notat Gothofredus; quo jure, dicit ipse. Adde ad II. 6. Invent. II. 23. de scripto et de sententia duo nostri codices. Cap. 24. in armatu aut in consilio, ubi saepius iteratur ea prepositio. Gronov. Gruter. et al. et consultandum: Erfurt. et ad confirmandum et ad consultandum: quod et in Mediceo legit Jac. Gronovius, et probavit merito Græv. Ita et Ms. Traject. Vid. infr. ad lib. II. de Invent. c. 17. Barm.

Quo aut ad iracundiam inducit] Ita quidem in nullo scripto legi, qui vel habent aut iracundiam vel aut in iracundiam, quomodo etiam Medicus. Qued auctores probandum. Supra enim dixit II. 10. 'si multos induxit in peccatum veniæ spes.' de Invent. I. 2. 'cas in unamquamque rem inducens utilem.' Gronov. Duisb. que aut in iracundiam inducit; et sic Medicus, auctores Gronovio, qui et hac loquendi genus adstruit. Sed Pith. que iracundiam inducit, quod et in aliis libris se invenisse idem testatur Græv.

Dignitas est oratio cum aliqua gravitate, &c.] Erf. Dign. est oratio cum aliqua grav., qua docet, quomodo quid fieri poterit, an non poterit. Narratio: Duisb. Dign. est oratio qua docet remissa voce, quomodo quid fieri poterit, et non poterit. Dignitas est oratio cum aliqua gravitate et vocis remissione. Narratio. Idem.

Demonstratio est qua docet] Mus. omnes, demonstratio est oratio que; nec ulla causa est, cur ea vox hinc sit expulsa, ut item mox, 'Cohortatio est oratio, que.' Gronov. Demonstratio est oratio, qua demonstrat in Ms. quos vidit Jac. Gronovius, et sic Cratand. ac Lamb. edd. Valgo omittitur oratio. Græv.

CAP. XIV. § 24 *Inserere atque inculcare]* Secutus sam. Jo. Aurati conjecturam, qui eum reperisset scriptum in uno et altero cod. Ma. inserere

atque insecare, sic restituendum con-
jecit. Mallum tamen legi *atque in-*
sculpere, si veteres codices magis ad-
juvarent. *Lamb.* *Intersecare* libri nos-
tri, præterquam quod in quibusdam
insecare, vel *intersecare*. Lambinus
admisit conjecturam Jo. Aurati, *in-*
culcare; nimium quantum a veteri
scriptura: Guallelmus maluit *in-*
jectare. Qui serit, intervallis suis in-
jectat in agrum semen; ita qui lo-
quitur distinctione certa in animos
sermonem. Etiam legi posset *inter-*
jectare, argutius forsitan et Latinus.
Gruter. Erf. et nonnulli alii *inserere*
atque insecare: alii, quos Gruterus vi-
dit, *inserere atque intersecare*. Græv.
Inserere atque insecare] Ex verbo *in-*
secare, corrupto, ut nemo non videt,
Joannes Auratus, Lambino referente,
efficit *inculcare*: quod, ut fatear, mihi
probari potius, quam *intersecare*, quæ
lectio vulgata est, non plane mihi
tamen probatur. Equidem, si divi-
nandum est, et discedere a veteri
scriptura licet, *inculcare* malim; quæ
amici mei pereruditi hominis emen-
datio est, sed amplius pronuntiandum
pato. *Brut.*

At aliud otiose, retardabimus]. Di-
stinctio est a Guallelmio. *Sirenus* est
celeriter, industrie: contra *otiose*,
secure, negligenter. Nec aliter Plau-
tus aut Terentius. *Gruter.* Manut.
et Stephanorum alimque edd. *at aliud*,
otiose retard. Græv.

§ 25 *Sine ulla suspitione animæ ca-*
chinnationis] *Mss.* nostri ita scripti
sunt, ut videri possit *mimica*, quemad-
modum vulgatum hactenus, aut adeo
mimæ, uti erat diserte in Fabriciano,
et heic proprie quadrat. *Gruter.*
Grut. ed. et quidam *Mss. susp. mimæ*
cach. omnes nostri *Mss.* et edd. anti-
quiores cum vulgatis *mimica*, quod non
mutandum. Auctori ad Herennium
'mimica' diceretur cachinnatio, non
'mimica cachinnatio,' ut Cic. de Orat.
l. II. 'ne aut scurrilis jocus sit aut
mimicus.' Cachinnatione nimia in

recitatione historiarum suarum refrigeratis
est Claudius, ut auctor est Sueton.
in ejus vita cap. 41. *Græv.*

Leniter oportebis] *Mss. Mod. leviter*:
etiam alii *Mss.* in hac subita repe-
titione semel mutant. Tum *Mss.*
omnes *inciderint* in narrationem. Gronov.
Mss. mei et aliorum *leniter*.
Et superius Erf. *leviter tremebunda*
voce, pro vulgato *leniter*: sed hic se-
quor optimum Erf. in quo scribitur
lenissime oportebit ab sermone acris.
Græv.

Vocem quoque adaugere] Sic edide-
runt Lambinus et Gruterus ex qui-
busdam editis prioribus, quæm Ste-
phanica Victorii habeat *jungere*. In
hac hmsitatione testor me in uno
tantum scripto invenisse *augere* sim-
plex, in uno *adjungere*, in Medicæ
jungere. Quo nihil commodius hæc
adferri potuit, nec debuit mutari.
Quid enim aliud id notat, quam ip-
sum continuare? Sufficit adanctam
esse sonum vocis. Restat, ut sicut
verba continuari debent, etiam vox
ipsa duret ac continueatur. Vide
quæ de hoc verbo pater Observ. II. 3.
notavit. Gronov. *Vocem quoque ad-*
augere oportebis] Varie codices tam
scripti, quam editi. In editis vetus-
tioribus, prima Cratandri, Stephani,
ut et in *Mss. Pith. Canch.* et meo,
est *vocem quoque jungere oport.* in
Duisb. *vocem quoque adjungere oport.*
in alio *vocem quoque conjungere*: Erf.
vocem quoque rugire: alii *aditer*. Sed
jungere scribendum esse assentior Ja-
cobo Gronovio, qui id poni pro con-
tinuare ex parentis sui Observat. II.
3. ostendit. In præcedentibus Erf.
Verbis continuandam vocem. Græv.

In distributione vocem ab imis fauci-
bus exclamatione quam clarissima adhi-
bere oportet] Sic edd. et *Mss.* fore
omnes, sed Erf. *In distribut. autem*
omissis faucibus exclamationem quam
clarissimam adhibere oportet: quod ve-
rum pato. Quid enim est 'vocem
adhibere exclamatione clarissima?'

Nam idem quod 'voca uti?' non ita sane loquebantur veteris Romæ incolæ. Fancium præcipuum manus est in sedata et depressa voce, ut superius dixit: 'Sermo cum est in dignitate, plenis faucibus, quam sedatissima et depressissima voce uti conveniet.' Sed in exclamatione faucium nus nullus est, itaque dixit 'omissis faucibus.' A Dniab. abest *vocem*. Mox idem, *tantum inter singula intervalla*, pro vulgato *tantum in singula intervalla*. Sed *inter singula* est etiam in edd. antiquis, prima, Mediol. Ascens. Cratand. recte. Plith. *tantum per sing. interv.* Græv.

CAP. XV. § 26 *Moderatio quædam, quæ pronuntianti convenit, et probabiliora reddit ea, quæ pronuntiantur*] Erf. *moderatio quædam pronuntiant.* Rob. Steph. Colin. Veneta, Junta Victoriana, Francofurt. non legunt *pronuntianti convenit, et*; sed in his legitur, *moderatio quædam, quæ probabiliora reddit ea, quæ pronuntiantur*. Idem.

In vultu pudorem et acrimoniam esse] In duobus scriptis *inesse*, ut solet sæpe, et sic Lambinus. Et forsitan quoque mutavit verbum simplex substantivum toties hic repellitum. Præterea Mss. omnes *conspiciendam*, et utique cap. 16. maluit dicere *habent quidam artificiosi*, ut recte ex Mss. optimis correxit Gruterus, quam *artificiosii*, ut priores editi; et notus in Ovidio '*conspiciendos eques*.' Gronov. Duo Mss. et ed. Lamb. *pudorem et acrimoniam inesse*. Græv. Ita codex Traj. a m. sec. ut et mox a m. pr. et *conspiciendam*. Burm.

In gestu nec venustatem conspiciendam] Liber unus Ms. habet *conspiciendam*. Lamb. Erf. in *gestu et venust. conspiciendam*: edd. in *gestu nec venust. conspiciendam*: sed *conspiciendam* et ego in meis quatuor, et Jac. Gronovius in suis reperit: extat etiam in margine Cratandri. Cur neglexerunt? Ovid. Fast. 11. '*aurato conspicienda*

Delph. et Var. Clas.

sine, quæ in se oculos hominum convertit. Sic '*conspici*' in epistola Augusti apud Suet. in Claud. 4. Non displicet nobis, si est passurus se ab Silani filio, homine sibi affini admoneri, ne quid faciat quod conspici et derideri possit.' Et paullo post, '*Expositus in prima fronte spectaculorum conspicietur*,' est, in oculos hominum incurret. Quod modo dixit '*acrimoniam*' vultus, paullo post appellat '*acrem adspectum*.' Græv.

Ne aut histriones] Liber unus Ms. habet *ut aut histriones, &c.* quæ scriptura non est rejicienda. Quin ea fortasse recta est, et germana auctoris: nimirum hac sententia, non oportere in gestu venustatem conspiciendam, nec turpitudinem esse, adeo scilicet utramque conspiciendam, ut aut histriones, &c. hujus autem, quam secuti sumus, lectionis hic sensus est, oportere in gestu nec venustatem, &c. ne aut histriones, &c. Lamb.

Quam proxime tum vultum admoveamus ad auditores] In Ms. post *vocem vultum*, additum est *tum manum*; ut integra lectio sit, *ut quam prox. tum vultum tum manum admov. ad aud. F. Ursinus*. Erf. *prox. tumultum admov.* edd. vet. *maxime tum vultum admov.* Græv.

§ 27 *Inambulatione*] Loca, in quibus olim oratores stabant, erant satis ampla et spatiosa, ut non nunquam ambularent in his, cum verba facerent. Hinc Cic. in Orat. '*rarum incessum neque ita longum esse*' dicit oportere. Et Fabius lib. 11. *moderatam etiam inambulationem concedit*. Cresollus Vacat. Antimnal. de Gestu Oratoris 11. 12. § 3. ubi vide plura. Idem.

Pedis dextri rara supplantatione] Sic etiam Plith. et ed. Grnt. sed reliqui *supplatione*. Causam nihil est cur malimus obsoletum supponere natato, ne incidamus in illam repre-

Cicero.

5 T

bensionem joculararem, qua castigatus est Mestrius Florus a Vespasiano, ut auctor est Suetonius in Vespas. c. 22. Quantum momenti altum sit in sup-
plosione pedum decente, et suo quidem tempore, docet multis Cresollius Vacat. Autumnal. de Gestu Oratoris, II. 12. § 1. et 2. *Idem.*

Feminis plangere] Erf. *feminis plangere*: vulgg. edd. *femineo plangere*. Fœmineum planctum et eulatum decere unquam oratorem, nemo mihi persuaserit; semper enim vox effœminata non modo in oratoribus, sed etiam in scenicis improbat. Vide Quintil. Instit. XI. 3. M. Antonius ap. Cic. in Epist. ad Att. miserabiliter quidem Julii Cæsaris cædem, sed non muliebriter deploravit. Solus igitur Erfurtensis veram lectionem nobis servavit, in quo scribitur *feminis plangere*. Lege *feminis plangere*, hoc est, ictu feminis. Nam ut frontem sic et femur solebant plangere, seu ferire, in magna indignatione et dolore. Sic Tullius Tusc. Q. I. III. lugenti tribuit 'feminum et capitia percussionem.' Vide Cresoll. de Gestu Oratoris, II. 2. § 16. *Tou femur* autem secundus, tertius et sextus casus est *feminis, femini, femine*, ut notant veteres grammatici. Marius Victorinus lib. I. 'Hoc femur, quamvis nominativo per litteram r dicamus, tamen genitivo feminis, dativo femini, ablativo femine scribite.' Frandi huic loco fuit vocis *plangor* propria quidem, sed minus trita notio, pro ictu, percussione. Sic 'plangere pectus' dolentes crebro dicuntur a poetis: et 'saxa fluctus plangere,' Lucret. lib. II. 'Nec mare, nec fluctus plangentes saxa crearunt.' 'Plangor' apud Catullum in Epithalamio Pelei et Thetidis: 'Quæ' (undæ) 'tarde primum clementi flamine pulsæ Procedunt, leni et resonant plangore carchinni:' ut recte hic locus est emendatus a Scaligero et Vossio. *Græv. Feminis plangere et capitia ictu*] *Mss.*

omnes et edd. pr. femineo pl. Sed vide Grævium. Cæs. B. G. VII. 78. 'feminis crassitudine.' Adde ad Suet. Titum c. 4. Corrigendus etiam e *Mss.* Sollnus c. 12. 'Liberum femine natum,' pro 'fœmina' vel 'fœminæ.' *Et captivi luctu* Leid. I. *Oud. Capitia ictu*] Solebant oratores olim in magna indignatione frontem ferire. Quare M. Tullius, ut accusatoris M. Callidii auctoritatem everteret, ex eo probat, fictam ejus totam orationem simulatamque fuisse, non veram et e justo legitimoque dolore natam, quod 'neque femur in dicendo, neque frontem percussisset.' Percutiebant autem frontem vel ad dolorem, vel ad admirationem, vel ad pudorem significandum. Cresoll. de Gestu Oratoris, II. 3. § 2. ubi vide plura. *Græv.*

Atque omnium partium] Vid. Gronov. supra ad lib. II. cap. 6. *Burm.*

CAP. XVI. § 28 *Artificiosam memoriam*] Tres libri *Mss.* habent *artifici memoriam*; unus *artificium memoriam*: unde suspicatus sum legend. *artificiosam memoriam*. Lambin. *Artificium memoria*] Ita lidem scripti, nec non Pal. 2. alii tamen *memoriam*, quod exhibet ed. Victorii. Lambinus invenit in suis *artifici memoriam*, quod antiqua ratione scribendi est *artificii*: nam ille enr exsculpat *artificiosam*, non video. *Gruter.* Victor. ed. *artificium memoriam*. Quidam *Mss.* *artifici memoriam*. In Erfurt. legitimus *artificem memoria*. *Græv.*

Et simul cum cogitatione nata] Pal. 4. Bruil. Gembl. item margo Liliiani et Tosani, *et sine ulla concitatione*: sed non ab eo a vulgata, quæ et ipsa commoda est. *Gruter.* Etiam præstans Medicæus habet *sine ulla concitatione*. Hanc, quamquam vulgata etiam bona est, negligere est vel indecorum vel signum clarum desperantis adsequi manum scriptoris; qui si scripsisset *simul cum cogitatione*, utique voces eæ tam sunt liquidæ ac notæ, ut in iis variatio accidere vix

potuerit. Sed nemp̄ quia secretiore loquutione fuerat usus, hinc illa varietas in *res sine et simul*. Scribo *simul cogitatione*. Qui *nesciebant utrum istam res simul*, addidere suis exemplaribus *res cum*; quod quum alii conferentes sua cum vetustioribus, in his non inveniunt, correxerunt *sine multa*. Gronov. Pith. *et similis cum cogitatione*: in Medicæ quoque esse *sine multa concitatione* testatur Gronovius; quod et in Erf. et Canch. reperi. *Grav.*

§ 29 *Us doctrina et præceptione*] Sic habent duo libri Mss. quam scripturam multe magis probo, quam vulgatam, *ingenio, doctrina, præceptione, natura nitescat*: nam ingenium et natura unam fere sunt. Præterea supra proxime doctrinam opposuit ingenio; et item infra deinceps. Lamb. *Ut ingenio, doctrina, præceptione, natura nitescat* omnes Mss. nostri. Sententia est; ut in omnibus artibus, ita et in hac memorie, nitescere doctrinam, si sortita sit ingenium docile, et naturam vel optimam magis exsplendescere, si præceptionum adhibita sit ratio. Non vidit hoc Lambinus, et locum audacter contaminauit, rescribendo, ut *doctrina et præceptione natura nitescat*: hoc enim nec terram, nec caelum, ut dicitur. Ita Galielmin. *Gruter.*

Nostra præceptione non indigerent] Vox secunda in nullo mihi apparuit Mss.; ac præterea in uno nostro, in duobus nostri, quæ verissima est auctoris manus. Gronov. Erf. *Et si illi freti ingenio nostro non indigerent*: al. *Quod si illi freti ingenio nostri non indigerent*: al. *Quod si illi freti ingenio nostra præceptione non indigent*: Pith. *Et si illi freti ingenio præceptione nostra non indigent*. *Grav.*

De artificiosa memoria] Vide de ejus vanitate, et quam nihil conferat ad solidam doctrinam, Joann. Ger. Vossium in lib. de Natura Rhetorices cap. 26. *Idem.*

CAP. XVII. § 30 *Quod dictatum est scribere*] Edidi *dictatum*, ejecto vulgari *dictum* e Pal. 2. 4. 6. item Colon. Gaml. Tosano, Lovanionsi. Notum enim *dictatores* fuisse, qui scribis suggererent quod exciperent; vel ex joco Cæsaris apud Suetonium, negantis Sullam scivisse literas, quod deposisset dictaturam. *Grut.* Ed. et multi Mss. *quod dictatum est scribere*: sed in Erf. est, *quod dicatur eis scribere*. Hinc puto natum esse, *quod dictatum est*. A vulgato non discedo: non solum enim quod dicitur, sed et quod dicitur in senatu, concione, familiari sermone, possunt scribere. *Grav.*

Edere et præferre] Libri aliquot Mss. habent, *videre et præferre*: nos tamen secuti sumus vulgatos, qui habent *edere et præferre possimus*. Lamb. Apparet loco vocis primæ fuisse aliquid, libraris minus cognitum: nam vacuum relictum est in Pal. 2. Pal. 1. vero habet *dicere*; 5. *videre*: an fuit *educere*? *Gruter.* Haud dubium mihi, quin præferri debeat *videre* ab Lambinianis libris quoque confirmatum, cujus arcanam significationem vel ignoravere vel nunc ex memoria ejecerunt; ut notet vel petere et comparatum habere, ut alibi dixit 'videre talaria,' 'consilium,' de quo pater ad Livium XXI. 4. vel proponere sibi et in oculis habere, ut apud eundem Livium dixit lib. II. c. 12. Scævola, 'ut sentias quam vile corpus sit iis, qui magnam gloriam vident.' Gronov. In Dnib. et non nullis aliis Mss. est etiam *videre et præferre*: quod probat Jac. Gronovius, putatque *videre* hic esse petere et comparatum habere. Erf. et Canch. *edere* retinent, sed et *præferre* in iis non exstat. Vulgata bene se habet. *Grav.*

CAP. XVIII. *In quamlibet parte quoti quoque loco libet*] Sic quidem satis concinne edunt, sed quod non firmatur ab Mss. nam istud *quoti* in nullo exstat scripto. Et postea qui-

dam quoque loco. Sed delicatissimum mihi accidit et pro unice vero amplector, quod in nro offendi, in quam habebit partem quoque loco libebit: cui non dissimile est lib. iv. c. 5. 'Liceret enim eligent.' Gronov. Msa. in quamlibet partem quoque loco: al. in quamlibet partem quoque loco libebit. In Cauch. et Duisb. ut et omnibus iis quos Jac. Gronovius inspexit, scribitur ut in quamlibet partem quoque loco libebit: quod æque probari potest ac quoque. Sed optimi libri Erf. et Pithæi quoti retinent. Græv.

§ 81 Et locos, quos assumerimus egregie commeditari oportebit] Magis placebat Gulielmio, quod in suis invenerat Suffridus, commeditere notare: et vero ita quoque erat in Pal. 4. 6. Coloniensi, sed sine enclitica. Gruter. Sic quoque sine copula erat in Medicæ: in alio ad marginem memoriter et commode notare, ut plane hinc pateat copulativam esse ab ludibrio librariorum. Sed etiam Msa. nostri omnes quos sumpserimus; et cur non id æque hic potuit placere, quam cap. seq. 'intercolumnia sumpserit?' Scribe et distingue quos sumpserimus egregie, commeditare notare. Egregie intelligit, ut et multi sint, et ex ordine collocati. Gronov. Erf. locos, quos sumpseris, egregie oportebit: Pith. locos, quos assumeris, egregie commeditare oportebit: edd. prima, Mediol. Cratand. et aliz et locos, quos sumserimus, egregie commeditereque notare oportebit. In Ms. Cauch. et plurimis aliis et locos, quos sumserimus, egregie commeditare notare oportebit; quod et in suis reperit Jac. Gronovius, qui sic distinguendum censet, et locos, quos sumserimus egregie, commeditare notare oportebit. Sed quis bonorum, imo etiam deteriorum scriptorum, voce commeditare usus est? Cur non commodum, aut commode? nec melioris notæ est, quod in aliis legitur libris, commeditari, et quidem commeditari locos. Sane locus hic in

mendo cubat. Posset commoditer vox nihili sine damno sententiæ abesse, et legi, locos, quos sumserimus, egregie notari oportebit: ut paullo post, 'quintum quemque placet notari.' Græv.

Ubi nihil illis utimur] Omnes quinque Mss. ed. pr. et Mediol. non agnoscunt illis. 'Ubi nihil utimur' est, ubi non utimur imaginibus. Sic statim Erf. et Pith. quintum quemque placet notari, ut locum àrd κοινῶν sit repetendum. Sic Erf. inferius, conturbabitur similitudine, ut ignoret: in edd. est similitudine locorum. Idem.

Manum auream collocemus] Sic omnes quidem habent libri: sed Auratus arbitratur legend. manum alteram: a quo dissentio. Idcirco enim manum vult esse auream noster auctor, ut sit insignior. Lamb.

Cui prænomen sit Decimo] Sic legendum, et ita habent libri omnes et vulgati et Msa. Falluntur autem qui Decio legi volunt, nam primum Decius non est prænomen Romanum: deinde vox Decimus apta est ad notandum decimum locum: Decius non item. Postremo quid opus est hic quicquam innovare, cum Decimus sit prænomen Romanum, et in libris omnibus legatur Decimo, non Decio? Infra autem non longo admodum, ubi libri omnes, quos quidem viderim, habent paullo plus, aut minus tricennum pedum, Alfonso Delbenius, Altacombæ cænobiarcha, Richardi Delbenii fil. amicus meus, naturali et artificiali memoria multum valens, exiâtat legendum, paullo plus, aut minus trinum pedum. Lamb.

Deinde facile erit similes notas] Msa. nostri tres interponunt vocem facile erit deinceps similes. Nec est cur abigatur, quum et diversum quid significet, et in Bruto sic occurrat, cap. 2. 'posteaque prosperæ res deinceps multæ consecutæ.' Gronov. Edd. deinde facile erit similes notas quinto quoque loco: Erf. deinde facile erit deinceps similes notas q. quoque loco:

sic et tres alii libri, quos Jac. Gronovius consulit, et probavit, nec non ed. Mediol. et Cratandri. *Deinceps* est in sequentibus. In vulgatis *deinceps* non conspicitur, quod expunctum fuit, quia non intelligebant vim vocis, quam falso credebant idem notare, quod *deinde*. Sed *deinceps* est ordine. Cic. de Leg. lib. III. 'deinde etiam *deinceps* posteris prodebat.' et de Divin. I. II. 'Tum vero ea quæ ἀποορίζεται dicitur, cum *deinceps* ex primis versuum litteris aliquid connectitur: ex primis se ordine in singulis versibus sequentibus litteris. Idem ad Fam. II. 18. 'Tres fratres summo loco natos, promotos, non indisertos, te nolo habere iratos, jure præsertim, quos video *deinceps* tribunos plebis futuros per triennium.' Græv.

. CAP. XIX. *Et magnitudine modica, et mediocres locos, &c.*] Fabricianus, *id est mediocres*: adeo ut Gulielmius habeat *et mediocres* pro glossemate. Erat in Pal. 5. *ex magn. modica*: quod excutient quibus otium est, quo careo. Gruter. Pith. *ex magnitudine modica, et mediocres locos*: Cauch. *nam et magn. modica, et mediocres locos*. Scribe, *jam magn. modica, et mediocres locos*. *Jam* est connectendi sæpe particula, ut alibi notavi. Græv.

. § 22 *Ne aut obaccantur*] Vitium ex Lambini, tum Gothofredi editione in Gruterianam translatum correxisti restituenda media particula, quam habent edd. simul omnes et scripti. Gronov.

Mediocria esse placet] Insignis ille Medicæns *mediocria valent esse*, quod mutandum opinor in *valent*, ut solent eleganter id verbum de aliis rebus usurpare quam animatis: id quod ignorantibus alii mutarunt. Et notes oportet hunc verborum ordinem esse in Mss. Gronov. Erf. et Cauch. *mediocria valent esse*: sic et Medic. notante Gronovio, qui inde conjicit

scribendi: *valent esse*, quod inanimatis quoque tribnatur. Græv.

CAP. XX. § 23 *Si cum non agnovimus*] Pal. 4. et 6. excludunt *agnoverimus*; probem, si et tolleretur *ana, cum*. Gulielmius maluisset *cognoverimus*. Gruter. Dno Pall. *si cum non, aliquem*. Erfurtensis etiam non agnoscit *agnoverimus*. Sed *cognoverimus*, quod malebat Gulielm. extat in marg. Cratandri, et recepit Lambinus, contra veterum librorum fidem. Græv.

Aliquem agrorum non de minimo loco sumemus] Pall. *idem* non agnoscunt negativam. Gruter. Nec Medicæns eam agnoscit; ut videatur scripsisse *agr. de non imo loco*. Gronov. Erf. et Cauch. *ad aliq. agr. de min. aliquo sumemus*. Sed in Cauchiano adscriptum erat inter versus super *aliquo, loco*: in Palatinis Gruteri de *minimo loco*. Nec extat negativa in Medicæo et Erf. unde Jac. Gronov. conjiciebat auctorem horum librorum scripsisse, *agr. de non imo loco*. Grævius.

Medico testiculos] Qui hanc lectionem sequuntur et probant, *medico* interpretantur, digito eo qui proximus est minimo: sed libri duo Mss. habent, *medicum testiculos arietinos tenentem*: ego tamen vulgatam lectionem sequor et probo. Lamb. Erf. *medicos testiculos*: Duisb. *medicum testiculos arietinos tenentem*: Pith. *medio digito testiculos arietinos tenente*. Vide Politiani Miscell. cap. 6. qui *medico subaudit digito*, et illo significari ait proximum a minimo. Græv.

CAP. XXI. § 24 *Jam domitionem*] Verus est senarius, trimeter, neacio cujus poetæ: neque vero dubium est, quin sit ita legendus, nam quod in nonnullis Mss. et vulgatis legitur, *domi ultionem*, ea depravata scriptura est. Utitur autem hac voce Pacuvius teste Nonio: 'nam solus Darius hic domitionem dedit:' et Lucilius, 'domitionis cupidi;' id est, do-

munitionem, et domumitionis. Apud Nonium tamen scriptum est *domutionem*, et *domutionis*, videlicet pro *domitionem*, et *domitionis*. Lamb. Jam *domutionem* est a Victoriana: nam prius impressi, *domi ultionem*, quod servant Pall. omnes; etiam Brill. et Fabr. nec non li quos excussit Petreius: eique scripturæ patrocinaur Guelmuis, ac putat favere imaginem quam subjicit, in qua facies vapulantis. Gruter. Mss. et edd. jam *domi ultionem*. Grut. Car. Steph. ed. in lib. 1. de Divin. legit *domumitionem*, quod verius est. Vide Voesium de Constructione, cap. 8. Græv. Vid. Turneb. Adv. II. 80. et Schott. Nod. Cic. IV. 10. *Burm.*

Cum a regibus Marciiis] Sic revocavi scripturam priorum edd. relicto Lambino, Gothofredo, et Grutero; quoniam videtur certe intelligere Marcios reges, quos sic etiam appellat Julius apud Sueton. cap. 6. Martios autem reges aut Martia lora quæ intellexerunt? Gronovius. Quanvis Mss. et edd. quas ego inspexi, omnes scribant *Martius*, præterquam Manntii, rectius tamen *Marciiis* legi ex Sueton. Cæs. cap. 6. probavit Jac. Gronovius. Ed. pr. proxime accedit ad veram scripturam, in qua est, *cum a regibus Marcus*. Græv.

In altero loco Æsozum et Cimbrum subornare Iphigeniam] Quidam libri habent, *subornare vagantem Iphigeniam ad Agamemnonem, et Menel.* Ex qua scriptura conjicere possit aliquis legend. *suborn. vadentem Iphig. &c.* Lamb. Erf. in alterum locum *Æsozum*. Græv. *Subornare Iphigeniam, Agamemnonem et Menelaum*] Quot excussit Palatinos, totidem inveni lectiones variantes: meliores tamen inclinabant in *subornari ut ad Iphig. in Agamemnonem et Menelaum*. Gruter. Vera notat Gruterus: et utinam tamen posuisset præcipuas! Nam ut fatear etiam videri hanc in codice

Medicmo subernari ut ad Iphig. sic tamen in alio esse video *ut vel vagantem ephigeniam*, omissis dnobus regum nominibus, quæ sequuntur: in alio plenissime *ut ad iphig. ad vagantem Agamemnonem et Menelaum*. Hæc omnino orta sunt ex occasu veræ lectionis, cujus vestigia satis, ut puto, liquida sequens erit, *ut ad Iphigeniam, Calchantem, Agamemnonem et Menelaum*. Sed et sic aliquid restat. Gronov. Dnisb. *subornare vagantem Iphig.* edd. vett. *subornari ut apud Iphig., Agamemnonem*: Cauch. *subornari vagantem Iphig. ad Agamemna.* Pall. et Medic. *subornari ut ad iphig. in Agamemnonem*: al. Ms. *subornari ut vel vagantem ephigeniam*, omissis vocibus *Agamemnonem et Menelaum*: Pith. *subornari ad vagantem Iphig.* Græv.

Hoc erit, Atrida parent] Quia Atridæ cum ad bellum Trojanum proficisci parent, Aulide Iphigeniam ad placandam Dianam immolarunt. Æsopus autem et Cimber tragædi fuerunt, qui Iphigeniam tragædiam egerunt. Lamb.

Ipsi nobiscum primum transeamus] Liber unus Ms. habet, *primum transigamus, &c.* Ceteri lectionem vulgata confirmant. Ego hunc locum mendo vacare non puto. Lamb.

§ 35 *Ut imagines partium firmæ et acres*] Sic legit Lamb. *Firmæ, et hæres*, habent duo Gryph. B C; ut suspicer manca esse vocem ex integra hærentes. Participium autem solitum usurpari significatione nominis adjuncti nemo non novit. Cic. de Orat. I. II. cum de hac ipsa memoria ageretur quæ arte comparatur: 'Imaginibus,' inquit, 'est utendum agentibus, scribis, insignitis.' et lib. de Clar. Orat. 'Acrem enim oratorem, incensum, et agentem, et canorum concursus hominum forique streptus desiderat.' In hisdem, quod in impressis *imbecillus* legitur, *imbecillus* exstat. Brut.

CAP. XXII. *Incredibile, ridiculum,*

id *dis*, &c.] Pal. 5. subjicit *periculosum*: sed Pal. 1. id positum habet in vicem *ridiculum*; neque aliter Fabr. et Mss. Suffridi *veriusque* putabat Gulielm. nam periculi sane tenacissima est memoria; et de ridiculo infra agit; ita ut simul innat se de ea antea non meminisse. Gruter.

Insignes et novæ manent diutius] Duisb. *insign. et novæ res manent*: al. *insign. et novæ manent diutius in animo*: Cratand. Rob. Steph. et al. edd. *novæ diutius in animo manent*. Hinc Lambinus notat in margine: 'Fortasse in animo ex annotatione natum est, et subintelligendum in memoria ἀπὸ κοινῶν.' Græv.

CAP. XXIV. § 40 *Ne aut tu nostro, aut nos tuo studio diffisi]* Haud aliter

Pall. aut quos consuluit Suffridus. Posteriori cui, *diffidere*; minus recte: pendent enim isthæ ab subsequenti 'videamur.' Gruter. Duisb. Cratand. Rob. Steph. Ascens. edd. *ne aut tuo studio diffisi*: meus Ms. et ed. pr. *ne aut studio difficili aut minus*; in margine tamen mei Ms. adscriptum erat *diffisi*. Al. *ne aut tu nostro, aut nos tuo studio diffidere*. Sane ista verba aut *tu nostro*, aut rectius absunt a libris melioribus. (Erfurtensis hic nos destituit, quia pagina est excisa.) Cur enim Herennius studio auctoris diffidat, si pluribus hæc explicaret? Sed Herennii studio diffidere visus fuisset auctor horum Rhetoricorum, si nimis diu his exponendis immoraretur. Græv.

AD HERENNIUM.

LIBER IV.

CAP. I. § 1 *Compluribus de causis Medlc. disputant]* Utrique et sic claudit, *magis nos auctoritate sua commovent, quam veritate disputationis*, ubi mirifice codex Medicæus habet, *Hæc illi cum dicunt magis nova auctoritate disputationis, illud veremur, ne cui satis sit*. Gronov. *Medic. compluribus de causis disputant oportere*: bene. Græv.

§ 2 *Cum possimus ab Ennio sumtum, aut a Graccho ponere exemplum]* Scripti omnes *sumere*. Neque enim *rois ponere a Graccho* debet necessario *opponi sumtum*. Ipse sit c. 3. dicens 'ponimus hoc exemplum a Crasso.' Gronov. Duisb. *cum poss. ab Ennio, aut a Graccho ponere exemplum*: non male. Sic etiam inferius loquitur cap. 3. 'ponimus hoc exemplum a Crasso,'

nt Jac. Gronovius quoque notavit, qui in suis Mss. invenerit, *cum possimus ab Ennio sumere, aut a Graccho ponere exemplum*. Al. Ms. *ab Ennio sumere, aut a Graccho*. Græv. Sic supra, ubi legitur, 'aut poëta probato sumtum ponere exemplum,' in Ms. Traj. deest *sumtum*. Burm.

Videtur esse arrogantia] Quidam liber Ms. habet *videtur esse arrogantia*. Legendum fortasse est, *videtur esse arrogantis*; quamquam nihil mihi mandandum videtur. Sic enim supra non longe locutus est ibi, 'propterea quod videatur esse ostentatio.' Lambinus. Tres Mss. Pith. Cauch. Duisb. et ed. Cratandri itidem, *videtur esse arrogantia*: nisi quod in Duisb. etiam non compareat *esse*. In Pith. est quoque *videtur esse arrogantia*. Sed edd.

prima, Mediol. Stephanorum, aliæque cum vulgatis legunt *arrogantia*. Utram sequamur, digitum non vertim. Græv. www.libtool.com

Non igitur ridiculus sit, &c.] Sic habent omnes fere libri et vulgati et Mss. quod idcirco annotavi, quod quidam temere reposerunt *Nonne* igitur; quasi vero non, sequente nota interrogationis, non idem valeat quod *nonne*. Lamb. Duo Mss. Pith. et Duisb. non igitur *ridiculum sit*. Græv.

Aut in iudicio domesticis testimoniis pugnet, et sui ipsius abutatur exemplo] Secutus sum auctoritatem Pal. 1. quibus suffragantur et alii, nisi quod li *testimonio abutatur*. Victorii ed. in-vevit, *iudicio domestico pugnet, et sui ipsius testimonio abutatur*: at velim doceri, quid sit illud 'iudicium domesticum.' Gruter. Vict. et al. edd. in *iudicio domestico pugnet, et sui*: Pith. Ms. in *iudicio testimonio pugnet domestico*: Rob. Steph. ed. in *iudicio domesticis pugnet testimoniis*: Lamb. ed. aut in *iudicio domesticis testibus pugnet*. Optime Palatini, quibus suffragatur Duisb. quos cum Grutero sequor. Græv. *Sui ipsius abutatur testimonio*] Grut. edd. *sui ipsius abutatur exemplo*: Duisb. Pith. et edd. plerumque, *sui ipsius abutatur testimonio*: Cratand. ed. *sui testimonio abutatur*: quod male Gruterus interpolavit, cum non tantum optimi codices et editiones repugnent, sed et sequentia iuvant scribendum *testimonio*, cum dicit quod in iudicio testimonium sit, hoc exemplum esse in præceptione. *Idem*.

CAP. II. § 8 *Quis est enim, qui nisi, &c.*] Sic edendum curavi, partim meo iudicio adductas, partim aliorum quorundam auctoritatem secutus, quod scriptura vulgata ferri non posset, neque me veteres codices adjuverant. Sed, ut dicam quod sentio, hanc locum transpositione vocum depravatum esse puto. Nam si ita scribatur, *Quis est enim, qui cum non summe te-*

neat, &c. sententia sit aperta, et expedita. Molestum sit tantum hoc *κακῆπαρον*, cum non: quod Cicero vitare monet in Perf. Oratore. Lamb. Non nullæ edd. *Quis est enim, qui non, cum summe teneat artem*: Erf. *Quis est enim qui non, tenet cum summe artem*. Prima, Mediol. Ascens. et Cratand. edd. firmant Lambini conjecturam, et eam postulat sententia, aut legendum, ut edidit Lamb. *Quis est enim, qui, nisi summe teneat artem*. Duisb. sane, *Quis est enim, qui, nisi cum summe teneat artem*: quod et ipsum aptius est huic loco: nam vulgata ferri non potest, cum contrariam huic loco sententiam prodit. Græv.

CAP. III. § 4 *Nimum pueriliter proferatur*] Vulgati addiderant *inutiliter et*; quod rejeci, fide quatuor Pall. et Bruil. Gruter. Plerique Mss. et edd. *nimum inutiliter et pueriliter proferatur*: Grut. *nimum pueriliter proferatur*: sic et Cauchianus. Græv.

Quomodo Ladas, aut Boiscus Sicyonii] Sic restituit hunc locum Adr. Turnebus Advers. xx. 25. quamquam putat *Boiscus* legi posse. Ego *Boiscus* malo. Xenophon sane *Boiscum* quandam pugilem commemorat lib. v. 'Αναξαρ. Lamb. Opinor scribendam *Βαυς*, de quo Pausanias meminit in Laconicis; ab eoque conditam Bœam urbem fuisse in extremo Bœiatici sinus cornu scribit. F. Ursinus. Videatur super hujus loci emendatione Turnebus Advers. xx. 25. Gruter. Quum nullus non ex scriptis codicibus habeat *cum*, ea vox primo non debuit mutari. Licet *Boiscus* sit vero nomen proprium apud veteres, unde *Boiscus* Theasalus pugil. Xenoph. Exp. Cyri, l. v. p. 269. Nostrum autem Mss. habent vel *Bois cum*, vel *Boys cum*, vel denique *Boys cum sionis*, ut omnino vera manus fuerit, *Boiscus cum Sicyoniis*, quod interpretatur pater Observ. iv. 25. ubi præter *Bæos* illic notatos adscripsit, *Boiscus* nomen. Salmas. Sol. 65. Et mirum perfecte

non cogitasse viros doctissimos hoc loco de his calceis, quum et ipse Balduinus hanc eorum appellationem satis illustret in libello de eis scripto, eorumque mentio satis frequens alibi occurrat. Gronov. Erf. *Laudas aut Bois cum Sidoniis cursitarint*: Pith. *Laudas aut Bois cum Sionis cursitarint*: al. *Ladas aut Bois in Sionis cursitarint*: Grat. ed. *Ladas aut Boiscus Sicyonius cursitarint*: Lamb. ed. *Ladas aut Boiscus Sicyonii cursitarint*: alii *Ladas aut Boliscus Sicyonius cursitarint*. Hæc omnia rejicit merito J. F. Gronov. Observ. IV. 25. probatque, quomodo *Ladas aut Bojus cum Sicyoniis cursitarint*, hoc est calceamentis Sicyoniis, quorum etiam l. 1. de Orat. meminit: 'si mihi calceos Sicyonios adtulisses, non uterer, quamvis essent habiles et apti ad pedem, quia non essent viriles.' Lucet. 'pulchra in pedibus Sicyonia rident.' Phrasis qualis pro Valerio Flacco, 'ambulat cum lorica:' qualis in II. Antoniana, 'cum Gallicis et laeterna cucurristi.' Boius, Bœus, Boior, Græca esse nomina ibidem docet, ubi vide plura. Græv.

Sic ut in studium artis rhetoricae] Sic reposui, cum in libris omnibus, præterquam in lib. ed. Collin. et Car. Steph. et in uno Ms. legatur in studium, plane mendose. Lamb.

§ 5 *De libris sustulerit*] Hæc scriptura est profecta in Gruterianas et omnes illam sequentes editiones, ex emendatione et conjectura. Turnebi, cum omnes editi ante Gruterum, quos quidem vidi, vidi autem plurimos, et plerique Mss. de libris suis tulerit; corrupte quidem; unde Turnebo emendandi fuit occasio data, suis tulerit mutandi in sustulerit: sed in vitis libris omnibus non erat recipiendum in contextum. Veram auctoris manum nobis servarunt Cauch. et Duisb. membrans, de libris tuis tulerit. Forre pro auferre. Virg. 'Omnia fert ætas, animam quoque.' Græv.

Nihil istis, quod suum velint] *Istis*, nimiram, libris. Non inepte tamen Duisb. *nihil tibi, quod tuum esse velis*. Si plures libri consensissent, non reprobarem. Idem.

Quibus possumus, et debemus] Hæc sunt ex oratione Crassi, quam habuit ad Quirites, cum ageret causam senatus. Sic autem hunc locum restitui ex lib. 1. de Orat. ad Qu. Fratrem, ubi plura ad hunc locum pertinentia referuntur, ex quibus hæc tantum adscribam: 'Nolite sinere nos cuiquam servire, nisi vobis universis, quibus et possumus, et debemus.' Lamb. Vulg. omnes quod possumus et debemus: Pith. quod possumus et debemus. Græv. *Quibus possumus et debemus*] Hujus loci restituti laus Lambino debetur. Antea enim quod possumus, ut ad vocem testimonium referretur, legebatur; et quidem nulla cum ratione. Crassi enim sunt verba ex ejus oratione, exempli causa ad genus illud orationis demonstrandum sumpta. Brut.

Non testimonium collocaimus] Negativam addidi suavis Pal. 4. ac 5. nec aliter Bruil. Gruter. Ab edd. et plerisque Mss. abest in. Grat. ed. non test. coll. Græv.

CAP. IV. § 6 *Sin autem istud artificium egregium dicitis*] Scripti nostri omnes artificiosum, ut omnino decet esse, sive construas *sin autem istud artificiosum dicitis egregium*, sive *sin autem istud difficile dicitis artificiosum egregium*, quod doctus est quam ferre potuerunt, plane ut alii semidocti hæserunt ad illa 'pessimum publicum,' 'optimum publicum,' de quo alias. Gronov. Edd. et multi Mss. *Sin autem istud artificium egregium dicitis*: Cratand. margo, *Sin autem istud artificiosum et egregium dicitis*: Erf. et Cauch. nec non illi Mss. quos Jac. Gronovius excussit; *Sin autem istud artificiosum*, idque merito probat. Græv.

§ 7 *Quia plane rudis id facere non poterit*] His olim præmittebatur vo-

cula sed, quam deleverunt posteriores; recta, si eam non invenerunt in scriptis; verum ideo negligere non debuerant aliud, quod in omnibus vetustis codd. legi opinor, quum certe in nostris sit, ut in Medicæ, nam si quia. In alio erasa antiqua, nam si, quod et in tertio. Habebis perfectissimam pericopem, legendo, peridos, tum si, quia plane rudis, &c. Est idem sermonis processus et interjectio vocularum istarum eadem Virgilianæ Æn. 1. 'At velati magno in populo quum sæpe coorta est Seditio, sævitque animis ignobile vulgus, Jamque faces et saxa volant, furor arma ministrat, Tum pietate gravam ac meritis si forte virum quem Aspexere, silent.' Gronov. Edd. ante Græv. sed quia plane rudis id facere: Pith. et non quia plane rudis id facere: Medic. nam si quia plane rudis id facere: al. nam si plane rudis id facere. Sed optime Erf. nam si quia plane rudis id facere nemo poterit. Græv.

Aliis signis te scire multa] Legendum, libris omnibus repugnantibus, te nescire multa. Lamb. Aliis signis multa scire intelligemus] Istud malui cum Pall. 1. 4. quam vngatum te scire multa intelligimus. Libri heic valde sunt mendosi; nulli tamen accedebant illi Lambiniano, aliis signis multa nescire intelligimus. Gruter. Al. edd. aliis signis te scire multa: Pith. aliis signis scire intelligimus: Lamb. ed. aliis signis te nescire multa intelligimus. Græv.

Ut ipsi ab aliis] Duisb. et ipsi ab aliis. Omnes isti versus Commodæ scripta facile intelligere, usque ut ipsi ab aliis potius, in Erfurtensi desiderantur, quia luscus scribe ab his verbis ab aliis, neglectis quæ interveniebant, transiit ad inferiora, ubi iidem ab aliis habetur. Idem.

CAP. V. Dicimus ergo eos omnes] Sic nullus veterum codicum, qui habent, D. e. eos cum ideo, quod alienis utantur, peccare, tum etiam magis: quod

est rectissimum. Gronov. Erf. Dic. igitur eos, cum ideo, quod alienis utantur: Pith. Dic. ergo eos, tum ideo quod alienis utantur: edd. vulgatæ, Dic. ergo, eos omnes ideo quod alienis utantur. Brevius Duisb. dicimus ergo qui alienis utantur. Approbanda scriptura Erfurtensis, quam et in aliis libris invenerunt viri docti, et probarunt, quamvis valde mihi blandiatur Duisburgensis codicis brevis. Græv. Ideo quod alienis utantur] Ita in impressis legitur. In uno Gryph. multo planius, cum in eo, quod alienis utantur; quæ eadem lectio in Leonic. libro habetur. Brat.

Utrum unum omnia, &c.] Pall. aliquot et Petreii nostri, item Brull. præferunt, utrum ab uno omnia, an omnia a nemine, an aliud ab alio: quod an de veritate concertet cum vulgato, perpendat otiosior me. Gruter. Erf. et al. Mss. utrum ab uno omnia an omnia a nemine, an aliud ab alio putet consequi posse: Lamb. ed. utrum unum aliquem omnia, &c. Græv.

Non putare unum omnia posse] Sic quidam Pall. alii, putare a nemine omnia posse: Gembl. et Brull. putare neminem omnia posse; quod forte melius recepto. Gruter. Erf. et al. putare a nemine omnia posse: Duisb. et al. Mss. putare neminem posse omnia: edd. putare non unum omnia posse. Græv.

§ 8 In hanc incidit opinionem] Mss. tres incidet, quod et notum Lambino et prioribus. Gronov. Erf. et tres alii a Jac. Gronovio consulti, nec non ed. Cratandri, Rob. Stephani, Lambini, alique, incidet, rectius quam vulgatæ, incidet. Græv.

Deinde si quis velit artem demonstrare] Lamb. ed. Deinde si quis velit dem., artem: Cratandri margo, Denique si quis velit artem; quod si est ex Mss. valde probò. Denique enim est, ut alibi notavi, ut paucis, aut uno verbo dicam, pro quo Cicero dicit alibi 'ad summum,' 'noli querere,' 'quid queris?' Græv.

CAP. VI. § 9 Si merces ipsi qui ven-

dicant, aliunde exemplum quarerent aliud mercis] Duisb. *Si merces ipsi qui vendicant:* Erf. *Si merces ipsi qui vendicant, aliunde exemplum quarerent mercis:* et sic fere Lambini editio; *Si merces ipsi qui vendicant, aliunde exemplum quarerent ejus mercis.* Delectandum sane videtur aliud. Nullum enim ante aliud habuerunt exemplum, quo ab hoc distingueretur, quod quaerebant. *Idem.*

Ipsae ab aliis id mutaretur] Vocem hominibus, quae interjecta erat inter illas duas *aliis id*, Aurato auctore sustuli. *Lamb.* Edd. *ab aliis hominibus id mutaretur:* *Lamb. ed. ab aliis id mutaretur:* *Pith.* *Ipsae ab aliis hominibus id mutaret.* *Græv.*

Cum testa ambulans] *Cod. Cauch.* cum *testa:* unde *Cauchius* conjicit forte legend. *cum testa.* At *testo* non damnandum. Nam veteres dixerunt 'testum,' 'testa,' et 'testu,' quod *Charisius* indeclinabile censet esse, ut 'genu.' Vide *vir* et *amici*, cum in *vivis* esset, summi *Nic. Heinsii* notas ad *Ovid. Fast. II. 645. Idem.*

Si, qui se fontes maximos, &c.] Vel sic legendum, et edendum curavi, *Si, qui se fontis maximos, pen. abec. ap. dicant, is hæc sitiens, &c.* vel sic, *Si quis se fontis max. pen. abec., ap. dicant, et hæc sitiens, &c.* *Lamb. Pith.* *Si qui fontes maximos.* *Græv.* *Et hoc sitiens quam maxime loquatur]* Edd. et *Mss.* *sitiens quam max. loq.* *Pith. et his sitiens quam max. loq.* *Verius Erf. et hoc sitiens cum max. loq.* id est, hoc loquatur illo ipso tempore quo sitebat. Non intellexerunt vim particularum cum maxime, quæ notant tunc, hoc ipso tempore. *Senec. Epist. 120.* 'Hoc quod futurum dico, cum maxime sit, et pars ejus jam magna facta est.' Sed hoc primus et multis olim docuit politissimus civis meus *Justus Zinslerlingius* in *Promulside Critica* cap. 22. quem vide. *Græv.*

Neque habeant, qui sitim sedet] Est a *Pall.* *plarisque* et *Gulielmianis.* Su-

pra quoque *repositi non ridiculus*, *isidem libris auctoribus.* *Gruter. Edd. et Mss. neque habeat quo sitim sedet.* *Græv.*

Myronis, brachia Praxiteles, pectus Polycreti] Credo editoribus, in vulgatissimis exemplaribus ad hunc modum fere legi, sed ea tanti non erant, ut præ illis contemnerentur meliora. Primo enim in omnibus nostris tribus exhibetur *Praxitela*, quod procul dubio erit in pluribus, et placuisse ventustioribus docent 'Socratae' et 'Hippocratae,' quos animadvertit in notis ad *Gellium* nuper editis pater. Sed eximie præstant ille *Medicæus, Myronium, brachia Praxitela, pectus Polycretium.* Ipsa varietate hoc magnificentum et grave. Sic 'Aristotelia' in *Epist. ad Att. et Fam.* Sic 'Carneadium' in *lib. III. de Oratore:* 'Hæsiodium' *Bruto c. 4. Gronov.* *Varie Mss. In Erfurt. Myronium, brachia Praxiteles, pectus Polycretius ventrem ac crura, sed omnia:* *Medic. Myronium, brachia Praxitela, pectus Polycretium, sed omnia:* *Pith. Milonis, brachia Praxitela, pectus Polycreti, ventrem et crura, sed omnia:* *al. Ms. teste Pithæo, Myronium, brachia Praxiteles, pectus pollida cujus ventrem et crura.* Ego ex *Cauchii* codice sic refinxit, *Myronium, brachia Praxitela, pectus Polycretium:* (nisi quod in eo legatur *Praxitela*, pro *Praxitela*, quod tamen servat *Pithæi* codex, nec longe abit *Erf.* in quo corrupte *Praxiteles*) et sic quoque refingendum censuit *Jac. Gronovius* ex *Medicæo.* Nam veteres dixisse 'Praxitela,' 'Alcibiadae,' 'Parmenidae' pater ejus docuit ad *Gell. I. 9.* At in *Erf.* et *Pith.* adduntur post *Polycretium* hæc verba, *ventrem ac crura*, ut alius artificis nomen excidisse videatur. Forte *ventrem ac crura Phidias.* *Græv. Myronium, brachia Praxitela, pectus Polycretium]* *Voss. 1. 2. Leid. 2. 2. edd. pr. Milonis: Leid. 1. Milonii: 4. Myronii: Voss. 2. Myronis, ut vulgo.*

Praxiteles Voss. 1. Leid. 1. ed. Omnib. Tom *Polydecti* Leid. 2. *Polydectum* Voss. 2. *Polydecti* vulgo. Sed in Leid. 1. *Polydecti crura*: in Voss. 1. *Polydectus ventrem vel crura*. Au scripsit auctor *Polydecti*, *Myos ventrem et crura*? Fuit enim *Mys* signorum artifex quoque. Vid. ad Plin. xxxii. 12. Artificis certe nomen latere hic videtur. Adi Græv. *Oud.*

CAP. VII. § 10 *Græca quæ convertimus*] In veteribus libris aut non est vocula *quæ*, aut abolita est prima verbi sequentis syllaba, ut alterutra haberi debeat insiticia. Scribendum vero, *Græca cum vertimus*. Gronov. Erf. et al. Mss. *Græca convertimus*: in Pith. scribitur *Græca quæ vertimus*, quam varietatem in aliis quoque libris reperiri auctor est Jac. Gronovius, unde conjicit auctorem scripsisse *Græca cum vertimus*. Græv.

CAP. VIII. § 11 *Sunt igitur tria genera, quæ nos figuras*] Non debuit hic taceri ab illis, qui sic primo ediderunt, hanc lectionem ab ipsis fuisse compositam, quum in Mss. libris sit gemina: vel, *Figuræ orationis sunt tres, quæ figuras alii genera nominaverunt*: vel, *Figuræ orationis sunt tres*, (quibus rubrica præmissa subnectitur) *sunt igitur tria genera, quæ genera nos figuras appellamus*. Unde si aliud nihil, in hoc temere eos peccasse intelligas, quod genus loquendi placitissimum auctori corruerunt, et repetitionem illam *figuræ quæ figuras*, vel *genera quæ genera*, velut odiosam vitantes, non dubitarint abigere vocem, quam prorsus fuisse ortam ab calamo Ciceronis vel Cornificii probant illa, 'earum rerum aliquid, quarum rerum causa,' II. 30. 'quarto libro, quem tibi librum,' III. 1. 'in eo genere, quod genus,' III. 22. et talia infinita. Ita mox cap. 9. 'non denique ullam rem, quæ res pertinet,' vel pertineat, ut alii: ubi rursus obviavit Gruterus, sed temere. Gronov. *Edd. sunt igitur tria genera, quæ nos*

figuras appellamus: Mss. quidam, quod et Pithæus annotavit, *Sunt tres quæ figuras, alii nominaverunt genera*: Cauch. *Sunt igitur tria genera, nos figuras appellamus*. Reposui ex Erf. et Pith. *Sunt igitur tria genera, quæ genera nos figuras*: quod in suis reperit Jac. Gronovius, et aliis hujus scriptoris exemplis confirmat. Græv.

In gravi figura consumetur oratio] Ita plerique e nostris, item Gulielmiani, nisi quod Bruil. *consummabitur*. Vulgata, *In gravi consumetur oratio figura*; admodum turbate. Gruter. Vulgg. *in gravi consumetur oratio figura*: Ms. *in gravi figura consummabitur oratio*. Id ipsum, quod Gruterus sequitur, olim expressit Lambinus. Græv.

Sive propria, sive translata, sive extranea ad unamquamque rem] Erf. *sive propria, sive extranea ad unamquamque rem*: Pith. *sive propria, sive translata ea ad unamquamque rem*. Græv. *Ad unamquamque rem accommodabuntur*] Ex scriptis unus in *unamquamque rem*. Medicæna cum altero, *unamquamque in rem*. An id mutari debuit? utique dixit I. 7. 'in plures causas accommodari:' quod etiam habes Invent. I. 18. II. 16. 'ut in omnes eadem fore possint accommodari.' Invent. II. 14. 'Aut in omnes ejusdem generis aut in plerasque causas accommodata.' Et ibid. cap. 51. 'Quæ in judiciale causarum genus accommodantur.' Gronov. Ms. *in unam quamque rem accommodabuntur*: Medic. *unam quamque in rem accommodabuntur*. Græv.

In amplificatione et quæ commiseratione tractantur] Ridiculos sane similes! Nam quum in Gruteriana voces illæ, ut suspicor, typorum vitio lapsantes ad hunc modum aberravissent, id ut de industria factum et velut veriem ab ipso auctore datam sequuntur editio nupera Leidensis, Londinensis, et Basileensis, quum ab antiquitus editis, etiam ab Lambino, non

discrepent scripti libri, exhibentes; sicut ego nunc collocaui, nempe, *qua in amplificatione et commis. tractantur.* Gronov.

§ 12 *Qui agere ausi sunt, aut cog. &c.*] Sic hunc locum restitui. *Lamb. Qui agere ausi sunt cogitare potuerunt*] Hoc quoque cavendum, ne serpat. Nam quum sic nescio unde contigisset in Gruteriana, Londinenses reſerta lectione deleverunt distinctionem post *rd potuerunt*. Scias licet, lector, in omnibus ante editis atque adeo etiam scriptis exstare *Quid agere ausi sunt aut cogitare potuerunt?* Id revocavi. Et est longe efficacius: nam in mox sequentibus subintelligi debet 'nempe,' estque gravis exaggeratio per enumerationem. Gronov. *Pith. aut cog. possunt? quo pacto: al. aut cog. possint? quo pacto:* Lamb. et Grut. edd. *aut cog. potuerunt, quo pacto.* Græv.

Aliis abreptis in servitutem] Plerique Mss. et edd. *alii in serv. arreptis.* Optime Erf. et Cauch. Mss. et Lamb. ed. *alii abreptis, &c.* Sic enim Latini loquuntur, 'abripi in servitutum,' non 'arripi in servitutum.' *Idem.*

Virginibus, matribus famibus, ingenuis] Sic restitui: nam in vulg. non est *virginibus*. Auratus præterea legendum putabat, *ingenuis pueris*. Ego subintelligi puto vocem 'pueris;' et ita supra locutus est, 'qui violassent ingenuum,' &c. *Lamb.* Preposuit Lamb. *virginibus*, superflue; nam latet ea vox sub illo *ingenuis*; quo intelliguntur et pueri simul et puellæ. *Gruter.*

Incedio confagrata] Al. *Incedio confagrata?* Falluntur qui hanc lectionem impugnant. Sic enim Cicero alibi 'fana deflagrata,' 'imperium deflagratum' dixit, ut observavit etiam C. Langius in notis ad Parad. iv. *Græv.*

Præcipitem deturbetis] In hoc loco restituendo Aurati auctoritatem se-

cutus sum, cum in libris omnibus legatur *perturbetis*, plane inepte, ac mendose. Si quis tamen contendet legendum *proturbetis*, non repugnabo. *Lamb.* Edd. *perturbetis:* Lamb. ed. et Aurati conjectura, *deturbetis*. Cum clare scribatur in Erf. et Cauch. *proturbetis*, et id postulet sententia, ut vidit Lambinus, malui hos codices sequi, quam Aurati conjecturam. *Grævius.* Vid. Gifan. Obs. in L. L. in 'Perturbare.' *Burm. Proturbetis*] *Proturbetis* unus Gryph. habet, ceteri et impresal et Mss. *perturbetis*, præter unum Lamb. qui *deturbetis*, magis usitatam vocem Latinis scriptoribus, habet. 'Proturbare' usus est Liv. lib. v. 'Jamque et alii congregati telis missilibus et saxis proturbare hostes, ruinaque tota prolapsa, acies in præceps deferri,' et quæ sequuntur. *Brut.*

Quam ipse spurcissimorum hostium] *Cauch. quam iste hostium spurcis.* Erf. et edd. pr. *Mediol.* Cratand. *quam iste hostium spurcis. . . . voluit obruere.* Legitur etiam *iste* in plerisque edd. *Græv.*

CAP. IX. § 13 *Si hæc, ut ante aliquantulum demiserimus*] Hic quoque tres eadem istæ succenturiant errori Gruterianæ ed. in qua sic legitur; quibus tamen hic venia tanto impetrabilior, quod ipse Gruterus cæce hic sequutus sit Lambinum, quem caute reliquerat jam Gothofredus. Sed cuperem monstrari mihi, ubi ante aliquantulum demiserit. Itaque reduxi neglectum verbum ex editis et scriptis simul omnibus dixi et sententiam absolutam reddidi. *Gronovius.* Edd. Lamb. et Grut. errore typographorum omiserant *dixi*. *Græv.*

Scire et astimare poterant] Immo *existimare*, quod testor esse in tribus scriptis, hoc est, judicare et comprehendere, vulgari more confundendi hæc duo verbe. Vide pateram ad Livium, et notavit jam quoque Lamb. Mox etiam Mss. *instructoris et appa-*

ratiore. Gronov. Tres Mss. Gronov. et ed. Lamb. *scire et existimare*; sed mei omnes *estimare.* Græv.

Instructiores ac paratiores] Erf. et al. Mss. ut et ed. pr. et Mediol. ac margo Cratand. *instr. et app.* Pith. *instr. atque app.* Sic 'apparatisissimi Indi' apud Suet. 'apparate epulæ' apud Justin. Sed et vulgata, quam retinent multi Mss., ferri potest. Quid enim frequentius Tullio, quam 'paratus a pecunia,' 'equitata,' 'commemata.' Græv.

Partim voluntate concesserunt] Sic habent omnes libri Mss. et item vulgg. quos quidem viderim: sed ego putabam legend. *concesserunt.* Lambinus. Lambiniana *concesserunt*, quod et in Suffridi nostri libris, et melius videtur. Gruter. Pith. Lamb. et Cratand. edd. *partim concesserunt*: al. Ms. *partim voluntate subjecerunt.* Grævius.

§ 14 *In attenuato figura genere*] Erf. *in attenuata figura genere.* Melius sic, ut paulo ante, 'mediocris figura,' et c. 8. 'gravis, mediocris, extenuata figura.' Vulgati in *attenuato figura genere.* Idem.

Postquam perfusus est, defricari] Pith. *postquam ceromate perfusus est, defricari.* Veteres quotidie balneo usos esse et unctionibus tum ante, tum post balneum, omnibus, qui non hospites sunt in literis praeis, notum est, ut et quam variis fusi sint oleis et unguentis. Vide Mercurialem de Arte Gymnastica l. 8. et in primis Marsillum Cagnatum de Sanitate Tuenda l. 82. Ceroma erat unguentum ex oleo, pulvere, et cera, quo utebantur nudi luctatores. Sed num etiam in balneis usi sint ceromate, mihi nondum constat. Forte *ceroma*, si vera est istius libri scriptura, hic accipitur pro ceroto. Cerota erant liquida et spissa: erant autem medicamenta, ex olea et variis rebus facta, quorum meminit Plinius, Celsus, Columella, et alii. Celsus VIII. 5.

'Cervixque molliori debet liquido cœrato ex irino facto.' Sic alibi meminit 'cerati ex rosa.' Græv.

CAP. X. *Iste capit clamare voce ista, qua vel facile cuivis*] Sic duo codices scripti e nostris, quum Medicæus *qua perfacile cuivis.* Omnes interim *vix tamen.* Gronov. Duisb. *iste clamare voce ista, qua vel facile cuivisis*: Pith. et Medicæus, teste Gronovio, *iste capit clamare voces ista, qua vel perfacile cuivis.* Venustius Erf. *iste clamare voce, qua vel facile cuivis.* In narrationibus sæpius utuntur hac ellipsi, *clamare*, pro 'clamare cepit,' 'clamavit,' quod nec pueri ignorant. Dein repetitio *iste, ista*, perquam ingrata est. Græv.

Rubores elicere possent] Sic restituta est hic locus a Ranconeto, conjectura ducto, cum in omnibus libris legatur *ejicere.* Lamb. *Rubores elicere* est a conjectura Ranconeti, cum perstaret in Mss. omnibus *ejicere*: neque devertunt Pall. Suffridi tamen præ se ferunt *injicere*; quod placuit Gulielmio. Gruter. Mss. et edd. *rubores ejicere possent*: ed. pr. et Mediol. *rubores injicere possent*: Erf. *rubores ejicere potest.* Græv.

Ita petulans es, atque aeer, ut ne ad solarium quidem idoneus, ut mihi] Id est, ut ne ad illam quidem partem fori (in qua fortasse minima judicicia exercebantur) idoneus sis, &c. vult hunc adolescentem nullo modo ad forum esse idoneum, vel ad nullum genus fori aptum esse, sed ad scenam tantum, et veriozem esse histrionem, quam oratorem. Sic hanc locum explicandum, et declarandum existimabat N. Gruchius. Lamb. *Ut ne ad solarium quidem, &c. sed pone scenam et hujusmodi*] Hæc est scriptura meliorum Pall. nisi quod Pal. 4. adhuc habet *exercitate*; ubi vulgo *exercitatus* vis: sed et illud *pone* invenit item in suis Petreius noster. Eratque in Bruil. *pones*: recepta lectio, *pones scenam.* Locum istam explicamus in

Suspicionum libellis. Gruter. Ad solarium fuisse iudicia exercita nemo dixit, scripsitve. Duisb. *ita petulans es acerve ad salutandum quidem, ut mihi* ed. pr. et Mediol. *ita petulans es acerve, ut ne ad solarium quidem, ut mihi: Erf. et Cauch. ita petulans es atque ucer, ut ne ad salutarium quidem, ut mihi videtur, sed pones scenam.* In Cauchiano voci salutarium superscriptam erat salutandum, et post, retro super pone scenam. Duisb. *ita petulans es acerve ad salutandum quidem pones scenam.* Antonius Cauchius, vir ætatis sum doctissimus et politissimus, scripturam libri sui, in quo est salutarium, adscripserat, 'Forto ad salutarium, h. e. ludum.' Sed quid ludo cum voce rei est? Brachia præcipue et pedes desiderat ludus, non vocem. Mihi videtur auctor horum librorum scripsisse, *ut ne ad salutarium quidem, ut mihi videtur, sed pone scenam, et in ejusmodi locis exercitatus sis:* quorum hæc est sententia, ut ne ad salutarium quidem officium sis exercitatus, sed pone scenam et in ejusmodi locis. Salutarium, sc. officium seu munus, gerere, est partes nomenclatoris sustinere. Nomenclatoribus utebantur potentiores ad salutandos obvios sibi in publico cives. Sic 'salutarium cubile' est locus in quo salutatores conveniebant, qui mane præsto erant ad salutandum patronum, apud Plin. xv. 11. 'Omnia' (cydonia) 'jam et virorum saluatoris cubilibus inclusa sunt.' Sed exercitatus es pone scenam, hoc est, talis, qualis illorum est, qui post scenam, qui actoribus, si quando ipsis hæreret aqua, verba et sententias suggerebant, quos 'monitores' appellabant. Festus: 'Monitores dicuntur, et qui in scena moment histriones, et libri commentarii.' Horum vero vox non fuit sonora et acuta, sed fusca et tenuis, ut tantum ab histrionibus, non spectatoribus audiri posset. Itaque dicit, illum ne ad salutarium recte sustinendum,

quod tamen et ipsum non clamorose desiderabat hominem; sed tantum ad monitoris personam agendam post scenam. Pro ad solarium scribitur sane non modo in Duisb. et Cauch. sed in hoc etiam ab aliena manu super illud adjicitur positum ad salutandum, in quod mutarunt *rd salutarium*, corrupte scriptum pro *salutarium*: sed ea vox tamen salutandum antiquæ scripturæ clarum præ se fert vestigium, et viam pandit ad hujus loci sententiam. *Idoneus* in nullo quoque meorum Mss. reperitur, præterquam Pithæano, nec in vetustioribus edd. Omniboni 1478. et Mediol. 1498, Græc. Vide Victor. Var. Lect. xxi. 13. *Burm.*

§ 15 *Si sufflata nominabitur*] Mss. nostri tres *suffulta*. Gronov. Pith. (et tres Mss. quos Jac. Gronovius inspexit) *si suffulta nominabitur*; cum interpretatione magistri, qui voci *suffulta* adscripserat, 'id est pannosa.' Græc.

In Neptunias depulsus] Multi Mss. et edd. in *Neptunias depultus*. *Depultus* aiunt *ἀρχαῖος* dici pro *depulsus*. Sed nullum hujus archaismi exemplum apud ullum reperitur antiquum scriptorem et grammaticum, qui id procul dubio notassent. Itaque malo enim Erf. Cauch. ed. pr. et non nullis recentioribus legere *depulsus*. Non enim in hac voce, sed in istis *Neptunias lacunas* id vitium, quod reprehendit, et vitandum censet, latet. Est enim hoc nimis poeticum, aut potius comicum, pro mari. *Idem.*

In hoc genus plerique cum declinant] Hic quoque Erfurtensi adstipulor, in quo melius *declinant*, quam quod in vulgatis est *declinassent*, ut ex sequentibus patet verbis. *Idem.*

CAP. XI. § 16 *Ad confus genus ejus generis*] Pal. 1. et 3. non habent illud *genus*, exstatque in Bruil. *ad confusum ejus generis*; quod pronum est mutare cum Gulielmo in *confusum*. Gruter. Ut conjecit Guliel-

minus, ita scriptum inveni in Erf. ad *confinium ejus generis, quod appellatur dissolutum*: et sic Duisb. nisi quod in eo legatur *appellamus*. Est etiam in Cauch. *confinium*, sed ibi additur *genus* suppositis tamen punctis, quæ innunt hoc verbum esse dolendum. His optimis codicibus sine hæsitatione subscribendum puto, cum vulgatum ad *confine ejus generis* valde sit idiosipidum. Mss. et edd. ad *confine genus ejus generis*: Lamb. ed. ad *confine ejus generis genus*. Græv.

Quod appellamus *fluctuans et dissolutum*] Pal. 5. et Fabr. respuunt *fluctuans, &c.* ceteri vero Pall. excludunt et *dissolutum*, retento illo *fluctuans*: et malim sane primum. Gruterus. Fluctuat et in nostris libris scriptura. Tres ignorant *fluctuans et*: Erf. *quod appellatur dissolutum, eo*: Pith. et al. Mss. *quod appellamus dissolutum, eo*: al. Mss. *quod appellamus fluctuans, eo*. Sed in sequentibus verbis aliter etiam in iis scribitur. Nam pro vulgatis, *eo quod sine nervis, et articulis fluctuat huc et illuc*, Erf. *quod est sine verbis et articulis ut hoc modo appellem fluctuans, eo quod fluctuat huc illuc*. Nec longe abit Pith. *quod sine verbis et articulis est, ut hoc modo appellemus fluctuans, eo quod fluctuat huc illuc*: ut et Duisb. *quod est sine verbis et articulis, ut hoc modo appellatur fluctuans, eo quod fluctuat huc illuc*. Videtur Pithæi codicis scriptura ceteris esse præferenda, nisi quod *nervis* non sit interpolandum. Græv. *Fluctuans et dissolutum, eo quod sine nervis et articulis fluctuat*] Voss. 1. 3. Leidd. omnes *dissolutum, quod est sine verbis et art. ut hoc modo appellem* (Leid. 2. *appelles*: 4. *appellatur*: Voss. 3. a m. pr. *appellamus*: a 2. *appellamus*) *fluctuans eo quod fluctuat*. Voss. 2. *dissolutum quod est verbis* (suprascr. *sine nervis*) *et art. ut hoc modo appellarem fluctuans eo, quod fluctuat*: ed. Med. *dissolutum, quod est sine nervis et art. ut hoc modo appelle-*

mus fluctus eo quod fluctit: ed. Omnib. *dissolutum, quod est sine nervis et art. ut hoc modo appellem fluctuans eo, quod fluctuat*: quam lectionem unice probo. Brut.

Nec potest confirmate, neque viriliter] Scripsit ita cum Pal. 4. et Brail. as Fabr. *Vulgata nec potest confirmare, nec viriliter*: nam Lambinus quidem reposuit, *nec potest sese confirmare, nec*: verum præter libros nostros. Gruter. Edd. et Mss. *nec potest confirmare nec viriliter se expedire*: Erf. *nec potest confirmare, neque viriliter se expedire*: Pith. *nec potest confirmare nec verosimiliter se expedire*: Lamb. ed. *nec potest sese confirmare, nec viriliter expedire*. Græv.

Nam istis ille] Pith. *nam ille istis*: Lamb. ed. *nam ille ad balneas*: Steph. ed. *nam istis ad balneas*: Cauch. *nam istis in balneis*. Græv. *Nam ille istis in balneis accessit ad hunc, postea dicit*. Ita legitur in tribus Gryph. libris Mss. non male. Brut. *Ad balneas accessit*] Mss. omnes *in balneas*. Et utique dicit etiam Cicero 'accedere in Macedoniam,' 'in provinciam,' 'in fundum,' 'in oppidum,' 'in funus,' 'in senatum.' Miror id Lambino non visum, qui hic alia notat in margine. Gronov. Erf. Pith. et alii Mss. quos Jac. Gronovius vidit, et probavit, *in balneas accessit*. Vulgati *ad balneas accessit*. In Erf. tamen est *in balneis accessit*, et in Cauch. *in balneis accessit*. Græv.

Post ille huc convitium facit] Delevi huic, quod nec in Erf. nec in Pith. nec in Cauch. nec in omnibus edd. ante Lambinianam, quas vidi, legitur. Sane intrusum est ab iis, qui hic non intellexerunt, quid sit 'convitium facere,' nimirum valde clamare ac vociferari. Plant. in Bacchid. iv. 8. 33. 'Vis tibi ducentos nummos jam promittier, Ut nec clamorem hic facias nec convitium?' Sed quis nunc hujus vocis vim nescit? In Pith. *postea ille convitium facit*: in Erf. *post ille convi-*

olam facti. Idem.

Oblitam reddunt orationem] Tres libri Mss. habent *obliquam*, mendose opinor. *Lamb.* *Al. oblitam reddunt orat.* Erf. Pith. *obliquam reddunt orat.* Sed 'oblita oratio' est, fucosa illita, sen fucata. Proprie Plantus in *Moscoll.* l. 3. 100. 'Quid cerussa opus est? PH. Nam qui malas oblinam.' *Græv.*

CAP. XII. § 17 *Quæ maxime oratori accomodate est*] Cum animadvertissem, nonnullos libros vulgatos habere, *Quæ max. admodum oratoris accomm.* alios, *Quæ max. ad commodum oratoris accomm.* ego sic restitui, *Quæ max. oratori accomm. est*: persuasum habens, illud *ad commodum*, natum esse ex ea voce quæ sequitur, *accommodata*, idque errore, seu culpa librarii, qui unam vocem bis scripserit. *Lamb.* Ed. *Lamb.* *Quæ max. oratoris accomm.* al. *Quæ max. ad commodum oratoria.* *Græv.*

Cum *verbis pluribus consequens verbum superiori non accomodatur*] Duisb. *verbum superiori non accomodabitur*: *Cauch.* *cum verbis plur. cons. verbum superius non accomodatur*; et superscriptam *superiori*: unde conjicit *Ant. Cauchinus*, *cum verbis plur. cons. verbum superioribus non accomodatur*; non male, sed excidit tum loco suo: scripsit enim, si hæc conjectura, *cum verbis plur. superioribus cons. verbum non accomodatur*. Si Mss. annuerent, delerem *superiori*. Sed quia illi refragantur, sic hæc intelligenda sunt, cum *verbis pluribus scilicet positis*, aut inter verba plura consequens *verbum superiori non respondet. Græv.*

Dilucide discemus] *Pall.* tres *dicemus*. Exemplaria examinata *Suffrido nostro*, item *Fabr.* et *Brnil.* *dicimus*. Recte putabat emendari *Guallelmus dicitinus*. *Gruter.* 'Dilucide docere,' et 'dicere' recte Latini utuntur. Sed quid sit 'dilucide discere' ignorant, pro quo 'bene,' 'recte discere'

Delph. et Var. Clas.

Cicero.

5 U

usurpant. Itaque probò, quod in Erf. et *Cauchiano* ego, et in aliis *Gruterus* reperit, *dilucide dicemus. Græv.*

§ 18 *Constructio, quæ facit omnes partes orationis æqualiter perpolitæ*] Erf. *constr. æq. perpolitæ*: Duisb. *constr. non nisi æq. perpolitæ*: edd. quædam *constr.*, quæ facit omnes partes orationis æqualiter perpolitæ. Sed vestustiores omnes, quas ego vidi, ante *Victorianam constr. æqualiter perpolitæ*. Et sic Mss. meus quoque, in margine tamen vulgatiorem recentium scripturam ostentat. *Idem.*

Bacæ Eos, amanissimæ] Sic restituit *Jo. Auratus*. Per hæc *Eos* autem, uniones significantur orientales. *Lamb.* Erf. et *Cauch.* *Bacæ areæ amanissimæ*: *Lamb. ed. bacæ Eos amanissimæ. Græv.* *Bacæ areæ*] *Bacæ eos*, ut uniones intelligantur, legit *Jo. Auratus*, vir doctissimus, referente *Lambino*. *Bacæ areæ* habent eodem modo tres *Gryph. libri. Vaccæ areæ Leonie. ed. Nos Bacæ areæ* edidimus. Hæc enim, ut *Cauephormæ*, *Capidines*, *Sileni*, *priestres*, *Tritones*, in scyphis et poculis celebrantur; quæ eadem inter ædium ornamenta e marmore, antiquo opere atque artificio solita adhiberi, nemo non novit. *Brut.*

Fientes, plorantes] Versus est hexameter, spondiacus. *Lamb.*

CAP. XIII. § 19 *Non iurandum reliquisti*] Sic vulgè. Dicant qui Latine sciunt, quid sit 'iurandum relinquere': sine mora recepi scripturam codicis *Erfurtensis*, et mei, quam receperant jam olim *Ascensius* et *Cratander*, non *iurandum contemisti*? hoc est, pejerasti. *Græv.*

Ad ornandam et ad augendam] Ita *Gruterus*, quum ante *ad exornandam et ad augendam*. Et iuste quidem præpositionem ab eo verbo removit; sed quod penitus sustulit, vix dixerim, an laudari debeat, quum nullum viderim antiquum cod. in quo non esset *ad ornandam et ad exornandam*, ut

notat quoque Lambinus: quam compositionem etiam ignoret Nisokius, quid tamen in ea est vel Cicerone indignum? Utique etiam cap. 24. *ut exaugeatur indignitas rei* Mss. duæ. Gronov. Lamb. ed. *ad exornandam et exaugendam*: ed. Grut. et al. *ad ornandam et adaugendam*: sed Erf. Cauch. et ed. Cratand. *ad ornandam et ad exaugendam*; quod et in suis Jac. Gronovius reperit, et probavit exemplo cap. 24. hujus libri, *ut exaugeatur indignitas rei*; testatus se ita legisse in duobus Mss. ut ego legi in Erf. Duisb. Cauch. odd. prima, Cratandr. et Ascens. Græv.

Homo novus erat] Sic omnes Mss. et odd. ante Lamb. qui primus ex ingenio reflexit *homo novus erat*, quem sequitur Gruterus, et quem ipse sequeretur quoque, si accederet suffragium veteris codicis spectatum fidei. Longe accommodatior est ad hunc locum, quam vox *novus*. Sed verum tamen est, primum hæc Lælius ex sua familia pervenisse ad magistratus curules. Pater ejus quaestor tantum fuerat, qui non habebat jus imaginem prodendi: dicebantur autem 'homines novi,' qui primi ex sua gente extollebantur ad has dignitates, quibus licebat imaginem prodere. Duisb. C. *Lælius Cornelius homo novus erat*. Idem.

Bonus viris et studiosis] Pal. 4. 6. Item Bruil. et Fabr. *studius*; quam varietatem peperit insolentia verbi; rarius enim 'studiosum' pro bono et probodici. Clo. pro Ligar. 'Nisi tu eum studiosum et bonum virum judicares.' Gruter. Duo Mss. *bonus viris et studiosis amicus erat*. Græv.

CAP. XIV. § 20 *Non modo non offendet animam*] Monnerat jam diu P. Victorius in notis ad epist. ad Att. III. 15. duas priores voces in antiquioribus non esse. Non placuit posterioris eum audire, quod excusare illos posse crediderim per alios scriptos codices, in quibus eas reperiebant. Id mihi indicium est non fuisse eis ad

manum codices primæ notæ. Nam Longobardicus Me Medicæ plane omittit has voces, quæ duæ minore ætate turbat, alie exhibente ut modo non, cui primæ voci rō non superscriptum est, alio erasæ veteri lectioni Inscriptum habente dum modo non. Gronov. Medic. *non offendet animam*. Nostri omnes vulgatam tuentur. Græv.

Divitias sine ditium esse, tu vero virtutem præfer] Adversativa paræ abest ab Medio. Et hoc sufficit eam ab aliis interjectam ad connexionem commoditatem, ut videtur illis. Sed non sic antiquis. Quid enim aliud est? 'Bella gerant fortes, tu, Pari, semper ama.' Et pœta alter, quem alias artes juheret sinere aliarum gentium esse, 'Tu regere imperio populos, Romano, memento.' IV. 50. 'Tu illo plures mittas oportet.' Scipio ad Hannibalem, 'Quidnam tu diceres, si me vicisses?' apud Liv. xxxv. 14. in quibus locis illud esse videretur quoque futurum valde commodum. Gronov. In Erf. super scriptum erat voci *divitias ditium, et ditium, ditites*. Cauch. *divitias sine ditium esse*. Græv.

§ 21 *Amari jucundum sit*] Sic Pal. 4. et 6. alleditque Bruil. in quo *Amare jucundum sit*. Vulgo erat, *amari jucundum est*; minus officaciter. Gruter. Et tamen unice ac necessario ad constituendum carmen, quale videtur hoc fuisse; etsi in Medico legatur, *nam amare jucundum est si currit nequid inquit amare*. Gronovius. Tres Mss. *nam amari juc. sit*: vulg. *amari juc. est*: Pith. *nam amari juc. est*: Medic. *nam amare juc. est*: Cauch. *amare jucundum est. Sit* adstruit Erf. *nam amari jucundum sit*, et Duisb. quamvis in illo *fit* scribatur pro *sit*. Nam etiam retinet Pithæus. Grævius.

CAP. XV. § 22 *Si loco utamur et raro*] Tres Mss. Erf. Pith. Duisb. non agnoscunt copulam *et*. Ea sane non incommode abest. Sententia verbo-

rum, si loco utemur raro, si suo loco, sive si opportune et commode utemur hac exclamatione. Nam 'loco' et 'in loco' saepe veteribus accipitur pro loco opportuno, seu opportuno. Cic. Ep. ad Q. Fratr. 'Quod et ampla erant et loco posita.' Horat. 'dulce est desipere in loco.' Nolo congerere exempla plura, quae in promptu sunt et ab aliis collecta. *Idem.*

Utrumne aliquem exornari oportuit? Sic retinuerunt Lamb. et Grut. ex quibusdam anterioribus, quum Victorii Stephanica habeat *utrum aliquem*, quam lectionem in tribus Mss. observo. Et sane, cur modo dixit, *utrum animas . . . removebas?* Itaque hoc restitui. Sed etiam Medicus *ista aut prohiberet.* An acrispit, a vi prohiberet? ut 'ab armatorum impetu virginem prohibere,' dixit de Claris Orat. in fine. Gronov. Victor. et Grut. edd. et *utrumne aliquem exornari*: Erf. Pith. Duisb. et *utrum aliquem exorari*: Cratand. ed. et *utrum aliquem exhortari*. In omnibus, quas consului, ante Victorii editionem Venetam Antonii Juntae 1536. est *utrum*, non *utrumne*: quod etiam Jac. Gronovius improbavit. *Exornari oportuerit* in Erf. Gräv. *Utrumne aliquem exornari*] Ita scriptum retinent eodem consensu vulgati omnes: ex Mss. quidam, ut Gryph. A, *exhortari* habent: alii, in his Gryph. B, *exorari*, quomodo etiam scriptum invenitur in Leon. libro: quomodo edidimus, et omnino videtur legendum. Brut.

Virum, parentes, ceteros] Lamb. ed. *virum, parentes, fratres, ceteros.* Sed unde hauserit *fratres*, tacet. Erf. *venustus, virum, parentem, post ceteros.* Post est postea. Sed a vulgata non recedendum puto. Gräv.

Natura muliebris inconsideratam] In duobus præstantissimis Mss. quosdam voces leguntur ab aliis neglectæ, quas tamen non negligendæ fuerunt, cum hæc exortationem reddunt acris-

rem. In Pith. vero sic legitur, *natura muliebris faciat necesse est inconsideratam*: Erf. *natura muliebris quare eam faciat necesse est inconsideratam.* Non temere hæc in his libris adjecta sunt. *Idem.*

Quis victi sunt? Nunci non est (monendum tamen, ut caveatur posthac) quod Gruteriana et aliis, ex ista Londinensis et Bastleensis admiserunt, hæc nempe lectionis ineptiam, quum alii habeant *qui victi*, quod est quoque in libris scriptis, et ipsa ratio postulat. Gronov.

CAP. XVII. § 24 *Difficile est plurimum virtutum, &c.*] Sic restituit Rancoetus, conjectura ductus, cum in libris omnibus legatur *primum*. Lamb. *Diff. est primum virtutes.* Est hoc a Guelfimianis omnibus ac Pal. 1. 3. 5. Antea *cui virtutem*; nisi quod Lambinus adhaerit conjecturæ Rancoeti *plurimum virtutum*: non necessario; nam *primum* notat heic in *primis*, ante omnia. Gruter. Lamb. ed. *plurimum virtutem*: Pith. *primum virtutes illi*: al. *primum virtutem*. Gräv.

Subjecta sunt fortuna dominationi] Nihil morer, si sic priores invenerunt in scriptis; eademque constructio est IV. 40. Sed ex Mediceo notatum inveniens *dominatione*, nec quidquam amplius, et ideo consulens alios, video in omnibus duobus *sub fortuna dominatione*. Forsan hoc maluit, qui supra cap. 8. dicere maluit 'ingenius sub hostilem libidinem subjectis.' Adde Nizoliana: IV. 2. 'unumquodque genus exemplorum sub singulos artis locos subjicere.' De Invent. I. 52. 'Unum sub aspectum subjiciuntur.' Gronov. Erf. et duo alii Mss. quos Jac. Gronovius excussit, *subjecta sunt sub fortuna dominatione*. Sic et Pith. nisi quod *sub* in illo desideretur; et Cauch. *subjecta sunt: sub fortuna dominationem*; quo modo et alibi Ciceronem locutum esse idem probat Gronovius, quem vide. Gräv.

Quare possint in amicitia retineri] Erf. Cauch. et Duisb. *quare possint in amicitia teneri*: bene. Sic et 'teneri' pro 'retineri' ex optimo codice restitui Ciceroni in Ep. ad Fam. v. 12. ubi vide meas notas. Græv.

Qua dupliciter efferuntur sine ratione, at cum ratione] Verba isthæc addidi ex auctoritate Pal. 1. ac 3. Reilquis exciderant, ob repetitionem vocum similibus. Grut. Sic et ante Gruterum Lambini ed. scribit. Al. edd. *qua duplices efferuntur, hoc modo sine ratione*. Græv. *Sunt item sententia, quæ duplices efferuntur, hoc modo sine ratione, Erant, &c.*] Mancam orationem, id quod nemo non videt, ut Lamb. emendat, in uno atque altero Gryphii exempl. expletam invenimus; ut nihil nobis moræ fuerit, quin ita locum excendendum curaremus. Ita autem habet: *Sunt item sententia, quæ dupliciter efferuntur; cum ratione, et sine ratione. Sine ratione, hoc modo*. Brut.

§ 25 *Ætas illa non est impedimento]* Particulam negativam, etsi agnoscant alii, non tamen video esse in optimo Medicæo, et forsitan auctor non addidit, quoniam in his videntur illi constitutere causam, cur putent oportere ignosci, scilicet, quia ætas illa attendere bonis exercitiis et liberali meditationi nequit, et ipsius ætatis vitium obstat disciplinis, ut sic sine ipsorum adolescentum culpa fiat, quod non discant, et quod peccent. Gronov.

Nam necesse est animo eam comprobeat tacitus auditor] Mirum si ita invenerint in scriptis codicibus viri docti. Certe ex Medicæo notatum video primam voculam in eo non esse. Præterea duo Mss. *necesse est enim probeat eam*; qui ordo quoque est in Medicæo, servante tamen compositum, et hanc veram scripturam censeo, maxime quum et 'tacitus' et 'animo facere' toties in Cicerone occurrant, sed nunquam juncta. In

lege Manilia, 'qui a Dlls tot et tantas res tacitus auderet optare.' Et alterutrum sufficit: quod ut pateat, ecce egregia verba Livii xxxiv. 31. 'Tacitus eventum fortunæ meæ expectassem, nunc imperare animo meo nequivi.' Gronov. Pith. *necesse est animo*: Erf. *et necesse est animo*. Græv.

CAP. XVIII. *Et sui cognoscantem videre in potestate quis speret]* In M. uno *quid speres*; alter *qui speres*, quæ videtur integrior lectio, etsi Medici cæus hic singularis, *videre poteris in potestate*; quasi illud *poteris* notare; *speres fore ut unquam posses*. Idem mox habet *verum non dixerit unquam*, quod sane videntur velle et alii, et credas. Gronov. Erf. et Cauch. *sui cogn. fore in pot. qui speres*: Medic. *et sui cogn. videre poteris in pot.* al. Ms. *et sui cogn. videre in pot. quid speres*. In Cauchiano his verbis *fore in potestate*, superscripta erant hæc tanquam emendatiora, *se poteris videre*. At *qui speres* est in solo Erfurtensi, quod tamen Jac. etiam Gronovius in quibusdam Mss. legit, et margo Cratandri ostentat. Sed *fore in potestate*, pro *videre in potestate* in Lambiniana quoque comparet. Græv.

In sermonibus et consentu] Vide Gronov. supra ad lib. III. cap. 13. Burm.

§ 26 *Brevibus et continuatis verbis]* Brevia admodum esse hæc verba nullus video, quum tot sint, quot ad sententiæ integritatem requiruntur. Sane multum præfero, quod est in scriptis tribus, *breviter*. Gronovius. *Breviter et continuatis* reposui ex meis quatuor libris, quod et Jac. Gronovius in suis probat. Vulgo *brevibus et continuatis*. Græv.

CAP. XIX. *Ex duobus membris hæc exornatio]* Sic posteriores, quum priora haberent editum vel *membris his*, vel *membris solis*, ut Stephanica Victorii. Sed in omnibus tribus scriptis invenio *ex duobus membris suis hæc*.

Quod enī mutetur, non intelligo, quā sit percommodum et elegans: *duobus membris*, quæ sunt ei propria et naturalia, quæ habere minimum semper solet. Mox Medicæus tibi non consulebas, sine rē ipsi. Gronov. Al. ex duobus membris solis hæc exorn. al. ex duobus membris his exorn. Erf. Pith. ac Duisb. mæque ac tres libri, quos Gronovius evolvit, ex duobus membris suis hæc exorn. Sic et prima, et Mediol. quod tuetur idem Gronovius, et explicat, ex duobus membris, quæ sunt ei propria et naturalia, quæ habere minimum semper solet. Græv.

CAP. XX. § 27 *Alii fortuna felicitatem*.] Hand aliter Pal. 2. 4. 5. 6. et Bruil. hactenus impressi *Illi fortuna. Grater. Alii fortuna felicitatem dedit* Erf. et alii Mss. Vulgo, *Illi fortuna felicitatem*: Pith. *Illi fortuna facilitatem dedit*; quod non temere damnandum: nam *facilitas* pro felicitate nonnumquam accipitur, et 'facilitas imperii' apud Tacit. in Agric. sæpe quoque ab interpolatoribus et sciolis vox *facilitas* in *felicitas* non bene fuit immutata. Vide quæ J. Fr. Gronovius notavit ad Liv. xxiii. 31. Græv.

§ 28 *Est alterum brevius*.] Non item moveo huic scriptioni. Erfurtensis tamen, cæjus varietas semper est observanda, *est alterutrum brevis*. Existimo veram manum esse, *est alterutrum brevis*. *Alterutrum*, nimirum membrum. Græv.

CAP. XXI. § 29 *Annominatio est, cum ad idem verbum et nomen acceditur commutatione vel additione*.] Hic verba quædam addidimus, quæ non insunt in vulgatis, ex duobus Gryph. exemplar. et Leonicensi. Id autem eo fecimus libentius, quo eam lectionem animadvertimus Lambino probari. Brut.

Commutatione unius litteræ aut litterarum.] Erf. *commutatione vel adiectione unius litteræ, aut litterarum*: Duisb. et Lamb. ed. *commutatione vel additione unius litteræ, aut litterarum*. Edd. ta-

men prima et Mediol. vulgatæ accedunt: alii aliter. Sed *additione, aut adiectione*, non debuit omitti, quod et in Pithæi Ms. et Ascens. ac Cratand. edd. legitur, qui tamen addunt *vocum, scribentes aut commutatione vocum, vel additione unius litteræ*: quod nec ipsum spernendum. Grævius. *Commutatione unius litteræ aut litterarum, syllabæ aut syllabarum*.] Voss. 1. *cum additione vocum vel unius litteræ aut litterarum vel syllabarum*: Voss. 2. *cum mutatione vel additione* (suprascr. *deptione*) *unius litteræ aut litterarum*: Voss. 3. *commutatione vocum aut litterarum*. In Voss. 3. et 4. cum ed. Omnib. *commutatione vel additione unius litteræ aut litterarum abeunt quoque syllabæ aut syllabarum*, a Leid. 1. In Leid. 2. *commutatione vocum unius litteræ aut syllabarum*. In ed. Med. simplicissime legas *commutatione, ceteris omissis*. Fors. scripsit auctor *commutatione vel additione un. litt. aut litterarum*. Certe *syllabæ, &c.* sunt spuria. Oud. *Syllabæ aut syllabarum*.] Hæc verba nec in Erfurt, nec Duisb. leguntur. Cratand. ed. *aut syllabæ, aut syllabarum*. Græv.

Veniit a te ante quam.] Erf. *venit te ante quam*: Duisb. *venit ante quam*; quæ dubio procul genuina est scriptura, nisi quod pro *venit ante*, recta alii *venit ante*, quam etiam Lambinus complexus est. *A te natum est ex ante*: hinc et non comparat in Duisb. in Erfurtensi autem a non legitur. *Veniit ante, (venditus est,) ante quam Romam venit*. Præcedentia verba, *hic qui se magnifice jactat, atque ostentat*, sic leguntur in marg. Cratandri; *hic qui se magnificat, jactat, ostentat*. Si ex Mss. hausta sunt, ut credibile est, quia nulli librario posteriorum temporum hæc commutatio potuisset occurrere, præferrem vulgato. Nam 'magnifico' est optimis scriptoribus idem, quod magni, facio magni aestimo. Terent. Heeyr. 'Quem ego intellexi illam hant minus quam se ipsum magnificare.' Plin. xvii. 9.

‘M. Verro principatum dat turdo-
rum fimo, ex aviariis, quod etiam pa-
bulo boum nunquam magnificat:’ hoc
est, laudat etiam propterea, quod ad
pascendos boves et sues sit utilis.
Hinc ‘magnificus’ est sæpe magnilo-
quus, qui se Thrasonice ipse offert
dictis factisque. Plauto Bacchid. iv.
9. ‘miles magnificus:’ Postea cum
magnifico milite, urbes verbis qui in-
ermis capit:’ et apud eundem ‘mag-
nifica verba,’ quæ Ovidio dicuntur
non raro ‘magna verba,’ hoc est ar-
rogantia, et ostentationis plena, cum
quis se jactat insolenter. Hujus vocis
‘magnificare’ notio cum librariis ig-
noraretur, mutata ea vox fuit in no-
tius et tritius *magnifice jactat*. Vereor
ne *jactat et ostentat*, quod margo Cra-
taudri præ se fert, sint interpreta-
tiones *roû magnificat*, quæ in contex-
tum irrepserunt. *Græv.*

‘*Alea vincit, eos ferro statim vincit*]
Sic legitur in exemplis Mantuanis:
neque video, quomodo aliter legi
possit, si modo facere volumus, ut ex-
empla præceptionibus respondeant.
Neque tamen *vincit* potest a verbo
vincio nitate, quod sciam, flecti, sed
viciat potius; nisi dicamus a verbo
vincio etiam præteritum ‘*viciui*’
esse nitatum, ut a ‘sancio,’ ‘sanci-
vi’ et ‘sanxi.’ *Lamb.* Sequor *Pall.* et
Brull. ac *Fabr.* in quibus *alea vicit*;
nam vulgati, *vincit*. *Gruter.* *Manut.*
et *Lamb.* edd. *alea vincit, eos ferro*
statim vincit: vulgg. *alea vincit, eos*
ferre statim vincit. *Gruterianis* adsti-
pulantur *Pith.* *Daisb.* *Caneh.* *Græv.*

‘*Deligere oportet, quem velis diligere*]
Liber Ms. longo optimus habet *Dile-*
gers oportet, &c. nam a verbo ‘*dilego*’
fit ‘*dillectus*:’ ex quo ‘*dillectus* mitti-
tum.’ *Lamb.* Si vim et originem vo-
cis spectes, *deligere* et *diligere* idem
notant. Hinc ‘*diligenter scribere*’
Cic. est uti verborum *dillectu*, et ‘*dil-*
igenter dare’ eisdem est cum *dillectu*,
non promiscue cuius. Hinc et ‘*dil-*
lectus’ et ‘*delectus*’ militum. *Græv.*

‘*Brevi commutatione aut productione*]
Revocavi scripturam edd. antiquo-
rum, *Pall.* confirmatam *libris*, item
Brull. et *Fabr.* nam *Victorinus* malue-
rat *commutatione, brevitate, aut pro-*
ductione. *Gruter.* *Grut.* *Lamb.* et
alii, quæ in *litteratura, commutatione,*
brevitate aut productione. In *Pith.*
non est in. *Brevi commutatione aut*
productione firmatur *Erfurtensis* et
aliorum librorum auctoritate. Sed
et præcedentia verba in *litteratura*
recepta sunt primum a *Lambino*,
nulla mentione facta ullius libri aut
causæ notationis. In omnibus edd.
ante *Lambinianam* et *Gruterianam*
et tribus *Mss.* quæ vidi, est, quæ in
litterarum brevi commutatione aut pro-
ductione. Verissime, quod non erat
interpolandum. In *Erf.* pro *transla-*
tionis est trajectionis; non male. *Græv.*
Quæ in *litterarum commutatione, bre-*
vitatis, productione] Aliter legitur in
tribus *Gryph.* *Mss.* et *Leonice*. quæ
in *litterarum brevi commutatione, pro-*
ductionis; quam lectionem agnoscit
Lamb. Infra autem lego *transiotionis*,
præter *Leonic.* qui a vulgatis non
dissentit, iisdem pariter eandem lec-
tionem approbantibus. *Translationis*
excusi habent. *Brul.*

CAP. XXII. § 81 *Ad virtutes a pue-*
ritia confirmavit] Legendam fortasse
est, *conformavit*: immo sic esse le-
gendum contendo. *Lamb.* *Erf.* et
Pith. ad *virtutem a pueritia confirmavit*.
Verissime *Lamb.* ad *virtutem a pueri-*
tia conformavit; et sic *Doisb.* ex quo
etiam et *Erf.* ac *Pith.* rescripti, *vir-*
tutem. ‘*Conformare* animum ad vir-
tutem’ *Latinis* recte dicitur, pro
animum erudire ad virtutem, trunire
sapientiam præceptis ad virtutem ex-
ercendam. *Cic.* de *Off.* 1. 3. ‘*Quod*
positum est in præceptis, quibus in
omnes partes usus vite conformari
potest.’ Sic et ibi recte *Lambinus*,
cum in vulgatis sit *confirmari*. *Græv.*

‘*Cum laude et gloria sum*] *Libuit*
sequi auctoritatem *Pal.* 4. ac 6. *con-*

firmatam; fide Gemblarenſis libri et Brnſleſenſis. Vulgata habebat amplius, gloria vulgata eam; quæ vox in quatuor illis nulla eſt. Gruter. Edd. et Mſs. cum laude et gloria ſunt vulgata. Gruteri codices firmat Erfurtenſis, ſed ceteri tres approbant vulgatam ſcripturam. Græw.

[*Alexandrum omnes, ut maximis*] Particulam ut, quæ deſiderabatur, reponit Lamb. Edd. præter Lambinianam et Cratandri, *Alexandrum omnes ut maxime metuerunt, item: Erf. Alexandrum omnes maxime metuerunt, idem.* Lambini emendationem confirmant Erf. Duisb. et Cratandri editio. Græw. *Alexandrum o. ut m. metuerunt, item*] In nullo meorum, nec ed. veteri eſt, ut. Deleatur. Tunc enim non item, ead. ita ſequi deberet. Abest et in vox a Leid. 3. Ceterum recte ſequens exemplam *Alexandro, &c.* præponitur in Mſs. aliquot et ed. Mediol. Caſum enim ordinem ſocutus videtur auctor. Quid. *Alexandrum omnes maxime metuerunt, item plurimum dilexerunt*] Non vocem *item* ſuſtulimus, quæ elegantius abest in Mſs., quam adest in vulgatis. Lamb. poſt verbum *omnes*, ut apponit; ut ſit, cui vox *item* reſpondet; omnino melius, quam in impreſſis. Dein *Sulpicium* lege, non *Sulpicio*, et in omnibus vulgatis legitur. Locum recte ita emendavit Lambinus. Brut.

[*Oceanum manus Macedonum transvolasset*] Et hoc noſtrum eſt facinus; ad quod induxit Palatinorum ſenior; quorum 1. 4. 6. tantum repræſentant *Oceanum Macedonum transvolasset*: Pal. 5. vero *Oceanum fama Macedonum trans.* Pal. 2. vero ac 3. ſervabant illud menſus; vere. Legatur modo Suasoria 1. Senecæ patria. Retro cui habebant, *Oceanum Macedonum gloria transvolasset*; inſicete proſus, et falſa: utique ſi verum dixit prius, 'gloria ac laude impleſſe orbem Alexandri virtutes.' Gruter. Erf. *trans Oceanum Macedonum trans-*

volasset; Duisb. *hoc Oceanum manus Macedonum transvolasset*; edd. *Oceanum Macedonum gloria transvolasset.* Græw. *Oceanum manus Macedonum transvolasset*] Interpolatus maxime per librarios viroſque eruditos hic eſt locus. Plerique et antiquiores Mſs. dant *Oceanum Macedonum transvolasset*, vel *trans Oceanum M. trans.* vel, *transvolasset Oe. Macedonum aut Macedoniam*, ut habet Leid. 1. ſed Voſſ. 2. addit fama: Leid. 4. manus: ed. Omnib. nomen. Ed. Mediol. *terras atque Oceanum fama M.* quia ſcilicet in nonnullis eſt *trans Oe. M. transvolasset*. Mihi ſimpliciter videtur ab auctore ſcriptum fuiſſe *Oceanum Macedo transvolasset*. Quid.

[*C. Graccho ſimiliter occiſio oblata eſt, quæ virum reipub. amantiſſimum, &c.*] Ita quidem nonnulli e Pall. ſed plerique tamen oggerunt, *occiſio, oblata eſt reipub. quæ virtutis amantiſſimum.* Aldus nepos expoſuit, *occiſio oblata eſt, quæ virum, &c.* nec omnino diſplicet. Gruter. Al. C. *Graccho occiſio oblata eſt reip. quæ virtutis amantiſſimum*: Aldi Manutii Nepotis ed. *occiſio C. Graccho ſimiliter oblata eſt, quæ virum reip. amantiſſimum.* Erfurtenſis fide deleui ſimiliter, in ceteris conſentit Palatinis, ut et edd. antiquiores. Græw.

[*Majorum perfidia*] Secutus ſum libros duos Mſs. et nonnullos vulgatos: nam alii vulgati partim habent, *malorum perfidia*; partim, *majorum natu perfidia*: et ita unus etiam antiquus. Lamb. *Fide captum malorum, perfidia oculus vita, &c.* placuit Guallelmo, ex Brnſl. et ſic quoque reperi in Pal. 4. et 6. nam ceteri ſubſcribebant vulgate, *fide captum, malorum perfidia per oculus vita, &c.* Gruter. Lamb. *fide captum majorum perfidia per oculus*: Cratand. ed. *Saturnium fide captum majorum natu perfidia per oculus.* Græw.

[*Sulpicium, cui paulo ante omnia concedebantur, brevi ſpatio*] Sic edunt, et ſic ſol. : Latinos agnoſco, et alibi

alios, qui adhuc ignerantur, sic loquutos monstrabo. Sed nunc Mas, tres omnes concordēs legunt *Sulpicio cui*. Sic fluctuat formula Varronis ab Gellio XII. servata: 'M. Terentio, quando citatus neque respondit, neque excusatus est, ego ei unum ovem muletam dico;' ut habet illic bona pars veterum librorum. Sunt tamen qui præferunt *Terentius*. Gronov. Mas. *Sulpicio, cui paullo ante*: Erf. *Supplicio, qui paullo ante*. Græv.

CAP. XXIII. § 32 *Non modo tollitur auctoritas dicendi, sed offenditur quoque in ejusmodi oratione auditor]* Quum sic præferant omnes, quas novi aut vidi, editiones, et sententia sit perfecta, plane non hærerem, nisi comperirem vocem postremam ab nullonostorum Mas. confirmari. Id fieri non potuit, si non etiam ab aliis vetustis codicibus abesset, quod ab nullo indicatum non memini. Sed quid si nos dicamus adjectam esse ab illis, qui constare sententiam non poterant, nisi ea inserta vel adnexa? plane ut in uno Ms. superscriptum video 'Supple, animus auditoris.' Nam *offenditur* refero ad eam quæ præcessit *auctoritas dicendi*, tum quæ ante appellavit *fides et gravitas et severitas oratoria*. Quam expositionem ab ipso auctore mihi porrectam offero ex cap. 31. 'Si commode quis eo utatur et raro, non modo non offendet novitate, sed exornabit etiam orationem.' Cur enim et hic non interposuerunt *auditor*? sed *offenditur* et ipsa oratio, et in hac auctoritas dicendi. Gronov. Erf. *non modo tollitur auctoritas dicendi*: Duisb. *non modo tollitur auctoritas dicentis*. Græv. *Offenditur quoque in ejusmodi oratione auditor]* Erf. et al. Mas. *offenditur quoque in ejusmodi oratione*: Duisb. *offenditur quoque ejusmodi oratione*: non enim agnoscunt vocem *auditor*, quam lectionem in suis etiam libris reperit Gronovius, et probavit. A Duisb. abest etiam in. Pithæi et

Cauchii tuerentur vulgatam. Græv.

§ 32 *Quod dici oportet aut quod non oportet]* Secundum quod in nullo mihi occurrit codice. Gronov. Edd. pr. *quod dici oportet, aut quod dici non potest*. Vulgatæ recentiores, *quod dici oportet, aut quod dici non oportet*. Erf. Duisb. Cauch. et codices Gronoviani, *quod dici oportet aut non oportet*. Sic et ed. Hervag. nisi quod *potest* in contextu legit, pro *oportet*, quod extat in margine, ut et in prima ed. in qua tamen est *quod*. Græv.

Hereditas aliqua obvenit] Erf. et Duisb. veram hujus loci lectionem servarunt, in quibus est *hereditas aliqua venit*. Sic enim Cicero loquitur, pro quo vulgus dicit hodie *obvenit*. Cic. pro Cæcina 26. 'Major hereditas venit unicuique vestrum in illis bonis a jure et legibus.' Id. pro Flacco 34. 'Quid? Ingeniis mulieribus hereditates lege non veniunt.' Ibid. 'Maximas autem tibi hereditates venisse.' Inferius in hoc libro c. 29. 'Aut hereditate tibi venisse:' et, 'hereditate tibi, me vivo, mea pecunia venire non potuit.' Græv.

Non potest dici] Sic hunc locum olim odendum curavi, *Non modo hoc non potest dici, sed etiam, &c.* qui mihi antea mutilatus et laceratus videbatur, cum existimasset, omissas esse a librario has tres voces, *modo hoc non*. Nunc autem vulgatam et receptam lectionem, cum qua congruit antiqua, tueor, ac retineo. Sic enim solebant loqui interdum veteres. *Sed etiam* autem in tali genere pro 'quin etiam' ponitur. Lamb. Pith. codicem si sequamur, difficultas, quæ movetur, minuetur. In illo sic scribitur, *Hereditas aliqua obvenit? potest dici, sed a necessariis omnibus exheredatus est*. Pro *potest dici* aliter dicitur *audio*. Possant, qui illum tuerent, hæc forte prætextu uti. Sed non est credibile, quia a necessariis omnibus est exheredatus: unde ergo illa luculenta

venit hereditas? Græv.

Grandi sponsione victus est] Sic legendum arbitror, et ita habent pleurige libri vulgati, et Mss. nonnulli, *vinctus est*: quam lectionem rejeci probata altera: nam et in Oratione pro Cecina ita locutus est, 'sponsione vincere.' Lamb. Edd. quædam, *grandi sponsione vinctus est*: cui in veteri codice Pithœi adscribitur, *obligatus est*. Græv.

CAP. XXIV. *An ad suam revertetur antiquam vitam alibi honeste tractatam*] Sic restitui, cum reperissem scriptum in lib. Ms. partim *alicui*, partim *alibi*: *alibi enim a librario scriptum esse pro alibi facile intelligit, qui veratus est in lectione membranarum antiquarum*. Lamb. Ms. *an ad suam revertetur antiquam vitam alicui honeste tractatam*: Lamb. ed. *an ad suam revertetur antiquam vitam alibi honeste tractatam*: Pith. Ms. *an ad suam revertetur antiquam vitam alicubi honeste tractatam*: Erf. *an ad suam revertetur quam vitam aut ubi honeste tractatam?* Ex hujus optimi codicis vestigiis legend. videtur, *an ad suam revertetur vitam? quam? aut ubi honeste tractatam?* Quam tu vitam dicis, inquit adversarius, aut ubi usquam gentium honeste is vitam egit? Est qui velit pro tractatam legere *traductam*. Cave audias. Lucret. lib. v. 'Maltaque per cœlum solis velventia lustra Volgivago vitam tractabant more forarum:' hoc est, agebant, traducebant. Græv.

At hic quidem ante oculos vestros] Cur hæc lectio placuerit posterioribus præ illa, quam habebant edd. alie, nam *hic quidem*, vix decerno. Certe quam illud nam exstare deprehendam in tribus meis Mss. et vis vocale sit aptissima, ego hoc præterierim merito. Gronov. Lamb. et Grut. edd. *at hic quidem*. Nam *hic quidem* rescripsi optimorum codicum et meorum et Gronovii, ac omnium edd. antiquiorum ante Lambinianam

æde. Græv.

Nam indemnatum necasti] Pith. *indemnatum vocasti*: Lamb. ed. *cum indemnatum vocasti*. Sicut ante repotam nam perperam immutatam, sic hic auctoritate codicis. Erf. nam deleo: commode enim potest abesse, et illa particula deleta rotundior erit oratio. Græv.

§ 24 *Ut exaugeatur indignitas negotii*] Hæc est scriptura Erf. Pith. et Duisb. Vulgatæ, *ut augeatur indignitas negotii*? Jam *exaugere* pro *augere* non semel ante usus est horum Rhetoricorum parens. Græv. Vid. Gronov. supra ad cap. 13. Burm.

Ut ad nostram quoque personam referamus subjectionem, sic] Liber unus Ms. habet *fit sic*. Lamb. Hoc etiam invenio non modo in Pith. et Cauch. sed in antiquioribus Victoriana edd. in quibus tamen *sic fit*. Sed in prima et Mediol. *sic faciamus*: edd. Ascens. Hervag. *subjectionem, sic fit*: Nam: edd. pr. *subjectionem, sic faciamus*: Nam. Victor. et vulgg. *subjectionem, sic*: Nam. Græv.

At cum parva manu, tum] Legend. fortasse est, *at cum parva manu cum prodiremus, &c.* Lamb. Edd. *at cum parva manu tum prodiremus*, ut legendum censuit Lambinus, legitur in Duisburgenal: sed Pith. *at cum parva manu tum prodirem*: Erf. et Cauch. *at cum parva manu tam prodiremus*. Forse, *at cum tam parva manu tum prodiremus*. Græv.

Locum quoque inimicissimum] Liber unus Ms. habet *locum quoque immunissimum*: et supra, ubi est *conveniret*, libri Mss. habent *convenit*. Lamb. Pith. *locum quoque inimicissimum habeamus*. Duisb. *locum quoque munimicissimum tunc habebamus*: al. *locum quoque immunissimum habebamus*, ut Lamb. in margine: notavit idem legendum forte *iniquissimum*. Græv.

Neque erat quo vitam prodiceremus] In uno juveni qui, quod et doctius opinor, quam ut ab sciolo potuerit

existere, et vulgatam est mera ejus interpretatio. Ad Att. II. 11. ' ut sit qui utamar.' Gronov. Mss. nec erat quo vitam producerem: Pith. nec erat, quo vitam militum producerem: Ms. unus Gronov. nec erat qui vitam produceremus. Græv.

Ex videbar eos accepisse conditione, ut quod possem] Mss. omnes repetant pronomen, ut eos quoad possem. Gronov. Vennetius Erf. et Lamb. ed. ut eos videbar ea accepisse conditione, ut quoad possem: sed eos repetunt etiam Erf. Pith. meus, et Gronovii Mss. quod non putavi emittendam. Græv.

CAP. XXV. Neque omni hoc, et non omni, &c.] Videntur hæc ex Demosthenis Oratione pro Ctesiphonte expressa: Οὐ γὰρ ἄσπρα μὲν, ἀλλ' οὐκ ἔπρασα· οὐδ' ἔπρασα μὲν, ἀλλ' οὐκ ἐπέσβευδάμην, &c. id est, Non enim dixi quidem, sed non decrevi: neque decrevi quidem, sed non obii legationem, &c. Lamb.

§ 25 Inconsiderata laborum perpessione] Quidam libri habent dolorum perpessione: sed parum refert, nam etiam apud Græcos πόρος utrumque significat dolorem et laborem. Lamb. Adstipulator his Lambini libris etiam Duisb. Græv.

CAP. XXVI. In patriam cujusmodi, &c.] Si libros nostros Mss. sequimur, vox addenda est una, altera transponenda. Pall. enim omnes et Brull. hæc pacto: Modo in patriam, &c. Gruter. Cum Palatinis consentiunt Erf. et Pith. Cur præstantissimos libros negligamus, quamvis vulgatam possimus tueri? Græv.

§ 26 Immo invenisset modo] Fatue editi a Lambino si invenisset. Stultus adhuc, nescio quis Capola emendat, si invenisset modum. Nostrum hæret in plerisque impressis, firmiterque Pall. nisi quod nonnulli, imo invenisset modo: nihilo pejus. Gruter. Medicæ cum alio invenisset. Gronov. Lamb. ed. immo invenisset modo. Invenisset non legit tantum Gronovius in

Medicæ, sed ipse quoque invenit in Erf. et Cauch. Nec longe abit Pithæi, in quo est: immo invenisset modo. Græv.

Hoc facile perfici posset] Verbum perfici abest a nonnullis libris Mss. Lamb. Duisb. facile perfici posset. Mallem potuisset. Lambinus notat in nonnullis non legi perfici: at in Cauchiano non habetur Hoc facile. Græv.

Eam quomodo] Vid. Perizon. ad Valer. Max. III. 2. ext. 4. Burn.

At ea post ipsius, &c.] Reposui illud est valente Pal. 2. ac 6. item Gembl. et Lillensi: nam Pal. 2. ac 4. at ea. Lambinus non contentus, nihil addere auctori, detraxit ei adhuc voculam ea. Gruter. Sed at tuncur Pithæi et alii codd. et his proxime accedens Erfurtensis, in quo est ea. Sed Lamb. ed. plane delet at ea. In multis edd. veterioribus nec est nec at reperitur. Græv.

Cum ad electius verbum accedat] Notabile est, quod in Medicæ legatur cum affectantius verbum accedat. Gronov. Erf. cum affectis verbum accedat: Cauch. cum affectantis verbum accedat: Duisb. cum ad electius verbum accedat: Medicæus, notante Gronovio, cum affectantius verbum accedat. Cauchius conjiciebat, cum affectatius verbum accedat. Sed affectata verba hodie norunt Itali, sed non veteres Romani. A vulgata non recedo. Græv.

CAP. XXVII. § 27 Et illud præterea, quod te rei militari infrequentem tradidisti] Liber Ms. unus habet, quod te tribuni infreq. rei militaris tradiderunt: quæ fortasse recta scriptura est. Lamb. Emendatio hujus loci nata a Pal. 1. alluduntque fere ceteri: sed totidem literis ita quoque concepta est isthæc lectio in Brull. in Gembl. LH. item Fabr. et Persini in hunc diem legimus, quod rei militaris te infreq. reddidisti. Gruter. Erf. Et illud præterea, quod et rei militaris infreq. tradiderunt: Pith. illud præterea, quod

4-ra militari te infreq. tradidisti: eod. Et illud pateras, quod rei militaris te infreq. reddidisti: al. Et illud prateras, quod te rei militari infreq. tradidisti. Græv.

Fecisse suspicionem] Reclamantibus libris omnibus, *fecisse suspicionem* legendam puto; quamquam 'facere suspicionem' usurpavit in Orat. pro Phœto, nisi etiam locus ille mendosus est. Lamb.

§ 36 *Ad brevitatem conjunctio*] Repeto dnd *novus, est apposita*. Mendosi autem sunt hoc loco vetusti aliquot codices, in quibus scriptum est, ut in vulgatis, *brevitatem parit conjunctio*. Mendam autem natum est ex eo, quod, cum ab aliquo librario ita scriptum esset, *ne satietatem pariat, ad brevitatem*; alius librarins postea, cum hunc librum describeret, ad posteriorius, sive prudens, putans esse supervacaneum, sive imprudens, duarum syllabarum similitudine in errorem inductus, omisit: postremo semidoctus aliquis, cum videret aliquid deesse, addidit verbum *parit*. Lamb.

CAP. XXVIII. *Aut commiserationis*] Hæc absunt a duobus eodd. Mss. quare vel delenda putant quidam, vel legendam *aut commorationis*. Ego nihil muto. Lamb. Recte Erf. et Pith. *aut miseracionis*. Vulgo *aut commiserationis*. Ignorant scioli, idem esse *miseratio*, quod communius dicitur *commiseratio*. Sic in Oratore Tullius dixit 'miseratione iudices permovere.' Mox idem Erf. plurimum verborum *iteratio*: sed Pith. *plurimum verborum iteratio fit*. Græv.

Tumultus C. Gracchi, tumultus demosthenes et intestinos comparat] Erf. *tumultus Gracchi, Gracchi tumultus dom. et intest. comparat*. Rectius et magis ad hanc figuram apposite, repetitur *Gracchi*, sed Pith. pro *Gracchi* scribit *Gracchus*. Mihi videtur reliquias horum commentariorum scriptor, *tumultus Gracchi, Gracchi tumultus dom. et int. comparant*. Juvenalis, 'Quis

tulit Gracchos de seditione querentes?' Vulgata tamen retineri potest, si delecta distinctionem post *Gracchi*, quæ est in omnibus eod. Vis sane hujus exempli non tam in iteratione vocis *tumultus*, quam *Gracchi* posita est. Idem.

In contrario causæ] Fortasse legend. *in contraria causa*. Lamb. *In contrario* hic accipitur, ut *vulgatus* et *contrario*, aut *contra*, pro quo pessime multi *e contra*, quod nescit Latium. *Vulnus magis effluit causæ*, est, magis vulnerat causam, et deteriorem efficit. Græv.

CAP. XXIX. § 39 *Vos me, quo pacto, &c.*] Medicus cum altero *vos me vestro, quo*. Id mihi videtur vere antiquum: h. e. qui jam velut per deductionem vestro sum factus. Plane ut Campani ad Patres Conscriptos, 'Quandoquidem nostra tueri jura vi non vultis, vestra certe defendetis. Itaque populum... divina humanaque omnia in vestram populique Romani ditionem dedimus; quicquid deinde patiatur, deditici vestri passuri,' spud Liv. VII. 31. Ovid. Met. VII. 507. 'Ne petite auxilium, sed sumite, dixit, Athenæ; Nec dubie vires, quas hæc habet insula, vestras Ducite.' Gronov. Erf. Pith. Duisb. *Vos me vestro, quo pacto, &c.* quod et Jac. Gronovius in duobus vidit Mss. et probavit. Edd. vulgg. *Vos me, quo pacto*. Græv.

Quisquid libet statuite, edicite: obtemperabo] Vulgg. sic habent, *statuite, dicite: atque obtemperabo*. Ego *edicite*, quod reperi in duobus libris Mss. reponendum curavi. Copulationem atque in uno codice antiquo non reperi; Neet tamen retinere: olet enim nescio quam Latini sermonis consuetudinem, antiquitatis plenam. Lamb. Erf. *quidlibet* (quod etiam est in Cench. Duisb. *quodlibet*) *statuite, dicite, atque huc parebo*: Lamb. ed. *quicquid libet, statuite, edicite, atque obtemperabo*: alia ejusdem editio, *quæ*

quid libet, statuite, edicite, obtinere. Sane rō atque non est delendum. Veteribus enim, comicia præsertim, sumptissime est, statim, confestim, illico, ut multis exemplis viri docti ostenderunt ad Plautum. Virg. Georg. 1. 'Si brachia forte remisit, Atque illum in præceps prono rapit alveus anni.' Græv.

§ 40 *Quæro, quoniam te digno, &c.*] Pal. 4. *quæro jam quo te digno, &c.* sed magis placet quod inveni in Pal. 2. et 3. *homo omnium mortalium? nam quo te digno, &c.* sine voce *quæro*. Græter. Ms. *quæro jam quo te digno*. Duo al. Mss. non agnoscant *quæro*: et rectius poterat abesse sine detrimento sententiæ, quin brevior et efficacior sic erit sententia. Duisb. *quæro nam quo te digno*: Erf. *quæro nam te digno moribus tuis*. Græv.

CAP. XXX. § 41 *Relinquitur in audientium iudicio, sic: mihi*] Quidam liber Ms. habet *relinq. inchoatum in aud.* quæ scriptura magnopere mihi placet. Lamb. Pall. aliquot, item Tosanus, Brail. Fabr. *relinq. inchoatum, sic mihi tecum*. Non probem. Græter. Erf. *relinq. inchoatum iudicium si*: Duisb. et nonnullæ edd. *relinq. in aud. iudicium sic*. Græv.

CAP. XXXI. § 42 *Si quis de adversario dicat*] Mss. tres eodem modo nunc procedunt, quo ante, *si quis, de adv. cum dicat, videte nunc, inquit*, ut etiam notat Lambinus. Gronov. *Si quis de adv. cum dicat* Erf. Duisb. tres Gronoviani, et Lambini editio: in vulgatis cum omittitur, perperam. Nam in præcedentibus eodem modo, quod et Gronovius annotavit, loquitur. Græv.

Plagiosippus iste] Adr. Turnebus legendum putat *Plagioxiphus*. Ego *Philoxiphus*. Philippum significari puto. Lamb. *Plagiosippus iste*] Ita maxima pars Pall. quippe unus atque alter *Plagioxippus*, quomodo Brail. et Petrelani, sed unico p, Fabr. *Plagioxiphus*, quod placuisse Turneba

refert quidem heic Lambinus, sed tacet ipsemet Advers. xx. 25. ubi alias potius conjecturas suas producit. Græter. Erf. Caneb. *Plagioxippus*: al. *Plagioxiphus, Plagiosippus*. Acerbissime dictam diu arbitratus sum in Philippum oratorem, qui profure et plagiaro et impio mordetur acriter: plagium igitur furtum quo ei obijci censebam, ut et lib. 11. de Oratore in jocis. Nunc scribendum censeo *plagosus fuste*, aut *plagosus iste*, quod quidem omnium maxime mihi probatur. Nam de adversario loquitur, a quo vapulavit, qui sensus et e priore emendatione efficitur. Ita Turnebus, d. l. Græv. Priscian. in Gramm. pag. 379. *plagioxippus* legit. Burm.

In laudando, aut in corpore, aut in animo, aut in extraneis rebus] Erf. in *laudando corpore, aut in animo aut extraneis rebus*. Optime sane. Particulam in omisit etiam in ed. sua Lambinus, et primum aut Duisb. Græv.

CAP. XXXII. § 43 *Nec tam facile ex Italia materis Transalpina*] Sic legendum, et ita edidit Paulus Maurentinus. Est autem *materis*, genus telli Gallici. Sisenna, 'Gallia materibus, Sævi lanceis configunt.' Lamb. Erf. *nec tam ejus faciles ex Italia materis*: ed. Crataud. *nec tam facile ex Italia armatura*. Annotavit hic P. Pithæus: '*materis*: sic in vet.' Sed in margine emendatum erat *Armatura*, sicut et in altero diserte legebatur, sed male. Vide Nonium cap. de Genere Armorum, et Turneb. Advers. ix. 7. Materes erant arma Gallica. Græv. Vide ad Liv. vii. 24. Burm.

Rem simplicem assumam circumscribens elocutione] Tres Mss. Erf. Caneb. Duisb. rectius scribunt *assumpta*. Nam res simplex non assumitur, sed elocutio, sive, ut in Erfart. legitur, oratio, qua rem simplicem circumscribitur, assumitur. In solo autem Erf. est *oratione*. In sequentibus aut *perconversione*, recepi ex Pith. aut, quod in

vulgatis desideratnr. Grav.

§ 44 *Sicut a poetis, in quendam extractum numerum*] Gulielmus malebat cum Lambino, *sicut ad poeticum*: et vero in Pal. 2. et Fabr. erat, *sint ad poeticum quendam extracta num.*, quod maluerim, si modo quid venit mutandum. Gruter. Mei non recedunt ab editis, nisi quod in Erf. legatur *sic pro sicut*, hoc modo: *sic a poetis in quendam extractum num.* Lamb. ed. *sicuti ad poeticum quendam extracta num.* Verissimam tamen censeo lectionem esse Pal. 2. et Fabriciani. Grav.

CAP. XXXIII. *Non illa te nuptiales tibiae*] Quidam putant hic legend. *nuptiales teda*. Sed cum in tribus codd. Mss. Memmianis, et in Nicotiano, et in ceteris reperiam scriptum *tibiae*, nihil censeo mutandum: et tamen *teda* valde probarem, si quis liber vetus comprobaret. Lamb. Pith. *non illa nuptiales te tibiae*. In Pithœi libro magister interpretatur *tibiae cantilena*. Hymenæi et Fescennina carmina canebantur ad tibiae. Vid. Casp. Bartholini de Tibiis Veterum, II. 12. Grav.

CAP. XXXIV. § 45 *Malitia nocentium exaruerunt*] Edd. *malitia nocentium exaruerunt*. Græv. *Revirescunt*] Duo libri Mss. habent *revirescent*. Lamb. *Exaruerunt, virtute optimatum revirescent*] Est a Pal. 4. et 6. neque recedit Bruil. quam quod la *revirescunt*. Grut. Pith. quoque *exaruerunt*, sed et idem *revirescent*. Al. *virtute optimatum revirescunt*: edd. *virtute optimatum revirescunt*. In Erf. hic eat notatu digna trajectio. Hic enim in illo est ordo: *Difficillimis adspiravit: Gravandi causa sic: Nam cum canes fungantur officiis laporum, cuiusmodi praesidio pecuaria credemus? Per argumentum tractatur arnandi causa, sic: Aliquando rei-publicae rationes qua malitia, &c. usque, cum translationes una aut plures frequenter ponuntur a simplici ratione ductae, cum a persona aut loco, &c.* Græv.

§ 45 *Pecuaria credemus*] Legendum putant quidam *pecua credemus*, seu *pecuda*: quia veteres, inquit, teste Nonio, dicebant *'pecua'* et *'pecuda'*, et in singulari *'pecu'*, ut *'genu'*, seu *'pecuum'*, unde *'pecuarius, a, um'*, ut *'res pecuaria'*. Ego nihil muto. Lamb. *Cui praesidio pecua credemus*] Ita aperto Pal. 4. nisi quod is adhuc *quo praesidio*. Pal. 6. habet *peculia*: reliqui *pecuaria*, ut vulgata. Scripsi etiam *funguntur*, fide Pal. 1. et 4. nam Pal. 6. *fungentur*: Bruil. *fungentur*, non, ut editi prius, *fungantur*. Gruter. Mss. nostri *pecua* quoque toentur: nam Erf. et quidam Mss. alli, *quo nam praesidio pecua credemus*: al. *quo praesidio pecua credemus*: al. *cui nam praesidio pecuaria credemus*. Græv. *Cui praesidio pecua credemus*] Leid. 1. *quorum pr. 3. quorum jam*: 4. *quo jam*: sed Voss. omnes et Leid. 2. *cuinam pr.* Verissime, atque sic edd. Med. et Omnib. praebent. *Pecora* Leid. 1. 3. *per tuta* 4. *penuria* Voss. 2. In ceteris *pecuaria* cum edd. vett. An *pecua tute vel rite? Oud.*

Ut, siquis Drusum, Graecum, Numitorem, &c.] Adr. Turnebus Adversa. xx. 25. legendum censet, ut *siquis Drusum, Graecum, Numitoremque obsoletum dicat*. Ego sic, ut *siquis Drusum, Numitorem obsoletum dicat*: nam vocem *Graecum* ex annotatione natam esse arbitror. Lamb. Repraesentavi quod repereram in Pal. 4. restabatque item in Bruil. quippe Pal. 6. *nitorem. Nitior obsoletus* dicitur, quemadmodum *'Est honesta turpitudine pro bona causa mori'* apud P. Syrum. Turnebus xx. 25. legendum credidit, *numitoremque obsoletum*. Recepta lectio, *Numitorem obsoletum*. Gruter. Erf. et al. Mss. *Drusum, Graecum, Numitorem obsoletum*: al. *Drusum Graecum Numitoremque obsoletum*: al. *Drusum Graecum numitoremque obsoletum*: al. *Drusum, Graecum minitorem obsoletum*. *Numitorem* de homine seditioso dictum accipio

ex eo, quod Numitor eum suo nepote coortus in Amulium, regio ipsam exturbavit. Ego tamen hic quoque potius veteres libros secutus legendum crediderim, ut si quis Druzum, Gracchum, manitorumque obsoletum dicit. Nam Gracchum constat, ut Plutarchus in ejus vita scribit, a viarum munitione plebis Romanæ gratiam emeritum fuisse. Ita Turnebus. Sed est Gracchus aut Drusus dicatur minor obsoletus, causam nullam video. Nihil etiam hæc facit 'honestatutudo' Publii. Est locus pœditiæ, qui sine ope melioris codicis, quam adhuc visus est a doctis, non potest corrigi, et explicari. Pith. in uno Ms. invenit manitorumque obsoletum, in alio manitorum obsoletum. Addit utrique Ms. adscriptum fuisse, sed primo alia manu, 'locum fustidiam sicut olietam.' Græv.

. CAP. XXXV. § 47 Is oportet istum maximas penas dedisse solit] Vox vellet non est in Pal. 4. aut 6. matatque oportet in optet: neque secus Brill. forsitan melius. Gruter. Erf. is oportet ut optet istum maximas penas dedisse, ne iste; non male: al. Mss. is optet istum maximas penas dedisse. Græv.

. Quare L. Cassi, et testem] Erf. quare causi et testem. Pithæus notaverat, primum scriptum erat, uti liber excusus habet, deinde emendatum est lege Cassi: adnotatum in margine al. legi Legi ticia. Alterum exemplar habet, quare et me testem. Græv. Quare, Laci Cassi] In quibusdam Mss. Quare L. causis corrupte legitur; ex quo Lamb. in causis efficit: nomine tamen non abjecto, quod mansit in impressis, et Mss. aliis. Nam in Leoniciensi ed. integra lectio tota est. Quare, L. Cassi, et in causis, &c. quo modo excudi curavimus. Brut.

Suum cuique tribuens officium, separatim res, &c.] Est a Pall. isdem et Brill. quibus accessit et Pal. 5. Hæc quoque impressi separat et res, &c. Græv.

Firmant Erf. Pith. Duisb. murgæ Cratesdri. In Erf. est etiam unicusque. Græv. Separatim res dividit plures] Edd. separat et res dividit: Duisb. et separatim dividit plures: Lamb. ed. separat et in res dividit plures. Idem.

CAP. XXXVI. § 48 Quod eos minime offendat, &c.] Cauch. quod eos, aut quos ei diligunt aliquod in errato voce reprehendere videntur. Puncta supposita in verbis quod et aliquod notant ultimam litteram esse delendam. Erfurtensis concessit vulgaris, nisi quod in his cum in aliquo errato, cum in illo non reperitur. Non inapte Cauch. et Duisb. aut quos ei diligunt utique in errore; sed in Duisb. adjicitur cum, in Cauchiano prætermissum. Idem.

. Si primo coitu] Id est, si primo conventu et coitu, quod valet, si prima actione condemnassetis. Atque ita hunc locum declarat Adr. Turneb. Advers. xx. 26. Lamb. Bene interpretatur Turnebus Advers. II. 28. qui adatur. Gruter.

. A vobis erat afutura, cum invenissetis] Vulgo abfuturam. Argute Erfurtensis, qua longe a vobis aberat, afuturam cum invenissetis. Defendum videtur cum. Vituperationem, que longe a vobis aberat, afuturam, hoc est, in quam nunquam falsissetis incursuri, contraxissetis. Græv. A vobis erat afutura, cum invenissetis] Mss. quinque et octi. pr. a vobis aberat. Deinde afutura cum invenissetis Leid. 1. B. Voss. 2. Afutura decet ed. Omnib. Sed in Voss. 1. 3. Leid. 4. ed. Med. afuturam cum invenissetis. Puto vere conjectio Grævium, a vobis aberat, afuturam cum. Ond.

. Ut timidi atque ignavi] Ab Erf. abest ut timidi. Pith. ut timidi et ignavi. Forte scripsit auctor hujus libri timidi atque ignavi putantur. Græv. Ut timidi atque ignavi putantur] Miræ variet Leid. 3. habens eam e., q. l. a. e. aberat, vituperantur timidi atque ignavi existimantur

entis? Oud.

Ac reipublica perniciem retinetis] Libri illi nostri tres, ad reipublica perniciem; quod satisfaciebat Gruterus. Sic et Erf. et Duisb. Verisime Lambiniana, ac ad reip. perniciem retinetis, nisi quod pro ac scribat atque. Non nescio vulgatum posse defendi, sed quia repugnant libri, his maiori obsequi. Grav.

CAP. XXXVII. § 49 *Ut quod erit commotum licentia, id laude mitigetur]* Non damno. Sed adeone inops verborum auctor iste fuit, ut ab illo mitigare non potuerit discedere? Certe ita habent codices scripti; sed inter nos excellens iste Medicæus quantum abii? *Quod erit commotum licentia, id comprimitur laude.* Hæc non videntur ab tenui homine venisse, sibi optime respondentia, quum 'aspera mitigari' infra dicat, et ante ponit 'acrimoniam mitigatione leniendam.' Gronov. Medicæus, notante Gronovio, ut quod erit commotum licentia, id comprimitur laude. Scribe, comprimatur laude: aut delendum est ut cum Erf. et Duisb. Pro erit, in Pith. et non nullis edd. erat, ut scriptum fuerit olim, quod erat commotum licentia, id comprimitur laude. Grav. *Ut quod erit commotum licentia, id laude mitigetur]* In duobus Mss. Gryphii sic legitur, quod erit commotum licentia, id laude constituitur; quæ non mala lectio est. Contrarium enim constituere est verbo commovere: sumpta similitudine ab aqua, cum, sedata tempestate, nescio quo pacto constituta quiescere videtur. Id est Græcia *συμριπνύου*, ni faller. Brut.

Ut et illi qui, &c. dicimus, amici eorum et veritatis esse videamur] Suffridus ait exstare in Erf. veritatis assertores esse videamur; quod et a manu recenti in Pal. 6. Prius enim scriptum in illo, ut et illi qui, &c. dicimus, tamen tam sententia eorum qui dicunt, quam de quib. dicitur vera habeatur:

quomodo item tenet in Pal. 4. et Bruil. qui utriusque superscriptum habet, tamen tam ipse veris esse videamur, quam, &c. Gruterus. Lamb. et Grat. edd. ut et illi qui dicunt: Mss. et edd. amici eorum et veritatis esse videamur: Duisb. tum etiam reverti videmur: margo Cratand. et ipse reverti videamur. Quam varie legatur in Mss. vid. in notis Gruteri. Falsum est in Erf. quem ipse tractavi, legi veritatis assertores, quod in alio libro procul dubio invenit Suffridus. Nam in Erf. sic pulchre legitur, ut et illi, qui dicunt, a culpa absint, et nos, qui dicimus, tam et ipsorum, quam et veritatis amici videamur: cui codici lobens subscripsit. Grav. . . Amici eorum et veritatis esse v.] Voss. 2. tamen et am. 4. &c. Voss. 1. Leid. 2. a. ipsorum, &c. Voss. 3. ipsorum et veritatis videamur amici: sed Leid. 1. a m. pr. et 3. dunt et nos tamen, q. d. et ipsos reverti et veritatis assertores e. v. Leid. 4. e. n. q. d. tum ipse reverti esse vid. ed. Med. e. n. q. d. amici cum ipsorum, tum veritatis e. v. Logo e. n. q. d. tamen et amici ipsorum, et veritatis e. v. Si quis e Leid. 1. assertores inserere velit, per suo licet. Oud.

Stultitia vestra est qui, quod erat in vestra pot.] Ita Pal. aliquot, et Bruil. vulgata enim, quia quod. Gruter. Erf. *Stultitia vestra.* Quid quod erat in vestra pot. Sic longe hæc erunt acriter. *Stultitia vestra* pertinet ad præcedentia, ut totus locus sic sit legendus: *erratis, et frustra falsa spe jam diu detinetur stultitia vestra.* Quid? quod erat in pot. vestra. Accedit ad hujus vestigia Pithæi codex, in quo scribitur, *stultitia vestra id, quod erat, &c.* Quod nec ipsam est inaptum. Td est quod vulgatas obidet, *stultitia vestra est*, in tribus meis Mss. non extat. Duo sunt reprehensionis capita, unum quod inani spe tam diu sua stultitia passet sint sibi illud, alterum quod ab aliis petierint, quod ipsi potuerint per se consequi. Itaque

merito distinctis codicis optimi Erfurtensis recipitur. *Grav. Stultitia vestra est, qui, quod*] Apage *rd est*, quod in nullo meorum compareret codice, nec ed. Omnib. præter Leid. 3. in quo *est quia, quod*. In ed. Omnib. etiam *quia*. In Med. *quia id quod*: sed bene Voss. 1. 3. et Leid. 2. *stultitia vestra id quod*. Malim autem sic, quam cum *Gravio delinimini stultitia vestra, qui vel quid? Ond.*

Ista tamen amicitia, tametsi vereor quomodo accepturi sitis, vos me privastis] Et cur hinc expelli meruit, quod est in quondam editis et omnibus certe tribus nostris scriptis, *tamen dicam*, notavitque Lambinus? An repetitio *vos tamen* potest efficere, ut non sit perfectissima hæc *phorisi? Ista tamen amicitia (tametsi vereor quomodo accepturi sitis, tamen dicam) vos me privastis*. Illud *dicam* non potest abesse, ut quod solet adicere auctor. Hoc lib. cap. III. 'Non ausim dicere, sed tamen vereor ne qua in re laudem modestiæ venentur, in ea ipsa re sint impudentes.' Poterat ibi tertium verbum omisisse, ut intelligeretur 'suspectos agere,' aut simile. Pro Plancio, 'Timide dico, sed tamen dicendum.' Porro illud *tametsi* eum sequente *tamen* non potest ab hoc auctore abigi, ut quod et in Cicerone passim legitur, tam ab nostro adhibetur supra cap. 20. et 21. et denno mox seq. cap. et 51. Gronov. Grut. et edd. recentiores, *tametsi vereor, quomodo acc. sitis, tamen dicam, vos me*: in duobus tamen Mss. Pith. et Duisb. non habetur *tamen dicam*. Sed Erf. et Cauch. *ista tamen amicitia, tametsi vereor, quomodo acc. sitis, tamen dicam, vos me privastis*: quod et in Cratandri aliisque vetustioribus, nec non in Lambiniana, reperitur, quod Gronovius etiam observavit, et adstruxit. Hæc verba *tamen dicam* primus deletit P. Victorius. Pro *vos me privastis*, Erf. *vos privastis*. Est et in nonnullis vetustioribus edd. *privastis*; nisi quod

me retineant. Grav. Tametsi vereor quomodo accepturi sitis] Hic duo verba adiecimus, tamen *dicam*, quæ in vulgatis fere omnibus absunt, et leguntur in duobus Gryph. Mss. et Leonic. ed. Eodem autem modo et Lamb. edidit. Brut.

§ 60 *De qua posterius*] Sic legendum, non ut in vulgatis, *superius*: nam posteriore loco de eo licentiæ genere præcepit, quod assimulatio; seu assimulatione, et astutia quadam constat: priore loco de ea licentiæ, quæ per acrimoniam tractatur. *Lambinus. Duisb. quam posterius diximus*: edd. multe, *de qua superius diximus. Posterius* asserunt etiam tres nostri Mss. *Grav.*

CAP. XXXVIII. *Deminiatio*] Ita hoc loco, et *Deminiatur* paullo post, atque alibi semper, legitur in duobus Gryph. exemplaribus vetustioribus: quemadmodum veteres grammatici docent legendum. *Brut.*

Cum aliquid esse nobis aut in iis] Nulli humaniori et qui paulum intentione doctrina hos libros legit, placere potest hæc nescio cuius sic mutantis *maxeſia*, quam sequutus tamen est Gruterus, quam anteriores editi haberent *esse in nobis aut in iis*, quod ipsum firmant bene multi codices scripti, firmant ea quæ de geminari solita præpositione in hoc auctore ostendi. Quid quod præterea imignis ille Medicæus (ut in marginem conjicit Lambinus) *aliquid inesse in nobis aut in iis*, ut II. 33. et 40. Itaque unum saltem restitui. *Gronovius. Erf. qua aliquid ñ esse in nobis*: Duisb. et Medic. teste Gronovio, *cum aliquid inesse in nobis*; et sic Lamb. editio. Grut. ed. *cum aliquid esse nobis*. Credo librarii negligentia in omissum esse. *Grav.*

Quemadmodum ratione vivendi fugatur inertia] Istud malui cum Pal. 1. ac 2. quam quod erat in ceteris, *in ratione vivendi*, aut, *ratione in vivendo*: vulgata, *ratione in vivendo*. Gruterus.

Non invidet hoc alia. Sed quod expressum invento in sola D. Gothofredi ann. 1504. quomodo ratione in vivo fug. mihi unica et verissima videtur manus doctissimi hujus scriptoris; non tantum ideo, quod sic reperiam in tribus meis codicibus, et quod ratio in vivo sic recte opponatur consilio in dicendo; sed etiam quod illud ratione elegantius est, quam ut corruptum videri queat aut debeat. Ut III. 11. 'ratione comparatus.' IV. 17. 'indiget rationis:' quod alius solet augere et dicere *ratione quendam*. Gronov. Erf. *rationis in vivo fulcitur invidia*: Grut. et al. edd. *ratione vivere fugitur invidia*: Lamb. ed. *in vivo ratione fugitur*: Mss. *in ratione vivere: ratione in vivo assertit Erfortensis, Cratandri, aliisque plures edd. quod merito cum Jac. Gronovio amplector. Græv.*

CAP. XXXIII. § 51 E. *causae leonensis*] *Leo Phænicius* habent duo Gryph. B C; quod a me hoc loco non eo appetatum est, quod lectionem vulgatam haud probem; sed quod hanc temere non esse abjiciendam putem. Hec mihi certo constitutum est, nihil nisi plane ineptum et contumendum, in quo variant vetera exemplaria a vulgatis, non cum fide representare. Brut.

Acutus dentes multos] Gomb. Tos. Ildienna, Bwtil. *habens dentes multos*, quod forsitan melius; neque aliter est in Pal. 4. est 6. posset tamen retineri vulgatam, dummodo multos reformaretur in *imptos*. Gruter. In multis Mss. est *habens*, Erf. et Pith. *idem habens* prae se ferunt. Pithæus quoque conjectit scribendum esse *imptos*. Lambinus plane dolevit multos in ed. sua. Græv. Vid. Toll. ad Longin. pag. 241. Burn.

Et superbi re simul et verbis] Ita libri aetate meliores. Vulgata sine copula, *superbia re, &c.* Gruterus. Vulgg. *superbia re simul et verbis invehentur*: Erf. et Dnsh. *et superbia si Delph. et Var. Clas.*

mal et verbis invehentur: margo Cratand. *et superbi re simul et verbis invehentur*: Lamb. ed. *et superbia factis simul et verbis invehentur*. Unde hanc lectionem hauserit, eisdem ignoro. Mox ex Erf. et Cauch. recepi *arma qui contra tolerant, cum in editis sit arma qui contra tolerant*. Sequentia hanc modam desiderant. Græv. *Et superbi re simul, et verbis invehentur*] Ita legitur in libro uno Gryphii et Leonici ed. Alius Gryphii in postremo verbo modo variat, et *invehentur* habet. Alii ita, *et superbia simul, et verbis invehentur*. Secus legit Lambin. ex usitata Latini sermonis ratione, *et superbia factis simul et verbis invehentur*. Vix enim hanc solent disjuncta afferri in superbi hominis fastidio, et insolentia augenda. Itaque aut *re et verbis*, aut *factis et verbis* videtur legendum. Brut.

Per aetatem et vires laborem ferre] Brull. et Pal. 4. *per aetatem, heri laborem*. Vix admiserim. Gruterus. Hi quum sint in collatione Gruteriana non plane infimi, est utique operis pretium adhaerere eis paulatim, praesertim quum et Medicus *per aetatem herium laborem*; adeo ut vix dubitare queam, quin et plures apud Gruterum abierint ab vulgato, quod est recentiorum codicum: qui jure suo et more id confecerunt, quum prave spectarent illud vetus, in quo latere opinor qui *per aetatem servum laborem*, qui scilicet omnino est gravissimus ac minime tolerabilis, ut la tertia Agraria dixit, 'praedia libera vel serva,' et 'servas arbes' Livius. Gronov. Tres Grut. *per aetatem heri laborem ferre*: Medic. *per aetatem herium laborem ferre*: tres Mss. Erf. Pith. Dnsh. tuentur vulgatam, nisi quod in Pith. *per aetatem et vires laborem ferre*. Sed Cauch. habet *heri pro et vires*. Græv.

Deripiuntur] Sic legendum potius, quam, ut est in vulgatis, *deripiuntur*: est enim deripere, de aliquo loco ra- Cicero. 5 X

perē; *diripere* autem in diversas partēs rapere et discerpere, seu dilacerare. *Lamb.* Insuper hec Lambinus, *deripiuntur*: alteram enim hec proprium est, ut exemplis aliquot palam fecimus ante viginti aliquot annos, in abimadversionibus ad Senecam. *Gruter.* Pith. *rapiuntur in servitatem*: ed. *Lamb.* in *servitulem deripiuntur*: vere utique Lambinus, quamvis rennunt Mss. Aliud longe est *diripi*, aliud *deripi*; quamvis sæpe librarii eas voces confuderint ac corruperint, ut multis exemplis docet vir summus Nic. Heinsius ad Ovid. *Græv.*

Partim ante pedes constuprantur] Iidem videntur velle *ante aedes*, quod esset in *publico*: sed præferendum vulgatum. *Gruter.* In Medicæo nulum vestigium vel huius vel illius vocis, et forsan debet universa abesse; quæ ferocia et violentia hostilis huc quoque accedant, ut antequam indulgere mortem velit, ludibris quibuscunque et inter hæc stupris quoque prius illudat. *Gronov.* Erf. Duisb. et non nulli Gruteriani, *ante aedes constuprantur*: Medicæus, notante Gronovio, *ante constuprantur*. *Græv.*

CAP. XL. § 52 *De meis promeritis*] Edd. *de meis propriis meritis*. *Mea propria merita* non probant caste et emendate loquentes. Sapit idiotismum linguarum huius ætatis. Optime hic quoque Erf. *de meis promeritis*; qua voce Cicero etiam alibi utitur. In Orat. post Red. ad Quir. 'quare hoc majus est vestrum in nos promeritum, quod non multitudini propinquorum, sed nobismetipsis reddidistis': sed cum eam vocem ignorarent aut librarii aut scioli, mutarunt *promeritis* in *propriis meritis*. Idem.

Coguntur in unum] Præter illud, inventum in Pal. 4. 5. et Bruil. unum in locum. *Gruter.* Multi Mss. et edd. *coguntur unum in locum*. Subscribunt Gruterianis Pith. et Erf. *Græv.* *Coguntur in unum*] Sic solus Leid.

3. Ceteri et edd. pp. addunt *locum*. Leid. 2. cum ed. Omnib. bene c. unum in locum. Vide ad Cæs. B. G. II. 5. copias in unum locum coactas.' Cf. ad Fam. xv. 4. 'coactoque in unum locum exercitu.' Immo mox, 'Suspiciones unum in locum coactæ.' c. 41. 'his in unum locum collatis.' *Oud.*

Infestus in cognatos] Sic tamen in nullo meorum trium reperio; qui omnes *infestus cognatis*, ut in margine Lambinus. *Gronov.* Erf. et Duisb. ut et edd. vett. *infestus cognatis*, quod Gronovius etiam in suis vidit. Al. *infestus in cognatos*. *Græv.* *Infestus cognatis*] Quemadmodam euidit *Lamb.* habent vetera exemplaria manuscripta, a quibus ratio stat et usus Latine linguae. *Brul.*

CAP. XLII. § 53 *Fortuna familiaris rei attenuatissima*] Mss. omnes *fortuna*, et duo *fortuna familiares attenuatissima*, ut Lambinus in ora. Sed videtur fuisse *fortuna familiaris rei attenuatissima*, ut cap. 43. 'republicæ fortunæ.' Mox Medicæus *spatium contentiendi largissimum*: tum peritum quætionibus, partim argumentis. *Gronov.* Duisb. *fortuna familiares attenuatissime*: Mss. duo et *Lamb.* ed. *fortuna familiares attenuatissima*. *Græv.* *Fortuna familiaris rei attenuatissima*] Ita legitur in uno Gryphii Ms. recentiore, et in Aldi et Viet. editione. Alii numero multitudinis, *fortuna familiaris rei attenuatissima* legitur: duo alii Gryphii Mss. et Leonicea. *fortuna familiares attenuatissimo*; quam lectionem probat Lambinus. *Brul.*

In ipso maleficio] Necesso habui istud admittere, ob consensum omnium Pall. et Bruil. nam alioqui non absurde impressi, in ipso loco *maleficio*. *Gruter.* Edd. pleræque, in ipso loco *maleficio*. Gruterianis adstipulantur Erf. et Duisb. *Græv.*

Sumere scientiam] Liber unus Ms. habet *sumere sententiam*; non probe.

Lamb. Passim omnes edd. *sumere scientiam*: at enim *Mss.* nostri persistant in *sumere scientiam*. *Gruter.* Non nulli *Mss.* *santere scientiam*. *Scientiam* probant tres codices optimi *Erf. Duisb. et Cauch. Græv.*

[*Potest in istum casu cecidisse*] *Erf. et Cauch. potest in istum casum cecidisse*. Sed in *Cauch.* in suppositam habet punctum, quod est nota, litteram istam esse delendam. *Idem.*

[*Conueniant maleficiu*] Tollit *Lambinus* vocem *maleficiu*, et ineptam et incommodam huic loco, *Mss.* quidem et vulgatis omnibus reclamantibus, sed approbante ratione: quam et ipsi potiore tanto consensu veterum exemplarium habuimus. *Brut.*

CAP. XLII. § 54 *Non eodem modo*] Sequitur infra, *sed commutate*, id est, commutata ratione dicendi; idque tripliciter, ut mox subjicit, ibi, *Commutablemus tripliciter, &c. commutablemus autem*, nempe modum dicendi. Mendose autem legitur in libris vulgatis, *sed commutare*, cum libri scripti habeant *sed commutate*. *Commutablemus tripliciter, &c.* *Lamb.*

[*Sed commutate: commutablemus tripliciter*] Ex libri *Ms.* auctoritate legendum est *sed commutare debemus*. *Commutablemus autem tripliciter, &c.* *F. Ursinus.* *Sed commutate*] Ita quoque præter *Lambinianos* noster *Pal. 4.* et sic omnino legendum, non *commutare*, cuius patet ex nostra distinctione. *Gruter.* *Al. sed commutare: al. sed commutando.* *Græv.*

[*Cum agatur incolumitas*] Sic restitui fretus auctoritate duorum librorum *Mss.* rejecta vulgata lectione, *cum augetur*; que nata est ex ignorantia Latini sermonis: nam ita loquantur Latini, 'agitur salus reip.' 'agitur vita bonorum omnium;' 'agitur caput;' non 'de salute,' 'de vita,' 'de capite;' quod alibi docui pluribus verbis. *Lamb.* Ita quoque noster *Pal. 4.* non *augetur*, quod in vulgatis posterioribus, et plerisque

Mss. Gruter. Multi *Mss.* et edd. *cum augetur incolumitas*. *Lambino, accedit Erf. Duisb. et Cauch. Græv.* *Cum augetur incolumitas*] *Cum agatur* edidimus, hanc lectionem tribus nostris *Mss.* tuentibus, et *Lambini* editione. *Cum augetur* habet *Aldi* editio, *Victorii, Leoniceni*, omnibus antiquior, sed male, ut ratio docet. *Brut.*

[*Ut pro patria studiose quamvis, &c.*] Lectionem vulgatam retinui, præsertim auctoritate aliquot librorum *Mss.* confirmatam: quam non intelligentes, quidam indocti inelcarunt verbum *pugnet*, iudicantes ita legendum, *ut pro patria studiose pugnet*: sed non viderunt adverbium *studiose* pertinere ad verbum *descendat*, nec *quamvis* positum pro *quantumvis*: ut sit, *descendat studiose* in quantumvis magnam vitæ dimicationem. *Lamb.* Haud aliter omnes nostri: ii tamen, quos contulit *Suffridus* noster, addunt vocem, *studiose laboret, quamvis, &c.* non necessario. *Gruter.* *Suffridus laboret* hausit ex *Erf. Græv.*

CAP. XLIII. § 55 *Quia hæc loquitur*] In duobus legitur *quare hæc*. Ut appareat hunc locum hæsisse in varietate. *Sed Medicus in hæc loquitur.* *Gronov.* *Erf. quare loquitur secum sapiens*: *Pith. quare loquitur sapiens*: *Duisb. Inde hæc loquitur secum sapiens*: *Medic. In hæc loquitur sapiens.* *Græv.* *Quia hæc loquitur secum sapiens*] *In hæc loquitur secum sapiens* habent duo *Mss.* exemplaria. *Quare hæc loquitur secum sapiens* in altero legitur. *Leoniceni* ed. ita habet, *hæc loquitur secum sapiens*. *Lambino* conuenit cum *Aldi* et *Victorii* editione *Quia hæc loquitur secum sapiens*: quam lectionem et ipsi retinuimus, non tamen dissimulantes, nobis nullam ex his probari. *Brut.*

[*Studiose suscipiat*] *Mss.* duo habere video *studiosissime*. Et nescio an non capter eandem in hac voce rationem, qua modo præmisit *studiosissime lau-*

det. Sic certe iterat supra cap. 2. 'Qui hæc omnia intelligit, et idem maxime eligit, et omnia in arte maxime scribenda redigit,' &c. Orat. II. 24. 'ut aut verbis propositis quam maxime gravibus aut oratione, &c. verbis aliis quam maxime possem lectis pronuciarem.' Infra cap. 45. 'Hæc uti maxime convenit, et id est oratoris boni maxime proprium.' Gronov. Pith. et quidam alii Mss. studiose suscipiat. Græv.

§ 56 *His tribus in dicendo commutabiliter modis*] Hæc lectio quum nescio unde in Gruterianam invasisset, secutæ sunt eam et prima hujus urbis, tum Londinensis, tum Basileensis editiones, et haud dubie processura foret, nisi tempus juberet nunc intercedere, et restituere vocem *rebus* in fine, quam agnoscent non editi modo omnes, sed etiam tres scripti nostri: sed et ipsa sic eleganter usurpari solet. Gronov. Mss. et edd. *commutabitur rebus*, excepta Gruteriana, quæ *commutabitur modis*. Græv.

Deinde duplicem, vel sine rationibus, &c.] Meliores libri, ut Erf. et alii, ut Cauchius notavit, rectius scribunt *dupliciter*, ut in præcedentibus *simpliciter*, et non agnoscent *sententiam*: sic enim in illis legitur, *deinde dupliciter vel sine rat. vel cum rat. pronunciare*, sc. rem poterimus. Sic optime respondent hæc iis, quæ præcedunt, 'Cum rem simpliciter pronuciaverimus.' Plane vox *sententiam* aliena est ab hoc loco. *Idem*.

CAP. XLIV. Ergo *hujusmodi*] Inter hæc verba, et ea quæ antecedunt, interjecta fuerant hæc, quæ reperuntur in libris omnibus et vulgatis et Mss. *In hoc libro docuimus, ejusmodi esset exornatio verbi, cui conclusioni nomen est*: ea ego funditus delevi, ut supervacanea, et temere vel a librariis, vel ab indoctis hominibus inculcata. Lamb.

§ 57 *Suo periculo excipiant*] Edd. et Mss. *suo periculo expectant*. Non

hoc est sapientis et fortis civis 'periculum reip. expectare suo periculo,' sed hominis temerarii. Hunc quoque locum restitui ex Duisb. *suo periculo excipiant*: qui suo periculo patriæ pericula subeunt et avertunt, si possint. In Orat. de Provincia. Cons. 'Ardeo incredibili quodam amore patriæ, qui me amor et subvenire olim impendentibus periculis maximis, cum dimicatione capitis, et rursus cum omnia nundique esse intenta in patriam viderem, subire coëgit. atque excipere unum pro universis.' Sic et alibi dixit 'excipere offensioem,' 'injurias.' Græv.

Conservaveris] Medic. *Conservaris*. Max idem et alius et hæc, scilicet nomina amicorum, parentum, et necessariorum. Puto enim id præferendam, non hoc. Gronov.

In hostes immisios medicos. Amisit] Erf. Cratand. Reb. Steph. ac Lamb. edd. in *hostes imm. medicos: unde amisit*. In Erf. est *pro medicos, modum*. Cratand. ed. etiam *pro immisios* scribit *misios*, sed margo *immisios*. Græv. *Unde amisit vitam*] In Gruteri et aliis *unde* omittitur, quod tamen Reb. Stephanus et Lambinus retinuit, et ego id adjecti ex Erf. et aliis antiquis codd. et edd. vett. *Idem*.

Re enim vilissima et perparva] Vocem postremam ita extenuatam nulli in scriptis repari, qui tantum *et parva*, unus etiam *re enim vil. certam et parva*. Gronov. Mss. mei et edd. vett. *re enim vil. et parva max. red.* sed rescripti ex Erf. et Pith. *re enim vil. et parva certam et max. red.* ad quam scripturam proxime accedit unus Gronov. et Cratandri editio, *re enim vil. certam, et parva max. red.* Recentiores, *re enim vil. et perparva max. red.* Græv.

Pro republica debere accedere ad periculum] Lambinus *debere accedere ad per.* sed præter Mss. qui mirifice hæc variant, Bruil. servat *docere*, quod placuit Gulielmio. Pal. 1. habet *pro*

rep. debere suscipere periculum: 2. pro rep. deberamus accedere, suscipere periculum: 3. pro rep. dixerit suscipere periculum: prope debere accedere ad periculum; quod et fuit initio in Pal. 6. sed mutatum ad faciem vulgatæ. Pal. 5. *pro rep. debere vel suscipere vel adire periculum.* Gruter. Erf. et Duisb. augent librorum varias scripturas, in notis Gruteri exhibitas: in illis enim est, *pro rep. decere accedere periculo.* Græv. *Pro repub. debere accedere]* Aut, ut Lamb. edidit, *debere accedi,* legendum est, aut, ut nos, *decere;* quod scriptum exstat in duob. Mss. Gryph. vetustioribus. *Brut.*

§ 58 *De qua producti sumus]* Fortasse legend. *prorecti sumus,* ut supra lib. I. sed neque hic, neque illic quidquam mutandum censeo. *Lamb.*

CAP. XLVI. § 59 *Qui tadas cadentes accipit]* Lambini *ardentes* exstat in Pall. aliquot, sed alii retinent item alterum. Pal. 5. præterea ac Bruil. præferunt *cadentes,* quod rectum esse posse annotavit Gulielmus. *Gruter.* Erf. *qui tadas cadentes accipit.* Cratand. et Lamb. edd. *qui tadas ardentes accipit.* Græv.

Cum de cursoribus disseruimus] Hæc præter libros nostros est, qui habent vel *asserrebat,* ut Medicæus, vel *asserrebamus,* ut duo alii, quodcunque sit. Certe sic et Stephauica Victorii, et mutavit Lambinus. Gronov. Omnes mei et Gronoviani, *asserrebat.* Meus Ms. nec non Medicæus, notante Gronovio, ed. prima Mediol. Cratandri, Ascens. Rob. Steph. *asserrebamus:* sed tamen P. Victorii Veneta, Juntina, Hervagiana, C. Steph. Paul. Manutii, Lamb. edd. cum vulgatis recentioribus *disserrebamus:* a quibus non discedo. Græv.

Idoneus ad eas utilitates et aptus quæ, &c.] Has duas voces, et *aptus,* non reperi in libris Mss. duobus. Omnino etiam si in eis reperirentur, delendæ tamen putaræ, ut supervacaneas, et inanes. *Lamb.* Delevi

duas voculas, et *aptus,* repertas tantum in uno Pal. cum haberemus *sax:* sed neque exstat in Bruil. *Gruter.* Edd. vetustiores, *idoneus ad eas util. et aptus, quæ.* Grutero subscribunt nostri codices quatuor. Græv.

Quod minus est verisimile] Sic est legendum, libris omnibus invitis: sed velim supra etiam legi, *Hic probabilius, &c.* Sententia autem hæc est, id quod minus est verisimile, nempe hominem quantumvis sollertem et ingeniosum, sine doctrina virtutem consequi non posse, factum est probabile eo simili, quod sumtum est ab equo, qui, si sit indomitus, quantumvis sit generosus natura, equiti utilis esse non potest. *Lamb.* Lambinus libris omnibus reclamantibus suppositit *minus* non necessario. Gulielmus rectius putabat scripturam a Sniffride erutam, ac *magis, &c.* Gruter. Lamb. ed. invitis libris omnibus, *quod minus est verosimile.* Græv.

§ 60 *Id enim perspicuum est de primo similitudinis verbo]* Aliter scriptum in duobus Gryph. libris invenitur, *Id cum persp. est, de primo sim. verbo sumetur.* Mox alterius est clausula principium, *Apertius dicendi causam, &c.* Lambinus, non discedens a lectione vulgata, principio periodi, quæ mox sequitur, verbum *sumitur* annecit, ita, *Sumitur apertius, &c.* Certe in editione Ald. Victor. aliorum, vox *sumitur* abest, quæ legitur in omnibus Mss. et in Leon. exemplari. *Brut.*

CAP. XLVII. *Sumetur et apertius dicendi causa similitudo per, &c.]* Secutus sum Pall. omnes, Bruil. Lil. et Persini codd. *Gruter.* Erf. et Lamb. ed. *sumetur et ap. dic. causa simile: Duisb. sumetur et ap. dic. causa simile dicitur.* In plerisque edd. non habetur *sumetur.* Græv.

Ut efferatur ultra finem] Et *terrapædæroris* et Mss. hanc lectionem rectam esse docent. Sic enim Erf. et Duisb. sed vulgati *neque finem.* Non esset tam vera similitudo si neque le-

gatar. Sequentia verba *ultra* flagitant. *Græv.* *Tantum benevolentia, ut ultra, quam amicus sentire possit, procuret amicitia studio*] Rescidi studium, quod aliis positum post benevolentia, præeuntibus Pal. 1. ac 2. si tamen sequimur Pal. 4. et 6. nec non Bruil. tunc rescribendum erit, *tamen benevolentia studium, ut efferatur ultra finem, ceteris omissis omnibus, neque displicet. Gruter.* Edd. multæ, in amico tantum benev. studium. Pith. *ut ultra, quam quod amicus sentire possit procuret benevolentia studio: quidam Mss. Grnt. tamen benev. studium, ut efferatur ultra finem: Dnisb. tantum benev. ut efferatur ultra finem: Erf. in amico tantum benev. studio: reliqua omnia in illo desunt. Græv.*

Et confuse comparata] Sic Pal. 4. 6. Bruil. nam prius cnsi, *utraq; et confuse pronuntiata. Gruter.* Edd. multæ, *ut utraq; res conjuncte et confuse pronuntiata.* Lamb. ed. addit *sunt.* Edd. vet. *ut utraq; res conjuncta et confuse pronuntiata sunt.* Dnisb. et Cauch. stabilunt scripturam, quam Gruterus asseruit. Sed Erf. *ut utraq; res conjuncte et confuse pronuntiata.* Græv.

Sumetur similitudo per collationem, &c.] Tres codices optimi, Erf. Dnisb. et Pith. et Lamb. ed. duobus vocibus sunt auctiores, *sumetur similitudo, cum dicetur per collationem sic.* Dudum etiam hanc lectionem in suis reperit, et in ed. sua recepit. Græv.

Magnis fulgentibus gemmis, &c.] Pall. iidem et Bruil. *magna; forsan bene.* Vox ea non visitur in Pal. 3. nimisque petulans Lambinus, qui obtrusit lectori, *magni fulgoris gemmis ill.* Gruter. Dnisb. *corona magna, magnis fulgentibus gemmis: al. corona aurea magna, fulgentibus gemmis: Lamb. ed. et Ms. corona aurea magni fulgoris gemmis.* Sic et in M^a. uno se reperisse testatur Pithæus. Græv.

Erit copiosus, et illustris, et expectatus] Pith. *copiosus et illustris: al. co-*

pius et industrius. Industrius huic loco et sententiæ non convenit. Erf. et Cauch. *erit copiosus et illustris exceptatus, qualis evaderet, eo vehementius.* Edd. pr. Mediol. Ascens. Cratand: Victorii Juntina, Manut. imo vetustiores omnes cum Lambino præferunt *copiosus et illustris et expectatus, eo vehementius: et id ego quoque recepi. Illustris aliqua re est, ut norunt tyrones, qui in aliqua re excellit et conspicuus est, ut hominum in se converteret oculos. Expectatus* ægre quoque hic potest ferri, quamvis explices, quo plura sibi de homine tantis fortunæ et naturæ muneribus instructo, sibi omnes sponponderant: quod additur in Erf. et Cauch. *Qualis evaderet* additum fuit a magistro, qui quid sibi velit *expectatus*, nisi quid aliud adjiceretur, ignorabat. Vereor sane ne *expectatus*, ex præcedentibus his verbis, quo melius ornatus et magis fuerit *expectatus*, huc irrepserit. Idem.

Exornatione utriusque rei, et alterius inscitia artificii, alterius stultitia, &c.] Hunc locum ops veterum codicum felicissime restitui, ut intelligent qui vulgatam lectionem cum ea, quam reposuimus, comparabant. Lamb. *Et alterius inertia artificis, alterius stultitia, &c.* est lectio Pal. 4. 5. 6. item Bruil. quorum duo cum habent *artificis scilicet*, et punctis notarit Bruil. illud *scilicet*, suspicor adhuc abjiciendum alterum *artificis*, ut locus sit perpurgatus; quem mire corruerat de suo Lambinus. *Inertia* heic est *ἀρεχία*. Supra etiam rescripti et *industrius*, ubi antea erat *et illustris*, iidem codicibus volentibus. Gruter. *Inertia artificis* comprobant Cauch. et Pith. Erf. et alterius *inscientia artificii*. Non nullæ edd. et alterius *inscientia artificis* sine copula. Græv.

Sub aspectum omnium rem subjecti] Dnisb. *sub aspectu omnem rem subjicit: Cauch. sub aspectum omnium rem subje-*

cit. Sub aspectu est quoque in multis edd. Recepti scripturam Duisb. *sub aspectum omnium rem subiecit*. Vulgo *subiecit*. In illo ipso tamen est etiam *sub aspectu omnem rem*. Idem.

CAP. XLVIII. § 61 *Id est hujusmodi. Ita ut hirundines*] Ita delevit Lambinus et eum secutus Gruterus, et qui Gruterianam recoxerunt, cum inveniatur ea vocala in meis quatuor libris, et edd. ante Lambinianam omnibus, quas ego quidem insexi. *Idem*.

CAP. XLIX. § 62 *Prope manu teneri possit*] Quidam legend. consent. *manu tractari*; alii *teneri*. Lamb. Al. *ut res prope manu teneri possit*. Sic legendum esse coniecit Lamb. in margine. In Crataudri ed. dicta non extat, et sane absurda hic est hæc vox. Verissime Erf. *ut res prope dicam manu temptari possit*. Lenit verbo dicam translationem dariorem *rem prope manu tentare*: ubi *tentare* est attingere, ut 'pertentare sinus.' Græv. Vid. Gifan. Observ. L. L. in 'Tentare.' Burn.

Ibat Turnus in prælium] Nomen *Turnus*, quod abest a libris vulgatis, in antiquis repertum reposui. Lamb. Pall. omnes, *Ibat in prælium*; nisi quod 1. *Inibat prælium*, quod et in suis reperit Petreius. Lambinus invenit in antiquis, *Ibat Turnus in prælium*. Vellem nobis singularius antiquos illos digito quasi indicasset, sed non erat scilicet tanti: at tanti tamen mihi videtur, significare, in Pal. 4. non inveniri illud *similis*, imo ne quidem in Pal. 6. mea sententia recte. Gruter. Edd. *Ibant in prælium*: Lamb. ed. *Ibat Turnus in prælium*. Græv. *Ibat in prælium*] *Inibat prælium* habet unus Gryphii liber. Lamb. *Ibat Turnus in prælium* legit, ex Ms. libro. Alii *Ibant in prælium* numero multitudinis legunt, quemadmodum in vulgatis habetur. Brut. *Aspectu venenato, spiritu rabido*] Ita omnes Pall. nisi quod unus, et alter *rapido*: nam Victoria ediderat, *scr-*

pit aspectu rabido circumspectat: alii *aspectu rabido, spiritu venenato*, non male, nisi contradicerent exemplaria tenebrosiosa, quibus tamen item sua ratio. Gruter. Edd. vett. *aspectu rabido circumspectans*: al. *aspectu rabido, spiritu venenato*. Gruterianam scripturam firmat Erf. Duisb. et Lambini editio. Græv.

Clamat et dejerat] Sic quoque Victoriana, respondentque Pal. 4. et 6. alii tamen *delirat*, quod et in primitus impressis. Gruter. Sic Erf. Cauch. Pith. Duisb. alii *clamat et delirat*. Græv. *Et oneratus auro clamat et dejerat*] Leonicensi exemplar ita habet, *et oneratus auro clamat, et delirat*, quomodo Lamb. excidendam curavit. Cum uno Gryph. Ms. vulgati consentiant, qui *clamat et dejerat* retineat. In uno tamen Gryph. recentiore est, *delirat, clamat, et pejerat*, quomodo edidimus. Brut.

Qui tanquam cochlea abscondens, &c.] Nescio an habeamus lectionem auctoris genuinam: nam miro variant Pall. e quibus Pal. 1. habet, *Iste qui tanquam testudo se cochlea abscondens et retentat sese tacitus cum in domo sua totus ut com. anf.* 2. *Iste qui tanquam cochlea abscondens retentat se tacite cum, Domo tutus com. et anf.* 3. *tacite quomodo sit tutus comeditur et aufertur*: 4. et 6. *abscondens sese tacitus, quomodo ut tutus comeditur et aufertur*; sicque item Bruil. nisi quod is et aufertur a manu pr. Gruter. Medic. *Iste qui tanquam cochlea abscondens et retentans sese tacitus quo modo ut tutus comeditur et auf.* alius, *Iste qui tanquam cochlea abscondens retentat sese tacite, cum domo totus ut com. anf.* Quæ fors an non aliena ab vera manu. Gronovius. Erfurt. qui *tanquam cocleam abscondens*. Græv. *Cum domo sua comeditur*] Liber Ms. habet, *cum domo sua, ut comedatur, aufertur*. Lamb. Erf. et Cauch. *comeditur et aufertur*: al. *retentat se se tacite, cum domo totus ut comedatur aufertur*: Pith. *retentat se se tacitus,*

domo ut totus comedat: al. Pith. et retinens esse tacitus q̄ modo ut totus comedatur et auferatur. Græv. Comeditur cum domo sua et auferatur. Nos ut est in uno exemplari Ms., cum domo sua, ut comedatur, auferatur. Hanc autem lectionem Loenicensi editio tuetur. Brut.

§ 63 *Si quem velis ostendere*] Tres Mss. nostri demonstrare, cui alius voluit interpretationem adscripsit, *expresse ostendere*: alius per signa accidentalia declarare, ut omnino exstantem in scriptis lectionem pro veteri habere cogar. Gronov. Erf. Duisb. et tres alii ac Cratand. ed. *si quem velis demonstrare*, probante Gronovio. Græv.

CAP. L. *Sed ostentatorem pecunia sua*] Sic restituerant Memminus et Auratus, cum in omnibus libris legatur, *ostentatorem pecuniosum*. Lamb. Non improbo Memmii Auratique conjectaneum, *pecunia sua*, sed videtis, ne acutius sit quod inveni in Pal. 4. ac 6. *ostentatorem pecuniosae*. Grut. Lamb. ed. *ostentatorem pecunia sua*: Erf. et al. Ms. *ostentatorem pecuniosae*. Græv.

Darem si mihi molesti non essetis] Melius forte Pal. 1. 4. 6. *Daretis mihi locum, si mihi mol. non ess.* et ita quoque Brull. Gruter. Erf. *Dant, si mihi mol. non ess.* Duisb. *Darem vobis locum, si mihi mol. non ess.* al. Mss. *Daretis mihi locum, si mihi mol. non ess.* Græv.

Aspectus omnium praestringere] Sic legendum, non *perstringere*, neque *praestringere*. *Praestringere* autem valet obtenebrare: ut docet Nonius: de quo verbe vide plura in commentariis Laoretianis. Lambin. Erf. Pith. et Cauch. *perstringere*; sed Duisb. cum Grut. et al. edd. *praestringere*: Lamb. ed. *praestringere*. Græv.

Aut ut domi lectuli sternantur] Miror hæc isto ordine legi in omnibus, quod sciam, editis pariter et scriptis, præter unum Medicæum, qui exhibet ut aut, quomodo necessario converti debet, quam causalis ista vocula per-

tinens ad omnes, quæ sequuntur, partes. Sed et rō aut ante *asturconi* in omnibus nostris Mss. habetur, ut et legunt primi ex editis; neque utique ostiam de balneis intelligere cogimur. Sic Invent. 1. 8. edunt, 'quod non aut is agere videtur quem oportet;' quam et Ms. et ratio sequentium flagitet quod aut non. Gron. Medic. *ut aut domi lecti*: Erf. *aut ut in domi lectuli*. Merito hanc Medicæi codicis scripturam probat Jac. Gronovius, quam et ego in vitis meis omnibus probo. Græv.

Homini, qui istum splendide, dum peregrinaretur, receperant] Liber unus Ms. habet *invitarant*. Lamb. Videtur prins fuisse *invitarant*, cuius voci ignorantia mire torali librarios: nam Pal. 1. *homini quos iste dum splendide peregrinatur invitavit*; ubi forte legend. *quos iste dum splendide peregrinaretur, invitavit*: Pal 2. *qui istum splendide receperant dum peregrinabatur, invitavit*: 4. et Brull. *homini quos iste dum splendide peregrinaretur ex ea re, sine alio verbo*. Gruter. Erf. *quos iste dum splendide peregrinatur, ex ea re*: Pith. *qui istum dum peregrinabatur splendide invitavit*. Addit Pithæus: al. a quibus iste dum peregrinatur splendide susceptus est: al. *quos iste splendide dum peregrinabatur invitavit*. Hæc Pith. Sic et margo Cratandri. Lamb. ed. *qui istum splendide dum peregrinaretur receperant: ex ea re*. Probo et ipse, *qui istum splendide dum peregrinaretur, invitavit*, hoc est, exciperant, tractarant. Sallust. 'cum se cibo vinoque læti invitarent.' Vide que notavi ad Justis. 1. 6. Græv.

Verum ite necum. Sequuntur illi] Non modo præsignis iste Medicæus, sed etiam duo reliqui verum. Eundem illum sequuntur illi: quæ aposiopses mihi videtur opportunissima; scilicet, quod tamen exprimeri volebat, sic quoque adventum gratulor, aut ipse vos ad domum ducam. Gronov. Medic. et duo alii, notante Jac. Gronovio, verum. Eundem illum sequuntur

illi: Erf. eorum item cum sequuntur illi. Græv.

CAP. LI. § 64 *Decima veniote*] Quidam libri habent *ad decimam*. *Ad decimam* autem, hoc est, circiter decimam. *Lamb. Gifanius* (in *Observ. L. Lat. v. 'Ad pro usque ad'*) maleit *ad decimam*, quomodo exstare in aliquot smia testatur *Lambinus*, et reperit in *Pal. 3.* sed ideo tamen nihil mutò. *Gruter. Mss. quidam, ad decimam veniote. Græv.*

Angiporto tote] *Erf. angiporto tuto: Duisb. et Lamb. ed. angiporti tote.* Sed *Mss. ceteri* vulgata patrocinantur. Qui immutarunt, nesciverunt veteres dixisse 'angiportum' genere neutro, ut notavit *Ninianus Secundus* in *Grammaticis* et ex eò *Priscianus*, ex utroque vero *Gerhardus Vossius* de *Anal. z. 86. Idem.*

Contra valetudinem sumi ad noctem nullam expectasse] Prima sic *Gruteriana*, quam sequuntur, quas aliquoties supra enumeravi, expulso *ae*, quod habent et editi omnes et *Mss. nostri*, vel in principio apponentes, vel interponentes post *sumi*; et in hac sermoneis alternatione non debebat abesse; certe non erat causa, cur fugeretur. *Gronov. Erf. et Pith. contra valetudinem: Pith. circa valetudinem. Græv.*

CAP. LII. § 65 *Cum ecce iste praeto, Sedes, inquit, andax*] Nihil variant *Pall.* quam quod 3. addat *Etiam sedes, s. vero destituatur ille sedes: sed enim non displicet quod sestat in Liliensi, cum ecce, inquit iste, praeto sum. Sedes, ait, andax, &c. Gruter. Erf. sedet, inquit, andax. Etiam sedes, inquit, andax.* In al. *Mss. sedet* non habetur. Al. *Ms. Cum ecce, inquit tote, praeto sum. Sedes, ait, andax.* Potest *sedes* exponi, otiose et tranquille animo hic moraris. Sed quia in multis *Mss. ut nec* in *Pithano* reperitur, sic puto distinguend. et legend. *Cum ecce iste, praeto, inquit, es andax. Græv.*

Metuebam, inquit, ne plane victus essem] *Pal. 6.* non agnoscat vocem *Metuebam*, habetque *esse*, quod altissimum etiam in *Pal. 4.* sed in loco alterius vocis praefert verba; ceteri retento *Metuebam* praemittunt verba. Quidam etiam adjiciunt, vel *omittens*, vel *dedit. Gruter. Erf. verba, ne plane victus essem: al. Verba metuebam, inquit, ne, &c. Pith. verba dedit, metuebam, inquit, ne plane victus essem. Græv.*

At ille, in extremo] Secundum vocabulum paulo ante sic quoque positum, in reliquis nonnisi de infelici marito usurpatur; de quo tanto fidentius dubito, quod etiam in tribus *Mss. legatur* non aliter quam *et in extremo, &c:* Quod postea induxit *Gruterus* *exemplare, ejus nullum auctorem video, quum et Mss. et editi habeant simplex exemplare. Gronovius. Ab Erf. absent et ille, in Pith. tantum ille non legitur, ut in pluribus aliis. Græv.*

Etiam sententios loqueris] *Pal. 4. 6. sententios loqueris?* quod amplectar, aut *sententios loqueris?* ut habet *Brail.* Videndum tamen, num venustus *Pal. 1. etiam sententios?* ut subintelligatur id verbi; quod mihi quidem videtur. *Gruter. Erf. ut et alii, peribò; ut in extremo vita tempore sententios eloquens: al. sententios loqueris. Græv.*

CAP. LIII. § 66 *Fit eloquens et formata et ei oratio attribuitur*] Sic quidem habent quoque veteres libri. Sed quam bene dixerit hic auctor *seri formata*, videant. Longe suavis et *Latinius* crediderim, quod est in *Medicmo, fit eloquens, et forma ei et oratio attr. Gronov. Gruter. et al. edd. et Mss. fit eloquens et formata, et ei oratio attr. Erf. fit loquens et forma ei et oratio attr.* Sic et *Cauch.* nisi quod retinent *eloquens.* Pro *formata* *Jac. Gronovius* vidit etiam *ei forma ei et oratio* in *Medicmo*, et merito probavit. *Loquens* pro *eloquens* restitui quoque ex *Erf.* sicut in cap. 48. opponuntur 'res loquentes' rebus matris. *Græv.*

- § 67 *Per exuberantem*] *Pleuit is-*

tud ex Pal. 5. et Bruil. Pro eo haec tenus *exuperationem*. Gruter. Grut. ed. et hic et statim male cum non nullis Mss. *per exuberationem*. *Exuberationem* est quidem etiam in Pith. et Duisb. sed melius Erf. et Cauch. cum editis omnibus ante Gruterum, *per exuperationem*, quæ Græcis est hyperbole; quæ aliis dicitur 'superlatio,' aliis 'superjectio,' cum dicta exsuperant verum. Ab 'exsupero' est 'exsuperans.' In inscriptione veteri, quæ est in meis hortis: IOVI OPTIMO MAXIMO SVMMO EXVPERANTISSIMO. Græv.

CAP. LIV. *Per abecisionem*] Bruil. exemplar *abecisionem*, quod mire probat, tucturque e scriptis item suis Gifanius in Observationibus suis Linguae Latinae (v. 'Abeciusus'), ubi ostendit veteribus fuisse in usu, 'abecisium,' 'abecidere,' 'abecisionem.' Gruter. Al. *per abecisionem*. *Abecisionem* est etiam in Cratand. ed. Græv.

Noli, Saturnine, nimium populi reverentia fratus esse] Sic optimi codices tres, Erf. Cauch. Duisb. et Cratandri aliosque vetustiores edd. quod præfero vulgato *frequentia*. Noli, Saturnine, nimiam spem et præsidium ponere in populi erga te amore et observantia. Græv. Noli, Saturnine, nimium populi frequentia fratus esse, multi jacent Gracchi] Hæc vulgata lectio, quam etiam agnoscit Lamb. In aliis libris vulgatis et Mss. magna varietas. Unus Gryph. antiquior ita habet, Noli Saturn. nim. pop. reverentia fratus esse, Stultitiam cerne Gracchi. Alter cetera eodem modo; in uno variat, Stultitia Gracchi memento. Leonie. editio, Stultitiam noce Gracchi. Aldi aliquanto melius, Stultitiam noce, multi jacent Gracchi: Manutius duas voces stultitiam noce rejicit, cetera retinet, ut in vulgatis habentur; neque ab eo Victor. dissentit. Nam vox reverentia in Mss. exolevit. Brut. Multi jacent Gracchi] Sic Pall. in Ita-

lia scripti: at 4. 6. stultitia C. Gracchi memento; 5. stultitiam cerne Gracchi: mediumque illud expressum item in Gemb. Lil. et Bruil. haud probem tamen, multo minus ut admittam quod erat in exemplari Persiniano, stultitiam noce: multi jacent Gracchi. Gruter. Erf. et alii Mss. stultitiam cerne Gracchi: al. Mss. stultitia C. Gracchi memento: Lamb. ed. multi jacent etiam Gracchi. Græv.

§ 68 *Inde Thasi præsidium reliquit*] Sic restituit Adr. Turnebus, cum in libris omnibus legatur Tharsi, plane mendose. Tharsus enim urbs Cilicis est, Thasus insula in Mariægæo Thraciam versus non longe a Lemno: atque ita postea scriptum reperi in uno codice Memmiano longe optimo. Lamb. Sic reposuit Turneb. aliudque omnes Pall. in quorum nullo visitur vulgatum Tharsi. Gruter. Edd. fere omnes et plurimi Mss. inde Tarsi: Erf. inde Thasi præsidium: Cauch. inde et boni præsidium. Græt. Inde Tharsi] Confirmant Turnebi conjecturam Thasi hoc loco legentis duo libri Gryphii vetustiores; in quibus Thavi legitur, littera tamen a ita inferne coëunte, ut videatur ex duplici ss, ab imprudente librario confecta. Mox, ubi alii legunt urbem in Bithynia, unus Gryph. habet urbem per viam Inachium sustulit. Hujus oppidi meminit Plin. iv. 5. quod aliquamdiu appellatum Dipsiam Argos testatur: recensetur autem in iis oppidis, quæ a Scyllæo ad Isthmum intercedunt. Brut.

Inde appulcus in Hellespontum] Sic restituit Auratus: nam vulgati libri et duo Mss. habent palus, quæ tamen scriptura non est rejicienda. Lamb. Lambinus, Auratum secutus, multum appulcus, quod est in Pal. 6. tanquam interpretatio vocis rursus, quæ ibidem radices egerat: neque secus Pal. 4. Gruter. Lamb. ed. appulcus in Hellespontum: Cauch. inde vulgus et aperces sursus in hostia. Græv.

Deinde primus erat civitatis. Tum proficietur, &c.] Ita hæc ab omnibus eduntur, quasi duo tantum brevitatis forent posita exempla, nōn ex Græcia, alterum Romanum. Sed, nisi fallor, tria sunt, et in his duo Romana, quæ in edendo sic distingui oportebat: *Item; modo consul, quondam tribunus, deinde primus erat civitatis. Tum; Proficietur in Asiam, deinde exul et hostis, &c.* Gronov. Duisb. *is denique primus erat civitatis; bene.* Valde probo Jac. Gronovii sententiam, qui tria hic exempla brevitatis poni existimat, et proinde distinguendum, *item, modo consul, quondam tribunus, deinde primus erat civitatis. Tum, Proficietur in Asiam, deinde exul et hostis.* Sunt hæc verissima. In tribus Mss. Erf. Cauch. et Duisb. legitur tantum, *deinde hostis dictus; rectissime. Græv.*

CAP. LV. *At iste spumans ex ore aectus]* Quidam libri Mss. habent *at iste spumans ex ore ejiciens*; non probo: et ibidem alii habent *ex intimo*: ego nihil muto; nam hic *ex infimo* idem valet quod ex intimo, ex alto. Lamb. Malo istud cum Victorianis, repertamque in Pal. 4. ac 6. quam quod Mantianis sequuntur, *spumans ex ore rejiciens*: rejicit enim hanc scripturam membrum sequens. *Gruter. Erf. spumans ex ore scelus*: P. Manut. et al. edd. vett. *spumans ex ore rejiciens*; quam tamen scripturam tætur Cæchianus et Pithæanus. Al. *spumans ore ejiciens.* Græv.

Percutit tempus] Nihil muto, cum liber optimus Memmianus sic habeat: neque me movet, quod in duobus aliis scriptum est, *percutit frontem.* Nam et Virg. *Æn.* ix. dixit, 'Ii hasta Tago per tempus utrumque Stridens.' *Lambin.*

Ille nulla voce delibans insitam, &c.] Secutus sum omnes fere libros Mss. et vulgatos: tametsi mihi hæc lectio satis non probetur. Suspectum enim mihi est hoc *delibans*, quod vulgo in-

terpretantur, violans. Malim legi *delimans*, seu potius *dedecorans*. Quod autem alii habent, *ille nullam vocem edens, insita virtute concidit*; nihilo magis mihi probatur. Ego malim sic legi, *Ille nullam vocem edens insita virtute indignam.* Verum judicet lector eruditus. Lamb. Reposui quod erat in Pal. 4. ac 6. item Bruil. nam ceteri, *nullam vocem edens, insita virtute.* Victorius edidit *voce delibans insitam virtutem.* Nostrum genuinum magis videtur. *Nulla delabi voce*, est facere illud quod fecit Pompeius apud Lucan. lib. viii. 'Continuitque animam, ne quas effundere voces Posset, et æternam fleta corrumpere famam.' *Gruter.* Erf. et Pith. *ille nulla voce delabans insitam virtutem*: Duisb. *ille nulla voce delabans insita virtute*: ed. prima, Mediol. Cauch. Cratand. et aliae vetustæ ante Victorianam, *ille nullam vocem edens insita virtute concidit tacitus*: Grut. ed. *ille nulla voce delabans insita virtute.* *Delabans*, aut *delabens*, est quidem in tribus meis, sed in duobus optimis, Erf. et Pith. est etiam *insitam virtutem.* Itaque probo Victorianæ ed. scripturam, *ille nulla voce delibans insitam virtutem*: hoc est, ne minima voce indigna se virtutem innatam vel levissime immittit. Ovid. 'Quisque suas artes ob idem delibat agendo.' Sed *delabare* ubi legitur? Dein quid est? *delabare* virtute insita? *Delabi* fortassis posset ferri, quod est in Duisb. quamvis et id loquendi genus sit insolens. Græv. *Nulla voce delibans insitam virtutem, concidit tacitus]* In uno Gryph. exemplari aliter legitur, *nullam vocem edens, insita virtute concidit tacitus*: quam lectionem Lambinus se invenisse in nonnullis e suis testatur. Ita certe habetur in Leoniceo ed. Equidem, ut Lambino assentiar, puto hic vocem *indignam* male desiderari; ita enim videtur legendum, *Nullam vocem edens indignam insita virtute.* Neque vero mirum est, quæ erat ho-

minum in describendo oscitantia, imperitum librarium, et aliud agentem verbum integrum fugisse. *Brut.*

§ 69 *Hæc exornatio, &c. re hujusmodi enarrationibus*] Adhucimus Pal. 4. ac 6. et Brül. positura enim verborum elegantior est, et alioquin illis, et in, non erat simul in aliis Mss. nostris. *Gruter.* Ab Erf. abest que et in, a Duisb. tantum et abest. Potent sane et abesse, sed in retineri, cum tot aliis codicibus, quamvis non ignorem recte dici, plurimum prodest hujusmodi enarrationibus in amplifican-

da, &c. *Græv.*

CAP. LVI. *Artis rationem studio*] Longe verius Erf. *artis orationem*, hoc est, facultatem oratione loquendi, ut modo locutus est, 'si te diligenter exercueris, et gravitatem, &c. habere in dicendo poteris, ut oratoris plane loquaris.' *Idem.*

Demonstratum est] Non agnosco aliquot sequentibus periodis Cornificium: et miram est, nisi tota hæc recapitulatio sit magistrelli attentius trivialis, annuocerantis minima maxima discipulis suis. *Gruter.*

DE INVENTIONE RHETORICA.

LIBER I.

DE ARTE RHETORICA fere præscriptum his libris omnium editionum reperimus: sed alicubi tamen, *De Inventione*, non *De Arte Rhetorica*, quod et Venetum exemplum secutum est. Aliqui *artem veterem* hanc vocarunt. De his omnibus nihil magnopere retulerit quodcumque retinere vulnerimus. Nam et rhetoricæ certe artis præcepta his libris traduntur, et ea inventionis, non collocationis, neque dispositionis, aut pronuntiationis. Et ante alios libros rhetoricos hoc scriptum a Cicerone compositum fuisse dubium non est. *Camerarius.* Quintilian. III. 5. 'Ipse,' ait, 'hos libros Cicero improbat:' et cap. 6. 'Sunt enim velut res . . . quas adolescens deduxerat schola: et si qua est in his culpa, tradentis est. . . . Sed Cicero quidem his pulcherrimos illos de Oratore substituit; ideoque culpari, tanquam falsa præcipiat, non

potest.' *Olivetus.*

CAP. V. § 6 *Civilis quaedam ratio*] 'Ο πολιτικός λόγος, ἢ πολιτικὴ ἐπιστήμη ἢ τέχνη, id est, reipublicæ constituendæ et administrandæ scientia vel ars, quam uno vocabulo 'politicam' solemus appellare, Cicero 'civilem scientiam' mox dicet. Quintilian. (ed. Paris. in fol. 1725.) II. 15. pag. 123. not. 130. 'civilitatem' vocavit. *Capperonnerius.* Quam sit in rhetorum intelligendis artibus, Græcorum et Latinorum, studiose utiliterque versatus, cognosci ex ejus Quintiliano potest. Quo sane libro vix quidquam protulit hæc ætas in Gallia excellentius. De quo bene mihi existimare videntur, qui aiant, tam oportuisse illum in lucem venire, cum libri excolendis hominum ingenii usui erant, non porticibus exornandis. Hic igitur cum eorum sit artium homo, conventus a me, non recusa-

vit, quia pro nostra necessitudine, et constanti sua voluntate promovendi bonas litteras, necum illa communi- carat, quem ad Ciceronis libros de In- ventione annotata habebat. Ne ta- men plus neque Commentariorum hic desiderius extresceret, saepe indicavit tantum, quo sui in Quintilianum Commentarii loco, Ciceronianum quemque nodum explicavit. *Orn.*

§ 7 *Gorgias Leontinus*] Charman- tidem filius, rhetor, Empedocles disci- pulus fuit. Cum rhetoricam docere coepisset, non minus quam centum minas a singulis exigebat: unde tan- tum nummorum acquisivit, ut Del- phis in templo statuam sibi, et qui- dam auream posuerit. Athenis, quo legatus cum Tisia venisse dicitur, et Larissam in Thessalia diu commoratus est. Hunc purpureis vestibus usum fuisse testatur *Aelianus*: nec desunt, qui scribant ejus orationes Athenien- sibus usque adeo admirabiles visas fuisse, ut dies, quibus habitus fuis- sent, *εορτὰς*, et orationes ipsas 'lam- pedas' vocarint. In hunc etiam tan- quam patrem *Philostratus* artem so- phistarum refert. Hic, ut est apud *Platonem* et *Ciceronem*, de omni re, quaecumque in disputationem qua- tionemque vocaretur, et copiosissime dicturum profitebatur. Vixit *Gor- gias* annis centum et quinque, ut ait *Pausanias*; centum et novem, ut *Quintilianus*, *Diogenes*, et *Suidas* scribunt; centum et octo, ut *Plinius*, *Lucianus*, et *Philostratus* arbitran- tur; centum et septem, ut vult *Ci- cero*: quanquam loquitur ita, (de *Senect.* cap. 5.) 'centum et septem complevit annos,' ut cum quasi os- tendat ad centum et octo annos per- venisse. Quo quidem tempore cum debilitate quadam correptus, aliquan- tum somni cepisset, a necessario quodam rogatus, cequid ageret; 'Somnus,' inquit, 'venit, ut me fra- tri commendat;' nec ita multo post media vitam finivit. *Corripus* in

Brut. c. 8.

Demonstrativum] Τὸ δεικτικὸν et *εγκωμιστικόν*, de quo vide *Quintilian.* III. 7. *Capper.*

Deliberativum] Τὸ συμβουλευτικόν, quod aliquando etiam *δημηγορικόν* et *δημηγορητικόν*, id est *concionale*, appel- latur. Lege *Quintilian.* III. 8. *Idem.*

Judiciale] Τὸ δικαστικόν, quod nequa- quam confundendum est cum τῷ ju- diciali, *δικασλογικῷ*. Vide *Quinti- lian.* III. 9. *Idem.*

CAP. VI. § 8 *Hermagoras*] [Vid. *Net. Delph.*] Vide *Quintilian.* III. 6. ubi ab *Hermagora* stat contra *Tollium.* *Muretus.*

Causam esse dicit] Quam *Græci* rhetores *βράθειον* appellant. *Capper- Questionem autem*] Hanc *Græci* *θέσιον* vocant. *Idem.*

CAP. VII. § 9 *Inventio est*] Ἡ εὐρε- σις. *Capper.*

Dispositio] Ἡ οἰκονομία. *Idem.*

Elocutio] Ἡ φράσις, ἢ ἔκφρασις, ἢ ἀποργαλία. *Idem.*

Sententiarum] Τῶν διανοιῶν. Vulgo *des pensées*, non autem τῶν γρημῶν, quas vocamus *sentences*, *maxims*, &c. Latina vox utrumque significat. Vide *Quintilian.* pag. 322. not. 6. et pag. 505. not. 1. 2. 3. *Idem.*

Memoria] Ἡ μνήμη. *Idem.*

Pronuntiatio] Ἡ ὑπόκρισις. *Idem.*

Constitutio est] Ἡ στάσις, cujus no- minis rationem et etymologiam vide apud *Quintilian.* ed. 1725. pag. 160. not. 16. *Idem.*

Ex depulsione] Id est, refutatione, quæ et 'deprecatio' quandoque di- citur, ut mox patebit cap. 10. *Fortunatianus Rhetor* (pag. 39. *Rhetor. Pith.*) ἀπόφραση vocat, id est *negationem*. *Idem.*

Intentionis] Id est, accusationis, sive actionis, quæ crimen culpam in- tenditur. *Fortunatianus Rhetor* (p. 39. *Rhetor. Pith.*) κατάφραση appel- lat, hoc est, *affirmationem*. *Idem.*

Constitutio conjecturalis] Ὁ στοχασ- μὸς, ἢ στοχαστικὴ, ἢ οἰσία, λόγος οἰσιδ-

δης, ἡ γένεσις, τὸ πραγματικόν, τὸ κατ' εὐθέσιον· ἢ συντελικὴ στάσις. Vulgo dicitur 'quæstio facti' vel 'de facto.' Vide Quintilian pag. 167. not. 163. et pag. 181. not. 468. Alias dicitur 'inficialis,' et 'de substantia,' teste Quintiliano pag. 535. not. 41. *Idem.*

Constitutio definitiva] Ὅρος, ὁρισμὸς, ὁριστικὴ στάσις, περὶ τῆς διδόντος, περὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἑτέρου. Latini dicunt etiam 'finem,' 'de fine.' Donatus in Terent. Eunuch. v. 5. 18, 'causam finalem.' Vide Quintil. p. 253. not. 18. et pag. 181. not. 468. *Idem.*

Constitutio generalis] A Latinis rhetoribus vocari solet status qualitatis, vel qualitas, ἡ ποιότης. Apud nos 'quæstio juris' vel 'de jura' appellatur. Lege Quintil. pag. 155. not. 28. pag. 181. not. 468. et pag. 424. not. 170. *Idem.*

Translativa dicitur constitutio] Quintiliano 'translatio, transumptiva,' 'transpositiva,' Græce μεταλήψις, et aliquando παραγραφῆ, πρæscriptio; vulgo dicitur 'exceptionem iudicii' vel 'fori declinatoriam.' Lege Quintil. pag. 171. not. 243. 246. et pag. 181. not. 468. *Idem.*

CAP. IX. § 12 *Juridicalem, negotialem*] Dno hæc vocabula Tullius ipse paulo post explicabit, et ad ipsius explicationem quædam annotabimus. *Capper.*

CAP. XI. § 14 *Juridicialis est*] Τὸ δικαιολογικόν, ἡ δικαιολογικὴ στάσις, cuius vocabuli varias significationes vide apud Quintil. pag. 174. not. 311. Cave autem confundas τὸ δικαιολογικόν, *judiciale*, cum τῷ δικανικῷ, *judiciali*. Status ille juridicialis est de re jam facta, de actione jam perpetrata, ideoque præteritum tempus spectat. *Capper.*

Negotialis est] Τὸ πραγματικόν, ἡ πραγματικὴ στάσις, cuius vocabuli varios exposui significatus in Quintil. pag. 174. not. 311. Status ille negotialis est de re facienda, sicque ad futurum tempus pertinet. *Idem.*

§ 16 *Aboluta est*] Ἀνάλυσις, vel ἀνιληπτικὴ στάσις. Lege Quintilian. pag. 181. not. 468. *Idem.*

Assumptiva est] Ἀντίθεσις, vel ἀντιθετικὴ στάσις. Vide Quintil. pag. 161. not. 468. A Nasclimbunio fol. 12. perperam vocatur κατ' ἀπίστασις, (ubi tamen mendum videtur esse typographicum pro τῆ κατ' ἀπίστασις) idque ex depravata lectione Quintilianæ contextus l. VII. c. 4. pag. 437. ubi quidam codices Mss. habent κατὰ ἀπίστασις. Sed veram ac genuinam lectionem astruimus ad Quint. pag. 437. not. 34. ubi extendendum curavimus κατ' ἀπίθεσις. *Idem.*

Concessio, cum reus] Συγγνώμη. Alias dicitur 'venia' et 'status venialis,' itemque 'deprecatio.' Vide Quintil. pag. 181. not. 468. *Idem.*

Deprecatio est] Quam proprio συγγνώμη Græci rhetores appellant. Hic autem τὸ 'deprecatio' non idem significat, quod cap. 10. ubi usurpatur pro 'depalatione,' sive 'refutatione occasionis.' *Idem.*

Remotio criminis est] Ἡ μετέθεσις. Lege Quintil. p. 181. not. 468. Nasclimbunius, fol. 104. perperam vocavit μετέθεσις, ut demonstravi ad Quintilian. p. 439. not. 65. *Idem.*

Relatio criminis] Ἀντιέγκλημα. Vide Quintil. loco mox indicato. *Idem.*

Comparatio est] Ἡ ἀπίστασις. Vide Quintil. ibid. *Idem.*

CAP. XII. § 17 *Carthaginiensibus*] *Carthaginiensis* in prosa dicendum, ut ἀναλογία evincit. Aldus tamen obtendit Prisciani, Lapidam, et Pandectarum auctoritatem. Sed decipit sic scribentes Eunii auctoritas, cuius est, 'Hostem qui feriet, mihi erit Carthaginiensis.' Nec cogitant, sic Ennium scribere coactum metri causa, quod non recipit *Carthaginiensis*. Vossius, *Grammat.* l. 43.

An in ratione, an in scripto sit controversia] Alludit hic Tullius ad celeberrimam veterum rhetorum divisionem, qua oratoriarum questionum

status dividuntur in *rationales*, τοὺς λογικοὺς, et *legales*, τοὺς νομικοὺς. De his fuse Quintilianus agit l. III. c. 5. et ipse Cicero de Inv. II. 12. et 15. Omnis autem quæ in scripto posita est controversia, 'status legalis' ideo vocatur, quia inter varia varii generis scripta præcipuum quemdam locum 'lex,' δ νόμος, videtur obtinere. Lege etiam Quintil. pag. 181. not. 467. 468. Capper.

CAP. XIII: Primum genus de scripto, et sententia] Πρῶτὸ βῆθος καὶ διαβολὰς, quem statum exponunt Tullius de Invent. II. 12. et Quintil. VII. 6. Idem. Secundum, ex contrariis legibus] Ἀντινόμων: quo de statu præ ceteris legendi sunt Cicero de Invent. II. 15. et Quintil. VII. 7. Idem.

... Tertium, ambiguum] Ἀμφιβολίαν. Legalem hunc statum pluribus explant Tullius de Invent. II. 12. et Quintil. VII. 9. Idem.

Quartum, ratiocinativum] Τὸν συλλογισμὸν; qui status legalis fuscus explicatur a Tullio de Invent. II. 15. et a Quintil. VII. 8. Idem.

Quintum, definitivum] Alias definitionem legalem, τὸν ἴσον vel ἴσορῆτον νομικόν; qui status proprius ac specialis est Tullio de Invent. II. 16. et Herenniano rhetori I. 11. Vide Quintil. pag. 181. not. 468. Idem.

§ 18 Ratio est] Ἀλρία vel αἰρίων, ex parte τοῦ rei secundum Ciceronem, aut etiam ex parte actoris vel accusatoris secundum alios: de quibus Quintil. III. 11. vide, et pag. 206. num. 3. et 5. Idem.

Judicatio] Τὸ κρινόμενον, hoc est, id ipsum de quo iudices ferunt, aut saltem ferre debent sententiam. Lege Quintil. pag. 206. num. 4. Idem.

CAP. XIV. § 19 Firmamentum est] Quod alias vocatur 'continens,' τὸ σπῆραρον. Hoc ex parte τοῦ rei desumit Tullius. Contra Herennianus rhetor I. 16. ex parte actoris: sit enim, 'Firmamentum querendum est; id est, quod continet accusatio-

nem, quod assertur contra rationem defensionis.' Unde; ut cætera omittam argumenta, satis patet rhetoricos ad Herennium libros non esse genuinum Romanæ oratoris factum. Lege Quintil. III. 11. Capper.

Totidem necesse erit questiones... judicationes, firmamenta reperiri] De his tamen Quintilianus ita statuit lib. III. cap. 11. 'Verius et brevius, qui statum et continens et judicationem idem esse voluerunt.' Idem.

Exordium] Προοίμιον, de quo Quintil. IV. 1. Idem.

Narratio] Ἀγγηγίς, de qua idem rhetor IV. 2. Idem.

Partitio] Διαίρεσις, vel διαμερισμός. Lege Quintil. IV. 5. Idem.

Confirmatio] Κατασκευή, de qua Quintil. V. a cap. 1. ad 13. Idem.

Reprehensio] Alias dicitur 'informatio,' et 'refutatio,' ἀνασκευή, de qua lege Quintil. V. a cap. 13. ad usque libri finem. Idem.

Conclusio] Alias vocatur 'peroratio,' ἐπιλόγιος. Lege Quintil. VI. I. Idem.

CAP. XV. § 20 Ad ratiocinativum dictionem] Τὸ δῆκτιον quandoque totam significat orationem. Sic Tullius de Clar. Orat. cap. 74. 'Malim mihi L. Crassinum pro M. Curio dictionem, quam castellanos triumphos duos.' Et de Orat. I. 34. Lege etiam auctorem Dialogi de Orat. apud Theit. § 2. et 34. Marius Victorin. in Cie. de Invent. lib. I. 'Scire debemus in dialogis sermonem esse, non dictionem: dictionem autem esse in civilibus causis... Sermo, philosophi; dictio, oratoris.' Idem.

Honestum, admirabile, humile, anceps, obscurum] Ἐνδοξόν, παράδοξον, ἕδοξον, ἀμφιδοξόν, δυσπαρακολούθητον. De his lege Quintil. pag. 217. 218. Nascimbanus, fol. 16. male habet δυσπαρακόλουθον. Idem.

In principium, et insinuationem] Sic et Herennianus rhetor I. 6. Exordiorum due sunt genera; 'principium,'

quod Græce *ὑποψίμων* appellatur, et 'insinuatia,' quæ *ἔπος* nominatur. Vide Quintilian. pag. 218. not. 158. *Idem.*

CAP. XVII. § 25 *Perurbatum potant oratione]* Manut. *perurb. putat orat.* Lamb. *perurb. putant sua orat.* Oliv.

CAP. XIX. § 27 *Angues ingentes alites]* Ita tamen a Cerere factam fuisse poetam fictis fabulis memoriam prædiderunt. Ovid. de Fast. l. IV. 'frenatos curribus angues Junxit, et mæqueas sicca pererrat aquas.' Hic versus, hæmibicus sæmarius, est ex aliquo poetâ vetustissimo desumptus, et, ut arbitror, ex Eranio, qui cum non Cereris, sed Medææ tragediam scriperit, facile conjicio de Medæa potius quam de Cerere intelligendum esse. De carru Medææ meminit Euripides in tragædia ejus nominis, prope finem. *Nascimbæsius.*

CAP. XXIII. § 33 *Hoc igitur vitandum est]* Sic lego: *Hæc igitur vitandum est, ne, cum genus posueris, ejus speciem, sicuti aliquam diversam partem ac dissimilem, ponas in eadem partitione.* Becichæmus.

CAP. XXV. § 36 *Habitus]* Τὸ ἔξω eodem sensu Græci dicunt. Vide Quintil. pag. 619. not. 2. et 3. *Capper.*

CAP. XXVI. § 39 *Menstrui]* Priscianum si audias, non menstrui, sed mensurui legeris. Quercus, ait, etiam 'quernus,' corylus 'colurus,' tacitus 'taciturnus,' mensis 'mensurus.' Sic enim Cicero in Rhet. I. *Muretus.*

CAP. XXVIII. § 42 *Disparatum autem est id]* 'Disparata' vocat Tullius quæ hujus ætatis dialecticis 'contradictoria' vocantur, id est, ea quæ cum negationis oppositione enunciantur. Nostri autem logici ea 'disparata' dicunt, quæ cum nec relativa sint, nec privativa, nec contraria, nec contradictoria, tamen inter se discrepant; ut 'hæmo' et 'lepia.'

Tullianam locutionem: *ut sibi eadem probavit Quintil. v. 14. pag. 314. ubi vide Turnebian commentatoris notam 156. Capper.*

Ut cupidum] Lamb. *Ut cupiditas amorem avaritiam. Pura est . . . vitia cupiditati.* Oliv.

Deinde natura ejus eorum vulgo colant] Victorinus Rhetor, ut ex veteris illius codice intellexi, legebat *Deinde quid ex natura ejus eorum vulgo colant.* Optimo. *Muretus.*

CAP. XXIX. § 45 *Complexus est]* Quod argumentandi genus vulgo *dilemma, δίλεμμα,* dicitur. Tullianam loquendi formulam secuti sunt Antonius Pædianus, anonymus Ciceronianarum orationum interpres; et Servius ad *En. 12. 687. Capper.*

CAP. XXX. § 47 *Omne autem . . . probabile]* De probabilibus, quæ *δεδρα* dicuntur, agit Quintilian. v. 10. pag. 284. et seq. *Capper.*

§ 48 *Signum est quod]* *ἄποδος.* De signis hæc habet Quintil. III. 9. pag. 278. 'Eorum' (næpe signorum) 'alia sunt quæ necessaria sunt, quæ Græci vocant *κατάνα,* alia non necessaria, quæ *σημειώματα.*' *Idem.*

Ut suppletur misceatur] *Misceatur* positum passive et impersonaliter; quod rarum est. *Lamb.*

§ 49 *Imago, collatio, exemplum]* *Ἐἰκὼν, παραβολή,* vel *στίμωσις, ἀπὸ βάρυμα,* de quibus lego Quintil. v. 11. pag. 307. 312. et quæ ibi annotata sunt. *Capper.*

Kisqu] Hanc vocem omisit Græcorum, non omittendam tamen. Meminerit vero lector, non hæc ante dictorum repetitionem esse, sed propositionem mox dicendorum. Cum enim locos exposuerit Cicero; ex quibus omnia inveniri possit argumentatio, confert se jam ad explicandum, quibus modis tractari quæque oporteat. *Oliv.*

CAP. XXXI. § 61 *Inductio est oratio, quæ]* *Ἐνδύωσις,* de qua Quintil. x. 10. pag. 297. *Capper.*

Apud-Socraticum (Sachinum). Exemplum hoc, sive *πυροπύην ἐπαιρησίν*, addidit etiam Quintil. v. 11. pag. 308. et 313. *Idem*.

Hic mulier erubuit] Quintilianus, eodem loco: 'Mulier erubuit merito; male enim responderat, se malle alienum aurum, quam suum: nam id patet improbum. At si respondisset malle se aurum suum tale esse, quale illud esset, potuisset pudice respondere, malle se virum suum talem esse, qualis melior esset.' *Olio*.

CAP. XXXIV. § 57 *Ratiocinatio est oratio*] Ratiocinationis nomine complectitur hic Tullius omnia quae Graeci *ἀποδείξεις, ἐπιχειρήματα, ἀρεταίς* vocant, quanquam apud illos est aliqua horum nominum differentia, etiam si via eodem fere tendit. Verbis utor Quintiliani, qui de his copiose agit lib. v. cap. 10. *Capper*.

§ 59 *Cum propositio sit, &c.*] Propositionis vocabulo Tullius eam intelligit, quam in scholis vulgo 'majoram' vocant: eandem Quintilianus 'intentionis' nomine designat lib. v. cap. 14. pag. 327. ubi vide notas. *Capper*.

Hujus assumptionis] Quam 'minorem' appellare solent scholastici, et Quintilianus aliquando 'rationem' vocat. Ipsam lege lib. v. cap. 14. *Id*.

Complexionem eam] In precedentibus complexio Ciceroeni erat ea ratiocinandi formula, cui nomen *dilemma, δίλημμα*. Sed hoc in loco complexionis nomine argumenti conclusionem; ut nunc loquimur, intelligit: quam et 'connexionem' appellat Quintil. loco mox indicato. *Idem*.

CAP. XXXVII. § 67 *Quingus sunt partes argumentationis*] A Cicero, quod rerum et mirum est, hoc quidem in loco dissentit Quintilianus, cuius rationem momenta lege et exponde, lib. v. cap. 14. pag. 327. et seq. *Capper*.

CAP. XXXIX. § 70 *Propositivus*] Hoc est, eam propositionem affirmamus, *Delph. et Var. Clas.*

quam vulgo 'major' in scholis appellatur. *Capper*.

Aurum suum] Id est, eam propositionem conficimus, quam mitatis nostrae logici 'minorem' vocant. *Idem*.

CAP. XL. § 73 *Ita complectemur, ut in unum conducamus propositionem et assumptionem*] Id est, ut usitato nostris in scholis more loquar, argumenti nostri periclesje erit hujusmodi, ut ambas praemissas, sive majorem et minorem, in unam periodum conducamus. *Capper*.

§ 74 *Ex conductionibus . . . complecti*] Hoc est, argumentum ita concludere, ut ambae praemissae, sive major et minor, unam in periodum conducantur. A qua explicatione non multum ablitit Marius Victorinus, qui Tullianum illud *ex conductionibus* exponit *κατὰ συνειρησίν και ἀνακαταλάσσειν*, id est, per rerum congregationem (ut loquitur Quintil. vi. 1.) et enumerationem per summa capita. *Idem*.

Consecutione] Quae alias complexio, connexio, conclusio dicitur. Vulgo 'consequentia.' *Idem*.

CAP. XLII. § 76 *Reprehensio est*] Alias infirmatio et refutatio, *ἀνασκευή, Capper*.

Confirmatio] *Κατασκευή*, quam Quintilianus 'probationem' passim vocat. *Idem*.

CAP. XLIII. § 81 *Conjecturali constitutione*] *Ἰσχυρισμός, στοχαστικῆς ὁράσεως*. Status est oratoris questionis, quam vulgo 'facti' vel 'de facto questionem' appellamus. Vide quae annotavimus ad cap. 8. *Capper*.

CAP. XLV. § 83 *Complexio*] Quae vox hoc in loco non argumenti conclusionem, ut supra, sed eam argumentandi formulam cui nomen *dilemma, δίλημμα*, significat. Vide notas ad c. 20. *Capper*.

Conversione] Qua voce Tullius hoc refutandi genus imprimis firmum intelligit, quod Graeci *ἀντιτροπήρον* (id est *conversans, contra vertens, retri-*

Cicero.

5 Y

janæ) appellant, atque idipsum est quod in scholis vulgo dicimus 'retorqueere argumentum.' Hanc referendi formam membrai Aulus Gellius Noct. Att. v. 9. et 11. ubi et illustre profert ejus exemplum. *Idem.*

Nam si erraret] Iambici senarii sunt, ex Ennio sumpti. Nam sector ad Herennium hoc versus ipse quoque citat ex Ennio, lib. 11. cap. 26. *Nassimb.*

Sive erreri] Ita legendum: non si erreri, ut ediderunt Lamb. et Grat. Quis vero nosciet hoc fuisse scriptoribus librarie famulari erratum, ut quæ syllaba bis eodem in contextu deberetur, eam semel tantum describerent? *Ōho.*

§ 85 *Cujus præda sectio non venierit]* Ita Veneti libri, id quod verum esse existimo: nam sectio vendi dicta. Ea autem erat pars bonorum vel damnatorum vel hostium, quæ veluti resecta esset de reliquis. Quid enim vetat hinc etiam vocabulum deducere, quamvis Ascensii interpretationem non ignorem, quæ vulgo adfertur. Ille igitur equus, qui in publicam prædam non esset deductus, jure belli acquiri potuit. Deduci autem non fuit necesse, non proposita prædæ sectione. *Camerus.* Gothofredus legendum censet qui prædæ sectione venerit, aut potius quive prædæ sectione venerit. Ego autem melius videre mihi intelligere quid voluerit dicere Cicero, quam quibus id verbis dixerit. Nempe equus pervenit ad possessorem, neque istis modis, quos accusator enumeravit, neque etiam furto, sed quadam modo, qui in enumeratione non erat; qui est, equum ex hostibus esse captum et apud possessorem mansisse, quoniam prædæ, cujus pars erat equus, sectio non viderat. Nec minus Latine dicitur 'venerit sectio,' quam Cæsar ipse 'venderi universi oppidi sectionem,' loco satis noto apud eum de B. G. 11. 23. Parum igitur refert quomodo

cuque locus constituantur, quoniam de sensu, ut crede, nobis accuris esse licet. Cæteram gaudeo meæ contentim assentiri Camerarium, cujus adnotatio mihi demum lecta fuit, postquam huic loco jam adscriptæ erant superiora. *Verburg.* Vide *Pi. Nannii Miscellan.* IX. 1. *Otto.*

CAP. XLVII. § 87 *Complexio ex his]* Quod vocabulum hoc in loco et in sequentibus argumenti conclusionem significat. *Capper.*

Propositionem et assumptionem] Id est, ambas præmissas; sive majorem et minorem, ut in scholis sæpe loqui solent. *Capper.*

CAP. XLVIII. § 88 *Si perspicuum]* Quomodo ipse in argumento, si perspicuum erit, vitium tamen esse possit, magna cum perspicuitate decebit infra Tullius. *Capper.*

CAP. XLIX. § 91 *Utinam ne in amore, &c.]* Versus ex Ennio Medea. Vide longiorem *Ōho.*, lib. 11. ad Horum. cap. 22. *Ōho.*

Dubiosum efficitur] Argumentatio: Mihi succensere non debes: nam ut Dii inter se conveniunt, ita neque inter nos dissidium esse decessat. Romæ dubiam confirmaturus, adducit rem maxime dubiam, Deorum scilicet concordiam. Versus Ennii sunt, ex Euripidis Chresphonte. *Muret.*

CAP. L. § 94 *Ut Amphion apud Euripidem]* Adducit similitudinem. Non enim Amphion apud Euripidem accusatus de ambitu, unum se fortum esse defendit. Sed Amphion apud Euripidem in tragedia, quæ non extat, et apud Pacuvium, cum sermonem de musica cum Zetho instituisset, non in eo, quod cooperat, deiecit, sed ipsorum disputatio in sapientie laudem consumitur. Quod autem Zethus cum Amphionis fratre apud Euripidem de musica disputet, Athenæus testis est; lib. VIII. Hæc fortasse spectat Horatiani versus, Ep. 18. lib. 1. ad Lolium, 41: *Nassimb.* Distingue igitur sic, apud Au-

omnino: qui .... ut referas vbi qui, non ad Paenitiam, sed ad Amphio-nem. Olio.

§ 95 *Amicum castigare, &c.*] In Tri-nuntio 1. 1. l. Olio.

Aut eadem. Malum est avaritia: vultus enim] *Tuvvaloyia. Marcus.*

CAP. LI. § 97 *Nisi per locum commu-nem]* Locus communis hic significat orationis particulam, aut etiam ora-tionalem, quam habetur de virtutibus, aut in vitia, personis non nominatis; et pertinet ad quoddam Rhetorices 'progymnasma,' quod Hiermogeni sextum est. Tres alios 'loci com-munis' significatos expostuimus ad Quintil. v. 1. pag. 366. not. 15. et cap. 12. pag. 326. not. 128. Capper.

CAP. LI. § 99 *Enunnetatio est]* *Λογικαὶ ἀποδείξεις* Græci vocant, quia per summa dictarum rerum capita decurrit, ut docet Quintilian. vi. 1. pag. 351. ubi vide notas 5. et 8. Capper.

Omnes transire breviter argumeta-tiones] Ubi nota speciem verbi *transire* significatum. Græci dicunt *διέρχεται, διαζοδῶν, μεταέρχεται, δι-αζῆται*, id est, *dicendo percurrens*. Eo-dem sensu dixit Tullius pro Rosc. Amer. c. 32. 'Sed in anime est leviter transire ac tantummodo pertrin-gere unamquamque rem.' *Idem.*

§ 99 *Personam aut rem aliquam in-ducere]* Idque per eam contentiarum figuram, cui nomen 'prosepepeia.' *Idem.*

DE INVENTIONE RHETORICA.

LIBER II.

CAP. I. § 1 *Templum Junonis]* La-ciniae templum, prope Crotonem ur-bem, aenacum omnibus circa populis, ex Livio lib. XXIV. *Rusus* in *Æneid.* III. 652.

§ 2 *Cum puerorum igitur formas et corpora magno]* Est versus longa, quem detraendum putabat Galle-mius fide libri Grevenb. *corpora, et formas.* Pall. adhaerent vulgatis. *Græc.*

CAP. II. § 6 *Titia]* Cum hoc Ti-tia, Coracis discipulo, legatum Ger-giam Leoninam Athenas profectum scribit Pausanias lib. vi. Hic multa in oratione continit, et persuadendi peritissimus omnium suo tempore ha-bitus est. Hunc in Phædra Platonis Socrates deridet: cuius tamen audi-

torum Isocratem fuisse scribit Pla-tarchas. *Cervinus* in *Brut.* c. 12.

CAP. III. § 11 *Et inveniendum]* Vic-torinus explicans hunc locum, 'Nam,' inquit, 'de quinque partibus orationis aulam inventionem tractat.' Quibus verbis quid tibi valit, non intelligo; satisque apparet, vim hujus loci ignoscisse. Ego vere crediderim 'In-ventiones,' non argumentum, ut quidam falsè existimant, sed intenti-onem. In primis, et depulsionem esse intelligendas. Nam proposita con-troversia, considerandum est primum, an causa consistat; quod ex intenti-ones et depulsione cognoscitur. 'In-tentio' est prima pars, cum actor proponit et facit litem. 'Depulsio' est responsio rei. Cum igitur ex im-

tionem et depulsionem omnis controversiæ, id est constitutio, sive questio fiat, merito 'inventiones' appellantur. Hoc autem ita esse, facile ex textu intelligi potest: nam sequitur, 'et constitutiones.' *Nascimb.*

CAP. IX. § 28 Quod Clodius] *Clodius*, quod claudicat vel corpore vel animo. *Cæcilius*, quod cæcitat. *Mutius*, quod mutus. Has vero nugæ in oratore quis ferat? *Muretus.*

§ 29 Quibus sit majoribus] Ita Demosthenes in oratione pro Corona accusatus ab Æschine se defendit a genere, et iudicium facit se virum optimum esse, quod optimis majoribus sit natus; Æschinem vero pessimum, quod infimo genere sit natus. *Nascimb.*

CAP. XIV. § 46 Tum illi ipsi in medium] Senus est: Tum reconditi loci conjecturarum efferent se in lucem; et cum ex iis separatim sumptis, tum ex iis simul sumptis fient argumenta. *Præst.*

Questiones] Id est, tormenta que adhibito corporis cruciati veritatem expriment. De questionibus his sive tormentis, itemque de testimoniis et rumoribus, agit ex professo Quintilian. v. 3. 4. 7. pag. 265. 268. et seq. *Capper.*

CAP. XV. § 46 Locus communis, aut certa res, &c.] Hunc 'communis loci' significatum supra explicavimus ad l. i. c. 51. § 59. *Idem.*

Aut dubia] Alterum hunc 'communis loci' significatum exposuimus in Quintil. pag. 263. not. 16. ubi quatuor *res* 'communis loci' significationes explanavimus. *Idem.*

CAP. XVI. § 50 In conjecturalem constitutionem] De qua vide que annotavimus ad lib. i. cap. 8. *Idem.*

CAP. XVII. § 52 Constitutio definitio] De qua vide ad cap. 8. *Idem.*

Intentio est] Hoc est, accusatio, sive accusatoris actio. *Idem.*

Depulsio est] Id est, accusationis refutatio, sive *res* rei defensionis. *Id.*

Ratio] *Abris*: vel *abris*, id est, causa quam reus ad sui defensionem profert. Vide que annotavimus ad lib. i. cap. 18. *Idem.*

Judicatio] *Tò epurhewer*, id est, hoc ipsum de quo iudices laturi sunt sententiam. Vide ad cap. 13. *Idem.*

§ 55 Descriptio] Hoc est, definitio ejus vocabuli, cujus vis inquiratur et significatio venit in controversiam. *Idem.*

CAP. XIX. § 57 Constitutio translativa] De qua vide que annotavimus ad cap. 8. *Idem.*

§ 58 Assumptio alia aliqua constitutione] Id est, assumendo quemdam alium statum questionis. *Idem.*

§ 59 Conjecturali constitutione translationem confirmabit] Id est, confirmabit translativam illam causæ constitutionem, movendo questionem facti, vel de facto. *Idem.*

CAP. XX. Extra quam] Vide P. Nannii Miscellan. ix. 6. ut et Brissonium de Formulæ. *Oliv.*

§ 60 Ratio] Vide que notavimus ad cap. 17. *Capper.*

In recuperatorio iudicio] Recuperatorium iudicium dicebatur, quod ferrebant recuperatores. Hi porro iudices quidam erant a prætoribus privatis in controversiis de re qualibet dati; quos etiam a recuperando ita vocatos aiunt, quod per eos suum quæque jus recuperare posset, vel quod de honorum inique ablatorum recuperatione, æstimandisque injuriis cognoscere. *Idem.*

Judicatio] Vide que notata sunt ad cap. 17. *Idem.*

CAP. XXI. § 62 Actionis illata controversia] Ea ipsa est que alias 'translatio' et 'translativa causæ constitutio' appellatur, *ἡ μετατάξις*, *ἡ μεταρρύθμις*, de qua vide lib. i. cap. 8. *Idem.*

Constitutionem generalem] De hac vide que notavimus ibid. *Idem.*

Negotialis est] De qua lege que supra notata sunt ad lib. i. cap. 11. *Id.*

Quam in suam tutelam, &c.] Id est, antequam pubes factus esset, et testari posset: 'in suam' enim 'tutelam' venire, vel 'sum tutelam fieri,' nihil aliud est quam ad pubertatem venire. v. l. si filiafamilias 51. ff. de legat. 2. l. 5. § 2. ff. quibus ex causis in possessionem. *Gothofredus.*

Intentio est] Hoc est, petitio, sive postulatio. *Capper.*

Depulsio] Id est, recusatio, refutatio, demegatio. *Idem.*

Ratio est] Vide quae notata sunt ad cap. 17. *Idem.*

Judicatio] Vide supra ibid. *Idem.*

§ 68 *Constitutiones*] *Tj ordres.* Vulgo dicunt statum questionis oratoris in genere judiciali. Jam vero quot sint hujusmodi status, et quam variis sint de his veterum rhetorum systemata, facias exposuimus ad Quintilian. III. 6. pag. 181. not. 468. *Idem.*

CAP. XXII. § 68 *Locorum communium . . . duo sunt genera, quorum alterum dubia rei, alterum certa*] Vide quae de his notavimus ad c. 15. *Idem.*

CAP. XXIII. § 69 *Judicialis est*] De qua vide quae supra notavimus ad lib. I. cap. 11. *Idem.*

Absoluta est] Vide ibid. *Idem.*

§ 70 *Intentio est*] Id est, accusatio, accusatoris actio, qua culpam crimen intendit. *Idem.*

Depulsio] Id est, accusationis refutatio, seu rei defensio. *Idem.*

Ratio est] Vide cap. 17. *Idem.*

Judicatio] Vide cap. 17. *Idem.*

Relationem criminis] *Tò ἀντίκλημα.* Herennianus rhetor statum hunc vocat 'translationem criminis.' Vide Quintil. pag. 181. not. 468. Vide etiam Ciceronem ipsum hoc in libro, cap. 26. *Idem.*

CAP. XXIV. § 71 *Assumptio*] *Ἀρτίθεσις*, vel *ἀντιθετικὴ στάσις.* Lege Quintilian. pag. 181. not. 468. *Idem.*

Comparatio, relatio criminis, remotio criminis, concessio] De horum vocabulorum sensu, vide supra lib. I. cap. 11. et ipsam Ciceronem hic cap. 24. 25. 29. et 31. *Idem.*

§ 72 *Comparatio est*] *Ἀρτίθεσις* Græci rhetores vocant. Vide Quintil. pag. 181. not. 468. *Idem.*

Majestatis] Subanditur 'læse.' *Idem.*

Definitio] Id est, questionis oratoris status, cui nomen 'definitiva constitutio,' *ἔπος, ὁρισμός.* Vide supra lib. I. cap. 8. *Idem.*

§ 73 *Conjecturalis*] Id est, movendo questionem facti vel de facto. *Idem.*

§ 74 *Ex conjecturali constitutione*] Id est, ex eo questionis oratoris statu, quem vulgo vocamus 'facti' vel 'de facto questionem.' Græci rhetores *στοχασμός, στοχαστικὴν στάσις.* Alia ejusdem nomina vide supra lib. I. cap. 8. *Idem.*

CAP. XXV. *Conjectura et definitio*] Hoc est, his questionum oratoriarum statibus, quorum alter vocatur *conjecturalis, στοχασμός,* vulgo 'facti questio;' alter *definitivus, ἔπος, ὁρισμός:* de quibus vide ut sup. lib. I. cap. 8. *Idem.*

Constitutionibus] Id est, oratoriarum questionum statibus in genere judiciali. *Idem.*

CAP. XXVI. § 76 *Ad ipsam compositionem*] Hoc est, ad eum qualitatis assumptivum statum, cui nomen *comparatio, ἀντίθεσις.* Vide lib. I. cap. 11. *Idem.*

§ 78 *Relatio criminis*] Græci vocant *ἀντίκλημα,* quasi dicae 'reminationem.' Vide ut sup. lib. I. cap. 6. *Idem.*

CAP. XXVII. § 80 *Translationis*] Quam Tullius alibi vocat 'translativam causam constitutionem,' Græci *μετάληψις,* et aliquando *παράγραφος.* Tunc autem locum habet hic questionis oratoris status, cum litigantium alter contendit non apud hos iudices, aut non hoc tempore, aut non hac lege secum agi oportere. Vide supra lib. I. cap. 8. *Idem.*

§ 82 *Deliberationis*] Id est, earum orationum quæ versantur in genere deliberativo. Vide supra lib. I. cap. 5. *Idem.*

CAP. XXVIII. § 88 *Relationem*] Id est, eum qualitatis assumptivæ statum, quem Cicero 'relationem criminis,' Heronianus rhetor 'translacionem criminis,' Græci ἀρτήλαγος (quasi recriminationem) appellant. Vide supra cap. 11. l. 1. c. 11. et l. 11. c. 26. *Idem.*

CAP. XXIX. § 86 *Remotio criminis*] Unus est e qualitatis assumptivæ statibus, cui nomen *μειδραρίας* apud Græcos rhetores. Lege sis Quintilian. l. 111. c. 6. pag. 181. not. 408. *Idem.*

§ 87 *Ex conjecturali . . . . constitutione*] Vide hic cap. 24. *Idem.*

Ex comparatione] Vide ibid. et cap. 26. *Idem.*

Ex relatione criminis] Vide hic c. 26. et c. 28. *Idem.*

CAP. XXX. § 90 *Concessio*] Concessio non est e qualitatis assumptivæ statibus, cui apud Græcos nomen est *συγγνώμη*, *venia*; unde a Latinis dicitur etiam 'status venialis,' et 'deprecatio.' Vide supra l. 1. c. 11. et l. 11. c. 31. *Idem.*

§ 91 *Superioribus assumptivis*] Quætor sunt qualitatis assumptivæ status; comparatio, relatio criminis, remotio criminis, et concessio. Deos priores his verbis Tullius designavit. *Idem.*

Porcæ sustinid] Nam, ut ait Virg. *Æn.* VIII. 641. 'Cæsa jangebant fœdera porca.' Mirifice hic locus illustratur denario quodam argenteo, quem ab Italicis populis, quo tempore bellum Marsicum motum est, eusum, existimare possumus ex eo, quod ITALIA inscriptum in eo sit, et in medio militum sædas ferientium vir incisus, qui porcæ hujusmodi sustinet. *Ursinus.* De hoc denario, et alio non dissimilis typi conatendus est Spanhemius, *Dissert. X. de Usu et Præstantia Numism. Verburg.*

Imperatoris Sammitibus tradito] Si quando imperator, præter S. P. Q. R. voluntatem ac sententiam, fœdas cum hostibus ferisset, ut populus

Romanus ex fœderis religione solveretur, imperator ipse in hostium potestatem victus tradebatur. *Næticus.*

CAP. XXXI. § 94 *Concessio est*] Alias dicitur *venia*, status venialis, Græco *συγγνώμη*. Vide Hb. 1. c. 11. et l. 11. c. 30. *Capper.*

Per quam non factum ipsum improbat ab reo, sed ut ignoscatur, id petitur] Quem locum ne quidem gentium Deus Hermes possit impedire. Nam concessioem dividit Tullius in purgationem et deprecationem; purgatio vero ei desinitur, per quam ejus, qui accusatur, 'non factum, sed voluntas defenditur.' Pugnans autem hæc; in concessione voluntatem improbari; in purgatione, quæ concessiois pars est, voluntatem defendi. Itaque concessiois definitionem laudat, leviterque immuto, ac lego, *per quam non factum ipsum probatur ab reo, &c.* Vossius, *Inst. Orat.* l. IX.

CAP. XXXII. § 99 *Conjecturam*] Id est, illum questionis oratoris statum, qui dicitur *conjecturalis*; *συζητήσις*, *συζητημάτων*; vulgo 'questio facti' vel 'de facto.' Vide Hb. 1. c. 8. *Capper.*

§ 100 *Negotialis pars*] Quid sit pars negotialis, vide l. 1. c. 11. *Idem.*
Absoluta judiciali] Quid sit pars judicialis absoluta, quæ opponatur assumptivæ, vide ibid. *Idem.*

Deliberationis] Id est, generis deliberativi. Altit enim ad celeberrimum orationum divisionem, secundum quam alia dicuntur esse in genere demonstrativo *ἐπιδεικτικῆς*, alia in genere deliberativo *δυσπραγμικῆς* vel *συμβουλευτικῆς*, alia denique in genere judiciali *δικαστικῆς*. Vide Hb. 1. cap. 5. *Idem.*

CAP. XXXIII. § 102 *Scripti controversiam*] Considerandam est, ait Tullius an in ratione, an in scripto controversa est ea, quæ ex scriptivæ genere nascitur. Quintilian. 111. 5. status alios rationales, alios legales vocat, idque Græcorum thetorem

exempla, qui *στέγας λογικάς* et *τομικάς* appellant. Vide l. i. c. 18. *Idem*.

Controuersia quæ ex scripto et sententiæ nominatur] Et Græci dicitur *περὶ ἡγευῦ καὶ διαβολῆς*, quasi dicitur *de dicto et sententiæ*. Hoc controuersiam seu status legis genus fusius exponunt Tullius hic, c. 42. et Quintil. vii. 6. *Idem*.

CAP. XXXIV. § 105 *De Q. Numitioris Palle*] Proditor in bello Fragellano: de quo Philipp. iii. 6. *Idem*.

Apud L. Opimum] Amicus meus addit *prætorum*. Recte, si ex libro aliquo M. Consentit historia. Livius in Epit. lib. ix. 'L. Opimus prætor Fragellanos, qui defecerant, in deditionem accepit, Fragellas diruit.' *Ursinus*.

Conjecturali constitutione] Τῆ ἐπιπροστυχῆ στέγῃ. Vide c. 52. *Cæpper*.

CAP. XXXVI. § 109 *In generali constitutione*] Id est, in eo quæstionis oratoris statu, qui et status qualitatis, et *qualitas, ποιότης*, appellari solet. Vulgo dicimus 'quæstionem juris,' vel 'de jure.' Vide l. i. c. 8. *Idem*.

Judicialis] Δικαιολογικῆ, quæ τῆ negotiῆσι πραγματοῦ opponitur. De his vide supra, l. i. c. 11. *Idem*.

CAP. XXXVII. § 110 *Deliberationum est . . . judicialis est habendum*] Græci dicunt *συμβουλευτικῆς* et *δικαστικῆς*, de quibus vid. l. i. c. 5. *Idem*.

§ 111 *Constitutio*] Ἐρώσις, id est, quæstionis oratoris status. Vide l. i. c. 8. *Idem*.

Judicatio] Τὸ κρινόμενον. Vide l. ii. c. 17. *Idem*.

CAP. XXXIX. § 114 *Deliberari*] Vulgo *deliberari*: pro quo Mæretus in Ciceroniani exempli marginibus *deliberari* scripserat. Reposuit Lambinus *deliberari*, quod interpretatur, 'destrahi,' 'deteri;' ut apud Lucret. stt. 1101. 'nec deliberare ualeamus Tempore de mortis.' Quanquam et ibi apud Lucretium, *deliberari* legi uult Tan. Faber. *Judicium* esta doctorum: heque enim hic ego me criticum, sed editecom debere profiteri. *Oliv.*

§ 115 *De constitutionibus actis . . . nunc de iis controuersis quæ in scripto uerantur*] Vide ut ipse Tullius *constitutiones, rās ἐρώσεως*, id est, oratoriæ quæstionum status proprie dictos et stricte sumptos legalibus quæstionibus quadamtenus opponit. Vide varia rhetorum systemata de statibus in Quintil. p. 181. not. 468. *Cæpper*.

CAP. XL. § 116 *Ex ambiguo*] Ἀμφιβολίας Græci rhetores uocant. Legalem hunc statum fusius explicat Quintil. vii. 9. *Idem*.

Ex scripto et sententiæ] Περὶ ἡγευῦ καὶ διαβολῆς. Vide ipsum Ciceronem hie, cap. 42. et Quintil. vii. 6. *Idem*.

Ex contrariis legibus] Ἀντιθετικῆ. Legalem hunc statum (vel potius quæstionem) exponunt Tullius hic cap. 45. et Quintil. vii. 7. *Idem*.

Ex ratiocinatione] Συλλογικῆς, qui status (vel, si uis, quæstio) legalis pluribus explicatur a Cicerone hic, cap. 50. et a Quintil. vii. 8. *Idem*.

Ex definitione] Ὀρος, ἢ ἐρωσις νομικῆ, qui status, aut quæstio, legalis proprius ac peculiaris est Tullio hic, cap. 24. et Herenn. i. 18. 19. 24. Vide et Quintilian. pag. 181. § 468. *Idem*.

CAP. XLII. § 121 *Ex deliberationis partibus*] Id est, quæ pertinent ad genus orationis deliberatiuæ, *συμβουλευτικῆς*. Vide lib. i. c. 5. *Idem*.

CAP. XLII. *Ex scripto et sententiæ*] Περὶ ἡγευῦ καὶ διαβολῆς, id est, *de dicto et sententiæ*. Vide Quintil. vii. 6. *Idem*.

§ 123 *Judicialis assumptio*] Δικαιολογικῆς ἀντιθετικῆς. Ubi τὸ *judicialis* opponitur τῆ *negotiali, πραγματοῦ*, et τὸ *assumptio* opponitur τῆ *absolutæ, ἀποληπτικῆς*. Vide lib. i. cap. 11. *Idem*.

Comparatio] Ἀντιθέσις, quæ una est e quatuor partibus quæntatis assumptiue. Vide l. i. c. 11. et l. ii. c. 24. *Idem*.

§ 124 *Relatio criminis*] Ἀντιθέσις. Altera pars est qualitatis assumpti-

væ, de qua vide l. i. c. 11. et l. ii. c. 26. *Idem.*

[*Tribunus militum*] Tangit Plutarchus in Mario hæc rem, et ipse Cicero in Orat. pro Milone his verbis: 'Pudicitiam cum eriperet militi tribunus militaris in exercitu C. Marii, propinquus ejus imperatoris, interfectus ab eo est, cui vim afferebat. Facere enim probus adolescens periculose, quam perpeti turpiter maluit: atque hunc ille vir summus, scelere solum, periculo liberavit.' *Lambinus.*

[*Remotio criminis*] *Μετάρσις.* Tertia pars est qualitatis assumptivæ. De hac vide l. i. c. 11. et l. ii. c. 29. *Capper.*

[*Concessio*] Quæ alias dicitur status venialis, et *venia, συγγνώμη.* Vide l. i. c. 11. et l. ii. c. 31. *Idem.*

CAP. XLIV. § 127 *Assumptiva*] *Ἀντιθετικῆ,* quæ opponitur *τῇ ἀπολυτῇ ἀντιληπτικῇ,* et quatuor habet partes in pagina proxime præcedenti expositas. Vide lib. i. c. 11. *Idem.*

CAP. XLVI. § 137 *Comparatione, aut remotione, aut relatione criminis, aut concessionis partibus*] Quatuor hæc sunt qualitatis assumptivæ partes, quas sigillatim exposuimus paulo supra ad cap. 42. *Idem.*

CAP. XLVII. § 138 *Assumptivæ partibus*] Intellige quatuor illas qualitatis assumptivæ partes, nempe comparisonem, remotionem, relationem criminis, et concessionem; de quibus paulo supra ad cap. 42. *Idem.*

CAP. XLVIII. § 142 *Ex illo ambiguo*] Alludit Tullius ad legalem eam statum vel questionem, cui apud Græcos nomen est *ἀμφιβολία.* Vide hic ad cap. 40. *Idem.*

[*Verbi definitionem inducere*] Id est, illum statum, vel potius questionem, legalem, cui nomen *ἔπος,* vel *ἑρμῆς νομικῆς,* de quo vide ad cap. 40. *Idem.*

[*Per ratiocinationem*] *Τὸν συλλογισμὸν,* quo de statu vel de questione, lege cap. 40. *Idem.*

§ 143 *Assumptivæ partibus*] Qua-

tuor sunt; quas exposuimus supra cap. 42. *Idem.*

CAP. XLIX. § 144 *Ex contrariis locibus*] *Ἀντιπολιμα* vocant rhetores Græci. Vide ad cap. 40. *Idem.*

[*Olympionicarum*] Non arbitror hic de corona esse intelligendum, sed de statu, quæ erigenda esset ei, qui tyrannum occidisset, quemadmodum Athenis Harmodio et Aristogitonii factum fuisse scriptores memoriam prodiderunt. Nam Olympionicæ non corona tantum ex oleastro, verum etiam statua ornari solebant. Quod Plinius indicare videtur. (Ed. Hard. tom. ii. p. 642.) *Nascimb.*

[*Alexandrum, qui apud Phœnes*] Inde Phœnus dictus est. Cicero de Off. iii. 7. ejus pene vitam paucis describit. *Idem.*

§ 147 *Per ambiguum, aut per ratiocinationem, aut per definitionem*] Tres intelligit status vel quæstiones legales, de quibus supra ad cap. 40. *Capper.*

CAP. L. § 148 *Ex ratiocinatione necitur controversia*] *Συλλογισμὸς* dicitur. Vide supra cap. 40. et Quintil. vii. 8. *Idem.*

[*In juridicali absoluta*] *Δικαιολογικῆ ἀντιληπτικῆ,* ubi *τὸ δικαιολογικὸν* opponitur *τῇ negotiali, πραγματικῇ,* et *τὸ ἀπολυτὸν* opponitur *τῇ assumptivæ, ἀντιθετικῇ.* De his plura vide ad lib. i. cap. 11. *Idem.*

CAP. LI. § 153 *Definitio est*] Intellige definitionem legalem, seu statum definitivum legalem, *ἔρῶν, ἑρμῆς νομικῆς,* ubi igitur de definiendis et explicandis legum, aliorumve scriptorum vocabulis. Hic porro status Ciceroni et Herenniano rhetori proprius est ac peculiaris. Vide supra ad cap. 40. et Quintil. p. 181. not. 408. *Idem.*

§ 154 *Definitiva constitutio*] Hic simplex est definitivus status rationalis, *ἔπος, ἑρμῆς λογικῆς,* de quo plura vide ad l. i. c. 8. *Idem.*

§ 155 *Constitutio*] *Τῆ ἐνάσει,* id est, in aliquo quæstionis oratoriarum

stata, de quo vide ibid. *Idem.*

§ 156 *Deliberationis*] Id est, earum orationum, quae versantur in genere deliberativo, quod Graeci *συμβουλευτικὸν*, et aliquando *δημηγορικὸν* (*concilio- nale*) appellant. *Idem.*

CAP. LIV. § 164 *In editum alicujus invectionis*] *Alicujus inferioris* restitui, conjectura ductus. Nam vox *invectionis*, quae reperitur in omnibus libris, sine dubio corrupta est. Quod autem Michael Brutus sic emendandum censuit, *tamere in editum alicujus invectione concitata, comitate retinetur*, pace ejus dixerim, non probo. *Lambinus.*

CAP. LVII. § 171 *Cassilinum*] Alludit ad historiam: nam Cassilinum, oppidum Campaniae, cum ab Annibale obsideretur, milites eo inopiam pervenerunt, ut aures et lora, detractasque scutis pelles, ubi fervida mollissent aqua, mandere conarentur. Livius lib. III. *Nascentib.*

CAP. LVIII. § 176 *Affectio*] Graeco dici solet *εχθρὸς*, *ῥάβδος*, *συμβεβηκός*, (*accidens*), et *νεπλερωσις*, quam 'circumstantiam' vulgo appellant, idque auctore ipso Quintiliano, pag. 303. not. 523. *Capper.*

At non illo animo, quo Ulysses transiit] Ulysses sub habitu mendicis Tro-

jam ingressus diligenter omnia exploravit: id quod ex Euripide in Hecuba satis liquet. *Nascentib.*

Aristippus] Bion, apud Laërtium in Aristippo, scriptum reliquit, Aristippum, cum aliquando navigasset, didicissetque navem, qua vehebatur, esse piraticam, acceptum aurum numerasse; deinde, quasi imprudenti et invito lapsum e manibus projecisse in mare, ingemuisseque graviter. Sunt qui illum haec addidisse memorent, 'Melius est, ut haec ab Aristippo, quam Aristippus propter ista pereat.' *Idem.*

CAP. LIX. § 178 *Una pars*] Nescio, an hoc loco nimis audax fuerit Lambinus; illud scio, mihi arridere emendationem, quam exhibuit in margine ed. suae, *una pars ad exitum, hoc et superiore libro, perducta est, &c.* Caeterum Gothofredus hic annotavit, videri ex hoc loco posse colligi, Ciceroem plures de Inventionis libros scripsisse. Illud quidem non tantum jam diu inter eruditos constat, plures fuisse perscriptos a Ciceroe libros de Inventionis, sed etiam eos fuisse quatuor, e quibus duos posteriores nobis longinquitas temporis invidit. Vid. Voss. de Nat. Rhet. c. 12. *Verburg.*

DE ORATORE.

LIBER I.

CAP. I. § 2 *Inter nosque recolendas*] Trajecit copulandi particulam, malitque, *inter nosque*, quam istuc, et *inter nos recolendas*, usurpare; ne, quod in oratione vitiosum est, in heroiis carminis finem decideret. Quae componendi manifesta diligentia, ut in foro et in curia celatur, ita in hoc

scripti genere dissimulari non debet. Sunt qui legant, *Interque nos recolendas*, virtutis hujus ignari, qui nesciunt auribus atque rationi cedere praecepta. *Stros.*

§ 2 *Et hoc tempus omne*] Hos de Oratore Dialogos Cicero scripsisse putatur anno aetatis suae 58. et U. C.

608. secundo vero anno post ejus reditum, cum Clodianorum furere actus in exilium cessisset. *Pearse*.

CAP. II. § 5 *Prudentissimorum*] Hoc est, doctissimorum, vel (ut noster loquitur in sequenti sententia) eorum, qui habent 'elegantiam doctrinæ: sapius in hoc opere doctos disertis, at 'prudential' eloquentiis opposuit: et hic per 'prudentialissimos' intelligi voluit eos, qui omnibus artibus, ac, philosophiis, jure civili, &c. instructi essent. Sic I. § 49. 'Prudentia rerum magnarum magis, quam dicendi arte nititur.' III. § 35. 'Malim equidem indisertam prudentiam, quam stultitiam loquentem.' Et I. § 14. 'Sine summa rerum civilium cognitione et prudentia.' *Idem*.

CAP. III. § 9 *Essent*] *Man. Grut. possent. Oliv.*

CAP. VII. § 24 *Socer ejus (qui fuerit Q. Mucius)*] Ita manuscripti *Mag. Mead. Govv. et Harl. duo*: nec invidiatum est nostro post vocem qui uti subjunctivo modo. Vulgatum fuerat parum placet; tunc enim temporis, cum Mucius ad Crassi Tusculanum venerit, tam socer fuit Crassi quam antea; Crassumque postea appellat 'generum' suum in c. 9. *Pearse*.

CAP. X. § 40 *Perculisti*] Id est, evertisti, seu dejecisti. Simile est illud II. 70. 'Scipionis illius, qui Tib. Gracchum perculit.' *Idem*.

§ 42 *Cæterisque*] *Lamb. cæterisque suo jure physici vindicarent, ornati. Oliv.*

Justo sacramento] 'Sacramentum litis genus erat, simile sponsionis.' Varro. Et qui petebat, et qui inficiabatur, de aliis rebus utrique quingentos æris apud pontificem deponebant, de aliis item rebus certum numerum assium. Qui judicio antem vicerat suum sacramentum a sacro auferbat, victi ad ærarium redibant. Sacramentum dixit pecuniam lite depositam apud pontificem. Decepti sunt qui legerunt hic apud pontem, non apud pontificem. Sensus est igitur:

Philosophi disciplinarum possessione dejecti, tecum interdicte contenderent, quemadmodum ii qui ab agro dejecti sunt: aut viadicarum litam tibi intenderent, et disciplinas suas assererent: aut jure possent agere tecum, et deposita pecunia contendera. *Streb.*

CAP. XI. § 45 *Charnadas*] Vulgo, pro *Charnadas*, legitur *Carnades*; male omnino; hic enim Crassus dicit se questorem, postea vero Antonius se proconsulem vidisse Carnadem, contra auctoritatem veterum scriptorum. Laërtius enim ex Apollodoro scribit Carnadem mortuum esse (Olymp. CLXX. ann. 4.) anno U. C. 626. Crassus vero questor fuit ann. U. C. 648. et Antonius proconsul ann. U. C. 652. Immo Cicero ipse in Acad. Quest. dicit Carneadis legationem incidisse in an. U. C. 599. Si igitur Crassus questor vidit Carnadem, Carnades post legationem vixit annos 44. et si Antonius proconsul eum vidit, vixit annos 52. post legationem; quod verisimile non videtur. Sed ulterius ex ipso Cicerone probaturus sum, neque Crassum, neque Antonium vidisse Carnadem. Primo, in lib. III. c. 18. Crassus dicit, 'cujus (Carneadis) ætati ego multos auditores cognovi Athenis,' &c. Ex quo loco colligo Crassum non vidisse Carnadem; quia si eum vidisset, non soceri aut Metelli usus esset iudicio, sed suo. Porro dicit ibi Crassus Metellum 'adolescens' fuisse, eum audiret 'Carnadem affectum ætate.' Metellus vero consul fuit an. 645.; ergo non credibile est Carnadem vixisse usque ad questuram Crassi, hoc est, pene ad consulatum Metelli, multo autem minus ad proconsulatum Antoni. Secundo, in l. II. c. 37. itemque in hoc ipso loco non de homine, quem novit, Crassus loquitur, sed dicit 'hominem, ut ferebant,' &c. Tertio, ut se habet vulgata lectio, *Carnades Carnadis* audi-

tyr fuit, quo quid isoptus? His rationibus adductis vulgatam lectionem rejicere. Cur autem *Charmades* repositi, paucis sciat lector. Ms. Cent. habet *Carmedes*, Bod. *Carmedes* (quæ vox, si punctum litteram i tollas, est *Carmedes*); Mss. vero Jean. et Harl. I. habent *Charmades* in hoc loco, et tribus sequentibus, de quibus mox dicturus sum. 2°. In Oratore c. 16. cum dicitur, 'scitum est enim, quod Carneades dicere solebat, Clitomachum eodem dicere, Carneadem eodem etiam modo dicere; nonnulli, quos vidi, Mss. habent ibi *Charmadam*, poscente etiam sensu. Patet idem ex l. xi. c. 88. ubi, Jennis primum notante et Gronovio approbante, pro *Carneadem* jam legimus *Charmadam*, testimonio Plinii et auctoritate Mss. 3°. Sextus Empiricus non semel dicit *Charmadam* (vel *Charmidam*) Academicum fuisse, et Academicam principem. 4°. Idem scriptis mandavit disputationem quandam *Charmade*, in qua Academicus iste probat rhetoricam non esse artem, et rhetores exagitat; que omnia Sex. Empirici testimonia huic loco optime conveniunt. Utile fore credidi hunc locum leucientis argumentis explicare, qui Petavio, Stanlejo nostro, aliisque chronologiam docentibus, magnas olim turbas excitaverit. *Pearc.* Vide in eandem sententiam Henrici Valesii Emendat. 1. 29. *Olio.*

Peripatetici Critolus et Diodorus] Ita vulgati omnes. Sed, *Peripatetici Critolus Diodorus*, est lectio Mss. duorum Palli. et trium Gulielmii, nec non Jean. Mag. et Harl. duorum; testaturque Cicero de Fin. v. 5. Diodorum fuisse auditorem Critolai. Porro, ea argumenta, quibus probavi Carneadem ad quaesturam Crassi non vixisse, satia doceant ne Critolam quidem in Crassi quaestura viguisse; quod tamen præ se fert vulgata lectio, et *Peripatetici Critolus et Diodorus.* *Pearc.*

§ 48 *Omnium rerum publicarum*] In vulgatis duæ postremæ voces male conjunguntur: neque enim necesse est, ut is omnes republicas cognoscat, qui Romanam velit cognoscere: necesse est autem, ut publicas res omnes Romani imperii sciat, qui de eo administrando dicturus est. *Idem.*

CAP. XIII. § 58 *Descripto*] Lamb. legit *descriptorem*, id est, civium: non enim *jus*, sed *cives* in ordines statusque describebantur. *Idem.*

CAP. XIV. § 62 *Philonem*] De Philone architecto Plinius, vii. 27. Vide etiam, et de Hermodoro, Turnebd *Advers.* xi. 2. *Olio.*

CAP. XIX. § 85 *Excitabatur*] *Hottomans* conjecit legendam esse *excitabatur*: sed vulgata lectio defendi potest. Sensus est enim: *Homine abundans doctrina*, (nempe *Charmadas philosophus*) ita respondebat iis, qui dixerat *Menedemus* (*homine promptus, utpote disertus orator*) ut *Menedemum* excitaret, et ad suam opinionem defendendam aliceret. *Pearc.*

CAP. XX. § 89 *Huic respondebat*] *Charmadas Menedemo.* *Olio.*

§ 93 *Quibus dicere*] *Vulnus* hic video; remedium non ita. *Muretus.* Lambinus edidit, *quibus officere...* solebat; quod est conjecturam *Hottomani.* *Grut.*

Perfectum in audiendo] Nam cum rudem artium omnium se diceret Antonius, non erat ear de artibus cum hominibus doctissimis neque pugnaciter atque *Cressone*, qui se multa didicisse fatabatur, contenderet. *Strab.*

CAP. XXII. § 95 *Aliquem*] De se ipso id ex Antonii persona videtur Cicero prædicere. *Olio.*

De vi ac ratione dicendi] *Mallus* cum Gulielmo legere *de via, ac ratione* facillime ultima littera vocis *via* a sequentis vocis ac prima littera absorberi potuit. Manus olim edidit *via*, et sic Cicero simplicissima

1. 26. 'Non rationem dicendi et viam, sed naturam defuisse.' III. 36. 'Anicipites vias, rationesque disputandi.' Facile plura *exempla* proferri possunt. *Pease.*

CAP. XXII. § 101 *Ut in cretionibus scribi solet*] Cum in aliis libris manuscriptis reperissem scriptum *certionibus*, in aliis *Crassi orationibus*, in aliis *certioribus*; ego *cretionibus* reposui, præsertim cum meminissem jam pridem ita a Fr. Duareno esse emendatum. Est autem 'cretio,' ut docet Ulpianus, Titul. 22. Isid. 6. Varro de Ling. Lat. v. ad Attic. XIII. 44. certorum dierum spatium, quod datur heredi ad deliberandum, utrum expediat adire hereditatem, necne; veluti Titius heres esto, cernitoque hereditatem in diebus centum proximis, quibus scierit, poteritque; nisi ita creverit, exheres esto. *Lambta.* Est autem 'cernere,' non modo constituere se heredem esse, admittendam utile, nec continuum ostenditur l. 2. ff. 'Quis ordo in bonorum possess.' *Gothofr.* Vera lectio fuit *conditionibus*. Quid enim ad 'cretiones' formula hæc, 'De his rebus quibus sciam, poteroque?' Quæ ipsa in conditionibus aptissima est. Et verbum 'conditio' etiam juridicum est; quod indicat caput illud Juris, 'De conditionibus et demonstrationibus.' Et lectionem priorem, quam *Lambinus* eiecit, tuetur verbum *conditionis*, quo mox utitur *Crassus*. 'Jam vero,' inquit, 'ista conditione, dum mihi liceat negare posse quod non pote-

ro, et fateri nescire, quod nesciam, licet vestro arbitrato percontemini.' Et sane quæ huc affert *Lambinus* de cretionibus hereditatum, scilicet heredi cernendam esse hereditatem in diebus centum proximis, quibus scierit, poteritque, non valde huc pertinent. Neque enim, postquam sciverit quis cernendam esse hereditatem, amplius datur temporis, possit, necne possit. Præterea non idem est 'scire' in herede, et 'scire' hic in *Crasso*. Nam in herede 'scire' est rescire, certiorum fieri: at hic *Crassus*: 'De his rebus,' inquit, 'quibus sciam, poteroque:' id est, de his, quæ ego intelligam. *Anonymus.*

CAP. XXIV. § 111 *Aliquid a me promissum*] Annon et qui sponte, et qui invitati loquuntur, omnia a se promittunt? an vero a se promere significat sponte promere? hæc verbificatio præpositionis a cum verbo *promissum* mihi mihi occurrit. Vide igitur, lector, annon editio Ven. et Mas. *Norf. Mag. Mead. Harl. 1. Cant. Bal. Wag. Nov.* et *Joan. vetustissimus* suggerant verissimam lectionem, *promissum*: quibus si fides adhibenda sit, sic locum refingas: *Non ipse aliquid de me promissum.* Litteræ e et a in Mas. sæpe confunduntur, et littera d vocis de facile absorberi potuit a littera postrema præcedentis vocis *aliquid*. Eodem modo loquitur *Horat. 1. Sat. 4. 102.* 'Ut si quid promittere de me Possum aliud vere, promitto.' Porro hæc lectio optime quadrat his, quæ supra dicta sunt: innuit enim *Crassus* se nolle imitari *Græcos*, quos in præcedenti capite arguit impudentem, quod nulla erat res de qua non se omnia, quæ dici possent, profiterentur esse dicturos; id est, promittebant se omnibus quæstionibus responsuros esse. *Crassus* igitur istis *Græcis magistris*, atque artificibus dicendi opponit se, quem vocat 'unum e togatorum numero, atque ex fo-

rensi. usu hominem.' Ut illi, inquit Crassus, artifices sunt, et magistri dicendi, ego vero tantum, quantum mihi opus est, didici; sic illi de se omnia promittunt, ego vero nunquam sponte, nunquam, nisi fortuito, in hujusmodi disputationes venio. *Pearc.*

CAP. XXV. § 115 *Ita natura*] Lamb. *ita in eisdem rebus habiles, ita natura numeribus ornati.* Oliv.

§ 117 *Quis vestrum aequalem Q. Varii, &c.*] Lapsi sunt iterum plerique librarii, et editores; Mss. tamen Bod. Harl. 2. et Genv. et Manutius veram lectionem retinent; delent enim vocem meum, quae vulgo legitur post *aequalem*. Et Car. Stephanus testatur vocem meum a quibusdam veteribus libris abesse. Veram autem hanc lectionem voco, quia Q. Varius non fuit aequalis Crassi, sed Cottae, et Sulpicii, ut patet ex libro de Cl. Oratoribus cap. 49. 'Aequales propemodum fuerunt C. Cotta, P. Sulpicius, Q. Varius,' &c. Porro si rejiciatur meum, non inelegans est antithesis: Crassus enim duo exempla profert, C. Coelium aequalem suum, et Q. Varium Cottae ac Sulpicii aequalem. *Pearc.*

CAP. XXXIII. § 158 *Cum remiges inhibuerunt*] Lamb. notavit legendum *sustinuerunt*; non, ut vulgo, *inhibuerunt*. Lambini lectionem probe, causasque, quas ille omisit, insuper affero. Cicero hos oratorios libros prius, quam Academicas Questiones scripsit; ex libro autem XIII. Ep. ad Att. ep. 21. colligere possumus ipsum in istis Acad. libris, qui nunc desunt, monitu Attici scripsisse 'inhibere remos,' pro 'sustinere;' postea vero observatis nantarum formulae, jubet Atticum legere 'sustinere.' Dicit enim; 'inhibitio remigum motum habet, et vehementiorem quidem, remigationis navim convertentis ad puppim.' Quod igitur de illo in Acad. Quaes. loco Cicero dicit, de

hoc ipso loco, quem expendimus, dicendum est: hic enim caremus voce, quae significet eorum navis esse tardatum: ipsius igitur Ciceronis monitu vox *sustinuerunt* recipienda est. *Idem.*

CAP. XXXV. § 161 *Constrictis*] Lamb. *constrictis*, et paulo infra *constrictam*. Oliv.

CAP. XXXVI. § 166 *Causa cadere liceret*] Ut naturam hujus litis, ejusque, quae in sequenti capite occurrit, bene intelligamus, audi Erasmus in Adag. Chil. v. Cent. 2. Prov. 15: 'Causa cadere is videbatur, qui male agendo jus agendi perdidisset. 'Si quis,' inquit Justinianus lib. IV. tit. de Action. paragr. 'Si quis,' &c: 'agens in intentione sua plus complexus fuerit, quam ad eum pertineret, causa cadebat,' i. e. rem amittebat: in proximo vero paragrapho ostendit (sc. Justinianus) vocem hanc plus quadrifariam intelligi; re, tempore, loco, et causa: re, si quis pro decem aereis petat viginti, qualem Hypseus iste fecerat; tempore, si quis ante diem vel conditionem petat; quod in sequenti capite patrum quendam fecisse dicit Crassus. *Pearc.*

CAP. XXXVIII. § 178 *Testamentorum raptorum aut ratorum, ceterarumque*] Ita Mss. Bod. Bal. Mag. Harl. duo, et ad oram Nov. necnon editiones Ven. Mediol. Roberti Stephani, Manutii, et Lambini, aliorumque: Mss. vero septem, *raptorum, aut ratorum*, a vera lectione non multum abhorrentes: horum igitur auctoritate voces aut *ratorum* inserni. Testamenta raptae significant ea testamenta, quae, aliqua conditione interveniente, aut legibus ea illo modo fieri vetantibus, decrete centumvirum suam vim amittebant: sic Cicero in hujus libri cap. 57. 'constat agnascendo rumpi testamentum.' His autem testamentis 'raptis' opponuntur ea, quae vim suam obtinebant

decreto centumvirum, et quæ 'rata' esse dicebantur. De his igitur ambobus Valerius Maximus in lib. VII. tractat, in cap. 7. de 'reclisio,' id est, 'ruptis,' et cap. 8. de 'ratis.' Immo exempla utriusque generis Cræsus hic præfert; nempe testamenti 'rati' in proximo capite, cum M' Curius M. Coponium causa visit, heresque factus fuit: testamenti vero 'rupti' exemplum habes in hoc capite, cum miles a centumviris obtinebat, ut patri sui testamentum rescinderetur: Valerio enim Maximo teste miles superior in causa discessit. *Pære.*

§ 175 *Testamento exheres filius*] Clarissimus Lamblus, audax scriptarum censor, sed quem non velis fuisse minus audacem, censet hæc tria verba delenda esse, *testamento exheres filius*; testatur idem ea ab uno M. quem vidit, abesse. Talmus etiam dicit ea a nonnullis exemplaribus abesse. Utinam quidem in meis Mss.; idem observassem! cum enim miles præcesserat, reddendat casus nominativus: et cum in dubio fuit, utrum exheres esset miles necne, non eleganter dici potest *exheres filius*. Porro, notandum est me notam interrogationis post vocem *filius* posuisse. *Mem.*

CAP. XXXIX. § 176 *Ab liberti filio stirpe*] Filius liberti cujusdam e Claudiorum gente intestato decessit, ejusque hereditas lege rediit ad Claudios; quorum dum familia erant, altera patricia, altera plebeia. Claudii patricii vocabantur Pulchri, plebei vero Marcelli: hi de intestato mortali hereditate certabant. Claudii patricii (quorum familia istius gentis maxima nata fuit,) sibi hereditatem vindicarent jure gentilitatis, quia libertus iste e gente Claudia esset, ipsorumque familia esset prima: et, quamvis servitutem servisset, tamen Claudii patricii contendebant eam injustam fuisse, ideoque se

jure gentilitatis privari non potuisse: Claudii vero plebei, sc. Marcelli, eandem sibi vindicarent hereditatem, quia libertus iste stirpe propter Marcellis fuit, quam Pulchris, et qui ista servitute (quam servilisset, et quam justam fuisse si contendebant) jure gentilitatis Claudii patricii amissionem fuisse videbatur. De significatione vocis 'gentiles' audi ipsam Ciceronem in Topicis c. 6. 'Gentiles sunt, qui inter se eodem nomine sunt. Non est satia. Qui ab ingenuis erant sunt. Ne id quidem satis est. Quorum majorum nemo servitutem servivit. Abest etiam annus. Qui capite non sunt diminuti. Hoc fortasse satis est.' *Idem.*

§ 178 *In municipio*] Id est, in venditione ædium. Controversia illa hujusmodi fuit. Bucculeius, cum venderet aedes suas Fusio, hæc verba in pactioe scribi voluit, 'Lamina' (id est, fenestras) 'uti nunc sunt: ita recipie:' quibus verbis id unum in se suscepit, ut ne quis vicinus eorum fenestrarum usum vel tolleret, vel ædificiis altioribus obcuraret. In hoc Bucculeius erravit, quod verbis ambiguis usus esset; nam Fusio et litem intendit, simul atque ædificari temptam est in quadam remotiori arbis parte, quæ ex ædibus, quæ enumerat, conspici posset. Egit igitur cum Bucculeio, quia jam ex illis ædibus non idem erat cæli prospectus, et (ut ille putabat) 'mutabantur lamina,' nec tum: ita erant, uti in municipio' ea Bucculeius 'recepit.' *Pære.*

CAP. XL. § 181 *Postliminium*] Cito in Topic. c. 8. 'Quæ a nobis alienata sunt, cum ad hostem pervenerint, et ex suo tanquam limine exteriori, dein cum redierint post ad idem limen, postliminio videntur rediisse.' Vide Cajac. Obs. XI. 28. *Idem.*

§ 188 *Domus voluntate ornatus cit]* Quinto quoque anno a comocibus in tabulas referentur civium Romæ

eorum tam nomina, quam opera. Si quis dominus tunc temporis servo esse permisit, ut in civium numero ab his magistratibus recensatur, is liber factus est: sed inter jurisconsultos quaerebatur, utrum 'contineo,' id est, eo ipso die recensendi, is liber esset, an nonnulli post totum censum absolutum, sive 'iustrum conditum,' quod solemnī sacrificio fiebatur. *Idem.*

CAP. XLII. § 100 Quod jam dis cogito] Vide Philosophicorum Fragmenta, tom. III. pag. 569. *Olio.*

Justa (vulgo, et Grat. *ista*) juris est otio scientia] Id est, quae sufficit, cui nihil deest ad tuendum nomen scientiae. Sic in Oratore, cap. 41. 'justa eruditio' idem valet ac satis bonae, et in Ep. ad Famil. II. 10. 'victoria justa' eodem dicitur sensu. Non opus est igitur, ut cum Gualthero sententiam refringamus. *Pearce.*

CAP. XLIII. § 101 Cum ab hoc deservissis] Scilicet, a Scævola. *Strab.*
§ 102 Elata] Quid, si, relata? *Mur.*

CAP. XLIV. § 106 Sapientissimus vir] Ulysses scilicet, cui Calypso pollicita est immortalitatem, modo secum manere perpetuo vellet. *Odyss. E. Olio.*

CAP. XLV. § 106 Cum ingenio esse auctore dignitatem, &c.] Vix Cicero minus videtur dicere, 'ingenio auctore aliquid facere.' De personis ceptis, namhi vero, spinor, noster de rebus quasi auctoribus loquitur. Fortasse igitur delenda est vox auctore, utpote quae ex voce auctoritate in sequenti linea haec ab inscientibus libris adducta videtur. *Pearce.*

CAP. XLVI. § 208 Caduceus] Caduceus erat virga, quam fœderales gerbant, cum ad hostes Romanorum mitterentur, seu belli seu pacis causa; quamque prae se ferentes, sacri et ideo non violandi putabantur. *Idem.*

CAP. L. § 217 Duodecim scriptis ludere] Vide Victorium, Var. Lect. v. 19. et 50. *Olio.*

CAP. LI. § 220 Cupidius puniendi doloris] Id est, ulciscendi doloris, quem aliorum injuriis nobis fecerunt: Simili modo locutus est Cicero in Orat. pro Milone: 'Fecit iratus, fecit inimicus, fecit ultor injuriarum, punites doloris sui.' *Pearce.*

§ 221 Ineptum et Græculum] Ita legendum censeo: et ita in Tuscul. Disp. I. 36. habemus: 'ineptum sane negotium et Græculum.' *Idem.*

CAP. LII. § 225 Servire] Plerique omiserunt signum distinctionis post hoc verbum. Atqui sensum pervertente omisso illa potest, et parum cantes inducere, ut putent, istis auctoribus esse tertium casum, quem ducat verbum *servire*, cum sextus sit casus, isque, ut grammatici loquuntur, absolutus. Est enim hic sensus: Isti, Crasse, philosophi, quorum tu præcepta ad oratoris facultatem pertinere censes, an auctores sunt tibi, dicunt, pronuntiant, peccare fieri ut virtus serviat, et non sit libera? *Olio.*

CAP. LIII. § 227 P. Rutilius Rufus] De quo in Bruto, cap. 30. *Idem.*

Q. Servium Galbam] De quo in Bruto, cap. 21. *Idem.*

§ 228 Tanquam in procieta] Milites Romani pugnam commiserunt, tribus pluribusve commilitonibus audientibus, heredem nominare solebant, ut si caderent in prælio, testamento condito morerentur; hæc est 'in procieta testamentum facere.' Vide Gell. xv. 27. Quintil. Inst. Or. XII. 2. occurrit 'in procieta stare,' et Ovid. ex Ponto I. 6. sit, 'Hæc in procieta carmina facta putat,' id est, sine multa meditatione, et quasi ex tempore facta. *Pearce.*

CAP. LIV. § 229 Quasi pœna estimatio] Lamb. delet istud pœna, recte quidem: hæc enim estimatio non fuit pœna, sed fraus, id est, criminis, de quo reus damnatus esset. Sic paulo infra legitur, 'quam quasi estimationem,' &c. nulla pœna man-

tione facta. Apud Romanos 'estimare litem' (de quo Cicero *ampius loquitur*) significavit, computare quantum pecuniæ is qui in privatis judiciis causâ cecidisset, adversario solvere deberet: cum vero apud Athenienses reus damnaretur de publico quodam crimine, non capitali, iudicibus aliquando licuit, vice *pænis* (ut vocant) corporalis, multam illi irrogare. Hoc Cicero vocat 'quasi estimationem.' *Pearc.*

CAP. LV. § 236 *Præco actionum*] Qui denuntiat imperitiis juris, quando agi lege, necne possit; quo genere actionis suum quisque jus persequatur; qui sic interest actionibus et iudiciis, ut præco auctioibus ac venditionibus. *Strab.*

CAP. LVI. § 237 *Quibus rebus cœmpcio fiat*] Cœmpcio fuit formula quedam matrimonii contrahendi, qua mulier, teste Varrone, assem unum, tanquam emendi causa, marito dare solebat; verbisque quibusdam solennibus nti, quibus cœmpcionem fecerit. *Pearc.*

CAP. LVII. § 241 *Juris in controversiis*] Lambinus legit *juris in controversiis*, eumque omnes deinde editiones secutus sunt; sed libans eam lectionem revoco, quæ in omnibus Mss. et vet. cod. invenitur. Sensus est: Oratori licet impune et sine damno ire in controversiis, id est, causis, ignorare omnem hanc partem juris, scilicet de qua dubium esse non possit, et in qua iudicia nulla sunt. *Idem.*

§ 245 *In magistri carmine*] *Carmen magistri* interpretor, tabellam, quam magister proponebat, et qua perscribentur se alicujus bona venditurum. Ejus enim olim, qui multis debebat, latitabatque, neque defendebatur, creditores prætorem adibat, apud quem querebantur, bonorumque possessionem petebant: quam et prætor dabat, atque in diem certam ea possidebant. Quæ cum venerat, prætorem rursus adibat,

petebantque sibi ut liceret unum e suo numero deligere, qui bonorum venditioni præesset, qui 'magister' dicebatur: is in compitis celeberrimis, et frequentibus urbis locis tabulam proponebat, se debitoris bona venditurum, his verbis: 'Titius debitor noster incidit in causam venditionis bonorum: nos creditores, ejus bona vendemus: qui volet emptor accedat.' Hanc, ut opinor, proscriptio nem Cicero hic appellat *magistri carmen*. Turneb. *Advers.* XXIII. 34.

CAP. LVIII. § 246 *Artem primum*] *Lamb. artem facillimam non ediscant; quam sit facilis, primum illi viderint, Oliv.*

§ 250 *Præscriptionibus*] Vulgo *præscriptionibus*, qua voce significantur senatusconsulta, in quibus senatorum nomina præscribentur: sed vox istius significationis huic loco minime convenit: veram lectionem *percriptionibus* protulit Lambinus, secutus auctoritatem duorum Mss. quibus consentiunt Mss. Bod. Nov. Wag. Norf. Cant. Mead. et editio Veneta, Nomen *percriptionis*, inquit Lambinus, locum habet in nominibus, tabulis, et rationibus. Lib. IV. Ep. ad Att. ep. ultima: 'Hæc pæctio, non verbis, sed nominibus, et percriptionibus, multorum tabulis cum esse facta diceretur, a Memmio prolata est.' Or. pro Roscio Comædo: 'Nam quemadmodum turpe est scribere, quod non debeatur; sic improbum est non referre, quod debeas: neque enim tabulæ condemnantur ejus, qui non retulit; et ejus, qui falsam perscripsit.' Vides, lector, 'perscribere' idem significare, ac in tabulis accepti et expensi scriptione re notare; earum vero notationes, *percriptionses* dicebantur. *Pearc.*

CAP. LIX. § 251. *Aut Munionem*] Petrus Victorius, cuius ego diligentis et doctrinæ plurimum meritisimo defero, refert, etiam aliena fide, quibusdam in libris reperiri, *mung-*

cloniam : ego in veteri reperi, *minurionem* : quem utraque scriptura, etsi depravata est, tamen ad conjecturam movendam fortasse non inutilis est. Ego igitur ex illis vestigiis legendum conseo, *minurionem*. Existimo enim Ciceronem verba Græca convertere voluisse, *μινυρῖων* et *μινυρῖων*, ut *pæm* sit cantio (nam pro pede hic non comam accipi) quæ clara, exultanti, contentaque voce citatur, id est, canitur : ‘*minuritio*,’ cantio quæ tonni, leniore, remissioneque. Præinde ‘*minuritiones*’ interpretatur

Pompeius, ‘*minorum avium cantus.*’ Apud Aristophanem *μινυρῖων* *cantus* est ; *Δόχρως ἔχοντες, μινυρῖωνων μῦθον*, et apud Plutarchum, *πομπῆς δὲ καὶ ἀρπυγῶν μινυρῖωνων ἄρα ἔρα, χηρῶν καὶ γῶρας*. Turneb. in Joann. Cic. Videas ejus Advers. I. 12. Patent nonnulli hic legendum, *pænem*, aut *nomium*. ‘*Nomium*’ autem genus cantionis seu carminis fuisse docet Athenæus, lib. XIV. *Gonior*. *Lego nomionem*. Oliv.

§ 268 *Imperissimum*] Viet. Man. Grat. *peritissimum*. Oliv.

DE ORATORE.

LIBER II.

CAP. I. § 4 *Probabiliorum hoc populo*] Ut se habet vulgata lectio, vox *hoc* eodem sensu, quo se ponitur adverbialiter ; sed utraque semper comparativis præponuntur, ut impe apud Ciceronem habes ‘*hoc facilius*,’ ‘*hoc magis*,’ ‘*hoc infiores*,’ &c. Adde etiam, quod *hoc* semper habet vel præcedentem, vel sequentem particulam ‘*quod*,’ vel ‘*quia*,’ sed in hoc loco vox *hoc* postponitur comparativo, et non aliam habet particulam, quam *si*, insequentem. Facili igitur mutatione locum sic licet restituere, *Antonius autem probabiliorum huic populo orationem fore consobat suam, si, &c.* *Huic populo*, id est, populo Romano. Nota hæc est, et vulgata Ciceronis lectio. Sic L. 51. ‘*qui in hoc populo foroque versamur.*’ Omnem autem dubitationem, opinor, eximet r. 56. ubi sum dissimulatio- nis rationem reddens Antonius dicit, ‘*Semper ego existimavi jucundiorum et probabiliorum huic populo oratorum fore,*’ &c. *Pearc.*

Dolph. et Var. Clas.

CAP. II. § 5 *Bene dicere autem . . .* *cujus terminis septa teneatur*] Lambinus legit *septum* ; quod verissimum puto. *Dicere* enim est modus infinitivus substantivæ exceptus, et neutrius generis. Immo quod neutrius est generis ; vox igitur *septa* feminini fori non potest. *Pearc.* Si vera lectio est *septa*, ‘*ars*’ intelligitur, ex illis antecedentibus, ‘*Etenim cætera feræ artes.*’ *Anonymous.*

CAP. VI. § 22 *Umbilicos*] Id est, lapillos umbilicorum instar habentes. Quod nos ter hic vocat ‘*conchas et umbilicos*,’ Val. Max. I. 8. vocat ‘*conchulas et calcules.*’ *Pearc.*

§ 25 *Quam ipse*] Lamb. *quam ipse de se intelligi vellet* ; quo. Oliv.

Lælium Decimum vole] Nescio, consultatione, an errore, in vulgatis editionibus comma post *Lælium* ponatur. Tam manifestum vero vitium non passus sum diutius Ciceroni adhaerescere. Quippe Cicero singulos singulis opponit, *Decimum Persio*, additque relativum *quam*, non *quos*.

Cicero.

5 Z

Omnes veteres editiones omittunt istud comma: in quo delendo nihil dubii est. Restat tamen alius nodus: nusquam enim *Decimus* cognomen est. Sed præclare ad hanc rem facit, quod Cl. Spanhemius in suo tractatu de Re Nummaria observavit, nempe sæpissime prænomen postponi nominis gentis: sic in Dionysio Halicarn. habes *Πλωρ Δεόκιος*, et *Γέλλιος*, *Γραύος*, Antiq. Roman. lib. 11. Apud Dionem quoque, ipsumque Cicero- nem vir idem doctissimus observavit parilem ordinis mutationem. Porro Onuphr. Panvini in libro de Nom. Roman. dicit se legisse *Manlium Cnæum*. Ergo *Lælius Decimus* idem valet, ac *Decimus Lælius*. *Pearc.*

CAP. VIII. § 32 *Ad excipiendas eorum voluntates*] Fortasse, *ad excitandas*. *Muret.* Lambini Ms. habuit *captandas*; sed cave, quid mutes; illa enim vox idem valet ac hæc; ut in Horat. 1. Epist. 1. 78. 'Pomis viduas venantur avaras, Excipiuntque senes, quos in vivaria mutant.' *Pearc.*

CAP. X. § 39 *Ut ait ille in Trinummo*] Ut ait servus in comœdia Plauti, quæ Trinummus inscribitur, III. 2. 78. *Oliv.*

§ 40 *Cæcilius*] De illo plura *Vossius*. *Pearc.*

CAP. XII. § 51 *Ut noster Cato, ut Pictor, ut Piso*] De quibus in *Bruto*. *Oliv.*

§ 54 *Antipater*] In *Bruto*, cap. 26. *Oliv.*

CAP. XIII. § 54 *Varietate locorum*] Id est, regionum: et ita Cicero in cap. sequenti, cum de Historiæ legibus sermo est, dicit, 'Rerum ratio ordinem temporum desiderat, regionum descriptionem.' *Pearc.*

§ 57 *Quasi ex clarissima rhetoris officina*] Ms. Harl. 1. hunc ordinem verborum servat, *ex clarissima quasi rhetoris officina*. Bene: cum enim vox quasi ad vim solius vocis officina levandam usurpetur, longe ab ea abesse non debet. Sic Cicero de Leg. 1. 13. 'Philosophi quasi officinas

instruxerunt sapientiæ: et in *Bruto* c. 8. 'Domus Isocratis, quasi ludæ quidam atque officina dicendi,' &c. *Idem.*

CAP. XIV. § 60 *Quid ergo*] *Lamb:* *Quid ergo? Est, fateor, aliquid tamen.* *Oliv.*

CAP. XV. § 62 *Sita sunt enim ante oculos*] Nescio an rectius legi debeat *ista sunt*. Nam quo refores illud *sita*? Conjecturam confirmat, quod mox dicit: 'Hæc scilicet fundamenta nota sunt omnibus.' *Muret.*

Veri] *Vict. Man. Grat. vers.* *Oliv.*

§ 66 *Quæ temporibus et personis nota sunt*] Inusitatum hanc esse locutionem arbitratus est *Lambinus*, et legit *notata*; quod vehementer probat. Sic enim olim edidit *Manutius*, et sic *Cicero* de Or. 1. 81. distinguit infinitam quæstionem a finita, quia illa non designatur temporibus ac personis. Sic in *Part. Orat.* 'Alterum infinitam, nullis neque personis, neque temporibus notatam.' Et alibi: 'Ita disceptationes eæ, quæ in his controversiis oriuntur, quæ sunt certis personis et temporibus notatæ,' &c. *Pearc.*

CAP. XVII. § 71 *Quid, etiam si non didicisset*] *Lambinum* secutus sum; elegantioremq; censeo orationem fore, si sic eam interpungas, *Quid etiam, si non didicisset, ex eo, quod didicisset, assumeret.* Vulgo *Quid, etiam si, &c.* *Idem.*

§ 73 *Plena veritatis*] Id est, plena iis affectibus, quos non præ se fert, sed revera habet orator. *Quintil.* *Inst. Or.* vi. 2. *histrionum affectus 'falsos' vocat, oratorum 'veros':* additque, 'nec agamus (sc. nos oratores) rem quasi alienam, sed assumamus illum dolorem.' Vide etiam quæ de eadem re loquitur *noster* in hujus libri c. 45. 46. 47. *Idem.*

Quemadmodum in clypeo idem ille artifex] *Metno*, ut sit hic locus integer. Per voces *idem ille artifex* significatur *Phidias*: num igitur hoc dicit *Antonius*, neminem sculptorem la-

beratarum esse, quemadmodum Phidias discat facere illa opera minora? Nihil minus: sed quemadmodum ipse discat. Emendandum igitur locum hoc modo censeo: *Non sane, quemadmodum in clypeo, ut idem ille artifex, minora illa opera facere discat, laborabit.* Indoctis librariis voces ut et quemadmodum idem significare forsitan videbantur. Nunc vero posterior sententia priori bene respondet. Sensus autem est: Si quis possit efficere signum Minervæ, ut effecit Phidias, facile discet minora illa opera, quæ in clypeo erant, facere, ut idem Phidias facile didicit. *Idem.*

CAP. XX. § 85 *Tinctus litteris*] Contra Budæum istuc explicat P. Victorius, Var. Lect. x. 17. *Grut.*

Cum omnia summa fecerit, &c.] Ut se habet vulgata lectio summa, ni fallor, Cicero aliud dicit, ac dicere vult. *Omnia summa facere*, est, esse perfectum in his rebus, quas quis aggreditur. Sed patet ex verbis sequentibus, *tamen ad mediocres, &c.* non hoc Ciceronem velle. Legi igitur cum Mss. Cant. Wag. Harl. et Joan. cum omnia summe fecerit, id est, cum omnia tentaverit obnixè, et manibus, ut aiunt, pedibusque. Fieri vero potest, ut, aliquis totis viribus conetur, nihil tamen proficiat. Passim apud Ciceronem occurrunt, 'summe sollicitare,' 'summe contendere,' &c. *Pearc.*

CAP. XXII. § 94 *Meri*] Man. innumeri. Oliv.

CAP. XXIII. *Similes sunt et inter sese magistri*] Gruterus obnixè nimis contendit pro vulgata lectione, et *inter sese magistri*; sed, quid velit *inter sese magistri*, nescio. Auctoritate igitur Mss. Cant. Norf. Bod. Bal. Nov. Wag. necnon omnium veterum editionum sic locum refinxit, *voluntate autem similes sunt et inter sese, et magistri*. Hoc sensu: Omnes illi discipuli Isocratis idem scribendi genus secuti sunt: omnesque Iso-

cratis, magistri sui, in scribendo similes sunt. Sequitur ergo quod hoc exemplo probare voluit Antonius, eos omnes alique, nempe Isocratem, sibi imitandum proposuisse. *Pearc.*

§ 97 *Ne tabulas quidem conficere*] Veteres Romani tabulas rei familiaris suæ conficere solebant: qui eas non conficerent, sanarum rerum negligentiores putabantur. De tabulis domesticis Romanorum vide Testim. Asconii in Lex. Hoffmanni tom. iv. *Pearc.*

CAP. XXIV. § 100 *Pacta, conventa*] Lambinus et in hoc loco, et nonnullis aliis similibus comma delevit, et sic legit, *pacta consenta*. Strebæus etiam dicit doctissimos quosdam viros sic olim legisse. Nec aliter Ulpianus in libro juris gentium: 'Solemus enim dicere *pacta conventa* inesse bonæ fidei iudiciis.' Imo hodie inter Polonos *pacta conventa*, nonnihil mutato tamen sensu, usitate dicuntur. *Idem.*

§ 101 *Inertia*] Locus hic Lambinum et alios exercent, cum non viderent, quomodo inertiam vituperatio posset dici major, quam tarditatis. *Inertia* nihil aliud designat, quam artis ignorantiam, quæ in oratore sane est vitium maximum. *Verb.*

CAP. XXIX. § 125 *Quid de Q. Regis commiseratione dicam*] Antonius in causa Quinti Regis in commiserationem movit iudices: de qua nihil alibi, quod meminerim, legi. Nomen est hic proprium Rex, nec officium comprehendit. Q. Martius Rex consul fuit cum M. Catone Nepote. Auctor est Gell. XIII. 18. et Plinius II. 31. *Streb.*

CAP. XXXII. § 140 *A M' Curio causam didicisse L. Crassum, et ea re multa attulisse, &c.*] Verba *ea re* significant, ob eam causam, ob eam rem. Sic Cicero in Tuscul. Disp. IV. 38. 'Ea reque suscipi, quod ita rectum esse videatur.' Sic etiam in ep.

Bruti ad Atticum: 'Au hoc ipsam ea re facit, quod illi propter amplitudinem omnia jam utroque defendenda putat?' Sed verba istius significationis huic loco non conveniunt; nulla enim ratio, aut causa significatur, cur Crassus multa attulit. Ms. Bod. legit, *et ex re multa, &c. unde suspicor legendum, et ex re multa attulisse.* Sic in initio hujus captis: 'ea, si ex reis numeres, innumerabilia sunt.' Sic in cap. præcedente: 'Nulla denique est causa, in qua id, quod in judicium venit, ex reorum personis, ac non generam ipsorum disputatione quærat.' Nempe Antonius voluit dicere, Crasum non ex ipsa persona Curii, neque ex reo argumenta deprompsisse; sed omnia ab homine ad naturam universam quæstionis retinuisse. *Pearc.*

CAP. XXXIII. § 142 *Debilitati a jure cognoscendo*] Vox 'debilitatus,' cum sine ablativo casu ponitur, significat nihil aliud, quam 'fractus,' 'imminutus:' sed huic loco parum convenit ista significatio. Antonius paulo supra dixerat: 'nos jurisconsulti impediunt, a discendoque deterrent:' idemque dicere etiam in hoc loco voluit, loquendi tamen formula variata. Legendum igitur censeo, *debilitati metu a jure cognoscendo, &c.* Sic I. 26. 'simul ac me fractum ac debilitatum metu viderit.' Imo Ms. Cant. et Wag. exhibent reliquias hujus lectionis, leguntque, *debilitati a me a jure cognoscendo.* Idem.

§ 143 *Solumque*] Id est, sella, vel lectulus domi positus: de quo noster I. III. c. 33. 'In sollo sedentes,' &c. *Idem.*

CAP. XXXIV. § 146 *Intra quas venire debent*] Manutius et Gruterus, *intra quas venere,* ut sit translatio a venatione ducta. *Idem.*

§ 147 *Ubi cum locum omnem, &c.*] Familiaris meus Johannes Walker pro *cum* reponit *enim,* et conjectura

placet: in vulgata enim lectione nihil est, quod hanc sententiam priori connectat, etsi manifeste hic ratio redditur eorum, quæ jam præcesserant. *Idem.*

CAP. XXXVII. *Carneadem, et Critolaum, et Diogenem*] Legati Romam Athenis missi sunt, uti multam remitti civitati peterent quingentorum talentum, quam fecerat propter Oropi vastationem, Sicyoniis damnantibus, quibus illius causæ judicium a senatu permissum fuerat. Legationis illius tempus mira auctorum disensione traditur. Gell. XVII. cap. ult. sub bellum Panicam alteram illos advenisse refert; ac posteriorem eorum adventu facit Ennium, quod ego falsum arbitror: si quidem oblit' Ennius anno U. C. 585. At Cicero (in Lucullo cap. 45.) legationem illam assignat P. Scipioni et M. Marcello Coss. qui est annus 599. Verum Pausanias in Achaicis sub annum Urbis 608. illos advenisse significat. *Petar. Rat. Temp. iv. 12.* Eodem anno Urbis 608. id evenisse putat Casaubonus in Synopsi ad Polyb. *Olio.*

CAP. XXXIX. § 163 *Erumpat*] *Man. erumpat: ut illi... commonstrem... illustrem... defnam.* Idem.

CAP. XL. § 168 *Si omnes, qui republicæ consulunt*] Sensus est: Si illi, qui rep. adjuvant consiliis, cari esse debent; multo magis imperatores illi, qui non solum consiliis, sed et aliis rebus, scilicet fortitudine et periculis subundis, ejus salutem et dignitatem timentur. *Pearc.*

CAP. XLIII. § 182 *Vultus pudoris significatio*] Ita legendum puto, delecto commate post vocem *vultus:* ut tam *vultus,* quam *pudoris,* sit genitivi casus, et regatur a voce *significatio.* Hæc loquendi formula sæpius ad Ciceronem occurrit: exemplo sit istud in initio Orat. in Pisonem: 'Jamne sentis, quæ sit hominum querela frontis tuæ?' *Pearc.*

CAP. XLIV. § 185 *Aut metuant, aut spernant*] Mss. Bod. Mag. Norf. Pal. quart. quint. et octav. Itemque Lambinus, Asc. et editiones Ven. et Mediol. aliæque exhibent *sperant*. Recte sane, lector: vides enim contrarias animi permotiones sibi invicem opponi, amorem odio, invidiam favori; contraria vero permotio metui est spes. Nec aliter Cicero eas opponit cap. 42. hujus libri: 'aut dolore, aut lætitiis, aut spe, aut timore.' *Idem.*

CAP. LI. § 208 *Sis, quod aut in bonos viros, &c.*] Vitiosa certe est sententia, quam Lambinus sic corrigit, *Sis, quod aut bonis viris, aut tuis quos quisque minime laedere debuerit, aut republicæ, &c.* Sed alia, opinor, aggrediendum est via: istud *factum*, quod in priorè parte sententiæ, plane otiosum est, ex illo loco suspicor hinc afferri debere. Lego igitur, *Nam si quod ipsis, qui audiunt, perniciosum aut inutile sit, id augeas, odium creatur: sis, quod aut in bonos viros factum, aut in eos, &c.* Certe si vox *factum* in posteriori sententiæ parte in textum recipi non debet, subintelligi debet; ut *factum in bonos viros* idem sit ac contra bonos viros. Sic noster de Amic. c. 12. 'Quid in P. Scipionem effecerint, sine lacrymis non queo dicere.' Sic et Terent. Heaut. 1. 1. 'Ego, quod me in te sit facere dignum, invenero:' et ibidem sc. 2. 'Vereor, ne quid in illum iratus plus satis faxit pater.' *Idem.*

CAP. LIII. § 216 *Contrariis commotionibus inferenda sunt*] Verbum 'inferre' semper apud Ciceronem opponitur illi verbo, quod magis hinc loco convenit, 'diluere,' sive 'propulsare.' Invito igitur, ut opinor, sensu hæc lectio retinetur. Vult enim Cicero significare affectus omnes coëstratis affectibus tollendos, amovendos, frangendos, imminuendos esse. Placet igitur conjectura Johannis Walker, qui censet Cicero-

nem sic scripsisse, *contrariis commotionibus infirmanda sunt*. Nempe verbum *tollatur* satis nos docet, quid velit Cicero. Sic etiam in Oratore: 'Cumque animos in prima aggressionè occupaverit, infirmabit, excludetque contraria.' Sed et has duas voces sæpe Cicero conjungit. Nat. Deor. lib. II. 'Quæ vos, Academici, infirmatis et tollitis.' Acad. Quæst. lib. IV. 'Hoc cum infirmat tollitque Philo.' Livius lib. XXXIV. in Cato-nis oratione: 'Ut novam tollendo legem, cæteras infirmatis.' Sed digna interim notata est lectio, quam servant Mss. Joan. Nov. Mead. Harl. duo et Bal. *contrariis commotionibus efferenda sunt*. Si vox *efferenda* significat 'vincenda,' 'superanda,' &c. omnino retineri debet. Videtur autem hoc significare in Tusc. Disp. IV. 29. 'Quod non natura humana patiendo efferat.' Calepinus in Lex. dicit 'efferre' significare, 'vincere,' 'superare,' 'quasi extra ferre:' et ad eam significationem istius vocis probandam hunc locum sic citat: *contrariis commotionibus efferenda sunt*. Unde constat in veteribus libris, quibus nunc est Calepinus, *efferenda* extitisse. Carolus etiam Steph. invenit *efferenda* in suis veteribus libris. *Idem.*

CAP. LIV. § 220 *A Philippo interrogatus quid latraret*] Depeculatorem Philippum fuisse Catullus notavit, et ærarii furem: solent autem canes nocta fures allatrare. Sic Cato privatorum furtorum fures dixit 'in nervo' ætatem agere; fures publicos, id est depeculatores, 'in auro atque purpura.' Cato etiam Uticensis apud Sallustium fures ærarii appellat. Ant certe furem et apoliatorem provincialium: non enim hic censeam alia Philippo furta objici. *Turneb.*

§ 222 *Quam bona dicta teneat*] Versus est trochaicus integer, et hemistichium. Itaque legi debet a septien-

ti, ut versus constet. Citatur hæc Enniana sententia a Symmacho in epistolis: quanquam Socratica potius est; nam Socratis verbum istud refertur: *Σωκράτης ἔλεγεν, ὅτι βαίον ἂν τις διάπυρον ἄρθρακα ἐπὶ τῆς γλώττης κατασχοί, ἢ λόγον ἀπὸρρήτων*. Socrates dicebat, *facilius homines ardentem carbonem in lingua retenturos, quam quod arcano commissum sit*. Os autem si ardeat, id est, in ore si sit flamma, qui nolit uri et lædi, os non occludat, sed quam maxime hiante flammam expuat. Ennius autem bona dicta, bonas sententias intellexerat, quas sapiens tenere se non potest, quin loquatur. At homines faceti idem de dicacibus usurpare solebant, et aliter versum interpretari. Ab eadem mente Ennius docta dicta appellavit: 'Hand doctis dictis certantes, sed maledictis.' Et Catull. xi. 15. 'Pauca nuntiate meæ puellæ non bona dicta,' cum scripsit, maledicta significavit. Sunt etiam alia significatione dicta, dicacitates, et verba salsa. Plaut. Captiv. iiii. 1. 23. 'Dico unum ridiculum dictum de dictis melioribus, Qui (Gronov. 'Quibus') solebam menstruales epulas ante adipisciar.' In quem sensum versum Ennianum faceti homines, ut dixi, accipiebant. *Idem*.

CAP. LV. *Lusit*] Galli sic dicebant, *tourna en plaisanterie*. Oliv.

§ 223 *Minime mirum, inquit, modo enim existi de balneis*] Ni fallor, non modo non jocus, sed ne sensus in hac lectione inveniri potest. Brutus dixerat, *se sine causa sudare*: respondit autem Crassus, non esse mirum illum sine causa sudare; modo enim exierat e balneis. Voces *minime mirum* non solum ad *sudare*, sed etiam ad *sine causa* referri debent, si vulgatæ lectioni hæreamus. Solebant ii, qui e balneis exierant, sudare, et aqua diffundere. Vides igitur, lector, in hac vulgata lectione Crassum negare, Brutum habere causam sudandi, et

tamen causam; cur sudet Brutus, afferre. Quis ferre possit hæc tam secum pugnantia? Mss. Joan. et Harl. I. omittunt voces *mirum* et inquit: unde statim sic locum emendavi: *Atque illa brevior; cum ille diceret, se sine causa sudare; Minime, inquit; modo enim existi de balneis*. Clara nunc exhibetur sententia. Brutus dixerat, se sine causa sudare, id est, in impugnanda Planci contra Crassum causa nimis vehementer agere, cum sine sudore accusari Plancus et vicini Crassus potnerit. Minime, inquit Crassus, non sudas sine causa: modo enim existi, &c. Jocus est in ancipiti significatione verbi *existi*, quod significat, et vendere balnea, et e balneis lotum egredi. Voces *minime*, et *mirum*, adeo simili litterarum ductu scribuntur, ut festinantem librarii facile possint errare. *Pearc.*

Cum Brutus duos lectores excitasset] Hujus rei pro Cluentio Cicero meminit, c. 51. De colonia Narbonensi, in Bruto, c. 43. *Oliv.*

§ 224 *Puberem*] Patri cum filio pubere in balneis lavari non licebat, nec socero cum genero. Cicero de Off. i. 35. 'Nostro quidem more cum parentibus puberes filii, cum soceris generi non lavantur.' *Turneb.*

§ 225 *Junia*] Popilia omnium prima Romæ in funere laudationem meruit, cum ante honoratis tantum viris ea tribueretur. Ac Ciceroni displicet, de Leg. ii. 24. laudatio mulierum, cum legem tantum de viris hanc sanciat: 'Honoratorum,' inquit, 'viro-rum laudes in concione memorantur.' Quanquam Plutarchus jam inde usque a Camilli ætate honestis matronis eam fuisse dicit tributam, ob collatum ornamentorum suorum aurum in Apollinis crateram; cum Livius tamen scribat, tantum eis concessum, ut sacrorum et ludorum causa piletis carpentisque uterentur. Paulo post Popiliam, idem honos est tributus Junie, qua ex Brutorum

erat familia. Ducebantur autem in forum funera laudationis causa: quod quomodo fieret, ex Polybio subjicere placet; Ὅταν γὰρ μεταλλᾶσιν τῆς κτῆσιν ἀπορίας τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, κ. τ. λ. Id est: Cum apud eos illustris vir aliquis ex hac migravit vita, in funere cum reliquo ornatu in forum fertur, ad rostra quæ vocantur, interdum stans ante omnium oculos, raro recubans. Circumfusa autem populi corona, in rostra ascendit filius, si quem puberem reliquerit, qui forte adsit; sin minus, propinquus aliquis; et de mortui virtutibus dicit, rebusque quas is prospere gesserit. Eo deinde sepulto, justisque factis, mortui imaginem in illustrissima domus loco ponunt, in cellula lignea conditam. Imago autem persona est ad similitudinem egregie expressa, et forma, et lineamentis. Has imagines et in publicis feriis aperiunt, ornantque magnifice: et cum ex familia clarus aliquis moritur, in funus producant. *Id.* § 226 *Sollum tibi paternum*] In excipiendis raris et cæsis, quæ in mantipatione prædiorum excipi solent, non retinuisse sellam patriæ, in qua ille jus respondere solebat. Hic enim *recipere* est excipere. Cicero de Leg. 1. 3. 'Præsertim cum non recusarem, quominus more patrio sedens, id solio consulentibus responderem.' Ita qui sollum venderit, jus non respondebit. *Idem.*

CAP. LVI. § 227 *Contra collegam*] Domitiam. In Bruto, cap. 44. *Olio.*

CAP. LVII. § 228 *Collectam*] Græci *συμβολῆς* appellant, id quod confertur in cœnam a convivis; quo verbo Plautus utitur, cum scribit jocans, 'Paratæ sunt scapulis mels symbolæ.' Sic collativum prandium dicunt Latini, quod Græci *ἔραρον*: et collativum ventrem elegantius translatione dixit Plautus. Vocant etiam Græci *ἔραρον* et *συμβολῆς*, pecuniam quæ exigitur a convivis. Proinde in Terentio,

Andr. 1. 1. 61. 'Quid Pamphilus? cœnavit, symbolam dedit,' legendum censeo, non ut vulgo, *symbolam*. *Collectrix*, etiam apud Plautum est, quæ religionis causa stipem colligit: 'Præcantrici, collectrici, artoleæ, atque haruspiciæ.' *Turneb.*

Fœnum] Significavit alios videri Crasso comparatos pecudes esse, proinde fœno pascendos: Crassum autem, divinum plane hominem, ut ambrosia pascendus sit, qui cibus est Deorum. *Idem.*

CAP. LVIII. § 234 *Gustaris*] Gustus cum alia significat, tum interdum id quod venditores gustandi et explorandi causa dant emptoribus vini, quod *γῆμα* dicitur a Græcis: ut cum quid ostenditur, specimen a Latinis, a Græcis *δέγμα* vocatur: a quo per translationem dixit Seneca, 'Dedit enim nobis gustam, ad quem respondebit.' A qua etiam translatione illud Ciceronis profectum est, 'Et degustabit genus exercitationum mearum.' Significat enim Paradoxa gustam Bruto fore earum exercitationum quibus uti solet. Est et gustus interdum primus prandii missus. *Martial.* XI. 32. 4. 'Gusta protinus has odes in ipso, Has prima feret, alterave cœna.' Sed et gustare multo minus est, quam vel jentare, vel prandere: quo sane hic modo intelligendam est. *Idem.*

CAP. LIX. § 240 *Laerat lacertum*]

Hunc versum Crassus orator usque adeo vulgo jactatum ait, ut Tarracinae passim in omnibus parietibus inscriptus viseretur. Fabula, unde natum est adagium, sic habet. Memmius quidam Romanus cum ageret Tarracinae, mulierculam quandam deperibat, sed non citra rivalem. Cum hoc igitur cum aliquando rixa incidisset, eo iracundius procvctus est Memmius, ut Largii (nam id rivali nomen) brachium mordicus arriperet. Ea res posteaquam in popula-

rem ablit jocum, faceti quidam et *φαιδύλας* senarium hunc in omnibus ejus parietibus quinque litteris notarunt, depictis tribus LLL, et duobus MM. videlicet ut advenis percontandi ministrarent occasionem. Itaque cum M. Crassus Tarracinam aliquando venisset, admiratus novum litterarum anigma, senem quendam oppidanum percontatus est, quidnam sibi vellent ejusmodi litteræ. Atque is, exposita fabula, versiculum explicuit: 'Lacerat lacertum Lari mordax Memmius.' Tametsi Cæsar, qui hæc loquitur apud Ciceronem, existimat narrationem hanc totam in Memmii advariarium dedita opera confictam fuisse. Erasmus, Adag. Chil. 1. Cent. IX.

§ 243 *Tibi ego, Antipho*] Videtur hæc verba fuisse senis cujusdam arbores ærentis, filioque suo dicentis, se non tam diu victurum esse, ut eas arbores maturitatem suam assecutus videret: juvenem illum, et vigentem olim ex illis fructus percipienturum. Tum quod addit, *Senium est, cum audis*, hoc vult: Ita perfecta est ista Rosciana senis tussientis, et fracta voce ac tremula atentis imitatio, ut non histrionem imitantem senem, sed senectutem ipsam videam audire. Pearce.

Mimerum] Sic eos appellat, qui mores et affectus personarum expriment: nec 'mimos' tantum dixit, ut hoc libro postea, et in Antonium fecit, et alii scriptores vocant, sed 'ethologos' addidit, ne ambigue loqueretur, ac fabula significari videretur, quam mimum Græci, Latini planipedem vocant, quales erant mimi Publii et Laberii. Quamquam Cicero pro Cælio mimum hujusmodi, fabulam, id est, comœdiam appellare non vult: 'Mimi ergo,' inquit, 'est jam exitus, non fabulæ.' Pantomorum hic non meminit. Exorti cuius postea sunt imperante Augusto:

erantque saltatores, qui gestu histæris et fabulas ita exprimebant, ut sub oculis subjicerent; ad quam saltationem respexit Horatius, cum scripsit, 'Pastorem saltaret uti Cyclopa rogabat.' Et Juvenal. Sat. VI. 68. 'Chironomon Ledam melli saltante Bathyllæ.' Turneb.

Si nimis est imitatio, sicut obscenitas] Videtur oratio hiulca. Quæ tamen verba desiderantur, non facile dixerim. Vellem ita legi, *Si nimis est imitatio. Si erit obscenitas, orator*, &c. Marctus.

CAP. LX. § 243 *Brevi*] Lamb. *brevisiter*. Oliv.

§ 244 *Granium*] Præconem, cujus multa dicta verbis erat complexus Lucilius: 'Conficere in versus dictam præconis volebam Grani,' apud Gell. IV. 17. Vide Orat. pro Plancio, cap. 14. Turneb.

§ 245 *Uni enim locum esse videtis*] Jocus est sumptus ex communi illorum temporum consuetudine loquendi, qua aliquot convivis vocatis, ei quem præterea invitatum vellent, locum supersedere dicebant. Plantus in Sũcho, 'Ædipoli tibi etiam, opinor, uni locum conspicio, ubi accubas.' Id scurriliter ad vitium oculi convertit Appian. *Idem*.

§ 247 *Puer, abige mœsus*] Propinqui et amici, qui gratiosi erant ut clari, deducere solebant candidatos, qui pressatam ibant, ut petitio et gratiam et auctoritatem majorem haberet. Igitur cum A. Sempronius Longus cum fratre Varguliam esset complexus, Vargula scurriliter luit, jubens abigimœsas. *Idem*.

CAP. LXI. § 248 *Neronianum*] Ibius, ut reor, Neronis, qui res adversus Annibalem gessit; estque exemplum hoc, ut pleraque hujus loci prisca, sumptum ex libro Apophthegmatum Catoenis. Dictum autem hoc et de furace accipi potest, ut a Nerone usurpatum fuerat, qui omnia resignet

et recidat: et de cervo fragi, cuius fidei omnia heras committat, cui nihil ananle obaignet, cui nihil claudat eera. In quodam libro scripto legitur *Nævium*, ut a *Nævio* pœta sumptum, quod fortasse verius. *Id.*

§ 249 *Sp. Carvilio*] Pute hunc esse qui primus apud Romanos uxorem dimisit. Vir fuit illustris, qui ex equestri leco natus ad summam pervenit dignitatem, ut *Paterculus* scribit. Consul autem fuit cum *Fabio Maximo*. Auctor *Cicero* de *Senectute*. *Idem.*

Calvino] *C. Sextius Calvinus*, ut ait *Cicero* in *Bruto*, ingenio et sermone eleganti, sed valetudine incommoda fuit, etsi cum remiserant dolores pedum, non deerat in canis. Is igitur ex pedagra plerumque claudicabat. *Idem.*

Nam claudicat? at hic claudicat] Sunt qui scribant hoc modo, *et hic clodiat*. Et sic interpretantur: *Calvinus* etsi claudicat pede, non tamen tam claudicat, quam *clodiat*, id est *Clodius* favet. Istorum sententia non habeo fidem, quia *Cicero* confert exempla duo, quæ non sic sunt ex immutatione litteræ, ut ea que sequuntur. Præterea immutant codices sine ratione. Ad hæc, quando fingitur *Cæsar* hæc tractavisse, cumque vixit *Glaucia* homo impurus, ut ait *Cicero* in *Orat. pro Rabirio Posthume*, malus erat *Clodius*, cui deformis esset favere. Nondum sperat rempublicam *P. Clodius*, quem *Milo* interemit. Ego igitur sic interpretor: *Glaucia* impurus homo cum videret *Calvinum* pede claudicantem, recordatus est antiqui proverbii, quo veteres utebantur in hominem errantem, vel dubie fidei. Quærebant enim, *Nam claudicat?* hoc est constatne sibi, an potius errat, aut variat? Ex translatione verbi et ambiguitate objectit homini mentis errorem, vel dubiam fidem. *Strob.*

Nævio] Dictam est *Africani*, ut

opinor, superioris in *Nævium*, a quo fuerat accusatus, quod præda bello *Antiochi* capta ænarium fraudasset: alitamen a *Petilio* accusatum fuisse scribunt. Locus annotationem habet. Nominatur a *Livio* oratio *P. Africani* in *M. Nævium*, in qua, ut *opinor*, hoc dixerat. *Turneb.*

Vide me a te circumveniri] Ita vulgo. *Cæsar* dicit hæc deo *Scipionis* et *Philippi* dicta verbi ad litteram immutatis similitudine contineri. In joco *Scipionis* verba *Nævius* et *ignavus* idem prope sonant, eademque fore sunt verborum litteræ. In hoc vero *Philippi*, cui verbo simile est verbum *circumveniri*? Prorsus nescio: jocus igitur non erit, nisi cum vulgaris nonnullis editionibus, et cum *Lamb.* et *Steph.* legamus, *Vide me a te non conveniri, sed circumveniri*. Memento, lector, hæc in male olentem quendam dictam esse. Sensus autem est: Cum gravis est tibi halitus, quoties mihi occurris, non videris mihi convenire, sed invidias mihi parare, et mali aliquid mihi inferre velle. *Pours.*

§ 250 *Caput magnum*] Ambiguum est, nam significatur et magnitudo partis, et amplitudo hominis. *Publius* autem iste *Licinius Varus* bello secundo *Punico* ædilis cum *Veturie* fuit, ut *Livius* scribit. Postea etiam præturam eodem bello adeptus est, in qua tulit ad populum, ut *ludi Apollinæres* in statum diem in perpetuum venerentur. *Turneb.*

Calvus satis est] Hic *Calvus* esse nomen proprium non coneam, sed appellativum. Jocus ex eo est, vel quod veteres calvos fallaces comabant, vel quod calvi mimi, ut *Nomius* ait, omnibus erant frustrati: unde 'calvus,' quod est frustror, decipio. *Satis est* igitur quod dicit parum, est ambiguum. Id est enim quod parum loquitur, vel quod parum orator est. Nam 'dicere parum' pro 'oratorum non esse,' dicere solebant. *Cicero* in *Bruto*: 'Nam *T. Aufidius*,

qui vixit ad summam senectutem, volebat similis esse hominum, eratque et bonus vir, et innocens, sed dicebat parum. Qui de Licinio Calvo oratore et poeta intelligant, peccant ignoratione temporis. Si quis tamen Calvum nomen proprium, quod verum non puto, censeat, eandem servare poterit ambiguitatem. Satis est quod parum loquatur, et parum sit eloquens, ne nos fallat verbis, homo præsertim ineptus et molestus. *Idem.*

§ 251 *Sanna*] 'Sanna,' inquit veteris Persii interpres, dicitur os distortum cum vultu: quod facimus cum alios irridemus: unde 'Sanniones' dicti sunt, quod non rectum vultum habent. Hic tamen doctissimus Budæus animadvertit, miorum quoddam genus significari. Verum, ut reor, sanna et sannio ab homine stulto et inepto Sanna originem sumpsere, qui tam fatuus fuit, ut Cratius Comicus sannam pro stulto usurpaverit, quemadmodum relatum est ab Eustathio: quo etiam auctore deduci potest utramque a Sannia populis Asiæ, quos consuetudo Græcorum erat ejus utate Tzanos vocare, qui moribus erant barbaris et incultis, ac proinde insularis et inscitis. Affert et aliam originem a verbo *salvus*. *Idem.*

CAP. LXII. *Primum genus hoc . . . non est nostrum, morosum, &c.*] Hæc sunt sannionum ridicula. Sustinent enim personas eorum, qui mores duros sequuntur et agrestes, qualis est Demea apud Terentium: qui nimia religione, et vano Deorum metu laborant, ejusmodi fere sunt mulierculæ: qui nihil non aspicantur, ut senes: qui gloriam avidè captant, ut Thraso Terentianus: qui stulti sunt, ut Phædria. Hujusmodi personas non sustinebit orator, sed agitabit. Sustinere, est agere et imitari; agitare vero, faceto aliquo dicto, aut lepida narratione perstringere. *Streb.*

§ 253 *Cum in campum non venisset*]

In campo Martia juvenus Romana cum aliis ludis, tum pila se exercebat; cujus studiosus erat Titius. Frangere autem brachium ambigere dixit Vespa Terentius, vel suum, vel signi sacri. Apparet istum Titium quadam religionis opinione imbutum fuisse, qua simulacra damoabat, aut certe non satis pius fuisse, qui signa sacra frangeret. Vespa proprium nomen non est meo judicio, sed appellativum, significatque vespillonem. Pompeius, 'Vespæ dicuntur, qui funeraudis corporibus officium gerant,' non a minutis illis volucris, sed quia vespertino tempore eos efferunt, qui funebri pompa duci propter ineptiam nequeunt. Itaque, ut reor, hic dicitur *vespa* Terentius, ut in Miloniana 'papa' Licinius, id est sacrificulus. Si cui tamen Vespa proprium nomen esse videatur, non vehementer contra pugnabo. Tantum quid sentiam, testificor. *Turneb.*

Quid? Decius, Nuculam, &c.] Africani dicerium, quidam interpretari voluerunt, et ad obscœnitatem turpitudinemque retulerunt. Satius esse duxerunt, effutire nugas ailes, quam se nescire quod nescirent, confiteri: quasi vero turpe sit ignorare, quod non culpa tua, sed temporum injuria ignores. Si Lucilii Satyræ extarent, non esset difficile rem videre, quam Cicero tanquam notam attigit, non explicavit. Perierunt vel casu, vel majorum negligentia. Quid facias? unde sumas notionem? divinabisne, et incerta pro certis habebis? Tantine tibi est versiculus maxime ridiculus, ut propter illum impudentiam tuam atque temeritatem vendites? Non placet mihi temere angurari: et si placeret, non referrem ad obscœnitatem, quia nec obscœne loqueretur Africanus, nec obscœna inter facta collocaret Cicero. *Streb.*

§ 264 *Non esse sextantis*] Jocus est ex ambiguo. Dicitur enim non esse sextantis, quod plaris est, id est,

quod est magni pretii; et non esse sextantis etiam dicitur, quod minoris est, id est, quod nullius prope pretii. Nam non putem diduci et distrahi verbum debere, ut sex tantis dicatur, quo fere modo interpretantur. Sic illiusit hominem nihili Granius, cum eum laudare videretur. Pretium enim in hominibus dicebant orta consuetudine ab emptione servorum. *Turneb.*

CAP. LXIII. § 255 *Judicatum duci*] Id est, condemnatum. Plantus, 'Male cubandum est, judicatum me uxor abducit domum:' et apud Gellium, 'æris confessi et debiti iudicatis triginta dies sunt dati.' Sententia est, qui damnatum pecuniæ duci videt a creditore. *Idem.*

Quanti addictus] Versus est trochaicus catalepticus: *Quanti addictus? Mille numum. Nihil addo, ducas licet.* Ille qui rogabat, videbatur iudicatum soluta summa aut promissa vindex liberaturus. Præter expectationem igitur, *ducas licet*, creditori dixit, significans se illi nullam facere moram. Addidit etiam ambiguum, cum dixit, *Nihil addo*, quod est, Nihil præterea rogo. Tantum enim scire volebam, quanti esset addictus, nec peto ut a prætore pluris addicatur mea causa. Nihil enim mihi debet, nec quicquam addo summæ. *Idem.*

§ 256 *Nobiliorem*] Fulvium *Nobilio-rem* (enim accusaverat Cato, eique ut probrum objecerat, quod poëtas in provinciam duxisset) *Mobilio-rem* Cato appellavit, ejus levitatem notans, quod maximum apud Romanos crimen erat, studiosos gravitatis et constantiæ. *Idem.*

Deambulatum] Reprehendebat, quod male esset Latine locutus, cum *ambulatum* dicere debuisset. Plerumque tamen composita idem quod simplicia significant, ut 'deambulare' pro 'ambulare' Cato dixerat Latine. *Idem.*

Et adversus et aversus] Objicit ob-

scœnitatem oris, cum *adversum* dicit, et muliebris, cum *aversum*: ne quis scortatorem aut adulterum cogitet, quos Latini non vocant impudicos. Nam impudicitia est in patiendo. Simile quiddam Arcesilæ refertur in hominem castum illum quidem et integrum, voce tamen infracta, et capillo composito, et oculis illecebrosis: Nihil interesse quibus membris homines cinædi sint, posterioribus an prioribus. *Turneb.* Nec te movet obscœnitas indigna liberali joco. Non enim jocabatur Cato, cum diceret hæc. In verbis, quæ cadant jucunde, non in re, hoc dictum facetum est. *Streb.*

§ 257 *Ilum in campo Martio*] Romæ forum in campo Martio habebatur, ubi tabulæ nummulariorum erant, et ubi divisores nummum seu pecuniam populo dividebant: a nummo igitur 'Nummulus' hic nomen suum traxisse jocose dicitur. *Pærc.*

CAP. LXIV. *Ut Statius Scauro*] Gell. IV. 20. 'Cœllius quoque ille comœdiarum poëta inclytus, servus fuit, et propterea nomen habuit Statius.' Is forte, aut potius alius ejusdem nominis libertinus, Scauro stomachanti, paupertatem patris objecerat, qui, quamvis patricius et nobilis, carbonariam tamen exercuisset. Ex eo natam ferunt legem Liciniam et Mutiam, de regnandis civibus, quæ bellum Italicum magna ex parte concitavit, quod qui vix liber esset et civis, aut ne civis quidem, tam superbe principem senatus appellasset. Huic usurpationi non admodum dissimilis est *rapædia*, cum versus paulum immutamus, aut ad versus poëtam nobilis similitudinem versus condimus, ut ad imitationem versus Homeri Hegemon Thæsius poëma totum, unde parodus poëta appellatus est, et Matron apud Athen. lib. IV. *Turneb.*

Sentin' senem] Antonius orator censor factus de ambitu cassam dixit,

accusatus a M. Dronio. Cælius, cujus filius erat intemperantior in libidines, (eum enim hic delicatum vocat) pecuniam, quam a se profectam dicebat, qua corrupta essent ab Antonio suffragia: dixit Antonius ab adolescente in meretriculas insumptam emuncto petre, ut in cœmediis adolescentes facere solent. 'Tangere' enim hic fallere et circumvenire est. Plautus, 'Quia amare cernit, tangere hominem vult dolo.' Sic ferire dicebant, ut Terentius: 'Feretur alio munere Geta.' M. autem Antonius et L. Flaccus censeserunt hunc Dronium postea senatu moverunt, quod legem de cœrændis convivorum sumptibus latam trib. plebis abrogaverat. *Idem.*

§ 258 *Proverbia*] Proverbum est, 'Agas asellum, si bovem agere non queas,' quod tunc de Claudio Asello, quocum gerebat inimicitias, usurpavit Scipio. Græce sic effertur, *εἰ μὴ δύναιο βοῦν, ἄρα οὐ γ' ἔδω βροῦ*, quo monemur, ut si bubulei esse non possimus, nec queamus vel plaustrum vel aratrum agere, asinarum similes saltem. Significavit ab imperatoribus eum inopia melliorum ductum fuisse; nec tam ductum militem ab imperatore, quem asinum ab agasone actum esse. Nonnulli hic *Agas asellum* legunt, eodem sensu, quod ab asinarum potius quam ab imperatoribus ductus sit: sed, nisi fallor, proverbium quod protuli, verissimum sensum aperit. *Idem.*

§ 259 *Tutor, minus*] Titulus est fabulæ mimicæ. *Idem.*

Num molestus] Quamquam sermo in interrogatione est, tamen apparet a Cicerone scriptum fuisse non, alioquin non esset locus joco: dicebantque non in interrogatione etiam, ut in negatione. Quod autem percontatur dixerat interrogando, quasi infitendo dictum accepit Crassus, verba, non sententiam secutus. *Idem.*

§ 260 *De L. Manlio*] Comitibus cen-

turiatis consules et prætores creabantur. Consul autem factus est L. Manlius Acidinus cum Q. Fulvio Flacco, anno ab U. C. 574. quamquam alii etiam forte Acidini ante consulatum sunt adepti, de quibus jocos forte accipi possit. In comitiis autem rogatores dicebantur consules, qui comitia habebant: sed et illi qui in centuria aliqua suffragia rogabant et renunciabant consuli comitia habenti interrogante præcone, ut tum Scipio Maluginensis in sua centuria fuit. Meminit etiam Livius M. Cornelii Maluginensis lib. iv. qui consul fuit tum L. Papirio Crasso, multis ante hujus ætatem seculis, si de eo Manlio quem dixi, jocos interpretaris. Ac voce tum suffragia, non tabella ferebantur, nondum latis legibus tabellariis. Rogatores autem renunciatores centuriarum fuisse, ita docet Cicero de Divin. lib. ii. 'Quos cum Tib. Gracchus, propter mortem repentinam ejus qui in prærogativa referenda subito concidisset, in senatum introduxisset, non justum rogatorem comitiorum fuisse dixerunt. Primum vide ne in eam dixerint, qui rogator centuriarum fuisset. Is enim erat mortuus.' Sed et consul renunciabat, ut Cicero Murenam se renunciasset dixit. Præco etiam populo renunciabat, quem centuria quæque, relata et renunciata a rogatoribus consuli, consulem faceret. Cum ergo Maluginensis a præcone rogaretur, ut de candidato L. Manlio diceret, quid ipsius centuria censisset, ille tanquam non de renunciatione interrogatus esset, sed de Manlii moribus, respondit, 'Virum bonum et egregium civem esse reor.' Quod eo festivum est, quia non tantum de hominum moribus, sed et de candidatis ea verba vulgo usurpare solebant. *Idem.*

CAP. LXV. § 261 *Immutata oratione*] Sic allegoriam convertit, quæ non in verbo, sed oratione posita est. De Orat. lib. iii. traductionem et immu-

tationem vocat, quam Græci *δυναστεία* appellat. Hæc immutatio orationis *permutatio* ad Herennium dicitur. *Turneb.*

§ 262 *Turnales*] Status *turnales* proprie dicuntur, et *translati*. Proprie dictæ sunt status equestres; nam *turnæ* sunt equitum, non *peditum*. Improperie, et *translatitiæ* dicuntur *gregales*, et in turba collocatæ, cujusmodi non expetebat *Scipio Streb.*

§ 263 *L. Scribonio*] Magnas inter se similitates et odia exercuerunt *Galba* orator et *Scribonius Libo*, adeo ut tribunus tandem *Libo* in eum rogationem ferret privilegii similem, quod *Lusitanorum* magnam manam perfidiose interemisisset, tribuniciæ actioni *Catone* subscribente, qua de re la *Bruto* scribitur. In quadam igitur altercatione, ac forte in concione, *Galba* de *Libone* conquerens, in eum invehens, postremo judices ferebat: quod solent homines facere in magna causæ fiducia adversarium provocantes, cum aut judicem ei ferunt, aut ab eo petunt. Ferebat autem, id est, offerebat, et dabat ei *Galba* familiares suos, quibuscum esset epulari solitus. 'Suum' et 'alienum' contrarie relata sunt. Cubiculum alienum dicit obijciens ei *adulteria*. *Turneb.*

Villas in Tiburte] *Villæ Tiburtinæ* in maxime erant pretio, adeo ut doleat *Catullo* suum fundum *Sabinum*, potius quam *Tiburtem*, dici: 'O funde noster, seu *Sabine*, seu *Tiburs*: Nam te esse *Tiburtem* autumant, quibus non est *Cordi Catullum* laedere: at quibus cordi est, Quovis *Sabinum* pigrore esse contendunt.' Illic *villam* habebat magnificentissimam et elegantissimam, ideoque invidiosam *Metellus*. Ergo *Glaucia* vir improbissimus obijcit illi invidiosæ *villam Tiburtinam*, ut et infra *Cæsar*: 'Ego vero, inquam, a porta *Esquilina* video *villam tuam*.' Idem *Metellus* in *Palatio*

habitabat, ubi, ut ex oratione pro *Cælio* intelligi potest, *Metellorum* domus fuit: cumque 'chors' *villæ* sit, non domus, in qua 'impluvium' dicitur potius, illum dicit *hortem* habere in *Palatio*, ei obijciens crimen affectati regni. *Chortem* enim hominum intelligit. *Palatio* autem occupato *Romæ* fere habere potuisset in potestate. Itaque periculosis temporibus ei præsidium imponebatur. *Cicero* in *Catilin.* 1. 1. 'Nihil te nocturnum præsidium *Palatii*.' In *Metellum* autem *Numidicum* istud dictum est, qui exulare maleit quam in *Saturnini* leges jurare. *Glaucia Saturnini* factionem sequebatur. *Turneb.*

Chortem in Palatio] *Cn. Apuleius Saturninus*, tribunus plebis seditiosus ac turbulentus, cum legem agrariam per vim tulisset, *Metello Numidico*, eo quod in eam minime jurasset, diem dixit. Qui cum a bonis civibus defenderetur, ne causa malorum certaminum esset, in voluntarium exilium *Rhodum* profectus est. Hæc ex *Flo* III. 16. Qui defendebant *Metellum*, et vim parabant, conveniebant in *Palatium*, conulesque vocabant adversus *Saturninum*, et *Glauciam*, prætorem, socium ejusdem furoris. Quamobrem *Glaucia*, homo dicax, et tum infestus *Metello*, 'Villam,' inquit, 'in *Tiburte* habes, *hortem* in *Palatio*.' 'Chortem' dixit ut cohortem, pro multitudinæ eorum qui conveniebant in unum, quo *Metellum* tuerentur. Est autem 'chors,' spatium intra *villæ* mæceriem. *Varro* de *Re Rust.* *Chortem* barbari 'curiam' vocant. A chorte dicta est 'cohors,' quæ est decima pars legionis, et aliquando incerta multitudo. Usus est *Glaucia* translatione. *Transtulit* enim cohortem *villæ* cam ad significandum hominum cohortem, ut sit sensus; Qui *villas* habent, in illis habent *hortes*, in quibus aves et pecudes alunt; tu vero *villam*

in agro habes, chortem Romæ in Palatio. *Streb.*

CAP. LXVI. § 265 *Cassandram*] Ita se vaticinatum esse dicebat, sed neminem credidisse. Nec enim Trojani fidem habebant *Cassandræ* vaticinatio. Propert. III. 13. 62. 'Vera loquor, sed nulla fides: neque enim Iliis quondam Verax Pergameis Mœnas habenda viris.' Quod et a Marone scribitur. Eam Ajax Oilei filius capta Troja in templo *Minervæ* constupravit, ut multi poëte canunt: quod tamen *Homerus* non scribit, aliamque affert naufragii Græcorum causam, ut auctor est *Strabo*. Objicit autem istam obscenitatem *Titio Antonius* propter molliem fracti et soluti gestus et viro indigni: adeo ut ex ejus nomine saltatio quædam mollis et delicata 'Titius' diceretur. In Sextum Titium virum turbulentum et seditiosum se testimonium accuratissime dixisse, narrat hoc lib. II. *Antonius. Turneb.*

Gallus olim testis] Confirmabat innumerabilem ab illo pecuniam *Magio* præfecto per corruptelam esse datam. *Scaurus*, qui patrenus aderat *Pisoni*, testimonium refellere conabatur tenuitate, id est, paupertate *Magii*: non esse verisimile, eum qui innumerabilem pecuniam recepisset, tam pauperem esse. Tum *Gallus* facete: 'Erras,' inquit, 'Scaure, in hac tua refutatione. Ego enim *Maginum* non conservasse pecuniam dico, sed tanquam nudus nucez legeret, in ventrem abstulisse.' Qui nucez legit, id est, colligit nudus, non potest auferre vel in sinum, vel in manicas: mittit in ventrem. Sic ille *Magius* in comptando omnem pecuniam dicebatur absumpsisse. *Streb.*

M. Cicero senex] Is avus *Ciceronis* oratoris fuit, qui in municipali republica *M. Gratidio* legem tabellariam ferenti restitit: pater autem *Ciceronis* *Cæsari*, *Crasso*, *Antonio*, familiaris fuit, sed et patruus. Itaque

qui de patre *Ciceronis* intelligunt, peccant. *Turnebus*. *Ursinus* censuit legendum esse *Cato*, quia notæ sunt *Catonis* cum Græcis et Græcæ scientibus inimicitie: sed cur non fieri potuit, ut ejusdem esset sententia *M. Cicero senex*, scilicet avus nostri *Ciceronis*? De avo ejus hoc dictum puto, non de patre; is enim qui istius *M. Cicero* senis filius fuit, quique hic vocatur 'vir optimus' et *Cæsaris* familiaris, non fuit *Cicero* orator, (nam tunc temporis non nisi decimum sextum annum ætatis agebat) sed pater oratoris, qui, ut discimus ex lib. II. 1. familiaris *Crassi* et *Antonii* fuit. *Pearc.*

Syrorum venalium] *Venaliarii* magnam vim servorum *Syrorum* Romam advehebant. Hinc illud *Ciceronis*, in *Pison.* cap. 1. 'Nemo queritur *Syrum* nescio quem de grege novitiorum factum esse consulem.' Nam prædones *Cilices* oram *Syriæ* infestam habebant, et prædas illinc agebant, captæque corpora *Delum* depertabant ad mercatum, unde *Romani* emebant. Qui autem *Syri* optime loquebantur Græcæ, diu serviant in Græcia, veteratorumque et nequam evaserant, nec novitii erant: sed quod servituti diuturnæ, quæ improbos et callidos reddit, attribuendum fuit, id in Græcorum mores conferebat *Ciceronis* avus, qui infestus Græcis fuisse videtur non multo secus, ac *Cato censorius. Turneb.*

§ 266 *Pictum Gallum*] *Tabernæ* erant circa forum, inquit *Fabius*: et scutum illud signi causa positum. *Marianum* autem scutum *Cimbricum* vocat, propterea quod *Cimbris* nuper a *Mario* victis, in memoriam victoriæ dominus *tabernæ* scutum suspendebat, sic *pictum* pro *tabernæ* signo. Solebant etiam ad pompam triumphi ornandam multa hujusmodi scuta traduci, et in foro poni. Scutum igitur pendebat in taberna pro signo, in quo *Gallus* linguam ejiciebat, id

est, exerebat. Sic enim in contumeliam et deformitatem cum fœde pinxerant: fortasse etiam quod in historia scriptum vident, Gallum, qui cum Torquato pugnasset, linguam exernisse. Livius: 'Armatum adornatumque adversus Gallum stolidum, et, quoniam id quoque memoria dignum antiquis visum est, linguam etiam ab irrisu exerentem, producunt.' Plin. xxxv. 4. hunc jocum non Julio, sed Crasso tribuit, nec sentum, sed tabulam nominat. Sic enim scribit: 'Hinc ille Crassi oratoris lepos agentis sub Veteribus, cum testis compellatus instaret, Dic ergo, Crasse, qualem me reris? Taleum, inquit; ostendens in tabula pictum infacetissimè Gallum exerentem linguam.' *Idem.*

Sub Novia] Ut locus erat in foro, qui 'sub Veteribus,' sic, qui *sub Novia* dicebatur, a tabernis. *Idem.*

Testis Penario] Testis Penarius dicendo mentum non aliter intorquebat, quam qui dentibus frangunt nucem: quod cum J. Cæsar animadvertisset, excepit adversarium ridiculo: 'Dic,' inquit, 'si quid velis, posteaquam nucem fregeris.' *Streb.* Simile est illud in Vespasiano, qui vultu nitentis erat: 'Dicam, cum ventrem exonerare desieris.' *Turneb.*

§ 267 *Ad fornicem Fabii]* De homine prælongo interpretatur Fabius v. 1. 3. hunc in modum: 'Quale refert Cicero de Memmio homine prælongo, caput eum ad fornicem Fabii offendiase.' Sed censeam potius accipi debere de animi vitio, ut C. Memmianum infestam patribus tam magnum sibi videri dicat, ut ad fornicem Fabii, qui altissimus erat, caput demittat. Sic enim reprehenduntur magni ejus spiritus, et notatur insolentia hominis sese efferentis supra modum. Ut ita intelligam, faciunt et verba Ciceronis scribentis ipsum Memmianum ita sibi videri magnum; et historia. *Idem.*

§ 268 *Complari, quem venire]* Gell. iv. 8. refert quosdam scribere id Fabricium, non Ruffino, sed aliis intrantibus, quod hominem inimicum et avarum consulem faciasset, respondisse. Apud Fabium xii. 1. scribitur, 'Malui a cive me spoliari, quam ab hoste venire.' *Idem.*

Ex arariis eximit] Censores malos cives sic notabant, ut qui senator esset, senatu moveretur; qui eques Romana, equum publicum amitteret; qui vero plebeus, fieret ærarius, nec esset in albo centuriarum suarum tanquam civis, sed tantummodo pro capite suo tributum nomine æra penderet. Si quis plebeus hac ignominia levabatur, illum *ex arariis eximi* dicebant. *Streb.* Porro notandum est morem fuisse censoribus tanrum immolare, cum lustrum conderent, et finirent. *Pearc.*

Lustrum condidit] Censu peracto, immolatisque suis, ove, tauro, lustrum conditum dicebatur, quod in censendo finis esset factus: non autem semper acto censu lustrum condebatur. Nam si quid dirum, et ominosum, aut sinistrum accidisset, lustrum condidit nefas erat. Livius: 'Census actus eo anno: lustrum, propter Capitolium captum, consulem occisum, condidit religiosum fuit.' Itaque census is, quo lustrum condebatur, ab Ulpiano census lustralis appellatur. Significat igitur Scipio, civitati prope opus esse expiatione, quod cum Asellus exemptus sit ex ærariis, quod ominosum et dirum videri vult, conditum tamen lustrum sit: inde enim infelix lustrum et calamitosum fuisse, multumque mali postea reip. evenisse. Verba Africani de Mummio, quæ a Valerio scribuntur, hic adscribam: 'Cum haberet,' inquit, 'censuræ consortem Mummianum, ut nobilem, ita enervis vitæ, pro Rostris dixit ipse ex majestate reip. omnia gesturum, si sibi cives, vel dedissent collegam, vel non dedissent.' *Turneb.*

Religione obstringens] Religione civitatem obstringere, est eum metum violatæ religionis inessere civibus, ut expiandam civitatem, et Deos esse placandos existiment. *Streb.*

CAP. LXVII. § 269 *Cum contrariis dicit*] Genus illud superius dicit, quo per inversionem quis jocatur, a quo ironiam hic distinguit, quam dissimulationem appellat, ac mox etiam dissimulantiam. Ea plurimum usus est Socrates in sermonibus, præsertim cum sophistis disputans. Nam de scipio detrahens, plurimum tribuebat iis, quos volebat refellere. *Turneb.*

Scævola Septimuleius] C. Gracchus, seditioso tribunatu acto, cum Aventinum armata multitudo occupasset, L. Opimius consul ex senatus-consulto persequens illum, præmium pollicitus est ei, qui tribuni caput auferret, ad seque deferret. Id fecit Septimuleius Anagninus, et aurum in præmium accepit. Cum Scævola in Asiam proficisceretur, et Anagninus rogaret ut eo se præfectum duceret: 'Quid tibi vis,' inquit, &c. Videtur severum et graviter homini consulere, quem ut avarum crudelemque deludit, quia pro capite malorum civium velit aurum sibi rependi. *Streb.*

§ 271 *Civis tempori*] Simile quiddam de Asinio Pollione refert Fabius hunc in modum: 'Ut de Pollione Asinio seriis jocisque pariter accomodato dictum est, esse enim omnium horarum.' P. autem Mummius Lepidus et facetus cum esset, homo civis tempori a Publico dictus est, quod in otio, in negotio, in rebus lætis, in asperis, jucundus hominibus esset, et cuiuscumque tempori aptus. *Turneb.*

§ 272 *Pauli pugna*] Prælium illud intelligo, quo conflixit cum Perse rege Macedonum Paulus Æmilius. *Idem.*

§ 274 *Similis medius fidius*] Quidam cum deformem et foedam mu-

liorem videret, interrogavit virum qui aderat illi persimilis, Quid est tibi ista mulier, soror, an cognata? Cum respondisset, uxor est mea: tum iste, 'Similis est tibi mediana fidua.' Ac si diceret, Ex lineamentis corporis judicaveram tuam sororem esse, vel cognatam. Hoc modo faceta notavit illius viri feeditatem. *Streb.*

Ad equas] Aquas in plurali casu dicunt, aquas calidas et medicatas intelligunt, ut Baianas et Puteolanas: ægri autem valetudinis causa ad aquas Baianas ibant. Horat. Epist. 1. 16. Quidam igitur lento contabescens morbo, ad aquas recreatus tandem esse videbatur, reversus paulo post obiit. Id absurdum videri vult cavillator, quod ad aquas potius, ubi valetudinis causa tamdiu desederat, mori debuisset. De piscatore intelligi jocum minime placet. *Turneb.*

CAP. LXVIII. § 275 *Metello*] Metellum hunc esse puto Numidicum, qui Numidiam sortitus provinciam bello Jugurthino, delectum, ut Sallustius scribit, Romæ habuit: in quo potenti militis vacationem Cæsari, morbumque oculorum juranti, 'Tu igitur,' inquit, 'nihil vides?' quasi sola cæcitas excusanda esset, nec satis esset morbus oculorum ad vacationem. 'Imo vero,' inquit ille, 'a porta Exquiliana video villam tuam Tiburtinam.' In quo ei objecit invidiose villam nimis magnificam, nimisque alte edificatam; et quid ageretur, dissimulavit, atque ita respondit, quasi tantum interrogaretur quantum videret, non quam justa excessatio esset. *Idem.*

CAP. LXIX. § 280 *Et in ejus tabulis*] Veteres Romani, ut dixi ad c. 28, tabulas rei familiaris sæpe conficere solebant; has et Rutilius ille Rufus confecit, et ex his in iudicium proleto Æmilius Scaurus aliquid contra Rutilium attulit. Causa hujusmodi fuit: Scaurus et Rutilius una, consue-

latum petebant; Scaurus vero, qui eum obtinuit, accusavit Rutilium ambitus, et ad id crimen probandum postulavit, ut Rutilii tabulae in iudicium afferrentur: In iis tabulis Rutilius retulerat, ea quae in sua petitione consulatus contigerint, puta turbas populi, suffragiaque non sine seditione quadam lata, et in fine addiderat quatuor has litteras, *A. F. P. R. Eas* *Emilius Scaurus* malo animo sic explicavit, 'actum fide Publii Rutilii,' itaque innui contendit, id, quod actum fuerit et memoratum in Rutilii tabulis, actum fuisse auctoritate Rutilii ejusque sponse, quasi ciam promiserat vel pecuniam vel securitatem suffragia istiusmodi ferentibus. Rutilius vero dixit se his litteris solum significasse, 'ante factum, post relatum,' id est, ea quae in tabulis ejus memorata praecesserant, ante (scilicet interjecto tempore) facta erant, quam ipse ea scripto mandasset. Interim Caninus alio modo, quam vel Scaurus vel Rutilius, istas litteras explicavit, sc. '*Emilius* fecit, plectitur Rutilius,' id est, id in quo Scaurus Rutilium accusat, fecit Scaurus ipse, quamvis Rutilius ob id plectendus videtur. *Pearce.*

CAP. LXX. § 281 *Ut cum objurgavit Albius Gratum, &c.*] Sunt qui hunc locum emendandum censent; omnes, ut opinor, male interpretati sunt. Albius Scævolam de pecuniis repetundis accusavit, ut dicit Cicero in Bruto, et libro primo de Finibus: ad probanda vero ea, quae Scævolæ objecerat, Gratii tabulas protulit; Scævola iudicum sententiis absolutus est; Gratii igitur tabulas falsas esse istidem sententiis iudicatum est: si quid enim Albius ex istius tabulis contra Scævolam adhibuit, iudices vero Scævolam absolverunt, manifestum est istas tabulas iudicibus visas fuisse falsas. Albius igitur quidam ex iis, qui aderant, objurgavit Gratum, qui et gauderet suum amicum

Delph. et Var. Clas.

Scævolam absolutam fuisse, et non videret contra suas tabulas iudicatum fuisse. Monuit igitur eum non tam ad Scævolæ res secundas, quam ad suas adversas respiceret. *Idem.*

§ 284 *De lege Thoria*] 'Sp. Thoria,' ut inquit in Bruto Cicero, 'valuit in populari genere dicendi, is qui agrum publicum vitiosa et inutillâ lege vectigali levavit.' Appianus hoc aliter scribit, nec ei cum Cicero convenit. Ait enim a Thorio vectigal agro publico esse impositam, quod plebi viritim divideretur: ab alio deinde tribuno vectigal esse sublatum. Sed Cicero fidem habemus in legibus et institutis patriæ suæ, non peregrino nec hospiti. Lege igitur Thoria agri publici, qui ante attributi fuerant civibus vectigales, publice possideri cœpere, et publicanis elocari, quod minus utile erat, quam si possessores vectigal pendissent. Nihilominus tamen Lucilius, lege recenti et populo invisa, in agros suum pecus immittebat, fortasse non pascuos, certe non petito a publicanis pascendi jure. *Turneb.*

Liberum puto] Id est, nullius esse puto, dominum habere non existimo: Videri etiam culpam fortasse posset dactum a pecudibus, quæ Diis consecrabantur, vocabanturque *libera* et *libera sua*, quæ sine custode liberae pascebantur. *Idem.*

§ 285 *Ejere, inquit, iniquus est*] Rejicio, inquit, iudicem iniquum. Nam ejerare est tanquam jurejurando testari, se recusare. Cum autem Nasica ejerasset iniquum Scævolam, secuta est admurmuratio omnium, propter eximiam de Scævola æquitatis et probitatis opinionem. Præter expectationem tamen rursum eum omnibus Nasica iniquum ejeravit, quod in consulatu causam publicam deseruisset, nec eam armis adversus Tiberium Gracchum defendisset, patribusque ejus opem implorantibus

Cicero.

G A

negasset se quicquam vi esse acturum. *Idem.*

Et jocus est familiaris] Melius in libris veteribus scribitur, *Est jocus, est familia, sapiens si algebis, tremes.* Ita enim senarius erit integer, cujus sensus erit: Quantumvis urbanus facetusque sis, quantumvis bono loco natus, tamen ista non facient, quin si algeas, tremas: quod præter expectationem est dictum, cum præsidia non defutura expectaremus homini ingenioso et bona nato familia. *Idem.*

CAP. LXXI. § 286 *De donis et muneribus]* Caius Cincius, vir ætatis Lucilianæ, ut Macrobius scribit, legem tulit muneralem, qua cavebatur, ne quis ob causam orandum munus aut donum caperet. De ea loquitur Plautus, cum scribit, 'Neque muneralem legem, neque lenoniam, rogata necne fuerit, flocci æstumo.' Eam legem admodum senex suasit Fabius Maximus. Verba hujus legis questionem attulerunt, quid donum a munere differat. Labeo genus esse donum ait a donando dictum, speciem manus. Nam munus esse donum cum causa, ut puta natalitium, nuptiarum: et quale patronorum fuerit honorarium. *Idem.*

Quod fers, Cinciole] Contumelia inest in diminutione, et contemptio, quam etiam voce adjuverat. *Idem.*

Ut emas, Cef] Ducta est hæc sententia ab iis, qui cum nolunt vicinis commodare vasa utenda, respondent, Eme si uti vis: quam ad dona et munera patrociniorem, quibus ditatus erat Cento, traduxit Cincius, illius perstringens operam venalem. Sese enim ait laturum, ne quis ei quid donet. *Idem.*

§ 287 *Me istorum]* Id est, dicat patri suo, me non credere ipsam talem esse, qualem prædicatis, scilicet parcissimum, modestissimum, fragillissimum. *Pearc.*

CAP. LXXII. § 294 *Sed ne rejecto quidem acuto]* Ad consuetudinem spec-

tat eorum, qui in prælio fugientes clypeos suos in tergum reducebant, ne avari vulnerarentur: neque enim aolum clypeum abjicere, sed in tergum rejicere, imbecillitatis fuit. Frequentissime apud Homerum hic mos contumelia notatur. *Pearc.*

CAP. LXXV. § 305 *Ministratorem]* Ministrator is fuit, qui in causis advocato sive patrono soletet subjicere ea, quæ pro reo dicenda essent. Sic in Orat. pro Flacco, c. 22. 'Hic mihi Mæandrius, quasi ministrator,' &c. *Idem.*

CAP. LXXVII. § 312 *Ad augendum et ad ornandum]* Lambinus et Robertus Stephanus impresserunt *augendum*: quomodo se habet Ms. Mead. Et recte quidem, ut opinor: loquitur enim Cicero de permovendis animis, quod fit augendo, et amplificando. *Id.*

CAP. LXXVIII. § 319 *Deprompta]* Vict. Grut. *deprompta, et apparebit . . . eas . . . communes.* Oliv.

CAP. LXXIX. § 320 *Atque infrequentibus]* Per causas infrequentes intellige causas parum frequentatas, sive eas, quæ non tanti erant momenti, ut quam plurimi iis judicandis interesse solerent. *Pearc.*

CAP. LXXXII. § 333 *Ingenii]* Man. Lamb. *ingenii ostentationis suspicio.* Ut sit, ne videamur ostentare ingenium velle. Oliv.

Ingenii, ostentationisque suspicio] Optimi quique dicendi et sentiendi magistri præceperunt, ut vitaremus suspicionem jactationis, et ostentationis. Nullibi vero, nisi in hoc loco, præceptis traditur, ut vitanda sit 'suspicio ingenii.' Imo nisi ingenio excellere videamur, parum proderit nostra oratio. Optime igitur Manutius et Lambinus legunt, *Vitanda etiam ingenii ostentationis suspicio.* Nec aliam exhibent lectionem Ms. Pal. I. et 2. Mem. Pith. Joan. Harl. 1. et a pr. manu Norf. Tandem dignum Cicerone præceptum videmus, idemque præcipit Quintil. III. 1. 'In cæteris admiscere tentavimus ali-

quid auctoritas, non jactandi ingenii gratia, &c. *Pearse*.

CAP. LXXXVII. § 355 *Vel eum, unde dicas*] Interpretes volunt verba *unde dicas* significare, 'pro quo dicas;' sed mihi, ut opinor, occurrit apud Ciceronem ista locutio. Malo quidem eum *Ms. Joan. Hart. l. Norf. Mag. et excerptis Nov. et vet. libris Caroli Stephani legere unde dicens*: quæ lectio procul dubio Ciceroniani coloris est. *Idem*.

§ 356 *Sed hæc ars tota dicendi*] Scripserat Cicero, ni fallor, *dicendi*: pergit enim loqui de arte memorie. Si autem 'tantum,' ut aiunt, 'scimus, quantum memoria tenemus;' quid mirum, si artem memorie Cicero artem *dicendi* vocet? *Muret*.

CAP. LXXXVIII. § 359 *Sed verborum memoria, &c.*] Ut hunc locum intelligamus, observandum est, *imagines* aliud quiddam significare, ac simula-

era et similitudinem. Non enim necesse est, ut *imagines* semper similes sint iis rebus, quas ad memoriam adjuvandum representant. Dicit igitur Antonius, multa verba, ut adverbia, præpositiones, &c. similitudine nulla significari posse. Si igitur eorum meminisse velimus, necesse est in promptu habere quam plurimas quasi arbitrarías imagines, quæ, quamvis nihil simile habeant, longo tamen usu perceptæ ea verba, quibus opus est, ob oculos nostros ponant. Hanc autem veram esse interpretationem confirmant verba Quint. 11. 2. 'Mitto, quod quædam (verba) nullis simulacris significari possunt; habeamus enim sane, ut qui notis scribunt, certas imagines omnium,' &c. *Pearse*.

Eam singulis personis bene positis, &c.] Personæ in hoc loco significant imagines, facies fictas. Sic Lucret. 1. 4. 29. *Idem*.

DE ORATORE.

LIBER III.

CAP. I. § 2 *Extremo scenicorum ludorum die*] Eo enim tempore colligendi sui causa Crassus cum Antonio reliquique in Tusculanum se receperat. Per 'scenicos ludos' Romanos intellige, ut ex primo libro palam est: qui et Circenses et Magni appellati. Hæc a regibus institutos scribit Asconius, et 'Magnos' appellatos, quod magnis impensis primum facti, id est, ducentis millibus nummum; vel quia Diis magnis sacri, id est, Laribus urbis Romæ. Eisdem cum consualibus facit; quod videtur etiam indicare S. Cyprianus lib. de Spectac. 'Romulus,' inquit, 'Conso, quasi consilli Deo, ob rapiendas Sabinas, Cir-

censes primus consecravit.' Tamen ex veteri Calendario diversis temporibus celebratos illos ludos colligimus. Nam Consualia XII. Calendas Septemb. vel potius XVIII. Augusti, hoc est xv. Cal. Septemb. ut docet Plutarchus in Romulo: 'Raptus,' inquit, 'ille patratu est XVIII. die Sextilis, qui nunc Augustus, in quo Consualia hodie quoque celebrantur.' Jam vero in eodem Calendario Indi Romani leguntur, pridie Nonas Septembres. Quod autem non nemo ludos illos Magnos seu Romanos a Tarquinio institutos asserit, si quidem primitus ab eo factos intelligat, non obscure errat, cum Livius lib. 1. con-

trarium asserat his verbis: 'Ludos opulentius instructisque, quam priores reges fecit,' &c. Cæterum cum ante hi ludi Circenses essent, hoc est gladiatorii, atque a scenicis distinguerentur, postea etiam factos scenicos, et ex hoc loco colligitur, et Augustinus etiam indicat de Civitate Dei i. 32. Celebrabantur hi ludi primo quidem uno vel altero die; tam triduo; deinceps pluribus diebus. *Petav.*

Aliud esse consilium] Per vocem *consilium*, pro qua alii edidere *conci- lium*, intellige cætum vel congregationem, sive eos qui consulunt, non id quod consulentes sequuntur. *Pearc.*

§ 4 *Pignoriisque ablatis*] Val. Max. vi. 2. dicit 'Philippum consulem jussum lictorem manum L. Crasso injicere.' Iste consul jubendo bona Crassi fisco addici, decrevit eum multare; pignora vero ea, quæ sic a magistratu caperentur et auferrentur, dicebantur fuisse 'conciisa' vel 'cæssa,' ut in sequentibus patet. *Idem.*

CAP. II. § 5 *Sententiamque eam, quam*] In senatusconsultis ejus nomen, qui sententiæ princeps esset, inscribatur: quod ex Cicerone et Asconio constat. Factum esse idem Athenis ex Demosthene colligimus et ex Plutarcho. *Petav.*

In auctoritatibus perscriptis] Auctoritates hic pro decretis, seu senatusconsultis, ne simpliciter acceperis; nam aliud auctoritas vocatur, aliud senatusconsultum fuit, ut erudite Sigonius observavit ad Livii lib. iv. Nam senatusconsultum magis ratum erat, quam auctoritas. Si enim vel senatorum numerus justus defuisset, vel magistratus intercessisset; decretum quidem perscribatur, ut senatorum de ea re judicium exstaret: nondum tamen ratum erat; sed auctoritas tantum dicebatur. Idipsum fiebat, si vel non idoneo tempore, vel non legitimum in locum senatus convocaretur: quæ omnia diserte explicat Dio lib. iv. *Idem.*

§ 6 *Cycnos vox*] Græcum proverbium, *κύκνειον μέλος*. De cycnorum cantu nota fabula est; quam tamen asseverare non dubitat Aristot. H. A. ix. 16. Idem habet Plato in Phædone. Nam quid poëtas commemorem, apud quos nihil est frequentius? Sed fabulosum hunc esse cantum existimat Plin. x. 23. *Idem.*

Expectantes] Lamb. *respectantes*. Oliv.

§ 8 *Non flagrantem bello Italian*] Bellum sociale intelligit, de quo Appian. Bell. Civ. lib. i. et alii. Concitatum autem est post Drusi mortem, quoniam Latini socii oblatam sibi spem civitatis impetrare non poterant. *Petav.*

Non ardentem invidia senatus] Quanam invidia? ejusdem, opinor, criminis, quod acelus nefarium sabide vocat. Sollicitati scilicet ad defectionem Latini nominis. De quo ita Appianus. Sublato per insidias Druso, qui Latinos ad spem civitatis impulerat; equites, ut senatum ulciscerentur, Q. Valerium, vel potius, ut Latini scriptores appellant, Varium, tribunum plebis subornant, qui rogationem ferret ad populum, de his quorum ope et consilio Latini socii concitati essent: (in quo lapsus est Strebæus, qui quæstionem illam contra Italos exercendam fuisse dicit) qua per vim lege lata, constitutaque quæstione, multis statim ex senatoribus diem dixerunt. Quam ut infamiam fugerent, sponte urbe cessere plerique; interque alios Aurelius Cotta, et eversor ille Corinthi Mummus. Nisi forte aberravit in hoc quoque vocabulo Appianus, atque ut antea Valerium Vario, ita hic Memmio substituit Mummium. Facti mox populum poenituit. Ὁ τε δήμος ἤχθερο, τοῖωνδε καὶ τοσῶνδε εἰργασμένον ἀνδρῶν ἀθρόος ἀφαιρούμενος. Ubi pro τοσῶν corrigendum videtur τόσα, ut stet sententia, *Populum vero dolebat, talibus viris, quique tantas res egerant, simul omnibus spoliatus*. *Idem.*

CAP. III. § 9 *Tenuis enim memoria*] Clarissimorum deinceps hominum necem atrocissimam proponit; eorum dentaxat, qui in hoc dialogo inducuntur; imprimis Catuli, qui Marii in consulatu collega, Cimbrici triumphii particeps fuit. In illa vero Mariana flamma multis nequicquam mortem illius deprecantibus, cum hoc solum Marius responderet, moriendum illi esse; recenti calce illito, multoque igni percaefacto cubiculo se inclinum peremit. Hæc Valerius ix. 12. præter supra citatos auctores. *Idem.*

§ 10 *Jam M. Antonii in illis ipsis rostris*] De hujus obitu adoundi lidem. Auger autem *rdos* a loco. Hoc facit illud Juvenal. Sat. x. 191. 'Nec unquam Sanguine cunsidici maduerant rostra puilli.' *Petav.*

Neque vero longe ab eo C. Julii caput hospitis Etrusci, &c.] Eodem tempore duo fratres C. et L. Julii Cæsares, Syllam secuti, in via deprehensi trucidantur. Auctor est Appianus. Fugerant in tectum hospitis sui natione Etrusci, et homini perfide se commiserant. Detaxit hospites; capita amputata a Mario in rostris posita. Locus, scelus hospitis, fratrum communis calamitas hic ciet affectum. Sunt qui L. Cæsarem domi interfectum ferant; quibus consonat illud Justini: 'Cæsar et Fimbria in penatibus domorum suarum trucidantur.' *Streb.*

Neque enim propinquum] 'Crassus,' inquit Appianus, 'persequentibus cum filio sese militibus, filium quidem occidere antevertit, ipse vero ab insequentibus est occisus.' Videtur tamen falsus Appianus: vel quia de tanto viro nimium est atrox illud; vel quia nulla hujus rei a Cicerone facta mentio est; quod certe, ad augendum *rdos*, non erat omisurus; vel denique quoniam contrarium a Floro traditur. Imprimis iii. 21. Crassus patrem et filium in mutuo alte-

rum alterius aspectu occisos ait. Sed idem, Epitome lib. LXXX. 'Crassus,' inquit, 'filius ab equitibus Fimbriæ interemptus; pater Crassus, ne quid indignum virtute sua pateretur, gladio se transfuxit:' quod postremum et verisimilius est, et Ciceroni consentaneum. *Idem.*

Neque collega sui pontificis] Mucium Scævola intellige, qui a Mario juniore cæsus est: de quo Florus iii. 21. *Petav.*

Etiam C. Carbonis inimicissimi] Marianorum hic signifier ex Africa a Pompeio Romam ductus, et tribunali productus, cum ter consulatum gessisset, damnatus ab eodem est. *Idem.*

§ 11 *Ex quibus C. Cotta*] Hic in gravi illa senatorum invidia ab equitibus concitata, die sibi dicta, postquam in equites gravissime esset in vectus, solum vertit. Sulpitius vero tribunus plebis fuit turbulentissimus, qui nefarias lēges in gratiam Marti per vim tulerat, primoque adventu in urbem Syllæ est interfectus. Meminerunt supra dicti auctores. *Idem.*

CAP. IV. § 16 *Non audierit, aut judicare non possit*] Ut bene se habeat sententia, et ad normam linguæ Latinæ procedat, necesse videtur legere cum Mas. Cant. *audierint, et possint.* Cum enim præcesserat, *is erit ex iis, qui aut illos, rite sequitur non audierint, aut judicare non possint.* Facile fieri potuit, ut littera *n* a librariis omitteretur, cum linea brevi supra vocalem ducta exprimi solet. *Pearse.*

CAP. V. § 17 *Exhedram*] Id est, locum triclinio et cœnaculo similem: ubi non lecti ad dormiendum; sed sedes, aut cathedræ, ad sedendum, vel recumbendum otii causa apponentur. De exhedris sic Vitruv. v. 11. 'Constituantur in tribus portibus exhedræ spatiosæ, habentes sedes, in quibus philosophi, rhetores, reliquique, qui studiis delectantur, sedere possint.' *Idem.*

CAP. VI. § 21 *Est etiam illa Platonis*] Apud Platonem sæpius sophiastæ de rerum natura disputantes, res omnes unum quiddam esse contentendunt, ut in Parmenide. Privatim vero quod ad scientias pertinet, affines illas esse, et naturali vinculo constrictas; sapientiamque ex omnibus confiatam tanquam partibus, in Epinomide fusiis disserit. *Petav.*

§ 23 *Sive ex inferiore loco*] Tria præcipua loca distinguit, e quibus dicere solebant oratores. In forensibus controversiis, accusator ac defensor subselliis considebant, hoc est inferiori loco: in senatu, ex æquo loco dicebant: e superiore magistratus, qui ad populum pro rostris conciones habebant. *Idem.*

CAP. VII. § 25 *Natura nulla est*] Generalem disputationem præmittit de eloquentiæ, et oratorum in dicendo varietate. Summa autem hæc est: Cum usa eademque sit ars dicendi, admirabilem tamen esse in eadem arte dissimilitudinem, pro eo quod alius alio in genere excellit: quod primo sensuum exemplo probat, qui cum singuli unum quiddam sint, variis tamen rebus efficiantur, quæ natura dispares, delectatione sunt non minus diversæ. Idem in fingendi et pingendi arte declarat. *Idem.*

§ 26 *Myro, Polycletus, Lysippus*] Operæ pretium est videre quemadmodum eundem locum tractet Quintil. XII. 10. quæque de statuariis habet Plin. XXXV. 9. ubi proluxe admodum insigniam sculptorum meminit. *Idem.*

Facultate magis] Sensus est: Cum dicimus alium oratorem meliorem esse, alium deteriozem, eo iudicio non significamus illius oratoris genus dicendi potius esse quam hujus; in dispari enim genere possunt esse æque laudabiles: sed intelligi volumus illum oratorem facultate excellere, id est, plus in suo genere valere, quam hunc in eo, quod sibi proprium habet. *Pearc.*

CAP. XI. § 42 *Sodales L. Cottæ*] Nem ille intelligendus est, qui his in libris inducitur, sed alius de quo mentio est in Bruto cap. 36. *Petav.*

§ 43 *Athenis jam diu doctrina*] Ciceronis tempore Athenarum vetus illa gloria conciderat, nec quicquam præter nomen atque memoriam restabat; regibus primo, Macedoniæ præsertim, tum Romanis ipsis affligentibus. Quare peregrini in ea homines philosophiam atque eloquentiam profitebantur; ita tamen, ut sola nominis auctoritate adducti, passim ex toto orbe, disciplinarum studio, Athenas navigarent, diu etiam post Ciceronis ætatem. Apud Syneium exstat elegans epistola, qua inanem illam curiositatem lepide cavillatur. Sane fuisse Athenis certam quandam, eamque purissimam pronuntiandæ linguæ Græcæ rationem, vel hoc unum indicio est, quod cum Theophrastus, vir alloqui Atticæ eloquentiæ connectator acerrimus, sed peregrinus, animum alloqueretur, pro hospite facile sit ab ea deprehensus. Idem Romæ fuit, quod ad Latinam linguam attinet, pronuntiandi principatus. *Idem.*

Quibus vacant cives, peregrini frumtur] Quibus est auferendi cæsus; et, vacant cives, est, vacui sunt, sive erent cives: et, frumtur peregrini, opponitur, tanquam contrarium, hæc verbo, vacant cives. Vavassor. De vi et usu, &c.

Valerium Soranum] Hunc suspicor eundem esse, qui ob evulgatum arcanum patris nomen sit interfectus. Plinius III. 10. de Roma urbe loquens: 'Cujus nomen dicere arcanis ceremoniarum nefas habetur: optimaque et salutari fide abolitam enunciavit Valerius Soranus, luitque mox poenas. Non alienum videtur hoc loco inserere exemplum religionis antiquæ, ob hoc maxime silentium institutæ. Namque Dea Angerona, cui sacrificatur a. d. XII. Calendas Jannarias, ore obligato, obsigna-

toque simulacrum habet.' Frustra vero sunt qui nomen illud arcanum Valentiam fuisse putant. Constat enim ex Solino aliud nomen fuisse, apud quem idem quod apud Plinium legimus: nam postquam Romam ante Valentiam dictam meminit, subdit: 'Traditur etiam proprium Romæ nomen, verumtamen vetitum publicari.' *Petav.*

CAP. XII. § 45 *Facilius enim mulieres incorruptam antiquitatem conservant*] Videtur hoc sumpsisse ex Cratylo Platonis, in quo scriptum est, *Γυναικες μάλιστα την αρχαιαν φωνην σέξουσ.* *Ursin.*

CAP. XIII. § 48 *Neque vero in illo altere dicitur*] Secundam partem, quæ erat de perspicuitate orationis, omittit, quoniam satis per se facilis est. Quædam tamen, ex quibus haberi illa possit virtus dicendi, breviter enumerat. Sunt numero decem. Pars enim dilucidam orationem sermonis proprietatem et paritatem Latini, quæ erat prima pars. 2. Voces usitate, neque aut vetustate obsoletæ, aut studio novitatis insolentes. 3. Proprie rem declarantes, accommodatæque rebus, quas significat; cum neque majestatem earum minuunt, nec obruant tenuitatem. 4. Resecanda omnis verbi ac sermonis ambiguitas. 5. Vitanda nimia verborum circumscriptio, quoniam auctore enim Hermogene περιβολή, id est, ambitus, et producta comprehensio cum perspicuitate repugnat. 6. Tollenda similitudinis continuata translatio, hoc est, ne metaphorsæ nimium dilatentur, quoniam id in ænigma transiret. 7. Non debent minutatim conacindi sententiæ; sed expleri, et ad justam mensuram numeri atque sensus produci. 8. Temporum servanda distinctio est, ut suo quæque tribuantur. 9. Concinnam personarum distinctio servanda est. Postremo argumentorum cæterorumque omnium digerendus est ordo. *Petav.*

CAP. XV. *Oratorem verborum*] Respicit noster Homeri *Iliad.* l. *Μέσω τε βητήρ' ἔμεναι, κρηκτῆρά τε ἔργων.* *Pearc.*

CAP. XVI. § 59 *Theramenes*] Ejus meminit Cicero in Bruto, cap. 7. et fusiùs Xenophon *Hist. Gr.* l. 2. Notatur mobile illius et callidum ingenium vulgato ad id proverbio, *Θεραμένης κόθοπος*, quod genus istud calcementi utriusque pedi conveniret; quemadmodum et ille utriusque parti accommodabat sese. *Petav.*

Thrasymachus] Chalcedonius, ait Suidas, is fuit sophista, qui primus periodum invenit, discipulus Platonis, et Isocratis: excellens opinione eloquentiæ. Hinc proverbium apud Græcos: 'Non difficilior esse radere leonem, quam convincere Thrasymachum.' *Idem.*

CAP. XVIII. § 65 *Sed utrumque est in his, quod ab hoc, &c.*] Crassus Stoicos non omnino improbat, sed negat eorum philosophiam utilem esse oratori propter duas rationes; quia et sentiendi, et genere dicendi discrepat ab eloquentia forensi, et populari. Discrepat sentiendi, quoniam Stoici dicunt insipientes (quales sunt omnes) esse servos, latrones, &c. Discrepat autem genere dicendi, quoniam illi nimium dialectice loquantur, et acute concludunt, non suavitate delectant. Videat, lector, τὸ ἀνεύλοισιν, ut vocant; cum enim Cicero dixerat *vel quod*, non repetit particulam *vel*, sed sententiam sic variat, *Accedit, quod, &c.* *Pearc.*

§ 66 *Attamen ejusmodi*] Legendum omnino *se tandem*. Vitii Stoici styli enumeratis, omnia paucis verbis complexurus, *ac tandem*, inquit, *ejusmodi, quo uti ad vulgus, &c.* Ita conjecerat Lambinus. *Claricus, Art. Crit.*

CAP. XIX. § 69 *Ut ex Apennino*] Propositam disputationem apta similitudine concludit. Quemadmodum enim Apenninus mons, qui Italiam amplissimus, perpetuis jugis ab Alpibus

tendens ad Siciliam fretum, ut ait Plin. III. 5. alia flumina emittit in septentrionem, hoc est, Adriaticum mare, quæ inde in Ionium effluunt; alia in inferum, hoc est Tyrrhenum, sive Tuscanum; quorum illud portuosum et Græcorum commercio frequens; hoc barbarum, scopulosum, ac infidum: ita omnino eadem ex philosophia divortia facta sunt studiorum; ut eloquentiæ studiosi similes sint eorum fluminum, quæ in procellosum illud ac scopulosum mare influunt, propter sollicitam et exercitam eorum hominum conditionem: qui vero philosophiæ sese dediderunt, cum iis fluminibus conferuntur, quæ in Græcorum mare tranquillum ac minus infestum labantur. *Petav.*

§ 78 *Ut pontifices veteres*] Alio exemplo, quemadmodum dissidium illud factum sit, ostendit. Epulones initio tres duntaxat creati sunt, ut prodit Livius lib. XXXIII. Pomponius Lætus duos postea ait fuisse adiunctos, ut quinque essent. Postmodum denique ad septem pervenisse certum est. Plerumque enim septemviri epulonum commemorantur. Quam verò de causa, et a quo sit numerus iste adactus, incertum est. Munus illorum fuit publicis epulis præesse; quæ scilicet in ludis publicis præbebantur, ut ex Cicerone de Aruspiciis Responsis colligitur. *Id.*

CAP. XXI. § 79 *Hæc vero, quæ sunt in philosophia, ingenitis, &c.*] Id est, in cæteris artibus tantum id sciamus, quod didicimus; elementa vero, sive principia philosophiæ natura nobis inærit: qui ingenitis acutis et acerbis præditi sunt, facile ea, quæ probabilia sunt in philosophia inveniunt, et, si iidem in dicendo exercitati sunt, ea oratione ornabant. *Pearce.*

§ 81 *Quare Coracem istum*] Corax ille rhetor, et quem merito cum Græcis *φωσφύριον* appellares, hoc est, dignum suo nomine, corvi scilicet garrulitate similem; rhetoricam etiam inven-

tor dicitur apud Suidam. Sed eximiam hanc laudem obscuratam fuisse necesse est, cum ab eo natum sit, eodem teste, dictum illud, *κακὸν κἀπακὸς κἀκὸν ἀδὲρ*. Mali corvi malum ovum. Coracis meminit Aristot. Rhet. lib. II. et in epistola ad Alexandram, quæ operi rhetorico ad eum scripto præfigitur; ubi sese duo volumina mittere ait; unum a se, aliud a Corace scriptum. *Petav.*

Pamphilumque] Multorum hujus nominis meminit Suidas. Inter cæteros, quendam commemorat incertæ patriæ, Amphipoliten, vel Sicyonium, vel Nicopoliten, philosophum, qui de pictura et de illustribus pictoribus scripsit. Quod quidem huic Pamphilo accommodatum est, quia et hic in Italiam, hoc est, fasciis oratoriam omnem artem, quasi pericula crepanda, depinxerat. At enim Nicopolita esse non potuit, cum hæc urbe ab Augusto condita sit post Actiacam victoriam. *Idem.*

Dummodo illa res tanta sit] Senus est: Modo illa res credatur tanta esse, ut non minori spatio, quam omnibus philosophorum libris, comprehendatur. *Pearce.*

Quæ nemo oratorum istorum] Isti homines, de quibus dixit modo, fuerunt Corax et Pamphilus, non oratores, sed rhetores: nempe rhetorum horum et aliorum ignorantiam, et impudentiam exagitat Crassus, qui præcepta eloquentiæ tradebant, cum omnem moralem philosophiam, quæ maxime oratori necessaria esset, ignorarent: quare rescribendum censeo, quæ nemo rhetorum istorum unquam attigit. Ultima littera vocis nemo geminata huic errori locum dedit. *Idem.*

CAP. XXIII. § 86 *Quævis bonus ipse*] Versus ille ex Lucilio satyrico poeta desumptus, in quibus Samnitium illum magistrum significare videtur acrem hominem, et non ineptam fuisse. Verba ipsa obscura, ac fortasse

mutila; et quidem alii aliter legunt. Sensus hic esse videtur: Samnitum illum in ludo atque umbratili exercitatione bonum et non imperitum. *Quantis* pro 'quantumvis' emit Strebæus, et *censis* legit; ego *civis* arbitror retineri posse, respexisseque Lucilium ad gladiaturam. In primis enim nomen ipsius Samnitum proprium generis cujusdam fuit gladiatorii, ut ex locuplete Livii testimonio constat lib. IX. ubi ait Campanos odio Samnitum gladiatores eo ornatu armasse, quo li in acie nisi fuerant, Samnitiumque nomine appellasse. Ad quos allusisse Lucilium etiam vox quæ sequitur, *rudibus*, probat: hoc enim gladiatorium instrumentum, et quidem duplex: nam alia fuit rudis lanistarum propria, ferulæ instar: ita enim appellatur: qua donabantur gladiatores qui missionem impetrabant. Alia fuit tironum, in ense ligneum formata; quo genere exercebantur tirones, non gladiatores solum, verum etiam milites; quod 'batuere' vocabant. Dixi sensum hunc videri; propterea quod nullus alius commodior occurrit. Alioqui magistrum Samnitium de rhetoricæ professore accipere, quemadmodum Strebæus, nescio an ridiculum sit: recte non ita diceret Cicero: quid enim potius Samnitium, quam aliorum doctus appelletur? horridæ præsertim gentis, nec aptæ admodum ad eloquentiam. Quid? quod Lipsius Saturn. lib. 1. 15. hoc de gladiatorii ludi magistro accipit. Quod autem 'commentari' dicatur, bene observat gladiatorum magistros etiam interdum dicta dare solitos. Unde Juvenal. Sat. XI. 8. 'Scripturus leges et regia verba laniatæ.' Verum quid sequentibus verbis faciemus, *sed plus opera foro tribuebat, &c.* Hoc enim oratorem et rhetorem spectare videtur. An idem ille gladiatorum magister in foro versabatur? plane, aut ita dicendum, aut cri-

torum communi causatione utendum, luxatum mutilumve, aut translatum ex alieno locum hunc esse, *Pelev.*

CAP. XXIV. § 91 *Apparatu nobis opus est*] Alludit, quantum opinor, ad militatam, in qua pleraque populo spectacula proponebantur; et in eo genere, qui novi aliquid ederet, et hactenus inusitatum, omne punctum ferebat. Quod idem in aliis magistratibus, sed in illo præcipue valebat. Quare, quemadmodum ibi delectu atque apparatu exquisitarum rerum opus est; eodem modo orator, vulgaribus tritisque neglectis, id consectari debet, quod ipsa præsertim novitate delectet. *Idem.*

Quos ego censor edicto] Juvat super ea re Gellium audire, qui XV. 11. istud his verbis declarat: 'Cn. Domitius Ænobarbus et L. Licinius Crassus censores de coercendis rhetoribus Latinis ita edixerunt: Renuciatum est nobis esse homines, qui novum genus discipline instituerunt, ad quos juvenus in ludum conveniat; eos sibi nomen imponisse Latinos rhetores; ibi homines adolescentules dies totos desiderare,' &c. *Idem.*

CAP. XXV. § 96 *Ornator igitur oratio*] Institutum deinceps aggreditur, ac de ornata orationis disserit; atque imprimis duplex illius genus distinguit: unum in toto fuso corpore orationis; aliud spectatur in partibus. Quod similitudine humani corporis explicatur; in quo alia totius est pulchritudo, quæ in coloris bonitate, aptaque membrorum proportionem cernitur; alia partium singularum. *Idem.*

§ 96 *Difficile enim dictu est, &c.*] Non hic ratio redditur, quare Crassum aliud hortabantur juvenum ingenia et ætates: sed hæc sententia pendet ab iata, *Genus igitur dicendi est eligendum, quod maxime tenent eos, &c.* Nempe habes rationem, cur ætietas in delectatione vitanda sit.

Sic igitur ope parentheseos sententiam restitui: *Sed etiam sine satietate delectat; (non enim a me . . . et atates;) difficile enim dictu est, &c.* Eodem etiam modo Manutius hunc locum impressit. *Peare.*

Quanto colorum pulchritudine] Exemplis, quod dixerat, illustrat. De vario genere picturæ, singulorumque generum proprietate, superius dixit. Pictura vetus, etsi rudis, nec ita florida, ipsa tamen antiquitate delectat. Eodem pacto in musica, vox ad suavitatem infracta et inflexa, si nimium iteretur, displicet. *Petav.*

§ 99 *Magis laudari, quod terram, quam quod crocum]* Alii *ceram*, pro *terram* hic legunt, sed perperam. Juvat Plinii locum cum hoc conferre, qui ei lucem præferat. Igitur XVII. 6. 'Certe,' inquit, 'Cicero, lux doctrinarum altera, 'Meliora,' inquit, 'unguenta sunt, quæ terram, quam quæ crocum sapiunt.' Hoc enim maluit dixisse, quam redolent. Ita est profecto: illa erit optima, quæ unguenta sapiat. Quod si admonendi sumus, qualis sit terræ odor ille qui quæritur; contingit sæpe etiam quiescente ea sub occasum solis, in quo loco arcus cælestis dejecerit capita sua; et cum a siccitate continua immaduit imbre: tunc emittit illum eam halitum divinum ex sole conceptum, cui comparari suavitas nulla possit.' *Idem.* Tætor hanc eandem lectionem in suis notis et emendat. ad Plin. XIII. 6. *Harduinus. Olio.*

§ 100 *Sensus in nimia voluptate natura, non mens satiat]* Illum, qui satiat mens aut natura, natura aut mens satiat: neque enim alio sensu, vox satiat cum ablativo intelligi potest: sed non hoc voluit Cicero; imo aliud longe diversum voluit. Quod si intelligere possimus *mente satari*, quid, quæso, est natura satari? Lambinus hanc labem vulgatæ lectionis vidit, et sic corrigere voluit, *quod sensu in nimia voluptate natura,*

non mens, satiat]: ubi natura est nominativi casus. Sed manet interim eadem vitiosa locutio *mente et sensu satari*, et nec sententia satis numerosa videtur, nec ordo verborum elegans conservatur. Restat etiam hoc vitium, et in vulgata, et in Lambini lectione, quod hæc verba *in nimia voluptate* nimis universa sunt, et de omnimoda voluptate dicuntur: sed Cicero de uno solo genere voluptatum nunc loquitur, sc. earum, quæ ex sensibus oriuntur. Opus igitur esse emendatione, ut opinor, lector fatebitur, sententiamque leviori, quam illa Lambini, mutatione, sic forsitan restituet: *Quod sensus in nimia voluptate natura, non mentes satiantur; in scriptis et in dictis, non aurium solum, sed animi judicium etiam magis infucata vitia noscuntur.* Id est: in gustatu, auditu, reliquisque voluptatibus, quæ a natura nobis sunt datæ, si nimis sint, non mentes gustantium, aut audientium, sed sensus soli satiantur: in iis autem voluptatibus, quæ ex arte proficiuntur, ut in pœsi et oratione, si nihil varietatis habeant, istud nimium similitudinis vitium noscitur non solum aurium, sed etiam magis animi judicium. *Voluptas natura* est voluptas a natura data. Sic noster de Fin. I. v. 'Quod in pueritia facillime se arbitrentur naturæ voluptatem posse cognoscere.' Sic de Orat. lib. II. 84. 'naturæ bona' eadem sunt, quæ in c. II. dicuntur 'natura data hominibus.' Facillime autem ultima littera vocis *mentes* a sequenti *s* absorberi potuit. *Peare.*

CAP. XXVI. § 101 *Quare bene et præclare]* Solebant non modo in scholis auditores, sed in foro populus oratoribus acclamare, cum aliquid impensius placeret: atque hæc erant acclamationes usitate, 'hene,' 'præclare,' 'belle,' 'festive,' 'euge,' cuiusmodi assentationum insaviam reprehendit Persius, Sat. I. 47. et Pla-

tarchus, tractata de Audiendo. Atque eo etiam morbus iste pervasit, ut nonnullos subornatos homines haberent, qui in exclamando ceteris praerent. Hinc natum fortasse, ut Græci *θαυμάσιον*, quod est *admirari*, pro eo quod est discipulum esse et auditorem, sumerent, ut est apud Hesychium. Cæterum hunc locum ita accipit Strebæus, quasi *bene, præclare*, et *belle ac festivo* ad idem exclamationis et admirationis genus pertineant. Existimo tamen duo illa esse genera ac diversa exclamandi; ut cum alia sit orationis commendatio, ex eo quod apta sit, et artificiosa, et accommodata rebus, ex quo *bene* et *præclare* exclamari solet, id in ea deberet esse frequentissimum; alia vero cum sit laus ex nitore ac lepore, quam *lamma* dicuntur, hoc est, insignior quidam ac facitior ornatus, ut propterea *belle ac festivo* acclamatur; nonnunquam quidem erit istud ad spergendum, sed parcius et rarius. *Petav.*

CAP. XXVII. § 106 *Consequuntur etiam illi loci*] Usum locorum communium commendat. Erant hi communes loci sententiarum quædam, sive promptuarie argumentorum vel disputationum variis scilicet de rebus institutarum et generalibus, cujusmodi tria genera distinguit. Alii enim loci insectationes criminum quorundam continebant, de quibus nemo dubitat quin pessima sint. Alii, deprecationis aut miserationis excitandæ rationem continent. Tertium genus habet earum questionum tractationem, quæ utramque in partem disputando trahuntur, ut sunt de virtute, de justitia, cæterisque id genus rebus institutæ disputationes. *Idem.*

§ 107 *Nunc propria duarum philosophi.*] Quasnam significet, planum est et facile: Peripateticos enim et Academicos innuit. *Idem.*

§ 110 *Atque hactenus loquuntur.*

Etiam hac] Omitto, *loquuntur*: ut sensus sit, Atque hactenus etiam hæc instituendo divisione utuntur, scilicet rhetores, etsi in eorum provinciam invaserint philosophi. *Muret.*

Sarculo defringendo] Ita philosophos illos de rhetorica tradere aliquid docet, ut non sibi penitus illam vindicent, neque in eam tanquam possessionem manus injiciant, sed de ea etiamnum contententes imaginaria vindicatione usurpent in exigua aliqua parte. Olim enim petitor possessorem una cum prætor in rem præsentem ducebat: unde adversarium manu prehensens, rem, de qua erat contentio, sibi vindicabat; quod 'manum conserere' appellabant. Posteaquam vero propagatis Italiam finibus, prætores negotiis occupati proficisci ad longinquas res gravabantur, institutum est ut litigantes non apud prætores manum consererent, sed 'ex jure,' id est, ex eo loco ubi jus reddebatur, 'manum conserentem vocarent,' id est, alter alterum ad manum conserendam in rem de qua ageretur, vocaret; atque præfeti simul in agrum de quo litigabatur, terræ aliquid ex eo, uti unam glebam, in jus in urbem ad prætorem deferrent, et in ea gleba, tanquam in toto agro, vindicarent. Nonnunquam et sarculum ex arbore defractum ferebant. Multa de eo rita Brissonius in Formulis. Itaque similitudo Ciceroniana hæc est: Quo illi modo litigantes in parte agri exigua hærent, nec dum totum obtinerunt; sic philosophos, dum paucula quedam delibant ex rhetorica, non veterem possessionem ex toto usurpare, quasi postliminio, sed particulam illius quasi adhuc alienæ rei arripere. *Petav.*

Lacinia] Lacinia aliquid tenere vel obtinere, idem valet, ac rem nonnisi leviter tenere. Phrasis eadem in Plauti Asin. III. 2. 41. *Pære.*

CAP. XXIX. § 115 *Ut cum quadri-*

tur] Mutavi vulgatum ut in *ant*, quia exemplum non subicitur, sed species quædam definitionis. Quatuor ejus sunt species. Prima est, cum quæritur, quid in communi mente quasi impressum sit, quam Cicero in Topicis vocat notionem, et ejus speciei exemplum est, *Idæe est jus, quod maxima parti sit utile?* Secunda est, cum, quid cujusque sit proprium, exquiritur: quod Cicero in Topicis vocat proprietatem. Tertia, cum res distribuitur in partes: quod vocat divisionem. Quarta, cum quæ forma et quasi naturalis nota ejusque sit, describitur: quam vocat descriptionem. Vides igitur, lector, *ant* legendum esse, quod præponitur tribus postremis speciebus. *Idem.*

Aut, cum, quæ forma] Notationes, sive descriptiones morum indicat, quos characteres Græci vocant; quando res non simplici definitione aperitur, sed per multiplicia signa et quasi vestigia explicatur. Cujusmodi sunt morales Theophrasti characteres, quæ in oratione collocata ethopœiam faciunt, et præcipue ad comœdias pertinent. *Petav.*

CAP. XXXII. § 129 *Delphis non inaurata statua]* Immo non a Græcis erecta illa statua, sed ab ipso sophista sibi posita, si audiendus Plinius, qui XXXII. 1. 'Hominum,' inquit, 'primus et auream statuam et solidam Gorgias Leontinus Delphis in templo sibi posuit, septuagesima circiter Olympiade: tantus erat docendæ oratoris artis quæstus.' Sed nihil hac in parte fidei habes Plinio. Præstat et Ciceroni credere, et Valerio VIII. 15. et Pausaniæ, qui tamen non auream, sed inauratam esse ait, lib. X. *Idem.*

CAP. XXXIV. § 138 *Clamator]* Vict. Man. *declamator.* Oliv.

Ad clepsydram] Oratoribus ad causas agendas certum tempus definiebatur per clepsydram, quo elapso si-

lere necesse erat; fiebatque non raro quod ait Quintil. XII. 6. 'Laboratum congestamque dierum ac noctium studio actionem aqua deficit.' De forma clepsydre atque usu nonnulla scita necessaria ex antiquis scriptoribus juvat hic breviter exponere: præsertimque ex Aristophanis interprete, Acharn. vs. 698. et Vesp. vs. 93. 'Ἡ κλεψύδρα ἀγγείον, κ. τ. λ. Clepsydra vas est habens exiguum foramen in fundo, quod in judicio plenum aqua ponebatur, ad quam oratores dicebant: hoc est, tamdiu dicere poterant ac perorare, quamdiu aqua per angustum foramen fluebat. Apuleius Met. lib. III. 'Præconis amplo boatu citatus accusator quidam senior exsurgit, et ad dicendi spatium vasculo quodam in vicem coli gracilliter fistulato, ac per hoc guttatum defuso infusa aqua, populum sic adorat.' Falso sibi persuaderet aliquis, clepsydram nostris fuisse clepsammidiis similem, hoc est, horologis, ut quidam vocant, pulverariis, quibus scilicet horarum intervalia partitur effluxu arenæ. Nam neque duobus ex vasculis veterum clepsydra constabat, quorum ex altero aqua in alterum per vices deflueret; sed uno tantum. Neque in eo aqua erat perpetua; sed quæ effusa identidem transmitteretur, subjecto, ut opinor, vase recepta; aut certe quæ singulis causis nova atque appensa transfunderetur. Eam publicus licitor appendebat; quæ ubi omnis effluerat, menebatur orator esse desinendum. Quod si sermonem interromperet casu quopiam, aut aliquid de scripto recitaret, jubebat præconem aquam slatere. Apuleius in Apolog. 'At tu, interea dum legis, aquam sustine.' Πρὸς ὄσον λέγειν, ad aquam dicere, perinde est, ac dicere ad clepsydram. *Petav.*

CAP. XXXV. § 141 *Cum barbaros; hic autem, &c.]* Versus, ad quem alludit Cicero, exstat apud Quint. III. I.

et Diog. Laërtium in vita Aristotelis: *Αισχροὺς σιωπῆν, Ἰσοκράτην δ' ἐὼν λέγειν.* Versus autem ipsius Euripidis in Philocteta sic se habet: *Αισχροὺς σιωπῆν, βαρβάρους δ' ἐὼν λέγειν.* Ex quo apparet, non *barbaris*, ut vulgo, sed *barbaros* legendum esse; quod et ipse Cicero indicat, cum dicit in accusa. casu *Isocratem*: nempe sic expletur sententia, cum *barbaros pateretur dicere*. Hanc mendam sæpe observarunt viri doctissimi: nemo tamen adhuc *barbaros* in textum reposuit. Adde, quod Ma. Bal. Harl. 1. et Joan. *barbaros* rectissime exhibent, *Pearc.*

CAP. XXXVIII. § 153 *Sed tamen raro habet etiam, &c.*] Legendum esse non raro, aperte ostendunt verba illa, *sed tamen.* Tum ea, *etiam in oratione.* Muret. Vox raro, cum adjecta, ut hic, voce *etiam*, significat 'aliquando,' 'nonnunquam:' quo sensu iterum noster idem adverbium usurpat cap. 52. 'Translatis utamur frequenter, interdumque factis, raro autem etiam pervetustis:' et in II. 25. 'plerumque ex futuri, raro etiam ex instantis,' &c. *Pearc.*

Pœticum aliquod] Manifestum est singulas hujus loci partes rimanti, Ciceronem de solis inusitatis et praeis verbis sermonem habere: et, cum exempla proferat, num pœtica verba affert? Annon verba quædam, quæ pœtis sunt inaudita, adducit? 'Opinabar,' 'nuncupari,' et alia nonnulla apud oratores inveniendâ sunt, apud pœtas nullum habent locum. Si hoc modo locum recedas, *sed tamen raro habet etiam in oratione pervetustum aliquod verbum dignitatem*; idem hic dicit Cicero, quod in c. 52. mox dicturus est, 'ut translatis utamur frequenter, interdumque factis, raro autem etiam pervetustis.' Adde, quod Quintil. VIII. 3. dicit, 'Propris dignitatem dat antiquitas:' mox addit, 'Quædam tamen adhuc vetera vetustate ipsa gratius videntur; quæ-

dam etiam necessario interim sumuntur, nuncupare, et fari.' *Idem.*

CAP. XXXIX. § 157 *Similitudinis est ad verbum*] Metaphoram quandam esse similitudinem docet Aristoteles, Rhet. lib. III. sed inter utramque nonnihil tamen interesse: nam cum de Achille loquens Homerus dicit, 'ut leo prosiliit,' similitudo est; sin dicat 'leo prosiliit,' metaphora. *Petavius.*

§ 158 *Quandoquidem iste circumvestit, &c.*] Gruterus conjecit legendum *divisim is te*: sed ad sensum verborum præcedentium parum attendisse videtur: hæc enim de eo dicantur, qui *consulto occultat, ne id quid (ab ipso) ageretur, intelligi posset.* Unde ego rescribendum esse censeo *is se*, quæ lectio et sensui satisfacit, et post verbum *circumvestit* supplet accusativum casum, quem Gruterus recte vidit hic prorsus defuisse. *Pearc.*

CAP. XL. § 159 *Ut pes in navi*] Pedem in navi partem extremam veli appellant Latini, æque ac Græci; quæ pars acutior et inferior ad navis latus religari solet. Alii vero funem esse dicunt, quæ velum tenditur ant relaxatur. Virg. *Æn.* v. 830. 'Una omnes fecere pedem,' id est, vela tetenderunt. Catull. IV. 20. 'Sive utrumque Jupiter simul secundus incidisset in pedem.' *Petav.*

Ut nexum] Quid sit nexum, sive nexus, cum ad jus civile pertinet, vide ad Topica, cap. 5. *Idem.*

§ 163 *Radiatum*] Muretus Var. Lect. XI. 9. putat legendum *radiantis*, quæ nomine solem appellabant veteres pœtæ. *Oliv.*

CAP. XLII. § 164 *Nolo morte dici Africani*] Eadem metaphors vitia tanquam scopulos caveri oportere monet Aristoteles, et *sophistam merito reprehendit, qui diceret, non debere religioni esse, quæ quisque vocæ uteretur, etiam in re turpi, cum voces omnes eandem turpitudinem ex-*

primant. Sed quemnam hoc loco Africanum loquitur? Juniores, opinor; ad idque inducor, quod alterius tempore viri multi, hoc est, insignes duces Romæ fuerunt, nec ejus morte respublica evirari potuit: at Africanal alterias tempore ferme duces instruunt, avari, nihilli homines. *Petau.*

Quidnam est] Versus ex Ennii fabula, ut colligitur ex Tuscul. III. 12. *Oliv.*

CAP. XLIII. § 171 *Quam lepide læxetis composita, &c.*] Sensus est: Læxetis, id est, verba tua, o Albuti, lepide et eleganter composita coagmentataque sunt in oratione, ut in pavimento, vel in emblemate vermuculato omnes tessellæ sunt arte compositæ. Tessellæ sunt lapilli aut lateres quadrati, quibus ædium solum consternitur. Opus tessellis apte concertum, et effigie rerum animaliumque distinctum, emblema vermuculatum vocatur. *Sirob.*

Arts pavimento] In veteribus quibusdam libris, quos ego vidi, pro arte scriptura est *endo*, ut sit *è τῆς*, quæ scriptura perspicue exstat apud Plin. XXXV. 26. Constat autem Lucillum Græcas voces Latinis versibus non semel immiscuisse. *Ursin.*

Rhetoricotero] Vox Græca, *ῥητορικότερος*, artis rhetorice peritior. *Oliv.*

CAP. XLIV. § 173 *Interspirationis*] Scilicet clausulas, quæ vox infra occurrit, et hic subintelligenda est. Interim vix dubito, quin in sequentibus aliquid insit vitii: quid enim voluit Cicero per voces *defatigationis nostræ*? a quo pendet, et, ut grammatici dicunt, reguntur? an a *notis*? at quænam sunt *notæ defatigationis*? prorsus nescio. Opinor equidem legendum esse, *Interspirationis enim, non defatigatione nostræ, neque librariorum notis, sed verborum et sententiarum modo, interpunctas clausulas, &c.* Similemque prorsus huic habemus locum in Orator. cap. 68. 'Oratio, non aut spiritu pronunciantis, aut inter-

ductu librarii, sed numero coacta, debet insistere: ubi 'insistere spiritu pronunciantis' idem est ac *defatigatione nostræ* (id est nostri spiritus) *interpungi*; et 'interductus librarii' non alia res est, quam *notæ librariorum*. *Pearc.*

Modis et forma relaxat] Sic Man. et Lamb. Sensus loci erit: Orator non eandem dimensionem sententiæ, nec eosdem pedes semper repetit: sed nonnunquam membris, aut periodis utitur; et alibi alios pedes in principio, et sine sententiæ collocat. *Idem.*

CAP. LII. § 201 *In perpetuo eandem oratione*] Hunc locum ac deinde cap. 53. 54. et 55. descripsit Quintil. IX. 1. atque ibi *τετραδάς*, quæ hic acervatim occurrunt, voces illustravit eruditus. *Capperon.*

CAP. LX. § 224 *Nam ad vocem obtinendam*] Corruptus procul dubio locus est: paulo enim ante dixerat Crassus, se nolle hic præcepta dare, 'quemadmodum voci serviatur,' id est, quo modo vox obtineatur, sive melior fiat usu et exercitatione. Illud solum hic notat, quam id quod *maxime utile est, etiam decet maxime*. Ut hoc de voce verum esse probet, dicit nihil crebra mutatione utilius, nihil non intermissa contentione perniciosius *ad vocem, &c.* quid? certe non *obtinendam*: de eo nihil hic dicturus fuit. Tum addit, nihil varietate anribus nostris suavius aptiusque esse. Omnes fere vet. editiones et nonnulli Mas. habent *ad vocem* in dicendo *obtinendam*: unde Lambinus bene coniecit legendum *ad vocem in dicendo tuendam*. Sic in initio hujus cap. de voce Crassus dicit, 'quæcumque erit, ea tuenda:' et in sequente cap. cum doctrinam suam de voce brevier repetit, sic concludit: 'Hæc varietas et hic per omnes sonos vocis cursus, et se tuebitur, et actioni afferet suavitatem.' *Pearc.*

www.Latino.com

BRUTUS,

SIVE

DE CLARIS ORATORIBUS.

ARGUM.—Est ea plerisque usitata interpretibus ratio, ut de quoque homine, quoties ejus nomen occurrerit, toties quæcumque vel alieno habent labore congesta, vel suo, ingerant lectoribus atque incalcent. Illam ego profusam intemperantemque copiam etsi nunquam probavi; tamen, ut facilius est intelligere quid inest in ea re vitii, quam persuadere multis, vitiosum id esse quod sibi commodare sentiant; hoc sublevandi laboris remedio carere hanc editionem nolui, quam esse cupio omnibus instutissimam. Tantum hanc peto veniam, ut ne plus semel necesse mihi sit ejusmodi singulares historias describere. Quin etiam, ut denique sint certi fines, de Græcis non agam, sed tantum de Romanis. Cum ergo in librum de Claris Oratoribus, sic quasi in equum Trojanum, uti Sebastianus inquit Corradus, omnes propemodum inclusæ sint personæ Ciceroniæ; cumque in singularum comparanda notitia nemo hujus ipsius Corradi diligentiam aut vicerit hactenus, aut sequarit, eum hic adhibebo potissimum; sic tamen ut supplementi quidpiam aliunde, si quando fuerit opus, petere non pigeat. Video satis ampla hæc fore excerpta historica, nihil ut spatii criticis relinquunt, vel oratoris: neque horum generum ulla, si verum fatemur, hic Brutus admodum desiderat. *Olivetius.*

CAP. VIII. § 81 *Solebat*] Vict. *solebat vir is, cuius.* Oliv.

§ 85 *Magis tum*] Vict. Man. *magis, tum casu nonnunquam.* Oliv.

CAP. XIV. § 58 *Brutus*] L. Junio

Bruto, qui Marci filius fuit. Marcus vero Junius cum, ut auctor est Dionysius, duceret originem ab uno eorum, qui cum Ænea coloniam deduxerant in Italiam, et dives esset, dignus est iudicatus, cui Tarquinus Priscus Tarquiniam filiam uxorem daret: ex qua duos filios sustulit, M. Junium, ut nos putamus, et hunc L. Junium, qui postea Brutus est appellatus; quod cum patrem primum, deinde Marcum fratrem; quod divites et prudentes essent, a Tarquinio Superbo et quidem avunculo suo interfectos intellexisset, ne et ipse interficeretur, se stultum esse simulavit. *Corrad.*

De matre suscipienda] Cum vox, inquit Livius, ex infimo specu sic reddita fuisset, 'Imperium summum Romæ habebit, qui vestrum primum, o juvenes, osculum matri tulerit;' cumque Tarquinii de osculo matri sum ferendo cogitarent, L. Brutus alio ratus spectare Pythicam vocem, velut si prolapsus cecidisset, terram osculo contigit, scilicet quod ea communis mater omnium mortalium esset. *Idem.*

§ 54 *M. Valerium*] M. Valerium Volesi filium, et P. Valerii Publicolæ fratrem, ut Livius et Dionysius sunt auctores. *Idem.*

L. Valerium Potitum] P. Valerii, qui consul iterum Ap. Herdoniam Capitolium tenentem obsedit, et interfectus fuit, filium; et P. Valerii Publicolæ, qui reges ejecit, nepotem, ut docet Dionysius lib. xi. ubi scribit ille quidem hunc cognomine *Potitum* dictum fuisse; sed causam nec ipso,

nec alius, quem nos viderimus, refert. *Idem.*

§ 55 *Appium Claudium*] Appium Claudium Crassum, cui Cæco cognomen fuit. *Idem.*

C. Fabricium] Hic est C. Fabricius Luscinius, qui cum Q. Emilio bis consul, et censor fuit; cui paupertas, quam negant alii se ferre posse, ut ait Cicero, tolerabilis fuit; et quidem ita, ut cum Samultes, quos universos in clientelam habebat, ad eum decem æris, et quinque pondo argenti, totidemque servos misissent, ipse in Samnium, ut scribit Valerius IV. 8. remiserit; illud, quod refert Gellius I. 14. præfatus: sibi, dum membris, quæ cupiditate moventur, obstistere atque imperare posset, nunquam quidquam defuturum. Hinc missus ad Pyrrhum regem, ut de redimendis captivis ageret, frustra, ut patriam desereret, ab eo tentatus est. Ejus enim amicitiam et aurum, atque adeo quartam regi partem, ut scribit Eutropius, sprevit. Illud etiam Fabricii factum laudatur, de quo Cicero de Offic. lib. III. ita scribit: 'Perfuga a Pyrrho venit in castra Fabricii, eique est pollicitus, si præmium sibi proposisset, se, ut clam venisset, sic clam in Pyrrhi castra rediturum, et eum veneno necaturum. Hunc Fabricius reducendam curavit ad Pyrrhum, idque ejus factum a senatu laudatum est.' Cum Cicerone Livius, Eutropius, et Frontinus sentiunt, Quadrigarium, ut arbitror, secuti; sed alii scriptores, pæne omnes, dissentient. Nam Valerius Maximus et A. Gellius, Valerium Antiatem secuti, dicunt Timocharem medicum Ambraciensem id Fabricio pollicitum, quod ipsius filii vinum regi miscerent. *Idem.*

T. Cornucanum] Hic anno U. C. 473. consul cum P. Valerio Lævino fuit: et primus ex plebe pontifex maximus creatus est, ut lib. XVIII. refert Livius, qui tamen lib. X.

scripserat, legem latam fuisse multe ante, ut quatuor pontifices de plebe adlegerentur: sed illi pontifices erant minores, hic pontifex maximus appellabatur. Hinc sunt illa Ciceronis verba in Orat. pro Domo: 'Omnia ex Cornucanii scientia, qui peritissimus pontifex fuisse dicitur, acta esse constaret.' Hunc sapientem veteres judicabant, ut in Lælio Cicero testatur, ubi illum cum Fabricio, et Cæcio etiam conjungit. *Corrad.*

M. Curtium] Hic est Manius Curtius, Dentatus appellatus, quod, ut ait Plinius, cum dentibus sit natus, vir ab omnibus scriptoribus magnopere commendatus: qui consul cum P. Cornelio Rufino, Samnitibus cæcis, et Sabinis, qui rebellarant, victis, atque, ut Livius lib. XI. refert, in ditionem acceptis, bis in eodem magistratu triumphavit: ac consul iterum factus cum L. Cornelio Lentulo, cum delectam, ut Livius et Valerius scribunt, haberet, ejus qui civitas non responderat, bona vendidit: Pyrrhum iterum ex Sicilia in Italiam reversum vicit, et Italia expulit; atque de illo triumphavit. Primum etiam, ut auctor est Eutropius, Romanam quatuor elephantes duxit, Lucos boves tunc appellatos, quod in Lucanis tum primum visi fuissent: Extremum vero tempus ætatis in vita rustica consumpsit, ita quidem, ut agrum, quod ait Plutarchus in Catone, foderet: cui ad focum sedenti magnum aurum cum Samnites attulissent repudiati sunt. Non enim aurum habere præclarum sibi videri dixit, sed ille qui haberent aurum, imperare. *Idem.*

§ 56 *M. Popillii*] Qui quater consul fuit, et in primo quidem et secundo consulatu Tiburtes vicit; in tertio vero cum Gallis bellum gessit, in quo etiam vulsus accepit, sed eos tandem cum vicisset, triumphavit; in quarto, cum foris pax et domi concordia esset, nihil, quod magni fuerit momen-

ti, gessit. Popillii autem erant plebei, ut Livius ostendit, vel de hoc M. Popillio ista verba scribens: 'M. Popillius Lænas a plebe consul, a patribus L. Cornelius Scipio datus.' Et Paterculus P. Lænatem tribunum plebis vocat. *Cerrad.*

§ 57 C. Flaminius] C. Quintus Flaminius. Fuit enim ex Quintiis, quos scribit Livius a Tullio rege in patres lectos, cum inter Albanorum principes essent, unde postea semper ea gens patricia fuit; in qua, quod refert Plinius, aurum ne feminas quidem habere mos fuit, tantum aberat, ut viri haberent. Quintia gens, inquam, fuit patricia: sed cum Flaminius hic dicatur tribunus plebis, apparet vel eam duplicem, patriciam et plebeiam, vel eam ex alia gente potius fuisse. *Idem.*

Q. etiam Maximus] Q. Fabius Maximus Verrucosus, Ovicula, Cunctator. Fabius patricios fuisse cum veterum monumenta pene omnia, tam Livius lib. xi. sæpe testatur. Verrucosus autem dictus est a verruca in labris, ut ait auctor libelli de Viris Illustr. A Platarcho vero scribitur Βεφφώκουρος, quod in superiore labro carunculam haberet. Ovicula dictus est a clementia, ut inquit idem auctor de Viris Illustr. et Plutarchus. Cunctator autem, quod, ut inquit Ennius, 'Unus homo nobis cunctando restitit rem.' *Idem.*

Q. Metellus] Quintus Cæcilius Metellus; Cæculus enim Præneste condidit, unde putant Cæcilios ortos, quorum erat nobilis apud Romanos familia. Alii aliter sentiunt. Hic autem Q. Cæcilius Metellus ædilis cum C. Servilio, legatus cum L. Veturio M. Livii et C. Claudii consulam, magister equitum ejusdem M. Livii dictatoris, consul cum eodem L. Veturio, dictator comitiorum causæ, ac tandem decemvir apud Livium cognoscitur. Plura invenire non potuimus, quamvis etiam diligenter

Delph. et Var. Clas.

quæsierimus. Itaque ne scire quidem potuimus, quare orator sit habitus. *Cerrad.*

CAP. XV. Cethegus] Is est M. Cornelius Cethegus, qui censor ante consulatum fuit, deinde consul Etruriam provinciam sortitus est; postremo proconsul in Gallia cum Magone collatis signis feliciter pugnavit: quæ quidem omnia ita apud Liv. lib. xxvii. xxix. et xxx. invenies. Horatius postea Cethegos 'cinctutos' appellat, quod is mos esset Cethegis; ut cincti et præe nudi in bellum proficiscerentur; nudo Læcanus et Silius eos nudos et exsertos vocarunt. *Idem.*

§ 61 Cato] Marcus Porcius Cato, de quo Plin. vii. 27. 'Primus,' inquit, 'Porcius gentis, tres summas in homine res præstitisse existimatus, ut esset optimus orator, optimus imperator, optimus senator.' Quartam addit Valerius Max. viii. 7. 'ut esset juris civilis quoque peritissimus.' Vide Liv. xxxix. 46. ubi multa de illius indole, atque inter cætera; 'Huic versatile ingenium sic pariter ad omnia fuit, ut natum ad id verum diceres, quodcumque ageret.' *Anonymous.*

CAP. XVIII. § 73 Si æqualis] Vict. Lamb. Græc. cum æqualis. Oliv.

CAP. XIX. § 75 Illius] Nævii. Oliv.

§ 77 C. Varro] C. Terentius Varro, qui, ut ait Livius, loco non humili solum, sed etiam sordido ortus est. Patrem lanium fuisse ferunt, ipsumque institerem mercis, filioque hoc ipso in servill ejus artis ministerio usum. Is juvenis, ubi ex eo genere quæstus, pecunia a patre relicta, animum ad spem liberalioris fortunæ adjecit, consul cum L. Emilio Paulô factus, apud Cannas culpa sua vires P. Romani, ut ait Val. Max. exhaustit. *Cerrad.*

P. Lentulus] P. Cornelius Lentulus Claudinus, qui cum C. Licinio Varrone anno ab U. C. 517. consul

6 B

fuit. Nullus enim præter eum fuit his temporibus, qui consul, major natu Catone, fuerit, et P. Lentulus sit dictus. Duos quidem P. Lentulos apud Livium, sed prætores agnoscimus. An vero Cicero hic inter tot consulares prætorium nominarit, dubitari ut potest, ita verisimile non videtur. *Idem.*

P. Crassus] P. Licinius Crassus Dives, pontifex maximus: qui cum ante nec prætor nec consul fuisset, magister tamen equitum et censor est factus. Ex ædilitate enim gradum ad censuram fecit; sed cum L. Veturinus collega decessisset, censura se abdicavit: cui postea prætori facta provincia peregrina evenit, et quæ senatus censuisset, ut ait Livius. Hunc Cicero in Catone pontificii et civilis juris fuisse peritissimum ostendit. Quia vero Dives hic etiam sit appellatus, qui veterum monumenta viderit, dubitare non poterit. *Corrad.*

Scipianem] P. Cornelium Scipionem, qui Africanus primus est appellatus, cujus res gestas et totam denique vitam, præter alios Livius et Plutarchus scripserunt, si modo Plutarchus unquam scripsit eam, quæ circumfertur. *Idem.*

Filius quidem ejus] Qui Cn. Scipio a Val. Maximo vocatur, et inter eos etiam numeratur, qui a parentibus degenerarunt; atque in eo potissimum accusatur, quod in tanta domestica gloria ortus, a parvulo admodum regis Antiochi præsidio capi sustinuit. Et captum quidem Livius, Justinus, Plutarchus, et alii consentiunt; de causa dissentiunt. *Id.*

CAP. XX. § 78 *Ser. Ælius*] Pætus Catus; nam gentis cognomine Pætus a Livio, et suo Catus ab Ennio illo carmine fuit appellatus: 'Egregio cordatus homo, Catus Ælii' Sextus: quod apud Ciceronem Tusculanarum lib. I. et lib. I. de Oratore invenies. Hic consul cum T. Quintio Flaminio Gal-

Ham provinciam sortitus est, sed nihil memorabilis rei gessit, ut Livius loquitur. Censuram vero cum C. Cornelio Cethego præclare administravit, quod Livius lib. XXXIV. refert. Ælii plebei fuerunt: quod cum multa ostendunt, tum P. Ælius, qui fuit ædilis plebis, et Q. Ælius Tuberes, qui fuit tribunus plebis. Scriptores eos laudant, quod nobiles, et pauperes fuerint. *Corrad.*

C. Sulpicius Gallus] Hunc et L. Emilius Paulum patronos populi ulterioris Hispaniæ olim sumpserunt; ut Liv. lib. XLII. scribit, qui testatur, illum etiam non ita multo post prætorum factum fuisse. Multa de eo passim apud auctores reperiantur. Hunc Sulpicium Gallum affirmo significari Famil. lib. IV. ubi scribitur, 'Vester Gallus.' Scribit enim ad Ser. Sulpicium, qui fuit ex eadem gente Sulpicia, quæ duplex videtur fuisse. *Idem.*

Ludos Apollini] Hæc sunt verba ex carminibus Marcii vatis a Livio lib. XXV. relata: 'Apollini votivos censeo ludos, qui quotannis comiter Apollini fiant; cum populus dederit ex publico partem, privati uti conferant pro se suisque. His ludis faciendis præerit prætor is, qui jus populo plebique dabit summum.' Quod igitur Fulvio Flacco et App. Claudio Pulchro consulibus, id est, anno ab U. C. 542. ludi Apollinæres a P. Cornelio Sylla prætore urbis primum facti sunt: inde omnes deinceps prætores urbani fecerunt, sed in unum annum volebant, dieque incerto faciebant. Consulibus vero M. Claudio Marcello, et T. Quintio Crispino, id est, anno ab U. C. 546. P. Licinius Varus prætor urbis legem ferre ad populum iussus est, ut hi ludii in perpetuum in statum diem voverentur. Itaque ipse primus ita vovit, fecitque ante diem ter. Non. Quint. Is dies deinde solennis servatus est. *Idem.*

§ 79 *Tib. Gracchus*] Hic est Tib. Sempronius Gracchus, qui magnam laudem est adeptus, quod tribunus plebis solus ex toto illo collegio L. Scipioni fuit auxilio, inimicissimus et ipsius et fratris ejus Africani. *Idem.*

Eloquentem] Lib. 1. de Orat. inquit, 'Haudquaquam eloquens:' hic tamen eloquentem vocat, ut rem suam agat, id est, ut, quos hic enumerat, ostendat eloquentes fuisse: ut Catonem hic summum facit oratorem, quem tamen alibi in eloquentia non tantopere commendat. Accedit, quod in libris Oratoris oratorem perfectiorem quærebat, hic quemlibet oratorem nominat. Atque hic quidem Gracchum Nasicæ, in Lælio vero Nasicam Graccho præponit: sed ibi Cicero vel generis nobilitatem, vel uxorum ætates secutus videri potest. Nasica enim patricius, Gracchus vero plebeius fuit, et Nasica Corneliam majorem, Gracchus vero minorem duxit, ut Liv. lib. XXXIX. est auctor. Hoc vero loco Cicero, ubi ætates oratorum, et tempora, ut supra dixit, persequitur, eo ponit ordine, quo consules fuerunt: unde cognosci etiam potest Nasicam Graccho minorem natam fuisse, qui post secundum Gracchi consulatum consul ipse primum fuerit. *Corrad.*

P. Scipionem Nasicam] Fuit etiam hic Nasica pontifex maximus, quod hic omittit Cicero, sed in Catone testatur, et lib. III. de Orat. *Idem.*

Sacra accepit] Eandem rem tangit in Orat. de Arusp. Resp. et Liv. lib. XXIX. pluribus verbis describit, et quidem P. Sempronio, M. Cornelio consulibus, hoc est anno ab U. C. 550. ex quo tempore ad consulatum P. Scipionis Nasicæ, qui Jugurthæ bellum indixit, anni minimum 92. numerantur. Unde facile apparet error Val. Maximi, qui VII. 5. Nasicam eundem fuisse credit, qui sacra accepit, et bellum Jugurthæ indixit,

et repulsam passus est, quod in manum rusticus jocus esset: quem tamen errorem ne Plinius quidem, diligens scriptor, vitavit, Val. Max. fortasse imitatus. Unus Paterculus recte distinxit. *Idem.*

L. Lentulum] L. Cornelium Lentulum Lupum, Cn. F. L. N. ut in veteribus Coss. scriptum vidimus. Is mihi videtur esse, qui M. Catoni, ut Cicero Tusc. III. refert, de bello Punico est adversatus: de quo quidem præterea nihil dicere possumus, nisi, quod omnes sciunt, Lentulos a serendis lentibus appellatos fuisse. *Idem.*

Q. Nobiliorem] Q. Fulvium Nobiliorem, qui cum T. Annaio consul fuit, anno ab U. C. 601. qui bellum in Hispania non satis feliciter gessit; quod Appianus in lib. de Rep. Hisp. scribit. *Idem.*

T. Annium Lucium] Ita Livius lib. XLII. vocat, cum inter legatos, qui in Macedoniam ad res repetendas missi sunt, numerat, et quidem annis duodeviginti ante consulatum. Viderit igitur, qui in consulibus T. Annium Fusum scribunt, an recte faciant. Anniorum gentem plebeiam fuisse cognoscimus ex eo potissimum, quod T. Annius Milo apud Ciceronem, et L. Annius apud Sallustium, tribuni plebis leguntur. *Idem.*

§ 80 *L. Paulus*] L. Æmilius Paulus, cujus res gentæ notiores sunt, quam ut sit necesse nunc quidquam de illis dicere, præsertim cum Livius, Plutarchus, Florus, et alii res illas diligentissime sint persecuti. Quare illud tantum, quod hodie quoque Romæ in tabula ærea legitur, hoc transferemus: 'Paulus Æmilius Imp. Macedoniam terrarum imperio potitam cepit, cujus uno die LXXII. urbes vendidit, etiam Indiæ victor per vestigia Liberi patris atque Herculis Romana signa circumtulit.' *Corrad.*

CAP. XXI. § 81 *Albinus*] A. Post-

humus Albius, qui P. Scipione et M. Marcello ross. prætor fuit, ut legimus apud Ciceronem in Lucullo. Posthumii vero patricii fuerunt, cum a principio multi ex his consules fuerint. *Idem.*

Græce scripsit historiam] In ejus principio veniam petit, si Romanus homo minus eleganter Græce scripsisset: quam cum legisset M. Cato, Næ tu, inquit, Aule, nimium nugator es, qui maluisti culpam deprecari, quam culpa vacare. Hoc apud Gellium x. 8. et Macrobi. Saturn. lib. 1. leges. *Idem.*

Fulvius] Ser. Fulvius Flaccus. In enim mihi videtur esse, qui cum Calpurnio Pisone anno 609. consul fuit, et de Vardæis triumphasse dicitur. Is etiam fortasse fuit, quem C. Curio defendit: qua de re tempore Ciceronis exstabat oratio, ut infra dicitur. *Idem.*

Fabius Pictor] Qui fuerit, ne Corradus quidem Bruti explanator exposuit. Quamobrem, et de hoc quod sentimus, aperiamus. Fuerunt igitur tres Pictores, qui litterarum, et quidem antiquitatis cognitione floruerint; Q. Fabius Pictor, N. Fabius Pictor, et Ser. Fabius Pictor. Q. Fabius, omnium antiquissimus, bello Gallico Cisalpino, ut ait Orosius, et post Punico bello, ut inquit Livius, interfuit. Ex ejus Annalibus Latinis Gellius v. 4. testimonium profert. Idcirco autem *Latinis* addidi, ut eos redarguerem, qui hunc Q. Fabium Græce scripsisse existimarunt. In quo alterius Fabii Pictoris, prænomine Numerii, similitudine, ut credo, decepti sunt: ejus meminit Cicero de Divinat. 1. 21. Serv. autem Fabius Pictor, quem 'juris, et antiquitatis bene peritum' vocat Cicero, is est, cujus meminit Macrobius lib. III. 'Primo,' inquit, 'pontificii juris libro apud Pictorem hoc verbum positum est, 'Vitulari.' Et Nonius: 'Fabius Pictor rerum gestarum libro primo

... Idem juris pontifex libro tertio.' ... Quibus in verbis illud esse peccati pnto, quod 'pontifex' pro 'pontificii' scriptus sit. Quare cum dixit Cicero, enim antiquitatis bene peritum esse, libros ejus rerum gestarum intellexit; cum juris, de jure pontificio. *Sigon. in Pragm.*

Q. Fabius Labeo] Dabitamus, an is sit, quem Cicero de Offic. lib. 1. et Val. Maximus scribunt, a senatu Nolanis, et Neapolitanis arbitram de finibus datum, ita terminasse, ut multum agri, quod in medio esset relictum, populo Romano adjudicaret. Cæteras res ejus desideramus: nisi forte Cicero regreditur ad eam, qui consilium cum M. Claudio Marcello, an. 571. fuit: quem Donatus etiam poetam vocat. *Corrad.*

Q. Metellus] Qui Andriscum, Pseudophilippum vocatum, vicit, Macedoniam domuit, Achæos prælio fudit, et de Andrisco, sive Macedonia triumphavit, ut ostendit Cicero in Orat. in Pisonem; atque hæc quidem omnia fecit, cum prætor esset, ut Livius, Patereulus, et auctor libelli de Viris Illustr. scribunt. Unde cognoscitur error Flori, et aliorum, qui credunt Metellum tunc consulem fuisse, cum Macedoniam domuit, a qua Macedonicus est appellatus. Quod si nullus scriptor nominatum dicat eum tunc prætorem fuisse, ex ordine tamen historiarum et temporum id ipsum cognoscimus. Livii ætate exstabat oratio Metelli, quam Cæsar Augustus, cum de maritandis ordinibus ageret, velut eo tempore scriptam in senatu recitavit, ut testatur etiam Suetonius in Augusto; quo tamen loco interpretes putant orationem Metelli Numidici, non Macedonici significari, Gellium secuti, qui l. 6. multa, tanquam ex oratione Metelli Numidici, recitat. Sed vel Gellius erravit, vel male descriptus est liber, et 'oratio Metelli Macedonici' legi debet: vel dicendum Metellum

quoque Numidienm ea de re orationem scriptam reliquisse. *Idem.*

Consulares fuerunt] Fnerunt illi quidem consulares, ut ait Philippica VIII. sed non omnes ante patris mortem; siquidem Cic. de Fin. lib. v. ita scribit: 'Q. Metellos tres filios consules vidit, e quibus unum etiam censorem et triumphantem, quartum autem prætorem.' Quæ verba Val. Max. VII. 1. videtur ita male descripsisse: 'Fecit, ut eodem tempore tres filios consulares, unum etiam censorium, duos triumphales, et quartum prætorium videret.' Reliquit etiam tres filias nuptas: hinc Cicero Tuscul. 2. sic ait: 'Metellum multi filii, filii, nepotes, neptes in rogum imponerunt.' *Idem* propemodum Val. Max. et Plinius testantur. *Idem.*

L. Cotta] L. Aurelius Cotta, qui cum Ser. Sulpicio Galba consul an. 610. fuit: qui cum in senatu contenderent, ater adversus Viriatum in Hispaniam mitteretur, Scipio dicto, ut neuter in provinciam mitteretur, obtinuit, ut refert Val. Max. VI. 4. *Idem.*

§ 82 *Veterator*] 'Veteratores,' inquit Sex. Pompeius, 'callidi, dicti a multa rerum gerendarum vetustate.' Ob id hunc cum esse credimus, qui nihil habebat, ut Africanus ait apud Valer. Max. VI. 4. cumque tribunus plebis esset, fiducia sacrosanctæ potestatis, creditoribus suis satisfacere volebat, nisi a collegis fuisset coactus, ut Val. Max. VI. 5. scribit. Unde cognoscimus Aureliam gentem plebeiam fuisse, in qua fuit cognomen Cotta, ductum, ut quidam volunt, à τὸν ἄτρον, quod iracundus et oris torvi fuerit is, qui primus Cotta fuerit appellatus. *Idem.*

C. Lælius] Hic, ut Cicero Philipp. XI. refert, fuit filius illius C. Lælii, qui majoris Africani in Hispania et in Africa semper comes fuit, ita ut a multis Africanus ipse quoque sit appellatus. Certe cum Africano ma-

jore arctissima familiaritate junctus fuit; ut Lælius hic et Africanus amicitiam, tanquam hereditatem quandam, crevisse, et postea sic anxiose videantur, ut ea maxime illustris habeatur, quod Lælius Ciceronis ostendit. Fuit igitur hic Lælius prætor, fuit consul cum Q. Servilio Cæpione, an. 614. Fuit augur, et Sapiens est appellatus. Hic ante Scipionem ponitur, quia major nata fuit. *Corrad.*

P. Africanus] P. Cornelius Scipio Africanus Æmilianus, de quo præstat silere, quam pauca dicere. *Idem.*

Ser. Galba] Servius Sulpicius Galba, qui prætor male adversus Lusitanos pugnavit, ut Liv. lib. XLVIII. scripsit. Deinde cum L. Aurelio Cotta anno ab U. C. 610. consul fuit. Sciendum est prænomen Servium frequenter in gente Sulpicia inveniri. Male igitur faciunt, qui describunt, vel legunt nequam 'Sergium Galbam,' cum 'Sergius' sit nomen gentis, non autem prænomen, ut satis constat. Male igitur Plutarchus in Catone hunc Ἰσπολύσιον Γάλβαν vocat. *Idem.*

§ 83 *Oratio Lælii de collegiis*] Vide lib. de Amicitia, cap. 25. *Oliv.*

§ 84 *Viriati bello*] Viriatus ex pastore venator, e venatore latro, mox justi quoque exercitus dux factus, universam Lusitaniam occupavit, et bellum cum Romanis per quatuordecim annos, ut Florus et Orosius scribunt, vel octo continuos, ut placet Appiano, gessit, multosque Romanos duces vicit; ac tandem a suis, quos Servilius Cæpio corruerat, est interfectus. Historia est apud Liv. lib. LI. et LIV. et alios. Aliter *Viriatico*, lit. et recte, ut bellum Viriaticum dicatur, ut 'bellum Mithridaticum' quanquam Suetonius 'bellum Viriaticum' vocat. *Corrad.*

CAP. XXII. § 85 *Scantia*] Turnebus *Sila*, quem vide Advera. XI. 1. et XXVI. 12. *Oliv.*

Picarius] Fortasse loca ubi pix floret, enjus apud veteres magnas fuit

uus, cum ad alias res, tum ad vina condienda. Et fortasse tum censores picarias locabant, quod nos tamen adhuc non legitimus: illud legitimus. C. Scribonius Libo, ut invenies de Orat. lib. i. in tabulis censoriis pascua dicta fuisse omnia, ex quibus populus reditus haberet; quia die hoc solum vectigal fuerat. Hoc significat Cicero, cum in Orat. i. contra Rull. ita scribit: 'Veniat,' inquit, 'silva Scantia: utrum tandem hanc silvam in relictis possessionibus, an in censorum pascuis invenisti?' Ex his existimamus legi oportere, vel *pecuaria*, ut hic etiam scriptum vidimus, vel *pecuarias*, præsertim cum in aliis libris *picarias*, in aliis *piarias* hoc loco legamus. Et *pecuaria*, loca ubi pecora nutriantur, id est pascua, interpretamur: *pecuarias* vero, eodem pæne modo, quod Varro de R. R. lib. ii. ita scribat: 'Facilius faciam, quod et ipse *pecuarias* habui grandes, in Apulia ovarias, et Reatino equarias.' Itaque rem sic explicare possumus: silva Scantia erat in pascuis censorum: *pecuaria* item, sive *pecuarie* erant in iisdem pascuis. Cum igitur publicani redemissent has *pecuarias*, sive *pecuaria*, in silva Scantia, quæ in his erat, facta est cædes. *Corrad.*

CAP. XXIII. § 89 *Lusitanis*] Ser. Galba est accusatus a Libone, quod Lusitanorum magnam manum, interposita fide, prætor in Hispania interemisset, ut Val. Max. viii. 1. refert, qui ix. 6. scribit ad hunc modum: 'Ser. quoque Galba summæ perfidiæ: trium enim Lusitanis civitatum convocato populo, tanquam de commodis ejus acturus, novem millia, in quibus flos juventutis consistebat, electa, et armis exuta, partim trucidavit, partim vendidit: quo facinore maximam cladem barbarorum magnitudine criminis antecessit.' Triginta millia Lusitanorum trucidata fuisse Suetonius in Galba testatur; Appianus vero, in libro de rebus in Hisp. gestis,

rem pluribus exponit. *Idem.*

L. Libone] Aliter L. Scribonius. Utrumque recte. Is enim dicebatur Scribonius Libo, ut invenies de Orat. lib. i. et ii. Epist. ad Attic. xii. 6. apud Val. Max. viii. 1. et apud Liv. lib. XLIX. Scribonii plebei fuerunt, ut vel ex hujus Scribonii Libonis tribunatu constat. Libo vero cognomen etiam in aliis gentibus, ut Petiliis et Octaviis, invenitur. *Idem.*

§ 90 Tum igitur recusans Galba pro se] 'Miserabiliter pro se Galba locutus,' inquit Liv. lib. XLIX. Quamquam vereor ego, ne legendum sit hoc loco, Tum nihil recusans Galba pro se. Nam 'recusans' verbo sic utitur Cicero; et Valer. Max. qui non res modo, sed verba etiam solet mutuari, hanc rem sic in suum lib. viii. transtulit: 'Reus Galba pro se jam nihil recusans, parvulos liberos suos, et Galli sanguine conjunctum sibi filium, flens commendare cepit.' Quæ vero lib. i. de Orat. de Galba referuntur, ostendunt, eum de se prorsus desperasse, ut merito dici possit hoc loco, nihil pro se recusans. *Idem.*

CAP. XXV. § 94 L. et Sp. Mummiis] L. Mummius novus, ut ait Paterculus, et pæne ignobilis a principio fuit, quando, *ῥήτορας ὄντας ἔχοντες αἰρέω βροχία*, ut Plutarch. in Mario scribit; cum Romani nobiliores nomina minimam tria haberent. Nam quod L. Mummius Achæus postea dictus est, quartum potius quam tertium nomen est, et a quibusdam agnomen appellatur. Hic L. Mummius cum Cn. Cornelio Lentulo consul fuit, anno ab U. C. 608. quamvis alii collegam L. non Cn. vocent. Consul Achæos vicit, unde Achæus est appellatus, et Corinthum desievit, ac triumphavit. Hoc bellum scripserunt Livius lib. LI. LII. Justinus lib. XXXIV. auctor libelli de Viris Illustr. cap. 60. et alii. Sp. Mummius bellum in Hispa-

nia gessit, et de Lusitania triumphavit, ut Appian. in lib. de Reb. in Hisp. gestis scribit, et fuit in decem legatis L. Mummius frater, ut Epist. ad Att. XIII. 88. Cicero docet. Fuit hic Sp. Mummius etiam legatus in Aegypto cum Africano, quod Justinus lib. XXXII. refert. Quare autem Mummius sint dicti, nos adhuc invenire non potuimus. Illud quidem satis auctore Peterculo constat, eos homines novos fuisse ac plebeios, quando L. quidam Mummius apud Ciceronem in Orat. post Redit. tribunus plebis agnoscitur, quem tamen Dio, lib. XXXIX. *Δούλιον Μύμιον Κουαδρότων*, *oppinor*, appellat. *Corrad.*

Sp. Albini] Sp. Posthumii Albini, qui cum M. vel, ut est in Sallustio, Q. Minucio Rufo consul anno ab U. C. 645. fuit, unde consularem infra Cicero vocat. Hic est enim Sp. Albinus, qui, quod scribit Sallustius, Massinissæ persuasit, ut regnum Numidiam ab senatu peteret, et alia gessit, quæ apud eundem possunt legi. *Idem.*

L. et C. Aureliorum Orestarum] Lucius cum M. Emilio Lepido consul fuit, anno ab U. C. 628. et Sardos subegit. Alicui tamen possit ille videri, qui consul cum Sex. Julio Cæsare fuit anno 597. De Calo adhuc nihil scriptum videre potuimus, sed conjicimus tantum hunc Lucii fratrem fuisse, ut hic L. et C. Aurelios fratres conjungat, ut statim L. et Sp. Mummius conjunxit. *Idem.*

§ 95 *P. etiam Popilii*] P. Popilius Lænas, qui cum P. Rutilio consul fuit, anno ab U. C. 622. Hic igitur Popilius consul fuit, quo anno in judicium vocati sunt, qui cum T. Graccho senserant. Ergo cum quosdam T. Gracchi amicos, ut refert Plutarchus, urbe eiecisset, postea cognovit latam esse legem a C. Graccho similem privilegii, ut in judicium vocaretur quicumque in magistratu constitutus indicta causa quempiam eje-

cisset. Quare ipse ex urbe discessit; nec ita multo post fuit restitutus. Hinc ait infra Cicero: 'L. Bestia, bonis intillis orans tribunatus, nam P. Popillum, vi C. Gracchi expulsum, eam rogatione restituit.' *Idem.*

C. Tuditanus] C. Sempronius Tuditanus, qui cum M' Aquilio, quem Paulus Orosius M. Acilium Capitolinam vocat, consul fuit anno ab U. C. 625. His consulibus novendialibus feris sermo de Rep. fuit a Cicerone institutus paulo ante mortem Africani, ut lib. III. ad Q. Fratrem refert. Hunc Tuditanum prætorum P. Popilio et P. Rutilio consulibus fuisse scribit Libo, ut Cicero testatur lib. XIII. ad Attic. ubi dubitat, an hic in decem legatis Mummius fuerit. *Idem.*

M. Octavius] M. Octavius Cecina vocatur a Julio Obsequente. De familia vero Octaviorum nihil ad ea, quæ Suetonius in Augusto scribit, videtur addendum. *Idem.*

M. Æmilius] Ex Æmilia gente, quam scribit Sex. Pompeius appellatam a Mamercio Pythagoræ philosophi filio, cui propter unicam humanitatem cognomen fuerit Æmilos; alii, quod ab Ascanio descendat, qui duos habuit filios, Juliam, et Æmiliam. *Idem.*

Lepidus] Idem pæne significat Lepidus, unde credimus veteres Æmilium per Lepidum interpretatos, et sic deinceps Lepidum cognomen Æmiliorum fuisse. Hic M. Æmilius Lepidus Porcina cum C. Hostilio Mancino consul fuit, anno ab U. C. 617. Appianus libro de Rebus in Hisp. gestis, pluribus de eo agit, et eum ob cladem in pugna adversus Vaccinos acceptam condemnatum fuisse: sed Val. Max. VIII. 1. scribit a L. Cassio accusatum crimine nimis sublime structam villam in Alalensi agro, gravi multa affectam fuisse. Quare Porcina est dictus, nos adhuc quærimus. *Idem.*

§ 96 Q. Pompeius] Is, quem Val. Max. viii. 5. Q. Pompeium Aufidium vocat, qui consul cum esset cum Cn. Servilio Cæpione, anno ab U. C. 613. in Hispaniam profectus, Thermestinos, ut Livius lib. xlv. videtur scripsisse, cum Termantini ab Appiano vocentur, subegit: deinde, non semel a Numantinis cum fuisset victus, veritus, ne postea Romam accusaretur, clam cum illis de pace cœpit agere; deinde vero cum M. Pompilius Lœnas successor venisset, ille jam metu belli præsentia successoris liberatus, infitatus est quidquid fecerat. Cicero lib. II. de Finib. illum 'callide improbum' vocat, quod fœdus cum Numantinis sit infitatus. Hunc etiam Cicero Acad. Quæst. lib. II. inter populares ponit. *Corrad.*

*Per se cognitus] Sua, non majorum, virtute nobilitatus. Q. enim Pompeius humili atque obscuro loco natus est, ut Cicero ait Verrina I. 'Εὐόρου γὰρ ὁ Πομπήσιος ὕδρ. ἀλλήτου γενομένου, ut scribit Plutarch. in Apophth. ubi jocus est Scipionis. Hinc a Cicerone in Oratione pro Fonteio, et in Orat. pro Murena Q. hic Pompeius 'homo novus' appellatur. Inimicitias cum Cæpionibus et Metellis gessit, ut in Orat. pro Fonteio et apud Val. Max. videbis. Ab ejus etiam amicitia Scipio Lælii nomine se removit, ut Lælius apud Ciceronem testatur, ob eam fortasse causam, quam Plutarchus in Apophth. scribit, quod cum Lælio consulatum petente, pollicitus Scipioni fuisset se non petiturum, postea tamen petierat. *Idem.**

§ 97 L. Cassius] L. Cassius Longinus, a quibusdam Ramilla dictus, qui fuit consul cum L. Cornelio Cinna, anno ab U. C. 627. et censor cum Cn. Servilio Cæpione, ut Frontinus refert in libris de Aquæductibus. Gens vero Cassia duplex videtur fuisse, patricia et plebeia; nam multi Cassii inter primos cœsules, et multi tribuni plebis in veterum scriptis inve-

niuntur. *Idem.*

*Tristitia et severitate] Idem pœne bis videtur dicere κατ' ἐπιφύρα, nam 'tristis' et 'severus' sæpe convertuntur, ut ostendit etiam Serrinus, illud Virgilio interpretatus, 'Amoremque severum.' Et Donatus apud Terentium ita scribit: 'Tristis ad laudem interdum sumitur, non ad amaritudinem: Cicero, 'judex tristis et integer.' L. igitur Cassius ita tristis et severus fuit, ut, quod Val. Max. III. 7. scribit, olim cum prætor esset, ejus tribunal, præter nimiam severitatem, scopulis reorum diceretur. Hinc Cicero Verr. III. ita scribit: 'Non quæro iudices Cassianos, veterem judiciorum severitatem non requiro.' Nec ita multo ante ibidem, Patamonem judicem Cassianum et hominem severum ἐπιφύρας appellat. *Idem.**

*Legi tabellaris] Tabella data, inquit infra, quam legem L. Cassius, Lepido et Mancino eoss. id est anno ab U. C. 617. tulit. Vóce Romani suffragium tulerunt usque ad annum fero 614. Tunc enim Gabinia lex de suffragiis per tabellam ferendis est lata; secuta biennio post Cassia est; tertia Pappiria; quarta Cælia; quæ tabellaris aut appellatur: quibus latebra populo data est, in qua, bonis ignorantibus quid quisque sentiret, tabella vitiosum occultaret suffragium, ut Cicero de Leg. lib. III. scribit. Sic enim quisque suam tabellam in cistam conjiciebat, ut occulte posset adversari. *Corrad.**

*Duo Cæpiones] Cn. et Q. ut ipse Cicero in Orat. pro Fonteio, et Val. Max. VIII. 5. vocant. Illud addit Valerius Maximus, iisdem parentibus illos natos fuisse, et per omnes honorum gradus ad summam amplitudinem pervenisse. *Idem.**

CAP. XXVI. § 98 P. Crassum] P. Licinium Crassum Mucianam Divitem; nam cum P. Mucii Scaevola filius fuisset a P. Licinio Crasso adop-

tatus, ita de more fait appellatus. Anno ab U. C. 623. consuli fuit, quo tempore Claudius consuli designatus de C. Carbonis seditione retulit, et senatus id decrevit, quod Cicero de Leg. lib. III. scribit. *Idem.*

§ 99 *Duo C. Fannii, Caii et M. filii*] Victorius, Manutius, et Corradus ediderunt. *Duo C. Fannii, Caii Marci filii*, omissa inter hæc duo Caii Marci particula *et*, quam admittunt Lambinus et Gruterus, et admittere, ni fallor, debuerunt, cum duo sint Caii Fannii, quorum unus orator, Caii filius, de quo nunc agitur; alter historicus, Marci filius, de quo paulo post. Qui erat filius Caii, consuli creatus est anno U. C. 632. eum Domitio. *Anonymus.*

Contra Gracchum] C. Gracchum. Sic enim Cicero sæpe propter excellentiam vocat, ut infra, et de Orat. lib. III. videre licet. Hic vero illam significari, res etiam ipsa docet, quod enim ipse C. Gracchus C. Fannio consulem faciendum curasset, ille tamen a patribus stetit; nam cum C. Gracchus leges quasdam promulgasset, et quotidie magna sociorum multitudo ad eum conveniret, senatus Fannio consilii persuasit, ut haberet omnes, præter Romanos, urbe exire: id quod fecit. Gracchus vero contra edictum fecit, et socii, si manerent, opem contra consulem pollicebatur: hinc nata simultas. *Corrad.*

C. Persio] Cf. de Orat. II. 6. *Olio.*

§ 101 *C. Fannius*] Marci filius, qui scripsit Annales: de quo plura Voecius de Hist. Lat. I. 7. *Olio.*

§ 102 *Mucius*] Q. Mucius Scaevola, qui fait alter Lælii gener, et in Lælio scribitur, et L. Licinii Crassi oratoris socer, et de Orat. lib. I. cognoscitur, ubi testatur ipse se Panætium audivisse, et quendam, quem ab eo acceperat, eum Rhodum venisset, cum Apollonio contulisse. Fuit hic consul cum L. Cæcilio Metello, anno

ab U. C. 637. *Corradus.*

Quod pro se opus erat, &c.] Sic viri eruditi emendarunt, qui videbant, an Latine dicitur, *quod opus erat pro se*. Quod si, cognoscentes id non recta dici, velint *pro se* ad verbum dicebat referre, ut ait dicebat *pro se*, videant, ne sit *brép̄barov*, ac rem aliter intelligant, atque Cicero videtur scripisse. Nos igitur libenter ita legeremus, *quod opus erat, per se ipse dicebat*: hoc est, dicebat quod opus erat, et dicebat *per se*, non ut alii, quibus orationes scribebantur, et supra de Fannio dubitavit, et infra de Cæpione confirmabit. *Idem.*

De pecuniis repetundis] De quibus T. Albucius, ut epinor, a Scaevola fuerat accusatus, ut Apuleius etiam in Apolog. lib. II. videtur ostendere, quamvis ibi C. Mucius et A. Albucius legatur. Cicero, in Orat. in Pisonem, ita scribit: 'Albucius, cum in Sardinia triumphasset, Romæ damnatus est.' C. enim Julius Cæsar a Sardinia rogatus eum secunavit, quamvis Cn. Pompeius Strabo, qui fuerat Albucii quæstor, accusare voluisset, ut Cicero Div. scribit. Unde nos de Offic. lib. II. ita legendum putamus, *Pro Sardinia in Albucium Julius Cæsar*. Ipsi Cæsari credimus, Q. Mucium augurem subscripsisse, præsertim enim inimicitias cum T. Albucio gereret, ex quo tempore Athenis illum Scaevola Græce salutavit; quam rem Lucilius complexus est carminibus, quæ lib. I. de Finib. leguntur; quo tamen loco nos illa verba sic legimus, *A Scaevola est prætor salutatus Athenis Albucius*, ut prætor sit Scaevola, non Albucius, qui fuit Athenis adolescens. *Corrad.*

L. Calpurnius Antipater] De quo de Leg. lib. I. leges. In Oratore simplex et rudis appellatur, quod in proœmio belli Punicî negasset se, nisi necessario, facturum, ut orationis numerum servaret. Hunc tamen Hadrianus Salutatio prætulit, quamvis

apud Spartianum in Hadriani vita *Cæcilium* non *Cælium* descriptum videamus. Cælia porro familia plebeia fuit, ut *Cælius Cædus*, qui *no-circum* crentur. *Corrad.*
M. Cælii tribunatus plebis ostendit.
Idem.

CAP. XXVII. § 103 *Turbulentissimum tribunatum*] In quo leges agrarias promulgavit, M. Octavio collegæ magistratum abrogavit, leges tulit, et triumviros ad dividendum agrum creavit, ac iterum tribunus plebis fieri voluit, ut Livius lib. LVIII. Plutarchus, et alii scripserunt. *Idem.*

Ad quem ex invidia fuderis, &c.] Hæc verba Vell. Patere. interpretatur II. 2. sed et ipse Cicero Orat. pro Domo. Plura Plutarch. et alii historici scribunt. *Idem.*

Alter] C. Papirius Carbo, qui cum Tib. Gracchum fuisset secutus, ut in Lælio scribitur, postea tribunus plebis fuit, Claudio et Perpenna consulibus, anno ab U. C. 624. vel anno superiore, ipso Claudio consule designato. *Idem.*

§ 104 *Diligentia Cornelie matris*] De qua videndus Plutarchus in Gracchis. Quintilianus quoque I. 1. sic ait: 'Gracchorum eloquentiæ multum contulisse accepimus Corneliam matrem, cæjus doctissimus sermo in posterum quoque epistolis traditus est.' Et Cicero infra: 'Legimus epistolas Cornelie matris Gracchorum: apparet filios non tam in gremio educatos, quam in sermone matris.' Illa autem fuit Scipionis Africani majoris filia, et Tib. Sempronio Graccho nupsit, cui duodecim filios, ut Plutarchus scripsit, genuit, quos tanti fecit, ut eorum causa Ptolemæi regis nuptias spreverit. A populo Romano non minus ob virtutem filiorum, quam ob patris memoriam colebatur. Unde statim illi positam Plinius et Plutarchus testantur. Et sane mulier illa digna fuit immortalitate: quæ non solum in cæteris rebus pru-

dentissima femine officio est functa, sed casus etiam filiorum ita fortiter tulit, ut viri etiam fortissimi mirarentur. *Corrad.*

Diophanem Mitylenæum] Rhetorem tunc in Italia exulantem, ut scribit Plutarchus, qui refert item illum, et Blossium Cumanum, Antipatri Tarsensis philosophi discipulum, auctores fuisse, ut Tib. Gracchus actionem illam susciperet. Quare paulo post ipsius Tib. Gracchi mortem Diophanes necatus est, et Blossius aufugit. *Idem.*

Questiones perpetuæ] Quibus Romani perpetuo uterentur. Unde queritur Cicero in Orat. pro Milone, novam questionem latam fuisse, cum veteres essent questiones. Sic, opinor, JCTi: 'perpetuum edictum' vocant. Videor tamen mihi audivisse, esse, qui *perpetuas questiones* interpretentur, in quibus patroni perpetuis orationibus uterentur. Nos, ut nunc est, librum veterem libenter sequimur, in quo scriptum est P. ut interpretemur *Publicæ*, quod questiones essent publicæ. *Corrad.* Videndus est Janus Vincentius Gravina, de Ortu et Progressu Juris Civilis, § 37. *Oliv.*

§ 106 *Piso*] L. Calpurnius Piso. Calpurnii, auctore Sex. Pompeio, a Calpo, Numæ regis filio, sunt orinndi. Unde dixit Horatius, 'Vos o Pompius sanguis.' Sed cum Calpurnius a Calpo deducatur, 'Calpurnius,' non 'Calpurnius' scribi deberet. Ita quoque scribitur apud scriptores Græcos et in veterum monumentis. Hanc gentem multi patant patriciam fuisse, sed plebeiam vel hujus Pisonis tribunatus plebis fuisse demonstrat. Nisi forte a principio patricia fuit, sed postea paulatim, ut fieri solet, deficit. Certe constat eam jacuisse, donec eam L. hic Piso primus excitavit: quare post illum multi Calpurnii Pisones celebrantur. *Corrad.*

Disensor] Disensor legum, ut legitur frumentariæ C. Gracchi, de qua re Tusc. III. 20. scriptum videbis. Lege Orationem pro Fontio. Censorium etiam Dionysius lib. II. videtur vocare; sed quicum censor fuerit, nos invenire non potuimus. *Idem.*

CAP. XXVIII. § 107 *D. Brutus*] D. Junius Brutus, qui cum P. Cornelio Scipione Nasica Serapione anno ab U. C. 616. consul fuit. De Gallæcis et Lusitanis, ut auctor est Entropius, cum magna gloria triumphavit: unde 'Gallæcius,' ut ait Paterculius, est appellatus, quamvis apud Strabonem lib. III. 'Callæicus' legatur. Augurum fuisse e Lælio Ciceronis intelligimus, et apud Plutarchum est hujusmodi quæstio: 'Quid est, quod cum ceteri Romani Februario mortuis inferias mittere, et parentare consensissent, D. Brutus, ut scribit Cicero, id Decembri faciebat?' Id Cicero de Leg. lib. II. scripsit, sed nunc ea res pæne tota desideratur, vix ut intelligi possit: nec intelligeretur omnino, nisi Accium ibi quoque nominaret. *Idem.*

Q. Maximo] Q. Fabio Maximo, Q. F. ejus, qui cum L. Emilio Pauli filius esset, adoptatus a nescio quo Fabio, Q. Fabius Maximus Emilianus est appellatus, et cum L. Hostilio Mancino, anno ab U. C. 609. consul fuit. Hic vero filius cum L. Opimio, anno ab U. C. 633. consul fuit, et adversus Allobroges, et Bituitum regem Arvernorum feliciter pugnavit. Ex hac victoria cognomen Allobrogicus est inditum: quod Paterculius refert. *Idem.*

Scipionem] P. Cornelium Nasicam Serapionem, ejus, qui Corealum est appellatus, filium; ejus, qui sacra accepit, nique vir optimus est iudicatus, nepotem. Hunc Scipionem nos arbitratur in Orat. pro Plancio verbis significari: 'Avus tuus P. Nasica tibi sedulicium prædicaret re-

pulsam; quo civo ego neminem statuo in hac rep. fortiozem.' *Idem.*

§ 108 *Lentulus ille princeps*] P. Cornelius Lentulus, de quo Valer. Max. v. 2. Hunc Cicero Orat. IV. in Catil. his verbis significat: 'Illo tempore hujus avus Lentuli clarissimus vir, armatus Gracchum est persecutus. Illo grave tum vulnus accepit, ne quid de summa dignitate reip. immineretur.' Hic P. Lentulus olim missus est, ut privatos agros, qui in publicum Campanum incurrebant, cõmeret, ut in Oratione secunda contra Rullum scribitur, e qua, atque e Div. patet eum principem senatus fuisse: atque ita putant eruditi Philippica VIII. legendam esse, quamvis librarii multi 'principem senatorem' descriperint. Quod tamen dici posse ostendunt frequentes illæ locutiones, 'princeps locus,' 'princeps civis.' Illud me magis movet, quod hic Lentulus tam sæpe 'princeps senatus' a Cicerone dicitur, et in consulis illius temporis, quantum ego legere potui, non invenitur; cum tamen is esset mos, ut qui primus censor ex illis, qui viverent, fuisset, is princeps legeretur; et raro fiebat censor, qui consul ante non fuisset. Suspiciari possumus igitur hunc consulem fuisse, sed vel ejus annum desiderari, vel eum C. Claudio, qui cum M. Perpenna consul fuit, suffectum fuisse, et ob id cognomen ejus in consulis ad Claudium fuisse translatum: quod in aliis etiam factum animadvertimus, ut in consulis anni ab U. C. 578. quivis facile videre poterit. *Corrad.*

Philus] Philus est gentis Furii cognomen, ut Philo Veturie. Quam qui Furium Philonem scribunt in consulis, errant, cum Furii semper a Livio Philii vocentur; hic tamen etiam *Philus* legitur, ut in scholiæ Epist. ad Att. lib. IV. monimus, et nunc eo magis monemus, quod in veteribus consulis, anno ab U. C. 531. sic legitur: 'P. Furius Sp. F.

M. N. Philus.' Hic vero consul fuit, si modo consul fuit, anno ab U. C. 618. cum Sex. Attilio Serrano. Hic est certe is, qui in libro de Rep. contra justitiam disputavit, ut in scholiis Epist. ad Att. lib. iv. retulimus. *Idem.*

M. Manilius] Manilia familia, inquit Sextus Pompeius lib. xi. progenita fuit a Manilia filia Telegoni, quam Tusculi procreavit, cum id oppidum ipse condidisset. Hic vero Manilius is est, de quo in Somnio Scipionis. Consul anno Urbis 604. *Idem.*

Appii Claudii] Hic Appius Claudius Pulcher cum Q. Cæcilio Metello Macedonico, anno ab U. C. 611. consul fuit, et Salassos, gentem Alpinam, ut lib. LIII. Livius ait, domuit; qua de re etiam Paulus Orosius scribit. Hanc Plutarchus in Gracchis scribit fuisse non modo *ὄνακας*, sed *τιμητικὰς* etiam, et *προγεγραμμένον κατ' ἀξίωμα τῆς Ῥωμαίων βουλῆς*, qui Tib. Graccho Claudiam filiam ultro despondit, a quo postea triumvir ipse creatus est. *Idem.*

M. Fulvius Flaccus] Qui cum M. Plautio Hypsæo, anno ab U. C. 629. consul fuit, et quod Liv. lib. LX. scripsit, primus omnium Transalpinos Ligures bello domuit, missus auxilio Massiliensibus adversus Falanios Gallos, qui populabantur fines Massiliensium. Et de his, ut apud Plutarchum cognoscimus, triumphavit; unde Patereculus illum triumphalem vocat. Non verisimile videtur mihi, quod scribit Appianus, eum post consulatum tribunum plebis fieri; (hoc est ab equis ad asinos, quod aiunt, transire voluisse) aut enim C. Graccho in Africam esse profectum; cum Plutarchus ostendat Romæ mansisse, et tunc ejus calamitatis Drusi potentiam crevisse. Reversum certe C. Gracchum semper incitavit, donec ipse quoque eum reliquis pœnas dedit. Armatus enim in Aventino, ut Patereculus ait, ad

pagnam cians, cum illo majore jugulatus est. Nec ita multo post alter filius, quem pater legatum de conditionibus miserat, ab Opimio interemptus est. *Idem.*

G. Cato] C. Porcius Cato, qui, cum M. Acilio Balbo, fuit consul anno Urbis 640. *Idem.*

P. Decius] Videtur oriundus a Decilis, qui Mures cognomine sunt dicti, et plebeii fuerunt, ut e lib. ix. et x. Livii cognoscitur, ubi Decios plebeios vocat, in quibus fuerunt illi, qui se pro patria devoverunt. Prætor fuit M. Emilio Scauro et M. Cæcilio Metello consulibus, ut auctor libelli de Viris Illustr. in Scauro docet. *Idem.*

§ 109 *M. Drusus*] Marcus Livius Drusus, qui ob eximiam adversus Gracchos operam patronus senatus est dictus, ut ait in Tiberio Suetonio. Tribunus enim plebis, ut refert Plutarchus, partes senatus est secutus, et C. Graccho collegæ semper est adversatus. Prætor urbanus hic fuit, ut auctor Rhet. ad Herenn. ostendit, et Cicero ad Att. lib. vii. Consul anno ab U. C. 642. cum L. Pisone fuit, et adversus Scordiscos, gentem a Gallia oriundam, in Thracia feliciter pugnavit, magnamque honorem tulit, quod Livius lib. LXIII. scripsit. *Idem.*

C. Drusus] C. Livius Drusus, qui cum P. Africano consul anno U. C. 607. fuit. *Idem.*

Gentilis] Quod M. Junius Brutus ipse quoque, ut tu, ait appellatus; et ex eadem gente Junia, ex qua tu quoque, sit natus. Nos ita sentimus. Si quis tamen sententiam nostram minus probat, videat ille, quid viri eruditi hac ipsa de re scripserunt, et imprimis, quid dicat Bartholomæus Riecius in libello, quem hoc de re scripsit, vir, quem nos multis nominibus observamus. *Idem.*

M. Pennus] M. Junius Brutus Pennus, qui tamen Pennus a quibusdam

scribitur; sed cum Pannus cognomen Quintiorum fuerit, ut Livius lib. iv. ostendit, et hic Pannus semper scribatur, et pater hujus eodem modo in veteribus consiliis legatur, nos nihil notandum censemus. *Idem.*

T. Flaminio] T. Quintius Flamininus, qui cum Q. Metello consul fuit, ut dicitur infra, cap. 74. Plebique, et Corradus ipse, *Flaminium*, non *Flaminium* legunt; sed male, si Langium ac Lambinum audiamus in cap. 1. de Senectute. *Flamininus*, inquit Langius, Quintiorum cognomen est, qui patricii erant. *Flaminii* familia nomen, sed plebeis et sine cognomine. *Anonymus.*

CAP. XXIX. § 110 C. Curio] C. Servilius Curio, quem supra in ordine M. Scario, P. Rutilio, et C. Graccho praeposuerat. Hic pater fuit ejus, qui postea cum Ca. Octavio consul fuit; avus ejus, qui postea tribunus pleb. et tribunicius temp. Caesaris causa perturbavit: de quibus suo loco dicitur, praesertim cum pater, filius, et nepes oratores fuerint, ut auctor est PNA. vii. 41. Et pater hic quidem de Orat. lib. ii. ab Antonio dicitur fuisse eloquentissimus illis temporibus. *Corrad.*

M. Scaurus] M. Aemilius Scaurus, qui cum M. Caecilio Metello an. 689. consul fuit: etsi bis consul videtur fuisse. Hujus vitam auctor libelli de Viris Illustribus breviter est complexus. *Idem.*

P. Rutilius] P. Rutilius Rufus, qui cum C. Manlio anno 649. consul fuit. Rutilium, inquit Sextus Pompeius, rufum significat: hinc Rutilii Rufi videtur appellati: qui plebei fuerunt, ut ostendit vel hic P. Rutilius, quem Cicero in Orat. pro Plancio, et de Orat. lib. i. tribunum plebis fuisse demonstrat. *Idem.*

C. Gracchus] C. Sempronii Gracchi vitam Plutarchus scripsit. *Oliv.*

§ 112 *L. Fufidius*] Forte patrem illum Fufidii, equitis Romani, quem

L. Piso suis debitoribus addixit, ut in Orat. in Pisonem scriptum est. Aliter *Fusidium*, ut Plin. XXXIII. 1. vocat. *Corrad.*

CAP. XXX. § 115 Sororis erat filius] Rutiliae, de qua Seneca in Consol. ad Albinam ita scribit: 'Rutilia Cottam filium secuta est in exilium, et usque eo fuit indulgentia constricta, ut mallet exilium pati, quam desiderium; nec ante in patriam, quam cum filio rediit: eundem jam redactum, et in rep. florentem tam fortiter amplexit, quam secuta est. Nec quisquam lacrimas ejus post elatum filium notavit. In expulso virtutem ostendit, in amissa prudentiam.' Hanc historiam Cicero Epist. ad Attic. lib. XII. quaesivit, et Atticus ipse debita vit. Videtur tamen Cicero illam postea alienunde in suum librum de luctu minuendo transulisse, unde Seneca sit mutatus. *Corrad.*

Q. Mucius] Q. Mucius Scaevola pontifex, qui Asiam sanctissimè administravit, ut Valer. Max. lib. VIII. c. ult. scribit. Quaequam nos augurum potius significari credimus. Id enim verba demonstrant, quibus hic et de Orat. lib. i. testatur, Rutilium a Q. Mucio nullo apparatu defensum fuisse: quod auguri convenit, quem supra dixit in oratorum numero non fuisse, ut hic etiam separat ab oratoribus, cum ostendit non ut oratorem dixisset: at Scaevolam pontificem infra describit, et de Orat. lib. i. vocat eloquentissimum. Verisimile item est, ab eo defensum fuisse, cujus ipse quaestor fuisset. *Idem.*

Quos statorios appellant] Interpretatur Turnebus Advers. 1. 10. *Grat.*

CAP. XXXI. § 117 Quintus Ailius Tubero] Panstii auditor, a Stoicorum doctrina morum et orationis trinitiam suscepit cum dialectica subtilitate. A vita derora, et honores, honorum ipse contemptu longe superavit. Nam paupertatem generis, ab suis majoribus facibus et triumpho

ornatam, ipse, prælata honoribus continentia, magis nobilitavit per acceptam repulsam. Epulum enim P. Africani nomine populo Rom. cam daret Fab. Maximus, ipse rogatus ut triclinium sterneret, lectulos ligneos Punicanos pellibus textit hædiis, et stotilia veterum pro argenteis vasis exposuit. Quam obsoletam jam fragilitatem populus mirari malebat, quam experiri, plussque apud eum valuit tenuis illius apparatus indignatio, quam Lucii Paoli Tuberonis avi, ejusque avunculi Africani merita; quibus hic in comitibus prætoribus, justum suffragiorum numerum minime tulit. Doctrina juris præstitit omnibus quotquot ante se fluerant. Scripsit historias, et librum de Officio Judicis ad Caium Oppium. Hunc vero consulem fuisse, a nullo veterum, præter Pomponium, accepimus. *Grævus de Ortu Juris.*

[*Vacationem*] Q. Tubero judicavit augures vacationem non habere, quo minus judiciis operam darent. Tempore certe Ciceronis non videntur habuisse: nam Cicero ipse, cum esset angur, verehatur tamen, ne sors de iudicatu sua educeretur, ut *Epist. ad Attic. lib. XII. videre poteris.* Q. igitur Tubero contra P. Africani testimonium judicavit, augures cogi posse, ut iudices fierent, et sic judiciis operam darent; quod hujus rei nullam vacationem haberent. *Corrad.*

[*Græco*] Tiberianus an Caium significet, vix sciri potest; nisi quis putet Tiberianum significari, quod ejus mentio supra sit facta suo loco, et ea dicta, quæ fuerunt dicenda: Caius vero in suum locum dilatus. Nec ego contendam, si quis hunc dicat esse Caium, vel ob id, quod Cicero sæpe Græchum, cum sine prænomine dicit, Caium, ut de *Orat. lib. III. significet. Idem.*

§ 119 *Tuus autem avunculus, quem admodum scis*] M. ipse Cato, Servilium

matris tunc frater, ut Cicero de *Fin. lib. III. et Plut. in Bruto* scribant. Dicit *scis*, ut sororis scilicet filius, ipsius in Cypro comes, et tandem gener, et Plutarchus ostendit. Sic de *Fin. 'Erat, ut scis, in Catone in exhausta aviditas legendi.'* *Idem.*

CAP. XXXIII. § 127 C. *Galba*] C. Sulpicius Galba, de quo nihil scriptum invenio, præter hoc ipsam, quod hoc loco scribit Cicero. *Corrad.*

[*Regatione*] Uti quaereretur in eos, quorum consilio Jugurtha senatus decreta neglexisset, quique ab eo in legationibus aut imperiis pecunias acceperant; qui elephantos, quique perfugas tradidissent; itemque, qui de pace aut bello cum hostibus pactiones fecissent, ut scribit Sallustius. *Idem.*

CAP. XXXIV. § 126 P. *Scipio*] P. Cornelius Scipio Nasica, P. illius, qui Tib. Gracchi conatus perditus vindicavit, filius, ut de *Offic. lib. I. dicitur*: qui cum L. Calpurnio Bestia consul fuit anno 648. *Idem.*

[*L. Bestia*] L. Calpurnius Bestia, qui consul bellum cum Jugurtha gerere jussus, pacem cum eo injuncta populi et senatus fecit, ut *Liv. lib. LXIV. scripsit*, quod ipse quoque, ut Sallustius ostendit, pecunia fuisset a rege corruptus: qui postea, ut *ex lib. II. de Orat. cognoscitur*, a C. Memmio fuit accusatus. Fuit autem consul cum P. Cornelio Scipione Nasica anno ab U. C. 648. *Idem.*

[*L. Opimius*] Qui prætor et consul maximis temp. periculis liberavit, ut in *Orat. in Pisone* dicitur. Nam prætor Fregellanus, qui defecerat, in deditionem accepit, Fregellas diruit, ut scripserunt *Liv. lib. LX. et Ascon. in Orat. in Pisone*. Consul vero L. Opimius cum Q. Fabio Maximo, anno ab U. C. 633. C. Græchum interfecit. Hic est Opimius, a quo consule celeberrimum Opimiani vini nomen est; de quo Cicero infra meminit, *Paterculus lib. II. Plin. XIV.*

4. *Credimus Opimiorum cognomen Pansum fuisse, quod Liv. lib. XL. Opimium Pansam quaestorem agnoscat. Idem.*

§ 129 *Nerva*] Credimus hunc esse C. Licinium Nervam, quem Varro de Re Rust. II. 4. scribit in Macedonia praetorem fuisse. Nerva porro fuit cognomen Liciniorum, Cocceiorum, et Sylliorum, ductum a 'nervis,' id est a robore, ut quidam scribunt. *Idem.*

C. Fimbria] C. Flavius Fimbria. In consulibus enim, apud Paterculam, Frontinum, et alios ita legitur. Et Flavii quidem plebei fuerunt, ut vel hic C. Flavius Fimbria ostendit, qui tribunatum plebis petiit, et repulsam tulit, sed postea consul, ut ait in Orat. pro Plancio, factus est, et quidem anno ab U. C. 660. Quin Cicero in Oratione pro Cluentio C. Flaviam Pasionem inter robora populi Romani tempore M. Drusi fuisse scribit. *Corrad.*

Idem tolerabilis patronus, nec rudis, &c.] Assentior Pighio nostro autumanti illud *tolerabilis patronus*, introductam a margine glossulam. *Grut.*

C. Sextius Calvinus] De hoc non adhuc nihil reperire potuimus, nisi forte patet aliquis, eum esse quem Cicero de Orat. lib. II. laesum fuisse refert. *Corrad.*

L. Cassellus] Opinor *Cassidienus* scribendum esse; nam a Cassio Cassidius, ut a Jasio Jusidius, et inde Cassidienus, ut a Nasidio Nasidienus, deductum est. *Ursin.* De quo dici nihil a nobis potest, qui non sane multum operis in quaerendo ponendum putavimus; quod ille indignum videatur, de quo multum laboremus. *Corrad.*

CAP. XXXV. § 132: *Q. Catulus*] Q. Lutatius Catulus, *Κάρλος Λουτάριος* fere semper a Platarcho dictus: idcirco *Lutatius* Latine scribi debet, praesertim cum semper in veterum monumentis, et in libris etiam ma-

nuscriptis ita scribatur. Cum C. Mario, anno ab U. C. 662. consul fuit, et cum eodem Mario de Cimbris triumphavit, ut scribit Plutarchus. Postea vero in civili bello victor *Marinus*, necessariis Q. Catuli deprecantibus, non semel respondit, *Moriatur, ut Cicero Tusc. lib. V. refert.* Vita igitur se ipse privavit, ut Val. Max. IX. 12. scribit, recenti calca illito, multoque igni percalefacto cubiculo. De hac re videndus etiam Paterculius. *Idem.*

§ 133 *Sed nec mea culpa est*] Sic enim corrigitur a doctis, et describitur, ut sit sententia: Illi libri mihi non sunt noti, sed nec mea culpa est; nunquam enim in manus inciderunt meas, quod illi sese ultro ad legendum offerre debuerant: quod sine joco ita frigide dicitur, ut ne cum joco quidem satis probem, malimque libros veteres sequi, in quibus est scriptum, *sed haec mea culpa est. Idem.*

Filius cognovisti] Q. Lutatium Q. F. Catulum, qui fuit consul cum M. Emilio Lepido, anno ab U. C. 677. quo tempore M. Lepidus, cum aeta Sylla tentaret rescindere, bellum excitavit, et ab ipso Q. Catulo collega Italia pulsus est, et in Sardinia frustra bellum molitus, perit. *Corrad.*

§ 135 *L. Metellus Numidicus*] Q. Caecilius Metellus Numidicus, quem Cicero Famil. lib. I. et in Orat. pro Corn. Balbo L. filium vocat, qui consul cum M. Silano anno ab U. C. 645. cum duobus praeliis Jugurtham fudisset, et universam Numidiam vastasset, triumphavit, et Numidicus est appellatus. Multa de eo passim Cicero, qui cum hoc uno potissimum se conferre solet, quod uterque in exilium fuerit actus, et postea in civitatem restitutus, sed ita tamen, ut rem suam praferat. Hic Metellus adolescens Athenis Carneadem jam affectum senectute multos dies au-

divit, ut L. Crassus ejus familiaris de Orat. lib. III. testatur. Itaque ut doctus doctus Archias illi juvenis erat, ut in Orat. pro Archia scriptum videmus. Ob id hic a Cicerone et a Patereno lib. II. inter oratores numeratur. *Idem.*

M. Silius] Hic est M. Junius Sillanus, qui adversus Cimbrum infeliciter pugnavit, ut Liv. lib. LXV. et Ascon. in Orat. pro Cornelio scribant; quamvis Entropius dicat Cimbrum ab eo in Italia victum fuisse. Hic plures leges, quibus militum stipendia minuebantur, abrogavit, quod Ascon. ibid. refert. *Idem.*

M. Aurelius Scaurus] Is est M. Aurelius Scaurus, quo postulante, quod is Ephesi se questorem vi prohibitum esse dicebat, quo minus e fano Dianæ servum suum, qui in illud ædium confugisset, abduceret, Pericles Ephesius, homo nobilissimus, Romam evocatus est, quod auctor injuriam illius fuisse argueretur; ut Verr. III. relatum est. Huic somnium deferendi in L. Flaccum potestas non est data, quod questor ejus fuisset. *Idem.*

A. Albinus] Sp. Albinus, ut nos putamus, frater; qui cum esset frater in Africa legatus, pro prætor ab eo relictus, infeliciter prælio adversus Jugurtham gesto confixit, pacemque etiam multum ignominiosam adiecit, quam quidem minime esse servandam senatus censuit, ut Liv. lib. LXIV. scriptum reliquit. Ob eam causam nos credimus eum post fratris consulatum annos decem jacesse, ac tandem cum M. Antonio consulem anno ab U. C. 655. factum fuisse; ejus consulatus Cicero in Orat. post Reditum ad Quirit. Plin. VIII. 7. et Gell. IV. 7. meminerunt: nisi forte quis aliam Albinum fuisse putet. *Idem.*

Flamen Albinus] Querimus historiam. *Idem.*

Q. etiam Cæpio] Q. Servilius Cæpio

cum C. Attio Serrano consul anno ab U. C. 648. fuit, et, ut scribit Cassiodor. judicis equitibus et senatoribus communicavit; quam rem Cicero de Invent. lib. I. significavit. Hic proconsul, vel, ut est apud Gellium, consul, capta urbe Gallorum, cui nomen est Tolosæ, centum M. ponderis auri, et argenti CX. M. e templo Apollinis sustulit; quod cum ad Massitam, amicam populo Romano urbem, cum præsidio misisset, interfectis clam (sicut quidam contestantur) quibus ea custodienda et pervehenda commiserat, cuncta per scelus furatus fuisse narratur. Unde etiam magna questio post Romæ est acta, ut apud Orosium v. 15. legitur. Vid. Gell. III. 9. et Strabon. lib. IV. *Idem.*

CAP. XXXVI. § 136 C. et L. Memmii] Memmius a Mnestho Trojano dicti, ut poeta v. 137. sic ostendit: 'Mox Italas Mnesthus, genus a quo nomine Memmi:' qui plebei fuerunt, ut tribunatus ostendunt, et Cicero Epist. ad Att. IV. 16. testatur. Memmii tamen a Læretio lib. I. 'clara propago' vocatur. *Corvatus.*

Sp. Thorius] Tribunus plebis, anno 647. De lege Thoris, vide de Orat. II. 36. *Oliv.*

M. Marcellus Esernini pater] M. Claudius Marcellus. Fuerunt vero due familie Claudie: ea que Marcellorum appellata est, plebeia; que Pulcherorum, patricia, ut Asconius in Orat. pro Scauro, et Sæton. in Tibullio docent. Hic videtur esse Marcellus, de quo L. Crassus de Orat. lib. I. loquitur. Quia deditus erat eloquentiæ studiis, hic illum Cicero inter oratores ponit: quanquam dubitari potest, cum ante L. Crassum colloct. Ille enim L. Crasso multo erat junior. Quare fortasse sit ille Marcellus, qui cum L. Crasso ipse gessit inimicitias; et in quem testimonium dixit: ut Orat. pro Font.

referatur. Filius ejus forte *Æsornianus* est appellatus, quod patrem cum *Æsornia* captam liberarit, ut ex Liv. lib. LXXIII. conjicere licet. *Corrad.*

Ut filius ejus, P. Lentulus] Dubitari posse video, quo pacto, cum et *Marcellus* esset ipse, et *Marcelli Æsornini* pater esset, nunc etiam *P. Lentulus* filium habere dicatur; cum *Claudia* et *Cornelia* gentes sint divorse. Sed hic aliqua fuerit adoptio necesse est; ut vel hic *P. Lentulus*, cum esset prius *Claudius Marcellus*, ut *Claudii Marcelli* filius, ab aliquo *Cornelio* Lentulo fuerit adoptatus, et ita *P. Cornelius Lentulus* appellatus: vel certe *M. ipse Marcellus* pater, postquam jam *Marcellum Æsorninum* habuerat filium, in *Corneliam* familiam sit adscitus, et *Cn. Cornelius Lentulus Clodianus* sit appellatus, qui fuerit consul anno ab U. C. 657. cujus postea filius hic *P. Lentulus* fuerit. *Idem.*

§ 137 *L. Cotta*] *Illius*, ut puto, filius, qui anno 610. fuit consul. *Idem.*

CAP. XXXVII. § 139 *Antonius*] *M. Antonius*, cum esset prætor, vel potius consul designatus, quo anno *Saturninus* est interfectus, extra urbem cum præsidio fuit, Orat. pro *C. Rabirio*. Anno sequenti, id est 666. cum *A. Posthumio Albino* consul fuit, Orat. post *Reditum ad Qair*. Deinde præconsul in *Ciliciam* est profectus, de Orat. l. 1. et 11. ubi etiam censor fuisse dicitur. Fuit etiam legatus, ut infra dicitur. Hunc *Cicero* de Orat. lib. 11. putat nullius rei, quæ quidem esset in his artibus, de quibus aliquid existimare ipse posset, rudem aut ignarum fuisse; sed quia volebat ipse videri didicisse, opinio fuit, illum omnino omnis eruditionis expertem, atque ignarum fuisse, usque adeo, ut ne tabulas quidem conficere existimaretur, ut lib. eodem 11. de Orat. scribitur: quæ fuit opinio falsa, *Verr. 1.* quamvis *Asconius*

Delph. et Var. Clas.

alium *Antonium* significari male putet. Ipse *M. Antonius* de Orat. lib. 1. se litteras Græcas sero ac leviter attigisse testatur. Eas vero sic attigit, ut cum de Orat. lib. 11. historicos Græcos nominasset, ac scienter et proprio de unoquoque dixisset, ita *Cæsar* exclamarit: 'Ubi sunt, qui *Antonium* Græce negant scire?' Jus certe civile affirmat ipse, neque se unquam didicisse, neque tamen in his causis, quas in jure posset defendere, nunquam istam scientiam desiderasse. Nihil se arbitrabatur ad judicia causasque amicorum, præter fidem et ingenium, afferre oportere, *Div. in Cæciliæ*. et quascumque causas erat acturus, eas diligenter penitusque volebat cognoscere, id quod omnibus faciendum ipse de Orat. lib. 11. præcipit. *Cicero Tusc. 7.* scribit *Cinnam* jussisse caput *M. Antoni* præcidi, cum *Plutarchus* et *Appianus* affirmant id jussu *Marii* factum fuisse; sed *Val. Max. VIII. 9.* demonstrat utrumquæ verum fuisse; caput certe *M. Antoni* obscurum suis manibus *Marinus* inter opulas per summam animi ac verborum insolentiam aliquamdiu tenuit, quod *Valer. Max. IX. 2.* *Liv. lib. LXXX. Flor. III. 21.* et *Lucan. lib. 11.* scripserant. Libellum numquam reliquit, in quo dixit illud, quod refertur in *Oratore*, ac lib. 1. et 11. de Orat. 'Disertos se vidisse multos, oloquentem omnino neminem.' *Id.*

CAP. XXXVIII. § 143 *L. Crassus*] De quo vide *Commentarium*, de Orat. l. 7. *Olio.*

CAP. XXXIX. § 144 *In M' Curii causa*] Vide *Commentarium* in lib. 1. de Orat. cap. 69. et infra, cap. 68. *Olio.*

CAP. XL. § 147 *Scævola nostri*] Aliter *Scævola*, omisso *nostri*. Hoc ait: *Scævola* pontifex utebatur *Rutilio*, propter familiaritatem, quam habebat cum altero *Scævola*, quicumque is fuerit; quanquam locus non caret mendii suspitione. *Cor.*

Cicero.

6 C

§ 150 *De Ser. Sulpicio*] Vide Gravinam, de Ortu Juris, § 66. Otiv.

Nihil, aut non fere multum differunt] Nam Cicero quod scribit ipse suo, id est quadragesimo tertio ætatis anno consul fuit; et Ser. Sulpicius consulatum petiit, ut suo anno consul esset, id est anno, qui Ciceronis consulatum secutus est; sed repulsam tulit, ut in Orat. pro Muræna videmus. Itaque Cicero videtur anno duntaxat major fuisse, si modo Ser. Sulpicius anno suo prætor fuerat. *Corrad.*

CAP. XLII. § 154 *L. Lucilio Balbo*] Credimus L. Lucilium, quem Fam. lib. III. commendat, hujus filium, Q. vero Lucilium Balbum, qui in libri de Nat. Deor. loquitur, fratrem fuisse; atque Lucilios, post Lucilium poetam, qui dicitur alumnus Auruncæ a Juvenale, Romæ esse cœpisse, quidquid alii scribant. *Idem.*

C. Aquilio Gallo] Cum C. Aquilius Gallus fuerit Ciceronis collega in prætura, et ob id etiam Ciceronis et Sulpicii æqualis, quæri potest, an idem Sulpicii præceptor esse potuerit; an potius pater Sulpicii præceptor, et filius Ciceronis collega: quod ut simile vero videatur, nihil tamen affirmemus, præsertim cum Pomponius ostendat Sulpicium jam grandem juri operam dare cœpisse, ita ut etiam filium audire potuerit. Et filium dicimus, quoniam supra, ubi de lege Aquilia mentio facta est, ostendimus duos Aquilios fuisse, quamvis recentiores scriptores uni omnia tribuant. Aquilii porro patricii videntur fuisse, quando C. Aquilius a Livio lib. II. consul dicitur, multo ante quam plebei consules fierent, quamvis Ulpianus lib. IX. tit. 2. Digestor. scribat, legem Aquiliam ab Aquilio trib. plebis fuisse latam. Nam si Aquilius trib. plebis fuit, certo plebeus fuit. Dicamus igitur, quod sæpe diximus, duplicem gentem fuisse, vel Ulpianam esse deceptum. *Idem.*

§ 155 *Nolebat*] Aliter solebat, (als Vict.) aliter volebat, (ita Man. et Lamb.) sed *nolebat* rectum est. *Nolebat* certe Crassus de jure respondere, ne, cum in orandis causis superior esset, si de jure respondisset, aliqua in re videri posset Scævota ipso, qui disciplina juris civilis omnium esset eruditissimus, inferior. Malebat igitur Crassus in arte dicendi primus, quam in jure civili secundus esse: ut Ser. Sulpicius contra maluit in secunda primus, quam in prima secundus esse; ut supra dixit. *Idem.*

§ 156 *Audivi enim super*] Etsi videtur pæne *advorsus* de tempore hoc ipso divinare, nos tamen conjicimus annum fuisse, quo Cæsar consul IV. fuit, et bellum in Hispania cum Pompeii filiis gessit; quo quidem anno Tullia Ciceronis decessit, et Brutus ac Ser. Sulpicius in Asia fuerunt. Et quidem Brutus ita, ut litteras inde consulatorias ad Ciceronem scriberet; Ser. vero Sulpicius scripsit, cum ex Asia rediisset, ut ex ejus litteris cognosces. Fieri igitur potuit, ut vel simul ex Asia decedentes Sannum venerint, vel alter decedens, alter in Asiam proficiscens, Sanni obvii sint facti, et ita sint collocati. Sic etiam Marcellum Mitylenis Brutus vidit. *Idem.*

Pares honorum gradus] Nam fuit uterque quæstor, ædilis, prætor, et consul. De magistratibus Ser. Sulpicii in Orat. pro Mur. et Famil. *Idem.*

CAP. XLIII. § 160 *Liciniam virginem*] Ut propinquam; nam Crassus erat Licinius; certe summo loco natam, ac sanctissimo sacerdotio præditam, ut in Orat. pro Domo dicitur; de incestu vero accusatam. L. enim Veturius eques Romanus Æmiliam virginem Vestalem furtivo stupro polluit. Dnas præterea virgines Vestales eadem Æmilia ad participationem iacesti sollicitatas contubernatibus

aut corruptoris exposuit ac tradidit. Videant tamen eruditi, an is fuerit T. Betutius. Iudicium per servum est factum. Historia legitur apud Paulum Orosium v. 15. tunc igitur L. Crassus, ut hic ait Cicero, Liciniam defendit. Itaque Æmilia condemnata est, sed Licinia et Marcia sunt absolutæ, postea tamen cum pluribus aliis condemnatæ, ut refert Asconius. *Corrad.*

· *Colonia*] Civium Romanorum, ut in Orat. pro Fonteio leges. Decumanorum, inquit Plinius III. 4. quod, ut quidam volunt, milites decimæ legionis in eam coloniam sint deducti. Alii tamen putant a Cæsare dictatore milites Martiæ legionis in eam coloniam missos, et ob id Narbonem Martium a scriptoribus appellari; nec vident a Cicerone Marcium dici in Orat. pro Fonteio, quæ dicta fuit multis annis ante quam Cæsar dictator fieret. Nec me movet, quod in Tiberio scribit Sueton. Tiberii patrem ad eam coloniam deducendam missam fuisse. Sic enim interpretor. Prius a L. Crasso deducta est colonia, et Narbo Marcius forte a Q. Marcio, qui tunc erat consul, appellata: deinde a Cæsare missis novis colonis quasi instaurata. *Idem.*

Granium] Quo nemo fuit dicior, ut lib. II. de Orat. describitur. Is L. Crassi et M. Antonii voluntatem asperioribus facetiis sæpe perstrinxit impune, ut in Orat. pro Plancio scribitur; quamvis illorum esset familiaris, ut hic cognoscitur, et lib. II. de Orat. dicitur. Is est Granus, de quo multa Lucilius, ut ait infra, scripsit. *Idem.*

CAP. XLIV. § 162 *Aut jam*] Quasi correctio: et hæc particula videtur ostendere, legendum esse sine interrogatione; quod affirmet, non querat, et affirmans eum significat esse Ciceronem; ut M. Antonius lib. I. de Orat. eodem pæna modo, ita quasi divinat: 'Qui eloquens dici posset,

aut hic est jam Crassus; aut si quis pari fuerit ingenio,' &c. Per me tamen licet, ut quis cum interrogatione legat, præsertim cum Cicero quasi rogatus respondeat. *Idem.*

Scævola dicendi elegantiam] P. Scævola filius fuit, quod etiam difficile cognoscitur, tu tamen ita colliges: P. Licinius Crassus P. Scævola frater fuit. Porro Scævola pontifex hujus P. Scævola fratris filius fuit, ut L. Crassus lib. I. de Orat. dicit. Quare dubium non est, quin is significetur lib. III. de Officiis, illis verbis: 'Q. Scævola, P. filius, cum postulasset, ut sibi fundus, cujus emptor erat, semel indicaretur, idque venditor ita fecisset, dixit, se plura æstimare, et addidit centum millia.' Hic est, quem Fimbria vulneravit, quem postea Damasippus interfecit, velut faventem Syllæ partibus, et quidem ante simulacrum Vestæ, Carbone III. Mario filio consulibus. *Idem.*

· CAP. XLV. § 165 *Domitium*] C. Domitium Ænobarbum, qui tribunus pleb. Caio Mario III. L. Aurelio Orestæ consulibus legem tulit, ut sacerdotes, quos antea collegæ sufficiebant, populus crearet, quod Patere. lib. II. refert. Pontificibus enim offensior, quod alium potius quam se in patris sui locum cooptassent, jus sacerdotum subrogandorum a collegis ad populum transtulit, ut Suet. in Nerone testatur. In consulatu vero, quem gessit cum C. Cassio Longino, anno ab U. C. 658. Allobrogibus, Arvernisque superatis, elephanto per provinciam invectus est, turba militum quasi inter solennia triumphi prosequente; quod Sueton. in Nerone refert. Tanta in eo fuit gravitas, tanta auctoritas, ut quod esset ab eo objectum L. Crasso in censura collegæ, lepore magis elevandum, quam contentione frangendum videretur, ut lib. II. de Orat. dicitur. *Idem.*

· *C. Cælio*] C. Cælio Caldo, qui fuit

homo novus, ut leges lib. i. de Orat. et Verr. v. et apud Q. Frat. in libro de Petit. Consul. Fuit equalis Craasi, cui maximo honoris fuit illa ipsa, quamcumque assequi potuit, in dicendo mediocritas, lib. i. de Orat. Hic iudex absolvit eum injuriarum, qui Lucilium poetam in scena nominatum læserat, lib. ii. ad Herenn. Consulatum anno ab U. C. 660. cum L. Domitio Ænobarbo gessit. *Corrad.*

§ 166 C. Clodius] C. Clodius Ap. F. Pulcher, qui magnificentissimæ ædilitate lib. ii. de Offic. functus esse dicitur. Hinc Verr. iv. sic ait: 'C. Clodius, cujus ædilitatem magnificentissimam scimus fuisse,' &c. Prætor in Sicilia fuit, et leges Halesinis dedit, Verr. ii. Deinde cum M. Perpenna, anno 659. consul fuit. *Oliv.*

§ 167 C. Titius] De quo scriptum nihil nos præterea vidimus. *Corrad.* Viro docto ac diligenti (Conrado) non venit in mentem Macrob. Saturn. ii. 12. *Muret.*

§ 168 Propinquus noster] Avus enim noster Marii Gratidii sororem in matrimonio habuit, lib. iii. de Leg. *Oliv.* M. Gratidius] M. Marius Gratidius: cujus videtur is vel filius, vel propinquus fuisse, qui fuit Q. fratris legatus, ut Epist. ad Q. Frat. i. 1. et in Orat. pro Flacco legitur: quem Cicero magni faciebat, Famil. vii. 3. 2. 3. 4. *Oliv.*

M. Marii Gratidians] Non dubito, quin hic sit ille, qui lib. i. de Orat. et lib. iii. de Offic. dicitur cum Sergio Aurata de venditis ædibus litigasse, quem postea Sergius Catilina, vel ob id fortasse, quod cum suo propinquo litigasset, vel quod Marianus esset, interfecit, ut Q. frater in libello de Petit. Consul. Ascon. in Orat. contra Catilinam, et alii testentur. Nunc quærimus, qua ratione M. Marius Gratidians dicatur; nam si natus e M. Mario Gratidio est, et a Fimbria adoptatus, C. Flavius Fim-

bria Gratidians debuit appellari; sive Fimbria natus, et in Marius sive Gratidios per adoptionem translatus, Marius Gratidius Flavianus debuit vocari; nisi Cicero, et alii, vetus nomen voluit retinere, ut in T. Pomponio Attico fecit, quamvis sciret illum Q. Cæcilius Pomponianum Atticum vocari debere. Diximus autem, videri a Fimbria adoptatum fuisse, quia in libris veteribus ita legimus, qui accusavit C. Fimbriam, M. Marii Gratidians patrem. Atque ita Victorius et Lamb. Verum, si pater legatur, ut in pluribus libris legitur, non erit dubium, quia M. Marius Gratidians M. Gratidii, de quo loquitur Cicero, filius fuerit, a quocumque sit adoptatus. *Corrad.*

CAP. XLVI. § 169 Q. Vectius Vectianus] De quo quidem nihil nos invenimus. *Idem.*

C. Rusticellus Bononiensis] Rusticellus corrigendum est, ex auctoritate vetustissimi numismatis ærei, quod est apud me cum inscriptione C. RUSTICELIVS CORBVS LVIR. *Ursin.*

T. Betucius Barrus] Is fortasse, quem maledicum et mordacem significat Horat. Sat. vii. et Porphyrio ejus interpres Sat. vi. scribit incestum cum Æmilia Vestali fecisse. *Corrad.*

§ 170 L. Papirius Fregellanus] De quo scriptum nihil legimus. *Idem.*

§ 172 T. Tineius Placentinus] De quo Quintil. i. 5. *Oliv.*

CAP. XLVII. § 173 L. Philippus] L. Marcius Philippus; qui gloriari solebat, se sine ullo munere adeptum esse omnia, quæ haberentur amplissima, lib. ii. de Offic. Primum in consulatus petitione a M. Herennio fuit superatus; deinde tamen consul est factus cum Sexto Julio Cæsare, anno ab U. C. 663. Huius Philippi exstat oratio apud Sallust. in qua censet, ut Appius Claudius interrex cum Q. Catulo proconsule et cæteris, quibus imperium est, urbi præsidio

sint: operam dont, ne quid resp. detrimenti capiat. *Corrad.*

§ 174 *L. Gellius*] *L. Gellius Publicola*, qui omnibus honoribus ac censuram usque defunctus est, ut *Val. Max. v. 9.* refert. Nam prætor fuit, et ex prætura proconsul in Græciam venit, ut lib. 1. de *Leg. en scriptum.* Consul item fuit cum *Cn. Cornelio Lentulo*, anno ab U. C. 682. et *Chrysum* acerrime pugnans prælio oppressit, ut ait *Oros. v. 24.* sed ipse a *Spartaco* victus est acie, ut *Liv. lib. xcv.* scripsit. Nos igitur credimus *Verr. II.* sic legi oportere, 'Cn. *Lentulus* et *L. Gellius consules*,' non autem 'Cn. *Lentulus* et *Lucullus*,' ut nunc legitur. Bello *Piratico* *Gellius* idem *Pompeii* fuit legatus, ut *Florus III. 6.* et *Appianus* in *Mithridatico* scribunt. *Idem.*

§ 175 *D. Brutus*] Qui *Julianus* in consulibus appellatur. Fuit consul anno 678. *Idem.*

L. Scipio] *L. Cornelius Scipio Asiaticus*, ut in consilibus legitur, quem tamen alii *Nasicam* vocant, quod in *Dione Græco* lib. XL. *Scipionem Pompeii* socerum *Nasice* filium dici vident, quem hunc esse arbitrantur. *Idem.*

Cn. Pompeius] *Cn. Pompeius Strabo*, qui prætor a *Picentibus* victus, non ita multo post eosdem fudit. *Liv. auctor* lib. LXXIV. et *Orosius v. 18.* Consul cum *L. Porcio Catone*, anno ab U. C. 665. *Marses* acie vicit, quo tempore *Cicero* in exercitu fuit, *Philippica XII.* et multi nobiles legati, in *Orat. pro Fonteio*: et *Vestinos* in deditionem accepit, ut *Liv. lib. LXXIV.* et sequenti retulit. Tunc, ut opinor, etiam *Transpadanas* colonias deduxit, ut *Asconius* est testis. Cum bellum, quod *Cinna* et *Marinus* inferabant urbi, opprimi inter initia potuisset, ejusdem fraude confirmatum est, qui utramque partem fovendo *Cinna* vires dedit, nec, nisi profligatis optimatim rebus, auxilium tulit,

ut ait *Liv. I. LXXIX.* Hic tandem fugare, ut scribit *Appianus*, est extinctus; cujus cadaver e lecto detraxit, et projecit populus, qui illum oderat tantum, quantum postea filium dilexit. *Plutarch. in Pompeio. Idem.*

M. Brutus] Credimus hunc esse patrem *Bruti* accusatoris, de quo supra. *Idem.*

§ 176 *Cn. Octavii*] Hunc nos putamus filium fuisse illius *Cn. Octavii*, qui lib. 1. de *Orat. consularis* appellatur. Consul armis ex urbe collegam suam *L. Cinnam* expulit, in *Orat. III.* in *Catilin.* qui quidem *Cinna* non ita multo post reversus, illi præcidi caput jussit, *Tusc. v.* et exponi pro rostris, ut *Flor. III. 21.* scribit. *Idem.*

CAP. XLVIII. § 177 *C. Julius*] *C. Julius Cæsar Strabo*, ut *Paterculo* et *Suetonio* vocatur; qui rogatus a *Sardis T. Albutium* accusavit, *Div. et lib. II.* de *Offic. et orationem* pro *Sardis*, ut ait *Sueton.* in *Cæsare*, reliquit. *Ædilis curulis*, *L. Cæsare*, *P. Rutilio* consulibus, fuit, et *ædiliensis* quidem occisus est: sed tantum in civitate potuit, ut causa belli civitatis contentio ejus cum *Sulpicio* tribuno pleb. fuerit. Nam sperabat, et id agebat hic *Cæsar*, ut omnia prætura consul fieret; cui cum primis temporibus jure *Sulpicius* resisteret, postea nimia contentione ad ferrum et arma processit, ut ait *Asconius*: eam petitionem extraordinariam infra *Cicero* vocat. Ob hæc illi postea *Cinna* præcidi caput jussit, *Tusc. v. Idem.*

§ 178 *Q. Lucretius Vespillo*] Quis hic fuerit, ignoramus: illud scire videtur, *Lucretios* patricios fuisse, cum tot *Lucretii* consules legantur ante, quam plebei crearentur. *Corrad.*

T. Juventius] Invenire adhuc historiam non potuimus: illud in *Orat. pro Plancio* invenimus, *Juventiam* gentem ex municipio *Tusculano* ori-

undam consularem fuisse, sed tamen plebeiam, quando Juventius Laterensis ibi dicitur petere tribunatum plebis cœpisse. *Idem* *w.libtool.com*.

§ 180 Q. *Sertorium*] Cujus vitam scripsit Plutarchus. *Oliv.*

C. *Gorgonium*] Hominem nobis prorsus ignotum. *Corrad.*

T. *Junius*] Tribunus plebis anno Urbis 652. *Oliv.*

P. *Sestius*] Existimabamus olim hunc esse P. Sestium, pro quo Ciceronis exstat oratio: nunc vero aliter sentimus, et P. Sestium, quem Cicero defendit, non posse significari, e temporum ratione colliges. Possit igitur hic videri vel pater P. Sestii, præsertim cum P. dicatur, ut filius patris prænomen, quasi de more, referat: nisi Cicero P. Sestium L. filium vocet, *Epist. Famil. v. 6.* quæ res facit, ut ego nunc demum putem hunc, de quo nunc loquitur, vel illum esse, vel potius patrem illius P. Sestii esse, ad quem *Epist. Famil. v. 17.* scribit. *Corrad.*

CAP. XLIX. § 182 C. *Cotta*, P. *Salpicius*] Quos in libris de Oratore loquentes indicit: ubi de illis dictum est. *Oliv.*

Q. *Varius*, &c.] De singulis inferius, ubi seorsum appellabuntur. *Idem.*

CAP. LI. § 192 *Aut si auditor omnino tanquam equus non facit*] Id sine omni gratia leporeque dictam videtur: sed et varie explicatur. Ego ne quem reprehendam, qui satis ipse pecco, ut censores potius fatigare debeam, quam in aliis censendis me occupare; puto 'facere' verbum esse circense: quod ex eo apparet, quia 'factiones,' quæ a 'faciendo' nomen adeptæ sunt, in circo quatuor erant: et in lusu pilæ 'factores' etiam Plautus dicit. Equam igitur puto non 'facere,' qui aurigæ non parerit, nec curriculo corripit spatium, nec adjuvat in partem ad victoriam; sed segnis et ignavus est, nec sentit stimulos, nec aurigam au-

dit. *Turneb. Advers. xiv. 22.*

CAP. LVI. § 206 Q. *Metello*] Vix sciri posse certo credimus, quis hic Q. Metellus fuerit, cum tot eo tempore fuerint Metelli: quia tamen cum duobus consularibus numeratur, et videtur accusatus fuisse, sic ut L. Ælii oratione usus ad se defendendum dicatur, putamus hunc esse Q. Cæcilium Metellum Nepotem, Balearici filium, qui consul cum T. Didio, anno ab U. C. 656, fuit, et a C. Curione patre fuit accusatus, ut Asconius scribit. *Corrad.*

Q. *Pompeio Rufo*] Qui prætor urbanus paucis diebus antequam L. Crassus de Oratore loqueretur, lib. i. de Orat. et postea consul cum L. Cornelio Sylla, anno ab U. C. 566, fuit, ut Cicero Orat. i. et ii. contra Rallum meminit: cujus etiam consulis filium, eundemque Syllæ generum P. Sulpicium per emissarios factionis suæ interfecit, ut Liv. lib. LXXVII. et Patere. lib. ii. scribunt. Nec ita multo post Q. ipse Pompeius adhuc consul ab exercitu Cn. Pompeii, Strabonis proconsulis seditione, sed quam dux excitaverat, interfectus est. *Idem.*

CAP. LVIII. § 210 *Curio*] C. Scribonius Curio, Curionis oratoris filius, tribunus plebis fuit, L. Cæsare, P. Rutilio coss. Videtur prætor in Asia fuisse: certe ibi cum esset, illi Sylla imperavit, ut Nicomedem et Ariobarzanem in Cappadociam deduceret, ut Appianus in Mithridatico refert. Ejus etiam opera in capiendis Athenis usum Syllam fuisse testis est Plutarchus. Deinde cum Cn. Octavio, anno ab U. C. 678, consul fuit, ut Plinius ostendit ii. 36. Proconsul postea Dardanos in Thracia domuit, ut Frontinus iv. 5. refert, ubi tamen 'M. Curio,' pro 'C. Curione,' male legitur. Videndus etiam Marcellus. lib. xxix. ex quo cognoscimus in eo fuisse prudentiam, quam Cicero in Orat. pro Leg. Manii. commendat.

Fuit etiam pontifex, ut in Orat. de Reponis apparet: cujus locum tum filius videtur petiisse, cum Cicero Fam. lib. II. scripserit ad eum, se de sacerdotio laborasse, etiam scio auguratum posse significari. Hic Cicero nis amicissimus fuit, ita ut ejus consulatum *ἀροφιστωρ*, ut ad Attic. lib. I. leges, appellaret. Cicero tamen illum saepe mordebat. Deceffit non ita multo ante quam Cicero in Ciliciam proficisceretur, ut ex Famil. lib. II. cognoscimus: cum vir optimus fuisset, ut Val. Max. IX. 1. ostendit.

Corrad.

§ 211 *Mucias ambas*] M. Mucii Scævola auguris et Læliæ filias, et *Mucias* a patre de more nominatas, quarum altera L. Crasso nupsit, lib. I. de Orat. altera C. Mario, ut nos putamus. Certe Plutarchus Mucium Marii *νεπέθυς* vocat. Ob id fortasse Marius L. Crassi affinis a Cic. lib. I. de Orat. et in Orat. pro Corn. Balbo vocatur. Scimus quidem quod idem Plutarch. in Cæsare scribit, Marium Jullam uxorem habuisse, sed duas habere potuit. Videtur etiam Marius filius L. Crassi filiam uxorem duxisse, unde Marius quidam, qui se M. filium esse dicebat, L. Crassum avum suam vocabat, ut Epist. ad Att. XII. 41. leges. *Idem.*

Licinias] L. Licinii Crassi et Muciae filias. *Idem.*

Scipio] Publius, ut putamus, vel Lucius, ut est apud Appianum lib. II. Scipio, L. Scipionis et Liciniæ alter filius, qui et ipse adoptatus, Q. Metallus Q. F. Pius Scipio fuit appellatus, ut Epist. Famil. VIII. 8. legitur: qui cum fuisset consul cum Pompeio genero, et bellum cum Cæsare in Africa gessisset, se ipse tandem interfecit: quod etsi factum est antequam dialogus hic fieret, Brutus tamen de illo tanquam vivo loquitur; nisi forte prius hic dialogus fuerit ceptus, et postea absolutus: vel hic alius sit Scipio, cujus historiam nos

invenire non potuerimus. Brutus autem illum vocat collegam suum, nam Brutus pontifex fuit. *Idem.*

Percomis] Man, idemque patronus est. Oliv.

C. Lælii] De quo jam supra. Is pater fuit Læliæ, quæ nupsit Q. Scævola auguri: unde nata est Mucia L. Crassi uxor, et mater Liciniæ, ex qua natus est hic Scipio, cujus ipse Lælius ob id avus fuit. *Corrad.*

CAP. LX. § 216 *Loqueretur e lintre*] Nam qui vacillant in utramque partem loquentes, e lintre loqui videntur; quod lintre, cum sit navicula, facile in utramque partem vacillat, si quis modo velit in eo stare et loqui. *Corrad.*

Cn. Sicius] Illam esse credimus, de quo Plutarchus in Crasso. Sicius vero plebei fuerunt. Nam Sicius primus tribunus plebis fuit, ut Liv. lib. II. scribit: et hic Sicius tribunus plebis hoc loco dicitur. *Idem.*

CAP. LXII. § 221 *C. Carbo*] Hunc inserit hoc loco, cum supra de illo cum aliis non proposuerit: sed facit, ut opinor, ne meditatus in dialogo dicere videatur. Hic tribunus plebis fuit, ut est in Oratore; de quo etiam Val. Max. III. 7. Haud equidem certo scio, an ille sit, quem Damaspus interfecit, ut legimus apud Ciceronem Epist. ad Famil. IX. 21. *Corrad.*

Q. Varius] Q. Varius Sacronensis a Quintil. v. 12. et ab auctore libelli de Viris Illustribus appellatus, ab oppido Hispaniæ. De Vario Crassus lib. I. de Orat. ita loquitur: 'Quis vestrum æqualem meum Q. Varium,' &c. Nec me movet, quod Crassus suum vocet 'æqualem,' et hic Cicero Cottæ et Sulpicio faciat æqualem; quoniam potuit aliquanto minor nata Crasso, et aliquanto major Cotta et Sulpicio ita esse, ut et Crasso et his duobus æqualis appellari posset:

nisi, quod ego minus probe, credat aliquis alterum fuisse. Hic 'summo cruciatus supplicioque perii,' ut legimus Nat. Deor. III. 23. Val. Max. quoque IX. 2. hominem seditiosissimum et abjectissimum vocat, qui etiam videndus est VIII. 6. *Idem.*

§ 222 L. Furius] Quem furere dicit Antonius, de Orat. II. 22. ad nomen ejus respiciens. Furius enim et Furius, quemadmodum Valerius et Valerius commutantur, ut observat Quintil. I. 4. *Idem.*

Ex accusatione M' Aquilii diligentia fructum cepert] Fuit M' Aquilius consul cum C. Mario, anno ab U. C. 562. unde Marii collegam lib. II. de Orat. vocat. Illum Romani multis avaritiæ criminibus, testimoniisque convictum, quia cum fugitivis fortiter bellum gesserat, liberaverunt, ut ait Cicero in Orat. pro Flacco. *Idem.*

M. Drusum] M. Livium Drusum, M. Drusi et Cornelie, ut in Consol. ad Marciam Seneca refert, filium; qui pupillus adhuc cum esset et prætextatus, iudicibus reos commendabat, et se sic interponebat, ut quædam judicia ab illo rapta cometet. Unde solebat dicere, sibi uni, nec pæro quidem, unquam ferias contigisse: quod Seneca in libro de Brev. Vitæ scribit. Ob id Cicero lib. I. de Offic. dixit, in eo adolescente gravitatem singularem fuisse. Hic quæstor in Asia nullis insignibus uti voleit, ne quid ipso esset insignis. Morbo comitiali elleboro in Anticyra insula constat esse liberatum, ut Plinius XXV. 5. et Gellius XVII. 15. retulerunt. Inter hunc et Cæpionem ex annulo in auctione venali inimicitiam cepert; unde origo socialis belli et exitia rerum, ut ait Plin. XXV. 5. et Gell. XVII. 15. In atrio domus sue cultello est percussus, quod scribunt Paterculus lib. II. Liv. lib. LXX. Appianus lib. I. Oro. v. 18. et Cicero ipse Orat. pro Milone. *Idem.*

Magnam avunculam] Materum avitæ fratrem, ut grammatici decet, et ita colliges: M. Livius Drusus, qui senatus est patronus appellatus, habuit filios M. Livium Drusum, de quo loquimur, et Liviam, quæ mater fuit Catonis. Ita Drusus pater Catonis fuit avus maternus: lib. IV. de Fin. Drusus vero filius ejusdem Catonis avunculus fuit, ut Liviam matris frater, ut a Cicero in Orat. pro Milone, a Val. Max. III. 1. et a Plutarcho vocatur. Eadem porro Livia, mortuo priore marito, nupsit Q. Servilio Cæpioni, unde nata est Servilia mater Bruti, quæ ex matre soror fuit Catonis. Et sic Gato, ut Servilium frater, Bruti fuit avunculus, Livia fuit avia materna, et M. Drusus, ejus frater, magna avunculus. *Idem.*

M. Lucullum] L. Luculli fratrem ut Plutarch. in Lucullo docet, quamvis Entropius consobrinum vocet. In lapidibus certe Romanis L. Lucullus, L. F. et hic M. F. dicitur, qui L. Syllæ imperatoris quæstor fuit, et postea, ut unus e Syllanis ducibus ad Fidentiam feliciter pugnavit. Cum fratre fuit adili; apud Plin. VIII. 7. Hic prætor inter peregrinos jus dixit, et contra C. Antonium, quod Græci postulabant, decrevit, ut Asconius ostendit. Consul cum C. Cassio fuit, ut in Orat. pro Cluent. legimus; unde Verr. I. sic esse legendum cognoscimus: 'Nobis respondit, cum ab eo tabulas postulare esset, usque ad M. Licinium et C. Cassium esse confecisse, postea destitisse.' Proconsul hic in Macedonia Carioni successit, et totam Bessorum gentem, bello appetitam, in ditionem accepit, ut auctor est Oro. VI. 3. et ad terminum gentium Tanaim lacumque Mæotium pervenit, ut Flor. III. 4. refert. Huic postea L. Luculli fratris tutela permissa est, cum ille alienata mente desipere cepisset. Ante Ciceronis exitum videtur

Lucullus vel dececisse vel secessisse, vel certe nihil crerasse, quando nusquam dicitur Ciceronem adjuvisse, ut si vixisset vel valuisset, prorsus adjuvisset, ab eo in triumpho adjutus, Acad. Quæst. lib. II. ut M. ipse Lucullus adjuvit, ut testatur in Orat. in Pisonem, et de Resp. ubi pontifex etiam vocatur, ut Epist. ad Attic. IV. 2. significatur. Hic M. Lucullus ante bellum civile dececit, qui vel ob id Paternulus gratulatur. *Idem.*

M. Octavium] Illum fortasse, quem Verr. I. Ligurem vocat, et laudat: vel illum, quem cum C. Cotta consulem anno 679. esse, et Lucium vocari videmus. Ille certe Cn. F. in lapidibus Romanis appellatur. *Corradus.*

M. Catonem] M. Porcium Catonem, qui tribunus plebis fuit, et præturam petens, mortem obiit, ut Gallius XIII. 19. scribit. *Idem.*

§ 223 *Cn. Carbonem]* Cn. Papirium Carbonem, qui Mariannus fuit, etiam ante, quam consul fieret, ut Liv. lib. LXXIX. et seq. scripsit: deinde cum L. Cinna et ipse Carbo a se ipsis consules per biennium creati, bellum contra Syllam parassent, ac tandem Cinna ab exercitu suo interceptus esset, consulatum Carbo solus gessit, ut Liv. lib. LXXXIII. et Pat.erc. lib. II. præter alios ostendunt. Tandem illum consulem III. cum C. Mario C. F. Sylla, exercita ejus ad Clusium, ad Faventiam, Fidentiamque cæso, Italia expulit, ut ait Liv. lib. LXXXVIII. quem Pompains in Sicilia captum occidit. Auctores laudo Livium, Val. Max., Paternulum, Plutarchum, et Appianum, qui res istas pluribus explicavit. *Idem.*

M. Marium] M. Marium Gratidianum, M. Marii Gratidiani filium, cujus caput abactissum per urbem sua manu Catilina tulit, et alia fecit, quæ scribunt Q. Cicero de Petit. Consul. et alii. Hunc bis prætorem fuisse

scribit Asconius. Cum verb prætor esset, collegas, tribunosque plebis eo modo decopit, quem Cicero, qui fuit affinis, lib. III. de Offic. non probavit. *Lis* ei cum Sergio Aurata fuit ea, quam Cicero l. I. de Orat. et l. III. de Offic. ponit. *Idem.*

Palicanus] M. Lollius Palicanus, qui et ipse tribunus pleb. fuit, ante duobus post L. Quintium, L. Gellio et Cn. Lentulo consulibus. Val. Max. III. 8. testatur ita seditiosum fuisse, ut C. Piso consul illam suffragiis populi consulem creatum renuciare noluerit, quod diceret non existimare se, tantis tenebris offusam esse remp. ut huc indignitatis veniretur. Hinc Cicero Epist. Attic. I. 1. scripsit, 'De Palicano non puto te expectare, dum scribam:' quod verisimile non esset illum, qui tam turpiter repulsus fuisset, iterum consulatum petiturum. Lollius ab Asconio dicitur, et ita gens Lollia plebeia cognoscitur. *Corrad.*

§ 224 *L. Apuleius Saturninus]* Tribunus pleb. per vim creatus, non minus violentus tribunatum, quam petierat, gessit. Gracchanus enim leges asserere non destitit, ut ait Flor. III. 16. Nam leges agrariam tulit, ut Liv. lib. LXIX. scripsit, quam Plutarchus in Mario τὸν πρώτῳ τῆς χερσὶν νόμον appellare videtur. Turbulentissimi hujus hominis res narrantur a Livio, Paternulo, Appiano, Floro, Orosio, et aliis. *Idem.*

C. Servilius Glaucia] De quo loquuntur omnes historici, qui de L. Apuleio Saturnino scribunt. Is populum solebat monere, ut, cum lex aliqua recitaretur, primum verum attenderet: si esset dictator, consul, prætor, magister equitum, ne laboraret; sciret nihil ad se pertinere: sin autem, 'Quicumque post hanc legem;' videret ne qua nova questione alligaretur. Hoc Cicero in Orat. pro Rabirio Posthumo scribit. *Idem.*

Legis] Quam primus ipse Glaucia

tulit, ut comperendinaretur reus, Verr. I. quam legem 'Glauciam' vocat Asconius, ob id fortasse, ne, si lex 'Servilia,' ut debuit, diceretur, cum legibus aliis Serviliis confunderetur. Tulit certe legem ad judicia pertinentem, quæ tunc equites exercebant. Hinc Asconius ita scribit: 'Q. Servilius Cæpio Scænarum ob legationis Asiaticæ invidiam, et adversus leges pecuniarum captarum, reum fecit repetundarum, lege, quam tulit Servilius Glaucia.' In quibus quidem verbis Asconii, *legationis Africae*, de qua scribit Sallustius, videtur legendum. *Idem.*

Hyperboli] Lacernarum faber improbus: quippe qui faciendis lacernis non ære solum, sed plumbo etiam uteretur, quo pluris eas, ut graviore, venderet, et sic emptores decipiebat: qui tamen *μετὰ τὴν τοῦ Κλέωνος δυναστείαν διεδέξατο τὴν δημογραφίαν*, ut Aristophanis interpres in Nubibus et in Pace scribit. Fuit etiam *στρατηγὸς Ἀθηναίων*, ut idem interpres ait in Acharn. *Ἀπέλετο δὲ περὶ τὴν Σάμον, πολεμοῦντων αὐτῷ τῶν Σαμίων*, ut interpres idem in Raïis refert. *Idem.*

CAP. LXIV. § 228 L. *Sisæna*] *Sisennam* cognomen in Gabinis apud Val. Max. VIII. 1. et Dion. lib. XXXIX. et in Statiliis apud Paterculum lib. II. invenio, neque tamen scire certo possum, ex qua gente L. hic *Sisæna* fuerit, de quo Paterculus ita scribit: 'Historiarum auctor jam tum *Sisæna* erat juvenis, sed opus belli civilis Syllani post aliquot annos ab eo seniore editum est.' Videtur Latine *Sisæna* id bellum scripisse, ut patet ex I. I. et II. de Divin. Ovid. Trist. lib. II. hoc addit: 'Vertit Ariatidem *Sisæna*, nec obfuit illi Historiæ turpes inseruisse jocos.' *Corrad.*

CAP. LXV. § 232 *Discendi*] Vict. Man. Grat. *dicendi. Olio.*

CAP. LXVI. § 233 C. *Fimbria*] C. Flavius Fimbria, qui L. Valerii Flac-

ci consulis legatus fuit, ut Liv. lib. LXXXII. scripsit. Cum L. Valerium Flaccum in Bithynia apud Nicomediam interfecisset, et imperium ad se transtulisset, Ilium, quod sibi portas clausisset, undecimo die cepit, et evertit: et cum ob id gloriretur, quod quam urbem Agamemnon decimo anno vix cepit, cum mille navium classem et universam Græciam secum haberet, eam ipse undecimo die cepisset, respondit quidam ex Iliensibus: 'Non enim Hector aderat, qui pro civitate pugnaret.' Sed ille paulo post apud Thyatiram, cum ab exercitu Syllæ obsideretur, in templo Esculapii sua et servi manu interfectus est, ut videbis apud Liv. I. LXXXIII. Strab. I. XIII. Plut. in Sylla, Appian. in Bell. Mithrid. Oros. VI. 2. et Patere. lib. II. Addit autem Cicero: 'Non ita diu jactare se potuit;' quod scilicet 'se interimit, adolescens, quæ ausus erat, fortiter exsecutus,' ut ait Patere. loco citato; et recte 'ausus erat,' quoniam fuit 'homo longe audacissimus,' ut ait Cicero in Orat. pro Roscio Amerino. *Corrad.*

§ 235 Cn. *Lentulus*] Multa huic cum L. Gellio, de quo supra, sunt communia, cum et in censura, et in consulatu collegæ fuerint; illud est hujus proprium, quod male adversus Spartacum pugnavit, ut Liv. lib. xcvi. et Oros. v. 24. scripserunt. Censor dicitur Verr. v. in Orat. pro Flacco, et in Orat. pro Domo. In eo vero summum consilium, et summam gravitatem fuisse, testatur in Orat. pro lege Manil. Is videtur esse, qui Philippo et Marcellino cons. decessit, Epist. ad Attic. IV. 6. quamvis aliter olim scripserimus. Temporibus Marianis abfuit. *Idem.*

P. *Lentulus*] P. Cornelius Lentulus Sura, is qui cum L. Sergio Catilina conjuravit; quem putat Asconius P. Lentuli illius, quem Cicero Div. principem senatus appellat, fi-

liam fuisse: quod tempora non pati videntur, ut hic Sura filius fuerit illius, quem Cicero loco citato, et lib. 1. de Orat. P. Africano vel majorem natu vel æqualem fuisse ostendit. M. Antonius certe lib. 1. de Orat. de illo sic loquitur, ut de homine, qui tot annis ante obiisset, ut hujus Lentuli pater vix esse potuerit. Quin si vir tantus hujus P. Lentuli pater fuisset, Cicero ei aliquando objecisset, ut avum, in Orat. III. in Catilinam; cujus imaginem Sura non potius quam patris in annulo gestasset, si talem patrem habuisset. Videri potest igitur M. Marcelli filius. Quæstor Syllæ fuit, postea prætor, ac deinde consul cum Cn. Aufidio Oreste, anno ab U. C. 682. Sed cum vita ejus semper, ut ait Porcius Latro, in obeundis libidinibus versaretur, ac societate turpissimorum hominum nobilitaretur, bis accusatus, et, ut ad Attic. l. 1. Cicero scribit, absolutus est; quod iudices, ut auctor est Plutarchus in Cicerone, corrupisset. Non ita multo post tamen senatu motus est, et ut amissam dignitatem recuperaret, prætor iterum factus fuerat, quando cum L. Catilina conjuravit.

Idem.

CAP. LXVII. § 236 *M. Piso*] M. Pupius Piso Calpurnianus, sic appellatus a quibusdam, quod eum M. Pupius in Orat. pro Domo dicatur adoptasse. Hic quæstor cum L. Pisoni consuli obtigisset, non attigit pecuniam, non ad exercitum profectus est, Verr. 1. Hic idem in ædilitate offensinocula (nam populus illi M. Scinum prætulit) accepta, summus a populo honores, ut in Orat. pro Plancio legimus, est adeptus. Nam proconsul in Hispania fuit, unde triumphavit, ut Cic. in Orat. pro Flacco, et in Pison. significat. Illum, lib. 1. ad Att. hominem perversum, vitiosum, inertem, somni plenum, imperitum appellat; quod forte facit iratus: alibi certe fere semper illum

laudat. *Idem.*

Ex virginum judicio] Post quarum absolutionem decimus annus fuit in Ciceronis consulatu, ut ait in Orat. III. in Catilinam. Accusatus enim fuit Catilina incesti, quod cum Fabia virgine Vestali commisisset arguebatur: sed Catuli gratia fultus evasit, ut Orosius VI. 3. scribit. Sed et Fabia ipsa causam incesti dixerat, cum ei Catilina objiceretur, eratque absoluta hæc Fabia, quia soror erat Terentiae Ciceronis, ut ait Asconius. Virgines vero ipsas P. Clodius accusavit, et M. Cato defendit, ut Plutarchus in Catone scribit. In eo judicio M. hic Piso magnam laudem est adeptus, ut hic ait. *Idem.*

§ 237 *P. Muræna*] P. Licinius Muræna, qui sublatus infra fuisse dicitur: cujus historiam quærent alii. Nos apud Macrobi. Saturn. lib. III. invenimus, Varronem asseruisse, eodem modo Licinius appellatos Murænas, quo Sergius 'Aurata' cognominatus; quod ei pisces, qui auratæ vocantur, carissimi fuerint. Hanc gentem plebeiam fuisse Cicero in Oratione pro Muræna testatur. *Idem.*

L. Turis] De quo nihil, quod sciam, exstat. *Corrad.*

§ 238 *C. Maec*] C. Licinius Maec, de quo Cicero prætor incredibili ac singulari populi voluntate transiegit. Damnatus est autem, ut *κωδικογράφος* *κλωστής*, ut ait Plut. in Cicerone, id est *repetundarum*, ut scribit Val. Max. IX. 12. *Idem.*

CAP. LXVIII. § 239 *C. Piso*] C. Calpurnius Piso, quo prætor Cicero Q. Roscii comædi causam defendit, quemque in causa Cecinæ adversarium habuit. Is cum M' Glabrione consul fuit, anno ab U. C. 687. et tum Pompeium voluit impedire, ne adversus piratas proficisceretur. Tunc etiam legem Calpurniam de ambitu tulit, in qua prætor alias pœnas pecuniaria quoque est adjecta, ut scribit

Asconius, et Cicero memiit in Orat. pro Muræna. Postea proconsul in Galliam profectus est, sed domum cum redisset, repetundarum postulatus est, et a C. Julio Cæsare oppugnatus propter cuiusdam Transpadani injustum supplicium; quare postea cum illo graves exercuit inimicitias, ita ut impellere Ciceronem tentarit, ut Cæsar inter conjuratos nominaretur, ut ait Sallustius. Piso, Cicerone consule defendente, quia consul fortis constansque fuerat, incolumis est reip. conservatus, ut leges in Orat. pro Flacco. Nondum mihi satis constat, an is ille sit, quem Plutarchus *ἄρδρα λοτόπυδος* vocat, cum Cicero nihil hac de re dicat: quod mirum sit, cum Plutarchus testetur illum de Mario scripsisse, ne quis forte putet illum esse, quem supra diximus L. Pisonem vocatum fuisse, et multo ante vixisse. *Idem.*

M' Glabriorem] M' Acilium Glabriorem: et Acilium, non Attilium, ut in libris sæpe leges, scribere debemus, quoniam gens hujus Glabronis Acilia fuit, et pater ab Asconio M' Acilium appellatur, qui legem Aciliam tulit de pecuniis repetendis severissimam, in qua ne comperendari quidem licebat reum, ut legitur Act. Vetr. 1. Hujus gens plebeia fuit, ut ostendit Livius, qui lib. xxxv. scribit, P. Scipioni de plebe M' Acilium Glabriorem collegam additum fuisse. Hoc vero M' Glabrione prætor Cicero Verrem accusavit, ut Asconius scribit, et in ipsis Verrinis apparet. Hic et eum C. Pisone consul fuit, et, ut Plutarchus scribit, in Bithyniam profectus est. *Corrad.*

L. Torquatus] L. Manlius Torquatus, et quidem patricius, ut in Orat. pro P. Sylla cognosces, cum Manliorum familia duplex esset, ut supra diximus. Hic Ciceronis et Attici condiscipulus, ut Nepos ait in Attico, fuit. Cum L. Aurelio Cotta consul est factus anno ab U. C. 689. quos

Autronius, Catillus, et alii in Capitolio Cal. Jan. ut scribit Sallustius, interficere pararunt. Post consulationem videtur in Macedonia res ita magnas gessisse, ut Cicerone, jam tum consule, referente, abens imperator sit appellatus, ut in Orat. in Pisonem dicitur. *Idem.*

§ 240 *D. Silanus, vitricus tunc*] Bruti mater Servilia, cum esset vidua, ipsi Silano nupsit. Silanus autem consul designatus censuit eos, qui remp. delere conati fuerant, morte esse multandos. Lege Orat. iv. in Catilin. Fuit vero consul cum L. Muræna, anno ab U. C. 692. *Idem.*

Q. Pompeius, A. F. qui Bithynicus dictus est] De quo nullam mentionem, nisi in hoc dialogo, fieri vidimus, et apud Oros. vi. 15. in Ægypto interfectum fuisse legimus. *Auli filius*: credimus eum esse istius filium, qui obiit in Capitolio, cum Deos salutasset, ut Plin. vii. 53. scribit. *Idem.*

§ 241 *P. Autronius*] Qui se Ciceronis condiscipulum in pueritia, familiarem in adolescentia, collegam in quaestura commemorabat fuisse: qui consul designatus, cum accusaretur ambitus, iudicium tollere ac disturbare primo conflatu voluit gladiatorum ac fugitivorum tumultu, deinde lapidatione atque concursu; sed damnatus ita se gessit, ut Cicero in Orat. pro P. Sylla scribit: ubi nobis illum hominem, ut paucis dicam, scelestissimum describit. *Idem.*

L. Octavius Reatinus] De quo nihil nos aliud invenimus. *Idem.*

C. Stalenus] C. Stalenus Pætus. Hoc enim sibi cognomen ex imaginibus Æliorum delegerat, ne, si se Ligurem fecisset, nationis magis suæ, quam generis uti cognomine videretur, ut ait in Orat. pro Cluentio. Sed in Orat. pro Sextio ita scribit: 'Ex novem tribunus plebis, quos tunc habueram, unus, me absente, defluxit, qui cognomen sibi ex Æliorum imaginibus arripuit, quo magis nati-

onis ejus esse quam generis videretur. De eo pluribus agit Cicero in Orat. pro Cluentio, et in Tepicis. *Idem.*

CAP. LXIX. § 242 C. et L. Capasii] Homines industrii, atque eo animo, ut quæcumque dicendi potestas est data, in honore atque beneficio ponerent, ut in Orat. pro Cluentio loquitur; ubi ita de illis verba facit, ut eos irridere potius quam laudare videntur. *Idem.*

Oppidano genere dicendi] Oratio est non urbana, nec elegans, nec nitida; sed velut vicana et municipalis, aut castellana: quod in oppidis, vicis, castellis, municipiis non tam integre incorrupteque, quam in urbe loqui solent. Sed et 'homo repentinus' ibidem dicitur homo novus, qui subito repenteque in hominum cognitionem, famam, commendationemque pervenit. Sic autem scribit, *Ignoti homines et repentini, quæstiones celeriter facti sunt, oppidano quodam et incondito genere dicendi.* Turneb. Adver. xiv. 22.

C. Coconium] Qui in Orat. pro Sylla videtur prætor fuisse, consule Cicerone; cum tamen eodem Cicerone prætor fortasse extra ordinem in Illyrico proconsul fuisset; nisi fuit alter, præsertim cum *Cneus*, non *Caius* ab Entropio lib. vi. ille dicatur. Hic certe in Orat. pro Cluent. *Caius* appellatur. *Idem.*

Q. Arrius] Is videtur esse, qui prætor Chrysum fugitivorum ducem cum viginti millibus hominum cecidit, ut Liv. lib. xcvii. scripsit; qui C. Verri successurus putabatur, ut Verr. ii. et iv. dicitur. Is cum esset loco infimo natus, ut hic ait, post præturam diu jacent; sed Cæsare et Bibulo consulibus, cum Pompeius, Crassus, et ipse Cæsar remp. tenerent, se consulem fieri posse speravit: verum destitutus ægre tulit sibi ereptam fuisse consulatum, ut Epist. ad Att. ii. 5. et 6. videbis. *Id.*

CAP. LXX. § 245 T. Torquatus] Alii quærent historiam. *Corrad.*

§ 246 M. Pontidius] Idem fortasse, qui laudatur de Orat. ii. 68. *Olio.*

M. Messalla] M. Valerius Messalla, quem Cicero consul constituit cum aliis, qui omnia judicum dicta perscriberent, cum tunc ille præturam peteret, ut in Orat. pro P. Sylla testatur. Hic postea cum M. Pisone, anno ab U. C. 693. consul fuit, et quidem egregius, fortis, conatus, diligens, Ciceronis laudator, amator, imitator, ut lib. i. ad Attic. describitur. *Corrad.*

§ 247 Cn. autem Lentulus Marcellinus] Hunc nos a principio credimus Claudium Marcellum fuisse, sed ab aliquo Cornelio adoptatum, Cn. Cornelium Lentulum Marcellinum, non autem Cn. Cornelium Lentulum Clodianum, ut mos erat, appellatum, ut cognosci posset, utra ex familia fuisset, cum dæm familiæ Claudiæ esset; quarum quæ Marcellorum appellata est, plebeia; quæ Pulchrorum, patricia fuit. Cicero certe Famil. lib. xv. et Div. Marcellos et Marcellinos ita conjungit, ut fuisse propinquos ostendat. Consulatum iniit cum L. Marcio Philippo anno ab U. C. 696. *Idem.*

C. Memmius] C. Memmius Gemellus, Epist. Famil. xiiii. 19. tribunus pleb. M. Lucullum accusavit, et diu prohibuit, ne L. Lucullus triumpharet, ut Plutarch. in Lucullo et Cætone scribit; atque id ipsam triennio ante Ciceronis consulatum. Nam Cicero consuli, ut ait Acad. Quæst. lib. ii. currum Luculli in urbem introduxit. L. Pisone et A. Gabinio consulibus prætor fuit, ut Epist. ad Q. Fratr. i. 2. cognoscimus. Post vero præturam Bithyniam provinciam sortitus est, quo secum Val. Catullum poetam duxit; ut ipse Catullus, ad Veranium et Fabullum scribens, testatur, quo loco illos Pisonis comites vocat. Inde reversus cum

M. Scauro, M. Messala, Cn. Domitio, consulatum petiit, et quidem Cæsaris auxilio fretus, cujus opibus et militia confirmabatur, et commendabatur, ut lib. IV. ad Attic. et lib. III. ad Q. Fratrem videre licet. Ille tamen repulsam tulit, et ambitus a Q. Curcio fuit accusatus, et Pompeio consule III. fuit condemnatus, ut Appian. lib. II. scribit; quamvis Ciceronis esset cliens, ut Epist. ad Fam. XIII. 19. refert Cicero, et ostendit illum Patris exulasse. Lucretius huic, ut poeta poeta, et Epicureus Epicureo suos libros de Rerum Nat. scripsit. Nam C. Memmius poeta fuit etiam lascivus, ut Plin. Epist. v. 3. et Ovid. lib. II. de Trist. affirmant. *Idem.*

CAP. LXXI. § 248 *Cæsare*] C. Julio Cæsare dictatore. *Idem.*

Marcello] M. Claudio Marcello, quem Cicero in Orat. I. in Catilin. Catilinæ quidem sodalem, sed virum tamen optimam et fortissimum vocat; de cujus magistratibus nihil pene possumus affirmare, nisi illum anno ab U. C. 708. cum Servio Sulpicio Rufo consulem fuisse. Post bellum civile, in quo Pompeium secutus est, timens Cæsarem veterem suum inimicum, Marcellus exulabat; quo tempore Cæsar ejus acerbiter accusavit, sed tamen repente præter spem dixit, se senatui roganti de Marcello, ne hominis quidem causa negaturum. Quare, cum reliqui gratias Cæsari egissent, Cicero longa satis oratione, quæ nunc extat, idem fecit, ut ait lib. IV. Famil. ubi sæpe monet illum, ut domum revertatur: quod cum ille jam facere cogitaret et vellet, a P. Magio Chitone, familiari suo, fuit interfectus, ut lib. IV. Famil. lib. XIII. ad Attic. et apud Liv. lib. CXV. et apud alios etiam leges. *Idem.*

CAP. LXXII. § 253 *Ut cogitata*] Absesse non videtur posse illud ut, quod unus tamen Læmbinus agnovit.

Infra, pro cujus, vide an hujus respondendum sit. Olivet.

CAP. LXXVI. § 264 C. *Visellius Ver-*
[ro] In Asia tribunus militum fuit C. Nerone prætor, cum Verres legatus esset Dolabellæ, ut Verr. I. videre licet. Huic cum J. Cæsare magna fuit consuetudo, ut in Orat. de Provinciis consularibus ostenditur. Atque nisi cognosceretur hic ante mortuus, dicere ipsum cum Cicerone in Ciliciam profectum fuisse, cum dicat Cicero Epist. Fam. III. 7. se Varronem App. Claudio obviam misisse; nec M. Varronem illum doctum possit significare, qui tum Romæ fuit, ut Epist. ad Attic. v. 2. cognosces; nec ita multo post ivit legatus in Hispaniam ulteriorem. Hunc Visellium Valer. Max. VIII. 2. scribit gravi morbo correptum trecenta millia nummum ab Octacilia Laterensi, cum qua commercium libidinis habuerat, expensa ferri sibi passum fuisse, et ab Aquilio, cum postea convalescisset, absolutum. *Corrad.*

§ 265 L. *Torquatus*] L. Manlius L. F. Torquatus, qui adolescentulus eripuit P. Syllæ consulatum, et ad patrem suum retulit. De hoc Cicero in Orat. pro P. Sylla ita scribit: 'Harum omnium rerum, quas ego in consulatu pro salute omnium suscepi et gessi, L. ille Torquatus, cum esset meus contubernalis in consulatu, cum signifer esset juventutis, atque in prætura fuisset, auctor, adiutor, particeps extitit.' *Idem.*

Triarii] C. Valerii Triarii, qui in Sardinia contra M. Lepidum arma tulit, ut ait Asconius; unde nos suspicati sumus Verr. I. ita esse legendum, 'P. Lentulo, C. Triario questoribus urbanis.' Hic, ut auctor est Asconius, postea L. Luculli in Asia Pontoque legatus fuit; et ut Liv. lib. XCVIII. scribit, adversus Mithridatem parum prospere pugnavit, et quidem apud Zieiam, quam nobilissima clade Triarii ob id, opinor, a Plin. VI.

3. dicitur; quam quidem eadem Plutarch. in Lucullo, et Appian. in Mithridat. pluribus describunt. Triarios vero e gente Valeria fuisse, ostendit etiam Valeria, quæ Triarii soror Epist. Famil. VIII. 7. vocatur. *Id.*

CAP. LXXVII. § 267. *M. Bibulus*] *M. Calphurnius Bibulus* a Plutarcho in Cæsare vocatur, quanquam *Bibulus* cognomen in gente *Publicia* frequentius, ut apud Liv. lib. XXII. et XXIII. et apud Plut. in Marcello, reperitur. Is igitur *Bibulus*, ut Cæsar de B. Civ. lib. III. refert, iracundia summa fuit, inimicitiasque habuit privatas cum Cæsare ex ædilitate conceptas et prætura. *Bibulus* consul factus Cæsari collegæ ferenti legem agrariam cœpit adversari et obnunciare, sed armis foro pulsus est. Ac postero die *Bibulum* in senatu conquestum, nec quoquam reperto, qui super tali consternatione referre aut censere auderet, quæ sæpe multa in levioribus turbis decreta erant; in eam Cæsar cœgit desperationem, ut, quoad potestate abiret, domo abditus nihil aliud quam per edicta obnunciaret: in quibus Cæsarem inter conjuratos fuisse dicebat, eumque *Bithynicam* reginam vocabat, ut scribit Sueton. quæ quidem edicta vel ob id Cicero lib. II. ad Attie. 'Archilechia' vocat. De rebus hujus *Bibuli* Plutarch. Dio, et Appian. plura scribunt. *Corrad.*

Appius Claudius] *Appius Claudius Pulcher*, ejus *Appii*, qui cum *P. Servilio* consul fuit, filius, ut in Orat. de Responsis agnosces. Hic pauper cum duobus fratribus et duabus sororibus est relictus, ut Varro de R. R. III. 16. testis est. *P. Clodium* ejus fratrem fuisse agnosces ex orationibus pro *Demo*, et in *Pisonem*. Tandem cum *L. Domitio* consul fuit, ad quod usque tempus videtur durasse, quod inter eum et *Ciceronem* simultatis fuit. Tunc enim demum sunt reconciliati, vel paulo ante, ut lib. I. Famil. cog-

noscimus: atque ad ipsum per *Cn. Pompeium*, ut ad *Brutum* scripsit, quod *Quintil.* IX. 3. refert; vel per *Gratos*, ut *Epist.* ad *Q. Frat.* II. 10. scribit: quem reditum in gratiam 'illastrem' vocat *Epist.* ad *Famil.* III. 10. A *Pompeio* *Achaia* cum esset præfectus, eventum gravissimi motus explorare, ut ait *Val. Max.* I. 8. cupiens, *Pythici* oraculi fidem voluit experiri, quod *Oros.* VI. 15. scribit; et oraculum accepit, quod *Lucanus* L. V. sic explicat: 'Effugis ingentes, tanti discriminis experte, Bellorum, Romane, minas, solusque quietem Euboici vasta lateris convalle tenebis.' Et sane ibi, ante *Pharsalicum* certamen, morbo consumptus, prædictum a Deo locum pro sepultura possedit, ut *Val. Max.* I. 8. scribit. Ob id fortasse *Cicero* postea *Tusc.* I. scripsit *Appium* *receptoris* fecisse, et lib. I. de *Divin.* sortilegus et *φρονηματίας* uti solitum fuisse. *Id.*

L. Domitius] *L. Domitius Ænebarbus*, qui filius fuit *Cn. Domitii*, quem supra diximus cum *L. Crasso* censorum fuisse. Hunc adolescentem clarissimum, ac principem juventutis *Ver.* I. vocat; ubi scribit in eo tantum pudorem fuisse, ut *Chelidonem* meretricem ab se nominari vix sibi honestum esse arbitraretur. Dedit vero, quam contemneret populares insanias, jam ab adolescentia documenta maxima, ut ait *Cicero* in Orat. pro *Milone*. *Dio*, lib. XXI. scribit eum admodum divitem fuisse, quod *Syllanis* temporibus sibi divitias ingentes comparasset; quod vereor ne sit falsum, cum *Domitius* illis temporibus admodum adolescens, et pæne puer esset; ita ut vix rem familiarem curare posset; nisi forte pater eo modo divitias filio comparavit. De morte ejus non una est apud veteres scriptores sententia, cum *Suetonius* et *Lucanus* in acie *Pharsalica* cecidisse dicant, quamvis aliter legas apud *Appianum*. *Corr.*

§ 208 *P. Lentulus*] Cornelius Lentulus Spinter, ædilis curulis, Cicerone consule, omnium illius consiliorum particeps, periculorumque socius fuit, ut in Orat. post Redit. ad Quirit. est scriptum. Cæsare et Bibulo consulibus, ipsius Cæsaris beneficio in collegium pontificum venit, et hinc Cicero in Orat. de Resp. illum pontificem vocat, et in Orat. pro Domo cum illo, tanquam pontifice, loquitur. In Ciliciam proconsul profectus rem sic præclare gessit, ut imperator sit appellatus, ut ostendunt inscriptiones epistolaram lib. I. Famil. quas eo tempore Cicero scripsit. Quin, ut ego ex Epist. ad Attic. v. 21. conjicio, triumphavit; sed ob id tantum seris alieni videtur fecisse, ut Cicero in Cilicia proconsul audiverit, quod Epist. ad Attic. vi. 1. scripsit, eum prædium Tusculanum proscriptis. In bello civili Pompeio adhæsit, sed quid postea illi factum sit, nescimus: id selmus, Ciceronem multo post audivisse illum Rhodi esse, quod Epist. ad Attic. xi. 13. scripsit. *Idem.*

L. Lentulus] Ne longum faciam, mittam conjecturas, quæ multæ sunt, cur ego credam hunc esse L. Cornelium Lentulum Samiensem Martialem, quem Asconius Nigrum vocat, quemque Cicero dicit in Orat. in Vatin. Gabinii competitorem fuisse; cum multo plures sint, cur arbitrer, atque adeo affirmem, esse L. Cornelium Lentulum Cruscellum, qui Pisone et Gabinio consulibus prætor fuit, ut Epist. ad Q. Fratr. I. 2. et in Orat. in Pisonem leges. Ejus res reperiuntur passim apud Plutarchum, Appianum, Dionem, Val. Max. et alios. *Idem.*

Verba non horrida sane, ut plena esset animi, et terroris oratio] Fuit qui persuadere vellet, aut mutandam esse vocem *terroris*, aut defendendam negationem. At non cogitabat particulam ut eodem esse sensu intelligendam, quo 'etiam', 'quamvis.' Hoc

ergo vult Cicero, *P. Lentuli verba fuisse non horrida, etiam si plena esset terroris oratio.* Posse autem sine horrore illo verborum, et cum suavitate orationis terrorem consistere, docuit ipse supra, (cap. 11.) ubi hæc de Pericle: 'Hujus suavitate maxime hilaratæ sunt Athenæ: hujus ubertatem et copiam admiratæ, ejusdem vim dicendi, terroremque timerunt.' *Anon.*

§ 209 *T. Postumius*] Is mihi videtur esse, de quo, belli civilis initio, nominatim senatus decrevit, ut status in Stelliam iret, ut Epist. ad Att. VII. 15. scribitur. *Corrad.*

CAP. LXXVIII. § 271 *C. Cornelianus*] Qui Pompeii quæstor fuerat, dein tribunus plebis, quem Cicero prætor defendit, ut ipse in Orat. in Vatinium, et alibi sæpe testatur. *Idem.*

T. Acotum Pisaurensem] Quem bonum adolescentem et disertum vocat in Orat. pro Cluent. *Idem.*

§ 272 *Genero meo*] Primo. Nam Cicero tribus viris, Pisoni, Crassipedi, et Dolabellæ Tulliam filiam collocavit, ut in Quæstora diximus. Consulibus L. Julio Cæsare et C. Marcio Figulo eam C. Pisoni despondit, antequam consul ipse fieret, ut lib. I. ad Attic. scribit. Sed tamen Pisonem non videtur duxisse, Epist. ad Famil. XIV. 4. et prinsquam Cicero Romam rediret, vel paulo post reditum, decessisset. *Idem.*

CAP. LXXIX. § 273 *M. Cætilium*] Significat M. Cætilium, M. F. Rufum, cujus vitam magnam partem Cicero scribit in Orat. quam pro illo dixit. Extant quædam illius epistolæ. Fortuna ei fuit adversa, nam senatus decreto ab rep. remotus, a consule senatus prohibitus et de rostris, cum vellet concionari, deductus, Turios pervenit, ubi ab equitibus Gallis atque Hispanis, qui eo missi fuerant, interfectus fuit, ut Cæsar lib. III. de Bell. Civ. Livius lib. CXI. et Patere.

lib. II. scribunt. Quod ad mores at-
tinet ejus, vide Senec. de Ira III. 8.
Idem.

M. Calpidius] M. Calpidius Q. F. ut ait
Asconius: Apollodori discipulo, ut
scribit Eusebius. Is fuit ex ordine
equestri: Cn. enim Calpidius eques
Romanus Verr. IV. nominatur, et Q.
Calpidius trib. pleb. sua lege Metel-
lum Numidicum restituit; unde cog-
noscendi potest gentem Calpidiam ple-
belam fuisse. Is Lentulo et Metello
eoss. prætor fuit, qui statim design-
atus sententia sua, quam sibi esset
cara Ciceronis salus, declaravit; ut
in Orat. post Redit. in Senatu legi-
mus. Is postea consulatum cum L.
Paulo et C. Marcello videtur peti-
isse, et repulsam tulisse. Nos certe
sic Epist. ad Famil. VIII. 4. legendum
putamus, 'M. Calpidium a repulsa
postulatum a duobus Gallis.' In
bello civili Cesarianas partes secu-
tus Placentiam obiit, ut scribit Euse-
bius. *Idem.*

CAP. LXXXI. § 280 *C. Licinium*
Calvum] C. Licinium Calvum, C. Li-
cinii Macri filium, ut apud Valer.
Max. IX. 12. videre poteris. Hujus
vitam Crinitus et Lilius scripserunt.
Catullus eundem non semel ut orato-
rem et poetam describit. Ut poeta
igitur versus in Cesarum scripsit, ut
Suetonius ostendit. Scripsit et in
Tigellium; unde versus refert inter-
pres Horat. 'Sardi Tigelli putidum
caput venit.' Hinc Cicero de Tigellio
loquens Epist. ad Famil. VII. 25.
scribit ita, 'Rum additum jam tum
pato Calvi Licinii Hipponacteo præ-
conco.' Hic amavit Quintilliam, ut
Catullus, et Propertius lib. II. sunt
auctores; et carmina cum ingentis
animi plenus, ut ait Seneca Controv.
lib. IV. tum sæpe etiam lasciva scrip-
sit, ut Ovid. Tristib. lib. II. ostendit.
Corrad.

CAP. LXXXVIII. § 301 *Hortensius*
igitur, &c.] Hic fuit eques Romanus,
ut ait Asconius; quæstor Verr. I. et
Delph. et Var. Clas. Cicero.

III. fuisse dicitur. *Ædilis Verr. I.*
significatur, et ab Asconio vocatur;
et sane fuit Octavio et Cotta cos.
Prætor Act. Verr. I. cognoscitur, et
ab Asconio in III. nominatur. Ædilis,
vel prætor, cum sesquimodios populo
Romano in capita descripsisset, gra-
tissimum omnibus fecit, Verr. III.
Consul fuit cum C. Ocellio Metello
Cretico, ut Asconius scribit. Fuit
etiam angur, et Ciceronem in angu-
rum collegium cooptavit, ut in initio
diximus: unde Cicero Epist. ad Fam-
il. III. 8. suum collegam vocat et
familiarum, quod essent conjunctis-
simi omnium consiliorum societate.
Cicero illum sæpe laudavit, ut hic,
lib. III. de Orat. et in Orat. pro Mi-
lone, ubi vocat illum lumen et ora-
mentum reip. et de nomine ipsius
librum, in quo cohortatus est ad phi-
losophis studium, 'Hortensium' in-
scripsit, ut ostendit lib. I. de Fin.
Tuscul. II. et III. et lib. II. de Divin.
Atque in his quidem omnibus vide-
*tur Cicero *βαδύρυρα*, qua de loquitur*
Epist. ad Attic. IV. 6. servasse; cum
revera se ab Hortensio scelestis-
sime et insidiosissime tractatum esse
sentiret, ut Epist. ad Q. Fratr. I. 3.
et ad Attic. III. 9. declarat. Dives
admodum videtur fuisse, qui Tuscu-
lanum haberet, ut Plin. ostendit
XXXV. 11. villam ad Banios, ut Cice-
ro Acad. Quæst. lib. II. et Varro de
L. L. III. 17. testantur; quædam ad
portam Flumentanam, Epist. ad At-
tic. VII. 3. villam in Laurenti agro
cum sylva magna, ut Varro de Re R.
III. 12. testis est; et domum tam pul-
chram, et postea L. Lentulus tam
sibi in bello civili desponderit, Epist.
ad Attic. VI. 6. et super decem milia
cadum heredi reliquit, ut Plin. XIV.
14. scribit. Fuit certe sumptuosus
ita, ut, quod Dio, lib. XXXIX. scri-
bit, consulibus legem sumptuariam
ferre volentibus sit adversatus. Male
audivit, et quod judices corrumperet,
ut Cicero in Verrinis significat et

Asconius interpretatur, et quod munera a clientibus acciperet. Solitus erat gloriari, quod nunquam bello civili interfuisset, ut Epist. ad Famil. II. 16. scriptum videbis. *Idem.*

CAP. XXVII. § 333 *Si operosa est concursatio magis opportunorum*] Hic multi multa deesse, aliqui aliquid, nonnulli nonnihil, omnes fere locum mendosum esse putant: nos, ut aliquid concedamus, multa tamen non credimus deesse, cum facta et dicta sint omnia, quibus dialogi texti et finiri soleant, et Tacit. in Dial. de Orat. hanc extremam partem fuisse doceat. Fieri igitur potest, ut aliquod verbum desit, aut, quæ sunt hic verba, ita sint mendosa, ut sensus elici non possit: etsi videtur hoc modo elici posse: Tantum dico, si mihi accidisset,

ut numerarer in multis, me non magis ni hoc studium dicendi facturum fuisse, si tamen operosa est concursatio magis opportunorum ita, ut difficile sit cognoscere, qui sint oratores magis opportuni: cum quis id possit intelligere, et ita iudicare, an ego in multis sim numerandus, an inter paucos collocandus. *Ἀποσιώπησις* vero post verbum *multis*, loco et dedita opera facta est, ne, si totam rem protulisset, arroganter loqui videretur. Itaque reliquit nobis intelligendum, aut addendum, non *magni facturum*, aut tale quid. Quod autem pertineat ad illa verba, *si operosa*, video etiam legi posse, *etsi operosa*; vel, *sed operosa*, præsertim cum Cicero hac particula *sed* post *Ἀποσιώπησις* frequenter utatur. *Idem.*

O R A T O R,

AD

M. BRUTUM.

CAP. II. § 5 *Coæt Veneris*] De hac Veneri Plin. xxxv. 10. *Olio.*

Jovis Olympii] De quo Plin. xxxv. 8. et Pausanias in Eliac. *Idem.*

Doryphori] Plin. ibid. *Idem.*

CAP. III. § 11 *E media philosophia*] Mediam philosophiam dicit illam secretissimam, quia secretiora sunt ea quæ rebus in medijs latent. *Antiquam*, accipe Platonicam. *Subobscuram*, quod idearum species non cadit in sensum, sed in mentem et cogitationem. *Streb.*

CAP. IV. § 14 *Ut palastra histri-*
nem] Histriones sunt actores fabularum, qui mitti solebant ad palastritas. Et id Quintilianus fieri suadet, ut exercitatione palastræ membra decentius et corpus moverent, aptiusque gestum componerent: cujus exactores severos Athenienses fuisse constat, atque Romanos, recepta celebritate et magnificentia ludorum scenicorum. Ut igitur in scena videntes histrionem prudentiores, operamne palastræ dederit, intelligant;

ita qui dicentem audiunt oratorem, sentiant quantum disciplina et eruditione profecerit: utque plus habet histrio quam palæstrita, sic summus orator, quam philosophus ille cui popularis eloquentia deest. *Idem.*

CAP. VIII. § 27 *Jocatur Demosthenes*] Verba Demosthenis sunt: Πάνυ γὰρ παρὰ τοῦτο, (ὄχι ὁρᾷς;) γέγονε τὰ τῶν Ἑλλήνων πράγματα, εἰ τοῦτ' ἐδὲν ἦμα, ἀλλὰ μὴ τοῦτ' ἐδιέλεχθην ἐγὼ· ἢ δευρὶ τὴν χεῖρα, ἀλλὰ μὴ δευρὶ τὰ φηρηγὰ· *Præclare sane se habeant fortuna Græcorum, uti videre potes, hoc si verbum, non illud locutus sim; aut si maxum hæc, non illuc, protulerim.* Ex his facile est intelligere, locum Ciceronis esse corruptum, et hoc modo legendum: *Negat in eo positas esse fortunas Græciæ, hoc an illud dixerit verbum, hæc an illuc manum porrexerit.* *Streb.* Emendavit Lamb. *hoc an illud locutus sis.* Quæ sit sententia, vident omnes: quæ fuerint Ciceronis verba, nemo. *Oliv.*

CAP. IX. *Atticorum igitur aures teretes*] Dixit hic Cicero *teretes aures*, sicut Horatius os rotundum: 'Græcis dedit ore rotundo Musa loqui.' Acron interpretatur os perfectum. *Aures ergo teretes, perfectæ, perpolitæ, delicatæ, quæque sonis asperioribus facillime laudantur; religiosæ vero, quæ nihil corruptum, nihil fædum, nihil putidum, admittunt: contra legunt pura omnia, sancta, et incorrupta, ut fieri solet in observatione cæremoniæ. Streb.*

CAP. X. § 34 *Omniibus terris*] Post hæc verba vulgati omnes virgulam adscribunt, quæ videretur delenda esse, ut sic ordinentur voces, *Ergo Gallia una non ardet incendio communi terris omnibus.* Potest etiam scribi, *ex omnibus terris*, quo modo ante Victorianam editionem vetustiores habuerant. *Oliv.*

In Italia luce] In Gallia, quæ sit lux Italiæ. Ad quod faciunt hæc in Autoniana tertia: 'Nec vero de vir-

tute, constantia, gravitate provinciæ Galliæ taceri potest. Est enim illo flos Italiæ, illud firmamentum imperii populi Romani, illud ornamentum dignitatis.' Illic Italiæ florem Galliam, hic optimorum civium florem: illic imperii firmamentum, hic optimorum civium robor varie dixit. *Streb.*

§ 35 *Catone absolute*] Non est hic Cato Major, seu liber de Senectute, sed laudatio Catonis Uticensis, qui, ne veniret in potestatem Cæsaris, ipse sibi manus attulerat: in quem Cæsar Anticatores edidit, ut Ciceronem refutaret. *Idem.*

In quo tamen] Si culpatur iudicium meum, quod opus aggressus sim, eni efficiendo non eram idoneus; laudabitur quidem voluntas dandi hujas tibi muneris. *Anon.*

CAP. XI. § 37 *Ἐπιδεικνύς*] Quod quid differat a laudatione, Quintil. III. 4. ostendit his verbis: 'Sed mihi *ἐπιδεικνύς* non ita demonstrationis vim habere, quam ostentationis videtur, et multum ab illo encomiastico differre. Nam ut continet laudativum in se genus, ita non intra hoc solum consistit. An quisquam negaverit panegyricos *ἐπιδεικνύς* esse? Atqui formam suadendi habent, et plerumque de utilitatibus Græciæ loquuntur.' Hæc ille. Unde scias *ἐπιδεικνύς* genus latius patere, quam quod laudativum vocatur. *Streb.*

§ 39 *Λογοδοῦδους*] Id est, artificiosi sermonis fabricatores. *Oliv.*

CAP. XIII. § 40 *Leviter et erudite*] Quid si pro *leviter* legas *leniter*? Hujus quidem adverbii significatio accommodata est ad naturam M. Bruti, qui benignitate summa fuit. Quod Cicero in hoc libro testatus est. *Marg.*

CAP. XIV. § 44 *Quæ tamen in causa vacua est prudentia*] Locum sane difficilem sic opinor posse explicari: ut sit correctio. Dixit invenire, iudicare, propria magis prudentiæ esse,

quam eloquentiæ. Tum subiungit, quasi corrigendo: Sed tamen qua in causa esse potest eloquentia sine prudentia? Nulla causa est, nullum genus dicendi, in quo eloquentia esse possit vacua, destituta prudentia. Est enim, quemadmodum infra dicitur cap. 21. 'eloquentiæ, sicut cæterarum rerum fundamentum sapientia.' *Anon.*

§ 46 *Ut ornatus et uberius dici possit*] *Legi possit*, ut melius se habeat ratio Latine ligatur, quia in constructione præcedit *exercuit*, verbum perfecti temporis. Et ita legitur in Ms. Harleicensi, qui penes est honoratissimum Comitem Oxoniæ. *Pearce.*

CAP. XVII. § 56 *Nam et infantes*] Actionem plurimum valere probant eventus. Nam et *infantes*, id est, infacundi viri, rudesque dicendi, ut Cn. Lentulus, actionis dignitate, bona et decora pronuntiatione, eloquentiæ fractum et gloriam tulerunt. Et *diserti*, quibus a diverso opponuntur *infantes*, deformitate agendi, hoc est indecora et fœda pronuntiatione, a multis infantes et indiserti potati sunt: ejuſmodi L. Cottam dicit Cicero fuisse. *Streb.*

CAP. XVIII. § 57 *Est autem cantus*] A natura datur vox, ab arte flexus, a flexu gignitur cantus. Qui si temperatus est in actione, decet oratorem maxime in affectibus movendis. *Idem.*

§ 58 *Ipsa enim natura*] Cantus hic in oratione, sicut cætera omnia, cepit a natura seminariæ, arte et humana industria colendum. Natura modulata est hominum orationem, certasque voces ad agendum dedit: et ut impetu quodam proferrentur animo concepta, et aurem ferirent, in omni verbo ponit acutam vocem, nec una plus, ut esset varietas; nec a postrema syllaba citra tertiam, ne quid spiritus laboraret. Omne verbum aut unius est syllabæ, aut dumerum, aut trium, plurimumve. Si in verbo tertium syllabarum plurimumve fuerit as-

cutus in tertia ab extrema, in acutis erit acutus, ut *φιλόσοφος, δέμινα*. Si fuerit acutus in secunda a fine, aut acuta erit, *ἀσπράν, virtili, λόγος, Δίος*; aut circumflexus, ut *σπυρίων, μούσα, Ρωμαίος, Ρώμα*. Quod igitur inflexus ex acuto est et gravi, non desuerit acutus, si ponatur inflexus. In ultima nunc est acutus, *βασιλεύς, δάξ*; nunc circumflexus, *βοῦς, ἴδω*. Nihil refert an unius sint syllabæ verba, an vero plurimum. Nunquam gravis erit ultima, nisi cum verbum acutum cepit aliam ab ultima eandem, propter quod mutavit accentum, ut *ὁ βασιλεύς ἔφη, δάξ locutus est*. Jam gravis hic est pro acuta. Ergo natura in omni verbo posuit acutam vocem, quæ cum altius eaderet, et reliqua summissius consonarent, jucundam e varietate ciceret modulationem. Interim unum verbum duas habet accentus acutos, sed unum ab alio verbo ducit, ut *φιλόσοφοί τε, δέμινα*. An acutam vocem dicit eam quæ clarins auditur, magisque ferit aures, non illam tantum, quam proprie dicimus acutam? *Idem.*

§ 59 *Nulla mollitia cervicium*] Dixit rectum casum *mollitia*, non *mollities*, propter litteram sequentem; et *cervicium*, non *cervicis*, quod illud verbum singulariter rarius usurparetur. Nam primus Hortensius *cervicem* singulari numero dixisse fertur. *Idem.*

CAP. XIX. § 62 *Aristoteles Isoeratem ipsum læcessivum*] Cicero de Orat. III. 85. sic de eadem, ut videtur, re loquitur: 'Aristoteles, cum florere Isoeratem nobilitate discipulorum videret . . . mutavit repente totam formam prope disciplinæ suæ . . . Itaque ornavit et illustravit doctrinam illam omnem, rerumque cognitionem eum orationis exercitatione conjunxit.' Et in Tuscul. I. 4. 'Ut Aristoteles . . . cum motus esset Isoeratis rhetoris gloriæ, docere etiam cepit, adolescentes dicere.' Ex his duobus locis mihi videtur hic leges-

dam esse, *Aristotelem Isocrates ipsum laesisset.* Pearce.

Et *gracitate*] Lambinus una voce unctior, et *suavitate*, et *gravitate.* Velim ex Mss. Ut ut est, non displicet sane. *Oliv.*

§ 64 *Nihil iratum*] Id est, quod fram concitet audienti; *nihil invidum*, quod invidiam moveat; *nihil atrox*, quod exaggeret facinus; *nihil mirabile*, quod audienti afferat stuporem; *nihil astutum*, quod capiat fallatque disceptatorem: sed est casta sine popularium opinionum corruptela, custos veritatis illius naturalis, virgo incorrupta quodam modo, simplex oratio, integerrima virtutis indagatrix. Intellige orationem Platonis, Xenophontis, Theophrasti, et optimorum, non istorum qui se vocant philosophos, cum sint tamen infantissimi. Oratio eloquentis invidet, atrociter adanget, admirationes inducit, nolentem trahit, se commiscet populari contagione, ut ad sanitatem reducat; audez irrumpit, et tanquam virago et Amazonum fortissima aditum rumpit, quæritque victoriam. *Streb.*

CAP. XX. § 66 *Poëta questionem*] Id e t, ut dabituramus effecerunt, quidnam edset illud quo ipal differrent ab oratoribus. Numero maxime videbantur antea, et versa, tunc cum Homeras, Hesiodus, Euripides, alii que veteres scripserunt ante tempora Thrasymachi et Isocratis, qui primi numeros invenorunt. Ut antem cætera, sic etiam numerus poëticus ab oratorio differt. In illo certi atque numerati pedes; in hoc pedes quidem sunt, sed neque certi, neque numerati. In illo certa spatia, certi ordines, certique fines; oratorio numero neque certa spatia, neque certi ordines, neque certi fines, sed ad aurium mensuram longis et brevibus ad finem usque decurrit. *Idem.*

§ 68 *Nec vero, si quid est*] Unum inter eos simile est, iudicium, elec-

tiouque verborum, quod utrique, ut ante diximus, electis verbis, compositis, modificatis, numeroque comprehensis utuntur. Quod accipe dictum de elocutione: alioqui multa sunt inter eos similia, multa que dissimilia, tum in inventione, tum in collocatione. Sed id nihil habet questionis, id est, controversiæ; et si quid habet, ad id quod propositum est, non est necessarium; quoniam de elocutione, non ne inventione et dispositione proposita questio est. *Idem.*

CAP. XXIV. § 79 *Unum aderit, quod quartum numerat Theophrastus in orationis laudibus, ornatum illud suave, &c.*] Lambinus vidit hanc vulgatam lectionem ferri non posse: reposuit igitur, conjectura, opinor, *ornamentum illud suave.* At, cum Mss. habeant *ornatum*, sic legendum esse, punctis solum mutatis, censeo: *unum aderit, quod quartum numerat Theophrastus in orationis laudibus ornatum, illud suave et affluens.* Potius enim Cicero videtur dixisse *quartum ornatum*, quam *ornatum suave.* Pearce.

§ 80 *Aut translatum, aut factum aliunde, ut mutuo*] Suspicor illam vocem *factum* natam esse ex sequentibus, in quibus occurrit *aut factum ab ipso.* Quamvis enim verba facta secundi generis proprie dicantur *facta esse*, hæc de quibus Cicero jam loquitur, *aliunde sumpta* potius, vel *ducta*, esse dicenda sunt. Adde, quod non diversæ sunt res, id quod *factum*, sive *sumptum* sit *aliunde*; et id quod *translatum* sit. Unde libenter assentior Lambino legenti *aut translatum et sumptum aliunde, &c.* Quam quidem lectionem firmant ea, que Cicero dicit de Orat. III. 38. 'Hæ translationes quasi mutationes sunt; cum quod non habens, aliunde sumas.' *Idem.*

Aut factum ab ipso, aut novum] Disjungi non debere videntur voces *factum* et *novum*: que enim 'facta sunt ab ipso' ideo sunt 'nova.' Nec aliter Cicero de Orat. III. 38. 'Novan-

tar verba quæ ab eo, qui dicit, ipso gignuntur ac fiunt, vel coniungendis verbis... vel sine conjunctione.' Aut igitur legamus cum Lambino ut novum, aut, ut ego malim, et novum. Utrovis modo réctius se habebit sententia, quam si sequamur Ms. Harl. qui, deleto *aut*, exhibet *aut factum ab ipso novum*. Idem.

CAP. XXX. § 107 *Quid enim tam commune*] Pro Roscio Amerino, cap. 26. Oliv.

CAP. XXXII. § 113 *Quoniam aliud*] Lamb. *Quoniam enim aliud videtur esse oratio, aliud disputatio; nec idem loqui esse, quod dicere: et quoniam disputandi ratio, et loquendi, dialecticorum sit; oratorum autem, dicendi, et ornandi: attamen utramque in disserendo est. Zeno quidem, &c.* Oliv.

CAP. XXXIV. § 120 *Quid est ætas, &c.*] Quomodo differant *res veteres* a *superioribus* non intelligo, cum *superiora* dicantur quæcumque sunt præterita; adeoque non minus vetera, quam proxime, ut ita dicam, superiora. Videtur omnino hoc velle Cicero, nihil esse vitam hominis ad comparandam prudentiam, si ea tantum teneamus quæ vidimus, et ab oculatis testibus audivimus; sed oportere ea, quæ tempore nostro contigerunt, cum superioribus veteribusque contexi, ut seriem totius historiæ animo comprehendam teneamus. Verum, ut hoc diceretur, oporteret scribi, *Quid est ætas hominis nisi memoria rerum nostrarum cum superiorum ætate contexitur?* aut *recentiorum loco superiorum*; sed prius magis placet. Videtur primum oscitans librarius, pro *nostrarum* scripsisse *vestrarum*, ob soni et significationis adfinitatem, aut etiam ob similitudinem ductuum. Cum vero vocis *vestrarum* nullus esset sensus hoc in loco, grammatici ex ea fecisse videntur *veterum*, quod tam manifesto ineptum est. Cleric. Art. Crit.

CAP. XXXVII. § 129 *Pro familiari* res] Pro Verre, qui familiaris erat

Hortensii. Oliv.

Privata in causa] Vide Cic. in Bruto, cap. 60. Idem.

CAP. XXXIX. § 134 *Et reliqua, ex collocatione verborum*] Tullium ab his ipsis verbis ad finem usque capituli, quod proxime sequitur, describit Quintil. IX. 1. apud quem τεχνικὰ hæc omnia diligenter, ut solet, expendit vir singulari doctrina, Claudius Capperonnerius, quo non ῥητορικότερος alter. Idem.

CAP. XLIV. § 150 *Quia*] Lego, qui *vocales nolit coniungere*. Id valet quoties vocales concurrunt, quasi de duabus unam facere, et, ut paulo post dicit, 'contrahere;' ubi idem præcipit, cuius contrarium est 'distrahere.' 'Nobis,' inquit, 'ne si capiamus quidem, distrahere voces conceditur.' Est igitur hic *coniungere*, et *contrahere*, Græcis συναλείφω, a quo est συναλείφω, quod Enstathius κρῶσις et συναίρεσις recte interpretatus est: *distrahere* autem διαρῶν, et συγκροθῶν, et διασπᾶν. Utriusque rei luculentum exemplum est apud Demetrium in anreolo libro illo περὶ ἑρμηνείας, ubi διαφθερόντα δὲ καὶ συγκροσθέντα, inquit, εὐφρονότερα, ὡς τὸ πάντα μὲν τὰ νέα καὶ καλὰ ἔστιν· εἰ δὲ συναλείφας ἔποις, καλὰ ἔστιν. Hoc eo dixi, quod Victorius in variis lectionibus et commentariis in hunc Demetrium, et qui Victorium sequitur Lambinus, corrigunt, et legunt in Cicerone, *Nemo ut tam rusticus sit, qui vocales nolit coniungere*. Video quid velint: quod si illis conceditur, quid fuerit Cicerone ipso rusticus? in ipso ingressu primæ ep. ad Lentulum, 'Ego omni officio ac potius pietate erga te,' &c. ut mittam alia ejuamodi infinita. Ac prope eram oblitus Lambinum pro *vocum* et *voces* ibidem reponere *vocalium* et *vocales*. Certe immerito: sic enim *vocales* I in Ausonii monosyllab. 'vox,' et a Terentiano E, 'vocala' dicitur: et sic poeta vetus apud Athenæum in gri-

phis lib. x. Τὸ δὲ τῶν ἐπὶ τὰ φωνῶν, κ. τ. λ. quippe quod em litteræ, ut ait Plato in Theæteto, cum de vocabulis disputaret, φωνῆς μόνην ἔχουσι. Faber, in Acad. I. 1. Vide Victoril Var. Lect. XII. 17. et Tarnebi Adv. VIII. 3. Otto.

§ 154 *Ex eo est mecum*] Quæret aliquis, cur ergo dicimus, *mecum, tecum, secum, quicum, vobiscum*, et cætera id genus, quæ nullam fugiunt ἀσχρολογίαν 'Ut esset,' inquit, 'simile illis nobiscum,' &c. Hoc igitur ad effugiendum cacophaton, illa ad analogian quandam reperta sunt. Cicero de Oratore : 'Nolumus, 'cum me,' et 'cum te' dicere, ne eadem computationi adjungendum esset 'cum nobis : sed potius 'mecum' et 'tecum,' et 'secum,' et 'nobiscum' diximus,' cum præpositione, quæ facit obscænum, assidue postposita. Streb.

CAP. XLVI. § 156 *Censoriæ tabulæ*] Commentarii et litteræ censorum, in quas referunt civium nomina, et singulorum censum. Sunt et censoriæ tabulæ, quibus ignominiosi notantur, in quos a censoribus subscriptum est. *Idem.*

CAP. XLVIII. § 160 *Aliquando, idque sero*] Consuetudo et usus aspirandi veteribus Romanis fuit, ut nusquam nisi in vocali aspiratione uterentur, ut 'homo,' 'inhumanus,' 'vehicula,' 'trahebat.' Hanc veluti legem secutus Cicero, reclamante populo, dicebat sine aspiratione 'pulecros,' 'Cetegos,' 'triumpos,' 'Carthaginem,' et cætera id genus. Aliquando tamen, idque sero, cum veritas, id est vera loquendi ratio extorta esset homini aurium convicio, hoc est auribus ipsius indignantibus, et tacite conviciantibus illa sicciora durioraque sentiri; tum cæpit ire per viam publicam, et cum populo dicere 'pulecros,' 'Cethegos,' 'triumphos,' 'Carthaginem,' quæ nunc quoque scribendo servamus aspiratione mol-

lita : sed ut plerisque pronuntiatio est, aspiratio non auditur. 'Usam,' inquit, 'populo concessi, scientiam mihi reservavi.' Ex arte præceptisque scientia comparatur, a qua si loquendi consuetudo dissentit, tum censet consuetudini potius et auribus quam scientiæ parendum. *Idem.*

CAP. XLIX. § 163 *Qua pontus Helles*] Non dubium est, quin admittenda sit scriptura, quam e Seneca eruit Lipsius noster, Quæst. Epist. v. 5. et Senec. Ep. 81. *Qua ponto ab Helles* Græter.

CAP. LIV. § 182 *Quod voce jucundum est, et quod moderatione absolutum*] Fortasse modulatione, ut et de Orat. I. 60. ubi omnes vulgati, 'adstrictus certa quadam numerorum moderatione, et pedum.' Hic etiam placeat modulatione. Muret.

CAP. LV. § 183 *Neque enim ipse versus ratione est cognitus*] Si rhythmus et metrum ratione cognita essent, ratio redderetur : sed a natura parta sunt, a sensu notata, ratione dimensa. Quamobrem tantum dici potest, rationem mensura comprehendisse, quæ a natura pèperisset. Ergo ratio versus numerumque metitur, sed non parit. Streb.

CAP. LXII. § 211 *Quam ipse includit*] Hæc verba arbitror non esse Ciceronis, sed aliena, atque ab aliquo ad oram libri adscripta, quibus significabat ille, quisquis fuerit, perorationem numeratam, et quodam modo inclusam esse in iis orationis partibus, in quibus numerose fusa orationem locum habere dicit M. Tullius. Quod si quis contendat esse Ciceronis, ita esset legendum, *quam ipse inclusi* : quod tamen loquendi genus non esset satis concinnum. Quod autem alii hæc verba, *quam ipse includit*, sic interpretantur, quam ipse orator terminat, ut sit hæc hujus loci sententia, De peroratione non esse opus præcipere, quamdiu hæc numerosa oratio in ea sit retinenda ; utpote quam ipse

orator includit ac terminat, ut longior esse non possit; multo minus probe. Dixisset enim potius, *quam ipse finit ac terminat*, vel, *claudis ac terminat*. Lamb.

CAP. LXIV. § 216 *In incisionibus vero multo magis, et in membris*] Sensus indicat legendum, *multo magis, quam membris*. Incisa enim Cicero distinguit nominatim a membris, quod manifesto exponet paulo posterius. Et quod sequitur, nostram sententiam confirmat: 'Paucitatem enim pedum gravitate sive tarditate compensat.' Scilicet, cum in *incisionibus* pauciores sint pedes, quam in *membris*, spondeus in illis compensat 'paucitatem sua tarditate.' Etenim si spondeus aptus sit *incisionibus*, et *membris*, nullum video tertium, cui minus aptus esse possit. Anon.

§ 218 *Dochimus*] Vulgo *Dochimus*. Primam habet brevem, deinde duas longas, quartam brevem, ultimam longam, ut 'amicos leves.' Grammatici nonnulli volunt duas primas esse breves; ut 'hyacinthini.' Turneb. Nescio quo bonarum litterarum fato factum fuisse dicam, ut post tot Fabianæ Institutionis editiones a tot tamque doctis viris adornatas hæc barbara vox *Dochimus* huc usque locum tenerit *τὸν Dochmion*: quam veram esse lectionem, satis demonstrat ex Hephæstionis opusculo *τὸν μέτρον*, et ex veteribus Grammaticis edit. Putach. in quibus constanter legitur *δόχμιος*, *dochmion*, et *dochmion*. Vide Diomedem pag. 412. Cassium Bassum pag. 267. et Rufinum pag. 2714. Attamen pravæ lectionis illius *Dochimus* macula omnes, quas

quidam viderim, Ciceronis ipsius editiones infecit. Quid? quod ipse Vossius, et ipse Jovita Rappinius, qui de oratorio numero unus fore omnium optime scripsit, depravatam illam lectionem passim secuti sunt. Futurum jam spero, ut, qui oratoriarum artium scriptores in lucem deinceps edituri sunt, pro *τὸν Dochmion*, quod ferri nequit, *τὸν Dochmion* typis curent excudendum. Capper. ad Quint. IX. 4. § 246. pag. 605.

CAP. LXVII. § 226 *Quam bisis est, &c.*] Omittunt *quam* Viet. Man. Grat. Olio.

CAP. LXVIII. § 228 *Interductu librariis*] Id est, virgula aut puncto quod figit is qui libros manu scribit. Non enim quia punctum est, quiescit ambitus; sed quia desinit comprehensio, signum interducitur. *Streb.*

§ 229 *Tantumque abest, ut, quod ti, &c.*] Legendum omnino, *tantumque abest, ut, quod . . .* nam hoc loco *ut* stare non potest. Est hujus loci sententia: *Tantum abest, ut compositio verborum enervet orationem* (quod ii solent dicere qui hoc . . . non sunt assecuti), *ut sine compositione nec impetus nullus, nec vis in oratione esse possit*. Sic enim Cicero sæpe *ut* geminatum ponit cum ea formula *tantum abest*. Exempla suppeditat Godecalcus Stewechina, in libro de Particulis Linguae Latinae, v. '*Tantum abest ut, ut.*' Anon.

CAP. LXXI. § 238 *Impudentiam*] Fortasse imprudentiam, ut, unde est orsa, in eodem terminetur oratio. Hinc enim orsa est: '*Malo . . . considerari a te prudentiam meam.*' &c. *Muret.*

www.libtopica.com TOPICA.

CAP. I. § 5 *Tuque, et tuos vidi]* Trebatij veterum possessiones Velim erant. Vide Epistol. Ciceronis ad Trebatium, Fam. VII. 19. et 20. *Genem.*

CAP. II. § 10 *Cum lex assidue]* Hæc verba, *Ælia Sentia*, quæ Victorius, Manutius, et Gruterus hic admiserunt, inducenda censeo ac tollenda Lambinus, quem Præstera receptus est. Præverat Goveanus, qui certe non ignorabat, *Æliam Sentiam* pœnari multis post Ciceronis obitum annis sanctam fuisse, anno scilicet 755. An vero emendationem hanc ipsam divinasse visus est sibi nuper quidam Vicentinus, qui suas Epistolas Diatribas edidit Venetiis? An aino Goveano, Lambino, et Præstero, atque post ipsos, vidit quod jam ante viderant? *Olip.*

Assiduum] Lex est XII. Tab. quemadmodum testatur Gellius XVI. 10. his verbis scripta, ASSIDUO ASSIDUUS VINDEX ESTO: PROLETARIO CIVI QUVIS VOLET VINDEX ESTO. Cujus vis et sententia hæc est: Locupleti fidejussor locuples sit, inopi quivis. In quo summa æquitas est. Quem enim homo tenuis locupletem pro se fidejussorem inveniat? *Gov.*

CAP. III. § 15 *Quod suum nomen retinet]* Forma quoad generis nomen retinet, nunquam a genere separatur: tum separatur, cum amittit. Legavit vir uxori ligna omnia, arbores stantes non legavit. *Suum* pro 'ejus,' non semel a Cicero dicitur: nisi malis suum nomen, naturale esse nomen: ut numi argentei nomen naturale sit 'argentum:' quod quidem amittit, cum percussus est; tum enim 'numus' dicitur. *Idem.*

§ 17 *Cella vinariis et oleariis]* Ea. rum rerum quæ usu consumuntur,

usus fructus neque naturæ jure, neque vere civili constitui potest; cum 'usus fructus,' uti Paulus ad Vitellium scribit, aliud nihil sit, 'quam jus aliena re utendi fruendi, salva rei substantia:' ut re sublata et consumpta, tolli usum fructum necesse sit. Cum igitur pleum, vinam, frumentum, vestimenta, quibus proxima est pecunia numerata, quæ et ipsa usu et assidua permutatione quodam modo extinguitur, utendo consumuntur, neque in hoc rerum genere constitui usufructus possit; non debet ea mulier, cui vir bonorum suorum usufructum legavit, vino et oleo relictis, putare jus sibi esse utendi fruendi. Usus enim ei, non abusus relictus est. *Idem.*

CAP. IV. § 19 *A consequentibus]* A consequentibus ducitur argumentum, cum propositis duobus, a posteriore argumentamur, hoc modo: Mulier servo cui imprudens nupserat, nuncium remisit: qui ex ea conjunctione nati sunt, patrem non sequuntur. Quare pro liberis ex dote apud patrem manere nihil oportet. Id quod ex eo colligi, quia patrem liberi non sequerentur: quod e duobus quæ propositi, posterius est. *Govean.*

§ 21 *Ancillarum usufructum]* Usufructus ancillarum, omnis ea utilitas est, quæ ex ancillis percipi potest, præter earum partus, qui in fructu non sunt, sed ad proprietatis dominum pertinent: neque enim placuit homines in fructu esse, 'quorum gratia rerum omnium fructus natura comparavit.' *Idem.*

CAP. V. § 27 *Conformatio]* Alibi dicit M. Tullius *conformationem, notionem, et intelligentiam:* quæ Græci *ἔννοια* appellant. Tutelam igitur corpus nullum subest: est tamen

notio quædam in animis nostris impressa, quæ sæpe definienda est. Neque enim facile est intelligere id quod neque videtur, neque tangitur, nisi definitione explicetur. Neque tamen putandum est, ita dicere M. Tullium, rerum earum quarum nullum subest quasi corpus, notiones esse, ut earum rerum quarum subsunt corpora, notiones esse neget. Cum enim hæc quoque res definiantur, nihilque nisi notio possit definiri; negari non potest, quin harum quoque rerum notiones sint. Sed hoc interest inter fundum et tutelam; quod fundi et notio sit, et corpus quoque aliquid subsit; tutelæ nullum quasi corpus subest, notioque dantaxat est. *Govean.*

§ 28 *Nexu*] Nexum, vel nexus; utroque enim genere dicitur: id est quod per libram et æs agebatur, quemadmodum scribit M. Tullius de Orat. lib. III. Agebatur autem ita, adhibitis non minus quam quinque testibus civibus Romanis puberibus, et præterea alio ejusdem conditionis, qui libram æneam teneat, qui appellatur libripens. Is qui mancipium accipit, æs tenens ita dicit, 'Hunc ego hominem ex jure Quiritium meum esse aio;' isque mihi emptus est hoc ære, æneaque libra. Deinde ære percutit libram; idque æs dat ei a quo mancipium accipit, quasi pretii loco. *Idem.*

In jure cessio] Hoc fiebat modo. Apud magistratum populi Romani, vel apud prætorem (hoc enim est in jure), vel præsidem provinciæ, is cui in jure ceditur, rem tenens ita vindicat, 'Hunc ego hominem ex jure Quiritium meum esse aio.' Deinde postquam hic vindicaverit, prætor interrogat eum qui cedit, an contra vindicet. Quo negante, aut tacente, tunc ei qui vindicaverit, eam rem addicit: idque legis actio vocabatur. *Idem.*

Inter quos ea jure civili fieri possunt]

Jure civili fieri aliquid non inter alios, nisi inter cives Romanos potest, quorum est etiam jus civile, quod duodecim Tabulis continetur. *Boëth.*

CAP. VII. § 30 *Græci ideas vocant*] Plato princeps ideas induxit, easque, uti scribit M. Tullius, mirabiliter est amplexatus. Ideas autem vocabat, quædam veluti simulacra, exemplaria, typos, imagines rerum cæterarum; quas intuens Deus Opt. Maximus, ad earum similitudines manum veluti in fingendis rebus dirigeret, nihilque nisi perfectum faceret. Dicitur itaque videntur ideas a verbo ideas, quod est εἰσῆναι et introiri: quoniam eas Deus faciens quid, semper intuetur. Quæ eadem ratione species a Latinis sunt appellatæ a verbo specire, quod videre est; vimque Græcæ dictionis melius species, quam forma, exprimit; quanquam M. Tullius eodem nomine idem significari patet, malitque formam quam speciem dicere, propter duritiem quorundam casuum: teretes enim et molles ejus aures specierum et speciebus audire non possunt, formarum et formis non respuunt. *Govean.*

§ 31 *Formas qui putat idem esse, quod partes*] Formæ ad 'genus,' partes ad 'totum' referantur. Inter genus et totum hoc interest, quod genus de suis formis affirmatur, totum de partibus nunquam: genus ex suis formis non constat, totum ex suis partibus constituitur: genus formis prius natura est, totum partibus et tempore et natura posterius: generis natura universa in unaquaque forma includitur, natura totius universa in nulla earum partium inest. *Govean.*

CAP. VIII. § 37 *Mancini*] Vide lib. I. de Orat. c. 40. *Olio.*

CAP. X. § 44 *In Curiana causa*] Vide lib. I. de Orat. c. 39. *Idem.*

CAP. XI. § 46 *Non, quemadmodum quod mulieri debeas*] Quanquam et

mulieres et pupilli sub tutoris potestate sint, mulieri tamen recte solvi potest sine tutoris auctoritate; pupillo qui ita solvit, non liberatur.

Nam neque hæreditatem adire, neque bonorum possessionem petere, neque hæreditatem ex fideicommisso suscipere aliter possunt, nisi tutoris auctoritate, quamvis illis lucrosa sit; ne ullam scilicet damnum habeant. De mulierum perpetua tutela nihil in libris Pandectarum legimus: quin contra legimus, emancipari, sulque juris fieri non aliter quam mares posse. Cicero tamen in Oratione pro Muræna his verbis scribit: 'Mulieres omnes propter infirmitatem consilii majores in tutorum potestate esse voluerant,' &c. Idem pro Cæcilia: 'Quod mulier sine tutore auctore promisit, non debetur.' De qua tutela legitima intelligendum puto Ciceronis illud in Oratione pro Flacco: 'Usu,' inquit, 'non potuit: nihil enim potuit de tutela legitima sine omnium tutorum auctoritate dimitti,' loquens de muliere quæ omnia sua bona doti dixerat. Dicendum igitur est, legibus XII. Tabularum constitutam perpetuam hanc mulierum tutelam; sublatam postea fuisse, ut pleraque alia. Plus tamen esse consilii in fœmina 12. annorum, quam in mare 13. eadem leges XII. Tabularum statuebant: credo quod oslerior sit cursus fœminarum, ut pubertatis, sic etiam prudentiæ. *Govean.*

§ 49 *Ut si hoc est, illud non est*] Locum corruptum esse arbitror, legendum autem sic, *Ut est hoc illud, hoc*

illud non est. Hæc enim *ἀνορτυνὰ* sunt, illa minime, cum idem de eodem in illis non affirmetur et negatur. *Idem.*

§ 50 *Exemplum paulo ante*] Repeto supra, cap. 4. *Oliv.*

CAP. XII. § 51 *Gallus*] C. Aquilius Gallus, de quo in Bruto. *Idem.*

Ne si nihil nisi quod ad te pertineat, scribendum putaris] Jocatur M. Tullius cum Trebatio, quem Epicureum esse sciebat, cujus disciplinam erat se ipsum amare, et sua causa omnia facere. Vide ad Fam. Epist. VII. 12. *Govean.*

CAP. XVIII. § 69 *Pervagata*] Lamb. *pervagata, ex quibus plura bona propagentur, quæque plures imitentur, et faciant, angustis.* *Oliv.*

CAP. XX. § 77 *Quasi opera divina quædam*] *Quasi oracula divina quædam* legendum puto. Dii enim per res mutas et inanimes (cujusmodi mundus est, et ejus omnis ornatus) loqui nobiscum videntur, et futura præmonstrare; quemadmodum scribit Tullius in libris de Divinatione. *Govean.*

CAP. XXV. § 95 *Qua de re agitur*] Quoniam ad jureconsultum scribit, jureconsultorum verbis lubenter utitur, quale est hoc, *Qua de re agitur*: quod nunc mavult, quam judicationem aut disceptationem, quæ *κρίσιον* propria translatio est. *Govean.*

CAP. XXVI. § 100 *Rutis cæcis receptis*] Q. Mutius libro singulari *ῥῦτις ἕρως*, In rutis, inquit, et cæcis ea sunt, quæ terra non tenentur, quæque opere structili tectoriove non continentur. Recipere autem, est excipere et reservare sibi. *Idem.*

ORATORIÆ PARTITIONES.

www.hbtbook.com.cn

ARGUM.—Quandoquidem habet hic libellus brevem duntaxat enumerationem eorum omnium, quæ multis hactenus de ratione dicendi, variisque sunt a Cicerone disputationibus explicata; nihil esse in eo difficultatis potest, quod superiorum jam librorum explanatio non expedierit; nisi forte quam affert sociæ brevitatis et comes obscuritas. At hæc ipsa neminem vel morabitur, vel terret, quisquis in libris hujus voluminis prioribus legendis fuerit bene ac diligenter versatus. Ad hunc librum sic paratus qui veniet, artem summi oratoris universam, præceptaque omnia regnabit cum voluptate; atque hoc agnoscat quam non frustra sit a me dictum in prologo, Ciceronis interpretem esse nullam Cicerone opportuniorem. Si tamen explanationibus

carere nequeant juvenes, vel discipuli, vel magistri; habet in hæc Partitiones Commentarios uberes, ad puerilem institutionem apprime accommodatos, a duobus adornatos eruditissimis hominibus, atque in hæc palæstra valde exercitatis, M. Ant. Majoragio, et Joan. Lud. Strebæo, quos describere neque hujus instituti est, neque vero spatii. *Omissus.*

CAP. II. § 7 *Quæ infra sunt rebus ipsis*] Post illa verba, nescio quid in editionibus Victorii et Mautli legitur: quod Lambinus e Partitionibus amovit, at supervacaneum, et hæc translatum e Topicis. Neque a Lambino, quod mirum, dissentit Græterus. Ego igitur Lambino præclare admonenti parendum esse duxi. *Omissus.*

DE OPTIMO GENERE ORATORUM.

ARGUM.—Hic liber, Caristi testimonio, cui sane multum tribuo, (nam Pedianus, in argumento orationis pro Milone, ita loquitur, ut non affirmet) Ciceronis est: mutilus tamen mihi videtur. Nam et suspectam habeo brevitatem nimiam: et illa pars de conversis duabus Græcis orationibus, Demosthenis, et Æschinis, nullam cum hoc libro societatem videtur habere posse. Ant enim præmium hoc est, propositum duabus illis orationibus; aut liber est De Optimo Genere Oratorum. Si præmium, quor-

um illa de Græcis oratoribus? quæ, si Caristo credimus, ad librum pertinent. Sin liber est, unde illa de conversione orationum? Præterea, in parte, quæ ad oratores pertinet, oratio significatur pro Milone habita, Cicerone jam senescente: at illas duas orationes non senior, sed adolescens potius convertisse Cicero videtur; ideoque divus Hieronymus non admodum in ea conversione Ciceronis probavit industriam. *Mautlius.*

CAP. I. § 1 *Quod magis est tracta-*

tum a Latinis] Fortasse, quod magis est tractatum a Græcis, quam a Latinis. Muret. Miror Ciceronem scripsisse dithyrambicum poema magis tractatum fuisse a Latinis, cum constet neminem unquam Latinorum carmen dithyrambicum composuisse. Itaque placeret, si hic locus ita legeretur, ut ex manuscripti libri corrupta scriptura, amicus meus homo doctissimus emendavit: *Poëmatis enim tragici, comici, epici, melici, dithyrambici etiam ac iambici, quod magis est tractatum a Latinis.* Ursin. Memini, cum Romæ essem, hunc locum sic a Romulo Amasæo restitui: *quod minus est tractatum a Latinis.* Nam revera dithyrambicum poema nemo unquam Latinus scripsit, ut ille dicebat. *Lambin.*

Certus sonus] Sonus in hoc genere verbum Ciceroni usurpatum in Bruto, c. 26. ubi de Fannii oratione quadam sic scribit: 'Sed nec ejusmodi est, ut a pluribus confusa videatur; unus enim sonus est totius orationis, et idem stylus.' *Stat.*

CAP. III. § 8 *Sed quatenus valuerunt*] Edendum curavi *Sed qui hactenus valuerant*, libris omnibus reclamantibus, sententia ipsa, et ratione postulante. Hoc enim sentit Cicero: Qui hactenus valuerunt, ut vitia vitarent, sani duntaxat et sicci habeantur, et liceat illis palæstrice in xysto spatium; non autem coronam ab Olympiis petant; id est, non habeantur in principibus oratoribus, neque perfectæ eloquentiæ laudem ferant. *Lambin.*

CAP. IV. § 11 *Nam si arrideantur*] Novum, opinor, loquendi genus; et malim *arrideatur.* *Man.*

Ad picturam probandam adhibentur Rectius pnto, *adhibeantur.* *Idem.*

§ 12 *Quasi sicce et integre. At si ample*] Ita locum hunc *Lambinus* restituit. *Victorius, quasi sicce et integre: et ample, &c. Gruterus, quasi sicce. At integre, et ample, &c. Fed.*

antem *Morellus* ita legit, et interpungit, *eos solos Attice dicere. Idcirco si sicce et integre, et ample, &c. Judicium esto doctorum. Ofio.*

CAP. VI. § 17 *Æschines, tanquam Æternius*] Hic *Æschines* fuit Samnis, id est, gladiator, et composuit cum præstantissimo gladiatore *Placidiano*, seu *Pacidiano*, quem commemorat *Horat. Satyr. II. 7. 96.* Preferuntur autem hi versus a *Nonio Marcello* ex *Lucilio*, cap. 4. in 'spatium': '*Æschina*' fuit *stæcco* ore: *Samnis spurcus* homo, *vita illa digna*, locoque. Cum *Placidiano* componitur? *optimus* longe Post homines natos gladiator qui fuit unus? Vide *Tusc. I. 24.* et ad *Q. Frat. III. 4. Lamb.*

§ 18 *Quam Græcas*] Verborum ordo hic est apud *Victorium*, *Manutium*, et *Gruterum*: *quam Græcas. Iidem Andriam, et Synephebos: nec minus Terentium, et Cæciliam, quam Menandrum legunt: nec Andromacham, aut Antiopam, aut Epigenos Latinos recipiant: sed tamen Ennium, et Pacuvium, et Accium potius, quam Euripidem et Sophoclem legunt. Quod igitur, &c. Oliv.*

CAP. VII. § 19 *Qui a senatu*] *Vulgo, quia in senatu. Demosthenes, &c.* Quam labem omnibus in editionibus inveterasse hactenus, eo mirare magis, quod anno jam 1596. *Federicus Morellus* malo remedium attulerat, data in lucem hac opella, 'cum insigni,' ut ipse inscripsit, 'emendatione loci hactenus deplorati.' Qui locus hic ipse est, in quo nunc versamur. Atque ita quidem *Muretum* emendasse, testis est liber a me olim inspectus Romæ, de quo in præfatione admonui. Quid, quod eandem *Petrus Faber*, uti ex conjectura sibi oblatam emendationem proponit, in commentario ad *Ciceronis Lucillum*, cap. 4. Quis igitur hanc lectionem primus conjiciendo divinaverit, in-

certum est: sed negligere illam neque debuerant critici posteriores, nisi forte ignorabant, neque ego volui. Duces hic *vase quatuor meos* omitto: at fidem illis eatenus obligavi, ut fas mihi esset aliquando ab eorum recedere consensu; hoc est, ubi non posset videri dubium, quin a Cicerone ipsi recederent. Esse autem ab illius manu quod edendum

curavi, ambiget nemo, qui Atticarum in Legum collectione, Tit. vi. § 2. 'De præmiis bene de rep. meritum,' eam viderit legem, quam hic Tullius respexit, et Latine sic reddidit, ut prope verbum verbo: 'Ἐάν μὲν τινα ὁ δῆμος ὁ Ἀθηναίων στεφανῶι, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τὸν στέφανον ἀναγορεύσθαι' ἐάν δὲ ἡ βουλή, ἐν τῇ βουλευτηρίᾳ. Olivet.

www.libtool.com.cn

FINIS LIBRORUM RHETORICORUM CICERONIS.

---

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn